

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

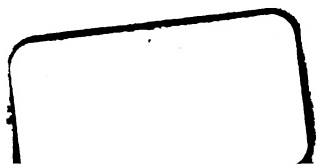
32 July 1926

HARVARD LAW LIBRARY

Received

July 30, 1925

71.6

DSKRIFT, 104

UTGIFVEN AF

SKA FÖRENINGEN
I FINLAND.

• 1892—1893.

ATTONDE OCH TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN.

x

HELSINGFORS,

SIMELII ARFV. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG.

1894.

5
B2 July 1926

HARVARD LAW LIBRARY

Received July 30. 1925

c
104
SKRIFT,

UTGIFVEN AF

A FÖRENINGEN

INLAND.

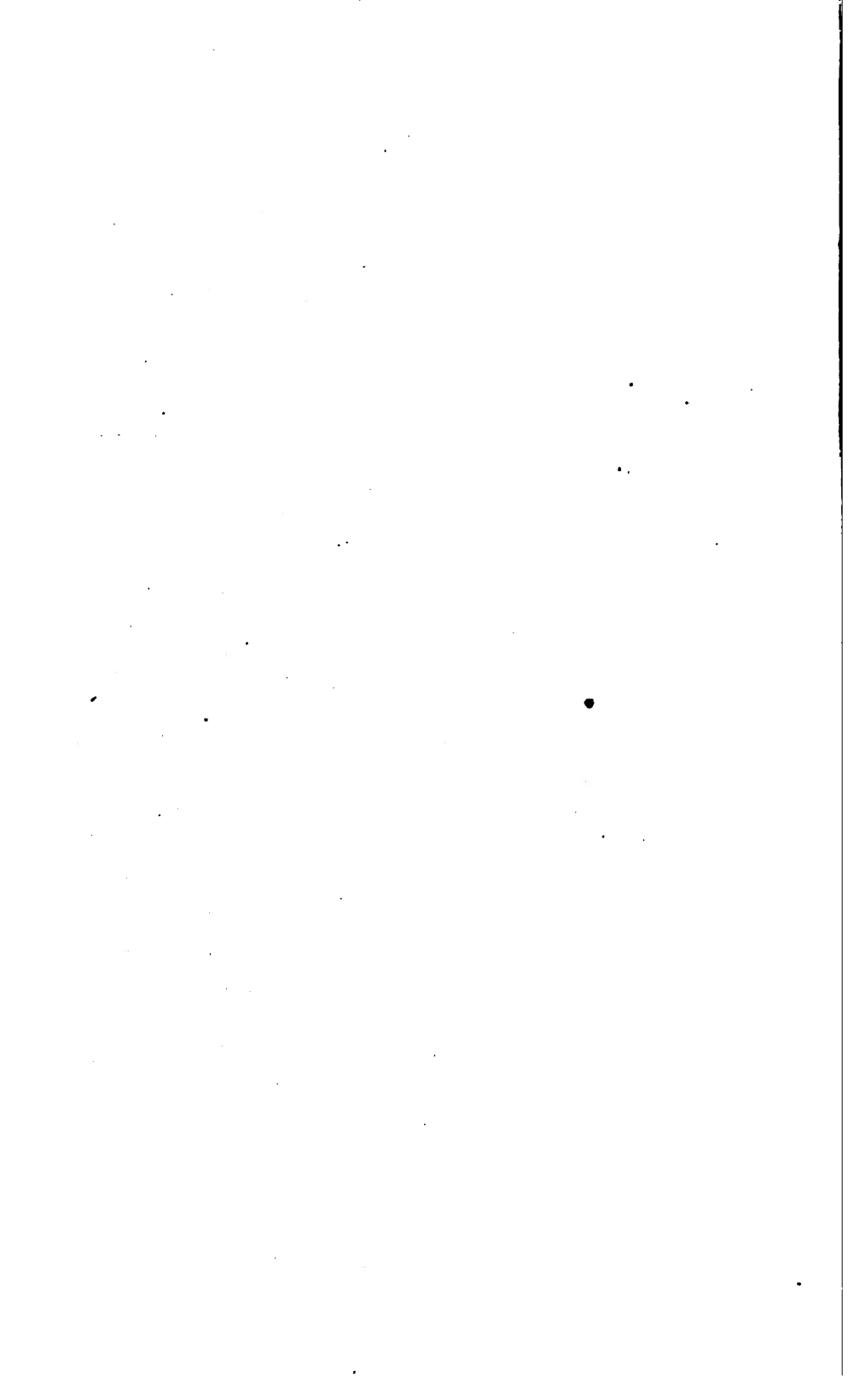
E OCH TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN

1892—1893.

HELSINGFORS,

I ARFV. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,

1894.

TIDSKRIFT,

104

UTGIFVEN AF

JURIDISKA FÖRENINGEN

I FINLAND.

TJUGUÅTTONDE OCH TJUGUNIONDE ÅRGÅNGEN

1892—1893.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFV. BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,

1894.

JUL 30 1925

Innehåll:

Afhandlingar, notiser m. m.

	Sid.
Om makars personliga rättsläge, af Julian Serlachius	1.
Till minnet af Rudolf von Jhering och Bernhard Windscheid. Föredrag hållet vid Juridiska föreningens i Finland års- möte den 17 December 1892	30.
Aftal om försträckning, af Wilhelm Chydenius	50.
Underställning af gröfre brottmål enligt svensk rätt. Rättsfall, meddeladt af C. O. Montan	106.
Om s. k. hemstadsrätt. (Utlåtande af en svensk komité)	109.
Lösöre köp med förbehåll om återköpsrätt, af Wilhelm Chydenius	131.
Juridiska föreningens årsmöte den 17 December 1892	143.
Kenenkä omät ovat pappien virkatalot? af Jaakko Forsman . .	161.
Förslag till förändringar uti de juridiska examina i Sverige . .	245.
Om bidrag till Juriska föreningens tidskrift, af Ernst Tegengren	258.
En blick på den norska straffprocessreformen, af Julius Gro- tenfelt	273.
Tarftva ej stadgandena i 1852 års kejs. universitetsstatuter rö- rande studerandes gäldsförhållanden revision och än- dring? af F.	284.
Försök till kort framställning af läran om köp enligt finsk rätt, af Wilhelm Chydenius	337.
Öfversikt af det finska skräväsandets historia, af Erik Ehrström	451.
Frågor rörande domstolsreformen, afsedda att föreläggas en kon- ferens af sakkunniga personer. Af komitén för revision af lagstiftningen angående rättegångsväsendet	559.
Nyare inhemsk lagstifning:	
Civilrätt:	
Om makars förmögenhetsrättsliga förhållanden, af Filip Grönvall	174.
Om allmänna upplagsmagasin och varrants, af L. v. P.	296.
Jordlega, af Wilhelm Chydenius	300.
Förvaltningsrätt:	
Upplåtande åt enskilda personer af vissa slag af kronan tillhörig jord. Kronojords upplåtande till odling och an- läggning af nybygghemman, af Rudolf Erenius . . .	291.

Literatur:

Jul. Lassen: Haandbog i obligationsretten. Almindelig del. anm.	Sid.
Wilhelm Chydenius	263.
C. Torp: Dansk Tingsret. anm. af dens.	268.
L. M. B. Aubert: Den norske obligationsrets specielle Del., af Wilhelm Chydenius	422.

Rättsfall:

1. Skall uti brottmål åberopadt, men uteblifvet vittne, som jämlikt 17: 3 R. B. förelagts viss dag och vite för inställelse, för att kunna till berörda vite fällas, hafva blifvit om uppskofsbeslutet bevisligen underrättadt?	60.
2. Kan guvernör, där kronohemmans åbo af kronofogden föreslagits att för vanvård af lägenheten från densammas brukning skiljas, utfärda kungörelse om antågande af ny åbo & hemmanet, innan förre åbon blifvit i behörig ordning från åboskapet skild?	63.
3. Är innehafvare af väglott, som vid hållen syn befunnits icke vara i lagligt skick, omedelbart förfallen till ansvar för försummadt vägunderhåll, eller bör ansvarspåföljden inträda först då den af vederbörande kronobetjänt efter vägaynen utsatta tid af åtta dagar för bristfälligheternas afhjälpande tilländagått? Tolkning af § 10 i k. f. af den 15 Januari 1883 om vägars och broars underhåll & landet, jämförd med §§ 2 och 3 i k. kungörelsen af samma dag, innefattande särskilda föreskrifter i ämnet	65.
4. Kan ansvar ådömas person, som utan att vara försedd med pass afrest till utrikesort, men återvändt inom ett år därefter?	70.
5. Tvist om ersättning för pantsatt premieobligation, som af panttagaren förskingrats.	71.
6. Yrkande att försäkringstagare, som af domstol förklarats besvärat med mera än halft bevis att hafva anstiftat brand, men i brist på vidare utredning icke kunnat åt saken fällas, måtte utkomma brandskadeersättning ånyo pröfvadt i tvistemålsväg, efter det domstolarne i sammanhang med utslaget angående brandanstiftningen utlätit sig rörande brandskadeersättningen. Är platsagent för försäkringsbolag behörig att å bolagets vägnar föra talan vid domstol utan att därtill hafva erhållit särskild fullmakt?	74.
7. Tvist om försäljningsprovision för fastighet, som af ägaren försålts, efter det han uppdragit försäljningen åt kommissionär.	78.
8. Tvist jordegare emellan om vägrätt öfver grannens mark, utförd i sammanhang med yrkande om ansvar för att	

	den, öfver hvars mark vägen gått, hindrat den andre att vidare begagna väg, såsom därintill sket.	Sid.
	Ifrågasatt tillämpning af 6 § 10 kap. B. B.	81.
9.	Twist om jordområde emellan innehafvare af villalotter & inlöst donationsgods	85.
10.	Twist emellan samegare i skatteköpt lägenhet, som innan skatteköpet innehafte af två bröder, och afviden tredje broders barn, hvilka gemensamt erhållit immission och sedermera samtliga blifvit i skattebrevet nämde, utan att detsamma upptagit i hvilket förhållande dem tillagts andel i fastigheten. Böra de anses hafva däri förvärfvat en hvar lika del eller del i mån af sin andel i samboet?	91.
11.	Kan den, som före det år, då han är underkastad värnepliktsuppbåd, begifvit sig ur landet, men återkommer efter det han uppnått 27 års ålder, på grund af § 113 V. L., såsom detta lagrum lyder i k. f. den 20 november 1882 äläggas träda i aktiv krigstjänst?	96.
12.	Kan domstol, som frikånt en person från ett af allmän åklagare mot honom gjort ansvarspåstående, efter det målet blifvit på svarandens besvär återförvisadt, ånyo ingå i pröfning af aktors då upprepade ansvaryrkande? År boställsinspektör behörig att anföra besvär i mål angående åvärkan mot arrendator af kronoboställe, som allmänna åklagare på boställsinspektörens angivelse utfört?	97.
13.	Gäller i del af oklufven gård i stad intecknad kontrakt, hvarigenom tidigare egare till hela gården åt annan uthyrt lokal däri, mot den, som efteråt tillhandlat sig gården?	203.
14.	Bemärkelsen af orden „sista året“ uti 5 § i Kejserliga förordningen om borgenärers rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, af den 9 November 1868	205.
15.	Eger domhufvande fränkänna af kommunalnämnd i behörig ordning utfärdadt fattigdomsbevis laga vitsord?	208.
16.	Utgör talan om annans förpliktande att erkänna riktigheten af skriftlig afhandling rättegångsmål?	210.
17.	Är gröda & prästbol att hänföras till lön, som enligt lag kan blifva föremål för införsel?	211.
18.	Är den, som vid öfverlåtelse af jord, hvaraf han till annans nytjande på lifstid upplåtit någon del, icke förbehållit denne rätt att fortfarande åtnjuta städjan, hvilken på den grund att afhandlingen därom ej intecknats förfallit, lagligen pliktig att ersätta den, som städjan fick, bevislig skada?	216.
19.	Påföljden för kräftfångst & annans fiskevatten utan deunes tillstånd	219.

	81d.
20. Tolkning af § 43 i K. F. angående försäljning, försäljning samt upplag af bränvin m. m., gifven den 19 Juli 1886 (resp. den 9 Juni 1892)	224.
21. Äro sysselmän i konkurs solidariskt ansvarige för konkursboets förvaltning?	226.
22. Står 35 § i den för Helsingfors stad den 29 Mars 1878 utfärdade polisordning i öfverensstämmelse med 8 § i gällande näringslag?	230.
23. Får ändring i underrätts beslut, hvarigenom den, som undandragit sig att gå vittnesed, vid vite ålagts att eden aflägga eller blifvit till sådant vite fäld, sökas annorledes än i sammanhang med hufvudsaken? Tolkning af stadgandet i 7 § 17 kap. R. B. angående vittnesjäf för fullmäktig.	233.
24. Eger före år 1864 upprättadt, icke intecknad kontrakt, hvarigenom lägenhetsegare utarrenderat besittningsrätten till ett lägenheten underlydande torp åt en person, „som ämnar blifva hans måg“, för torparens och dennes hustrus lifstid, giltighet äfven efter det hustrun, blifven enka, trädt i nytt gifte, och binder sagda kontrakt ny egare till lägenheten, då därjämte särskildt kontrakt af enahanda innehåll uppgjorts emellan förre egaren och första innehafvarens af torpet enka?	238.
25. Forum för bevakning af testamente efter finsk undersåte, som en längre tid vistats på pass i Ryssland och därunder icke varit införd i mantalslängden i sin förra hemort, men sedermera inflyttat till annan ort inom landet och där afidit, utan att likväl hafva anmält sig till mantalskrifning å sistsagda ort	305.
26. Köp eller pantförskrifning?	310.
27. Är offert, gifven till affärsbiträde vid tillfälle då därjämte särskildt ombud för principalen finnes tillstådes, bindande därest principalen inom utsatt tid godkänner anbudet?	317.
28. Innehafvaren af s. k. extra pension ålagd att återgälda pensionsmedel, som till henne utanordnats och af henne i god tro uppburits efter det den i pensionsbrevet bestämda tiden för pensionens utbetalande tilländagått.	324.
29. Tvist om aflöning mellan operadirektör och sångare, som efter det kontrakten med sällskapets öfriga medlemmar och dess kapellmästare upphört att gälla, men innan den tid tilländagått, för hvilken han själf varit engagerad, begifvit sig ur landet	327.
30. Är aftal, hvarigenom en person utfäst sig att till innehafvare af offentlig syssla utgifva viss ersättning, i händelse den sistnämde tager afsked från densamma och	

	promittenten varder till beställningen utsedd, rättsligt giltigt?	81d. 332.
31.	Är värnepliktig, som på grund af förfallolös utevaro från nppbåd blifvit dömd till aktiv militärtjänst, men efter inträdet i tjänsten råkat i sådant familjeförhållande, som utgör grund till befrielse från aktiv tjänstgöring, berättigad att tillgodonjuta slik befrielse?	335.
	Juridiska Föreningens i Finland för året 1893 godkända allmänna öfverläggningsämnen	151.
	Juridiska examina vid det finska Universitetet	156.
	Juridisk Bibliografi	427.

Om makars personliga rättsläge.

1. Med vigseln uppstår för makarna *rätt till äktenskaplig sammanlefnad*. Denna rätt är å ena sidan en rätt i förhållande till det allmänna att „flytta i hus och bo samman,“¹⁾ å den andra en makens rätt mot andra maken till samlif i gemensamt hem.²⁾ I sistnämnda betydelse innefattar rättigheten, att maken är berättigad att fordra såväl att själf få uppehålla sig i det gemensamma hemmet eller, enligt lagens uttryck, att icke varda drivven ur hus och bo — hvarmed tillika enligt 1734 års lag städse är förenadt rättigheten tillgodonjuta alla de förmåner, makarnes gemensamma bo och enskilda egendom afkastar³⁾ — som ock det, att andre maken skall lefva med henne tillsamman eller, såsom lagen uttrycker det, att han icke „håller sig i landet uppe, från hem och hustru“. ⁴⁾ Den intima beskaffenheten af den sammanlefnad, som äktenskapet enligt lagens mening afser, karaktäriseras därigenom, att makes egenvilliga, likasom ett af myndighet påbjudet temporärt upphäfvande af densamma betecknas såsom ett skiljande till säng och säte, likasom vidare af den omständighet, att sådan vanförhet hos make, som gör honom eller henne „till äktenskap alldeles obeqväm“, ifall denna vanförhet varit förtegrad vid äktenskapets ingående, berättigar andra maken att fordra äktenskapets återgång.⁵⁾

¹⁾ G. B. 12: 3.

²⁾ G. B. 14: 2.

³⁾ G. B. 14: 2, jfd. med G. B. 11: 2. Vunnen boskilnad medförde icke enligt 1734 års lag häruti någon ändring; se nedan sidan 4.

⁴⁾ G. B. 14: 2.

⁵⁾ G. B. 13: 8.

Rättighet till äktenskaplig sammanlefnad har sin motsvarighet i och betingar vidare *rättigheten till äktenskaplig trohet*.¹⁾ I själfva verket äro de dock icke att fatta såsom två skilda rättigheter, utan allenast såsom uttryckande två olika sidor af den enhetliga rätt, som hvardera maken genom äktenskapet vinuer öfver den andras person.

Nu nämnda rätt är en make tillkommande subjektiv rätt med andre makens person såsom objekt. Beträffande densamma föreligger väl, att hvarken talan om rättighetens tillgodonjutande eller eljes dess direkta framtvingande af lagen medgifves. Men i denna omständighet ligger icke tillräcklig anledning att förneka tillvaron af en verklig rättighet af omförmälda slag. Ty lika litet som af tvångsmedlens art får slutas till beskaffenheten af den rättighet, hvars tillgodonjutande skall genom dem skyddas, likaså litet kan slutsatsen att en rättighet icke existerar dragas af den omständighet, att rättighetens innehåll icke direkt framtvingas. Och lagen har erkänt tillvaron af ifrågavarande rättighet genom att vid handlingar af den beskaffenhet, att de strida mot innehållet af en dylik rättighet, anknyta rättsföljder, hvilka innebära en minskning af den handlandes rätt. Brytande af den äktenskapliga sammanlefnaden berättigar således andre maken att begära skilnad till säng och säte, hvarmed är förenadt för den därtill vållande att han förlorar sin rätt att råda öfver boet och barnen och tillgodonjuta förmåner af makarnas egendom.²⁾ Vid brott emot den äktenskapliga troheten är åter den kränkte maken berättigad att begära äktenskapsskilnad.³⁾ Att en direkt talan uteslutits beror synbarligen därpå, att lagstiftaren ansett förhållandet mellan makar vara af den ömtåliga och enskilda natur, att det ej bör dragas under domstol, och att det indirekta tvång, som makes eventuella rätt till skilnad till säng och säte eller till äktenskapsskilnad innebär, bör vara tillräckligt

¹⁾ G. B. 13: 1, 7.

²⁾ Kan han ej själf lifnära sig, bör han dock njuta visst underhåll från boet, G. B. 15: 1.

³⁾ G. B. 13: 1.

att betrygga makarnes inbördes rätt öfver hvarandra. Där detta undantagsvis ej är fallet och förhållandet altså redan är så brutet, att skilnad till säng och säte eller äktenskaps-skilnad får begäras, där synes för lagen någon annan åtgärd icke håller vidare kunna ifrågakomma än upphäfvande af sammanlefnaden eller äktenskapet.

2. Genom äktenskapet inträder hvardera maken såsom medberättigad i andre makens egande- och öfriga förmögenhetsrättigheter, så vidt dessa äro kommunikabla. Den befogenhet, rättighetens innehafvare såsom sådan eger att nytja dess föremål och tillgodogöra sig afkastningen däraf, tillkommer sålunda hvardera maken. Vidare blir afkomsten äfven af makes enskilda gods gemensam tillgång; och det samma måste sägas äfven om sådana förmåner i andra makens enskilda gods, såsom åtnjutande af bostad, värme o. s. v., hvilka utöfver den egentliga afkomsten tillgodogöras från den samma.¹⁾ Vid sådant förhållande tyckes vid första påseende frågan, huruvida make har rätt mot andra maken att få underhåll, icke hafva någon tillämplighet. Ty äfven underhåll, som make erhåller af afkastningen från andra makens enskilda gods, likasom dettas nytjande i öfrigt för sådant systemål, är enligt det ofvan sagda rättsligt icke *underhåll*, som af *denne make gifves*, utan den förre tillgodonjuter blott därvid sina egna förmögenhetsrättigheter i boet.

Vid vunnen boskilnad uppstår emellertid, med egendomsgemenskapens upphäfvande, jämväl frågan om makes rätt till underhåll af andra maken. Väl ännu icke enligt 1734 års lag. Ty boskilnaden hade icke där annan värkan än att det undanskiftade, likasom hvad maken förut tillhörde enskildt, var skyddadt mot att vidare tillgripas för andre makens gäld. Den undanskiftade egendomen var i öfrigt att likställa med sådan, som på grund af förord tillhörde make enskildt eller hennes odaljord; och afkastningen

¹⁾ Jfr Å. B. 12: 9: „räntan eller *nyttan* däraf;“ G. B. 11: 5: „njute *nyttan* och räntan af hans fasta gods; Å. B. 7: 3. Huru makes rätt i sistnämnda afseende juridiskt bör formuleras hör till läran om giftorätten.

af dylik egendom blef därför, såsom tillförene, makarnes gemensamma, blott med den inskränkning, att icke håller den fick tillgripas för sagda gäld.¹⁾ Men numera har boskilnaden till följd, att egendomsgemenskapen emellan makarna fullständigt upphäfves och att således äfven ränta och inkomst af makes egendom blir hans enskilda.²⁾ Och för detta fall bejakar lagen också uttryckligen nämnda fråga.³⁾

Men i själfva verket kan spörsmålet om makars rätt till underhåll af hvarandra förekomma äfven under bestående egendomsgemenskap; och särskilda stadganden finnas, hvilka uttala eller förutsätta en sådan rätt. En underhållsplikt af ifrågavarande slag innebär visserligen icke den i 1 § af förordningen den 17 mars 1879 angående fattigvården stadgade skyldigheten för mannen att försörja sin hustru. Ty stadgandet påbjuder sådan skyldighet blott och bart i det allmännas intresse och gifver endast det allmänna en talan om fullgörande af sagda skyldighet; däremot afser stadgandet icke att beröra makarnes *privaträttsliga* förhållande. Nämnda anspråk hör i öfverensstämmelse härmed icke håller till domstols handläggning, utan till den administrativa rättskipningens område.

Däremot bör i förevarande afseende åberopas 11 kap. 6 § Giftermålsbalken och 2 kap. 6 § i lagen om makars egendomsförhållanden. Dessa lagrum bestämma nämligen, att, där mannen är afvita, frånvarande eller förlöper hustrun och hon ej kan lifnära sig samt hvarken afkastningen af mannens enskilda egendom förslår till nödortfigt uppehälle eller annan gemensam egendom finnes, hustrun eger till *sitt* uppehälle föryttra mannens enskilda gods; och härmed är sålunda sagdt, att hustrun eger rätt att af mannen underhållas.⁴⁾ Vidare kan nämnas 15 kap. 1 § Giftermålsbalken,

¹⁾ G. B. 11: 2 i f.

²⁾ Alldeles tydligt uttalad är väl denna sats hvarken i 1868 års förordning om boskilnad eller lagen om makars egendomsförhållanden. Dock måste densamma anses framgå vid en jämförelse mellan 13, 14 och 16 §§ i sagda lag (citeras framdeles: N. L.)

³⁾ N. L. 5: 16.

⁴⁾ Jfr ock A. B. 5: 2.

enligt hvilket lagrum make, som vållat skilnad till säng och säte och därigenom således förvärvat sin rätt att tillgodo njuta boets förmåner, dock förklaras vara berättigad att, om han ej kan „med tjänst och slöjder sig själf uppehålla“, af boets inkomster njuta bidrag till „födo och tarf sitt.“ Äfven om man anser makes rätt till underhåll i anförda fall vara att konstruera, icke såsom en själfständig rätt, utan blott såsom en inskränkning af den rättsförlust, vållandet till skilnaden medför och således såsom en yttring af makens rätt i boet — och till en sådan uppfattning gifver 2 § i åberopade kapitel anledning — så utgår likväl sagde bestämning från samma grundtanke om makes rätt till underhåll af andra maken, som uttalats i 11 kap. 6 § Giftermålsbalken. Tydligt framträder detta i föreskriften att, om ej annat finnes „i boet“ än det, som faller af mannens „lön och arvode“, hustrun skall här af njuta underhåll, äfven om hon varit vållande till sammanlefnadens upphörande.

Den grundsats måste altså anses vara i lag uttalad, att *make har rätt till underhåll af andre maken*. Denna rätt är i främsta rummet en rätt till underhåll i det gemensamma hemmet,¹⁾ i samlif med andra maken och barnen. Underhållet där bör vara „efter stånd och värde“²⁾, dock ej utöfver hvad med årliga inkomsten för bägge makarne jämte barnen bestridas kan³⁾; sitt kapital är däremot make ej skyldig att tillgripa för andra makens underhåll, utom där denna är oförmögen eller eljes urståndsatt att genom arbete lifnära sig samt då endast till nödortf.⁴⁾

En rätt till underhåll annorledes än i gemensamt samlif medgifver lagen endast undantagsvis, nämligen där skilnad till säng och säte skett. I sådant fall tillkommer make, som är vållande till skilnaden, underhåll, om han ej eljes kan lifnära sig årligen; är hvardera vållande, men den ena pröfvas lämpligare att förestå boet och barnen, tillkommer den andra underhåll.⁴⁾ Emellertid har rättskipningen med

¹⁾ N. L. 5: 16. Senatens dom 18¹/₂/85 i Rf. 11 uti J. F. T. 1890

²⁾ Å. B. 17: 4, jfd med G. B. 15: 1, 2.

³⁾ G. B. 15: 1; Å. B. 7: 3.

⁴⁾ G. B. 15: 2.

tillämpning af G. B. 14: 2 utsträkt sagde rätt äfven till make, hvilken i följd af sådant lagstridigt förfarande af andra maken, som i omförmälda lagrum förutsattes, nödgas uppehålla sig borta från makarnes hem, utan att dock skilnad till säng och säte egt rum eller ens äskats.¹⁾ I dessa fall bör underhållet utgå i form af visst anslag, hvilket domstolen, efter ofvananförda grunder och med beaktande af omständigheterna i öfrigt, har att bestämma. Där anslaget förklarats böra utgå med visst belopp eller viss del af makes lön, har i en dom af Senaten²⁾ uttalats, att andre maken därmed åtkommit en med införsel jämförlig rätt i lönen. Af den i åberopade dom uttalade uppfattning, hvilken synes vara öfverensstämmande med lagens mening³⁾ bör vidare slutas, att det make af domstol tillagda underhåll vid konkurrens med andra makens borgenärer utgår med samma rätt som fordran öfverhufvud, dock endast för redan förfluten tid.

3. Då man och kvinna äro sammanvigda, är, enligt 9 kap. 1 § Giftermålsbalken, mannen hustruns „rätte målsman och eger söka och svara för henne.“ Lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden, som upptagit denna sats i 2 kap. 1 §, tillägger ytterligare „samt råda öfver boet.“ Någon ändring är icke afsedd med detta tillägg, lika litet som med det förändrade sammanhang, hvari stadgandet förekommer i sistnämnda lag. Etymologiskt betecknar ordet målsman den, som eger föra talan för en annan. Då lagen utsäger, att mannen är hustruns målsman „och äger söka och svara för henne“, tyckes vid första påseendet detta tillägg vara endast en omsägning. I själfva verket framhåller likväl detsamma allenast en sida, om ock den så att säga mest pregnanta af målsmanskapet. Utom rättigheten att företräda hustrun innefattades nämligen enligt 1734 års lag i mannens målsmannaskap jämväl makten att råda öfver boet; om uttryckligt lagstadgande härför skall

¹⁾ Rf. 11 i J. F. T. 1890, 20 1891.

²⁾ Rf. 11 i J. F. T. 1890.

³⁾ Jfr. ock G. B. 15: 1.

behöfva åberopas, må hänvisas till G. B. 13: 4, 5; 11: 6 af hvilka e contrario måste slutas, att hans målsmansrätt hade sagda innebörd. I nya lagen åter nämnes väl rättigheten att råda öfver boet såsom en jämsides med målsmansrätten existerande särskild befogenhet. Formelt är detta betingadt däraf, att nya lagen under vissa förutsättningar tilllägger äfven hustrun en makt att råda vare sig öfver hennes enskilda eller öfver viss boet tillhörig egendom. Sakligt är dock fortfarande rättigheten att råda öfver boet en del af målsmanskapet, och bör den hustrun i sådant afseende tillerkända befogenhet betraktas såsom en inskränkning af mannens målsmansrätt.

Hvarje tvekan härom uteslutes af den omständighet, att hustruns rättighet att råda åtföljes jämväl af en motsvarande befogenhet att själf söka och svara eller således af enahanda inskränkning i mannens rätt att företräda henne. För öfrigt gäller icke allenast om mannens målsmannarätt, att befogenheten att företräda den under målsmanskapet stående också innefattar rättigheten att råda öfver hennes egendom; samma innebörd förutsattes af lagen i 19 kap. 1 § Ärfda balken äfven hos förmyndares målsmansrätt och måste sålunda anses höra till begreppet målsmannaskap.

Men icke ens härmed är målsmannarättens begrepp uttömdt. Vid densamma anknyta särskilda lagrum verkningar, hvilka förutsätta hos målsmansrätten en makt öfver dens person, hvilken målsmannaskapet gäller. Då sålunda 50 kap. 1 § Missgärningsbalken stadgar, att öfvermaga för stöld skall näpasas „af föräldrar, eller af målsman sin“, så antager lagen såsom själfallet, att målsmannen har rätt att aga myndlingen.¹⁾ Bestämningen i 53 kap. 2 § Missgärningsbalken, att af böter för lönskaläge målseganderätt tillkommer „fader, eller moder, eller målsman“, likasom stadgandet i 41 kap. 2 § samma balk om ansvar såsom för itererad stöld för man eller förmyndare, som lockar eller bjuder hustrun eller myndlingen att stjäla med sig, innefattar likaledes blott en tillämpning af grundsatsen att målsmannen

¹⁾ Jfr. ock M. B. 31: 1.

har makt öfver den, som står i hans värjo. Och hvad särskildt vidkommer hustrun, så synes man icke för 1734 års lag kunna undgå den tolkning af 36 kap. 1 § Missgärningsbalken, att mannen kunde saklöst äga hustrun, ehuru väl lagstiftaren ansett det icke vara lämpligt att, såsom ännu i Landslagens motsvarande, i öfrigt nästan likalydande stadgande skett, uttryckligt tillägga honom en befogenhet härtill.¹⁾

Den rätt, som nu är i fråga, är en mannen såsom sådan tillkommande särskild rätt öfver hustrun. Hvad beträffar dess omfång, så innehåller 1 kap. 2 § Giftermålsbalken, att fadern är dotterns giftoman, likasom vidare 6 kap. 1 § stadgar, att giftermål af mö, hvilket skett mot moderns vilja, endast i det fall berättigar modern att göra dottern arflös, att modern var gifloman, hvaremot giftermålets ingående mot moderns vilja är utan betydelse, om fadern lefde och han därtill samtykt. Af 15 kap. 1 och 2 §§ framgår vidare, såsom *e contrario* måste slutas,²⁾ att befogenheten att „förese“ barnen öfverst tillkommer mannen. Slutligen uttalar 10 kap. 1 § R. B., jämförd med 10 kap. 6 § Giftermålsbalken, att mannen eger makt att bestämma makarnes boningsort — en befogenhet, som tillkom honom oinskränkt jämväl medan ombyte af boningsort, såsom enligt 1734 års lag var fal-

¹⁾ Jfr Schlyter, Jurid. afh. I s. 170 ff. En motsatt tolkning skulle med nödvändighet innebära, att icke håller misshandel, som hustru föröfvat å mannen, varit underkastad straff i andra fall än de i M. B. 36: 1 uppräknade, hvilket dock näppeligen kan anses sannolikt, äfven om man ville lägga vikt på ordalagen i G. B. 14: 2.

²⁾ Rättigheten att förese barnen likställes nämligen fullständigt med rättigheten att förese boet; och då denna i regeln tillkommer mannen, är den karaktär af undantagsbestämning, hvilken på grund af lagrummets både formulering och hela innehåll synes tillkomma detsamma, sålunda stäld utom tvifvel beträffande den ena af de däri omförmälda två koordinerade befogenheterna. Vid sådant förhållande kan man icke undgå slutsatsen att detsamma gäller äfven om den andra af dem. Därmed öfverensstämmer bestämningen i G. B. 15: 2, att, om makarna äro bägge vållande till skilnaden, mannen vid i öfrigt lika förhållanden har företräde att få förestå boet och barnen. Yttermera kan åberopas G. B. 1: 2.

let, kunde medföra en förändring af giftorätten och sålunda minska hustruns rätt.

Å andra sidan föreligger, att också hustrun utöfvar föräldramakt: hon eger deltaga i barnens uppfostran,¹⁾ likasom, då dottern begäres till äkta, jämväl yttra sin vilja;²⁾ och där faderns målsmannaskap redan upphört — såsom för myndig son eller för dotter, som är enka — är modern i fråga om föräldramakt till och med likställd fadern.³⁾ Likaledes tillkommer hustru husbondevälde öfver tjänarene i huset.⁴⁾ Vidare eger hustrun idka näring till själf försörjning, utan att därtill erfordras mannens samtycke;⁵⁾ och en oinskränkt näringsrätt tillkommer henne, icke blott då boskildnad skett eller mannens rätt att råda öfver boet upphört,⁶⁾ utan ock då densamma hvilar.⁷⁾ Och slutligen eger hustrun att „förese boet och barnen“, då mannen är frånvarande eller eljes urständsat därtill eller han förvärvat sin rätt härutinnan.⁸⁾

Den makt, mannen enligt det förestående tillkommer öfver hustrun, benämnes gemenligen *husbondevælde*.⁹⁾ Detta uttryck synes dock antyda en mera underordnad ställning för hustrun än den lag i verkligheten anvisar henne. Ty hustruns ställning i förhållande till mannen angifves ingalunda blott därmed, att han är husbonde; hon är tillika själf *husfru*. Språkligt betecknar ordet *husfru* icke hustru, utan den, som har att bjuda i huset. Det gamla „giftarmalet“ framhåfver yttermera denna betydelse, då det tillägger hustrun rätt att råda öfver lås och nycklar; ty med uttrycket „*raþa lasum oc nuclum*“ återgifva landskapslagarne just husbondens maktställning.¹⁰⁾ Hustruns rättsläge i äktenskapet

¹⁾ M. B. 50: 1.

²⁾ G. B. 1: 2.

³⁾ G. B. 6: 2.

⁴⁾ M. B. 36: 2; 41: 2, H. B. 14: 5.

⁵⁾ K. F. ang. näringarna, af den 31 mars 1879, 5 §.

⁶⁾ Såsom då hustrun förordnats till mannens förmyndare.

⁷⁾ K. F. d. 17 December 1888.

⁸⁾ G. B. 13: 4, 5; 15: 1, 2; N. L. 2: 6.

⁹⁾ Schrevelius, civilrätt, III, s. 60.

¹⁰⁾ Upl. L. M. B. 47: 6; ÖL. E. S. 4 pr.

synes fortfarande pregnant karaktäriseras af landskapslagarnes giftermålsformel, enligt hvilken kvinnan giftes till „heþær ok til husfru ok til siæng halfræ, til lasæ ok nyklæ“ o. s. v. Härmed är sagdt, icke blott att äktenskapet är ett „*consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio*“, utan ock att hustruns personliga ställning skall vara lika mannens.¹⁾ Hvardera maken erhåller sin efter olikhet i kön och förhållanden afpassade skilda värksamhet; och där makarnes gemensamma intressen äro i fråga, förutsättes också gemensamt beslut af dem. Endast så vidt makarne ej enas, för hvilken händelse ett afgörande blir af nöden, tillkommer enligt lag mannen att träffa detta afgörande.

Frånser man rättigheten att råda öfver boet och att söka och svara för hustrun, kan därför mannens rätt i äktenskapet bestämmas såsom makten att leda familjens angelägenheter, dock med hustruns råd. Denna makt bör likväl utöfvas i makarnes gemensamma intresse och i gemensamt samlif. „Håller mannen sig i landet uppe, från hem och hustru“, bestämmes sålunda hans och familjens forum icke af hans vistelseort, utan är domstolen i den ort, där boet finnes.²⁾ Missbrukar mannen sin makt, såsom genom att drifva hustrun från hemmet eller misshandla henne, eger hon begära skilnad till säng och säte.

I öfverensstämmelse härmed står ock det, att hustrun ej är omyndig. Olivecrona uttalar visserligen den åsikt, att hustru väl ej är alldeles omyndig, men icke håller fullt myndig.³⁾ Härför kan också anföras, att myndighetens innebörd vanligen uttryckes därmed, att personen eger råda sig och sitt gods,⁴⁾ och att beträffande hustrun motsatsen synes

¹⁾ I detta afseende kan särskildt framhållas den märkliga omständighet att G. B. 13: 4 stadgar såsom påföljd af mannens egenviliga förlöpande, att han icke vidare har rätt att råda *sin* lott i boet och *sitt* fasta gods. Att befogenheten att råda hustruns lott och enskilda egendom frångått honom, anses sålunda så själfallet, att denna påföljd ej behöft uttalas, och kan förklaras endast från synpunkten af makarnes likställighet.

²⁾ Jfr också G. B. 13: 4.

³⁾ Om makars gifterätt i bo, 5 uppl. s. 422 ff.

⁴⁾ Å. B. 19: 3.

föreligga, enär mannen — åtminstone enligt 1734 års lag — råder öfver hennes egendom och företräder henne för rätta. En ytterligare omständighet af vikt är det, huruvida hustrun är befogad att ingå henne förpliktande aftal. En dylik befogenhet uteslutes i och för sig ej af mannens rätt att råda öfver boet, ty denna kräfver ej att ett af hustru ingånget aftal är ogildt, utan blott att aftalet ej kan göras gällande i och mot boet. Af mannens rätt att råda öfver boet skulle således endast följa, att hustruns gäldförbindelse vore utan värkan, så länge nämnda rätt består och så vidt den sträcker sig, hvaremot förbindelsen vore för hustrun personligen förbindande och kunde göras gällande mot henne öfver äktenskaps upplösning eller timad boskilnad, likasom vidare om och så vidt hustru tillerkänts rätt att råda öfver sin eller boets egendom. Äfvenså borde, om blott afseende fästes vid mannens rätt till boets förvaltning, ett af hustru ingånget aftal rörande hennes egen person, exempelvis ett tjänstelegoaftal, vara bindande äfven mot mannen. Något uttryckligt lagbud, som skulle fränkänna hustru behörighet att förplikta sig, meddelas icke håller i 1734 års lag. 1 kap. 8 § Handelsbalken och 11 kap. 6 § Giftermålsbalken fränkänna henne blott rådighet öfver boet, så länge mannen utöfvar sitt målsmannaskap; och bestämmningen i 10 kap. 12 § Handelsbalken, att hustru icke utan mannens samtycke eger gå i borgen, synes hafva altför mycket karaktären af ett specialstadgande beträffande borgen, för att detsamma skulle kunna tolkas såsom uttalande en allmän grundsats. Såväl teori som praxis har dock med mannens rätt att råda öfver boet förknippat den värkan, att hustru icke kan utan mannens samtycke giltigen förplikta sig, medan målsmansrätten varar;¹⁾ och i lagen om makars egendomsförhållanden har denna grundsats uttryckligen uttalats såsom regel.²⁾ Hvad åter vidkommer aftal rörande hustruns egen person, så uteslutes ett dylikt aftals giltighet visserligen icke af mannens

¹⁾ Se Olivecrona, a. a. s. 423 ff. 483 och där åberopade författare.

²⁾ N. I., 2: 5.

rätt att råda öfver boet, men väl af hans ofvanangifna rätt öfver hustruns person, med hvilken ett sådant aftal skulle stå i strid.

Om emellertid anförda omständigheter skulle föranleda den slutsats, att hustru icke vore *fullt* myndig, vore det rätta uttrycket för hennes ställning det, att hon är *omyndig*. Ty antingen är hustrun myndig eller är hon omyndig; det förre uteslutes ej däraf, att hennes befogenhet att företaga vissa rättshandlingar är i vissa afseenden eller till och med väsentligen begränsad, likaså litet som omyndigheten uteslutes af en i vissa afseenden medgifven befogenhet till dylika handlingar.¹⁾ Men i själfva verket innehåller lagen åtskilliga bestämmingar, hvilka vare sig direkt eller indirekt uttala att hustru är myndig. Sålunda förutsätter 11 kap. 3 § Giftermålsbalken, likasom 4 kap. 2 § af lagen om makars egendomsförhållanden, såsom själfallet, att hustrun kan lagligen ikläda sig förpliktelser, blott sådant sker med mannens samtycke. Betydelsen af detta faktum minskas icke däraf, att mannens samtycke erfordras för utfästelsens giltighet; ty grunden till hustruns förpliktelse är i det fallet en viljeförklaring, som hon själf afgifvit, icke en viljeförklaring, som mannen afgifvit för henne, och hon handlar altså själf med laga verkan. Då vidare hustru tillägges befogenheten, där mannens målsmanskap hvilar, att förestå boet, så är detta möjligt endast under antagandet att hon är myndig. Detsamma gäller om bestämningen i lagen om makars egendomsförhållanden, att hustru, som råder öfver sitt enskilda fasta gods, eger utan inskränkning göra gäld. Ty en sådan tolkning är väl icke möjlig, att hustrun i sistnämnda fall vore myndig, däremot i andra fall omyndig. Och sist och slutligen kan hustrun själf förordnas till förmyndare för mannen.²⁾

¹⁾ Jfr Å. B. 19: 1 i f.

²⁾ Detta visserligen icke enligt 1734 års lags ursprungliga stadganden. Praxis har dock velat tolka lagen i motsatt riktning och i enlighet härmed har lagen numera förklarats i fdn af den 17 december 1888 ang. ändring af 3 § i förordningen om näringarne af den 31 mars 1879.

Enligt min mening måste altså hustru anses vara *myndig*. En annan sak är, att hennes rätt att råda öfver sig och sin egendom, så länge mannens målsmanskap varar, är väsentligen inskränkt, nämligen lika vidt som mannens rätt öfver hustruns person samt hans rätt att råda öfver boet och företräda hustrun sträcker sig. I följd häraf kan hustru icke håller ställas under förmynderskap; där sådana omständigheter föreligga i fråga om hustru, som skulle betinga myndig mans ställande under förmyndare, kan endast en *särskild förvaltning* af hustruns egendom anordnas.¹⁾ Men principen, att hustrun är myndig, är i hvarje fall af vikt, enär mannens rätt i sistnämnda två hänseenden icke blott kan vara ytterst olika i skilda äktenskap, utan ock i ett och samma äktenskap undergå väsentliga ändringar.

4. Den rätt mannen tillkommer i afseende å utöfningen af boets och hustruns förmögenhetsrättigheter uttryckes i lagen om makars egendomsförhållanden sålunda, att han *eger råda öfver boet*. En definition af begreppet „råda“ gifver lagen dock icke.

Såsom redan nämnt, förekom detta uttryck icke i det lagrum i 1734 års lag, som omedelbart bestämde mannens rätt i förevarande afseende; lagen angaf hans ställning endast därmed, att han är hustruns målsman och eger söka och svara för henne. I den rättsvetenskapliga literaturen, som hänför sig till 1734 års lag, betecknas mannens ifrågavarande rätt såsom rätt att *förvalta*²⁾ boet utan att håller innebörden af detta begrepp närmare bestämmes. I själfva verket är dock ordet „råda“ en teknisk term i 1734 års lag; och dess användning i olika rum af lagen gifver äfven vid handen, hvilket innehåll lagen tillägger det samma. I kapitlet „om den, som under förmyndare stå bör“ stadgas, att den, som ej fyllt tjuguet år, icke *eger makt att själf förestå* sitt arf, hvaremot han vid fylda femton år får *själfråda* öfver hvad han förvärfvar. Om enka säges åter, att hon må *själfråda* sig och sitt gods; under *förmyndar-*

¹⁾ N. L. 2: 7.

²⁾ Jfr ock N. L. 2: 7.

skap åter skall den ställas, som för vanvett eller annan orsak *ej kan vårda* sitt gods.¹⁾ Förmyndarens rättsläge i fråga om den omyndiges egendom åter angifves därmed, att han *förestår* densamma,²⁾ hvilket åter närmare bestämmes sålunda, att han har att *vårda*³⁾ godset och i vissa fall bör,⁴⁾ i vissa fall får⁵⁾ föryttra af den omyndiges egendom samt skall förränta och förkofra dennes reda penningar. „Råda“ och „förestå“ uttrycker sålunda hvardera såväl rättigheten att vidtaga rättsliga förfoganden som att vårda egendomen, d. ä. bestämma om dess skötande och huru densamma bör tillgodogöras. Dock betonas i „råda“ företrädesvis den förra befogenheten, „förestå“ åter den senare. Om man, hvilken förlöper sin hustru, säges, att han har *ingen rätt att råda* sin lott i boet eller sitt fasta gods. Hustruns rättsläge i detta liksom i det därmed analoga fallet, att skilnad till säng och säte sker i följd af mannens vållande, uttryckes där emot icke sålunda, att hon nu eger „råda“ i stället för mannen, utan henne tillägges makt att *förestå* eller, ännu mera expressivt, *förese* boet; hon får nämligen hufvudsakligast blott makt att „vårda“⁶⁾ boet, hvaremot hennes befogenhet att vidtaga rättsliga dispositioner är ganska inskränkt.⁷⁾

9 kap. 1 §. Giftermålsbalken i 1734 års lag tillägger väl mannen ensam rättigheten att råda öfver boet. Obestriddt afsåg dock lagen icke någon ändring i det häfdvunna förhållande, hvilket i den äldre rätten fann sitt expressiva uttryck i den hustrun tillerkända egenskapen af *husfru*, att hustrun eger *förestå* eller sköta *den inre hushållningen*.⁸⁾ En befogenhet att företaga rättsliga förfoganden innebär detta dock icke, åtminstone ej i regeln; inom en eller annan samhällsklass

¹⁾ Ä. B. 19 kap.

²⁾ Ä. B. 23: 1.

³⁾ Ä. B. 21: 1; 20: 7; 22: 1.

⁴⁾ Ä. B. 22: 4.

⁵⁾ Ä. B. 22: 3.

⁶⁾ Jfr G. B. 15: 2 i. f.

⁷⁾ G. B. 11: 6; N. L. 2: 6.

⁸⁾ Jfr Olivecrona. a. a. s. 444.

kan dock genom sedvänja hafva utbildat sig en dylik befo-
genhet för *vissa* till den inre hushållningens område hörande
förhållanden, såsom exempelvis hos de bemedlade klasserna i
stad befogenheten att antaga tjänare för hemmet.

För antagande af en hustru därutöfver tillkommande
egen befogenhet att inom området för den inre hushållnin-
gen träffa rättsliga förfoganden synes icke finnas tillräckligt
stöd. Visserligen förfogar hustrun giltigen öfver det anslag,
mannen lämnat henne för hushållsutgifternas bestridande,
men detta följer blott af den omständighet, att hon med erhål-
lande af anslaget fått „lof“ att köpa eller blifvit satt till sådan
„köpslagen“¹⁾. Likaledes är det inom de bemedlade klas-
serna sed att äfven kreditköp af hustru ingås om föremål,
som erfordras för den inre hushållningen, såsom lifsmedel
och andra förnödenheter, kläder åt henne och barnen o. a. d.
Att dylika köp hållas för giltiga beror dock ej på tillvaron
af en sedvanerätt af det innehåll, att hustru egde makt att
ingå kreditköp för antydda ändamål; ty då lagen likställer
kreditköp med upptagande af gäld,²⁾ skulle denna sedvane-
rätt innefatta, att hustru egde göra gäld, hvilket strider mot
den skrifna lagen, och en dylik sedvänja skall dessutom
allra minst numera kunna åberopas mot den nya lagen, som ut-
tryckligen inskräpper, att hustru icke eger utan mannens sam-
tycke göra gäld.³⁾ Anförda seds innehåll är blott det, att
hustru presumeras hafva mannens fullmakt till afslutande af
dylika köp eller m. a. o. att gälden anses göras med man-
nens samtycke för boets räkning.⁴⁾ Äfven det kan anses för
sed inom den jordbruk eller annan landtmannanäring id-
kande befolkningen, att den till försäljning afsedda eller
öfrig blifna afkomst, som faller inom det hustrun anvisade
värksamhetsområdet, giltigen af hustrun föryttras, likasom
att hon förfogar öfver det därför influtna. Men också om
detta fall gäller det ofvan sagda, nämligen att mannens lof

¹⁾ H. B. 1: 8.

²⁾ Kreditköpet eller borgande af gods behandlas nämligen i ka-
pitlet „om försträckningar“ (9: 8 H. B.)

³⁾ N. L. 2: 5: 4: 2, mom. 2.

⁴⁾ N. L. 4: 2, mom. 2.

föreligger. Mannen kan därför när som helst återkalla lofvat, i hvilket fall hustruns omförmälda befogenhet utan vidare är förfallen. Sedvänjan har härvid blott den betydelse, att återkallandet af lofvat eller förbud för hustrun att förtaga förfoganden af ifrågavarande slag måste vara tillkännagifvet antingen för den, mot hvilken mannen vill åberopa detsamma, eller åtminstone skäligen allmänt.

Lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden har emellertid infört den principiella ändring beträffande hustruns ställning, att hon dels omedelbart på grund af lag dels på grund af förbehåll eger råda öfver viss egendom. Om den hustrun sålunda tillagda makt gäller, i motsats till den endast med mannens lof tillkommande befogenhet, hvarom ofvan var fråga, att densamma utgör hennes *egen* rätt. Hon eger utöfva den oberoende af mannens samtycke; hennes förfoganden öfver egendomen äro giltiga, äfven om de skett mot hans vilja. Och vidare kan rättigheten icke håller betagas henne eller inskränkas af mannen: han är utesluten från befogenheten att råda öfver samma egendom.¹⁾

Enligt lag har hustru rätt att själf råda öfver hvad hon genom eget arbete förvärfvat. Under hennes rådande faller således såväl den egendom, hon genom näring endast till själf försörjning eller likartadt sysslande vinner, som intjänad arbetslön eller öfverhufvud inkomsten af hvarje på *själfständigt förvärf* riktad värksamhet. Där hustru drifver näring i vidsträktare omfång än till själf försörjning, gäller detsamma om all den förmögenhet, som i rörelsen hopbragts och hålles skild från öfriga samfälda boet. Omsättes arbetsförtjänst i annan egendom, står i stället den under hustruns rätt att råda; däremot omfattar denna rätt ej afkomsten af dylik inkomst eller egendom.²⁾

Ehuru underkastad hustruns rådande, är hennes arbetsförtjänst likväl gemensam egendom i boet. Mannens rätt att råda upphör därför, icke blott då hon öfverlämnat egendomen åt mannen, utan ock om densamma så ingått i bo-

¹⁾ Om undantagen från denna regel se nedan!

²⁾ N. I. 2: 3.

ets öfriga gods, att den ej kan från detta urskiljas såsom ett skildt rättsobjekt.

Genom *förord* vid äktenskapets ingående kan åter kvinnan förbehålla sig rätt att råda öfver sådan egendom, som enligt lag eller förord tillhör henne enskildt. Därjämte kan vid *testamente* eller *gåfva* eller annan *öfverlåtelse utan vederlag*, hvarigenom kvinna tillägges egendom under det vare sig med afseende å ett redan bestående äktenskap eller under förutsättning af äktenskaps framtida ingående därvid fogade vilkor att egendomen skall vara hennes enskilda, testaments- eller gåfvogifvaren likaledes förbehålla kvinnan rätt att råda öfver samma egendom. Rättigheten att råda omfattar här såväl den enskilda egendomen som dess afkomst,¹⁾ men icke håller i detta fall afkomsten af afkomst. Är egendomen eller afkomsten omsatt i annat gods, anses det sistnämnda såsom om det skulle träd i stället för samma egendom eller afkomst,²⁾ dock under enahanda förutsättning som i fråga om förvandlad arbetsförtjänst framhållits.

Ett undantag från *mannens* rättighet att råda öfver boet innefattar däremot icke i egentlig mening stadgandet, att, om vid testamente eller gåfva af nyssberördt slag bestämts, att egendomen skall förvaltas af en tredje person, denna bestämning länder till efterrättelse. Ty detta är endast en tillämpning af den allmänna grundsats, att vid gratuit öfverlåtelse gifvaren eger med laga värkan vidtaga sådana bestämningar, som inskränka gåfvotagarens rätt öfver det gifna icke blott för honom själf, utan ock med värkan för hans borgenärer och öfverhufvud alla dem, hvilka på grund af något rättsförhållande till honom eljes kunde hafva anspråk på detsamma. En dylik åt tredje man gifven rätt att förvalta viss egendom omfattar, så vidt ej annat uttryckligt är bestämdt, endast själfva egendomen, resp., i fall af dess omsättning i annat, det som kommit i stället, men icke den

¹⁾ Hvad som innefattas under begreppet afkomst behöfver ej i detta sammanhang utredas, utan hör till läran om giftorätten.

²⁾ N. L. 2: 3, 4; 1: 5:

redan fallna och influtna afkomsten, utom så vidt denna erfordras till egendomens skötsel och vård.¹⁾

I öfrigt tillkommer rätten att råda öfver boet likasom öfver hustruns enskilda egendom *mannen*. I afseende å fast egendom, vare sig den är gemensam eller hustruns enskilda, är dock mannens rätt att förfoga sålunda inskränkt, att fastighetens öfverlåtande eller pantsättning icke kan giltigen ske utan hustruns medvärkan till föryttringen.²⁾ Lagen har icke tänkt sig, att hustru med sin arbetsförtjänst eller afkomsten af enskildt gods, hvaröfver hon råder, skulle förvärfa fast egendom och sålunda komme att råda öfver fast egendom, som tillhör det gemensamma boet; och nyssberörda inskränkning i rättigheten att råda är därför föreskrifven allenast för mannen. Det kan dock icke betviflas, att, för den händelse hustru råder öfver gemensam fast egendom, enahanda inskränkning gäller i fråga om hennes rätt att föryttra sådan egendom.

Hvad vidkommer begreppet föryttring, måste under detsamma inbegripas jämväl sådana arrendeafstal, hvilka förutsättas för fastighetens behöriga skötande; sålunda väl torpafstal, men icke ett afstal, hvarigenom hela fastigheten upplåtes på arrende. Det sistsagda gäller om afvärkningsafstal.

Beträffande åter pantsättning kommer i betraktande, att enligt gällande rätt borgenär är berättigad att erhålla inteckning i gäldenärens fasta egendom äfven mot dennes vilja, och den fråga uppstår således, huruvida anförda rätt emellertid kan göras gällande med afseende å egendom, hvari gäldenärens maka har giftorätt eller som tilhör henne enskildt. Lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden gifver vid handen, att frågan för det förra alternativet bör besvaras jakande,³⁾ medan det senare alternativet är alldeles uteslutet.³⁾ Enligt 1734 års lag är hvaradera alternativet att förneka,⁴⁾ hvarvid dock bör märkas, att det förra

¹⁾ Jfr N. L. 2: 7, mom. 2.

²⁾ N. L. 2: 2.

³⁾ N. L. 4: 3, 6.

⁴⁾ G. B. 11: 1, 2, 7; U. B. 7: 1.

af dem egde tillämplighet endast i fråga om hustrus ärfda eller före äktenskapet förvärfda fastighet i stad.

För hustrus medvärkan till föryttring af fast egendom är föreskrifvet, att den skall ske skriftligen och med vittnen. Äfven där denna form icke eljes är nödvändig för föryttringens giltighet, måste den således iakttagas, så vidt det gäller hustruns medvärkan. Fullmakt, som af hustrun gifves åt mannen att föryttra, likasom efteråt af henne gifvet godkännande af timad föryttring, måste äfvenså, för att vara giltig, upprättas skriftligen och med vittnen. Beträffande mannens medvärkan, där hustru föryttrar under hennes rådighet stående samfärd fast egendom, är själfallet det sagda att tillämpa.

En utan föreskrifven medvärkan af andre maken företagen föryttring af fast egendom är ogild. Dock inträder häfd, d. v. s. föryttringen blir giltig, om ej andre maken klandrar föryttringen inom natt och år från det hon fick veta föryttringen, hvarvid enligt 1734 års lag emellertid häfdetiden icke löpte under äktenskapet, enär hustrun, så länge detta varade, icke kunde föra dylik talan inför rätta. Däremot fordrades icke enligt 1734 års lag god tro för häfden. Numera löper häfdetiden äfven under äktenskapet och måste äfven, på grund af 1805 års lagförklaring, god tro anses nödvändig.

Förenämnda inskränkning i makes rätt att föryttra fast egendom bortfaller, där andre maken är afvita eller frånvarande eller förlöpt eller annorledes¹⁾ öfvergifvit den förre. Såsom frånvaro räknas ej tillfällig bortavaro från hemmet, utan antingen det, att maken „håller sig i landet uppe“, från hem och make,²⁾ eller att han för *nödigt* ärende reser utom landet och blir *länge* borta, utan att låta andre maken veta hvar han vistas.³⁾ Detsamma synes böra gälla äfven om ena maken på resa inom landet blir länge borta och icke låter den andre veta om sin vistelseort. Med frånvaro måste ock

¹⁾ K. F. den 17 december 1888 ang. ändring af 3 § i fdn om näringarna af den 31 mars 1879.

²⁾ G. B. 14 2.

³⁾ G. B. 13: 6; Å. B. 7: 3, 4.

anses likstäldt utstående af frihetsstraff, som ådömts för längre tid än ett år, med afvita åter svårare sjukdom, som utesluter möjligheten af rättsligt handlande. I fråga om hustruns enskilda fasta gods gäller dock i dessa fall i stället den begränsning af mannens dispositionsrätt, att sådan egendoms föryttring förutsätter hennes närmaste fränders råd och bifall.

I befogenheten att råda ligger, att den därtill berättigade eger själf bestämma innehållet af de handlingar, hvilka innefatta utöfning af sagda befogenhet. Dock gäller härvid den väsentliga inskränkning, att hans rådande städse skall iakttaga och tillgodose äfven andre makens berättigade intresse. Denna norm är, om än indirekt, dock tydligt uttalad i lagen. Sålunda berättigar den omständighet till skilnad till säng och säte, att make drifver andre maken ur hemmet och där *nyttjar bägges egendom*. Äfven *mannen* förutsättes kunna *draga* något lönlige undan hustrun.¹⁾ Användande till enskild nytta af samfäld eller andra makens enskilda egendom gifver denne under gifna förutsättningar anspråk på vederlag. Betalar mannen sin gäld med hustruns enskilda egendom eller vanvårdar eller försummar han boets angelägenheter, eger slutligen hustrun söka boskilnad. Såsom utgift till enskild nytta betraktar likväl lagen icke sådana kostnader, hvilka make använt för sin person, såsom till kläder,²⁾ brukliga nöjen³⁾ o. s. v., så vidt ej dessa öfverstiga det mått, som efter makarnes förmögenhetsförhållanden förnuftigtvis bort iakttagas, i hvilket fall sådan utgift anses såsom makens „förgörelse.“⁴⁾

Mannens rätt att råda hvilar eller är suspenderad

a) då makarne äro skilda till säng och säte och mannen vållat skilnaden eller, där den äfven af hustrun vållats, hon funnits lämpligare att förestå boet.

b) om mannen är afvita eller frånvarande eller han förlöpt hustrun. Betydelsen af dessa begrepp är densamma,

¹⁾ M. B. 51: 1.

²⁾ G. B. 17: 1.

³⁾ G. B. 11: 3; Å. B. 12: 10 „bröllops- och fästningakostnad“.

⁴⁾ G. R. 11: 4; N. L. 4: 5.

som redan ofvan angifvits. Suspensionen inträder emellertid i de sistnämnda fallen icke, om mannen tillika är ställd under förmynderskap; i sådan händelse utöfvas nämligen hans rätt att råda af förmyndaren.

Att mannens rätt att råda hvilat, innebär negativt det, att han icke eger utöfva denna rätt,¹⁾ positivt åter att hustrun eger *förese* eller *förestå* boet. Detta är dock icke liktydigt med att sagde rätt öfvergått till henne. Hustruns rätt är i främsta rummet behörigheten att *vårda* boet. Häri innefattas visserligen också behörigheten att företaga rättsärenden. Alla sådana dispositioner, som äro nödvändiga för bevarande af boets förmögenhetsrättigheter, såsom antagande af tjänare, uppbärande af räntor och afrad, ingående af arrendeaftal, som förvaltningens regelbundna gång medför, indrifvande af utestående fordringar, som förfallit till betalning eller till hvilkas indragande eljes förekommer anledning o. s. v., ligga nämligen inom hustruns maktbefogenhet, då hon förestår boet. Vidare är hon befogad att företaga rättsärenden, som innefatta förvärf. Hon eger ock själfständigt idka näring, hvori bland annat ligger befogenheten att antaga biträden för näringsdriften. Däremot är hustruns rätt att föryttra boets egendom väsentligen begränsad. I regeln omfattar densamma nämligen endast boets årliga *afkastning*²⁾; boets *kapital*³⁾ får af hustrun tillgripas endast i fall af nöd, hvarvid för föryttring af fast egendom ytterligare fordras nästa fränders råd och bifall.

Hvad om suspension af mannens rätt att råda ofvan sagts, gäller ock om hustruns enahanda rätt. Stadgandet i 2: 2 af lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden, att, där hustrun är afvita o. s. v., hennes samtycke icke såsom eljes fordras för föryttring af fast egendom, hänför sig nämligen såväl enligt sin plats i kapitlet som sin ordalydelse till det såsom regel förutsatta fallet, att mannen jämväl råder öfver egendomen, icke till de

¹⁾ G. B. 13: 3; Ä. B. 7: 3.

²⁾ G. B. 15: 1, 2, Ä. B. 7: 3, jfda med G. B. 13: 3, 4.

³⁾ N. L. 2: 6, G. B. 11: 6, jfda med de i not. 2 återopade lagrum.

efteråt omnämnda undantagsfallen att hustrun råder öfver samma egendom. Och för den händelse, att de i kapitlets 6 § omförmälda omständigheter föreligga i fråga om hustru, som råder öfver viss egendom, inses ej håller, hvarför desamma skulle på hennes rätt att råda utöfva en annan och vidsträktare värkan än på mannens. Analogin är i själfva verket alldeles uppenbar; och att sagda paragraf endast angifver hustrus rättsläge, då mannens rätt att råda hvilar, men alldeles förbigår mannens ställning i motsvarande fall, beror blott därpå, att stadgandet fått inflyta ordagrant från gamla lagen.

5. I regel eger hustru icke göra gäld annorlunda än med mannens samtycke. Gäld innefattar icke blott upptagande af försträckning, borgande af gods (kreditköp), borgen och andra dylika aftal, utan förpliktande förmögenhetsrättsliga aftal öfverhufvud. Undantagsvis tillkommer dock befogenhet att ingå dylika aftal hustrun, då hon råder öfver sig enskildt tillhörig fast egendom, så ock då hon efter anmälan i vidsträktare mått än till själf försörjning drifver näring. Att gälden göres för fastigheten är härvid icke förutsättning för aftalets giltighet. Då däremot för hustrus rätt att drifva näring fordras, förutom mannens samtycke, jämväl hans åtagande att ansvara för de förbindelser, som i och för rörelsen komma att ingås, samt vidare en jämtörelse af 4 kap. 2 § 2 mom. och 4 § i samma kapitel gifver vid handen, att lagstiftaren icke tänkt sig gäld, som af näringsidkande gift kvinna gjorts, såsom tillkommen annorlunda än med mannens samtycke för boets räkning, måste sådan hustrus behörighet att göra gäld afse endast förbindelser, som tillkomma i och för rörelsen. Å andra sidan kan densamma likväl icke inskränkas blott till gäld, som *kontraheras*, enär förbindelse i rörelsen kan ingås äfven genom aftalsliknande förhållanden; hustruns behörighet måste altså omfatta äfven sådan gäld, som får sitt upphof genom dylikt förhållande. Detsamma gäller ock i fråga om hustru, som råder öfver enskild fast egendom. Då hustruns anförda befogenhet är bunden vid förutsättningen, att hon drifver så beskaffad näring eller råder öfver enskild fast egendom,

upphör befogenheten, så snart mannen återkallar sitt samtycke till näringsidkandet — när nämligen i och med det samma hennes rörelse upphör — eller hustrun afhänder sig sin fasta egendom. Detta gäller, äfven om det, som sättes i stället för den fasta egendomen, förblir under hustruns rätt att råda, såframt icke äfven detta är fast egendom. Och å andra sidan vinner hustru, som råder öfver enskild egendom, sagda befogenhet, så snart hon med enskild egendom eller öfverhufvud annorledes än med gemensam tillgång förvärfvar fast egendom åt sig enskildt.

Såsom nämnt eger emellertid ock hustru, där mannens målsmansrätt hvilar och hon förestår boet, ingå förpliktande aftal i viss begränsad omfattning, nämligen sådana, som äro nödvändiga för boets behöriga skötande. I berörda fall får hustrun likaledes utan mannens samtycke företaga näringsdrift i vidsträktare mått än till själf försörjning. I fråga sättas kan emellertid, huruvida hustru äfven utan att hon drifver sådan näring eger förplikta sig utöfver nyss antydda begränsning, såsom upptaga försträckning eller dylikt. Grundtanken i stadgandet i G. B. 11: 6, liksom i 2: 6 af lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden, synes leda därtill, att hustru tillkommer dylik befogenhet i fall af nöd och i mån af det oundgängliga behofvet. Hvad åter vidkommer mannen, måste han, äfven då hans målsmansrätt hvilar, anses behörig att göra gäld. Men å andra sidan gäller om sådan gäld, att den icke kan göras gällande mot boet, så länge målsmansrättens suspension fortfar.¹⁾

6. Mannens målsmansrätt innefattar slutligen befogenheten att söka och svara för hustrun, eller närmare bestämdt, att hustrun icke eger föra sin talan inför domstol, utan både får och skall företrädas af mannen.

Denna regel gäller dock icke vid brottmål. Redan enligt 1734 års lag eger hustru själf svara, då hon tilltalas för brott.²⁾ Mannen kan i brottmål blott göra henne bistånd i rättegången, hvilket emellertid ansetts innefatta behörighet

¹⁾ G. B. 11: 3, Ä. B. 7: 3, U. B. 7: 1.

²⁾ R. B. 15: 1.

för honom att utan fullmakt för hustrun söka ändring i utslag, som fallit i anledning af åtal mot henne.¹⁾ Då enligt gällande rättegångsordning frågan om skadeståndet bör pröfvas i sammanhang med ansvarspåståendet, är hustrun således ock behörig att svara i anledning af skadeståndstalan, som grundas å hennes brottsliga handling. Detta måste iakttagas äfven om ansvar icke alls yrkas, men handlingen, hvarpå skadeståndstalan stöder sig, faller under någon af strafflagens ansvarsbestämningar. Har däremot skuldfrågan redan pröfvats, men målseganden förbehållit sig att särskildt kära om skadeståndet, synes hustrun icke vidare vara behörig att svara, då talan om skadeståndet sedan skildt utföres.

Huruvida hustru enligt 1734 års lag var behörig att själf utföra klagandetalan i brottmål kan lämnas därhän. Numera tillkommer henne otvifvelaktigt sådan befogenhet.²⁾ Själffallet är dock denna inskränkt till sådana brott, som begåtts mot hustruns egen person; af mannens rätt att råda öfver boet följer nämligen, att han är målsegande vid brott, som hänföra sig till makarnes gemensamma eller hustruns enskilda egendom.³⁾

Att hustru eger föra talan i brottmål innebär att den dom, som i saken gifves, får värkställas i makarnes bo, utan att mannens rätt att råda utgör hinder därför. Böter, skadestånd och rättegångskostnad kunna således uttagas ur såväl gemensam som hustrun enskildt tillhörig egendom, som af mannen förvaltas.⁴⁾ Särskildt gäller detta ock om rättegångskostnad, hvilken hustru såsom klagandepart blifvit ådömd.

Mannens befogenhet att företräda hustrun i tvistemål följer af hans rätt att råda öfver boet. Där denna hvilar, hvilar också förstnämnda befogenhet, och är således hustru behörig att själf söka och svara. Enligt 1734 års lag till-

¹⁾ Rfall 18 i J. F. T. 1890.

²⁾ K. F. 4 mars 1873.

³⁾ Numera dock endast så vidt hans rätt att råda sträcker sig.

⁴⁾ N. L. 4: 4.

kom hustru dessutom dylik befogenhet, då hon sökte boskilnad eller eljes begärde att undantaga egendom undan ansvarighet för mannens gäld.¹⁾ I öfrigt var hustru däremot betaget att uppträda såsom part inför rätta.

Då lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden tillerkänt hustru en viss rätt att råda, har följaktligen däraf betingats inrymmande åt henne af en motsvarande rätt att själf söka och svara. Denna rätt täcker enligt lagen noga rätten att råda och eger således rum i mål, som angår egendom, hvaröfver hustrun råder, eller i hvilket hustru, som är behörig att genom aftal förplikta sig, sökes för sin sålunda tillkomna gäld.

Såsom mål angående egendom, hvaröfver hustrun råder, är emellertid ett sådant att anse, då icke blott samma egendom själf är tvistens föremål, utan ock då detta är ett fordringsanspråk, hvilket tillkommer henne såsom egare till sagda gods eller på grund af disposition, som hon vid dess förvaltning vidtagit.²⁾ Detsamma gäller emellertid ock, där målet afser skadeståndsanspråk mot tingets egare, hvilket grundas på innehafvandet af tinget, såsom exempelvis talan om ersättning för betesskada, vare sig att anspråket tillika förutsätter ett egarens vållande eller icke; och i detta fall har hustruns processföring värkan äfven med afseende å mannens förvaltningsområde, så att dom, som i rättegången fälles mot hustrun, får värkställas i sådan samfäld och hustrun enskildt tillhörig egendom, hvaröfver mannen råder. Enär hustruns behörighet att, då hon råder öfver enskild fast egendom, svara i mål angående gäld har samma omfång som hennes befogenhet att göra gäld, omfattar densamma såväl förpliktelser på grund af rättsärenden som sådana, hvilka hafva sitt upphof i aftalsliknande förhållanden. I fråga sättas kan endast, huruvida hustru, som råder öfver fast egendom, äfven härutöfver skall vara behörig svarande med hänsyn till ett fordringsanspråk, som uppstått i följd af ett hustruns med lag icke öfverensstämmande förhållande, utan

¹⁾ R. B. 8: 2, m. 8, 6: 2; U. B. 7: 1: 3.

²⁾ N. L. 1: 5; 2: 3, mom. 2.

att detta dock kan räknas henne till skuld, eller som väl uppkommit genom hennes brott, men efter förbehåll vid åtalet sedermera särskildt utföres. Ehuru ändamålsenlighets-skäl skulle tala för att i nämnda fall tillägga hustrun äfven denna rätt, synes dock en sådan extensiv tolkning af lagen icke hafva stöd vare sig i dess ordalydelse eller mening, och måste altså frågan besvaras nekande.

Där hustru drifver näring efter anmälan, är hon behörig såväl att söka som svara i mål angående rättsförhållande, som tillkommit i och genom rörelsen. Befogenheten att söka följer af hennes rätt att råda öfver sin arbetsförtjänst; ett rättsförhållande af anförda slag måste nämligen, likasom annan egendom som i rörelsen samlats och hålles skild från öfriga samfälda boet, hänföras under nämnda begrepp. Då hustruns behörighet att söka och svara beror af att rättsförhållandet tillkommit i och för rörelsen, måste käranden, eller således i förra fallet hustrun och i det senare hennes motpart, alltid först utreda detta, innan hans talan får upptagas. Är hustrun åter behörig, så har hennes processföring värkan också för mannen, så att dom, som i rättegången gifves för eller mot henne, är res judicata också mot mannen. Denna konsekvens är själffallen i fråga om dom, hvarigenom talan af eller mot hustrun förkastas, men måste också medges beträffande dom, hvarigenom utsökt gäld utdömes hos hustrun. Sådan gäld är nämligen enligt lagens uppfattning ¹⁾ gjord med mannens samtycke och för boets räkning; och då mannen å ena sidan skall ansvara för dylik gäld och å den andra sidan hustrun är behörig att svara i afseende å densamma, så ligger häri uttaladt, att hustrun med afseende å så beskaffad gäld företräder mannen. Härmed är dock icke vederbörande borgenär betaget att med sin talan vända sig direkt mot mannen; gör borgenären det, kan mannen icke invända, att han ej är behörig part.

Hustruns befogenhet att i anförda fall svara i mål angående gäld upphör icke därmed, att hon föryttrat sin fasta egendom eller hennes näring upphör. Den tillkommer

¹⁾ N. L. 4: 2, mom. 2.

henne nämligen fortfarande i fråga om därförinnan uppkommen gäld.

Lagen om makars egendoms- och gäldförhållanden har härjämte tillagt hustru rätt att föra talan i ett fall, då den samma icke utgör uttryck för en henne tillkommande rätt att råda. Enligt 1734 års lag egde nämligen hustru icke ens där mannen egenvilligt föryttrat hennes enskilda fasta egendom eller ärfda fastighet i stad tala å föryttringen sålänge hans målsmansrätt varade.¹⁾ Numera tillkommer henne denna befogenhet, då samfäld eller enskild fast egendom föryttrats utan hennes bifall.²⁾ En följd häraf är vidare, att hustrun måste anses berättigad att i mål, hvori sådan egendom är föremål för tvist, jämlikt 18 kap. R. B. taga sig talan. Sistnämnda rätt tillkommer själfället också mannen i de fall, i hvilka hustrun företräder boet.

Då *part* enligt lag har rätt att i rättegång förlikas,³⁾ tillkommer alltid den make, som är behörig att föra talan, jämväl befogenheten att förlikas. Detta gäller äfven i det fall, att förlikningen går utöfver det, hvartill maken enligt den materiella rätten vore behörig, såsom då hustru i brottmål, vare sig såsom klagande eller svarande, ingår förlikning, hvarigenom hon åtager sig betalningsskyldighet, eller då mannen genom förlikning afstår samfäld eller hustruns enskilda egendom. Ty befogenheten att förlikas sammanhänger så med egenskapen af *part*, att uttryckligt stadgande om motsatsen måste fordras för att sagda befogenhet skall kunna anses parten betagen. Ett sådant stadgande är icke bestämningen, att två parter ej må genom förlikning minska den tredjes eller annans rätt. Och den möjlighet att rätten till förlikning kunde missbrukas till andre makens förfördelande finner tillräckligt korrektiv i dennes rätt att själf taga sig talan för tillvaratagande af sin rätt.

Till besvarande återstår slutligen det spörsmål, huruvida den hustru tillerkända rätten att råda öfver viss egen-

¹⁾ G. B. 11: 8. Jfr ock K. Mts domar d. 16 febr. 1877 och 5 juni 1882 i Backmans handbok.

²⁾ N. L. 2: 2.

³⁾ R. B. 20: 1, 2, 4.

dom samt söka och svara invärkar på konkursrätten. Lagen har väl ej afsett detta. Den har ock tydligt uttalat, att mannens afträdande af boet till konkurs har till följd, att äfven all samfäld egendom, hvaröfver hustrun råder, ingår i konkursen.¹⁾ Och hvad beträffar hustru, kan rätt att afträda boet icke håller härledas af hennes rätt att råda öfver viss egendom. Lika litet följer en sådan befogenhet för hustru, som med mannens samtycke drifver näring, af hennes befogenhet att svara i mål angående gäld, som tillkommit i hennes rörelse; ty sådan gäld är, värt att märka, äfven samfälda boets och mannens gäld och hennes antydda befogenhet blott behörighet att företräda mannen i berörda afseende. Härutöfver får den ej utan uttryckligt lagbud sträckas. Men konsekvenserna af den rätt, hvilken tillagts hustru, som råder öfver sin enskilda fasta egendom, leda med samma egenhet därtill, att hon eger till konkurs afträda samt af densamma är under hennes förvaltning. Ty då å ena sidan hennes hustru eger oinskränkt göra gäld, och dylik gäld är för en enskilda, utan att för densamma annan samfäld egendom i den nyssnämnda får tillgripas, och å den andra sidan hennes sin förvaltning är så själfständig, att, där exempelvis en skildt för sig lagsökas, utan att dom mot mannen är bindande mot henne, måste såväl henne som hennes borgenärer tillkomma rätt att få egendomen afträdd till allas förnöjande.

7. Med vunnen boskilnad och sedan boskifte, så vidt sådant öfverhufvud kan ifrågakomma, försiggått mellan makarne,²⁾ upphör egendomsgemenskapen och förvaltningsgemenskapen mellan dem till alla delar. Hvarderas egendom och gäld utgör hans skilda förmögenhet, hans skilda „bo“ och likaledes råder vardera oberoende af den andra öfver sin egendom samt *taler och svarar i mål*, som angå hans bo. Därefter kan gemensam förmögenhet för makarne upp-

¹⁾ N. L. 4: 6.

²⁾ Boskilnaden måste nämligen *genomföras*.

komma endast på samma sätt som egendomsgemenskap mellan andra personer, altså företrädesvis genom förvärf under bolagskap.¹⁾

Likasom makar efter boskilnad kunna med hvarandra ingå aftal om bolag, likaså ega de äfven i öfrigt, med undantag endast af gratuita afhändelser, sluta aftal sig emellan. Detta betingas däraf, att makarne i fråga om sina förmögenhetsförhållanden icke stå i annat förhållande inbördes än två af hvarandra eljes fullkomligt oberoende personer. Härmed har nämligen grunden bortfallit för förbudet i den nya lagens 3 kap. 6 §. 1 mom. för makar att sig emellan sluta aftal om egendom eller rättighet i boet; och sagde stadgandes tillämpning uteslutes dessutom beträffande makar, mellan hvilka boskilnad råder, af den omständighet, att något sådant gemensamt bo i regeln icke finnes. Detta bekräftas yttermera däraf, att lagen, för så vidt en gemensam egendom på nyss antydt sätt skulle för makarne uppkommit, uttryckligen medgifver dem rätt att bestämma hvarderas del i sådan egendom. I den del, nämnda förbud afser upplåtande af egendom genom gåfva, kvarstår det däremot själfallet äfven efter vunnen boskilnad.²⁾

Ehuru boskilnaden i princip afser endast makarnes förmögenhetsrättsliga förhållanden och således vill beröra blott den del af mannens målsmanskap, som innefattar rättigheten att råda samt att tala och svara, kan den dock icke undgå att invärka på målsinskapet i dess helhet, ty i och med det makarna hvardera hafva sin skilda förmögenhet och hustrun med full myndighet råder öfver sitt bo, äfven den makt öfver hustruns person, som betecknas med mannens husbondevälde, inskränkas i den mån, som är nödigt för att hustrun skall kunna utöfva förvaltningen af sitt bo.

¹⁾ Denna form förutsättes särskildt i N. L. 5: 16, som lämnar makarne öppet att bestämma bolagsvilkoren.

²⁾ Den närmare framställningen af detta förbuds omfång och innebörd hör till läran om makars egendomsförhållanden.

Till minnet af Rudolf von Jhering och Bernhard Windscheid.

Föredrag hållet vid Juridiska föreningens i Finland årsmöte
den 17 december 1892

af

B. Montgomery.

M.M. H.H.

Det har vid Juridiska föreningens årsmöten blifvit sed att egna en minnets och tacksamhetens gärd icke blott åt dem af våra *kolleger*, som under det förflutna året skattat åt förgängelsen, utan ock åt andra hädangångna, som genom sin värksamhet och sina sträfvanden befrämjat de syften, hvilka vår förening skrifvit på sin fana samt att därvid icke håller glömma framstående utländske män, de där åt rättsvetenskapen och rättsutvecklingen förmått gifva impulser och uppslag nog mäktiga att sträcka sina verkningar äfven utom gränserna för de land och de rättssystem deras forskning och nydaning närmast haft till föremål. Vi kunna nämligen, vi finske jurister, icke glömma huru mycket vi lärt och hafva att lära och borde lära af de stora andarna inom det oändligt viktiga kulturområde, åt hvars intressen vi egnat vårt lif och vårt arbete. Ty om det är en obestriddig sanning, hvilken gäller i afseende å juridiken liksom beträffande hvarje ämne för vetande och forskning, att de som däråt egna sig hvarken böra eller ostraffadt kunna inskränka sin synkrets inom eget lands gränser, så är detta i desto högre grad fallet, ju fåtaligare de krafter inom det egna landet äro, som hafva att uppbära kulturuppgiften i fråga.

Det inträffar också denna gång att vi på utlandets dödslista för året återfinna två namn, som icke för någon af vårt lands jurister äro främmande och för många af oss beteckna tvenne lärare, hvilkas skrifter utöfvat ett stort inflytande på vår fackbildning. Jag behöfver knapt nämna dessa namn. De äro Rudolf von Jhering och Bernhard Windscheid.

Det kan här icke komma i fråga att ingå i en närmare redogörelse för dessa samtidens kanske mest betydande målsmäns för den romanistiska civilrättsliteraturen skrifter eller att lämna en fullständig utläggning af den plats de, så olika hvarandra ej mindre till begåfning och vetenskaplig grunduppfattning än till forsknings- och framställningsmetod, intaga i denna literatur. För en sådan uppgift hade jag behöft en längre förberedelse, och den skulle äfven öfverskrida ramen af en nekrolog. Jag måste inskränka mig till en kort teckning af deras yttre lefnadslopp, en erinran om deras viktigaste arbeten och några drag till belysande af det för hvardera mest karaktäristiska i källornas behandling och vetenskaplig metod.

Rudolf v. Jhering föddes den 22 augusti 1818 i staden Aurich i Ostfriesland, där hans fader värkade såsom sakförare (Rachtsanwalt) och hans familj under mer än ett sekel innehaft en ansedd ställning. Sina rättsvetenskapliga studier idkade han efter i Tyskland gängse sed vid flere universitet, nämligen i Heidelberg, Göttingen och Berlin. Af hans lärare synes Puchta hafva på hans utbildning utöfvat största inflytande, dock, efter hans uppgift, mera genom sina skrifter än genom muntlig undervisning.

År 1842, vid 24 års ålder, promoverades han till juris doktor på grund af en afhandling: *Dissertatio de hereditate possidente*, habiliterade sig 1844 såsom privatdocent i romersk rätt i Berlin och begynte redan nu i sina föreläsningar behandlingen af det ämne, som sedan blef föremål för hans hufvudvärk, i det han föreläste »über den Geist des römischen Rechts». Redan följande år kallades han såsom ordinarie professor till Basel, 1846 till Rostock, 1849 till Kiel och 1851 till Geissen, där hans skriftställarevärk-

samhet i stort begynte med utgifvande af första delen af Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Här börjar också hans rykte sprida sig öfver Tysklands gräns och beredde honom en ärorik kallelse 1868 till universitet i Wien, där han samlade kring sig ett ofantligt auditorium och erhöll europeiskt namn.

Från denna lysande ställning afträdde Jhering dock själfmant efter fyra år, emedan han börjat inse att lifvet i den glada kejsarstaden vid Donau med dess starkt pulserande politiska- och sällskapslif, rika konstnjutningar och åt olika håll dragande vetenskapliga sträfvanden, inneburo en fara för koncentreringen af hans arbetskraft på de vetenskapliga uppgifter han förelagt sig. Han emottog därför år 1872 en »Ruf» till universitetet i Göttingen, där han sedan värkade till sin död den 17 sept. detta år.

Jherings skriftställarevärksamhet fördelade sig dels på större vetenskapliga uppgifter af ett djup och en omfattning, som öfverskridande civilrättens och öfver hufvud den positiva rättsvetenskapens rālinjer trānga långt in på rättsfilosofins, psykologins och metodologins område samt t. o. m. blefvo hans genialiska anda öfvermāktiga, dels på specialundersökningar och tolkningsfrāgor, som väl nārmast hade den romersk-rättsliga eller s. k. gemein-rättsliga doktrinen till anledning och föremål, men hvilkas betydelse och värde likväl icke inskrānka sig till eller kanske ens hufvudsakligen bestā i dessa specialfrāgors lösning, utan i den idé-rikedom, som i undersökningen framtrāder, de breda ljusstrimor, som nu och då kastas öfver angrānsande fält och till själfva den för Jhering egendomliga metod, som dock uti alla hans skrifter och naturligtvis frāmst i de stora arbetena, till hvilka vi strax skola återkomma, på ett så fāngslande sāt trāder oss till mōte.

Bland specialundersökningarna mā här endast erinras om de viktigaste: »Ueber den Grund des Besitzes schutzes» (1869), hvartill ansluter sig det 20 år senare utgifna utförigare arbetet: »Der Besitzwille», »Das Schuldmoment im römischen Privatrecht», Beiträge zur Lehre von der Gefahr beim Kaufvertrage», »Mitwirkung für frāmde Rechtsgeschäfte»,

»Schadensersatz bei nichtigen Verträgen», »Der Rechtsschutz gegen injuriöse Rechtsverletzungen», »Die aktive solidarobligation», trenne mycket berömda utlåtanden i tvistemålen a) rörande den s. k. Gäubahn, b) emellan Basel-land och Basel-stadt rörande nämnda stads fästningsvärk och c) emellan staden Bern samt schweitziska centralbanan rörande målskjutningsplatsen Wylerfied samt förslaget till dom i den s. k. Lucca-Pistoja-aktietvisten, tillika ett bidrag till flere frågor ur obligationsrätten, i synnerhet till teorin för dolus och läran om målsmanskap. Slutligen må nämnas de två uppsatser, som under benämningarna: »Passive Wirkungen der Rechte» och »Reflexwirkungen oder Rückwirkungen rechtlicher thatsachen auf dritte Personen», hvori förf. utan att ingå på enskilda rättsfrågor egnar de af honom s. k. rättsfenomenen, d. v. s. allmänna typiska företeelser ur de hvarandra till innehållet mest olika rättsförhållanden en induktiv undersökning för att upptäcka de logiska tankelagar, som, afsedt från innehållets mångfald och rättssystemens olikhet, genomgå och behärska de positiva rättsinstituten. Förf:s mening med dessa undersökningar var att på en i empirisk väg genom analys af det positiva rättsmaterialet vunnen grundval uppbygga ett slags rättens naturlära, men någon afslutning vunno dessa äfven i de större värken framträdande ansatser, som 20 år före förf:s död publicerades, icke.

Vid sidan af dessa afhandlingar, som till större delen ingingo i den tidskrift, benämd »Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und Deutschen Privatrechts», som Jhering jämte den för germaniska rätten och dess legislativa utveckling så betydande C. F. v. Gerber begynte utgifva 1857 och som fortsatts till närvarande tid, fortgick Jherings arbete på hans i stort anlagda rätthistoriska och rättsfilosofiska verk: »Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen stufen seiner Entwicklung» och »Zweck im Recht», äfvensom hans dels i didaktiskt syfte dels för rättsgrundsatsernas och rättvetenskapliga frågors popularisering afsedda spirituella och realistiskt hållna arbeten »Kampf ums Recht», »Jurisprudenz des täglichen Lebens», »das Trink-

geld», »Scherz und Ernst in der Jurisprudenz» och »Civilrechtsfälle ohne Entscheidungen».

Det är svårt att säga, hvilket af Jherings för en större läsarekrets beräknade arbeten mest bidragit till hans världsrykte. Måhända var det just det i yttre afseende anspråkslösaste, »der Kampf ums Recht», som ursprungligen utgjorde ett föredrag, hållet inför *die Juristische Gesellschaft* i Wien våren 1872, och som några månader senare i väsentligt utvidgad gestalt utgafs under nämnda titel samt inom två år upplefde fyra upplagor och öfversattes på tolf tungomål.

Såsom banbrytande inom den romanistiska och rätts-historiska literaturen intager dock »der Geist des römischen Rechts» obestriddigen främsta rummet.

Det har anmärkts, att värkets titel icke väl betäcker innehållet och icke ens kan anses angifva det väsentligaste af de vidtomfattande, icke uteslutande ens till det romerska rättssystemet sig inskränkande forskningsresultat, som här, om och utan afslutning, framläggas. Det verkliga förhållandet är att boken lika mycket sysselsätter sig med frågor, som äro gemensamma för rättssidéernas daning och art hos alla^e folk och med utvecklandet af en ny metod för rättshistorisk undersökning och framställning. Jhering har själf erkänt denna inkongruens emellan bokens titel och innehåll. »Min lyckliga instinkt», säger han, »i »Scherz und Ernst in der Jurisprudenz», har redan tidigt lärt mig att inse värdet af en god boktitel, och titeln på mina verk har i icke ringa mån bidragit till deras spridning. Tänken Eder t. ex. min Geist d. r. r. under titeln »Ueber den Charakter und die Bedeutung des römischen Rechts» etc. eller min »Kampf ums Recht» under titeln »Ueber die sittliche Verpflichtung der Privatperson, ihr Recht unter Umständen geltend zu machen» o. s. v. »Wer hätte einen solchen Titel behalten? Der Titel muss die Eigenschaft eines militärischen Kommandowortes haben, kurz, präzise, bestimmt, kategorisch; er muss ein litterarisches Kommandowort sein, das mann in die Welt hinansschreit.»

Anmärkningen är måhända riktig, och då förf. genom värkets plan och framställningssätt beräknat att göra sin

uppgift fattlig icke blott för en fackpublik, utan äfven för andra bildade läsare, så låg äfven däri ett motiv att genom en mera lockande och intressant än innehållet fullt motsvarande titel tilldraga arbetet en större publiks uppmärksamhet. Men hvad som därigenom vunnits åt ett håll, har kanske förlorats åt ett annat, i det uppmärksamheten i någon mån afledts från de delar af arbetet, som, antingen det nu legat i förf:s ursprungliga afsikt eller icke, blifvit dess egentliga kärna och gifvit det äfven i dess oafslutade skick fundamental betydelse. Ty huru högt man än må skatta hvad förf. åstadkommit för den romerska rättshistorien, uppdragandet af de verkliga rättsbildande momenten i det romerska folkets förhistoria, dess sinnesart, religiösa åskådnings-sätt och yttre förhållanden; huru högt man än måste ställa sådana kapitel, som det om den romerska rättens utgångspunkter och urelement, om den subjektiva viljans princip såsom romerska rättens urkälla, om familjepincipen och den religiösa principen med deras inflytande på rätt och stat, om de rättsbildande grunddrifterna, såsom Jhering uttrycker sig, själfständighets-, jämlikhets-, makt- och frihetsdrifterna, kan det likväl icke bestridas, att arbetet mindre har sin betydelse genom hvad förf. uträttat för klargörande af det specifikt romerska rättsmaterialet och för en det romerska rättslivets reala grundbetingelser afseende källforskning och källkritik, än genom den vetenskapliga metod han i arbetet tillämpar och grundlägger. Man har nämligen med skäl sagt, att Jhering i och genom detta arbete skapat eller kanske hellre upptäckt eller bragt till medvetande en ny, en rättsvetenskaplig metod, i det han till först söker klargöra lagarna för det juridiska tänkandet, för det tänkande, hvarigenom å ena sidan rättsnormer danas och hvarmedels å andra sidan rättsmaterialets innehåll låter sig i sin fulla bärvidd uppfattas.

Hufvuddragen af denna sin juridiska metodik utvecklar Jhering i andra bandets andra afdelning¹⁾ under öfverskriften »Die juristische Technik», men elementen därtill äro för öf-

¹⁾ S 294, 2:dra uppl.

rigt spridda öfver hela värket och äfven i hans öfriga arbeten. Han inleder sin framställning härom på följande sätt: »Den punkt, hvori hvar och en icke jurist (Laie) måste komma till medvetenhet om sin bristande juridiska bildning (Laienthum) och på hvars belysande jag nu skall rikta mitt ögonmärke, är den juridiska metoden. För jurister borde billigtvis ingenting vara mera bekant än denna metod, ty just den är det som gör honom till jurist. Och dock är det icke öfverdrifvet att påstå, att ett egentligt medvetande därom för de flesta jurister brister och att vår vetenskap känner alla andra lagar bättre än sina egna lagar. Genom och i dess användning är den juridiska metoden oss väl bekant, men hon är mera en känslans och öfningens sak. Skulle vi fråga, hvori dess väsende ligger, huru det sätt, på hvilket vi bedöma rättsförhållandena skiljer sig från ickejuristens, hvad som är den juridiska metodens uppgift, medel och grundregler, så skulle svaret utfalla ganska tordigt och knappast gå utöfver den mångfaldt upprepade och utnötta frasen: 'ett räknande med begrepp'. Härefter följer nu en karaktäristik af jurisprudensen och dess metod. Det är icke möjligt att i korthet återgifva denna till innehåll och form så spirituella och glänsande deduktion. Jag skall blott med förfs egna ordalag dröja vid ett par punkter. Sålunda i fråga om motsatsen emellan det s. k. naturliga och det juridiska åskådningssättet samt till försvar mot förebråelserna för en onaturlig uppfattning, för ett betraktelsesätt, stridande mot sunda människoförståndet, anmärker förf.: »Den naturliga uppfattningen, hvad är hon annat än det första försöket att se och följaktligen det fullständiga beroendet hos ett oöfvadt öga af det yttre skenet. Hvarje uppfattning af en företeelse begynner därmed, men för att snart komma underfund med att skenet bedrager och att fortskridande i kunskap just består i en oafslätlig frigörelse från tron på den blott sinnliga företeelsens sanning. Gäller nu för alla öfriga gebit af mänskligt vetande den sats att uthållande sysselsättning med ett föremål och fortsatt iakttagelse och forskning leder till andra resultat än en ytlig betraktelse, till resultat, som icke allenast kunna vara för den senare obe-

gripliga, utan ock förefalla densamma orimliga och oförnuftiga, så måste väl denna sats också i många fall gälla i afseende å rätten. I fråga om de flesta andra vetenskaper skulle ingen bildad laiker vid en sådan differens tillerkänna sig själf sanningen och gifva vetenskapen orätt. Men i rättsliga ting förekommer detta dagligen. Erfarenhet och vetande stämplas såsom förvändhet och fördomsfullhet och fullständig obekantskap med saken såsom fördomsfrihet. Den som nu en gång pockar på den naturliga uppfattningens ofelbarhet i rättsliga ting, må äfven göra det beträffande naturens företeelser och hålla på att jorden står stilla, men att solen går upp och ned. Solen och jorden ligga dock den naturliga uppfattningen närmare än rätten, men under det endast den fullkomligt obildade mera tror sina ögon än vetenskapens domslut, gör i fråga om rätten äfven den bildade människan sig dagligen skyldig till samma själföverskattning.»

Härmed vill dock icke Jhering underskatta det sunda människoförståndets och den naturliga rättskänslans betydelse för jurisprudensen, såsom en förutsättning därför, och han definierar jurisprudensen såsom »der Niederschlag des gesunden Menschenverstandes in Dingen des Rechts». Aber sie ist eben ein Niederschlag, d. v. s. ett sublimat af otaliga mänskliga individers sunda förstånd, en skatt af erfarenhets-satser, af hvilka enhvar tusenfaldt har bestått den tänkande andens och det praktiska lifvets kritik. Hvarje den enklaste konst har sin teknik, tillägger han, en teknik, som visserligen icke är något annat än »der angesammelte und objektivierte Niederschlag des gesunden Menschenverstandes», men som endast kan användas och bedömas af den, som gjort sig mödan att lära den.

Efter dessa och dylika utläggningar kommer sedan teorin för den juridiska tekniken, dess uppgift och medlen för dess lösande, i det förf. för densamma uppställer tre fundamentaloperationer: juridisk analys, logisk koncentration och juridisk konstruktion. Jag ber att ännu få gifva honom ordet i fråga om den juridiska analysens väsende. Han utlägger detta genom en jämförelse med alfabetet: »En

af de mest storartade, fruktbärande och tillika enklaste upptäckter är alfabetet. Alfabetet innefattar för språket lösningen af en uppgift, som vi ofvan betecknat såsom teknikens hufvudproblem i fråga om rättsmaterialet, underlättande af herraväldet däröfver genom dess förenklande, och det ligger därför nära för hand att fråga sig, om icke samma lösning här är användbar och således idén af ett alfabet låter öfverföra sig på rätten. Men alfabetets idé beror på sönderdelning, det sammansattas återförande till dess enkla beståndsdelar. Alfabetet har framgått ur iakttagelsen att språket bildat hela sin rikedom på ord genom en olika kombination af vissa grundljud sålunda, att upptäckten af dessa grundljud och deras betecknande förslår till att med och ur dem sammansätta hvarje för tankens uttryckande behöfligt ord. Hvad orden äro för språket, det äro rättsförhållandena på rättens område, de former, i hvilka det mänskliga väsendets andliga rörelse (tänkande och viljande) för siggår och förvärligar sig; i orden liksom i rättsförhållandena träder individen ut från sig själf och i andlig förbindelse med sina likar. Men denna rörelse är oöfverskådligt rik, evigt ny och produktiv. Hvarje dag bringar nya ord, hvarje dag nya rättsförhållanden. Men i afseende å de sistnämnda, liksom beträffande de förra, är denna rikedom och denna olikhet endast produkten af en kombination af enkla elementer, och härpå beror så för rätten som för språket möjligheten att behärska denna mångfald. Uppgiften är här liksom där att upptäcka dessa element och uppställa alfabetet. Det karaktäristiska för icke-juristens uppfattningssätt består i oförmåga att finna företeelsens element ('in dem nicht Scheiden'), eller positivt uttryckt i att hängifva sig åt totalintrycket. Laikern finner det obegripligt att juristen för att rättsligt bestämma ett lefnadsförhållande, hvori den förre ser och uppfattar blott ett organiskt helt, ett gifvet faktiskt förhållande och som åtminstone förefaller honom såsom icke i behof af vidare undersökning för att fullständigt begripas — att juristen icke kan komma därmed tillrätta utan att mödosamt upplösa det i atomer och sedan åter foga dessa till samman. Den kritiska jurisprudensen, säger Jhering, känner

icke några organismer lika litet som den organiska ke-
min, hvarför han också betecknar denna sida af sin ju-
ridiska teknik såsom en 'Chemie des Rechts' såsom en
juridisk sönderdelningskonst (Scheidekunst) som söker de
enkla ämnena.

Det är först sedan dessa blifvit funna, som konstru-
erandet af grundelementen, rättsbegreppen och rättsinstituten
börjar och åter dessa kunna ordnas och sammanfogas
till system. Det sätt, hvarpå Jhering tecknar denna procedyr
eller lagarna därför (Das Gesetz der Deckung des positiven
Stoffs und das Gesetz des Nicht-Widerspruchs oder der syste-
matischen Einheit) samt utreder konstruktionernas och hela
systematiseringens beroende af sitt fundament, det positiva
rättsmaterialet, rättssatserna, och på andra sidan systemets
egenskap att lämna nytt material, nya satser, hör utan tvifvel
till det mest geniala icke blott Jherings arbeten, utan hela
den juridiska literaturen har att uppvisa och har verkligt
för det juridiska tänkandet och rättsvetenskapliga frågors
behandling skapat en metod, som medvetet eller omedvetet
vunnit efterföljd inom rättsvetenskapens alla delar. Men
denna logiska deduktion kan ej söndras utan att förlora i
beviskraft, och jag slutar med att återgifva de entusiastiska
ord, hvarmed förf. förhålligar systematikens betydelse: »Så
öppnar sig i systemet för vetenskapen ett oändligt verk-
samsfält, ett outtömligt område för forskning och upp-
täckter och en källa till rikaste njutning. Icke den positiva
lagens trånga skrankor beteckna här gränsmärkena för hennes
rike, icke de omedelbara politiska frågorna den stig hon
har att vandra. Fri och obhindrad, liksom i filosofin, kan
tanken här sväfva omkring och forska och likväl tillika känna
sig säkrare för faran att förlora sig än där. Ty den världs
praktiska natur, i hvilken han finner sig försatt, länkar städse
åter tillbaka till de reala tingen. Men den omständigheten
att tänkaren, i det han återvänder, måste för sig hafva klart
att han icke blott tillfredsställt ett subjektivt kunskapsbegär
att han för med sig tillbaka ej allenast erinringar om en hög
andlig njutning, utan något för världen och mänskligheten
värdefullt, att de tankar han funnit, icke varda blott tankar,

utan praktiska makter, just detta gifver alt vårt konstruerande först dess sanna värde.»

Genom det mäktiga inlägg Jhering i sin »Geist» presterat såväl för den romerska rättshistorien som för rättsvetenskapens metodik står han otvifvelaktigt på den historiska skolans grund och botten, och det kan icke betraktas såsom en blott hyllningsgård åt en lärare, utan såsom en förklaring af vetenskaplig anslutning till skolan, att han dedicerade värkets första del till minnet af G. F. Puchta.

Emellertid väkte arbetet alt annat än beundran och tillfredsställelse hos många den tidens mest auktoriserade representanter af skolan och hos rättshistoriker ex professo. Rudorff t. ex. varnar i sin kritik för »ett dylikt exklusivt fullföljande af de allmännaste rättsåskådningar, ett underskattande af det skenbart obetydande och införandet af nya metoder»; »och de fleste», har en Jherings samtida nyligen berättat, »skakade på hnfvudet öfver verket, som inslagit en farlig väg, hvilken lätt kunde leda till ytlighet och ringaktning för det positiva.

I själfva verket innebar Jherings behandling af sitt ämne icke blott i fråga om metodiken, utan ock i dess rent rättshistoriska delar en, om icke för historien i allmänhet, så åtminstone för de romerska rättsinstitutens historia till revolution gränsande nyhet.

Från den heliga vördnad för de stora romerska auktoriteterna, som knapt tillät historikern att i källorna finna annat än sådant, som direkte kunde grundas på dessas ord, från det mödosamma dissekerandet af rättsmaterialets detaljer för att däraf snarare uppföra tankebyggnader än söka urskilja formen för ett reallt rättslif och med blott svaga försök (hos Savigny och Puchta) att verkligt tränga till det lif, som skapat formerna, — från denna ståndpunkt höjde sig i mäktiga vingslag från början Jhering. För honom var detaljforskningen blott en förutsättning, ett bivärk, ehuru han ock öfver mången detalj spridt ett ljus, som äfven på detta fält ställer honom i de romanistiska rättshistorikernas främsta

led. Men man har med rätta anmärkt, att hvad Jhering för den romerska rättshistorien presterat, egentligen begynner, där hans föregångare slutat, d. v. s. med det af dem framskaffade materialets konstnärligt historiska bearbetning och framställning. Den vändning i den romerska rättshistoriens vetenskapliga behandling, som hans »Geist» framkallade och som otvifelaktigt innebar ett stort framsteg, om det ock åt epigoner gifvit ett slags uppmuntran till försök af tvifvelaktigt värde och ett farligt föredöme, har man trots sig kunna känneteckna sålunda, att där det förut blott var fråga om lagarnas och rättsinstitutens historia, där gäller det nu rättslifvets historia. Och så till vida kan det sägas, att Jherings verk icke blott tillhör den historiska skolan, utan bildar dess högsta produkt och förväklar det mål, som väl föresväfvat Savigny, men hvilket han och hans lärjungar under trycket af det väldiga material de hade att sammanbringa och ordna, förlorade ur sikte, d. v. s. målet att uppfatta och framställa rättshistorien såsom en del af kulturhistorien.

Ifrån denna sin tidigare ståndpunkt aflägsnade sig Jhering dock under sin senare vetenskapliga produktion allt mer, och måhända hafva vi att i denna ändrade principiella ställning se en bland orsakerna därtill att hans främsta verk lämnades ofullständigt redan decennier före förf:s död.

Den historiska skolans teoretiska betraktelsesätt, enligt hvilken rätten är, så att säga, en inifrån och själfmant sig utvecklande organism, framsprungen ur människans sedliga väsende samt närmast påverkad af natur och andra yttre förhållanden, i hvilka ett folk finner sig försatt, men i afseende hvarå mänsklig vilja och själfbestämning spela en mycket underordnad roll, kunde i längden icke tillfredsställa en åt det reala så hänvänd, handlingskraftig ande som Jherings. Redan i hans »Geist» finnas tydliga ansatser till en såväl från den historiska skolan, som från dem, hvilka grunda rätten på den subjektiva viljan, afvikande ståndpunkt, och denna framträder allt skarpare, ju mer han begynner upptaga rent filosofiska problem. Till dessa fann han sig nämligen allt starkare dragen, och då han i företalet till något af sina

arbeten klagar öfver att hans »Geist» blifvit för honom »ein Quälegeist», så berodde väl detta icke blott på svårigheten att genomföra undersökningen och framställningen under perioder af rättens utveckling, som skänkte mindre näring åt fantasin än de tidigaste, utan också på den otålighet han erfor att få egna sin tid åt lösningen af frågan om rättens egentliga gestaltande princip. Det är också genom Jherings eget medgifvande känt, att han med sitt filosofiska tankefoster »Zweck im Recht» i hufvudet och besluten att på det mänskliga samlivets behof och på ändamålsenligheten såsom princip bygga sitt rättsfilosofiska system öfvergaf det distraherande Wien för det stilla Göttingen.

Rätten, utför Jhering i denna bok, är icke produkt af en den mänskliga naturen inneboende drift, en medfödd rättskänsla, utan det är en genom århundradens och årtusendens vunna erfarenhet om ändamålsenligheten af vissa lefnadsregler, af deras ändamålsenlighet för individens liksom för samhällets välfärd som skapat rätten. Rätten är icke själfändamål, ej håller den blott subjektiva viljans skapelse, utan ett medel till ernående af det alt omfattande ändamålet, samhällets välfärd.

De fundamentalsatser, från hvilka Jhering utgår, äro: jag är till för mig själf, världen är till för mig, du är till för mig. Men ingen är till för sig själf allena, utan hvar och en är till likasåväl genom andra, som tillika för andra, vare sig med eller utan medveten afsikt. Härpå beror hela rättsordningen och icke blott rättsordningen, utan hela den sedliga världsordningen, vårt privatlif, familjelif, handel och vandel, samhälle, stat, folkrättsförhållanden och icke blott de samtidigt lefvande folkens förhållande till hvarandra, utan ock generationernas inbördes. Det är icke rättskänslan, som skapat rätten, utan rätten, som gifvit upphof åt rättskänslan, utbrister han. Rätten känner endast en källa, »die praktische des Zwecks». Icke de enskildas ändamål, utan samfundets ändamål äro rättsutvecklingens drivande krafter och del syfte, till hvilket hon sträfvat.

Dessa grundtankar utför sedan Jhering, utbredande sig öfver alla det individuella och samhälliga livets företeelser

i en framställning, som i sina enskildheter erbjuder oändligt intresse, men för hvilken den ledande systematiska tråden ofta brister, hvarför man med skäl ganska allmänt anset arbetet såsom Jherings svagaste, såsom ett filosofiskt diletterantvärk, något som också Jhering själf synes förutsett.

Det har dock liksom alt, som flutit från hans penna, haft ett väckande inflytande, bidragit att återföra jurisprudenten till det verkliga lifvet och bringa det praktiskt nyttiga till heders såsom prøfvosten för lagarnas duglighet.

Sin åsikt att rätten icke är en själfmant växande planta, om hvilken människans vilja föga rör, och ej håller en den blott subjektiva viljans skapelse, utan födes af människans praktiska behof, utvecklas, hämmas, försvaras eller förloras i människolifvets äflan, kamp och strid och att i denna strid för rättens tillvaro samhällets alla medlemmar äro solidariska, har Jhering för öfrigt äfven i sin tidigare än »Zweck im Recht» utgifna lilla uppsats »Der Kampf und Recht» utvecklat, och jag ber att såsom karaktäristiska för Jherings uppfattning af rättens existensvilkor ännu från denna skrift, hvars motto är: »Im Kampfe sollst Du dein Recht finden», få återgifva grundtankarna, som äfven för oss i närvarande tid nog hafva ett mer än teoretiskt intresse. »Rättens mål är frid, medlet därtill är strid. Rättens lif är kamp, en folkens, statsmaktens, samhällsklassernas, individernas strid. All rätt i världen har blifvit tillkämpad genom strid, hvarje rättssats, som gäller, har först måst aftvingas dem, som motsatte sig den, och hvarje rätt, folkets liksom individens, förutsätter ständig vaksamhet, ständig beredskap att försvara densamma. Rätten är icke ett logiskt, utan ett kraftbegrepp. Därför förer rättvisan, som i ena handen har en våg, hvarmed rätten afväges, i den andra svärdet, hvarmed den försvaras. Svärdet utan vågen är det nakna våldet, vågskålen utan svärdet är rättens vanmakt. Båda höra tillsammans, och ett fullkomligt rättstillstånd härskar endast där, hvarest den kraft, hvarmed rättvisans svärd föres, går upp mot den skicklighet, hvarmed vågen handhafves. Rätten är oafslätligt arbete och därtill icke blott statsmaktens, utan hela folkets och hvarje enskilds. Rätts-

livets totalitet, öfverskådadt med en blick, visar oss samma tafla af rastlös brottnings, strid och arbete, hela nationens arbete, som arbetet för materiellt förvärf. Hvarje enskild, som kommer i det läge att nödgas försvara sin rätt, tager del i detta nationella arbete, bidrager med sin skärf till rättssidéens förvärkligande på jorden. Och å andra sidan är detta hållande på sin rätt en hvarje medborgares samhällsplikt och tillika en själfuppehålleseplikt, ty den som af feghet eller indolens tål att hans rätt ovärdigt trampas under fötterna och icke inser att, när hans rätt missaktas, det gäller icke blott rättens bestånd, utan ock hans person, den gifver i själfva värkets sin person till spillo.»

»Men», utropar förf., »att rätten sålunda kommer till och fortlefver blott genom arbete och strid, skola vi beklaga det? Just den omständigheten, att rätten icke utan möda blir ett folks egendom, att detta måste brottas och strida och blöda för densamma, just denna omständighet knyter mellan folken och deras rätt ett band, så fast och innerligt som insatsen af det egna lifvet vid födslovåndan mellan mor och barn. En utan möda förvärfvad rätt liknar det barn, som storken hämtat. Hvad storken hämtat, kan gamen eller räfven taga, men från modern, som födt det, förmå de ej röfva barnet. Så ock med den rätt och de institutioner, som folket i hårdt och blodigt arbete tillkämpat sig.»

M.M. H.H.

Jag har åt minnet af Rudolf v. Jhering kommit att egna så mycket af den tid jag denna aftonstund vågar af Eder taga i anspråk, att jag måste fatta mig kortare om Windscheid. Detta är också lättare, icke därför att den store pandektläraren vore en mindre betydande skriftställare eller i vår vetenskap intagit en mindre framstående plats än Jhering, utan af det skäl att Windscheid, som var en vida mindre expansiv natur än Jhering, också mera kon-

centrerat sin värksamhet på det fält han från början be-
trädt och i följd däraf åt minnestecknaren, därest han icke
vill ingå i en detaljkritik af hans arbeten, gifver en lättare
uppgift.

Bernhard Windscheid var född den 26 juni 1817 — såle-
des ett år tidigare än Jhering — i Düsseldorf och gjorde sina
juridiska studier i Bonn och Berlin åren 1834—1837, promo-
verades 1838 och legitimerade sig efter två års praktisk tjänst-
göring vid landrätten i sin födelsestad år 1840 såsom privatdo-
cent i Bonn. År 1847 kallades han till ordinarie professor i ro-
mersk och fransysk rätt därstädes, men mottog samma år kall-
else till enahanda lärostol i Basel, fem år senare till Greifs-
wald, 1857 till München och 1871 till Heidelberg, där han efter
Vangerows död intog dennes lärostol, men hvarifrån han tre
år senare antog en »Ruf» till *Alma mater Lipsiensis*. Här
kvarblef han till sin död oaktadt ärofulla kallelser till Strass-
burg, Wien och Berlin. Efter Vangerow intog han i Tysk-
land obestriddt främsta platsen såsom pandektist, och mer
än en af oss hafva varit i tillfälle att bevittna så väl hans
kolossala åhörarekrets, som ock de utmärkta egenskaper
såsom lärare och föredragare, hvilka gjorde denna tillström-
ning af alumner ej blott från Tyskland, utan äfven från
främmande land mer än förklarlig. Från 1874 till 1882 var
han under delvis fortsättande af sin lärarevärksamhet en
inflytelserik medlem af kommissionen för utarbetande af det
förslag till civillag för tyska riket, som utkom 1888, men
nödgades för sjuklighet afträda från denna befattning fem
år innan arbetet slutfördes.

Windscheids hufvudverk, som äfven hos oss är väl-
bekant och i Tyskland intager främsta rummet bland de
många utmärkta arbetena i samma ämne och nära nog ställ-
ningen af en källa för »das gemeine Recht», är hans *Lehr-
buch des Pandektenrechts*, hvaraf en mängd upplagor utkom-
mit, i det att förf. med stor omsorg följde med den literatur,
som i någon mån berörde det vidsträckt fältet och, så snart
ett arbete var af värde, redogjorde för det nya eller från
hans egna resultat afvikande som detsamma i viktigare
rågor innehöll. Hvilken tid och möda och ej sällan ledsnad

nödvändigheten att hålla sig au courant med den ymnigt framvällande romersk-rättsliga och tyska samt moderna utländska civilrättsliteraturen kostade honom har han, då jag år 1880 besökte honom i Leipzig, humoristiskt erkänt, i det han tillika lifligt behjärtade den omöjliga ställning jurisprofessorerna i Helsingfors hade genom sina mångomfattande läroområden. Windscheids öfriga viktigare arbeten äro »die Lehre von der Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte nach dem code Napoleon», »Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung», »Die actio des römischen Civilrechts», »Die actio», »Abwehr gegen Th. Muther», »Wille und Willeserklärung», Zwei Fragen aus der Lehre von der Verpflichtung wegen ungerechtfertigter Bereicherung», »Karl Georg v. Wächter, charakteristik».

Till såväl personlig som författarenaturel, begåfning, vetenskaplig ståndpunkt och framställningssätt nära nog en motsats till Jhering, gent emot hvilken han kan, åtminstone i viss grad, anses företräda den traditionella uppfattningen och behandlingen af de romerska källorna, kom Windscheid dock icke förrän vid slutet af bägges bana i öppen antagonism med Jhering, hvars genialitet liksom värdet af hans historiska och dogmatiska inlägg Windscheid fullt erkände. Länge värkade de sida vid sida under den vänskapligaste personliga och vetenskapliga beröring, hvar och en förbehållande sig sitt område och ömsesidigt uppskattande hvarandra. Men en sammanstötning kunde dock till slut icke undvikas och inträffade i anledning af Jherings sista arbete »Der Besitzwille, zugleich eine Kritik der herrschenden juristischen Methode», i hvilken J. med konsiderationslös skärpa, ja våldsamhet kastar sig öfver Savigny och Puchta samt de gamla klassiska juristerna, icke lämnande sten på sten af deras eleganta byggnad. Detta lärar W. dock icke till slut kunnat fördraga; men på hvad sätt han häremot uppträdt är mig icke vidare bekant.

Det vore dock icke riktigt att ställa W. emot J. såsom en konservatismens representant. Motsatsen låg mera i karaktärerna. Emot J:s innovationsifver, emot hans fantasifulla, om en skaldenatur vittnande bild- och färgrika historiska

skapelser, emot hans på det stora publikum beräknade, ej sällan öfver målet skjutande slagord och populära argument, emot hans ständigt på det ekonomiskt och socialt nyttiga och användbara riktade blick, emot hans djärfhet och fullkomliga, till bristande pietet gränsande fördomsfrihet, står Windscheid i förnäm måttfullhet och själfbehärskning, lugnt och klart pröfvande hvarje problem, aldrig färdig med sin mening och än mindre öfverlämnande den till offentligheten, innan han funnit den åt alla sidor hålla provet, så sträng, objektiv i sin tolkning och i sin framställning, att alt personligt synes försvinna och blott den skarpa logiken och systematiken föra pennan, en dogmatiker af renaste vatten för hvilken historien blott har värde såsom belysande gällande rätt och för hvars skarpa förstånd icke något annat eger berättigande än det, som låter sig med skarpa linjer begränsas och hvarur bestämda följsatser kunna dragas.

Dock var icke häller han blind för samtidens kraf på frångående af det gamla och utan blick för det moderna lifvets och den raskt sig utvecklande samfärdselns behof. Äfven för honom gälde Jherings bekanta motto: »Durch das römische Recht ueber das römische Recht hinaus». Bristerna i Tysklands brokiga privaträtt har Windscheid såväl hvad innehållet som formen vidkommer till fullo erkänt, och ehuru han icke med samma genialiska lätthet som nu och då medbrodern sätter sig öfver det dunkla, motsägende eller halfklara i källorna, bemödar han sig dock städse att komma till en praktiskt tillfredsställande lösning. Det föråldrade gifver han villigt till pris, och t. o. m. har han af Jherings djärfva idéer adopterat ett och hvarje för en gammaldags pandektist härresande, t. ex. affektionsintresset såsom föremål för obligatoriska anspråk, och konstaterar utan motsägelse genom stadig praxis förmedlade modifikationer af de positiva rättsatserna. Men där han hvarken kan stödja sig på osökt tolkad lag eller sedvanerätt, där afhåller han sig och söker aldrig sin lösning genom öfvergrepp på lagstiftarens gebit Windscheids egenskaper såsom tolkare äro soliditet, absolut tillförlitlighet och klarhet framför alt.

Filosof är W. icke, hvarken ex professo eller såsom

dilettant och har håller icke anknutit sina begreppsbestämningar till några filosofiska öfversatser. Men i stället har han nedlagt mycken omsorg och utvecklat stor skarpsinnighet på formuleringen af civilrättens grundbegrepp, begreppen rätt och rättsvetenskap, rätt i subjektiv mening, anspråk, obligation, egendom o. s. v. Hans juridiska definitioner äro, så enkla och naturliga de förefalla, frukten af intensivt tankearbete, korta, på sak gående, tankeinnehållet noga motsvarande; systematiken med stor följdriktighet genomförd, så att genom den hvarje punkt får sin rätta belysning.

En minnestecknare har sagt att Jhering med sina båda storartadt anlagda verk, begifvit sig ut på ett strandlöst haf och med sin farkost stannat i öppna sjön. Windscheid kan knapt sägas hafva planlagt mer än ett stort verk, hans »Lehrbuch», men i sanning fört sin farkost i land på ett sätt, som få. Undersöker man nämligen närmare detta verk, som 1891 såg sin 7:de upplaga, skall man däri finna kondenseradt icke blott allt det rättsstoff, som går under namn af pandekträtt, utan det väsentliga af hvad vårt århundrades privaträttsvetenskap presterat, men icke blott sammanfördt, utan andligen bearbetadt, ordnadt, klart framställt, i texten resultaten med formelaktig prägnans och precision, i noterna källmaterial och literatur så pålitligt och fullständigt, att man utan äfventyr kan bygga på att intet väsentligt lämnats ouppmärksamadt, och därtill en fullt objektiv kritik af kontroverser, af olika motive-ring och olika lösningar. Det är dessa egenskaper, som gifvit boken dess exceptionella plats i den civilistiska literaturen. Och icke blott på juristbildningen i Tyskland har boken utöfvat ett bestämmande inflytande, utan ock på det stora lagstiftningsarbete för tyska riket, som nyss omnämts, och detta till den grad att man, om ock med öfverdrift, kunnat utkasta, att civillagförslaget i många delar blott är en i lagform värkstäld omskrifning af W:s lärobok. Huruvida detta inflytande varit till gagn eller skada för förslaget är en annan fråga, som här ej kan till besvarande upptagas. Måhända hade det icke skadat om Jherings realism, hans förmåga att fatta, behärta och tillgodose det verk-

liga lifvets kraf samt att göra sig förstådd af hvar man, kommit kommissionen till godo. Dock kan man icke förundra sig öfver att det blef W. och icke J., som inom civillagskommissionen representerade pandekternas stormakt, ty för lagstiftning var väl icke Jherings obundna, högt flygande ande danad. Men de idéer han med riklig hand utstrött, skola lika litet som Windscheids stränga upprödnings- och sofringsarbete bland det, som lagstiftning och vetenskap härintill frambragt, varda utan inflytelse på civilrättens framtid i deras fädernesland eller annanstädes.

Aftal om försträckning.

Kreditköp eller — såsom det i 9: 8 H. B. kallas — borgande och försträckning äro enligt finsk rätt, för att använda det gängse romerskrättsliga uttrycket, realkontrakt: utborgarens och försträckningsgifvarens fordringsrätt uppstår först då han öfverlåtit eganderätt till en sak. Nu inträffar det emellertid ofta att den, som skall hafva saken, icke genast behöfver den, utan är betjänt med ett löfte om att den framdeles skall tillhandahållas honom, och att, då föremålet är af det slag, som plägar nämnas fungibla, det för honom är likgiltigt hvilken sak han erhåller, blott den är af öfverenskommen beskaffenhet. Han kan då utbyta sin skuldförbindelse, icke emot eganderätten till en konkret sak, utan emot löftet om en framtida, blott till art och mängd bestämd prästation, mot en annan skuldförbindelse. Sålunda uppstå rättsärenden, som väsentligen skilja sig från kreditköpet och försträckningen. Om prästationerna afse saker af olika slag, i det t. ex. den ene kontrahenten lofvar varor, den andre penningar, så nämnes öfverenskommelsen ofta leveransaftal — detta rättsärende har för icke länge sedan varit föremål för en särskild framställning, som sökt utreda att detsamma icke underlyder lagens stadganden i 1: 4 och 7 H. B. och således icke kan behandlas såsom aftal om framtida ingående af köp. — Det rättsärende åter, genom hvilket den ene förbinder sig att framdeles prästera en viss sak, t. ex. penningar, och den andra att senare prästera samma mängd af samma slag, har icke erhållit någon särskild benämning. Vanligen kallas det af rättslärde aftal om framtida ingående af försträckningsaftal och behandlas såsom ett s. k. pactum de contrahendo.¹⁾

¹⁾ Denna uppfattning har uttalats af bl. a. Eisele (Ueber Realcontracte, i Zeitschrift für schweizerisches Recht 1884) och von Schey

Äfven kontrahenterne själfva använda oftast benämningen lån, tagen i betydelse af försträckning. Detta jämte den omständigheten, att de löften, som här ifrågakomma, vanligen afgifvas muntligen samt ofta äro sväfvande och mångtydiga, gör att det i förekommande fall kan vara svårt att bestämma om uttalanden böra anses såsom rättsligt betydelselösa förhandlingar angående framtida försträckning eller såsom bindande viljeförklaringar; detta beror af pröfning in casu. Här må emellertid förutsättas att A uttryckligen lofvat att efter viss tid gifva åt B en summa penningar och själf i vederlag af B fått löfte att B viss tid efter mottagandet skall gifva samma summa igen. Innan någon öfverlåtelse egt rum, föreligga således två bestämda löften. Då enligt vår rätt aftalsfriheten icke är inskränkt till användning af blott de i lagen nämnda kontraktsformerna, synes intet hindra att tillerkänna dessa löften bindande kraft.

Om så är, blifver frågan först hvilken rätt en sådan öfverenskommelse gifver åt A.

Det kan icke sägas att denna fråga vore öfverflödig, emedan A ej skulle hafva något intresse af att få gifva bort sina penningar. Har B lofvat betala hög ränta, så är det mycket sannolikt att A finner anledning att taga fasta på hans löfte; och detta kan, ehuru sådant är vida mindre sannolikt, tänkas inträffa, äfven där ränta ej utfästs: A kan nämligen önska få sina penningar säkert förvarade. Om nu B, som utfäst sig att betala ränta, vägrar taga penningarna, så vore det tydligen orättvist att låta A lida i följd af detta

(Die Obligationsverhältnisse des oesterreichischen allgem. Privatrechts I Band 1 Heft: Das Darlehen, 1890). Låran om det s. k. pactum de contrahendo har i sin allmänhet utvecklats af Degenkolb (Zur Lehre vom Vorvertrag, i Archiv für die civilistische Praxis, 1887) och Adler (Realcontract und Vorvertrag, i Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, 1892). — Kohler (Ueber das Konsensualdarlehen, i Archiv für bürgerliches Recht, 1889) har gjort gällande att försträckningsaftalet kan vara såväl konsensual- som realkontrakt. Såsom konsensualkontrakt behandlas detsamma i den schweiziska lagen om obligationsrätten (Art. 329 ff.). Det har emellertid visat sig att samma regler icke, eller endast med svårighet, låta tillämpa sig på försträckning och s. k. konsensualförsträckning.

löftesbrott. Fattas rättsärendet såsom aftal om framtida ingående af försträckningsaftal, och betraktas försträckning såsom s. k. realkontrakt, så kan A icke vinna någon rätt mot B, innan B fått penningarna: först genom deras mottagande uppstår B:s skuldförbindelse. A:s talan skulle således afse B:s förpliktande att fullgöra det förberedande aftalet genom det öfverenskomna försträckningsaftalets ingående, d. v. s. genom att mottaga penningarna och afgifva skuldförbindelse. Och först då B, måhända efter flere års rättegång, blifvit härtill dömd och domen satts i verkställighet, skulle A genom en ny rättegång kunna yrka B:s åläggande att återgifva medlen och utgifva räntan. Om nu B, då han först ålades ingå försträckningsaftalet, skulle tredskas att fullgöra domen, så vore det väl hvarken lämpligt eller nödigt att genom vite och fängelse tvinga honom därtill. Ehuru såväl den romerskrättliga doktrinen som tyska partikularlagstiftningar upptagit teorin om s. k. *pacta de contrahendo*, anger tyska rikets civilprocessordning¹⁾ i själfva verket att ingen kan genom dom tvingas att afgifva en rättsligen bindande viljeförklaring; själfva domen skall, säger lagen, ersätta viljeförklaringen, d. v. s. den dömda skall, sedan domen fallit, anses såsom hade han ingått det aftal, till hvars afslutande han förbundit sig. Är denna omgång nödig? Den som lofvat afgifva ett löfte förklaras härmed, oaktadt detta löfte icke framtvingas, vara redan i grund af sin första förklaring bunden att fullgöra det, som den senare skulle inneburit. Det vill säga, det förra löftet innehåller redan alt hvad det senare skulle innehållit. Hvertill tjänar det då att genom en särskild rättegång föranstalta det fingerade ingäendet af ett nytt aftal?

När A i det här antagna fallet lagsöker B, uppträder han alls icke såsom försträckningsgifvare; hvad han påstår är att han fått löfte om penningeplacering och att löftet icke hållits. Fattas saken sålunda, synes den fråga, som ofvan uppstälts, böra besvaras på följande sätt.

Har A inom öfverenskommen tid och på öfverenskommet sätt tillhandahållit B penningarna, men B icke tagit dem,

¹⁾ § 779.

så står det A fritt att nedsätta dem för B:s räkning; detta sker bäst sålunda att han gifver dem åt tredje man att för B:s räkning förvaras. Har han gjort det och har han sedermera icke för egen räkning använt medlen, så kan han vid öfverenskommen tid efter nedsättningen af B söka ut summan jämte förskrifven ränta. Och hafva penningarna under tiden utan A:s förskyllan förkommit, så kan B icke göra invändning därom att han ej fått emottaga valuta: ty A har fullgjort hvad han åtagit sig, och B, som vägrat taga hvad som bjöds honom, må skylla sig själf för följderna likasom hvarje annan fordringsägare, åt hvilken aftalsenlig sak prästerats.

Men nu är det icke sannolikt att A mot B:s vilja skall göra B till penningarnas egare. Kan han, utan att göra det, föra någon talan mot B?

Möjligt är att af aftalets bestämning om tiden för medlens lyftande framgår, att B genom underlåtenhet att lyfta medlen visar att han ej vill hafva dem och således ej håller fullgöra sin förbindelse. Möjligt är äfven att A för att förvissa sig härom bör ej blott tillhandahålla penningarna, utan äfven affordra B en bestämd förklaring.¹⁾ Men förutsatt att det är tydligt att B ej vill stå vid aftalet, så har han gjort kontraktsbrott och bör därför hålla A skadeslös.

Nu innebar hans löfte att A skulle under viss tid erhålla viss ränta på sitt kapital. Vill ej B emottaga medlen, så är han i alla fall skyldig att ställa A så, att A:s förväntan om ränta blir tillgodosedd. A bör således kunna låna penningarna åt annan man och, därest han af denne får lägre ränta än den af B utlofvade, af B utsöka skilnaden. Och när A på annat håll placerar sitt kapital, är han icke skyldig att söka högsta möjliga ränta, utan han är berättigad att söka bästa möjliga säkerhet. Då B, som åtagit sig att svara för A:s medel, icke gjort det, bör han vara beredd att utgifva skilnaden emellan den ränta han lofvat och den ränta, som den vederhäftigaste låntagare, t. ex. bank, är villig att gifva. Följden af B:s kontraktsbrott är således att han skall utgifva

¹⁾ Gifves ej sådan, så synes det kunna antagas, att B vill från träda kontraktet.

skilnaden emellan den förskrifna räntan och den vanliga depositionsräntan, som A kunnat få, om han bundit sitt kapital för den öfverenskomna tiden. Och denna skyldighet inträder, så snart B gjort kontraktsbrott: han blir då pliktig att efter öfverenskommen tid utgifva ränteskilnaden, ehvad A värkeligen utlånar penningarna eller håller dem själf och måhända genom deras användning i egna affärer förvärfvar en vinst, som vida öfverstiger den af B utlofvade räntan. Ty den, som af annan fått ett löfte, hvilket brutits, bör så vidt möjligt ställas så som hade det fullgjorts; han bör sättas i tillfälle att afvärja den skada, som löftesbrottet kunde ådraga honom. Underlåter han detta och håller penningarna hemma hos sig oförräntade, så är detta hans ensak. Gifver han dem åter en annan användning, mera inkomstbringande än utlåning, så minskar detta icke den ersättningsskyldighet, som löftesbrottet redan medfört: löftesbrytaren har icke något anspråk på att få skörda fördel af den möda och risk, som medkontrahenten sålunda underkastat sig.

Om ränta icke är utfäst, skall det endast undantagsvis inträffa att A för någon talan i grund af öfverenskommelsen. Den enda fördel han skulle haft, hade varit den, att hans penningar blifvit förvarade. Möjligt är emellertid, t. ex. på ort, där bankinrättning icke finnes, att någon vederhäftig lånesökande icke är att tillgå och att A för att få sina medel bevarade nödgas nedsätta dem hos någon, som därför fordrar ersättning. Har nu B kunnat förutse att detta skulle blifva följden af hans underlåtenhet, så är han skyldig att utgifva hvad för sådan vård af anförtrödt gods skäligen kan fordras.

Följer så att taga i betraktande den rätt, som ifrågarvarande öfverenskommelse gifver åt B.

Förutsättning för att B skall kunna föra talan mot A är naturligtvis att A icke fullgjort sitt löfte; har A inom utsatt tid erbjudit medlen, men B vägrat emottaga dem, så kan B icke sedermera göra A:s löfte gällande; ty så snart B engång brutit öfverenskommelsen, är A, såsom ofvan framhållits, berättigad att placera penningarna på annat håll. Har nu A underlåtit att prästera, så bör B, om han vill, kunna söka ut penningarna af A. Gör han det, så skall han ock å

sin sida vidblifva öfverenskommelsen och fullgöra sin förbindelse: han blifver altså, så snart medlen kommit honom till handa, skyldig att, då den öfverenskomna tiden efter mottagandet förflutit, återbetala summan samt att därå erlagga utfäst ränta.

Kan B yrka på att utfå medlen, äfven om han före den tid, då de bort utbetalas, råkat i sämre ekonomiska omständigheter och sålunda blifvit mindre vederhäftig? Enligt en åsikt, som inom den utländska rättsvetenskapen gjort sig gällande, skulle A:s löfte böra anses vara gifvet under förutsättning att B:s ekonomiska ställning ej försämrats, såsom det säges med det tysta förbehållet *rebus sic stantibus*. Uttrycklig bestämning härom meddelas uti Preussens civillagbok, och man anser att, ehuru något sådant stadgande icke ingår uti tyska rikets handelslagbok, detsamma gäller enligt tysk handelsrätt.¹⁾ Tyska rikets öfverdomstol för handelstvister, som omfattat denna åsikt, har såsom skäl därför anført,²⁾ att det inom handelsförhållandena vid hvarje kreditaffär, som icke genast kommer till afslutning, bör, därest ej särskilda omständigheter vidhandengifva annat, såsom en själffallen förutsättning för beståndet af promittentens förbindelse anses att icke, innan kreditlöftet fallgöres, sådana omständigheter rörande medkontrahentens förmögenhetsförhållanden blifva kända, hvilka låta fullgörandet af hans förbindelse synas så osäkert, att det bestämdt kan antagas att promittenten, om medkontrahentens ställning varit honom känd, då aftalet ingicks, icke skulle afgifvit sådant löfte.

Detta betraktelsesätt kan möjligen hafva stöd i handels-sed; men där det ej kan uppvisas att A:s förbindelse bör bedömas enligt sådan sed, synes det icke finnas skäl att anse hans löfte afgifvet under berörda förutsättning. Innan borgenär försatts i konkurstillstånd, kan ingen vägra att till honom fullgöra sina förbindelser: lika litet den, hvilken lofvat honom penningar, som framdeles skola återbetalas, som den, hvilken lofvat honom varor, hvilka framdeles skola

¹⁾ Dernburg, Preussisches Privatrecht II 1889 s. 511.

²⁾ Cohn i Endemanns Hndbch, III s. 932.

levereras. Skulle klausulen rebus sic stantibus underförstås vid hvarje aftal af ifrågavarande beskaflenhet, så borde den ock underförstås vid hvarje leveransaftal. Det borde då stå leverantör, som tillställt rekvirenten konnässement angående försända varor, öppet att, därest han finner rekvirentens förmögenhetsställning hafva försämrats, stoppa försändningen genom utfärdande af nytt konnässement. Men sjölagen (§ 119) stadgar uttryckligen att sådan stoppningsrätt tillkommer aflastare blott då rekvirenten ej inom utsatt tid erlagt betalning eller vägrat godkänna växel eller gjort konkurs. Inträder rekvirentens skyldighet att godkänna växel eller utgifva betalning först framdeles, så eger leverantören således stoppningsrätt blott i fall rekvirenten gör konkurs, men ingalunda om rekvirentens förmögenhetsställning försämrats. Om A:s förbindelse i det fall, att B innan den tid, då penningarna bort utgifvas, gör konkurs, skall framdeles blifva fråga.

Men nu är det möjligt och sannolikt att B icke vidare vill utkräfvat penningarna af A: en rättegång härom kunde vara årtal, och det kan hända att B icke har något gagn af penningarna, därest han ej får dem inom utsatt tid. Han kan då, om han vill, låna upp dem från annat håll och söka ut ränteskilnaden af A. På samma skäl, som A anses berättigad att, där B bryter sitt löfte, vända sig till tredje man, bör ock B tillerkännas sådan befogenhet. Han har A:s löfte att penningar inom viss tid skola ställas till hans förfogande mot viss räntebetalningsskyldighet: A bör således vara beredd att få sträcka till hvad det kan kosta B att vid tidens utgång anskaffa penningar. En väsentlig skilnad förefinnes dock emellan dessa båda fall. Under det B med tämlig visshet kan veta hvilken ränta A, om B underlåter att taga hans penningar, skall erhålla af t. ex. en bank, så är det för A omöjligt att på förhand beräkna huru hög ränta B, om han ej får penningar af A, skall komma att betala åt någon annan. Om det tillåtes B att bjuda tredje man huru hög ränta som helst och sedan söka godtgörelse af A, så vore A, hvilken näppeligen förmådde bevisa att B kunnat få penningar på förmånligare villkor, helt och hållet prisgifven åt B:s godtfinnande. Lagen har emellertid i 9: 8 och 10 H. B

angående fall, då man försummar att fullgöra en förbindelse att utgifva penningar eller varor, stadgat att den försumlige skall betala en viss en gång för alla fastställd uppskofsrenta. Och denna bestämmning synes ega sin tillämplighet äfven på A:s förbindelse lika väl som på försträckningstagares och borgares (kreditköparens).

B har således rätt att af A fordra endast skilnaden emellan laga uppskofsrenta och den ränta, som han, därest A fullgjort sitt löfte, bort till A utgifva. Detta dock endast under den förutsättning att ej af aftalet framgår, att A vid dess ingående kunnat och bort förutse att prästationens utblifvande skulle för B medföra en skada, hvilken ej godtgjordes genom erhållande af ränteskilnaden, och att sådan skada ej inträffat. I motsatt fall bör den gäldas.

Kunna de rättigheter, som uppstått genom ifrågavarande öfverenskommelser, göras gällande af och emot kontrahenternes arfvingar och andra rättsinnehafvare? Härom råder i den utländska doktrinen meningsolikhet. Frågan skall här behandlas under förutsättning att, såsom redan antagits, hvardera löftet, innan någondera gör konkurs eller dör, blifvit emottaget och vederlagsförbindelsen afgifven.

Gör B konkurs före den tid, då penningarna bort till honom utbetalas, så blir han härigenom urståndsatt att fullgöra sin förbindelse. Hans borgenärer kunna då icke fordra att A skall fullgöra sitt löfte; detta öfverensstämmer med sjölagens ofvan anförda bestämmning; så stadgar ock den schweiziska lagen om obligationsrätten.¹⁾ Emellertid bör A då hafva samma rätt som om B gjort kontraktsbrott och således få i konkursen bevaka ränteskilnad eller nedsättningskostnad. Men en fordran, som kan bevakas i en konkurs, bör ock kunna göras gällande emot ett dödsbo: dör B, så skola hans tillgångar gå till hans borgenärers förnöjande, och A har, om arfvingen gör sig urarfva, samma rätt som om B i lifstiden gjort konkurs. Underlåter arfvingen urarfvagörelse, så blifver han lika ansvarig som arflåtaren: A kan således, om han vill, nedsätta penningarna och sedan af arfvingen söka ut summan jämte ränta.

¹⁾ Art. 331.

Men om arfvingen göres ansvarig för B:s förbindelse, bör han ock få utöfva dennes rätt; han kan således, om boet icke upplåtits till konkurs, yrka att utfå penningarna eller ränteskilnaden. Häremot har invändts att det vore oskäligt att tvinga A att gifva ut sina penningar till annan man än den, med hvilken han ingått aftalet och sålunda låta honom nöjas med en borgenär, som måhända är mindre säker än denne. Men han delar härvid lika lott med alla andra, som haft fordringar hos den aflidne. Hans ställning är närmast att jämföras med en leverantörs, hvars prästationstid infaller efter rekvisitens död. Det vore tydligen obilligt om leverantören, som kanske redan med stor kostnad förfärdigat den beställda varan, där arfvingen underlåtit urarfvagörelse, ej finge mot honom göra sin kontraktsenliga rätt gällande; men gifves åt leverantören denna rätt, så bör ock arfvingen få njuta kontraktet till godo. Den, som lofvat penningar eller varor, skyddas för sin fordran genom lagens stadgande att sterbhusdelegare, sedan tiden till egendoms afträdande förlidit, skall, om borgenär det äskar, ställa säkerhet för fordran, som ej är förfallen (F. 9 Nov. 1868 om gälds betalning vid dödsfall § 4). Enligt detta stadgande synes arfvingen ej kunna af A söka penningarna med mindre han bjuder säkerhet för A:s fordran att återfå dem.

Gör A konkurs, så är han likaledes oförmögen att fullgöra sin förbindelse: B kan då i konkursen bevaka ränteskilnaden. Dör A och gör sig hans arfvinge urarfva, så har B samma rätt. Underlåter arfvingen urarfvagörelse, så öfvertager han därmed A:s förbindelse och skall, där så äskas, ställa säkerhet.

Kunna A och B till andra öfverlåta sina rättigheter? Så snart A fullgjort sin skyldighet, kan hans fordran naturligtvis cederas lika väl som hvarje annan. Därförinnan åter beror hans rätt däraf, att han först fullgör sin förbindelse: B har åtagit sig att betala viss tid efter det han fått mottaga penningarna. Men B är naturligtvis ej skyldig att nöjas med annan gäldenär än A. Denne kan således ej utan B:s begifvande, såsom man säger, på annan man transportera kontraktet. Men detta synes ej hindra att han åt tredje man

öfverlåter den rätt, som enligt kontraktet kan tillkomma honom. Om t. ex. den, som, när en stat eller en stad vill upptaga ett lån och utfärdat inbjudning till teckning, förbundit sig att inlösa obligationer till ett visst belopp, hvilket icke får afkortas, innan inbetalningen skett, åt annan öfverlåter de obligationer han kommer att erhålla, bör väl den andre, där-est han företer en laglig öfverlåtelse, vara berättigad att sedermera i tecknarens ställe utfå obligationerna. Äfven den, som med hänsyn till satsen att rätt och plikt i grund af ömsesidigt bindande aftal icke kunna skiljas åt, finner det betänkligt att godkänna en öfverlåtelse af en rättighet af ifrågavarande beskaffenhet, skall icke kunna hindra öfverlåta-ren att genom utfärdande af fullmakt åt en annan gifva be-fogenhet att gentemot gäldenären utöfva sin rätt. Har nu den andre gifvit vederlag för att få en sådan fullmakt, så synes det vara obilligt att låta fullmaktsgifvaren efter godt-finnande återkalla densamma. Det, som till formen är en fullmakt, blifver då till innehållet en öfverlåtelse. — Likasom A bör ock B kunna cedera sin rätt: den, som fått ett s. k. löfte om försträckning, kan gifva en annan fullmakt att in-drifva medlen, och angående sådan fullmakt kan det nyss sagda återhämtas.

Wilhelm Ohydenius.

Rättsfall.

1.

Skall uti brottmål åberopadt, men uteblifvet vittne, som jämligt 17:3 R. B. förelagts viss dag och vite för inställelse, för att kunna till berörda vite fällas, hafva blifvit om uppköfsbeslutet bevisligen underrättad?

Uti ett af inhyeskvinnan Amanda Fredriksdotter vid häradsrätten i Kumo och Harjavalta socknars tingslag emot arbetsskarlen Herman Hjelt och dennes hustru Eva Hjelt anhängiggjordt och genom utslag den 28 november 1889 slutligen afgjordt mål angående ansvar för falskt vittnesbörd, hade häradsrätten, efter det makarne Hjelt låtit till vittnen i saken instämma landthushållaren Emil Juselius och drängfogden Oskar Smedberg, men desse vid häradsrättens sammanträde den 15 oktober 1889 sig icke instält, genom samma dag fattadt beslut ålagt Juselius och Smedberg vid fyratio marks vite att på upprop komma tillstädes vid häradsrättens sammanträde den 17 i nästsagda månad, hvartill målet uppskjutits. Och då landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg utan anmaldt förfall uteblefvo äfven från sistberörda sammanträde, dömde häradsrätten medels då afsagdt beslut Juselius och Smedberg ett hvardera plikta det af dem i anförd måtto försuttna vitet fyratio mark.

Sedan landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg uti häradsrättens nästomordade beslut hos Åbo hofrätt sökt ändring genom besvär och däri äfven anhållit, att häradsrättens ordförande och ledamöter måtte skyldigkännas att godtgöra Juselius och Smedberg deras kostnader i följd af samma beslut med 169 mark 70 penni, utlät sig hofrätten uti utslag den 11 juli 1890, som fick vinna laga kraft, att

alldenstund landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg icke ens påstått hafva blifvit underrättade om dagen, till hvilken ifrågavarande mål genom häradsrättens däri den 15 oktober 1889 afsagda beslut uppskjutits,

samt häradsrätten förty icke bort fälla Juselius och Smedberg till det i nästnämnda beslut utsatta vitet,

för den skull pröfvade hofrätten med ändring af det öfverklagade beslutet rättvist befria landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg från utgifvande af berörda vite; hvarjämte hofrätten i anledning af Juselius' och Smedbergs antydda ersättningsanspråk aktade nödigt öfverlämna handlingarna i ärendet till advokatfiskalsämbetet i hofrätten i afseende å utförande af den talan, hvartill omständigheterna föranledde.

Till följd häraf yrkade advokatfiskalen Rosendal uti ett den 25 september 1890 till hofrätten ingifvet ämbetsmemorial att, enär häradsrätten, vid det i hofrättens åberopade utslag antydda förhållande, icke bort fälla landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg att plikta omförmälda vite, samt detta oriktiga förfarande vore att tillräknas häradsrättens ordförande, häradshöfdingen friherre Kasper Hjalmar Wrede ensam, friherren därför måtte fällas till ansvar enligt 12 § 1 kap. R. B. och tillika åläggas att åt landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg utgifva den af dem i förestående måtto äskade ersättning efter pröfning af densammas ofvan uppgifna belopp.

Sedan friherre Wrede uti häröfver affordrad förklaring förmenat det ingenstädes i lag och författningar funnes någon bestämning eller ens antydan om att domstolen vore skyldig låta underrätta lagligen stämd, men uteblifven part eller vittne om hvad för deras inställande till annat sammanträde beslutits, innan dem för inställelse ålagdt vite kan ådömas, äfvensom förty anhållit om förkastande af åtalet, utlät sig hofrätten medels utslag den 8 april 1891,

och fann att häradsrätten vid fattandet af sitt omförmälda, den 17 oktober 1889 afkunnade beslut förfarit felaktigt på sätt advokatfiskalen Rosendal i sitt ämbetsmemorial anmärkt samt att denna oriktiga åtgärd stannade häradsrättens ordförande, häradshöfdingen friherre Wrede ensam till last,

såsom härrörande af bristande uppmärksamhet vid domare-
ämbetets utöfning,

dock som antydda felaktighet ej vore af den beskaffenhet
att ansvar därför egde rum, blef advokatfiskalen Rosendals
påstående i den delen af hofrätten underkänt,

hwaremot hofrätten pröfvade rättvist ålagga friherre
Wrede att till landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg
i godtgörelse för de dem genom häradsrättens nämnda oriktiga
tillgörande åbragta kostnader och förluster, efter skäligen
nedsättning af hvad desse i sådant afseende fordrat, gälda sjuttio
mark och dessutom afgifterna för landthushållaren Juselius'
och Oskar Smedbergs gemensamma exemplar af hofrättens
utslag med sju mark åttatio penni.

Förestående utslag uttryckte hofrättsrådet *Stadighs* samt
assessorerna *Bruuns* och *Svinhufvuds* mening. Skiljaktig var
assessorn *Salingre*, som

fann friherre Wrede stanna till last hvad advokatfiska-
len Rosendal i förestående mätto honom tillräknat,

hvarför assessorn pröfvade rättvist, med stöd af 12 §
1 kap. R. B., fälla friherren att böta tjugu daler, motsva-
rande trettioåtta mark fyratio penni, till treskifte emellan
kronan, Loimijoki härad och advokatfiskalen Rosendal, dock
sålunda, att häradsrättens andel i häradets lott af nämnda
böter, jämlikt kongl. brevet den 26 oktober 1790, tillfölle
lasarettet i Åbo och Björneborgs län,

hvarhos friherren af assessorn ålades att i ofvanomför-
maldt afseende utgifva åt landthushållaren Juselius och Oskar
Smedberg efter skälig nedsättning af hvad desse i sådant
afseende åskat, etthundra nitton mark sjuttio penni samt att
till dem gälda lösen för deras gemensamma exemplar af hof-
rättens utslag i målet.

Misnöjde med hofrättens utslag, sökte ej mindre fri-
herre Wrede för sig, än landthushållaren Juselius och Oskar
Smedberg gemensamt, ändring hos H. K. M:t, framhållande
friherre Wrede hufvudsakligast, att den af häradsrätten vid-
tagna åtgärden enligt friherrens åsikt vore fullt laglig och
därjämte egnad att påskynda processens gång.

Då målet den 7 maj 1892 afgjordes i k. senatens justitiedepartement, fann senatens pluralitet (senatorerna, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Hougborg*, *Hornborg*, *Streng*, *Gylling*,) hvarken friherre Wrede eller landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg hafva anfört skäl till ändring i hofrättens ofvanberörda utslag, vid hvilket förty fick bero.

Skiljaktig var senatorn *Sohlman*, som

fann friherre Wrede icke hafva förfarit felaktigt genom ifrågavarande emot honom anmärkta åtgärd;

i anseende hvartill senatorn pröfvade rättvist, med upphäfvande af hofrättens utslag, förkaata advokatfiskalen Rosendals i saken förda talan äfvensom befria friherre Wrede från den honom ålagda ersättningskyldighet till landthushållaren Juselius och Oskar Smedberg;

och fick i följd häraf alt utlåtande i anledning af Juselius' och Smedbergs underdåniga besvär förfalla.

2.

Kan guvernör, där kronohemmansåbo af kronofogden föreslagits att för vanvård af lägenheten från densammas bebrukning skiljas, utfärda kungörelse om antagande af ny åbo å hemmanet, innan förre åbon blifvit i behörig ordning från åboskapet skild?

Sedan kronofogden i Jääskis härad hos guvernören i Viborgs län anmält att bonden Erik Mattsson Tamminen, som af guvernörsämbetet i sagda län genom utslag den 17 maj 1877, på grund af sin hustru Eva Inkinens arfsrätt antagits till åbo å en åttandedel, krono, af hemmanet N:o 1 i Sunikkariikois by i Kirvus socken samt därå den 23 april 1878 erhållit immissionsbref, vid en af vederbörande kronolänsman å berörda hemmansdel den 15 augusti 1887 förrättad syn befunnits hafva vanvårdat hemmanet, och kronofogden i anledning häraf föreslagit att Erik Tamminen måtte skiljas från ifrågavarande lägenhets bebrukning, uppmanade guvernörsämbetet, hvarest tillika upplyst blifvit att Eva Inkinen redan år 1878 aflidit och öfverlevfats af sina i äktenskapet

med Erik Tamminen sammanaflyde barn Matts och Anders samt omyndige Erik Erikssöner Tamminen, uti kungörelse af den 7 januari 1889 dem, som ville öfvertaga äboskapet å ifrågavarande hemman eller hade att bevaka omyndigs rätt till detsamma, att inom sex månader från sistsagda dag i sådant afseende hos guvernören sig anmäla.

Inom den sålunda föreskrifna tiden inkom Eva Inkinens faderbroders son, bonden Matts Eriksson Inkinen, samt efter utgången af sagda tid Matts och Anders Erikssöner Tamminen, den förre såväl för egen del som å sin broder Erik Erikssons vägnar med anhållan om inrymning i lägenheten; därpå och sedan laga ego- och husesyn å hemmanet den 26 oktober 1889 förrättats, hvarvid synemännen till erhållande af äboskapet föreslagit Matts och Erik Erikssöner Tamminen, guvernören medels utslag den 22 september 1890 sig utlät och

jämte det Erik Mattsson Tamminen, som varit inrymd uti förberörda lägenhet på grund af sin numera aflidna hustru Eva Inkinens arfsrätt, enligt 5 § i förordningen af den 6 juni 1883 angående äborätt å kronohemman, skildes från besittningsrätten till hemmanet,

samt Matts, Anders och Erik Erikssöner Tamminens ansökningar om immission uti meranämnda lägenhet, i stöd af 12 § i återopade förordning, afslogs, enär densamma framstälts först efter den i anförd mätto föreskrifna ansökningstidens utgång,

fann guvernören godt antaga Matts Eriksson Inkinen till äbo å omförmälda andel af hemmanet N:o 1 i förenämnda Sunikkariikois by med skyldighet för honom att inom tre år i lagenligt skick försätta lägenhetens åbyggnader och jordbruk.

Matts och Anders Tamminen drogo i besvärsväg ärendet till Viborgs hofrätt, hvarest saken genom den 13 maj 1891 gifvet utslag utan meningsskiljaktighet afgjordes af vicepresidenten *Palmroth*, hofrättsrådet *Fabritius* samt adjungerade ledamöterna, aktuarien vid prokuratorsexpeditionen *Forsén* och notarien *Grottenfelt*;

och fann hofrätten hvarken Matts eller Anders Tamminen hafva anført skäl till ändring i guvernörens öfverklagade

utslag, hvarvid förty fick bero, jämte det Matts och Anders Tamminen ålades att till Matts Inkinen gälda afgifterna för hans exemplar af hofrättens utslag med sju mark åttatio penni.

Öfver hofrättens utslag besvarade sig Matts Tamminen i underdånighet hos H. K. M:t, därå målet den 18 november 1891 afgjordes i senatens justitiedepartement (senatorerne *Cederholm, Hougberg, Hornborg, Streng och Gylling*), som,

omedan guvernörsämbetet utfärdat kungörelse om antagande af ny åbo å berörda kronohemmans del, förr än Erik Mattsson Tamminen blifvit i behörig ordning från åboskapet skild,

samt Matts Eriksson Tamminen jämväl därförinnan framställt sin ofvan omförmälde ansökning om immission i lägenheten,

fann guvernören hafva saknat laga anledning att förklara sagda ansökning vara sentida inkommen och på sådan grund afslå densamma,

hvarför senaten pröfvade rättvist upphäfva guvernörens och hofrättens ofvanberörda utslag och återförvisa ärendet till guvernören, som egde detsamma ånyo företaga.

3.

Är innehafvare af vägloft, som vid hållen syn befunnits icke vara i lagligt skick, omedelbart förfallen till ansvar för försummadt vägunderhåll, eller bör ansvarspåföljden inträda först då den af vederbörande kronobetjänt efter vägsynen utsatta tid af åtta dagar för bristfälligheternas afhjälpande tilländagått?

Tolkning af § 10 i k. f. af den 15 januari 1883 om vägars och broars underhåll å landet, jämförd med §§ 2 och 3 i k. kungörelsen af af samma dag, innefattande särskilda föreskrifter i ämnet?

1:o. Vid 1890-års lagtima vinterting i Kauhajoki och Kurikka socknars tingslag yrkade kronolänsmannen Karl Gyllenbögel laga ansvar å bonden Matts Rahnasto m. fl. lägenhetsinnehafvare i Ilmola socken för det Matts Rahnasto och hans

medparter i afseende å underhåll tillskiftade vägalotter inom Kurikka socken vid af Gyllenbögel den 11 oktober 1889 värkställd landsvägasyn befunnits ogilda.

Sedan Matts Rahnasto och hans medparter, i saken hörde, genmält hufvudsakligen att de efter erhållen under rättelse om kronolänsmannen Gyllenbögels vid vägasynen gjorda anmärkningar mot deras väglotter, efter bästa förstånd afhjälpt de anmärkta bristfälligheterna samt förty anhöllit att varda från ansvar frikände, och kronolänsmannen Gyllenbögel, ehuru han väl medgifvit att, enligt hvad han vid värkställd ny vägasyn iakttagit, en del af svarandene inom åtta dagar efter det de genom offentlig kungörelse den 20 oktober 1889 förständigats att afhjälpa bristerna, försatt sina vägalotter i fullgodt stånd, medan andra vägaandelar fortfarande befunnits gifva skäl till anmärkningar, likväl ansett samtliga svarandeparter förfallna till ansvar, enär de ej före förstnämnda syn försatt sina vägaandelar i skick och på denna grund återhämtat klagomålet, samt efter det vittnesförhör i saken egt rum, utlät sig häradsrätten medels utslag den 12 februari 1890 och fann utredt vara, att Matts Rahnasto och hans medparter i afseende å underhåll tillskiftade andelar af den genom Kurikka socken ledande landsvägen, vid det kronolänsmannen Gyllenbögel den 11 oktober 1889 värkställd landsvägasyn, befunnits ogilda,

i anseende hvartill häradsrätten, med stöd af 10 § i k. förordningen den 25 januari 1883 angående vägars och broars byggande och underhåll å landet och 2 § i k. kungörelsen af samma dag, innefattande särskilda föreskrifter i afseende å väg- och brobyggnaden å landet, fälde Matts Rahnasto och hans medparter att för ogild väg enhvar böta sex mark till treskifte emellan kronan, häradet och åklagaren Gyllenbögel eller att vid bristande betalningstillgång hållas fyra dagar i fängelse vid vatten och bröd, hvarhos Matts Rahnasto jämte medparter ålades godtgöra i målet afhörda vittnet förre nämndemannen Daniel Jyrä för hans uppvaktande vid rätten.

Matts Rahnasto jämte medparter besvarade sig hos Vasa hofrätt, hvarest målet genom den 28 juni 1890 gifvet utslag afgjordes; och fann hofrätten (hofrättsrådet, vicepresidenten

Sandman, assessorerne *Westberg* och *Tujulin* samt adjungerade ledamoten, notarien *Wiklund*) *Matts Rahnasto* och hans medparter icke hafva anført skäl till ändring i häradsrättens öfverklagade utslag, vid hvilket förty fick bero.

Målet drogs af *Matts Rahnasto* och hans medparter under *H. K. M:ts* pröfning; och då målet föredrogs å k. senatens justitiedepartement, yppades däri olika meningar, i det att senatorn *Gylling* (hvars åsikt omfattades af senatorerne *Streng*, *Hornborg*, *Hougborg*, *Nybergh* och *Cederholm*)

fann *Matts Rahnasto* och hans medparter icke hafva förebragt skäl till ändring i hofrättens ofvanberörda utslag, vid hvilket förty fick bero.

Senatorn *Fellman* yttrade, att

omedan af ifrågavarande vägalotter en del, enligt hvad kronolänsmannen *Gyllenbögel* medgifvit, inom den af honom jämlikt föreskriften i 3 § af kungörelsen den 15 januari 1883 utsatta tid af åtta dagar efter den 20 oktober 1889 blifvit af de vägabyggnadsskyldige själfve försatt i lagenligt skiök,

och äfven de öfriga åtminstone dämera måste anses hafva befunnit sig i behörigt stånd, enär *Gyllenbögel* där- efter ej vidtagit åtgärd om deras vidare förbättrande på de vägabyggnadsskyldiges bekostnad,

fann senatorn besvärandene böra anses hafva så fullgjort sin ifrågavarande vägaunderhållsskyldighet att ansvar för försumlighet därutinnan icke kunde dem ådömas,

hvarför senatorn pröfvade rättvist att med upphäfvande af domstolarnes utslag i saken, befria besvärandene från dem ådömdt ansvar och skyldighet att ersätta det nämndemannen *Daniel Jyrä* tillagda vittnesarvode.

Senatorn *Sohlman* (uti hvars yttrande senatorerne *Björkstén* och viceordföranden, friherre *Palmén* instämde)

fann dem af besvärandene (18 namngifna lägenhetsinnehafvare), hvilka, ehuru genom af kronolänsmannen *Gyllenbögel* utfärdad och den 20 oktober 1889 i Ilmola sockens kyrka afkunnad kungörelse förständigade att inom åtta dagar därefter afhjälpa de vid vägasyn den 11 i samma månad befunna bristfälligheterna å deras vägalotter, sådant likväl försummat,

icke hafva anført skäl till ändring i det slut, hvori domstolarne beträffande dem genom förberörda utslag i saken stannat och hvarvid förty enligt senatorns mening komme att förblifva.

Vidkommande sedan de öfriga (7, jämväl uppräknade) besväranderens ändringsansökning,

så och emedan de inom ofvansagda tid försatt sina vägalotter i behörigt skick och dem således enligt 10 § i förordningen den 15 januari 1883, jämförd med 2 och 3 §§ i kungörelsen af samma dag, icke kunde tillräknas sådan försummelse i deras vägaunderhållsskyldighet, att de därför vore ansvar underkastade,

pröfvade senatoren för sin del rättvist, med upphäfvande af domstolarnes i denna del meddelade utlåtanden, frikänna nästbemälda besvärande från allt ansvar i saken äfvensom befria dem från den dem ålagda skyldigheten att deltaga i betalningen af vittnesarvodet till Daniel Jyrä.

Senatens utslag affattadt i enlighet med senatoren *Gyllings* utlåtande, är gifvet den 6 oktober 1891.

2:o. Vid häradsrätten i Kerimäki sockens tingslag yrkade kronolänsmannen Albert Hillebrand ansvar å bonden Johan Niironen, från Kerimäki by i nämnda socken, för det denne, sedan kronolänsmannen Hillebrand uti den 23 september 1888 afkunnad kungörelse uppmanat vederbörande vägabyggnadsskyldige lägenhetsinnehafvare att i behörigt skick försätta sina lotter af den till Moiniemi by i sagda socken ledande byaväg före den 3 nästpåföljande oktober, då vägsyn skulle anställas, hade underlåtit att inom sagda tid i ständsätta sin andel af berörda väg och jämväl lämnat den samma olagad under de åtta dagar kronolänsmannen Hillebrand efter nämnda syn genom ny kungörelse bestämt för de bristfälliga vägalotternas försättande i skick.

Efter det vittnesförhör i saken egt rum, utlät sig häradsrätten medels utslag den 7 november 1890 och

fann väl utredt vara att Johan Niironens lott af Moiniemi byaväg vid den 3 oktober 1888 efter förenämnda kungörelse hållen syn befunnits bristfällig och att kronolänsman-

nen Hillebrand därefter medels ny kungörelse uppmanat de vägabyggnadsskyldige att inom åtta dagar försätta sina vägalotter i lagligt skick;

men emedan utredning saknades huruvida Johan Niironens vägalott äfven efter nämnda åtta dagars förlopp varit i oskick.

ansåg häradsrätten Niironen icke kunna till ansvar i saken fallas samt förkastade förty åtalet.

Viborgs hofrätt, hvarest kronolänsmannen Hillebrand besvarade sig i saken, lät genom utslag den 17 april 1891, med stöd af 3 § i kungörelse den 15 januari 1883, innefattande särskilda föreskrifter i afseende å väg- och brobyggnaden i landet, vid häradsrättens utslag bero.

Till utslaget bidrogo utan meningsskiljaktighet hofrättsrådet *Tamelaender*, assessorerne *Snellman* och *Berner* samt adjuungerade ledamoten vicehäradshöfdingen *Kyander*.

Kronolänsmannen Hillebrand drog målet under H. K. M:ts pröfning och då detsamma den 28 maj 1892 afgjordes i k. senatens justitiedepartement fann senatens pluralitet (senatorerne *Nybergh*, *Hornborg* och *Gylling*) kronolänsmannen Hillebrand icke hafva förebragt skäl till ändring i hofrättens ofvanberörda utslag, vid hvilket förty fick förblifva.

Skiljaktiga voro senatorerne *Cederholm* och *Hougborg* hvilka funno Johan Niironen stanna till last, hvad emot honom angifvits, hvarför de med upphäfvande af domstolarnas åtgärder, pröfvade rättvist, i stöd af § 10 i k. förordningen den 15 januari 1883 angående vägars och broars underhåll på landet, döma Johan Niironen att böta sex mark till treskifte emellan kronan, häradet och kronolänsmannen Hillebrand, eller, vid bristande betalningstillgång, hållas fyra dagar i fängelse vid vatten och bröd.

4.

Kan ansvar ådömas person, som utan att vara försedd med pass afrest till utrikesort, men återvändt inom ett år därefter?

Kronolänsmannen Karl Rehell yrkade vid 1890 års lagtima höstting i Närpes, Öfvermark och Korsnäs socknars tingslag å tjänstens vägnar, att emedan bondesonen Karl Gustaf Karlsson Juth, utan att hafva i enlighet med § 1 k. f. den 27 juni 1888 angående bland annat pass för finske medborgare att begifva sig utrikes försett sig med behörigt pass, under juni månad 1890 afrest till konungariket Sverge, därifrån han midsommartiden samma år återvändt, härför måtte fällas till laga ansvar.

I saken hörd, erkände Juth väl att han angifna tid rest till Sverge utan pass, medhafvande endast prästbetyg, men som pass ej erfordrades för en sådan resa, anhöll Juth om klagomålets förkastande.

Uti utslag af den 7 oktober 1890 yttrade sig häradsrätten, under ordförandeskap af Hofrättsrådet *Aminoff*, att Karl Gustaf Juth vid det förhållande att han, efter att hafva uppgifna tid utan pass rest utrikes, till hemlandet återvändt inom ett år därefter, för sitt ifrågavarande förfarande enligt gällande lag icke vore till ansvar förfallen, i anseende hvar till kronolänsmannen Rehells emot Juth utförda talan vardt förkastad.

Kronolänsmannen Rehell besvärade sig till Wasa hofrätt, (hofrättsråden, vicepresidenten *Sandman* och *Tegengren* samt assessorerne *Stenbäck*, *Alcenius* och *Tujulin*), som ansåg skäl icke vara förebragta till ändring i häradsrättens utslag.

Uti hofrättens utslag sökte kronolänsmannen Rehell ändring hos H. K. Mt medels underdåniga besvär.

Vid målets föredragning i k. senatens justitiedepartement den 6 februari 1892 fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Rjörkstén*, *Hougborg*, *Sohlman*, *Streng* och *Gylling*) kronolänsmannen Rehell icke hafva anfört skäl till ändring i domstolarnas utslag i saken.

5.

Twist om ersättning för pantsatt premieobligation, som af panttagaren förskingrats.

Efter stämning å landthushållaren Rafael Franck, från Dalkarby egendom i Pojo socken, till rådstufvurätten i Björneborg anförde enkeöfverstinnan Sofia Göös, att hon den 18 oktober 1877 utaf aflidne handlanden Karl Martin erhållit ett lån å trehundra mark att återbetalas vid anfordran med sex procents årlig ränta samt såsom säkerhet för berörda lån till handlanden Martin öfverlämnat en till andra ryska fem procents premielånet af år 1866 hörande obligation af serien 12,053 N:o 28, lydande å etthundra rubel silfver jämte obligationen åtföljande kupongerna N:ris 21—29, samt att efter det handlanden Martin den 28 november 1883 aflidit, vid år 1887 värkstäldt skifte af hans kvarlåtenskap boets förenämnda fordran hos enkefru Göös jämte den pantförskrifna obligationen tillfallit handlanden Martins brorsdotter landthushållaren Francks hustru Alma Franck; men emedan landthushållaren Franck sedermera förskingrat sagda obligation, ehuru han icke kunnat vara okunnig om dess egenkap af pant, då sådant icke blott i bouppteckningsinstrumentet efter handlanden Martin upptagits, utan äfven af enkeöfverstinnan Göös vid nämnda skifte anmälts, yrkade enkeöfverstinnan Göös förty, att handlanden Franck måtte fällas till ansvar för förskingring af pantsatt gods samt åläggas att, emot det att enkeöfverstinnan Göös infriade sin skuld med därå upplupen ränta, åt henne återställa ifrågasvarande obligation och redovisa för kupongerna eller ock, därest sådant icke mera kunde ske, till enkeöfverstinnan Göös, utom redovisning och ersättning för kupongerna, årligen intill dess obligationen blifvit utlottad erlægga ränta å densamma äfvensom att antingen ställa fullgod säkerhet för den vinst, högst tvåhundratusen rubel, som obligationen vid dragningarna kunde medföra eller ock i sådant afseende deponera ett motsvarande kapital, ur hvilket enkeöfverstinnan Göös sedan egde godtgöra sig för det belopp, med hvil-

ket obligationen framdeles utfülle; hvarjämte enkeöfverstinnan Göös anhöll om ersättning för rättegångskostnaden.

I saken hörd, erkände landthushållaren Franck väl att han på sätt enkeöfverstinnan Göös uppgifvit bekommit obligationen i fråga, men bestred Franck att han haft vetskap om att densamma varit pantförskrifven. Då landthushållaren Franck således i god tro på sin verkliga eganderätt till obligationen afhändt sig densamma, utan att den sedan kunnat till rätta skaffas, ansåg Franck att det borde anses såsom om panten hade förkommit af våda och Franck altså frikännas från ansvar och ersättningsskyldighet i saken. För öfrigt förmenade landthushållaren Franck, att den fordrade skadeersättningen i hvarje händelse vore högre än obligationens verkliga värde, det vill säga dess vid tillfället gångbara pris, i synnerhet som alt lotteri med penningvinster samt enligt kongl. brefvet af den 11 december 1783 särskildt försäljandet af utländska lotter i Finland vore förbjudet, i följd hvaraf ej håller någon på obligationen i fråga möjligen utfallande vinst borde kunna utdömas.

Sedan vittnesförhör i saken försiggått, hvarvid två personer, hvilka efter handlanden Martins död omhändertagit förvaltningen af hans kvarlåtenskap, å ed hörde, samstämmigt intygat, utom annat, att landthushållaren Francks vid arfskiftet efter bemälde aflidne närvarande två ombudsmän „tydligt bort afveta att obligationen i fråga utgjorde ett hypotek, hvaremot vittnena icke hade sig bekant, huruvida landthushållaren Franck sedan blifvit underrättad om detta förhållande“, afkunnade rådstufvurätten den 28 februari 1890 utslag i saken och förklarade utredt vara, att landthushållaren Franck, hvilken såsom sin hustrus målsman på ofvanuppgifvet sätt blifvit innehafvare af ifrågavarande obligation och kuponger, därefter afhändt sig obligationen utan att någon upplysning kunnat vinnas om hvem som numera innehade densamma; i anseende hvartill och jämte det landthushållaren Franck, enär han uppenbarligen icke själf afvetat att obligationen tillhört enkeöfverstinnan Göös, frikändes från allt ansvar i saken, rådstufvurätten ålade Franck att oförtöfvadt tillhandahålla enkeöfverstinnan Göös en annan

icke utlottad obligation af samma emission som den förskingrade eller, ifall sådant af en eller annan orsak omöjlig kunde fullgöras, åt enkeöfverstinnan Göös erlägga en dylik obligations för tillfället gångbara pris, hvarifrån dock borde afdragas enkeöfverstinnan Göös' förenämnda skuld å trehundra mark med upplupen sex procents årlig ränta från den 18 oktober 1877, tils likvid skedde, utan äfven att inom två månader efter det slutlig dom i saken fallit vid vite af etthundra mark åt enkeöfverstinnan Göös aflämna fullständig och af behöriga verifikationer åtföljd redovisning öfver de till obligationen hörande ofvanuppräknade kupongerna; hvarhos rådstufvurätten, med förkastande af enkeöfverstinnan Göös' därutöfver sträktas ersättningsanspråk, då icke visadt blifvit att någon vinst utfallit å änsagda obligation, skyldigkände landthushållaren Franck att godtgöra enkeöfverstinnan Göös för umgåderna i målet.

Uti detta utslag sökte enkeöfverstinnan Göös ändring i Åbo hofrätt och framhöll i sin besvärsskrift särskildt att intet borde hindrat rådstufvurätten från „att utdöma hennes blifvande vinst på förenämnda obligation och att ålägga landthushållaren Franck att ställa garantier för densamma tills beloppet däraf varder känt.“ Medels utslag af den 12 november 1890 utlät sig hofrätten i saken och fann enkeöfverstinnan Göös icke hafva anfört skäl till ändring i rådstufvurättens öfverklagade utslag.

I detta utslag, som uttryckte vicepresidenten *Ithimæus*', hofrättsrådet *Procopés* samt assessorerne *Krakaus*, *Nummelins* och *Kumlins* utan meningsskiljaktighet afgifna yttranden, sökte enkeöfverstinnan Göös i underdånighet ändring hos H. K. M:t.

Vid målets föredragning i senatens justitiedepartement fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Hougborg*, *Sohlman* och *Streng*) enkeöfverstinnan Göös icke hafva förebragt skäl till ändring i det öfverklagade utslaget, vid hvilket senaten förty lät bero.

Senatens utslag gafs den 2 februari 1892.

6.

Yrkande att försäkringstagare, som af domstol förklarats besvärad med mera än halft bevis att hafva anstiftat brand, men i brist på vidare utredning icke kunnat åt saken fällas, måtte utbekomma brandskadeersättning ånyo pröfvadt i tvistemålsväg, efter det domstolarne i sammanhang med utslaget angående brandanstiftningen utlätit sig rörande brandskadeersättningen.

Är platsagent för försäkringsbolag behörig att å bolagets vägnar föra talan vid domstol utan att därtill hafva erhållit särskild fullmakt?

Natten emot den 29 maj 1888 utbröt eld uti gården N:o 3 i femte kvarteret och sjätte stadsdelen i Åbo stad uti en af skraddaremästaren Carl Johan Larson i egenskap af innehafvare utaf firman Carl Larson & C:o förhyrd lokal där firman hade sitt varulager, som af Larson försäkrats mot brandskada uti tre särskilda bolag, bland dem i brand- och lifförsäkringsbolaget Skåne för 25,000 mark på ett års tid, räknadt från den 1 september 1887. Branden släcktes efter att å varulagret hafva åstadkommit en skada, som vid den 4 därpå följande juni anställd värdering uppskattades till 8,000 mark 5 penni, däraf bemälda bolags andel bestämdes till 1,485 mark 75 penni. I anledning af branden väkte stadsfiskalen i Åbo Albert Mannström å tjänstens vägnar vid rådstufvurätten därstädes åtal mot, utom andre, Carl Johan Larson för att hafva, om också icke själf anlagt ifrågavarande brand, åtminstone varit på förhand underkunnig om den tillärnade brottsliga gärningen och i sin mån bidragit till densammas fullbordande; i sammanhang hvarmed handlanden Ernst Nylund såsom bolaget Skånes agent i Åbo yrkade att Carl Johan Larson, därest han funnes skyldig till anstiftan af förberörda brand, måtte dömas förlustig den brandskadeersättning från bolaget Skåne, hvartill han eljes vore berättigad. Medels den 5 februari 1889 afkunnadt, Åbo hofrätts pröfning hemställt utslag utlät sig rådstufvurätten och fann på upptagna skäl Carl Johan Larson icke kunna åt saken fällas på upptagna skäl, hvaremot Larson, enligt före-

skriften i 13 § uti de för bolaget Skåne gällande försäkringsvilkor, förklarades förlustig all rätt till ersättning för den genom branden åstadkomna skada å Larsons i nämnda bolag försäkrade varulager; därå hofrätten uti den 3 april 1889 gifvet utslag sig utlät och fann ådagalagdt vara, att ofvanberörda brand uppstått i följd af anläggning, utan att det dock kunnat visas, att Carl Johan Larson deltagit i själfva brandanläggningen, hvaremot hofrätten förklarade omständigheter förekomma, hvilka gjorde det misstänkligt, att Larson anstiftat branden; men som Larson till all brottslighet i saken enständigt nekat och fullt bevis emot honom icke förestälts, kunde Larson icke till ansvar fällas; och blef vid sådan utgång af saken handlanden Nylunds påstående att Carl Johan Larson måtte dömas förlustig rätt till brandskadeersättning från bolaget Skåne af hofrätten underkänd.

Öfver hofrättens utslag anförde stadsfiskalen Mannström i underdånighet besvär hos H. K. M:t. Genom den 20 september 1889 gifvet utslag förklarade k. senaten utredt vara att ifrågakomma brand blifvit uppsåtligen anlagd samt Carl Johan Larson vara med mera än halft bevis besvärad och i det närmaste förvunnen att hafva anstiftat densamma; i anseende hvar till och då Larson till all brottslighet enständigt nekat och fullt bevis till hans öfvertygande ej funnits att tillgå, senaten, med ändring af hofrättens utslag härutinnan, i stöd af åberopade lagstadganden, lämnade saken, i hvad den rörde Larson, till framtiden, då den kunde uppenbar varda, hvaremot vid hofrättens utslag i öfrigt, enär skäl till rättelse däri ej förebragts, fick bero.

På stämning å generalagenten för brand- och lifsförsäkringsaktiebolaget Skåne, handlanden Carl Fredrik Carlander, till rådstufvurätten i Helsingfors yrkade sedermera sysselmännen i firman Carl Larson & C:os konkurs konsultn Ludolf Schröder och hofrättsregistratorn Carl Almqvist, att emedan hofrätten genom berörda utslag af den 3 april 1889 förkastat handlanden Nylunds i hans omförmälda egenskap utförda påstående att Carl Johan Larson blefve förklarad förlustig rätt att af bolaget Skåne utbekomma skadeersättning för ifrågakomma brand samt utslaget, hvilket bolaget låtit

vinna laga kraft, i den delen af k. senaten medels dess utslag af den 20 september 1889 gillats, bolaget Skåne måtte åläggas att till konsuln Schröder och hofrättsregistratorn Almqvist i deras förenämnda egenskap genast utgifva bolagets andel af änsagda brandskadeersättning med 1,485 mark 75 penni jämte sex procents ränta därå från den 3 april 1889 äfvensom godtgörelse för umgälderna i målet.

Genmäle affordrad, erkände handlanden Carlander väl att handlanden Nylund, såsom bolaget Skånes agent i Åbo stad, varit närvarande vid undersökningen rörande branden hos firman Carl Larson & C:o och därvid i denna egenskap gjort ofvansagda yrkande mot Carl Johan Larson, men som handlanden Nylund endast egt att upptaga brandförsäkringar och ej haft fullmakt att vid omordade undersökning föra bolagets talan, ansåg handlanden Carlander Nylunds yrkande därvid icke hafva något att skaffa med förevarande fordringsmål, hvarför handlanden Carlander, med stöd af senatens åberopade utslag och 13 § mom. 2 i de för bolaget Skåne fastställda försäkringsvilkor, däri det stadgades, bland annat, att försäkringstagare, emot hvilken förekommit sådan bevisning om anläggning af eller delaktighet uti mordbrand å det försäkrade, att domaren lämnat saken åt framtiden, då den kunde uppenbar varda, förlorade all rätt till ersättning, anhöll att käromålet såsom fullkomligt obefogadt måtte förkastas, hvarhos Carlander äfven gjorde anspråk på godtgörelse för sina kostnader i målet.

Genom utslag, afkunnadt den 2 april 1890, utlät sig rådstufvurätten i saken,

att alldenstund hofrätten genom utslag af den 3 april 1889, hvilket k. senaten medels ofvanberörda utslag af den 20 därpåföljande september uti ifrågavarande del fastställt, förklarar Carl Johan Larson icke hafva förvärvat sin rätt till utbekommande af brandskadeersättning af bolaget Skåne,

för den skull och då riktigheten af den uppgifna summan, som af ifrågakomna brandskadeersättning belöpte sig på sagda bolag, icke motsagts, pröfvade rådstufvurätten skäligen ålägga handlanden Carlander såsom generalagent för bolaget Skåne att genast emot kvitto till konsuln Schröder och

hofrättsregistratorn Almqvist i deras omförmälda egenskap utgifva fordrade 1,485 mark 75 penni med sex procents ränta därå från den 3 april 1889, men i anseende till målets beskaffenhet kvittades kostnaderna parterna emellan.

Åbo hofrätt, under hvars profning handlanden Carlander i vadväg drog saken, yttrade sig medels dom den 2 februari 1891 i målet och,

jämte det handlanden Carlanders hos hofrätten upprepade anmärkning att handlanden Nylund, utan särskild fullmakt af bolaget därtill, varit obehörig att vid undersökningen rörande ifrågakomna brand utföra talan för bolaget, af hofrätten förkastades, emedan handlanden Nylund vore bolagets agent i Åbo och handlanden Carlander ej visat att Nylunds befogenhet i antydd egenskap vore inskränkt endast till att för bolaget upptaga försäkringar,

fann hofrätten handlanden Carlander ej hafva anfört skäl till annan ändring i rådstufvurättens ifrågavarande utslag än att, då viss tid ej vore utsatt, när omförmälda brandskadersättning varit till betalning förfallen, den ränta bolaget Skåne ålagts gälda å det konsuln Schröder och hofrättsregistratorn Almqvist i deras omförmälda egenskap tilldömda beloppet 1,485 mark 75 penni borde beräknas endast efter fem för hundra om året och från lagsökningsdagen den 5 februari 1890;

med hvilken ändring vid rådstufvurättens utslag i öfrigt fick bero.

Förestående dom uttryckte hofrättsrådet *Stadighs* samt assessorerne *Bruuns* och *Svinhufvuds* åsikt. Af samma mening voro jämväl assessor *Salingre* och adjungerade ledamoten, advokatfiskalen *Rosendal* i alt öfrigt, utom att de förkastade handlanden Carlanders anmärkning om att handlanden Nylund varit obehörig att vid undersökningen rörande branden hos Carl Johan Larson föra bolagets talan, på den grund att Nylund redan i sagda mål godkänts såsom företrädare för bolaget samt Carlander ej i anledning däråf sökt ändring uti hofrättens den 3 april 1889 i målet gifna utslag.

I denna dom sökte handlanden Carlander, i sin förenämnda egenskap, på nedsatt revisionsskilling i underdå-

nighet ändring hos H. K. M:t, därå målet genom dom af den 11 februari 1892 afgjordes i k. senatens justitiedepartement, hvarvid senaten,

emedan Carl Johan Larson genom senatens ofvanberörda utslag af den 20 september 1889 förklarats vara med mera än halft bevis besvrad och i det närmaste förvunnen att hafva anstiftat ifrågavarande brand, ehuru saken, då Larson till all brottslighet enständigt nekat och fullt bevis till hans öfvertygande ej funnits att tillgå, lämnats till framtiden,

ty och då enligt 13 § af försäkringsbolaget Skånes allmänna försäkringsregler försäkringstagare, emot hvilken sådan bevisning om anstiftan af mordbrand å den försäkrade egendomen inlupit, att saken af domaren lämnats åt framtiden, förvärvat all rätt till ersättning af bolaget för genom dylik brand uppkommen skada,

pröfvade senaten rättvist, med ändring af hofrättens dom och rådstufvurättens utslag i målet, förkasta konsult Schröders och hofrättsregistratorn Almqvists talan; hvaremot vid domstolarnes yttrande beträffande umgälderna i målet, därutinnan skäl till rättelse ej förebragts, fick bero.

Domen uttryckte senatorerne, viceordföranden friherre *Palméns*, *Björksténs*, *Hougborgs*, *Sohlmans*, *Strengs* och *Gyllings* enstämmiga mening.

7.

Tvist om försäljningsprovision för fastighet, som af ägaren försålts, efter det han uppdragit försäljningen åt kommissionär.

Efter stämning å restauratören John Lindgren anförde agenturfirman Laxell & Bjelke vid rådstufvurätten i Helsingfors, att Lindgren medels en i slutet af februari månad 1890 utfärdad fullmakt uppdragit åt bemälda firma uteslutande rätt att försälja Lindgren då tillhöriga villan N:o 3 vid fjärde länien af området Bärghäll i Helsingfors till ett pris af 46,000 mark eller därunder emot utfäst provision 500 mark af försäljningssumman, samt att firman i anledning häraf genom

upprepade annonser och på andra med stora ansträngningar och kostnader förenade sätt sökt finna köpare till berörda villa och omsider lyckats anskaffa en sådan i bläckslagaren Tomas Evi. Efter erhållen underrättelse om att hugad köpare till villan erhållits, hade Lindgren emellertid, utan att fästa afseende vid den till firman lämnade fullmakten eller hvad af firman tillgjorts för saken samt utan att ens meddela sig med firman, ingått köpeafhandling med Evi och till honom försålt villan i fråga; och yrkade firman Laxell & Bjelke, förty Lindgrens förpliktande att till firman gälda den utlofvade provisionen 500 mark med ränta därå från den 29 april 1890, då stämningsansökan dagtecknats samt godtgöra firman umgälderna i målet.

Svaromål affordrad, gemälte Lindgren, att han väl lämnat firman Laxell & Bjelke fullmakt att sälja ifrågavarande villa, men då flere månader därefter förflutit utan att någon märkbar åtgärd af firman försports, återkallat det i fullmakten afsedda uppdraget, hvarför och då villans försäljning icke kommit till stånd genom firmans tillgörande, hvilket enligt häfdvunnet bruk vore förutsättning för att vare sig provision eller godtgörelse för annonskostnaden kunde ifrågakomma, Lindgren påstod käromålets förkastande äfvensom firmans skyldigkännande att ersätta honom hans rättegångskostnader.

Firman Laxell & Bjelke bestred att återkallelse af omförmälda fullmakt ägt rum.

Därjämte fans i rådstufvurättens protokoll antecknad att två personer blifvit af kändanden instämnda till vittnen i målet och äfven varit tillstädes vid rådstufvurättens sammanträde utan att dock hafva afhört.

Rådstufvurätten afkunnade utslag i saken den 11 juni 1890 och,

som firman Laxell & Bjelke icke styrkt att förberörda villaköp skulle kommit till stånd genom firmans tillgörande, altså pröfvade rådstufvurätten rättvist förkasta käromålet såsom ostyrkt, jämte det firman ålades att med 15 mark godtgöra Lindgren kostnaderna i målet.

Uti detta utslag sökte firman Laxell & Bjelke i vadväg ändring i Åbo hofrätt.

Genom dom af den 2 februari 1891 utlät sig *hofrätten* härå i målet och,

alldenstund Lindgren erkänt att han i slutet af februari månad 1890 uppdragit åt firman Laxell & Bjelke att försälja ifrågavarande Lindgren då tillhöriga villa och i sådant afseende lämnat åt firman omförmälda fullmakt, hvari firman tillförsäkrats uteslutande rätt till antydda försäljning och i provision 500 mark af köpesumman, utan att i fullmakten bestämts, när uppdraget borde vara slutfördt;

för den skull och emedan Lindgren det oaktadt redan inom två månader efter fullmaktens utfärdande själf afslutat köp om samma villa, men emot firmans bestridande icke styrkt att Lindgren därförinnan återkallat det åt firman gifna bemyndigandet, samt Lindgren icke ens uppgifvit i hvilket afseende firman skulle åsidosatt sina skyldigheter för uppdragets fullgörande,

ty och då vid sådant förhållande den omständigheten att villans försäljning skett utan firmans förmedling icke föringade firmans rätt att utfå den därför åt firman utlofvade provisionen,

pröfvade hofrätten rättvist, med upphäfvande af rådstufvurättens motvädjade utslag, ålägga Lindgren att emot kvitto till firman Laxell et Bjelke utgifva fordrade 500 mk med 5 procents ränta därå, dock endast från lagsökningsdagen den 14 maj 1890, tills full betalning skedde äfvensom att med 40 mark godtgöra firman umgälderna i målet vid rådstufvurätten, vid hvilken utgång af saken Lindgrens anspråk på enahanda ersättning förkastades.

Målet afgjordes i hofrätten utan meningsskiljaktighet af hofrättsråden *Idestam* och *Timgren*, assessorene *Serenius* och friherre *von Knorring* samt adjungerade ledamoten sekreteraren *Lundenius*.

Restauratören Lindgren sökte, på nedsatt revisions-skilling, i underdanighet ändring i nämnda dom hos H. K. M:t, därå k. senatens justitiedepartement (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och

Fellman) uti den 18 november 1891 gifven dom fann restauratören Lindgren icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens omförmälda dom, vid hvilken förty fick förblifva; hvarhos Lindgren kändes skyldig att till firman Laxell et Bjelke gälda afgifterna för dess exemplar af senatens dom i målet.

8.

Twist jordegare emellan om vägrätt öfver grannens mark, utförd i sammanhang med yrkande om ansvar för att den, öfver hvars mark vägen gått, hindrat den andre att vidare begagna väg, såsom därintill skett.

Ifrågasatt tillämpning af 6 § 10 kap. BB.

På stämning å bonden Anders Gustaf Andersson Dalars, från Söder-veckoski by i Borgå socken, till 1890 års lagtima vinterting i sagda sockens och Borgnäs kapells tingslag, anförde bonden Gustaf Johansson Dalars att han, såsom egare till ena hälften af Dalas eller Dalars skattehemman i nämnda by, under den tid han innehaft hemmanshälften nytjat en sedan urminnes tid till gångstig och körväg begagnad väg, som från tomtplanen å berörda hemmanshälft ledde öfver, bland andra egor, den så kallade hemåkern, lydande under Anders Gustaf Andersson tillhöriga andra hälften af samma hemman, till en för egarene af Dalars hemman gemensam brunn; men emedan Anders Gustaf Andersson om hösten 1889 ej mindre upplöjt vägen inom sagda åker och afstängt hvardera ändan af denna vägaandel med hägnad samt sálunda för Gustaf Johansson omöjliggjort vägens begagnande, än för sin räkning inhägnat en del af sagda hemmans samfälda svinvallsjord, ty yrkade Gustaf Johansson, att Anders Gustaf Andersson blefve förpliktad att återställa omförmälda vägsträckning i det skick, hvari den befunnit sig, förrän Andersson upplöjt och ingärdat densamma, samt att till parternas gemensamma begagnande upplåta den intagna svinvallsjorden.

Häröfver hörd, påstod Anders Gustaf Andersson att öfver ifrågavarande åker icke ledde någon väg, utan att där

funnits endast en smal gräslinda, längs hvilken Gustaf Johansson väl tillåtits begagna en gångstig; men som Gustaf Johansson under loppet af de senaste åren egenmäktigt använt lindan jämväl till körväg, hade Anders Gustaf Andersson, sedan han till åker upptagit berörda linda, nödgats med hägnad instänga densamma. Emellertid hade Gustaf Johansson sagda höst utan någon rätt nedbrutit hägnaden på de två ställen, hvarest densamma uppförts å den upptagna lindan; i anseende hvartill och jämte det Anders Gustaf Andersson förty motsåg att Gustaf Johanssons talan i saken blefve förkastad, Andersson yrkade icke allenast laga ansvar å Gustaf Johansson för dennes omförmälda lagstridiga förfarande, utan äfven att Johansson blefve skyldigkänd att godtgöra Anders Gustaf Andersson för umgälderna i målet.

Gustaf Johansson medgaf att han nedtagit hägnaden på omförmälda två ställen, men ansåg sig på ofvanangifna skäl hafva varit fullt berättigad därtill, hvadan han anhöll att Anders Gustaf Anderssons talan i saken måtte såsom foglös förkastas.

Bland de i målet afhörda vittnena intygade smeden Adolf Sundberg, 60 år, och Bonden Johan Eriksson Ollas, utom annat:

Adolf Sundberg: att innehafvaren af den hälft utaf Dalars hemman, som egdes af Gustaf Johansson, så långt vittnet kunde minnas tillbaka, kört vatten längs en genom Anders Gustaf Anderssons åker sig sträckande linda, hvarå någon egentlig väg likväl icke funnits inrättad.

Johan Ollas: att innehafvaren af Gustaf Johanssons hälft af Dalars hemman sedan längre tid tillbaka begagnat väg för vattenhämtning öfver en linda, som är helt och hållet belägen inom den åker, hvilken häfdas utaf egaren till andra hälften af hemmanet.

I utslag af den 6 februari 1890 utlät sig häradsrätten, med häradshöfdingen *Hällfors* såsom ordförande, att

alldenstund Gustaf Johansson icke gittat styrka det han vore berättigad att fortfarande begagna väg öfver ifrågakomna inom Anders Gustaf Anderssons bolåker belägna

linda samt Anders Gustaf Andersson således egt rätt att upptaga lindan till åker och med hägnad afstänga densamma,

för den skull och då utredning icke håller förebragts därom att Anders Gustaf Andersson skulle inhägnat någon del af Dalars hemmans gemensamma svinvallsjord,

pröfvade häradsrätten rättvist förkasta Gustaf Johanssons i målet utförda talan.

Däremot fann häradsrätten vidkommande Anders Gustaf Anderssons yrkanden i saken Gustaf Johansson öfvertygad om att hafva utan laglig rätt uppsåtligen på två stäl-len förstört den af Anders Gustaf Andersson kring hans bolåker uppförda hägnad;

hvarför häradsrätten, med stöd af 20 § i nämnda förordningen den 19 december 1864, angående egors fredande mot skada af husdjur, dömde Gustaf Johansson att böta trettio mark till utsatt fördelning och förvandling, och ålades Gustaf Johansson därjämte att med trettio mark ersätta Anders Gustaf Andersson för umgälderna i målet.

I detta utslag sökte Gustaf Johansson genom besvär ändring uti Åbo Hofrätt, hvarvid han i saken ytterligare anförde, att Dalars hemman blifvit två gånger i behörig ordning underkastadt klyfningsskifte samt att innehafvaren af den utaf Gustaf Johansson egda lägenhetshälften därvid tilldelats rätt att begagna förenämnda körväg, och inlämnade Gustaf Johansson till styrkande af dessa uppgifter

a) Styrkt afskrift af ett den 15 juni 1795 dagtecknadtt förrättningsinstrument, som tillkommit vid klyfning af Dalars hemman emellan lägenhetsinnehafvarne Matts Henriksson och Henrik Henriksson, i hvilket instrument ingick, utom annat, följande:

„Matts Henriksson förbehöll, att honom måtte lemnas tillstånd nyttja väg till källorna som efter skiftet komma att förblifva inom Henrik Henrikssons egolott, såvida de ej annorstädes hvarken sommar eller vintertiden skola ega något vatten bohl till dageliga behof samt kreaturens vatt-nande;“

b) afskrift af det vid värkstaldt klyfningsskifte af Dalars hemman emellan bönderne Henrik Mattsson och Anders Henriksson den 22 juli 1836 tillkomna instrumentet, hvori bland annat bestämdes följande:

„Med tillägg deraf att — — — och att Anders Henriksson eger rättighet att färdas förbi Henrik Mattssons tomtplan till sin kalfhage, äfvensom den utmed Hemåkers lindan begagnade gångstig äfven framdeles af Henrik Mattsson får begagnas, var skiftesberedningen tillfullo gjord;“ samt

c) utredning därom att Gustaf Johansson nu egde samma hälft af lägenheten, som vid ofvannämnda klyfnings-skiftesförrättningar innehades af Matts Henriksson och Henrik Mattsson.

Sedan Anders Gustaf Andersson affordrats förklaring i saken, utlät sig hofrätten (hofrättsrådet *Idestam* samt assessorerna *Timgren*, *Serenius* och friherre *von Knorring*) uti utslag af den 29 november 1890,

att som Gustaf Johansson i hofrätten utredt, att föregående egare af den honom tillhöriga hälften af Dalars skattehemman vid den 15 juli 1795 och 22 juli 1836 försiggånget klyfningsskifte af sagda hemman tillerkänts rättighet att begagna gångstig öfver meranämnda linda,

altså och då Gustaf Johansson, som väl icke visat sig berättigad att nytja körväg däröfver, dock en längre tid opåtaladt fått med åkdon befara lindan, pröfvade hofrätten rättvist, med ändring af häradsrättens öfverklagade utslag i denna del, frikänna Gustaf Johansson från det honom af häradsrätten i saken ådömda ansvar och utgifvandet af rättegångskostnadsersättningen till Anders Gustaf Andersson, hvarjämte Gustaf Johansson förklarades berättigad att begagna endast gångstig öfver ifrågavarande linda, men i allt öfrigt fick vid sagda utslag förblifva.

Skiljaktig från hofrättens flertal var adjungerade ledamoten sekreteraren *Lundenius*, som utlät sig,

att emedan utredt blifvit, det Gustaf Johansson en längre tid och intill dess Anders Gustaf Andersson uppfört omförmälda hägnad, begagnat väg öfver ifrågavarande linda samt Anders Gustaf Andersson vid sådant förhållande icke

varit berättigad att på sätt som skett upplöja och medels hägnad afstänga berörda väg,

ty pröfvade sekreteraren rättvist med upphäfvande af häradsrättens öfverklagade utslag, såvidt Gustaf Johanssons anhållan om Anders Gustaf Anderssons förpliktande att i dess förra skick återställa vägen förkastats samt Gustaf Johansson ådömts böter för nedbrytande af hägnad och ålagts godtgöra Anders Gustaf Andersson dennes kostnader i målet, ej mindre befria Gustaf Johansson från sagda böter och utgifvande af rättegångskostnadsersättningen än jämlikt 6 § 10 kap. BB förklara honom berättigad att tils vidare fortfarande såsom förut begagna omordade väg;

hvarhos och jämte det Anders Gustaf Andersson af sekreteraren ålades att i sådant afseende genast återförsätta vägen i det skick den förut haft samt borttaga den hägnad, som stängde densamma, Anders Gustaf Andersson lämnades öppet att i fall af fog i tvistemålsväg söka Gustaf Johanssons skiljande från rättigheten att änberörda väg använda. I öfrigt var sekreteraren ense med hofrättens flertal.

Anders Gustaf Andersson besvarade sig i underdånighet hos H. K. M:t.

Vid målets föredragning i senatens justitiedepartement (senatorerne, vice ordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Hougborg*, *Sohlman* och *Streng*) blef hofrättens utslag fastställt.

Senatens utslag är gifvet den 4 februari 1892.

9.

Tvist om jordområde emellan innehafvare af villalotter å inlöst donationsgods.

Enkefru Maria Ivanovna Schertzer hade genom ett den 10 augusti 1880 upprättadt skriftligt köpebref af aktiebolaget „Société anonyme des hauts fourneaux, forges, mines, domaines et forêts de Raivola et Lintula,“ som vid tiden egde en del af Lintula donationsgods i Kivinebb socken, tillhandlat sig ett därtill hörande, i Raivola by invid Lintula å beläget jordområde, hvilket å en öfver bolagets för anläggning af villor afsedda mark i sagda by upprättad karta ut-

märkts såsom lotten n:o 14, mot förbindelse för enkan Schertzer att för berörda område erlagga viss årlig afgäld till stommen. Bankiren Karl Winberg, hvilken sedermera blifvit egare till den del af nämnda donationsgods, hvartill enkan Schertzers villalott äfven hörde, hade därefter den 6 juli 1882 åt finska statsvärbet försålt samma andel med förbehåll att de rättigheter, som på grund af kontrakt, upprättade med de personer, åt hvilka villalotter blifvit förörrättade, bemälda personer tillkomme, skulle af statsvärbet respektas, såvidt sagda rättigheter öfverensstämde med lag. Inom den af statsvärbet sålunda inlösta andelen af Lintula donationsgods hade emellertid, jämlikt ekonomiedepartementets i kejserliga senaten den 29 maj 1884 meddelade förordnande, bildats särskilda nya hemman, af hvilka hemmanet n:o 12 kommit att omfatta jämväl den till enkan Schertzer försålda villalotten, som på östra sidan gränsade till ett af berörda aktiebolag den 31 augusti 1880 äfven till villalott förörrättadt område inom bolagets då egda andel af Lintula donationsgods, hvilket område, å omordade karta betecknadt med n:o 15, innehades af geheimerådet Feodor Petrovitsch Neronoff och hvaraf, likaledes i grund af senatens ofvannämnda förordnande, bildats ett särskildt hemman under n:o 14 i Raivola by. Enligt vederbörligt förordnande hade kommissionslandtmätaren R. A. Savén den 2 september 1885 värbetställt reglering, utpålning och rörläggning af gränserna omkring villalotterna inom hemmanet n:o 12 och därvid funnit råleden emellan enkan Schertzers villalott och geheimerådet Neronoffs hemman n:o 14 böra gå emellan de med n:ris 24 a, 25 a, 26 a och 27 a utmärkta råpunkterna å den vid förörrättningen begagnade kartan, hvaremot vid samma tillfälle å geheimerådet Neronoffs vägnar påståtts att en gärdesgård, hvilken af kommissionslandtmätaren Savén å kartan upptagits såsom ledande emellan punkterna n:ris 24, 25, 26 och 27, utgjorde rätta gränslinien emellan enkan Schertzers och geheimerådet Neronoffs egoområden. Sedan senatens ekonomiedepartement vid föredragningen af handlingarna rörande utbrytandet af hemman inom statsvärbets andel af Lintula donationsgods äfvensom regleringen af

rårna omkring desamma inhämtat, att råleden emellan geheimerådet Neronoffs hemman n:o 14 och nybildade hemmanet n:o 12 dragits sålunda, att en geheimerådet Neronoff tillhörig villabyggnad jämte därtill hörande uthus fallit inom sistnämnda hemmans område, så hade senaten den 26 januari 1888 uti skrifvelse från finansexpeditionen till guvernören i Viborgs län — enär geheimerådet Neronoff skulle förklarat sig villig att, i händelse det jordstycke, hvarå nästomförmälda byggnader varit uppförda, förenades med hans innehafvande hemman, i ersättning därför afstå annan hemmanet tilldelad mark, — bland annat, anbefalt guvernören att vidtaga åtgärd om „sådant utbyte af egor,“ att rån emellan hemmanen nr:is 12 och 14 droges emellan råpunkterna nr:is 24, 25, 26 och 27, äfvensom därhos förordnat att enkan Schertzers villalott n:o 14 skulle afsöndras med de förändrade begränsningar, hvilka föranleddes af ofvanomordade egoutbyte, samt att denna villalott således skulle omfattas af de å kartan utmärkta rålinierna emellan punkterna nr:is 23, 22, 24, 25, 26 och 27. Vicelandtmätaren Adolf Grotenfelt hade härå, i enlighet med senatens nyssberörda förordnande, utstakat och rörlagt rårna emellan förenämnda två hemman och den 21 augusti 1888 däröfver utfärdat utstakningsbevis.

Sedan handlanden i St Petersburg Robert Paetz härå uti en den 28 september 1888 till guvernören i Viborgs län inlämnad skrift, med förmälan att hans hustru Emilia Paetz efter enkan Schertzers emellertid timade död på grund af ett utaf henne i lifstiden upprättadt testamente, hvilket vunnit laga kraft, blifvit egare till enkan Schertzers omordade villalott n:o 14, i egenskap af målsman för Emilia Paetz anmält missnöje emot vicelandtmätaren Grotenfelts ofvansagda förrättning samt länestyrelsen uti den 1 oktober samma år meddelad resolution i stöd af 32 § i landtmäterireglementet den 15 maj 1848 anvisat handlanden Paetz att fullfölja sin talan vid vederbörlig domstol, anförde Paetz, efter geheimerådet Neronoff och finska statsvärkets ågången skriftlig stämning till häradsrätten i Kivinebbs sockens tingslag, att det till enkan Schertzer den 10 augusti 1880

förytttrade jordområde såväl å den däröfver genom säljarens försorg upprättade och omedelbart efter köpet till enkan Schertzer aflämnade karta, som ock uti den förteckning öfver villalotterna i Raivola by, hvilken bankiren Winberg låtit uppgöra vid försäljningen af hans andel uti Lintula donationsgods till statsväcket, angifvits utgöra 9,62 tunnland och enligt samma karta bestått af ett jordområde, hvars begränsning åt öster sammanfallit med den af kommissionslandtmätaren Savén upptagna råleden emellan punkterna n:ris 24a, 25a, 26a och 27a, men att nämnda villalott efter den af vicelandtmätaren Grotenfelt värkställda råregleringen erhållit ett ytinnehåll af endast 6,70 tunnland; i anseende hvar till och enär däraf att alla öfriga inom hemmanet n:o 12 belägna villalotter tilldelats det antal tunnland jord, hvar till deras egovidd i ofvanberörda förteckning upptagits, klarligen framginge att de 2,92 tunnland mark, hvarmed den till enkan Schertzer försålda villalotten minskats, öfverförts till geheimerådet Neronoffs hemman n:o 14, hvilket äfven eljes komme att underlyda betydligt större egovidd än de 207,25 tunnland, hvar till dess areal i nämnda förteckning angifvits, handlanden Paetz, stödjande sig jämväl å omförmälda, vid köpslutet emellan bankiren Winberg och statsväcket om en del af Lintula donationsgods gjorda förbehåll, med hänsyn hvar till handlanden Paetz ifrågasatte ekonomiedepartementets i kejsrerliga senaten befogenhet att meddela föreskrift om den af vicelandtmätaren Grotenfelt värkställda råregleringen, yrkade geheimerådet Neronoffs förpliktande att till makarna Paetz' fria förfogande afträda det jordområde, som Neronoff tillagts väster om merberörda råled emellan punkterna n:ris 24a, 25a, 26a och 27a och med hvilket område Paetz ville åtnöjas, ehuru ytinnehållet af hans villalott ej ens därigenom komme att uppgå till 9,62 tunnland.

Svaromål affordrad, genmålte geheimerådet Neronoff, att enligt den karta, som förbemälda bolag låtit upprätta öfver den af geheimerådet Neronoff innehafda villalotten n:o 15 eller numera hemmanet n:o 14 i Raivola by, råleden emellan denna villalott och enkan Schertzers villalott n:o 14 ginge emellan punkterna n:ris 24, 25, 26 och 27, i öfverens-

stämmelse hvarmed äfven altsedan villalotternas försäljning nu omtvistade område, såsom hörande till geheimerådet Neronoffs villalott n:o 15, i sammanhang härmed häfdats, hvilket förhållande äfven godkänts af enkan Schertzer, såsom framginge däraf att hon låtit uppsätta den hägnad, hvilken, ledande emellan nyssberörda råpunkter, å marken utvisade gränsskilnaden emellan parternas jordlotter; hvarför och då enkan Schertzer ej håller uti en af henne år 1883 om hösten påbörjad rättegång om särskilda hus, dem geheimerådet Neronoff bygt å ifrågavarande område, gjort hans eganderätt till samma område stridig, geheimerådet Neronoff påstod förkastande af handlanden Paetz' i saken utförda talan.

I anledning häraf framhölls af handlanden Paetz att om äfven den öfver villalotten n:o 15 upprättade kartan upptoge att det omtvistade jordområdet hörde till denna villalott, enkan Schertzer dock till detsamma egde bättre rätt än geheimerådet Neronoff, enär enkan Schertzer köpt villalotten n:o 14 och dymedels jämväl nämnda jordstycke förr än villalotten n:o 15 af bemälda bolag föröftrats, samt att enkan Schertzer uti den af geheimerådet Neronoff omordade tidigare rättegången icke ifrågasatt hans rätt till jordområdet, af orsak att hon först genom kommissionslandtmätaren Savéns ofvanberörda förrättning erhållit kännedom rörande rätta sträckningen af råleden emellan villalotterna n:ris 14 och 15.

Sedan statsvärkets ombud förenat sig i geheimerådet Neronoffs påstående om käromålets förkastande samt parterna ömsesides gjort anspråk på ersättning för deras omgäldar i målet, utlät sig häradsrätten i saken genom utslag, afkunnadt den 19 november 1889, att

alldenstund geheimerådet Neronoff, efter det han såväl som enkan Schertzer af det såkallade franska bolaget tillhandlat sig särskilda uti därom upprättade köpebref till arealen icke närmare upptagna, utan endast genom af säljaren till köparen utfärdade planteckningar utmärkta jordområden inom Raivola byamål, på grund af sagda köp tillträdtt och sedermera suttit i okvald besittning af hela det område, hvaraf handlanden Paetz velat få sig en del till-

erkänd och hvilket Paetz under en tidigare rättegång jämväl själf obetingadt erkänt tillhöra geheimerådet Neronoff:

för den skull och emedan den omständigheten, att kommissionslandtmätaren Savén vid den af honom värkställda utstakningen af de inom hemmanet n:o 14, rätteligen n:o 12, belägna villors gränsområden funnit rån emellan detta hemman och hemmanet n:o 12, rätteligen n:o 14, hvilket sistnämnda hemman bildats af det geheimerådet Neronoff vid en tidigare i afseende å utbrytning af särskilda lägenheter i Raivola by värkställd landmäteriförrättning tillerkända området, hafva blifvit uppgången så, att det i tvist varande jordstycket fallit inom förstberörda hemman, så mycket mindre kunde grundlägga rätt för handlanden Paetz att åtkomma samma jordstycke, som kejsrerliga senaten, med ogillande af omordade rågång, föreskrifvit att rån emellan nämnda två lägenheter skulle erhålla den sträckning, som upptoges å den af vicelandtmätaren Grotenfelt upprättade kartan och enligt hvilken ifrågakomna jordområde fallit inom hemmanets n:o 12, rätteligen n:o 14, egor,

ty och enär handlanden Paetz ej håller anfört annat skäl till geheimerådet Neronoffs förpliktande att afträda sagda jordlott,

pröfvade häradsrätten rättvist förkasta handlanden Paetz i målet förda talan, jämte det rättegångskostnaderna dock, i anseende till sakens beskaffenhet, parterna emellan kvittades.

Emot detta utslag vädjade parterna å ömse sidor till Viborgs hofrätt, som medels dom den 29 november 1890 fann handlanden Paetz icke hafva styrkt att ifrågavarande, af geheimerådet Neronoff innehafda jordområde utaf förbemälda aktiebolag försålts åt enkan Schertzer eller annorledes kommit i hennes ego, samt

handlanden Paetz förty icke hafva anfört skäl till ändring i det slut, hvori häradsrätten genom dess utslag i saken stannat och vid hvilket altså, då geheimerådet Neronoffs vadelibell ej håller föranledde till rättelse däri, jämlikt 3 § 21 kap. RB., fick bero.

Denna dom uttryckte presidenten *Forsmans*, hofrättsrådet *Fabritius*, assessorn friherre *Langenskiölds* (referent i målet) och adjungerade ledamoten notarien *Grottenfelts* utan skiljaktighet afgifna yttranden.

Hvardera parten drog i revisionsväg målet under H. K. M:ts pröfning, därå detsamma genom den 15 december 1891 gifven dom afgjordes i k. senatens justitiedepartement, och fann senaten (senatorerna, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Nybergh*, *Hougborg*, *Hornborg* och *Fellman*) handlanden Paetz hafva anført så mycket mindre skäl till ändring i hofrättens förberörda dom, som kommissionslandtmätaren Savéns ifrågavarande förrättning icke innefattat slutlig åtgärd i afseende å begränsningen af de under hemmanet n:o 12 i Raivola by lydande villalotterna samt utredning icke håller förebragts därom att det af Savén för enkefru Schertzer såsom villalotten n:o 14 vid sagda förrättning utstakade området sedermera skulle åt henne eller hennes rättsinnehafvare lagligen afsöndrats, hvarför och då geheimerådet Neronoffs ändringsansökning ej håller föranledde till ändring i sagda dom, vid densamma fick förblifva.

Senatorerne *Björkstén*, *Streng* och *Gylling* läto vid hofrättens dom i målet bero.

10.

Tvist emellan samegare i skatteköpt lägenhet, som innan skatteköpet innehafte af två bröder och affiden tredje broders barn, hvilka gemensamt erhållit immission och sedermera samtliga blifvit i skattebrefvet nämde, utan att detsamma upptagit i hvilket förhållande dem tillagts andel i fastigheten. Böra de anses hafva däri förvärfvat enhvar lika del eller del i mån af sin andel i samboet?

Aflidne bonden Johan Kiurus enka Helena Sigfridsdotter och hennes i äktenskapet med Johan Kiuru födde söner bönderne Johan och Anders Johanssöner Kiuru samt dotter Walborg Johansdotter Kiuru hade gemensamt med de sistbemäldes faderbröder bönderna Elias Kiuru och Matts Kiuru af guvernörsämbetet i Viborgs län genom utslag den

4 april 1851, på grund hvaraf immissionsbref samma dag utfärdats, antagits till åboar å hälften af kronohemmanet n:o 1 i Torikka by och Viborgs socken, hvarefter sagda lägenhetshälfte genom den 22 september 1853 utfärdadt skattebref försålts till dem för en erlagd skattelösen af 29 rubel 64 kopek silfver.

Efter det Elias och Matts Kiuru afidit, den förre år 1860 och den senare 1867, väkte Matts Kiurus rättsinnehafvare, hans söner bönderne Wilhelm och Elias Mattssöner Kiuru samt bonden Elias Tupakka, i egenskap af förmyndare för Elias Kiurus (den äldres) sterbhusdelegare, hans afidne son Jeremias Eliasson Kiurus minderåriga barn Johan och Helena Kiuru, på Johan och Anders Johanssöner Kiuru ägången skriftlig stämning till 1889 års vinterting i Viborgs sockens tingslag, vid häradsrätten yrkande om att, — emedan Elias och Matts Kiuru jämte Johan Kiuru den äldres rättsinnehafvare lefvat i sambo å nämnda lägenhet och i samboet egt hvar sin tredjedel samt i förhållande till sina andelar däri sedermera erlagt skattelösen för lägenheten, men Johan och Anders Johanssöner Kiuru, af hvilka den förstnämnde tillhandlat sig sin syster Valborg Kiurus andel i lägenheten, vägrat att till Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru, de där i grund af testamente, som icke klandrats af deras systrar och enda samarfva Maria och Anna Mattsdöttrar Kiuru, innehade Matts-Kiurus andel däri, och Elias Tupakkas myndlingar, hvilka genom arf efter sina föräldrar och sin tader Jeremias Kiurus systrar åtkommit Elias Kiurus andel i lägenheten, godvilligt upplåta så stor andel af ifrågarande lägenhet, som sålunda tillkomme Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru och Elias Tupakkas myndlingar, — Johan och Anders Johanssöner Kiuru måtte lagligen förpliktas därtill; och ingåfvo Vilhelm Mattsson Kiuru och hans medparter till stöd för sin talan i saken till häradsrätten, utom annat, förenämnda immissions- och skattebref i styrkta afskrifter, hvilka voro så lydande:

„I m m i s s i o n s b r e f.

Guvernörs-Embetet i Viborgs län gör veterligt: att som Guvernörs-Embetet genom utslag af denna dag förklarar

bondeenkan Helena Sigfridsdotter, medan hon ogift är, jemte sina barn gemensamt med dessas faderbröder Elias och Matts Johanssöner Kiuru berättigade att åbo och besitta hälften af Kronohemmanet N:o 1 i Torikka by — — — —
 — — — — — Viborgs Landskontor, den 4 april 1851.

Rob. Trapp.

J. F. Palmgren.“

„Kejserliga Senatens

för

Finland

Oeconomie Departements Finance Expedition Gör veterligt:

— — — — — har Kejserliga Senatens Oeconomie Departement velat upplåta och försälja efter som Det härmed och i kraft af detta öppna Bref upplåter och försäljer till åboerne minderårige Johan och Anders Johanssöner Kiuru jemte deras ogifta syster Valborg, samt faderbröder Elias och Matts Johanssöner Kiuru, efterskrifna Kronohemmansdel uti Viborgs län, Stranda härad, Viborgs Socken och Torikka by, nemligen hälften af N:o 1 — — — —
 — — — — — Helsingfors, den tjugundeandra Septem-ber, år efter Vår Herres Jesu Christi Näderika födelse Ett-tusende Åttahundrade och på det Femtionde tredje.“

Öfver käromålet hörde, ansågo Johan och Anders Johanssöner Kiuru ordalagen i skattebrevet tydligen gifva vid handen att förenämnda lägenhetshälf tillkomme de i skatteköpet delaktige efter hufvudtalet samt anhöllo förty att deras vederparter i saken utförda talan måtte förkastas.

Häradsrätten, under ordförandeskap af lagmannen *Cajander*, utlät sig genom utslag den 30 april 1889 i saken, att som Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru samt Johan Kiuru den äldres rättsinnehafvare, förrän ifrågavarande lägenhet skatteköpts, lefvat i sambo och däri egt hvar sin tredjedel,

altså och då de sålunda borde anses hafva genom skatteköpet blifvit egare till lägenheten i samma förhållande som de haft del i samboet, hvilket betraktelsesätt vunne stöd jämväl däraf att lägenheten äfven efter skatteköpet och sedan sambolefnaden upphört synes hafva blifvit i enahanda förhållande häfdad,

pröfvade häradsrätten rättvist förklara ännämnda hälft af hemmanet n:o 1 i Torikka by tillhöra Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru, Elias Tupakkas myndlingar äfvensom Johan och Anders Johanssöner Kiuru i nu antydda förhållande.

Viborgs *hofrätt*, under hvars pröfning Johan och Anders Johanssöner Kiuru uppå erlagdt vad drog målet, yttrade sig medels dom den 30 april 1890, att

alldenstund Johan och Anders Johanssöner, Valborg Johansdotter samt Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru till skatte inlöst ofvanberörda hälft af hemmanet n:o 1 i Torikka by samt det till dem den 22 september 1853 utfärdade skattebrevet icke upptoge, i hvilket förhållande dem tillagts andel i berörda fastighet, däri de således måste anses hafva förvärfvat enhvar lika del,

för den skull pröfvade hofrätten rättvist, med upphäfvande af häradsrättens motvädjade utslag, förklara Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru genom skatteköpet hafva åtkommit vardera en femtedel af meranämnda hemmanshälft, samt sålunda endast dessa andelar tillkomma Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru jämte Elias Tupakkas myndlingar.

Denna dom uttryckte assessorn *Kumlins*, hofrättsrådet *Calonius* och presidenten *Forsmans* mening.

Skiljaktig var referenten i målet assessorn *Snellman*, som fann Johan och Anders Johanssöner Kiuru, hälst äfven ordalagen i guvernörens förenämnda utslag af den 4 april 1851 och det samma dag utfärdade immissionsbrevet, att nämligen Johan Kiurus „enka Helena Sigfridsdotter jämte sina barn, gemensamt med desses faderbröder Elias och Matts Kiuru“ antagits till åboar å ifrågavarande hemmanshälft, antyde att besittningsrätten tillkomme de immitterade i samma förhållande som Johan, Elias och Matts Kiuru de äldre varit därtill arffallne efter deras i lägenheten före dem immitterade fader Johan Kiuru, icke hafva anfört skäl till ändring i häradsrättens motvädjade utslag, hvarvid förty komme att bero. Dock finge Vilhelm Kiuru och hans medparter själfve vidkännas sina af svarandetalans bevakande i hofrätten hafda kostnader.

Uti detta yrkande instämde adjungerade ledamoten notarien *Grottenfelt*.

Vilhelm och Elias Mattssöner Kiuru samt Elias Tupakka sökte i underdånighet om ändring i denna dom hos H. K. M:t.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitiedepartement*, utlät sig senatorn *Gylling*, att

emedan Johan Johansson Kiurus ofvanbemälda skyldemän måste anses hafva erhållit immission uti ifrågavarande hemmanshälft i det förhållande de varit berättigade att taga arf efter honom sedan sonen Jeremias Johansson Kiuru afstått från all arfsrätt till hemmanshälften, och deras sålunda vunna åborätt legat till grund för meddelandet af skattebref å lägenheten,

pröfvade senatorn rättvist att, med upphäfvande af hofrättens dom, låta bero vid häradsrättens i målet afkunnade utslag.

Med senatorn *Gylling* voro senatorerne *Fellman*, *Hornborg*, *Sohlman*, *Hougborg*, *Nybergh*, *Björkstén* och viceordföranden friherre *Palmén* ense.

Senator *Streng*, med hvilken senatorn *Cederholm* förenade sig, yttrade, att

emedan det immissionsbref af den 4 april 1851, på grund hvaraf skattebrefvet af den 22 september 1853 utfärdats, icke upptoge i hvilket förhållande Johan Kiuru den äldres rättsinnehafvare samt Elias Kiuru den äldre och Matts Kiuru blifvit i lägenheten inrymde,

fann senatorn sagda immissionsbref icke kunna läggas till grund för bedömandet af frågan om hvilken andel en-hvar af parterna tillkomme uti den skatteköpta lägenheten, så mycket mindre som ovisst vore, hvilket förordnande kunnat meddelas om åborätten till kronohemmanshälften och hvilken eller hvilka af de sedermera antagne åboarne kunnat däri undfå inrymning, därest de ej åsämjts att i bolag förvalta lägenheten,

hvarför senatorn lät bero vid hofrättens dom i målet. Senatens dom är gifven den 19 november 1891.

11.

Kan den, som före det år, då han är underkastad värnepliktsuppbåd, begifvit sig ur landet, men återkommer efter det han uppnått 27 års ålder, på grund af § 113 V. L., såsom detta lagrum lyder i k. f. den 20 november 1882, åläggas träda i aktiv krigstjänst.

Kronolänsmannen Heribert Herpman anförde, å tjänstens vägnar, vid 1891 års lagtima vinterting i Kronoby och Teerijärvi socknars tingslag, att bondesonen Johan Viktor Johansson Lillkrokvik, från Långö by i Gamlakarleby socken, som är född den 8 augusti 1859, varit kallad att anfinna sig vid 1881 års uppbådssammanträde med värnepliktige i Kronoby socken, men utan laga skäl uteblifvit från omförmälda sammanträde; och yrkade kronolänsmannen Herpman förty Johan Viktor Lillkrokviks fällande till laga ansvar härför äfvensom hans åläggande att träda i aktiv krigstjänst, ifall han befunnes därtill lämplig.

I saken hörd erkände Johan Viktor Lillkrokvik väl att han försummat att inställa sig till värnepliktsuppbådet, men emedan Johan Viktor Lillkrokvik redan år 1880 och sålunda förrän han var underkastad uppbåd afrest till Amerika samt han numera uppnått 27 års ålder, anhöll Johan Viktor Krokvik att åtalet måtte förkastas i hvad detsamma rörde yrkandet om hans förpliktande att träda i aktiv krigstjänst.

Efter det ett vittne afhörts angående tiden då Johan Viktor Lillkrokvik afrest till Amerika, utlät sig häradsrätten medels utslag af den 5 februari 1891, och som Johan Viktor Lillkrokvik utan laga förfall uteblifvit från ifrågakomna värnepliktsuppbådet, pröfvade häradsrätten rättvist att jämlikt § 113 i gällande värnepliktslag, döma honom att böta 70 mark, till jämn delning emellan kronan och kronolänsmannen Herpman, eller vid bristande betalningstillgång hållas 14 dagar i fängelse, men hvad beträffade påståendet om att Lillkrokvik borde förpliktas att inträda i aktiv krigstjänst så och enär han allaredan uppnått 27 års ålder samt nyss-åberopade § icke kunde uti förevarande afseende tolkas strängare än 112 § i samma värnepliktslag, vardt åtalet förkastadt.

Detta utslag blef af Wasa hofrätt, hvarest kronolänsmannen Herpman anförde besvär öfver detsamma, uti utslag af den 28 maj 1891 fastställt.

Målet afgjordes i hofrätten utan meningsskiljaktighet af hofrättsråden vicepresidenten *Sandman*, *Tegengren* och *Heikel* samt assessorerne *Stenbäck* och *Fahler*.

Kronolänsmannen Herpman sökte därefter genom underdåniga besvär hos H. K. M:t ändring i hofrättens förenämnda utslag.

Genom utslag af den 19 november 1891 lät justitiedepartementet i kejsrerliga senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och *Fellman*) vid hofrättens utslag bero.

12.

Kan domstol, som frikännt en person från ett af allmän åklagare mot honom gjort ansvarspåstående, efter det målet blifvit på svarandens besvär återförvisadt, ånyo ingå i pröfning af aktors då upprepade ansvarsyrkande?
Är boställsinspektör behörig att anförda besvär i mål angående åvärkan mot arrendator af kronoboställe, som allmänna åklagaren på boställsinspektörens angifvelse utfört?

Sedan boställsinspektören i Tavastehus läns västra distrikt, kommunalrådet Knut Stjernvall uti skrifvelse af den 20 november 1885 hos guvernören i nämnda län anmält att bonden Oskar Malakias Mattsson Leiponen, från Narva by i Wesilaks socken, hvilken från den 1 januari 1882 till den 14 mars 1885 å arrende innehaft Ilois enstaka militieboställe i Wesilaks socken, under den tid han varit arrendator å bostället ej mindre fullständigt afvärkat andra perioden af andra blocket utaf boställets indelade skog eller utmarksskiftet, där afvärkning enligt den för Ilois boställe fastställda skogshushållningsplanen, som icke upptog särskildt utpålade årshyggen, bestämts att försiggå under tioårsperioden 1882—1891, och hvaraf sex år sålunda ännu bort återstå den nye boställsinnehafvaren till godo, då Oskar Malakias Leiponen

afrädt bostället, än uti boställets hagmarker nedhuggit alla gröfre träd, dem Leiponen sedermera försågat till plankor och försålt, hvarigenom uppstått brist på lämpligt byggnadsvirke för de under bostället lydande torparenes behof, så hade guvernören, hos hvilken kommunalrådet Stjernvall jämväl uppgifvit att Oskar Malakias Leiponen försålt åt sin svärfader Torparen Johan Gustaf Abrahamsson Mustanoja, från Sammaljoki by i Tyrvis socken, alt det gröfre virke, som afvärkats från ofvannämnda andra periodiska hygge. uti resolution af den 30 november 1885 anmodat kronolänsmannen i Lempälä och Wesilaks socknars distrikt Karl Johan Breitholtz att vid vederbörlig domstol utföra det åtal, hvartill kommunalrådet Stjernvalls ifrågavarande anmälan kunde föranleda.

I anledning häraf anförde kronolänsmannen Breitholtz, på tagen stämning å Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja. vid 1886 års lagtima vinterting i ofvansagda socknars tingslag, hurusom Oskar Malakias Leiponen, oaktadt han, jämlikt militie-expeditionens i kejserliga senaten för Finland skrifvelse af den 7 maj 1873 till guvernörerne i landet, med undantag af Wiborgs län, icke egt rätt att utan föregående utstämpling värkställa någon större afvärkning i llois boställes skog, likväl låtit Johan Gustaf Mustanoja därifrån inom andra periodiska hygget eller utmarksskiftet afvärka tillsammans 722 tallstammar, som uppräknats och till beskaffenheten närmare angifvits uti det instrument, hvilket tillkommit vid en på kommunalrådet Stjernvalls föranstaltan sedermera den 19 oktober 1886 hållen syn, samt att Leiponen från boställets hagmarker till afsalu försågat plankor äfvensom inom Kotohaka, berörda boställe tillydande skogsskilte, afvärvat och därifrån försålt 25 famnar så kallad massaved, hvarför Leiponen efter beräkning af 28 mark famnen fått vid försäljningen uppbära ett sammanlagdt pris af 700 mark; och yrkade kronolänsmannen Breitholtz förty såväl Oskar Malakias Leiponens som Johan Gustaf Mustanojas fällande till laga ansvar härför samt deras skyldigkännande att godtgöra kronan den skada kronan genom den olofliga afvärkningen tillskyndats.

I saken hörd, genmälte Oskar Malakias Leiponen bland annat, att han väl genom afhandling af den 21 december 1881 öfverlätit åt Johan Gustaf Mustanoja rätt att från andra periodiska hygget å Ilois boställe under två års tid afvärka alla tallstammar, hvilka på sju alnars höjd från marken måtte öfver tio tum i diameter, men då den för bostället fastställda skogshushållningsplanen innehölle, att inom ofvansagda hygge finnes uti växande tillstånd 4,831 till sågstock och timmer dugliga trån, som arrendatorn sålunda finge fritt afvärka och äfven till försäljning begagna under förloppet af åren 1882—1891. och vid en genom Leiponsens försorg den 2 och 12 september 1889 anställd syn utredts, att antalet af alla de uti meranämnda hygge såväl därförinnan afvärkade som ännu växande träd af minst åtta tums diameter utgjort 3,722 samt syneinstrumentet af den 19 oktober 1886 upptoge antalet af de medan Leiponen innehaft bostället afvärkade träna till 722, hade Leiponen, som för öfrigt förmälte sig icke hafva egt kännedom om militie-expeditionens förberörda skrifvelse, enär densamma icke, Leiponen veterligen, funnits bland boställets öfriga handlingar, under den tid Leiponen besuttit detsamma, i själfva värkets låtit från oftanämnda skogslott afvärka betydligt mindre belopp än hvartill han varit berättigad. Beträffande sedan de Leiponen tillvitade afvärkningarna uti boställets hagmarker, så emedan uti boställets skogshushållningsplan hade bestämts ej mindre att från hagmarken, kärr och ängsbackar vore tillåtet att nedhugga äldre trån till obegränsadt belopp, än att ett betydligt antal trån finge fällas särskildt från de till beteshagar afskilda markerna, hvarvid den årliga afvärkningsmassan beräknats i medeltal till 20,000 kubikfot, samt Leiponen icke öfverskridit detta årliga afvärkningsbelopp, utan tvärtom vid en på Leiponsens föranstaltan den 3, 4, 10 och 12 januari 1877 å ifrågavarande hagmarker hållen syn utredts, att någon brist på stock och byggnadstimmer å dessa marker icke kunde ifrågakomma, ty ansåg Leiponen, som erkände att han från Kotohaka hagmark försålt massaved, ehuru han numera icke erinrade sig beloppet eller det pris han erhållit för veden, och an-

märkte, att afvärkningen i hagmarkerna väsentligen skett för granristäkt till boställets gagn och på sådana ställen, där jorden varit odlingsbar och delvis redan uppodlad, att han icke uti någon måtto öfverträdte den honom tillkommande rätt att förfoga öfver boställets skog, hvarför Leiponen emotsåg förkastande af klagomålet samt yrkade ersättning för sina kostnader i saken.

Johan Gustaf Mustanoja medgaf väl riktigheten af förenämnda afhandling af den 31 december 1881, hvarigenom Mustanoja för ett pris af 1,900 mark tillhandlat sig stock från andra periodiska hygget, därifrån afvärkning för Mustanojas räkning skett ännu under vintern 1885, men anhöll att varda från allt ansvar i saken frikänd, enär Johan Gustaf Mustanoja värkställt afvärkningen i fråga i god tro om att Oskar Malakias Leiponen varit berättigad att till Mustanoja öfverlåta den uti omordade afhandling bestämda afvärkningsrätten.

Kommunalarbetsrådet Stjernvall, som äfven hördes i saken, framhöll att arrendator å militie-boställe, jämlikt militie-expeditionens förberörda skrifvelse af den 7 maj 1873, icke egt rätt att utan föregången utstämpling värkställa någon större afvärkning af äldre trä.

Genom den 12 mars 1888 afkunnadt utslag fann häradsrätten (ordförande häradshöfdingen *Lange*) utredt vara, att

Johan Gustaf Mustanoja, sedan Oskar Malakias Leiponen genom afhandling af den 21 december 1881 till Johan Gustaf Mustanoja emot ett betingadt pris af 1,900 mark försålt alla gröfre tallstammar inom andra periodiska hygget af boställets indelade skog, under förloppet af år 1882 låtit afvärka och bortsläpa 722 tallstammar, däribland under vintern 1885 68 stycken, samt att

Oskar Malakias Leiponen under samma vinter inom boställets hagmarker huggit 25 famnar massaved, som Leiponen förtryttat för ett pris af 28 mark famnen eller tillhopa 700 mark, äfvensom att

Leiponen vintern 1884 jämväl från boställets hagmarker låtit försåga och sedermera försålt åtminstone 6 tolfte plankor.

och hade väl Oskar Malakias Leiponen sökt ådagalägga att han såsom arrendator å bostället varit på grund af den för detsamma fastställda skogshushållningsplanen fullt berättigad till omordade afvärkningar, men som af militie-expeditionens ofvannämnda skrifvelse för den 7 maj 1873 framgick, att timmer borde vara behörigen utstämplat innan det vore boställsinnehafvaren tillåtet att afvärka sådant samt äldre trän finge opåtaladt nedhuggas endast inom beteshagar, men icke å hagmarker,

altså och då Leiponen icke ens påstått, att det afvärkade timret varit utstämplat eller att vederbörande boställsinspektör eljes lämnat Leiponen tillstånd till berörda afvärkningar

samt Leiponen ej håller styrkt, att de hagmarker, som vore i fråga, hörde till andra periodiska hygget af boställets indelade skog,

dömde häradsrätten, som i öfriga delar frikände Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja från ansvar i saken, enär åtalet därutinnan redan vore preskriberadt, med stöd af 2 mom. 34 § i skogslagen den 3 september 1886, Oskar Malakias att för första resan åvärkan af förberörda massaved böta 400 mark, och i förmågo af åberopade lagrum, jämfördt med 49 § i samma lag, indragne Johan Gustaf Mustanoja, som redan en gång förut blifvit fäld för slik förbrytelse, att för andra resan åvärkan plikta 200 mark, till utsatt fördelning och förvandling, hvarjämte Leiponen och Mustanoja ålades att utgifva särskida ersättningar.

Öfver detta utslag anförde Oskar Malakias besvär i Åbo hofrätt, därå hofrätten (hofrättsråden *Trapp* och *Sallmén* samt assessorerne *Timgren*, *Salingre* och friherre *von Knorring*) genom utslag af den 1 februari 1889,

alldenstund häradsrätten uraktlåtitt att införskaffa utredning ej mindre om tiden, hvarunder omförmälda 722, rätteligen 712, stycken tallstammar afvärkats, än om utstämpling af dem varit nödvändig,

för den skull och då säker grund för bedömande af åtalet mot Leiponen och Mustanoja sålunda saknades, samt

Leiponen anhållitt om målets återförvisande till härads-

rätten för ådagaläggande afgång bara priset å massaved, upphäfdde häradsrättens utslag i de delar detsamma underkastats hofrättens pröfning och visades målet i dessa delar tillbaka till häradsrätten.

Då målet sedermera vid 1889 års lagtima höstting förekom till förnyad behandling vid häradsrätten, icke allenast återhämtade kronolänsmannen Breitholtz till alla delar sina förut gjorda påståenden, utan yrkade dessutom ansvar å Oskar Malakias Leiponen för det denne under vintern 1884—85 i llois hästhage afvärkat och därifrån bortsläpat 25 stycken så kallade bomträn af 5 famnars längd och 7 till 9 tum diameter i toppändan, samt Leiponens skyldigkännande att ersätta kronan värdet af desamma.

Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja vidhöllo fortfarande att den förre på förut uppgifna skäl varit fullt berättigad att värkställa de åskedda afvärkningarna samt att de bomträn, för hvilkas afvärkning nu särskildt yrkades ansvar, hörde till massaveden, hvadan Leiponen och Mustanoja motsågo klagomålets förkastande i hela dess vidd.

Häradsrätten (under ordförandeskap af häradshöfdingen *Lange*) afkunnade härå den 11 oktober 1889 utslag i saken samt ansåg utredt vara

att Oskar Malakias Leiponen medels förberörda afhandling af den 21 december 1881 till Johan Gustaf Mustanoja försålt alla inom andra periodiska hygget å llois boställe växande tallstammar, hvilka på 14 fots höjd från marken hölle 10 tum och därutöfver i genomskärning samt att, på sätt vid ofvanomförmälda den 19 oktober 1886 värkställda syn utredt blifvit, under den tid Oskar Malakias Leiponen besuttit bostället från nämnda skogsslott afvärkats och bortförts 712 gröfre timmerträn, däribland af indragne Johan Gustaf Mustanojas under vintern 1884—1885 68 stammar, hvaremot tiden då de öfriga träna afvärkats icke kunnat närmare bestämmas;

och hade väl kommunalrådet Stjernvall påstått att öfverafvärkning uti ifrågavarande skogsskifte skett, men emedan den för bostället fastställda skogshushållningsplanen utvisade och genom syn ådagalagd blifvit att därstädes ännu

funnes timmerskog tillräckligt, samt kommunalrådet Stjernvall medgifvit, att utstämpling af träna i ännämda hygge icke erfordrats före afvärkningen,

ty pröfvade häradsrätten rättvist frikänna Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja från ansvar och ersättningsskyldighet i denna del af saken.

Däremot fann häradsrätten Oskar Malakias Leiponen vara förvunnen om att hafva från boställets underlydande hagmarker under vintern år 1884 försågat minst sex tolfter plankor, dem han sedermera förtytrat, samt 1884—85 huggit och försålt 25 famnar massaved och åtminstone 20 bomträn, utan att Leiponen gittat visa det han värkställt några uppodlingar å de ställen, hvarest afvärkningen försiggått;

i anseende hvartill och då de i hagmarkerna afvärkade träna icke blifvit utstämplade, på sätt dock, jämlikt föreskriften i militie-expeditionens ofvannämnda skrifvelse för den 7 maj 1873, hvilken bort förvaras bland boställets handlingar och således vara för Leiponen känd, ske bort,

samt Leiponen icke håller erhållit vederbörande boställsinspektörs tillstånd till nästnämnda afvärkningar,

häradsrätten, med stöd af 2 mom. 34 § i skogslagen af den 3 september 1886, dömde Oskar Malakias Leiponen, hvilken därförinnan icke pliktat för skogsåvärkan, att för första resan slik förbrytelse böta fyrahundra mark, till treskiftes emellan kronan, Birkkala härad och kronolänsmannen Breitholtz, eller, vid felande betalningstillgång, hållas 20 dagar i fängelse vid vatten och bröd, hvarhos Leiponen kändes skyldig att godtgöra kronan för den försålda massaveden efter 9 mark famnen med 225 mark, för 6 tolfte plankor efter 12 mark tolfte med 72 mark och för 20 bomträn efter 1 mark träet med 20 mark äfvensom att ersätta kommunalrådet Stjernvall för hans besvär och kostnader i saken med 75 mark samt utbetala särskilda vittnesarvoden.

Öfver detta utslag anförde kronolänsmannen Breitholtz, för sig samt Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanoja gemensamt besvär i Åbo hofrätt, därvid Leipo-

nen bland annat framhöll, att militie-expeditionens oftanämnda skrifvelse af den 7 maj 1873 ingalunda kunde anses ega betydelse af allmänna lag, som utan vidare delgifning borde vara för boställsarrendatorn bekant och gällande, samt att det icke håller blifvit styrkt att densammas innehåll blifvit för innehafvarene af Ilois boställe bekantgjord.

I utslag af den 22 september 1890 fann hofrätten (hofrättsråden *Idestam* och *Sallmén* samt assessorerne *Timgren*, *Salingre* och friherre *von Knorring*) kronolänsmannen Breitholtz icke hafva anført skäl till ändring i häradsrättens öfverklagade utslag.

Beträffande åter Oskar Malakias Leipons och Johan Gustaf Mustanojas ändringsansökan ansåg hofrätten, som allaredan genom förenämnda den 12 mars 1888 afkunnade utslag frikännt Oskar Malakias Leiponen från det å honom af kronolänsmannen Breitholtz yrkade ansvar för det Leiponen uti Ilois boställes hagmarker afvärkat omordade plankor, icke hafva bort på sätt som skett ingå i ny granskning af kronolänsmannen Breitholtz' nyssberörda ansvarspåstående och till pröfning upptaga Breitholtz' talan om straff å Oskar Malakias Leiponen för afvärkningen af ifrågakomna bomträn, enär häradsrättens sistnämnda utslag angående yrkandet om ansvar för plankornas afvärkande vunnit laga kraft samt den Leiponen tillvitade åvärkan af bomträna skulle skett redan under vintern 1884—85, men åtalet därför af kronolänsmannen Breitholtz väkts först den 3 oktober 1889 och sålunda sentida, hvarför häradsrättes utslag af den 11 oktober 1889 i nyssantydde delar af rätten undanröddes;

och som ådagalagdt blifvit, att den af Oskar Malakias Leiponen försålda massaveden åtminstone till större delen utgjorts af trän, som blifvit fälda i boställets hagmarker för granristäkt

samt af de i saken företedda handlingarna ej otvetydigt framginge att boställsarrendator, om han önskade använda de i hagmarkerna växande träna, ovilkorligen borde därtill utvärka sig boställsinspektörs tillstånd,

pröfvade hofrätten rättvist åtalet i sistberörda del förkasta, jämte det Oskar Malakias Leiponen, enär det icke visats att militie-expeditionens ofvanäberopade skrifvelse af den 7 maj 1873 funnits å Ilois boställe eller att Leiponen egt kännedom om densamma, och Leiponen vid sådant förhållande måste anses hafva varit berättigad att på angifvet sätt till nytta använda de trän, för hvilka kronan i ofvanstående måtto tillagts ersättning, af hofrätten befriades från den Oskar Malakias Leiponen för dessa trän och för kostnaderna i målet åhvälfda ersättningsskyldighet samt från utgifvande af arvoden åt de af åklagaren påkallade vittnen, därutinnan häradsrättens utslag altså af hofrätten jämväl ändrades,

hvaremot och då ej håller Oskar Malakias Leiponen och Johan Gustaf Mustanojas besvär föranledde vidare rättelse i häradsrättens öfverklagade utslag, vid detsamma i öfrigt fick bero.

Kommunalrådet Stjernvall besvarade sig öfver detta utslag i underdånighet hos H. K. M:t.

Då målet härå föredrogs i k. senatens justitiedepartement, fann senaten,

emedan åtal för ifrågavarande lagöfverträdelser, hvilka boställsinspektören, kommunalrådet Stjernvall angifvit hos guvernören i Tavastehus län, blifvit på grund af bemälda guvernörs förordnande, af allmänna åklagaren anställt och utfördt, samt kommunalrådet Stjernvall i detta mål icke tillkommit någon målseganderätt och ej håller, emot hvad där om stadgas i 64 § af nådiga förordningen angående bland annat militiestatens boställen, gifven den 26 april 1871, samt § 53 i skogslagen af den 3 september 1886, egt å tjänstens vägnar själf åtala sagda lagöfverträdelse för rätta, kommunalrådet Stjernvall ej hafva varit behörig att i ifrågavarande afseende besvara sig öfver hofrättens ofvanberörda, emot åklagaren laga kraft vunna utslag, hvarför senaten ej ville till pröfning upptaga hvad Stjernvall anført till vinnande af ändring i hofrättens utslag.

Senatens utslag, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och *Fellman*, är gifvet den 19 november 1891.

Underställning af gröfre brottmål enligt svensk rätt.

Under ofvanstående rubrik förekommer i 1890 års årgång af tidskriften sid. 230 o. ff. en uppsats, hvari redogöres för den osäkerhet i lagskipningen, som i Sverige yppats beträffande tillämpningen af R. B. 25: 5 i det fall, då en person samtidigt tilltalats både för brott af underställnings natur och för annat brott. Enligt en mening skall i dylikt fall utslaget underställas i hela dess vidd. Enligt den andra meningen åter bör underställningen inskränkas till den del af utslaget, som afser förstnämnda brott.

I denna fråga har Sveriges högsta domstol nyligen gifvit prejudikat i ett rättsfall, som refererats i Holm: Nytt Juridiskt Arkiv för 1892 Afd. I under n:r 84. Detta referat aftryckes här såsom tillägg till omförmälda uppsats.

„I anledning af särskilda åtal mot förre fjärdingsmannen Pehr Mathias Johanson och bondesonen Per Ersson i Vestra Berge m. fl. meddelade *Delsbo tingslags H.R.* d. 2 maj 1891 utslag, hvarigenom Johanson dömdes för hvarterda af tre mord till dödsstraff och förlust af medborgerligt förtroende för alltid, för första resan å särskilda tider och ställen, delvis efter inbrott, föröfvad stöld till straffarbete i tre år och förlust af medborgerligt förtroende i tre år efter frigifningen, för hot å sabbat mot N. Wennberg i och för dennes tjänst såsom polisman i förening med vållande til mindre svår kroppsskada till fängelse i fyra månader samt för första resan oloflig brännvinsförsäljning och olofligt tillhandagående med brännvins anskaffande till 60 kronors böter; och skulle Johanson för samtliga dessa brott jämte ett honom förut ådömdt, ej erlagdt vite af 25 kr. i en bot mista lifvet och för alltid vara förlustig medborgerligt förtroende. Vidare dömdes Johanson att erlägga utskänkningsafgift med 58 kr. 80 öre äfvensom att utgifva åtskilliga ersättningsbelopp, hvaremot Johanson frikändes från ett mot honom af E. Claesson i Smedsbo framställt ansvarspåstående för falsk beskyllning.

Genom samma utslag dömdes H.R:n Per Ersson för det

han anstiftat ett af de utaf Johanson föröfvade morden att hållas till straffarbete under sin återstående listtid och för alltid vara förlustig medborgerligt förtroende, men frikände Per Ersson från ett mot honom väkt åtal för mordförsök å Olof Ersson i Rossla.

H.R:ns utslag blef understäldt *Svea HofR:s* pröfning i fråga om, bland annat, de påståenden, som framstälts mot Johanson och Per Ersson. Tillika anfördes besvär af Johanson under yrkande att dödsstraffet måtte förändras till listtids straffarbete, samt af Per Ersson med yrkande om lindring i det honom ådömda straffet. Hvarken allmänna åklagaren länsmannen C. M. Kjällander eller Claesson fullföljde däremot nu någon talan i målet så vidt rörde åtalen mot Johanson och Per Ersson.

HofR:n (hrr *Boivie, Lindhagen, Ekelund* och *Carlqvist*) förklarade genom utslag d. 2 nov. 1891 med afseende å sistberörda åtal, att, enär H.R:ns utslag lagligen bort underställas *HofR:ns* pröfning endast i hvad detsamma rörde åtalen för mord eller delaktighet i sådant brott, kunde målet komma under pröfning allenast i dessa delar; och faststälde *HofR:n* härutinnan det slut, hvartill H.R:n kommit.

Vice häradshöfdingen *Arrhenius* yttrade: „Enligt min uppfattning af innehållet af 25 kap. 5 § rättegångsbalcken, sådant detta lagrum lyder i K. F. d. 16 febr. 1864, har H.R:ns utslag blifvit rätteligen understäldt *HofR:ns* pröfning, i följd hvaraf jag anser, att H.R:ns utslag, för så vidt det angår Johanson och Per Ersson, bort i sin helhet af *HofR:n* pröfvas.“

HofR:ns utslag blef, så vidt det angick Johanson, af *HofR:n* understäldt K. M.

Johanson och Per Ersson fullföljde där enahanda yrkanden som hos *HofR:n*. Tillika yrkade Kjällander i anförda besvär, att hans ansvarstalan mot Per Ersson för mordförsök måtte bifallas eller åtminstone denna talan och dess befogenhet varda af öfverdomstol pröfvad; erinrande Kjällander därvid, att han i detta hänseende vore missnöjd med H.R:ns utslag, ehuru han i detta liksom i flere andra fall underlåtit anmäla missnöje i sina besvär hos *HofR:n* af den anledning, att H.R:ns utslag härutinnan blifvit understäldt

och särskilda besvär i dessa delar, enligt åklagarens åsikt, sålunda ej tarfvats, åtminstone ej förrän HofR:n tillkännagifvit sådant och föreskrifvit ny besvärstid.

Målet föredrogs d. 25 april 1892 i *H. D.* (Just.R:n *Svedelius, Glimstedt, Skarin, Hammarskjöld, Huss, Afzelius* och *Lindbäck*); och enär H.R:ns utslag angående Johanson och Per Ersson rätteligen blifvit i sin helhet understäldt HofR:ns pröfning, men HofR:n underlåtit att pröfva dels åtalet mot Johanson i hvad det afsåge brottsligt förfarande mot Wennberg, olofliga tillgrepp, oloflig brännvinsförsäljning, olofligt tillhandagående med brännvins anskaffande och falsk beskyllning, dels ock ansvarspåståendet emot Per Ersson för mordförsök eller misshandel å Olof Ersson,

altså och då vid sådant förhållande de emot Johanson och Per Ersson i målet väkta yrkanden, hvarom hos K. M. vore fråga, ej kunde nu komma under bedömande,

aktade *H. D.* nödigt att med undanrödjande af HofR:ns utslag i omförmälda delar, visa målet därutinnan åter till HofR:n, som hade att detsamma å nyo företaga och därmed vidare lagligen förfara.

C. O. Montan.

Om s. k. hemstadsrätt.

(Utlåtande af en svensk komité.)

Den 25 September 1891 nedsattes i Sverige, enligt an-
hållan af Riksdagen, en komité för att utreda huruvida icke
genom statsmaktens försorg tillfälle kunde beredas obemed-
lade och mindre bemedlade att bilda egna jordbruk. Komitén,
hvars ordförande varit Landshöfdingen O. R. Themptan-
der, har efter slutfördt arbete i november månad senaste år
afgifvit två betänkanden. I det ena, som angår hemmans-
klyfning, egostyckning och jordafsöndring, föreslås bl. a. —
med hänvisning till finsk rätt -- att vid sidan af hemmans-
klyfning och jordafsöndring, de enda sätt för hemmans de-
lande, som enligt nu gällande svensk lag äro tillåtna, må
införas egostyckning reglerad enligt i hufvudsak samma
grundsatser, som i Finland gjort sig gällande. Komitén
har emellertid haft sig uppdraget jämväl att föreslå mera
direkta åtgärder i ofvan antydt syfte och har med anled-
ning häraf haft att tillse i hvad mån och på hvilka villkor
upplåtelse åt enskilde af kronans jordbruksdomäner och i
Sverges norra län befintliga stora odlingsbara marker lämp-
ligen kunde ske. På grund af vunnen utredning har komi-
tén i sitt andra betänkande hemställt bl. a. att styckning an-
tingen helt och hållet eller delvis till bostadstomter eller smärre
jordbrukslägenheter måtte få ega rum af sådana jordbruksdo-
mäner, som äro belägna i närheten af stad, köping, järnvägs-
station eller större industriell inrättning, där för en befintlig eller
påräknelig arbetarebefolkning behof af egna bostäder kan före-
finnas; samt att dessutom afsöndringar till mindre jordbruks-
lägenheter måtte tillåtas från jordbruksdomäner, ej mindre
där domänens saknad af byggnader eller vissa egors mera

aflägsna belägenhet från stamhemmanet göra sådan afsöndring särskildt lämplig, utan äfven i alla de fall i öfrigt, där afsöndring utan egentlig skada eller olägenhet för stamhemmanets skötsel och bruk kan ega rum¹⁾. Vidare föreslås att åtgärd må vidtagas för torrläggning af odlingsbar kronan tillhörig sankmark och af s. k. vinstjord, hvilken enskilde vore villige att till kronan öfverlåta, samt att denna jord fördelades i lämpliga lotter för bildande af smärre jordbruk, hvilka skulle till ego upplåtas åt obemedlade eller mindre bemedlade personer mot pris motsvarande kronans kostnad för torrlägningsföretaget²⁾.

I fråga om det lämpligaste sättet att uppnå det åsyftade målet har komitén ansett sig böra undersöka, huruvida det system för upplåtelse af staten tillhörig jord till nybyggesanläggningar, som på skådeplatsen för de senaste årtiondenas mest storartade och framgångsrika kolonisation, Förenta Staterna, kommit till användning, möjligen kunde ega tillämpning på svenska förhållanden. Åt detta system, den s. k. „hemstads“-institutionen, genom hvilken nybyggaren icke blott så godt som till skänks erhåller jord åt sig upplåten, utan sedermera äfven genom vissa lagbestämningarskyddas i den sålunda erhållna besittningen, har komitén funnit så mycket större anledning att egna sin uppmärksamhet, som detsamma i flera europeiska kulturländer varit föremål för lagförslag samt äfven i Sverige utgjort ämne för meningsutbyte och funnit förespråkare. Komitén har därför gifvit en kortfattad redogörelse för denna s. k. „hemstadsrätt“, den för densamma i Förenta Staterna gällande lagstiftningen af-

¹⁾ Förslagen till närmare bestämmningar angående villkoren för kronojordens upplåtande kunna icke i detta sammanhang meddelas.

²⁾ Beträffande Norr- och Västerbottens län föreslås att upplåtelse af enstaka lägenheter inom kronans område icke måtte tillåtas utöfver hvad som redan stadgats om anläggande af skogstorp i Norrbottens län, men att tillfälle till upplåtelse af odlingslägenheter däremot måtte beredas sådana kronan tillhöriga områden, där i närheten af befintliga eller beslutade kommunikationsleder ett flertal invid hvarandra liggande lägenheter anses med fördel kunna till enskilde upplåtas.

vensom för de viktigaste af de lagförslag, som den amerikanska förebilden framkallat i Europa³⁾.

Begreppet „hemstad“ (homestead) härstammar från Norra Amerika och har i Förenta Staterna en dubbel betydelse.

Det omfattar först och främst sådan jordegendom, som af unionens ännu oupptagna område till ett omfång af 80 eller 160 acres (beroende på belägenhet inom eller utom 10 eng. mils afstånd från den ett järnvägsbolag koncessionerade jorden) mot en låg inskrifningsavgift tilldelas nybyggaren på det vilkor, att han åtminstone under 5 på hvarandra följande år, utan längre afbrott än sex månader, bebör och brukar den s. k. „hemstad“. Efter denna tids förlopp och sedan han edligen förklarat, att han icke, utom möjligen till kyrkor, järnvägsstationsanläggningar o. dyl., afyttat något af jorden, meddelas honom fullständig eganderätt till densamma. Bestämmelserna härom innehållas i den år 1862 utfärdade „förbundshemstadslagen“, hvilken bildar afslutningen af en långvarig agitation å de nordiska småfarmarnes sida att befria nybyggarna från tvånget att betala för den jord de ämnade uppodla. Trots ett hårdnackadt motstånd såväl från österns stora kapitalister, hvilka icke ville afstå från den vinstgivande spekulationen i jord, som från de slafhållande plantageegarne i „bomullsstaterna“, hvilka befärade, att en förstärkt småfarmareklass skulle hämma storegendomens utveckling, kom lagen ändtligen till stånd omedelbart efter inbördeskrigets utbrott.

Men i rörelsen hade, utom afsikten att skaffa nybyggaren jord, jämväl ingått en sträfvan att skydda den sålunda erhållna egendomen mot fordringsewares angrepp, en tanke, som fått sitt uttryck i bestämmelsen, att den enligt lagen förvärfvade jorden icke häftar för skulder, som egaren åsamkat sig före egauderättspatentets utställande.

Hvad här uttalats som en naken princip har emellertid — och detta till en del tidigare än förbunds-hemstadslagen kommit till stånd — fått en större och mera genomförd utbildning i de „hemstads-exemtionslagar“, som efter Texas' föredöme (1839) de flesta af de särskilda unionsstaterna liksom flera kanadiska provinser gifvit sig. Här förstär man med „hemstad“ sådan jordegendom — i stad eller på landet och oafsedt om nyupptagen eller ej, — som inom vissa gräuser är från utmätning undantagen. Det är i denna betydelse, som uttrycket på de senaste åren öfverflyttats till Europa och där blifvit lösen för en

³⁾ Komiténs sekreterare har varit jurisdoktor Axel Raphe¹⁾.

mäktig rörelse, som, i syfte att skydda jordegaren mot det rörliga kapitalet, fordrar en reform af den gällande agrarrätten.

Den nordamerikanska hemstadslagstiftningen skiljer sig från de i flera europeiska stater gällande utmätninginskränkningarna därutiinnan, att den icke som dessa nöjer sig med att undantaga en till den fysiska existensens uppehållande och till fortsatt bedrifvande af gäldenärens näring erforderlig lösegendom, utan utsträcker skyddet äfven till fast egendom. Lagen är bygd på den grundsats, att, om gäldenären skall räddas från utarmning, så måste, utom vissa underhållsmedel, verktyg och andra föremål för det dagliga lifvets enklaste behof, äfven bostad och arbetsplats undantagas från borgenärsers anspråk samt att utmätningförbud beträffande redskap och maskiner är jordbrukaren till föga nytta, om jorden tages ifrån honom. Som skyddad hemstad gäller sålunda det af egaren bebodda, ofta äfven det som affärslokal eller värkstad begagnade huset jämte tillhörande byggnader och jord.

Men med denna sträfvan, det fortsatta arbetets möjliggörande, förknippar sig en annan. Hemstaden skyddas i de flesta amerikanska stater, åtminstone i fullt omfång, endast i det fall, att den tjänar en familj till bostad och underhåll. Familjens öfverhufvud är privilegieradt såsom sådant, men därmed förstås hvar och en, som har att sörja för maka eller nära anförvanter. Hustru och barn betraktas med andra ord såsom mannens och faderns första borgenärer. Fordringar anses såsom icke-utmätningssgilla, så vidt deras indrifvande skulle göra gäldenärens familj hem- och medellös. Institutionen tjänar härigenom äfven till att förbättra hustruns enligt „common law“ mycket ogynnsamma förmögenhetsrättsliga ställning och har i detta afseende haft välgörande verkningar.

Förutsättning för privilegiet bildar i många stater egendomens inskrifning i ett offentligt register på grund af en hemstadsförklaring. Enligt åtskilliga lagar kan denna förklaring vid mannens försummelse och honom ovetande med full värkan afgifvas af hustrun ensam. Men åtminstone i fjorton stater åtnjuter hemstaden sitt skydd ipso jure utan någon som helst åtgärd.

Skyddets storlek bestämmes i de flesta lagar genom angifvandet af ett maximalvärde, i allmänhet 1,000 doll., eller, utom denna summa för husfadern, en mindre för hustrun och hvarje barn. I fyra af New Englands stater utgör den 500—800 doll., i Virginia 2,000, i Missouri 3,000, i California 5,000 (för en familjefader, 1,000 för andra personer). På andra håll är såsom hemstad på förhand undantagen en bestämd areal, som i stad endast uppgår till $\frac{1}{4}$ acre. På landet utgör den däremot: i Iowa,

Michigan och Wisconsin 40 acres, i Kansas, Nebraska och kanadiska provinserna Manitoba 160, i Texas till och med 200. Är hemstaden af ringare omfång eller uppgår hela egendomens uppskattningsvärde eller det högsta budet vid offentlig auktion icke till det af lagen undantagna värdet, så eger icke någon tvångsförsäljning af den skyddade lägenheten rum. Då emellertid farmernas omfång i de flesta stater i medeltal väsentligen öfverstiger det ofvan angifna måttet, så erfordras det vanligen en genom gäldenären eller genom domstolens sakkunnige värkställd utstakning på marken af den egentliga hemstaden, hvarefter återstoden hemfaller under tvångsförsäljning. Kan en sådan styckning icke utan väsentlig skada ega rum, så säljes det hela, sålunda äfven hemstaden, och gäldenärens anspråk på en oantastlig jordegendom förvandlas i detta fall till ett sådant på en motsvarande penningesumma. På andra ställen -- t. ex. i Illinois -- kan gäldenären hindra den rättsliga försäljningen genom att inom en viss tid utbetala uppskattningsvärdets öfverskott öfver hemstadens värde.

Med dessa bestämmelser är det sålunda tydligt, att hemstadslagstiftningen ingalunda innebär den henne ofta tillskrifna tendensen att genom ett slags familjefideikommiss fast sammanknyta de jordegande familjerna med jorden, men ännu mindre något försök att fängsla arbetaren vid torfvan. Om någon agrarpolitisk åtgärd är här alls icke fråga. Huru föga något sådant åsytas, ses bäst af den frihet några lagar lämna gäldenären att välja, om han vill förbehålla sig undantaget i lösöre eller ifastighet. Det ekonomiska lifvets utomordentliga rörlighet i det unga kulturlandet och de altigenom individualistiska åskådningar, hvaraf befolkningen är uppfylld, utgöra ingen jordmån för bildandet af egentliga „familjearfgods“. Hvad lagstiftningen afser är ingenting annat än att garantera ett existensminimum, hvaruti tak öfver hufvudet inberäknas, och en möjlighet för familjefadern att fortsätta sin näring såsom själfständig man.

Hemstadens undantag från utmätning varar efter familjefaderns död vanligen endast till enkans bortgång eller till det yngsta efterlevande barnets uppnådda myndighetsålder. Är det för dessa personer sörjdt på annat sätt, t. ex. genom lifförsäkring, bortfaller privilegiet i vissa stater.

Så långt synes den nu behandlade institutionen fullkomligt konsekvent genomtänkt. Men just vid den afgörande och svåraste punkten låter den sina egna grundtankar helt och hållet falla, nämligen där, hvarest jordegaren råkar ut för frestelsen eller nödvändigheten att genom in-teckning af sin egendom tillgodogöra sig den relativt billiga hypotekskrediten. Ty härför står endast ett i allmänhet lätt öfverkomligt hinder i vägen. Hemstadens in-teckning är i de flesta stater oinskränkt medgifven,

och för in-tecknade fordringar kan utmätning ske å hemstaden. I allmänhet är till och med en fullständig afsägelse af privilegiet tillåten. In-teckning och afsägelse äfvensom hemstadens för-yttring äro blott så till vida försvårade, som, om egaren är gift, hustruns uttryckliga samtycke erfordras. Endast i Texas är hemstadens in-teckning äfven med hustruns samtycke utesluten, hvar-jämte högsta domstolen i Louisiana har förklaradt in-teckningar i hemstaden för icke-utmättningsbara.

Om nu det hinder mot in-teckning, som ligger i hustruns medbestämmanderätt, i åtskilliga fall kan visa sig värksamt sär-skildt som ett medel för en klok och energisk hustru att mot-sätta sig en slösande eller dåraktig åtgärd å mannens sida, så har lagen emellertid själf genom åtskilliga inskränknin-gar ganska väsentligt kring-skurit omfånget af denna garanti. I en mängd fall antingen rent af bortfaller hustruns myndighet eller är den illusorisk. Först och främst innehålla nämligen alla lagarne, äfven 'Texas', den föreskriften, att fordringar, som gäldenären åd-ra-git sig före hemstadsegenskapens grundande, utan vidare kunna ur hemstaden utmätas. Detta torde likväl icke afse sådan jord, som enligt förbundshemstadslagen af unionens oup-ptagna område upplåtits, hvilken, enligt hvad, ofvan visats, uttryckligen skyddas mot utmätning för sådana skulder. Bestämmelsen torde endast gälla sådan jordegendom, som förvärfvats genom upplåtelse af enskild person. Gällande för all jord med hemstadsegenskap äro däremot öfriga undantag från skyddet. Sålunda medgifva alla lagarne, att, utom för resterande skatter (och i några stater för ådömd skadeersättning), äfven för fordringar, som härröra från inköp af hemstaden, denna utan hinder kan utmätas, liksom ock in-teckning för sådana fordringar äfven utan hustruns samtycke beviljas. Vidare äro äfven fordringar för hemstadens för-bättringar i allmänhet utmätningssgilla, likväl blott när aftalet rörande dessa ingåtts med hustruns samtycke. Och inför handt-värkarnes i Amerika särdeles vidsträckt lagliga panträtter för levererad arbete, äfven om detta icke användts på hemstaden, förlorar privilegiet slutligen också sin kraft.

Hvilka ha nu varit denna lagstiftnings ekonomiska verkningar?

Det måste då till en början erkännas, att förbundshemstadslagen genom sin upplåtelse af jord på så förmånliga vilkor, som ofvan nämndes, i hög grad värvat gynnsamt för västerns kolonisation. Och det kan håller icke bestridas, att storkapitalets andel vid skiftet af Unionens allmänna egendom genom det underlättade bildandet af en småfarmareklass blifvit i väsentlig och välbehöflig grad inskränkt. Att i detta afseende likväl icke allt uppnåtts, som därmed åsyftades, beror på saknaden i lagen af

vissa kompletterande bestämmelser. Sålunda förefinnes, i motsats mot i Canada, icke någon föreskrift, som fastställer ett maximum för den areal en enskild kan genom köp af Unionen förvärfva. Likaledes hafva alla försök att reservera Unionens jord till kolonisation uteslutande i enlighet med hemstadslagens bestämmelser misslyckats. Spekulation i jord, som oaktadt den nästan kostnadsfria upplåtelsen af hemstjäder ofta nog kan vara en vinstgifvande affär, har därför ingalunda försvunnit, och hemstadslagens stora syfte att fördela landet i medelstora egendomar har på långt när icke uppnåtts.

Har sålunda genom själfva upplåtelsen af Unionens jord småfarmarnes klass ingalunda, såsom afsikten varit, blifvit ensam tillgodosedd, så har håller icke de särskilda staternas lagar beredt jordegaren det åsyftade fullt effektiva skyddet mot alla ekonomiska olycksfall.

I sitt på konsularrapporter stödda utlåtande år 1886 om hemstadssystemet framhåller engelska ministern i Washington, Sackville West, den stora svårigheten att erhålla en öfverblick öfver hemstadslagarnes verkningar, emedan omfånget för deras användning är särdeles växlande i de olika staterna. Medan skyddet i några vanligen tages i anspråk, lämnas det på andra håll, särskildt i de östra staterna, dels af okunnighet (detta i synnerhet på landet), dels af likgiltighet tämligen obegagnadt. Där en särskild rättshandling är af nöden, försummas ofta den rätta tiden för hemstadens upprättande. Lika ofta afstår gäldenären från sitt privilegium eller kommer det icke till användning, emedan kolonisten efter fåfänga försök att utan kapital drifva ett vinstgifvande jordbruk i förtid öfverger jorden.

Emellertid anser West det vara otvifvelaktigt, att för handtvärkaren och arbetaren lagstiftningen värvat särdeles välgörande och att den allmänna meningen ingalunda skulle vilja låta sig densamma beröfvas, utan snarare arbeta för dess utsträckning. De mindre bemedlade betrakta lagarne som en stor välsignelse, då de vid sjukdom eller andra olycksfall ega den känsla af trygghet, att deras hem icke skall blifva dem beröfvadt. „De svaga beskyddas mot de starke, mot samvetslöse köpmän och ockrare, som vilja draga fördel af nybyggarens okunnighet och fattigdom för att beröfva honom hans sista öre. — Utan tvifvel hafva tusentals familjer genom dessa humana bestämmelser räddats från fullständig ruin.»

Men West döljer håller icke systemets menliga följder i afseende på krediten. En „hemstadare“ mötes af större svårigheter att erhålla ett lån än den jordegare, som icke begagnar sig af skyddet, — ett förhållande, som medför, att många underlåta att göra den erforderliga anmälan.

Ännu mörkare har emellertid Sering, efter egna iakttagelser på ort och ställe af Förenta Staternas jordbruksförhållanden, skildrat systemets verkningar i detta hänseende.

På grund af flera omständigheter — odlingens större ungdomlighet, den mindre befolkningstätheten, rådande arfsvanor (inga laglottsbestämmelser) m. m. — erkänner han, att jordens skuldsättning i Förenta Staterna är lägre än i Europa. Men man kan icke påstå, att den genom exemtionslagarne på något märkbart sätt hämmats, och faktiskt är den i många trakter ytterst tryckande. Efter spannmålsprisens nedgång på 80-talet säljas här liksom i Europa årligen tusentals farmar på tvångsauktion. Om arrendeväsendet i stället för en själfegaude farmareklass på ett hotande sätt utbredd sig i Förenta Staterna — icke mindre än $\frac{1}{4}$ af farmarne lära ha förvandlats till arrendatorer —, så har detta sin grund icke blott i kolonisationspolitikens fel, utan äfven i skuldsättning och tvångsauktioner. Hemstadslagarne hindra icke, att farmarna mycket ofta byta om egare; de bilda trots ockerlagar icke en gång ett hinder för en ockrande utsugning, som i Amerika ingalunda är en sällsynt företeelse. Att skyddet mot utmätning är inskränkt till personalskulder, men bortfaller vid inteckning, har framkallat en öfverdrifven utsträckning af realkrediten på personalkreditens bekostnad. Farmarne erhålla i allmänhet intet lån eller något slags kredit utan real-säkerhet, särskildt inteckning. Till och med maskiner säljas ofta blott mot sådan. I Indiana lära 30 procent af befintliga inteckningar och 25 procent af deras belopp hafva uppkommit på detta sätt. Därjämte hafva så betänkliga kreditformer som den växande skördens pantsättning på många håll, särskildt i sydstaterna, funnit en vidsträckt användning. De egentliga kreditförmedlarne (bankerna, sparkassorna etc.) erfara därför håller icke några olägenheter af exemptionerna; de erhålla med lätthet sina säkerheter, särskildt inteckningar, hvilka jämte handel med jord utgöra det viktigaste föremålet för deras verksamhet i farmdistrikten. Däremot beklaga sig alla slags småhandlare och särskildt krambodsegarne, som icke alltid äro i stånd att trygga sina små fordringar genom pant, lifligt öfver ofta förekommande förluster i följd af gällande exemptioner, och de söka ofta hålla sig skadeslösa genom allmänt brukliga betydande prisförhöjningar på de krediterade varorna

Den enda af lagarne, Texas', som på ett något så när verk-samt sätt förebygger jordens skuldsättning genom att inskränka hemstädernas inteckningsbarhet, kunde värka ekonomiskt gynnsamt, så länge i Texas ett extensivt jordbruk och boskapsskötsel var förhärskande; jordbrukarne behöfde föga driftskapital, och de stora hjordarne erbjödo tillräcklig grundval för krediten. På senaste

tiden hafva emellertid Texas' jordbrukare börjat klaga öfver kapitalbrist, och hvad som i Unionens jordbruksbyrås berättelse af år 1886 från Texas anföres, synes tyda på börjande olägenheter äfven här. Så heter det: „Det är en allmän praxis, att farmaren mot pantsättning af den växande skörden öfverenskommer med krämaren om ett förskott af i allmänhet 3 dollar pr acre odlad jord“. „Räntan uppgår till 12 procent, men faktiska skillnaden mellan det kontanta och det krediterade priset vid varuköp är 25—50 procent“. „Statens västliga del, som uteslutande sysselsätter sig med boskapsskötsel, befinner sig ekonomiskt bättre än den östliga.“ —

Äfven i Australien lär hemstadsexemptionen i vidsträckt omfång vara införd i alla kolonier. Serbien och Rumänien ega lagar, som dels förbjuda, dels inskränka inteckning och föryttring af bondejord. Likaledes har i Britiska Ostindien utmätning å bondeegendom genom nyare lagstiftning blifvit väsentligt försvårad. Alla dessa lagar hafva emellertid så afvikande politiska, sociala och ekonomiska förutsättningar, att de icke kunna tjäna till förebilder för äldre europeiska kulturländer.

Hvad som till Europa öfverförde den amerikanska hemstadstanken var sträfvet att finna ett botemedel mot den kris inom jordbruket, som konkurrensen från Nord-Amerika och andra nyöppnade kornbodar mot slutet af 70-talet flerstädes framkallat. Förnämsta orsaken till betrycket, — hvars synliga uttryck man ville finna i en växande skuldsättning, en stegrad svårighet att betala ränta och amortering å skulderna, en tillbakagång af det medelstora jordbruket genom bondgårdarnes parcellering och parcellernas uppsugning af de stora egendomarne, — ansågs emellertid på många håll ligga i den nyare agrarlagstiftningen, som med afskaffande af den äldre medeltida bundenheten nästan öfveralt infört jordens fria inteckningsbarhet och förytterlighet, liksom vid arf de för löseegendom gällande grundsatserna angående delbarheten. Då sålunda i början på 80-talet Rud. Meyer m. fl. fäste uppmärksamheten på den amerikanska hemstadstanken, fans redan, på grund af misströstan till den bestående agrarfrihetens förmåga att lösa sin uppgift, en tacksam jordmän beredd för den främmande institutionen. Om ock Meyers framställning af densamma af senare forskare, särskild Sering, uppvisades vara ett ensidigt loftal med förtigande af bristfälligheterna, så hade likväl en rörelse kommit i gång, som i hemstadsidén, ombildad efter europeiska förhållandens kraf, såg det medel, genom hvilket de mindre jordbrukarnes klass skulle kunna upprätthållas. Det saknas icke förkämpar för dylika

sträfvanden i de romanska länderna, i England, i Ungarn, i Ryssland: till lagförslag, som blifvit föremål för grundlig behandling i lag-tiftande församlingar och offentliga korporationer, har det bitills emellertid endast kommit i Luzern, Österrike och Tyskland. För de österrikiska och tyska förslagen skall här närmare redogöras.

Efter de olika synpunkter, från hvilka de utgå, och de mål de söka förverkliga, har Sering indelat dem i tre kategorier.

A. Skydd för ett besittningsminimum mot utmätning.

Här vill man efter de amerikanska hemstadslagarnes föredöme utvidga det från utmätning undantagna „existens-minimum“ till jordbruksfastigheter genom att tillerkänna en viss areal jord med bostad och ekonomibyggnader samma skydd, som redan nu åtminstone delvis tillkommer de för näringsens bedrivande oundgängliga kreatur och inventarier. En dylik tanke bragtes på tal 1882 i en skrifvelse från tyske rikskanslern till riksjustitieamtet, och öfver samma fråga debatterades 1883 med anledning af en åkerbruksenquete i Baden i en af därvarande Andra Kammares kommissioner, — på båda hållen utan resultat. Helt nyligen (1891) har „der deutsche Landwirthschafts-rath“ förordat upptagande af en motsvarande bestämmelse i den lag angående utmätning af fast egendom, som är afsedd att utfärdas samtidigt med den blifvande „borgerliga lagboken för tyska riket“. Resolutionen lyder:

„Från utmätning å jordbruksfastighet skall (allmänt eller åtminstone beträffande tvångs- och säkerhetshypotek *), i konsekvent utbildning af den till grund för § 715 Civ. Proc. Ordn. liggande tanken, med bevarande af de fordringsrättigheter, som redan bestå vid utfärdandet af en sådan speciallag, undantagas ett besittningsminimum, hvars storlek landslagstiftningen eger bestämma, och som jämte nödiga bostads- och ekonomirum skall omfatta en viss bråkdel af hela jordarealen“.

Samtidigt uttalade sig „Landwirthschafts-rath“ för inskränkning i fordringsegarne's rättigheter i två afseenden:

1) genom upptagande i rikslagen af den i Preussen, Bayern, Sachsen, Württemberg och Hessen redan gällande „täckningsprincipen“ eller att vid tvångsförsäljning af jordegendom auktionsanbudet endast i det fall får antagas, att ur detsamma kunna täckas alla de anspråk, som ega bättre rätt än utmätningssökandens; och

2) genom införande ur österrikiska utsökningslagen af en föreskrift, som ger domaren rätt att tils vidare inställa auktio-

*. Den utan gäldenärens hörande medgifna inteckningen.

nen, om på auktionsdagen en bestämd del af fastighetens uppskattningsvärde icke bjudes.

Den föreslagna nyheten motiverades därmed, att det vore önskvärdt att jämte en längre gående valfri hemstadsrätt så snart som möjligt åstadkomma en bestämmelse, som af-åge all jordegendom. Med fastställandet af ett oantastligt besittningsminimum skulle man framför alt kunna sätta en gräns för ockret, hvilket just begagnade sig af småfolkets seghet att fasthålla sin mödosamt förvärfvade torfva och dess fruktan för densammas förlust till de skamligaste utpräsnningar. Beträffande ett befaradt intrång i de små jordegarnes kredit, så vore hufvudorsaken till inteckningar i deras lägenheter kraf på säkerhet för resterande köpeskillingar, beroende på att förvärfvarne oftast icke varit nog betalningskraftige. Uteblefve nu genom utmätningshindren i en sådan bestämmelse åtskilliga inköp, där krediten altför starkt skulle tagits i anspråk och priset dessutom uppgjats till en onaturlig höjd, så vore ingen skada därmed skedd. Småfolkets egentliga behof vore personalkredit (drifts- och konsumtionskredit), och för deunnas erhållande skulle alltid den återstående utmätningsbara kvotdelen af egendomen vara en tillräckligt säker grundval.

Det har anmärkts, att den här föreslagna åtgärdens bärvidd först kan öferskådas genom ett närmare utförande af grundtanken. Till och med frågan, om besittningsminimets skydd äfven skall gälla gentemot den *frivilligt* medgifna inteckningen, är lämnad öppen. Förslagsställaren har synbarligen i främsta rummet tänkt på den väst- och sydtyiska småegendomen. För den medelstora och större besittningen skulle ett reallt undanskiftande af ett minimum oftast vara omöjligt och i vissa stater strida mot der gällande grundsats om jordegendomens odelbarhet. För sådana fall måste minimet kunna ersättas med en penningesumma. Men med ett dylikt utbyte torde en motsvarande utvidgning af nödortfens privilegium“ för andra eller alla samhällsklasser „knappast kunna afvisas.

B. Grundande af familjearfsgods.

Den andra gruppen af förslag utgår från den tanken, att den gällande rattens grundfel är dess kapitalistiska och extremt individualistiska uppfattning af jordegendomen. Det var ett misstag att samtidigt med befrielsen från godsherrens öfverherrs-kap („die Grund- und Gutsherrschaft“) beröfva bondgårdarne den karaktär af „bunden besittning“, som de förut icke blott i godsherrens och statens, utan äfven i bondefamiljernas eget intresse innehade. Jordegendomen kunde endast i det fall fylla sin etiska och nationalekonomiska uppgift, om den från genera-

tion till generation öfverförde ett tryggt välstånd och därmed en verklig oafhængighets och ett sedligt familjelifs traditioner. Blott genom en pånyttfödelse af den äldre rättstanken skulle bondeståndet, tryggt å ena sidan mot tillintetgörande genom latifundiebildning och parcellering, å den andra mot kapitalistisk expropriation och ockrande utsugning, kunna upprätthållas i sin gamla duglighet. „Till grund för hemstadsrätten“, yttrar en af dess mest framstående förkämpar, Otto Gierke, „ligger den i vårt rättsmedvetande trots hela den romerska rättens öfvermakt utrotade nationella tanken, att gården med dess tillbehör icke blott är en förmögenhetsdel eller rent af en vara, utan ett 'hem', grunden för ett familjelif och för dess ekonomiska och etiska förvärligande. Då hemstadsrätten hindrar en sådan gård att uppslukas af det rörliga kapitalet, att söndersplittras genom föryttringar och arfskiften, att uppsugas af den stora jordegendomen, så sörjer den för förvärligandet af det medvetet eller omedvetet hos vår landtbefolkning än i dag lefvande rättsidealet.“ Det är därför hemstadsinstitutionens uppgift att för en längre tids bestånd bevara bondgårdar eller i allmänhet bostäder med mer eller mindre jord i familjernas arf och ego.

Öfver lämpligheten att införa en sådana idéer motsvarande hemstadsrätt („arfgods rätt“) har *österrikiska* regeringen i början på 80-talet anställt genomgående utredningar. På grundval af dessa utarbetade Peyrer, Ritter von Heimstätt, en „tänkeskrift“ jämte ett lagförslag, hvars 1:sta del innehåller en ny intestatarfsrätt för bondegod i allmänhet och den 2:dra grunddragen för „arfgods rätten“. Dessa lyda som följer:

1) „Arfgods“ äro sådana med ett boningshus försedda jordbrukslägenheter, som på egarens begäran blifvit inskrifna i en af behörig Bezirksdomstol förd arfgodsbok. Endast sådana egendomar, hvilkas nettoafkastning växlar mellan 50—1000 floriner, kunna inskrifvas; dock kunna dessa belopp af landslagstiftningen förändras. Uteslutna äro sålunda endast parcellerna och de stora egendomarne. Då emellertid, sedan förslaget 1:sta del 1889 blifvit upphöjd till lag, den nya intestatarfsrätten inskränkt till den medelstora bondeegendomen, så torde konsekvensen fordra en motsvarande inskränkning i de till inskrifning såsom arfgods berättigade egendomarne omfång. För de stora godsens behof anses arfgods ersättas af fideikommissen. Emellertid kunna enligt förslaget äfven egare af sådana gods förklara en del af densamma för arfgods och besitta återstoden såsom „valsande“ (d. v. s. fritt förytterlig) och inteckningsbar jord.

2) Införandet i arfgodsboken är utan undantag värksamt emot hvarje efterföljande egare. Ett *utstrykande* kan på egarens begäran blott ega rum i det fall, att detsamma uppenbar-

ligen är förenadt med fördelar för egendomens brukande, som icke på annat sätt kunna uppnås. Detsamma gäller om afsöndring med den inskränkning, att återstodens värde icke får understiga det för ett arfgods tillåtliga minimum. Utan villkor är afsöndring tillåten vid ett skiftesförfarande, vid utbyte mot jämn-god jord och där expropriation lagligen kan fordras. Däremot är föryttring af det hela tillåten.

3) Arfgodset kan (utan särskildt tillstånd) blott *belastas* med afösliga grundränteskulder, hvilkas årliga belopp icke får öfverstiga hälften af nettoafkastningen (eller med hypotek, hvilkas kapitalbelopp stannar under den tiofaldiga nettoafkastningen). „Detta mått motsvarar i allmänhet den gräns, inom hvilken solida kreditinrättningar i regeln pläga hålla sig vid beviljandet af lån.“ Undantagsvis kan emellertid vederbörande myndighet medgifva en högre belastning med årsräntor ända till hela nettoafkastningens belopp (eller med hypotek ända till dess 20-faldiga) under samma förutsättning, som tillåter en parcellering af arfgodset. Samtycket är likväl förbundet med det villkor, att den högre belastningen amorteras inom högst 20 år. Dessutom tillåtes inteckning af arfgodset med efter godsets afkastning lämpade undantag eller lifräntor till den förre egarens eller hans efterlevande makas förmån, äfvensom med förpliktelsen att uppföstra och efter deras stånd underhålla den förre egarens minderåriga eller icke-förvärfsdugliga barn.

4) Till *tvångsförsäljning* hemfaller arfgodset endast på grund af uteblifna betalningar för ofvannämnda belastningar, allmänna utskylder och sådana prestationer, hvilka enligt lag förmånsrätt framför andra reallaster eller i öfrigt en laglig panträtt är medgitven (exempelvis bidrag till dikningssamfund). Äfven på grund af andra (*personal*-)skulder kan borgenären erhålla exekutiv försäljning af arfgodset, om egaren icke har sitt ordentliga hemvist å detsamma.

Tvångsförsäljning skall emellertid i regeln föregås af *tvångsförvaltning*. För mer än tvååriga restantier på årsprestationer eller för förfallna kapital beviljas tvångsförsäljning likväl utan uppskof. Medan tvångsförvaltningen varar, åtnjuter egaren och hans familj bostad och underhåll på godset.

5) De inskränkande bestämmelserna om styckning och in-teckning finna äfven tillämpning mot *testamenten* och *intestatarfsfölkiden*. För öfrigt gäller för den sistnämnda den allmänna bondearferätten (Anerbenrecht). Genom testamente eller legat kan arflåtaren visserligen uppdraga åt den godset öfvertagande arfvingen (Anerbe) att, utan intrång å sin egen laglott, till andra personer utbetala högre legat eller arfskötter, men, för så vidt dessa icke finna sin lagligt tillåtna täckning i arfgodset

(d. v. s. om detta redan till halva värdet är intecknad), ansvarar arfvingen endast såsom personalgäldenär för desamma. Strängheten i dessa föreskrifter mildras genom bestämmelsen, att sysskonen, så länge de äro minderårige eller på grund af kroppss- eller själslyte icke mäktat sig försörja, kunna af godsets öfvertagare göra anspråk på ett efter deras stånd afpassadt underhåll å godset emot en däremot svarande skyldighet att i mån af sina krafter deltaga i arbetet.

6) Sådana egendomar, som *redan* äro belastade öfver normalgränsen, kunna visserligen inskrifvas såsom arfgods; dock betages eller inskränkes därigenom icke redan intecknade fordringar rätt till utmätning. Äfvenledes börjar för ointecknade fordringar de inskränkande belastnings- och utmättningsbestämmelsernas värkan först sex månader efter skedd tillkännagifvande af inskrifningen i arfgodsboken. Å andra sidan kunna under tvångsförsäljning hemfallna arfgods endast säljas med bibehållande af egenskapen af arfgods, och inroparen skall endast öfvertaga sådana fordringar, med hvilka ett arfgods enligt 3) får belastas. Öfriga fordringar skola utstrykas och, för så vidt de täckas af det högsta budet, anvisas på detta till betalning. —

Den österrikiska lagen af 1 april 1889 angående särskilda arfsföreskrifter för medelstora jordbrukslägenheter har gifvit laga kraft åt första delen af det i Peyrers tänkeskrift behandlade förslaget, med hänvisning till fullständigande och utförande landslagar. Från en ytterligare behandling af arfgodsfrågan har man däremot tillsvidare afstått, emedan „redan af en förnuftig arfslagstiftning mycket torde vara att hoppas för det ekonomiska tillståndets botande“, och emedan „en arfsrättsordning som den nu skapade visserligen öfverensstämmer med de herrskande åskådningarna hos en stor del af befolkningen, men införandet af arfgods med inskränkt inteckningsbarhet efter hvad de officiella undersökningarna utvisat ingalunda funnit allmänt bifall.“

I Tyskland bragtes saken 1882 på tal genom ett förslag i „Landwirthschaftsraht“ af den lokala jordbruksföreningen i Giesen, dock utan framgång och utan att vinna vidare auklang i den allmänna meningen. Påverkad af arbetena i Österrike började agitationen likväl sedermera att skjuta starkare fart. Till en del berodde det växande intresset äfven därpå, att till sträfvaandena att förskaffa bondeklassen en oangriplig hemstad äfven knöt sig afsikten att göra arbetsklassen bofast på landet och att man slutligen gick ända därhän att vilja göra hemstadsrätten tillgänglig för tyska medborgare i allmänhet. Särskildt värksam för dessa idéers realiserande var kammarherren v. Riepenhausen-Crangen, af hvilken ett formligt lagförslag utarbetades, som 1890 af ett antal konservativa medlemmar för riksdagen framlades och

af densamma öfverlämnades till en kommissions behandling. Redan innan kommissionen hunnit afgifva sitt utlåtande hade „Deutscher Landwirthschaftsrath“ emellertid i en högst grundlig två dagars förhandling debatterat frågan. Denna myndighet uttalade sig afgjordt till förmån för principen, men ville likväl icke förordna Riepenhausens förslag, utan beslöt, jämte ofvan (sid. 11) redan anförda resolutioner, att till en början upplörda de olika jordbrukscentralföreningarne till en grundlig pröfning af frågan. Till en dylik enquête ha också frågeformulär redan utskickats.

I Riepenhausens förslag vidtog kommissionen åtskilliga förändringar, hufvudsakligen gäende ut på att öka tillfällena till inteckning och utmätning samt att bereda möjlighet att upphäffa hemstadsegenskapen, hvarefter detsamma den 27 februari 1891 för riksdagen framlades i följande gestalt.

1) Som „hemstäder“ kunna i hemstadsboken inskrifvas fastigheter, som möjliggöra alstrandet af jordbruksprodukter, bereda bostad åtminstone åt en familj (således äfven blotta torplägenheter med något trädgårds- och åkerland), men icke öfverskrida storleken af en bondgård. Det närmare bestämmandet af måttet öfverlämnas åt landslagstiftningen. En hemstads tillbehör äro bostaden, nödiga ekonomibyggnader, oundgängliga inventarier o s. v. Till att upprätta en hemstad äro blott tyska medborgare efter fyllda 24 år berättigade. Ingen får besitta mer än en hemstad.

2) Upphåfvandet af hemstadsegenskapen sker genom utstrykning i hemstadsboken på en tillräckligt motiverad anhållan å egarens sida och blott med hans makas, äfvensom nedannämnda ränte- eller annuitetsberättigades medgifvande.

Hemstaden är absolut odelbar, sålunda äfven i det fall, att den ursprungliga nettoafkastningen skulle mångdubblas och de mest trängande ekonomiska behof skulle kräfva delning. Blott ett utbyte af jord tillåtes och detta endast med den enligt landslagstiftningen förordnade hemstadsmyndighetens medgifvande. Föryttring af det hela till tyskar är med makans begifvande tillåten.

3) Hemstaden kan blott på giltiga skäl, med myndighetens godkännande, intecknas till hälften af sitt värde med ränteskulder eller med „annuiteter“, för hvilka en ändamålet motsvarande amorteringsperiod måste fastställas. Bestående hypotek och grundskulder måste före hemstadens inskrifning förvandlas i amortisabla räntor eller i annuiteter. Tillåtelse till inteckning måste lämnas i fall af missväxt eller andra olyckshändelser till nödiga förbättringar vidtagna och till utlösen af medarfvingar. Någon inskrifning af undantag eller af underhållsskyldighet med afseende å minderåriga eller icke-förfärdugliga syskon, sedan ofvannämnda inteckningsgräns är uppnådd, känner förslaget ej.

4) Hemstaden är, med nedannämnda undantag, i allmänhet icke underkastad tvångsförsäljning. Som utsökningsåtgärd tillåtes blott den af hemstadsmyndigheten utfödade tvångsförvaltningen, i motsats mot det österrikiska förslaget, utan någon tidsbegränsning.

Tvångsförvaltning eger blott rum på grund af anspråk, uppkomna genom leveranser och prestationer, som kommit hemstadens upprättande och förbättring till godo, på grund af resterande räntor och annuiteter samt på grund af lagliga förpliktelser och förpliktelser i följd af otillåtna handlingar. Något underhåll åt egaren under förvaltningstiden omtalas icke.

5) Hemstaden kan, med förbehåll af den efterlevande makans nytjanderätt, blott öfvergå till en enda, af landslagstiftningen närmare bestämd arfvinge. En delning eller en inteckning af hemstaden öfver halfva värdet kan häller icke på grund af arfvinsanspråk ega rum. Det närmare ordnandet af den efterlevandes nytjanderätt och hemstadsarfsrättens reglerande öfverlättes åt landslagstiftningen.

6) Sådana egendomar, som redan äro intecknade öfver halfva värdet, kunna inskrifvas i hemstadsboken, om egaren förpliktar sig att amortera de öfver denna gräns liggande hypotek och grundskulder med 1 procent årligen och tillräcklig säkerhet för amorteringen förefinnes. Förstärkt amortering är tillåten.

Å andra sidan är hemstaden underkastad tvångsförsäljning på grund af alla slags fordringar, som uppkommit före hemstadens upprättande, men blott inom en tid af tre år efter hemstads-egenskapens offentliggörande. Genom detta stadgande blefve den nyssnämnda tillåtelsen tämligen betydelselös, då de den normala gränsen öferskjutande fordringarne antagligen genast skulle blifva uppsagda. —

De principiella invändningar, som i Landwirtschaftsrath och riksdagen framställes mot detta förslag, gälde, bortsedt från de närmast liggande (den absoluta odelbarheten, bristande tillgodo-seende af medarfvningarnes rätt, den obegränsade utsträckningen af den för sinägendomen i allmänhet blott undantagsvis passande tvångsförvaltningen m. m.) framför allt den omständigheten, att hemstadsegaren, beröfvad all själfansvarighet, helt och hållet skulle ställas under myndigheternas förmynderskap.

Genom den för alla händelser till en och samma höjd fastslagna inteckningsgränsen skulle han likaledes i många full, där lämpliga kreditförmedlare saknades, oförtjänt råka ut för en fullständig kreditafspärrning eller blott mot ockerräntor hos enskilda personer kunna erhålla personalkredit. Förslagets upphöjande till lag måste därför föregås af ett ordnande af kreditväsendet, hvarigenom antingen hos statliga inrättningar eller i korporativa

lånkassor hemstadsegaren fuge sitt berättigade kreditbehof tillgodosedt. Hand i hand härmed måste emellertid äfven gå sådana åtgärder, som så mycket som möjligt inskränka samma behof, och då det företrädesvis vore olycksfall (eld- och hagelskada, kreaturssjukdomar och dylikt), hvarigenom det framkallades, så vore obligatorisk försäkring häremot likaledes af nöden. Beträffande utsikterna för framgång anser Sering som säkert, att en frivillig hemstadsrätt, hur den än blefve gestaltad, först och främst i Rhen- och Maintrakten skall blifva en död bokstaf, då den till det yttersta strede mot de härskande, sedan århundraden inrotade åskådningarna, särskildt i arfssaker. Men äfven i de länder, där bondeegendomen vanligen förblir odelad, tillåta de (utanför Hannover) högst obetydliga framgångar, som de nya lagarne om „Höfe-“ och „Landgüterrollen“ (eller gårdens odelbarhet vid arfsgifte genom dess inskrifning i en dylik „Rolle“) vunnit, inga gynsamare förväntningar på frivilliga hemstäders upprättande. I sitt förfogande öfver jorden vill bonden vara så oinskränkt som möjligt. Mest närmar sig förslaget de härskande rättssedvänjorna i sådana trakter, där gårdarnes delning redan nu kräver myndighets godkännande (Sachsen-Altenburg, konungariket Sachsen, Lippe). Härifrån till inskränkning i inteckningsfriheten är steget i själfva värdet icke så särdeles långt. Men de därmed förbundna ekonomiska betänkligheterna kunna äfven där endast öfvervinnas genom en lämplig kreditorganisation. För arbetareklassen kan inrättandet af en blott i inskränkt mån inteckningsbar och därför svårförytterlig hemstad särskildt medföra den faran, att enskilda arbetsgifvare kunna försöka att begagna sig af institutionen för att fasthålla sina arbetare vid torfvan och därmed bringa dem i fullkomlig afhängighet.

C. Schneiders förslag.

Ett af landtdomaren Schneider uppgjort och likaledes i „Landwirtsschaftsrath“ debatteradt förslag utgår från den uppfattningen, att det i den tyska skuldfordringsrätten fordras en utbildning af den tanke, som redan trädt i dagen i bysättningstvångets upphäfvande och i förbudet mot arbetslönens tagande i beslag, samt till en viss grad äfven i arbetsvärktygens m. m. undantagande från utmätning. Det gäller det värdeskapande arbetets skydd gentemot kapitalet. I den af Lasker uppsatta kommissionsberättelsen till 1869 års lag ang. införsel i löner heter det, att den till grund för bysättningstvångets upphäfvande liggande tanken — att blott människans förmögenhet, men icke hennes person är egnad att underkastas tvång till att uppfylla ett förmögenhetsintresse — äfven sträcker sig till människans arbetsförmåga i allmänhet. Den blotta, visserligen värdeskapande,

men ännu icke i värde omsatta kraften finge ej till en fordrings-egares förmån tagas i beslag och i ett visst omfång förklaras ofri. Men det är i själfva verket ingenting annat än en förpantning af arbetskraften, om en jordbrukare öfver den rena jordrättans gräns skuldsätter sin egendom; utöfver denna gräns börjar förpantningen att öfvergå till en „sekvestrering af den värdeskapande kraften“. Utgående från sådana hänsyn vill Schneider sätta den tillåtna inteckningsgränsen vid egendomens „arrendevärde“. Jordbruksfastighet får endast i offentliga anstalter och till sådan höjd intecknas med ouppsägbara kapital, att den årliga räntan och amorteringen icke öfverstiga den arrendeafigift, som egendomen efter gängse pris i orten skäligt skulle betinga. Denna afgift skall (såsom sker, när nettoafkastningen i och för grundskattens åsättande bestämmes) beräknas af kretsrepresentationen, sammanställas i katastrar samt hvar femte år, och dess emellan på egarens anhållan, underkastas förnyad granskning. Vid bristande betalning af räntor och amorteringar hafva de offentliga anstalterna rätt att fordra tvångsförvaltning och — om det styrkes, att denna åtgärd icke har åsyftad värkan — tvångsauktion. Detsamma gäller med hänsyn till å jorden hvilande utskylder och onera. De offentliga anstalternas inteckningar, hvilka benämnas „fullhypotek“, kunna icke öfvergå till enskilda personer.

För att emellertid, utöfver det åsatta arrendevärdet, möjliggöra egendomens användning för kreditändamål, skola äfven utöfver denna gräns, till tryggande af fordringar i allmänhet, frivilliga eller tvångsinteckningar („säkerhetshypotek“) tillåtas. Enskilda personer kunna blott förvärfva sådana säkerhetshypotek. Dessa medföra dock ingen rätt till ränta ur egendomen — räntan betraktas endast som en personlig gäld — och de kunna först utsökas vid föryttring af egendomen eller vid egarens död. Köparen eller arfvingen måste inlösa privathypoteken, vid äfven-tyr att tvångsauktion eljes anställas. Det gäller sålunda egendomens förvandling till hemstad på lifstid. Säkerhetshypotekens innehafvare kunna äfven motsätta sig afsöndring eller föryttring, för så vidt deras fordringar icke inlösas.

Någon rätt för privatfordringar till utmätning å egendom, som icke är intecknad med fullhypotek till den tillåtna gränsen, omtalas icke, hvarigenom personalkrediten alldeles onödigt kringskäres.

Medarfvingar kunna fordra utlösning i penningar, om egaren erhållit sådana i offentliga kreditanstalter genom utfärdandet af fullhypotek. Undantag och dylika rättigheter, som tillkomma medlemmar af egarens till försörjning berättigade familj, åtnjuta

samma rätt som fullhypoteken, för så vidt de ligga inom den lagliga gränsen, den åsatta arrendeafgiftens höjd.

icke utnåtblara och blott vid tvångsauktion från egendomen skiljbara äro vidare de för brukandet till nästa skörd nödiga kreatur, redskap och utsäde, husgeråd och underhållsmedel för egarens till försörjning berättigade familj. Blott förråd, som äro afsedda för försäljning, kunna utnåtlas. Bevisningsskyldigheten åligger utmåtningsökanden. —

Om sitt förslag yttrar Schneider: Planen anknyter sig utan vidare till de gifna förhållandena; den förändrar icke så mycket som den förenklar den bestående rätten. Tvångsauktionerna så godt som försvinna, enär de i allmänhet endast kunna ifrågasättas vid arffall eller efter en egendoms frivilliga försäljning, då det ligger i köparens intresse att förekomma en dylik auktion.

Jordegendom är fritt förtytlerlig som förut. Bestående hypoteksrättigheter blifva oantastade. Den stora liksom den lilla egendomens skuldsättning är (oafsedt om bostad förefinnes eller ej) inskränkt därhän, att för egaren under hans lifstid alltid så stor afkastning blir öfrig, som en väl situerad arrendator kan förskaffa sig.

Lån få blott upptagas hos samvetsgrauna borgenärer utan någon inskränkning i öfrigt.

Billig och solid kredit står egaren obehindradt till buds, då han har fritt val bland hela Tysklands hypoteksanstalter och sparkassar. Den icke-inteckningsbara återstoden af egendomens värde kan ytterligare begagnas såsom kreditstöd.

Förslagets förnämsta förtjänst ligger emellertid i afvisandet af hvarje kontroll öfver egaren, vare sig genom öfriga medlemmar i det samfund, hvaruti jorden blifvit „inkorporerad“ (enligt ett af Schäfte uppgjordt förslag), eller genom en hemstadsmyndighet, hvars befogenhet måste blifva vidsträkt, men ock altför vansklig.

Förslaget erbjuder ett medel att hålla den drunknande öfver vattnet, till dess han genom egen kraft förmår att åter arbeta sig upp och fatta fast fot. Men det vill icke genom en permanent hemstadsinstitution skapa en alldeles oansvarig jordegareklass. Har en jordegare icke före sin död förmått arbeta sin ekonomi ut ur skulderna, så följer en generalafräkning. Arfvingarne erhålla sålunda icke någon skänk på borgenärernas bekostnad, och den fideikommissariska oantastligheten undvikes.

Planen hindrar uppkomsten af „konsoliderad“ skuld, om afbetalningar måste ske, eller låter vid fortsatt upptagande af lån inteckningsbördan åtminstone icke öfverskrida en dräglig höjd.

Måhända kunde det ifrågasättas att uppskjuta generalaf-räkningen till det yngsta barnets uppnådda myndighetsålder eller till enkans död. —

Mot Schneiders förslag invändes i „Landwirtschaftsrath“, att det hvarken lämnade skydd mot jordens uppsugande af det rörliga kapital eller beredde familjerna ett tryggt hem. Öfverdrifven skuldsättning blefve obegränsadt tillåten och skulle inträda så mycket säkrare, som den först i en aflägsen framtid hotande faran icke vore så lätt att öfverse som den närvarande. Det vore här blott fråga om hemstäder på lifstid, sålunda om ett slags „ungkarlsrätt“. Det vore att befara, att till och med familjefäder skulle, för att själfva få lefva bekvämt, slå ifrån sig tankarne på sina arfvingar. De skuldsatte sig utan fara för sig själfva, men efter deras död ginge egendomen till främlingar.

I öfrigt har mot förslaget invändts, att alla öfvergångsåtgärder saknas. Privathypotekens förvandling till kreditanstalts-hypotek skulle likväl endast där jämförelsevis utan svårigheter kunna försiggå, där en öferskuldsättning ännu icke förefunnnes.

Slutligen förutsätter äfven detta förslag skapandet af en ny kreditorganisation. Bondeegendomen har hittills i de flesta delarna af Tyskland saknat lämpliga in-teckningskreditinstitut, och det är tvifvelaktigt, om privilegierandet af de befintliga anstalterna skulle vara nog för att i passande former tillföra den lilla och den medelstora egendomen billig kredit. Men framför alt saknar nästan all jordegendom ett ordnad personalkreditväsen. Efter all sannolikhet skulle enskilda personer i allmänhet icke gifva kredit på blotta säkerhetshypotek.

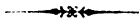
— — — — —

Af denna redogörelse anser komitén framgå, att såväl den amerikanska förebilden som — och detta i ännu högre grad — de europeiska försöken till efterbildningar, hvilka för öfrigt samtliga hittills endast stannat vid förslag, utgöra en tillämpning af rättsprinciper, som i högst väsentlig mån afvika från de i Sverge gällande och för svensk rättsåskådning skulle innebära något synnerligen nytt och främmande. Den frihet i förfogandet öfver sin jord, som, där ej fideikommissbestämningar lägga hinder i vägen, sedan länge är hvarje svensk man medgifven, liksom frånvaron af hvarje slags gynnande af någon särskild arfvinge på de öfrigas bekostnad står i uppenbar strid med de österrikisk-tyska förslagens inskränkande bestämningar om jordegendoms disposition och

dess odelbarhet till en enda arfvings förmån. Lika litet tilltalande torde för svensk uppfattning vara den inblandning af offentliga myndigheter i den enskildes ekonomi, som den i vissa fall förutsatta tvångsförvaltningen innebär. Den in-teckningsgräns, som helt allmänt utan afseende på speciella förhållanden fastställs, kunde ofta medföra ett menligt intrång i jordegarens realkredit, och den personliga krediten, som han i stället nödgas anlita, komme efter all sannolikhet att uppdrifva räntan till en betungande höjd. Den amerikanska hemstadslagstiftningen lämnar visserligen den enskildes affärer ostörda af myndigheters uppsikt och ledning och är för öfrigt på det hela taget främmande för de ofvannämnda förslagens invecklade och inskränkande apparat, men har å andra sidan, då den utan större svårigheter lämnar tillfälle till obegränsad in-teckning och däraf följande utmätning, gjort det afsedda skyddet tämligen illusoriskt gentemot sådana borgenärer, som vetat att förskaffa sig dylik säkerhet, och i förhållande till de öfriga bragt gäldenären i en ofördelaktig ställning genom de högre pris han för de krediterade varorna måste betala. Den erfarenhet, som från Förenta Staterna föreligger, uppvisar också, vid sidan af det gagn skyddslagarne i många fall obestriddigen utöfvat, ofta förekommande tvångsauktioner och ett betydligt antal själfegande jordbrukares förvandling till arrendatorer. Att själfva utförandet af bestämningen om undantagande af en viss kvotdel af egendomen från utmätning i många fall skulle möta betänkliga svårigheter, då den återstående utmätningsbara delen i saknad af byggnader ofta nog skulle falla i värde, torde vara uppenbart. Till denna omständighet hafva också de amerikanska lagarne måst taga hänsyn genom föreskriften, att i sådant fall det skyddade undantaget skall utgöras af en del af försäljningssumman för det hela. Men därmed försvinner det ursprungliga syftet att skydda jordegaren i hans besittning af jorden, och den honom beredda nya förmånen af ett ytterligare värdes undantagande från utmätning, utöfver det i alla utsökningslagar allmänt medgifna „existensminimum“ jämte arbetsvärktyg m. m. lär i så fall icke kunna förvägras gäldenärer i allmänhet. Och då slutligen något

behof att skydda de mindre jordegarna vare sig mot att uppsugas af de större eller att genom ockrande utsugning blifva beroende af det rörliga kapitalet uti Sverge icke i någon starkare grad framträdt, så har komitén håller icke ansett sig ega anledning att med tillämpning af den amerikanska hemstadstanken bereda mindre jordegare något särskildt skydd, oberoende hvaraf de i allmänhet visat sig med framgång kunna bevara sin själfständiga existens.

Komitén har däremot ansett, att gynnsamma vilkor vid upplåtelse af mark åt mindre jordbrukare skola i regel värka tillfyllas för att trygga dem i besittning af deras fastigheter, och dylika vilkor borde ock enligt komiténs åsikt kunna beredas, när fråga är att från kronans marker upplåta jord till boningsplatser.

Lösöreköp med förbehåll om återköpsrätt.

Genom F. d. 20 juni 1864 har, till förebyggande af olämpliga förbehåll vid fastighetsköp, stadgats bl. a. att, om öfverlåtare af fastighet förbehållit sig eller annan att för visst pris eller emot andra villkor återvinna egendomen, sådant förbehåll skall vara utan kraft och värkan. Köpet är således giltigt och därmed får lagfaras, men förbehållet är betydelselöst.

Härmed har endast uttalats hvad som efter förordningens utgifvande skall vara lag. Stadgandet angifver icke att förbehåll om återköp enligt 1734 års lag skulle vara giltigt och att förordningen sålunda skulle infört en lagförändring. Detta framgår ej håller af den till anförda stadgande fogade bestämmningen, att den, som ville tillgodonjuta dylikt återvinningsförbehåll, hvilket gjorts innan förordningen tillkommit, borde inom utgången af år 1865 söka in-teckning i lägenheten och sedermera förnyelse däraf. Denna bestämmning angifver endast hvad den haft att iakttaga, hvilken velat göra gällande ett på förbehåll om återköpsrätt grundadt anspråk; men härmed har intet uttalats om den lagliga värkan af sådant förbehåll.

1864 års förordning gifver icke håller något skäl att antaga att lagstiftarens afsikt skulle varit att för framtiden fastställa en allmän grundsats, tillämplig äfven på köp af lösöre. Frågan om betydelsen af återköpsförbehåll vid lösöreköp är således icke genom berörda förordning afgjord.

1. Vid denna frågas behandling synes lämpligt att utgå från läran om s. k. köp på prof eller öppet köp. Den romerskrättsliga doktrinen, som mycket sysselsatt sig med detta aftal, synes antaga att, där ej annat ur aftalet framgår, köpet bör anses afslutadt under s. k. suspensivt villkor, d. v. s. att,

där köparen säger sig vilja hafva varan, blott om den framdeles faller honom i smaken, köpets värkan inträder först då detta är afgjordt: äfven om saken öfverlämnats till pröfning, förblir köparen således under pröfvotiden dess egare.¹⁾

Men, säges det, om köparen sedan godkänner varan, så bör köpet betraktas såsom afslutadt²⁾ redan då varan af köparen mottogs för att profvas. Den därvid af köparen afgifna förklaringen innehåller visserligen endast, att han vill köpa, om han framdeles vill det. Men det är dock genom denna förklaring som själfva köpslutet kommit till stånd. Det är icke nödigt att här utförligt redogöra för de skäl, som förmått den romerska rättens tolkare att, ehuru de icke kunnat enas om grunden för denna åsikt, likväl omfatta densamma. Ett skäl är det, att Justiniani institutioner kalla ett sådant köp vilkorligt. Ett annat och vida viktigare torde vara det, att man antagit att, enligt romersk rätt, ett saluanbud kan återkallas till dess det blifvit aksepteradt: därest köpet icke ansetts vara afslutadt redan då spekulanten tagit varan att profvas, skulle man ej kunnat låta säljaren under pröfvotiden vara bunden af sitt anbud.

De romerske juristerne själfve hafva uttalat att en viljeförklaring är ogiltig, då den afgifvits på sådant vilkor, att vilkorets uppfyllande beror af den förklarandes förgodfinnande.³⁾ Köparens förklaring att han vill köpa, om han framdeles vill, är således rättsligen betydelselös. Intill dess köparen slutligen godkänt varan, föreligger intet annat än ett saluanbud. Detta framgår, såsom ock af den romerskrättsliga doktrinen

¹⁾ Detta stadgar ock den schweiziska lagen om obligationsrätten (Art. 269); samma uppfattning har gifvit sig uttryck uti tyska rikets handelslagbok (se Gareis, Handelsrecht 1888, s. 407 f.) och uti Frankrikes civillagbok (Art. 5588).

²⁾ Så Unger, Kauf auf Probe (v. Jherings Jahrbücher XXV Hft 3—4, 1887).

³⁾ Ulpianus, Fr. 17 (45. 1). Paulus, Fr. 46 § 3 eod. Paulus, som dock, enligt egen uppgift, härvid skiljer sig från andra jurister, betraktar emellertid såsom giltig en förklaring quum voluero, hvilken innebär att den förklarande väl ikläder sig en förpliktelse, men förbehåller sig att få efter godfinnande bestämma tiden för dess fullgörande. På detta Pauli yttrande stöder doktrinen sin lära om köp på prof.

medgifvits, af de från Ulpianus härrörande digestställen, hvilka behandla köp på prof.¹⁾

Enligt finsk rätt kan väl en så obestämd köpeförklaring som den ifrågavarande icke antagas åstadkomma ett laga köpslut. Utbjuder någon en sak till salu och medgifver att den andra skall, innan han besluter sig för att taga den, få profva varan, så innebär detta likasom hvarje annat saluanbud en villkorlig öfverlåtelse; och villkoret fylles först då den andre gifvit vederlag eller, där anbudet afser kreditköp, afgifvit skuldförbindelse. Men detta kan han icke anses hafva gjort, innan han beslutit sig för att taga varan. Det erfordras emellertid icke nödvändigtvis att köparen skall särskildt meddela att han fattat ett sådant beslut: har ej annorlunda bestämts, så bör detta anses tillkännagifvet därigenom, att varan icke inom utsatt tid återlämnats.²⁾ Har däremot varan icke utgifvits åt spekulanten, så bör han inom utsatt tid uttryckligen meddela att han vill taga den; gör han det ej, så är anbudet afslaget.

Om, såsom allmänt antages, ett saluanbud enligt romersk rätt icke binder, innan det blifvit antaget, så är således köp på prof enligt denna rätt helt och hållet betydelselöst.³⁾ Men enligt nutida rättsuppfattning vore det uppenbarligen obilligt att tillåta säljare att återkalla sin till mottagarens kännedom komna offert, innan denne haft skäligen tid att besvara anbudet;⁴⁾ och har säljaren uttryckligen gifvit köparen viss betänketid, så är han därunder bunden. Ett stöd för antagandet att denna uppfattning ock delats af 1734 års lags stiftare gifver stadgandet uti 1: 6 H. B., hvilket förbjuder tredje man att, medan köpare och säljare tinga om priset, inlåta sig i köpet och bjuda öfver. Detta synes innebära att, där en sak utbjudits till salu, innan medkontrahenten gifvit sitt slutliga svar, ingen annan får köpa den; åt någon annan kan den, om så är, således icke lagligen säljas.

¹⁾ Bechmann, Der Kauf II §§ 175—177.

²⁾ Så stadgar ock den schweiziska lagen om obligationsrätten, Art. 271.

³⁾ Så Bechmann, Der Kauf II, s. 221.

⁴⁾ Jfr Tyska rikets handelslagbok, Art. 319.

Om nu aftalet icke afser köp på prof, utan köpare och säljare öfverenskomma att köparen väl genast skall blifva sakens egare, men att han under viss tid när som helst skall kunna gifva den tillbaka och återtaga hvad han därför gifvit, så kallar doktrinen köparens förbehåll *pactum displicentiae*: på svenska synes aftalet i brist på annan beteckning kunna nämnas köp med återförsäljningsförbehåll. Köparens förklaring innebär att han vill köpa, därest han framdeles ej vill annat. Dess innehåll är här detsamma som vid köp på prof: han vill, om han framdeles vill. Den romerskrättsliga doktrinen medgifver ock att det i verkligheten är vanskligt att utröna om kontrahenterna velat att rättsärendet skall vara köp på prof eller köp med återförsäljningsrätt. Ehuru doktrinen vid köp på prof ej låter eganderätten öfvergå, innan pröfvotiden är ute, har den emellertid ansett köp med förbehållen återförsäljningsrätt värka eganderättens öfvergång; detta aftal är, säges det, afslutadt under s. k. resolutivt vilkor.¹⁾ Men om, såsom här antagits, köparens förklaring vid köp på prof är altför obestämd för att åstadkomma ett köpslut, så synes den ej håller vid köp med förbehåll om återförsäljning kunna medföra denna värkan. Lagens stadgande (1: 2 H. B.) att köp, som är lagligen slutet, „skal stånda och ej återgå“, gifver ock stöd för antagandet att, om köpeaftal iugås med förbehåll att det skall kunna godtyckligt häfvas, köpet icke är lagligen slutet.

2. Tillämpas den här uttalade uppfattningen äfven på säljarens förklaring, så bör det antagas att denna är ogiltig, då den innehåller att säljaren vill öfverlåta saken, men blott om han framdeles vill det. Men just detta är innehållet af en försäljning med förbehåll om återköpsrätt, där nämligen återköpsrättens utöfvande göres beroende endast af säljarens godtycke. Antaget att två saker bytas emot hvarandra och att hvardera kontrahenten förbehållit sig rätt att inom viss tid efter behag rygga bytet, så bör, därest förbehåll om återköp och återförsäljning gillas, de två sakerna anses hafva

¹⁾ Denna uppfattning synes ock hafva byllats af romerska jurister.

ombytt egare, ehuru hvardera offerten gjorts med vilkor att medkontrahentens sak skall öfverlätas såsom vederlag, men hvardera aksepten innebär att vederlaget när som helst kan återtagas, och vederlaget således i själfva verket alls icke gifvits. Vi vilja taga ett exempel: A och B vilja byta ur, men A vill först pröfva B:s ur och B A:s; de lämna uren åt hvarandra och förklara att eganderätten genast skall öfvergå, men öfverenskomma att hvardera, om den andres ur misshagar honom, skall få gifva det tillbaka och återtaga sitt eget. Hvarderas förklaring innebär här en motsägelse. En sådan förklaring är lika litet värksam som hans, hvilken köper en sak på prof: man kunde säga att här båda kontrahenterna hafva tagit varor på öppet köp. Det finnes tvänne giltiga offerter, men det finnes, innan frätetiden är förlupen, ingen giltig aksept. Erkännes detta, så följer däraf att eganderätten icke bör anses öfvergå förr än vid försökstidens slut. Ett s. k. köp med vidfogadt aftal om återköp eller återförsäljning är således icke rättsligen betydelselöst, men det är ej något köp, utan ett salu- eller köpeanbud, som medför rättsvärkan först då vilkoret blifvit fyllt, aksepten ändgiltigt afgifven.

Emot det sagda kan ej göras gällande att lagen, då den i 1: 4 H. B. stadgar att, då häst köpes, köparen skall hafva tre dygns frätetid, skulle gifva anledning att antaga att man genom aftal kan förbehålla sig rätt att godtyckligt rygga köp. Ty detta stadgande bör ej förstås så, att köparen skulle kunna efter godfinnande låta hästköpet återgå. Den äldre rätten, från hvilken denna sats hämtats, gjorde nämligen rättigheten att häfva köp af kreatur beroende däraf, att kreaturet haft fel, som köparen ej känt.¹⁾

¹⁾ v. Amira, Nordgermanisches Obligationenrecht Bd I s. 568 ff. — Den befogenhet att godtyckligt häfva aftal (ryga köp), som enligt den äldre rätten tillkom kontrahent, synes icke kunnat utföras sedan aftalets rättsvärkan inträdt, eller m. a. o., så länge den lagbestämda rätten att frångå aftalet varade, var aftalet icke afslutadt. Så kunde vid fastighetsköp denna befogenhet icke utföras sedan eganderätten blifvit öfverläten (v. Amira s. 567); vid öfverlåtelse af lösöre hade öfverlåtaren icke någon rätt att kräfva vederlaget, innan den tid, inom hvil-

Om således vid öppet köp samt köp med återförsäljnings- eller återköpsförbehåll köparen, äfven där han fått omhändertaga saken, icke blifver dess egare, återstår emellertid att afgöra, med hvilken rätt den af honom innehafves under den tid, som förflyter till dess det blifvit afgjort, om köpet kommer till stånd eller ej. Köparens rätt synes, där annat ej är bestämdt, vara att likställas med en låntagares. Säljare, som utgifvit en sak på öppet köp, kan, därest han ej förbehållit sig något vederlag för dess begagnande under pröfvotiden, icke göra anspråk på sådant. Vid öppet köp och köp med återförsäljningsförbehåll kan han ej håller innan den bestämda pröfvotidens utgång yrka sakens återlämnande. Vid köp med återköpsförbehåll kan säljaren, därest den s. k. återköpsrätten skall få göras gällande när som helst, äfven när som helst återfordra saken. Har det åter bestämts att återköpsrätten skall kunna utöfvas först efter viss tids förlopp, så har säljaren, likasom då vid öppet köp viss pröfvotid är bestämd, för denna tid öfverlätit saken åt köparen. I sådant fall kan, därest återköpssumman är mindre än köpeskillingen, aftalet vara att behandlas såsom lega. Men däraf att köpeskillingen redan erlagts och saken för viss tid åt köparen öfverlåtits kan icke hämtas stöd för antagandet att aftalet vore köp, genom hvilket eganderätten för denna tid afståtts. Lagens stadganden om hemföljd och den uppfattning af efterlevande makes rätt att i grund af testamente sitta i orubbadt bo, som synes gjort sig allmänast gällande,¹⁾ vidhandelfva att öfverlåtelse af en sak, där denna icke gifvits för

ken aftalet kunde häfvas, var förfluten (v. Amira s. 337). — Köp med återköpsrätt nämner den äldre rätten icke; sådana aftal hafva visserligen förekommit och antagligen ansetts giltiga, men möjligt är att med dem, såsom nuförtiden ofta är fallet, icke afsetts värligt köp, utan pantsättning.

¹⁾ Juridiska föreningens förhandlingar öfver 1876—77 års öfverläggningsämnen, 2. Tidskriften XVI, 101 ff. — Gifves i hemföljd lösöre af den beskaffenhet att det icke kan nyttjas utan att förbrukas eller bland hemföljdstagarens egna tillhörigheter så ingå, att det ej kan från dem urskiljas, så öfvergår eganderätten; men det kan ej sägas, att sådan sak skulle gifvits blott för viss tid: den har öfverlåtits för beständigt mot hemföljdstagarens löfte att vid arfskifte gälda dess värde.

evärdelig, utan för viss tid, äfven om åt mottagaren tillförsäkrats en vida vidsträktare befogenhet än den, som enligt lag tillkommer legotagare, dock ej är att anses såsom öfverlåtelse af eganderätt.

Har köparen redan då han fick saken erlagt dess pris i kontant, så kan han vid varans återlämnande återfordra summan, likasom i hvarje annat fall då en vara betalas på förhand, men något köpslut sedermera icke kommer till stånd. Vid köp på prof och köp med återförsäljningsförbehåll är säljaren ej skyldig att återgifva penningarna, om han ej återfår varan; vid köp med återköpsförbehåll är köparen ej skyldig att utgifva varan, om han ej återfår penningarna. Om den, som tagit varor på öppet köp eller med förbehållen återförsäljningsrätt, behåller saken, så bör han anses hafva godkänt varan och köpet kommer till stånd. Likaså kommer köpet till stånd, om den, som sålt varor med återköpsförbehåll, ej återgifver den på förhand mottagna köpeskillingen.

Försämras eller förstöres saken af våda, så drabbar skadan enligt romerskrättslig uppfattning säljaren. Ulpianus¹⁾ säger uttryckligen att, om någon bjuder ut kläder till salu och på begäran lämnar dem kvar hos köparen, på det denne må kunna inhämta sakförståndiges råd, och kläderna sedan förstöras genom våld eller annan händelse af högre hand, köparen ingalunda är skyldig att ersätta skadan. Hvem enligt finsk rätt bör vidkännas skadan af lånadt gods vådliga undergång är osäkert. 11: 1 H. B. har icke upptagit den romerskrättsliga regeln, och starka skäl tala för antagandet att stiftarene af 1734 års lag icke härutinnan velat ändra den äldre svenska rätten. Denna har, enligt en åsikt,²⁾ låtit låntagaren städse bära faran; i hvarje fall har den utsträckt hans ansvarsskyldighet vida öfver den gräns, som den romerska rätten därför utstakat. Om det befinnes rättvist att låta köparen ersätta vådaskada, så bevisar detta således att han enligt finsk rätt icke vore att anses såsom varans egare. —

¹⁾ Fr. 17 § 4 (19. 5).

²⁾ Winroth: Strödda uppsatser II s. 11 f. Jfr Chydenius: Bidrag till läran om leveransafvalet. Bilaga sid. 167 f.

Tillämpades den här uttalade uppfattningen på fastighetsköp, så borde sådant köp, då därmed är förenadt förbehåll om återköp, icke betraktas såsom lagligen avslutadt och följaktligen lagfart därå icke beviljas. Genom den i Sverige gällande förordningen den 1 Maj 1810 har ock uti 1: 2 J. B. införts följande bestämning: „Ej må säljare i köpe- eller skiftesafhandling om jord och fastighet hädanefter förbehålla sig eller andre, att, emot någon i samma afhandling bestämd penningesumma, eller andre villkor, få framdeles vinna egendomen åter. Sker det, vare utau värkan. *och lagfart å sådant köp eller skifte icke tillåten.*“ Den till 1863 års landtdag aflämnade propositionen om förebyggande af olämpliga förbehåll vid fastighetsköp m. m. stadgade i likhet härmed att, om öfverlåtaren förbehållit sig eller annan att i framtiden för visst pris eller mot andra villkor återvinna egendomen, öfverlåtelsen skulle vara ogild och lagfart därå ej tillåten. Emot detta stadgande fann lagutskottet ej skal till anmärkning. Ständerna åter yttrade: „Det naturligaste och rättaste synes ock vara, att den, som gjort ett olagligt förbehåll, vidkännes alla olägenheter, om aftalet förfaller, utau iuvärkan i öfrigt å beståndet af det hufvudkontrakt, till hvilket förbehållet gjort biaftal“.

3. Att köp med förbehåll om återköp i själfva värdet icke är uttryck för en verklig vilja att öfverlåta eganderätt, bekräftas af den erfarenhet man såväl i Sverige som Finland haft af skenköp, afsedda att förfördela gäldbundnes borgenärer.¹⁾ Därest den, hvilken i detta syfte vill pro forma åt annan sälja sin egendom, icke skall gentemot den andre stå fullkomligt rättslös, bör han förbehålla sig att få köpa egendomen åter. Då sedan köpet vid rättgång angående utmätning för tredje mans fordran kommer till domstolens pröfning, lär detta förbehålls tillkännagifvande icke kunna undvikas. Vill ej köparen erkänna förbehållet, så har säljaren all anledning att upplysa därom; han skulle annars utsätta sig för att framdeles finnas hafva erkänt att köpet varit ovillkorligt och således ej kunna göra sitt förbehåll gällande.

¹⁾ Borenus: Juridiska Föreningens tidskrift 1878—1879, s. 213 ff.

Anses det nu att köp med ifrågavarande förbehåll icke är vederbörligen avslutadt, att varan således tillhör säljaren och bör gå i mät för hans gäld, så omöjliggöres skenköpet i dess för den bedrägliga afsiktens främjande fördelaktigaste form såväl i de ofta förekommande fall, då egendomen förväntad utmätning gifvits i den andres förvar, som i de fall, då egendomen stannar i säljarens värjo, hvilka senare hittills företrädesvis uppmärksamrats.

Vid behandlingen af frågan om skenköp har emellertid framhållits att köp af lösöre med förbehåll om återköpsrätt kan, utau att afse borgenärers förfördelande, förekomma såsom medel för pantsättning och att det i sådana fall borde af lagstiftning och lagskipning bedömas såsom aftal om lösöre pant. Från denna synpunkt sedt skulle aftalet enligt hos oss gällande rätt kunna anses giltigt, därest saken omhändertagits af köparen. Och då lagen, som visserligen icke låter panträtt uppstå genom pantsättning af otraderadt lösöre, emellertid icke mot hypotekarisk pantsättning af lösören meddelar något uttryckligt förbud, hvilket kunde tillämpas äfven på andra aftal, genom hvilka sådan värkan åsyftats, så synes köp med förbehåll om återköp icke håller, där saken förblifvit i säljarens värjo, kunna med ledning af stadgandena om lösöre pant förklaras ogiltigt.

Men nu är det, såsom ock häremot framhållits,²⁾ icke skäl att åt ett rättsärende, hvilket af kontrahenterna uttryckligen angifves såsom afsedt att öfverföra eganderätt, gifva ett annat innehåll, därför att kontrahenterne tilläfventyrs velat därmed åstadkomma en annan rättsvärkan: skillnaden emellan pantsättning och försäljning är för allmänna medvetandet så tydlig, att kontrahenterne ingalunda kunna beklaga sig, om de tagas på orden. Aftalet bör bedömas sådant det verkliga är, såsom köp.

Tilläggas må ännu några ord om beskaffenheten af den rätt, som återköpsförbehåll, om det godkändes, skulle gifva säljaren. Därest det vore köparen obetaget att i sin

1) Denna uppfattning har, såsom känt, gjort sig gällande i Sverige.

2) Borenius, a. a. s. 218.

ordning — kauske äfvenledes med återköpsförbehåll -- för-
yttra saken åt tredje man, blefve säljarens återvinningsrätt
helt och hållet beroende af köparens godtycke. Vill säljaren
njuta något skydd, bör han förbehålla sig äfven förköpsrätt.

Hvilken värkan har aftal om förköpsrätt? Denne fråga
må här först behandlas med hänsyn till de fall, då aftalet
om förköpsrätt icke är biaftal vid köp, utan fristående. Det
tyska civillagsförslaget ¹⁾ gifver angående förköpsrätten bl. a.
följande bestämning: Är någon förpliktad att, i den händelse
han vill sälja en sak, gifva en annan företräde såsom köpare,
så kan den andre utöfva den honom härigenom tillkommande
förköpsrätten, så snart den förpliktade med tredje man afslutat
köp om saken; förköpsrätten kan utöfvas äfven om den för-
pliktade vid aftalet med tredje man förbehållit sig att få tråda
tillbaka, om förköpsrätten utöfvas eller gjort aftalet med tredje
man beroende därpå att förköpsrätten ej skall utöfvas.

Det är tydligt att den till förköp berättigade ännu icke
har afgifvit någon bindande viljeförklaring; han har blott för-
behållit sig att, om han vill, inträda i ett framdeles timande
köp, hvars villkor han ännu ej känner. Här föreligger såle-
des ej ännu något köpslut. Föreligger här ens ett giltigt
saluanbud?

Motiven till det tyska civillagsförslaget ²⁾ säga att aftalet
om förköpsrätt värkar obligatoriskt, icke sakrättsligt, med
andra ord, att det anspråk aftalet gifver den berättigade
riktar sig endast emot säljaren, icke emot någon annan. Mot
den tredje man, till hvilken säljaren öfverlätit saken, har
den berättigade således icke någon talan. ³⁾ Har tredje man

¹⁾ § 481 ff.

²⁾ Motive Bd 2 sid. 344.

³⁾ Motive s. 347. Att aftal om förköpsrätt värkar blott obliga-
toriskt, lär ock Windscheid (Pandekten II § 388, 2). Frankrikes civil-
lag och den schweiziska lagen om obligationsrätten känna ej detta
aftal; franska rättslärde gifva det obligatorisk värkan. Aftal om för-
köp omtalas ej af de romerska juristerna; men väl afhandla Hermoge-
nianus och Paulus (Fr. 75 (18. 1); Fr. 21 § 5 (19. 1) sådant af säljare
gjordt förbehåll, att köparen ej skall få sälja varan åt annan än honom;
att säljaren, därest köparen dock föryttrar saken åt tredje man, skulle
kunna från denne återtaga den säges icke och kan ej häller antagas
vara meningen.

genom köpet blifvit sakens egare, så kan den icke tagas ifrån honom. Denna uppfattning af förköpsrätten är af utländsk rätt och rättsvetenskap allmänt antagen; det synes ej vara något skäl att enligt finsk rätt gifva den större värkan.

Det tyska lagförslaget säger emellertid att förköpsrätten inträder, då köpet med tredje man „afslutats“. Detta förklaras däraf, att, enligt förslaget, köpeaftal gifver upphof blott åt en fordringsrätt, och eganderätten öfvergår först då säljaren genom företagande af ett särskildt rättsärende, tradition, öfverlåter eganderätten och sälunda fullgör sin förbindelse.¹⁾ Förköpsrätten kan således utöfvas blott under mellantiden emellan köpslutet och öfverlåtelsebehandlingen.

Men då nu enligt finsk rätt redan själfva köpet innebär öfverlåtelse,²⁾ så finnes ingen mellantid, och förköpsrättens utöfvande är omöjligt. Äfven enligt det tyska förslaget kan säljaren företaga öfverlåtelsen jämte det han med tredje man ingår köpet; gör han det eller underlåter han att, såsom förslaget föreskrifver, medan tid är, gifva den till förköp berättigade underrättelse därom, att varan sålts, så är förköpsrätten betydelselös. Den berättigade har således, därest ej säljaren godvilligt går honom till handa, icke något annat anspråk än att få skadestånd för kontraktsbrott.

Men en egares förklaring, hvars enda rättsliga innebörd är den, att en annan, därest egaren ej framdeles godvilligt åt honom säljer en sak, skall få ersättning, därför att han ej fått köpa den, en sådan förklaring är icke ett saluanbud. Det s. k. aftalet om förköp är således icke något aftal om köp. Det synes kunna ifrågasättas, om detta aftal enligt finsk lag alls har någon rättslig betydelse. Redan det att den enes förköpsrätt skall inträda, då varan sålts åt den andre, strider uppenbarligen mot 1: 5 H. B. och 4: 4 J. B.: det är ej tillständigt att sluta aftal under förutsättning att man skall sälja tvem ett; i god tro kan säljaren ej både lofa åt den ene och sälja åt den andre.

¹⁾ §§ 459, 868 ff., 874 ff.

²⁾ Här förutsättes, i enlighet med den uppfattning, som sedan gammalt varit gällande i Sverge och Finland, att lagen icke fordrar tradition för eganderättens öfvergång vid köp af lösöre.

Tillämpas nu det sagda på återköpsförbehåll, så befinnes det att, äfven om detta uttryckligen tillerkände säljaren rätt till förköp, han dock ej skulle hafva något anspråk, som kunde göras gällande mot tredje man. Tredje mans eganderättsförvärf skulle altså, därest köp med återköpsförbehåll godkändes, kunna grunda sig på en saluförklaring, som i själfva verket innehåller blott att säljaren vill öfverlåta sin eganderätt, om han ej framdeles vill annat. Då lagen stadgar att köp skall ske med säljarens goda ja och samtycke, så lärers dess mening ej kunna anses vara att åt en så svag förklaring skall gifvas en så stark värkan.

Wilhelm Chydenius.

Juridiska Föreningens årsmöte

den 17 december 1892.

Sedan årsmötet öppnats af ordföranden senatoren Henrik Borenus, uppläste suppleanten uti Centralbestyrelsen doktor Wilhelm Chydenius enligt Centralbestyrelsens uppdrag följande

Årsberättelse.

Juridiska föreningens värksamhet har sedan föreningens senaste årsmöte den 19 december 1892, jämlikt föreningens då fattade beslut, fortgått enligt oförändrad plan. Föreningens hufvudsakliga uppgift har sålunda varit att diskutera de på årsprogrammet upptagna frågorna och att utgifva föreningens tidskrift.

I centralafdelningens diskussionsmöten, vid hvilka samtliga dessa frågor besvarats, hafva under det föregående året deltagit ungefärligen lika många och till stor del samma ledamöter som under de näst föregående åren. Föreningens förhandlingar skola, så snart redogörelser för filialafdelningarnas diskussioner inkommit till centralbestyrelsen, offentliggöras i föreningens tidskrift.

Af föreningens tidskrift, hvars redaktion handhafs af doktor Wilhelm Chydenius och vicehäradsbörjden J. U. K. Karl Söderholm, har under det förflutna året endast ett häfte, nämligen det tredje af 1891 års årgång, utkommit; det fjärde är f. n. under tryckning och skall innan kort utgifvas. Föreningen torde sålunda blifva nödsakad att under följande år utgifva en dubbelårgång afsedd för såväl 1892 som 1893 års prenumeranter.

Uti det senast utgifna häftet hafva, förutom rättsfall och redogörelser för föreningens förhandlingar, ingått uppsatser af hofrättsrådet Ernst Tegengren och referendariesekretera-

ren E. Johnsson. Tillfälle att meddela rättsfall har under förlidet år likasom tillförene välvilligt beredts tidskriftens utgifvare af ledamöter af K. Senatens Justitiedepartement. Emellertid har Centralbestyrelsen, som trott, att äfven rättegångsärenden, hvilka handlagts af hofrätt, men icke kommit till Justitiedepartementets pröfning, kunde vara af det intresse, att de borde uti tidskriften uppmärksammas. hos Filialafdelningarna anhållit, att de ville taga denna fråga under öfvervägande och, därest de delade Centralbestyrelsens uppfattning, vidtaga åtgärd om sådana måls refererande.

Orsaken därtill, att tidskriftens utgifvande, såsom antyds, blifvit fördröjdt, har varit bristen på andra bidrag än rättsfall. Då de, som vid landets universitet utöfva juridisk lärarevärksamhet, äro alltför få för att kunna ensamma uppbära tidskriften och det ej håller vore önskligt att rättsfrågorna i densamma finge en ensidigt teoretisk behandling, måste tidskriftens bestånd, och i hvarje fall möjligheten af en ändamålsenlig redaktion, bero däraf att landets praktiska jurister i densamma införa uppsatser. Bidrag från deras håll hafva ock under alla skeden af tidskriftens tillvara kommit den till godo; bland praktiker, som skrifvit för tidskriften, må särskildt jämte dem, hvilkas medvärkan ofvan angifvits, nämnas lagman F. Forsström. Dessa bidrag hafva städse mottagits med största tillfredsställelse såväl af tidskriftens redaktion som ock, enligt hvad man har skäl att antaga, af dess läsare. Men sådana bidrag hafva under senare tid influtit alltför sparsamt. En jämförelse med t. ex. de periodiska fackskrifter af medicinskt och teknologiskt innehåll, som i vårt land utkomma, utvisar, att de vetenskapligt bildade arbetarne på andra samhällsvärksamhetens områden hafva en större böjelse att för sina yrkesfränder redogöra för sina studier och erfarenhetsrön. Måhända beror detta däraf, att man på dessa håll från början gifvit sin literära värksamhet en mera praktisk karaktär. Den arbetsfördelning, som altmera gör sig gällande, medför visserligen det att praktikern inskränker sin värksamhet till ett mindre område, men däraf följer ingalunda, att en redogörelse för hans erfarenhet skulle sakna vetenskapligt intresse: vetenskapliga resultat, som ej vinnas

af en, kunna framgå ur mångas förenade arbete. — Det samarbete, som Juridiska föreningen sökt åstadkomma därigenom att årsprogrammets frågor samtidigt diskuteras i dess särskilda afdelningar, kunde främjas äfven därigenom att praktiska jurister, som haft att lösa frågor, hvilka icke blifvit å årsprogrammet upptagna, ville i tidskriften i korthet redogöra för de åsikter, hvilka af dem tillämpats. Det är icke osannolikt att, därest så skedde, andra fackmän, hvilka tilläfväntyrers intresserat sig för samma spörsmål, skulle finna anledning att äfven lämna sina bidrag till deras utredning och att sålunda ett för rättslifvet fruktbarande meningsutbyte kunde åstadkommas.

Landets underdomare, hvilka endast undantagsvis kunna vid Juridiska föreningens diskussionsmöten göra sig hörda, synas böra framom andra känna sig manade att på antydt sätt gifva öfrige jurister del af sin rika erfarenhet, omfattande många viktiga frågor, hvilka i domsagorna ifrigt dryftats, men endast undantagsvis komma till högre rätts pröfning. Det är väl sant att underdomaren är af ämbetsgöromål strängt upptagen; men möjligt vore, att han vid sådana korta skrifter uppsättande kunde betjäna sig af de juristers biträde, hvilka under hans ledning erhålla sin utbildning. Dessa jurister skulle under tingsföljningstiden äfven finna godt tillfälle till vetenskaplig värksamhet, därest de vinlade sig om att, med anlitande af den vägledning, hvilken deras principaler helt visst icke skulle vägra dem, genom afskrifning och kommentering af sådana urkunder, som vid de vanligast förekommande rättsärendena gemmenligen användas, lämna bidrag till kännedomen om allmogens rättssed, hvilka bidrag, samlade och ordnade, kunde i tidskriften införas. En tacksam uppgift för dem, hvilka intressera sig för den finska kurialstilens utbildning, vore ock att, efter insamling af utdrag ur domstolars protokoll, genom jämförelse och förbättring åstadkomma och genom meddelanden i tidskriften till användning föreslå sakenlig och språkriktig finsk form för sådana ord och uttryckssätt, som kurialspråket ofta använder.

Ett annat medel för den finska juridiska stilens upp-

arbetande — äfven detta förtjänt af Juridiska föreningens uppmärksamhet — vore föranstaltandet af öfversättningar till finskan af värdefulla utländska arbeten af rättsvetenskapligt innehåll. —

Bland de företeelser, som under det gångna året på rättslivets område i vårt land egt rum, må framhållas det nyligen timade offentliggörandet af ett af en Juridiska föreningens medlem, professorn Robert Hermansson, författadt arbete om Finlands statsrättsliga ställning, hvilket nya bidrag till Finlands rättsvetenskapliga litteratur föreningen nu, omedelbart efter dess framträdande, är i tillfälle att välkomna.

Under den tid, som förflutit efter senaste årsmöte, har döden åter gjort sin skörd bland Föreningens ledamöter, och antalet af dem, som denna gång fallit för hans lie, är tyvärr icke så ringa.

Bland de aflidne har Juridiska Föreningen anledning att särskildt ihågkomma f. d. ledamoten i K. Senatens Justitiedepartement senatorn *Johan Daniel Dahl*, icke blott såsom en af landets främste lagskipare och deltagare i viktiga lagstiftningsarbeten, utan äfven såsom en af dem, på hvilkas initiativ Juridiska föreningen tillkommit. Fråga om bildandet af en allmän juridisk förening i landet väktes nämligen år 1856 af dåvarande prokuratorssekreteraren Dahl, ehuru tanken i följd af oblida förhållanden ej kom till utförande förr än år 1862, äfven då under medvärkan af Dahl, som dåmera var assessor i Åbo Hofrätt och vid bildandet af Åbo filialafdelning valdes till ledamot i dess bestyrelse. Efter att ifrån år 1858 hafva värvat såsom ledamot i nämnda öfverrätt blef Dahl tio år senare kallad till ledamot i K. Senatens Justitiedepartement och gjorde sig under de fjorton år han beklädde detta ämbete likasom tidigare i Åbo känd för juridiskt skarpsinne och framstående domareskicklighet. Bland de lagstiftningsarbeten, i hvilka senator Dahl såsom komitéledamot eller ordförande deltagit, må särskildt nämnas förslagen till kyrklag, till strafflag och till värnepliktslag. Sitt intresse för utredningen af juridiska spørsmål visade den aflidne äfven genom skriftliga meddelanden, publicerade i Föreningens tidskrift, och genom sina af landets domare allmänt begagnade „Anteckningar om böters förvaltning och

fördelning m. m.", utgifven i tvänne upplagor, den förra år 1855 och den senare år 1872.

Såsom af döden bortrykte hafva vi vidare att anteckna tvenne ledamöter af landets hofrätter, hofrättsrådet i Åbo *Gustaf Werner Timgren* samt assessorerne i Wasa Hofrätt *Johan Josef Stenbäck* och *Ernst Wilhelm Fahler*. Af dessa hade Stenbäck, hvilken tillhört Föreningen ända sedan dess stiftelse, gjort sig särskildt förtjänt af densamma under den långa följd af år han varit medlem af bestyrelsen för Wasa Filialafdelning och handhaft sekreteraregöromålen inom densamma. Framstående såsom jurist, blef Stenbäck äfven högt värderad inom den kommun han tillhörde, hvilket visade sig i de många förtroendeuppdrag han fick emottaga, och bland hvilka må framhållas uppdraget att representera staden vid landtdagarna 1882, 1885, 1888 och 1891. Vid alla dessa landtdagar valdes Stenbäck till medlem af lagutskottet, inom hvilket han äfven utvecklade en insiktsfull värksamhet. Såsom öfverdomare hade ej mindre Stenbäck än hofrättsrådet Timgren och assessorn Fahler vunnit allmänt erkännande för samvetsgrannhet, insikt och skarp-sinne.

Äfven landets öfriga domarekår har under det föflutna året förlorat flere af sina medlemmar. Bortgångne äro ej blott den förut ur tjänsten afgångne häradshöfdingen i Nykarleby domsaga *Erik Alrik Castrén*, utan äfven ett antal män i sin bästa mannaålder, häradshöfdingen i Salmis domsaga *Rickard Eneas Elfvengren*, häradshöfdingen i Birkkala domsaga *Ernst Johan Lange*, häradshöfdingen i Kexholms domsaga *Johan Fredrik Hellman*, borgmästaren i Lovisa *Axel Mauritz Stolpe*, justitierådsmannen i Åbo *Axel Emil Alander* och notarien vid rådstufvurätten i sistnämnda stad *Albert Alexander Reims*, — män, hvilkas värksamhet ännu länge kunnat blifva för fosterlandet gagnelig, därest dem förunnats att fortsätta densamma.

Bland öfrige aflidne föreningsmedlemmar äro att ihågkomma tvenne redan ålderstigne män nämligen f. d. landssekreteraren i Uleåborgs län statsrådet *Konstantin Hildén*, till hvars långa offentliga värksamhet bland annat hör, att

Kredit.

Tryckningskostnader	749: 75	
Häftning af tidskriften	81: 50	
Redaktions- och författarearvoden . .	680: 50	
Annonskostnader	63: —	
För vården af föreningens bibliotek .	75: —	
För inköp af böcker: Puttkammer & Mühlbrecht	214: 48	
Samson & Vallin	45: 75	260: 23
Diverse omkostnader	73: 75	1,983: 73
<hr/>		
Balans till år 1893.		
På depositionsräkning i Föreningsbanken . . .	4,100: —	
„ löpande räkning i D:o . . .	4,067: 59	
Kontant	617: 71	8,785: 30
<hr/>		
Summa <i>Fruc</i>		10,769: 03

Till revisorer af räkenskaperna utsågos Vicehäradshöfdingen Jurisutriusquekandidaten Friherre R. F. von Willebrand och Sakföraren Jurisutriusquekandidaten K. Castrén.

Ordföranden föredrog de vid senaste årsmötet utsedda revisorernes berättelse, och föreningen beslöt att åt skattmästaren bevilja full ansvarsfrihet för hans förvaltning under tiden från den 19 december 1890 till den 19 december 1891.

Presidenten R. Montgomery höll härpå ett föredrag om B. Windscheid och R. v. Jhering, hvilket finnes infördt på annat ställe i detta häfte.

Angående föreningens framtida värksamhet beslöts:

att densamma skulle under nästa år fortgå på samma sätt som hittills;

att af föreningens tidskrift under följande år en dubbelårgång, afsedd för 1892 och 1893 års prenumeranter, skulle utgifvas;

att i tidskriften skulle införas referat af mål, som afgjorts af Senatens Ekonomiedepartement, äfvensom, därest vederbörligt tillstånd erhöles, sådana af Lagberedningen utarbetade betänkanden och förslag, hvilka det kunde befinnas lämpligt att på detta sätt offentliggöra;

att ledamotsavgiften för det kommande året skulle läggas med 8 mark till föreningens allmänna kassa;

att hvarje medlem skulle på samma sätt som hittills utan särskilda kostnader erhålla ett exemplar af tidskriften sig tillsändt;

att Centralbestyrelsen för nästa år egde uppgöra program öfver diskussionsfrågor för året och bestämma dagen för årsmötets hållande;

att Centralbestyrelsen skulle — med anlitan- de, därest sådant påfordrades, af föreningens medel — föranstalta om utgifvandet af en ny upplaga af 1734 års lag äfvensom af öfversättning till finska af något värdefullt utländskt arbete af rättsvetenskapligt innehåll.

Slutligen anställes med slutna sedlar val af centralbestyrelse för nästa år, och utsågos härvid: till ordförande senatoren *Henr. Borenius*; till ledamöter professorerne *Jaakko Forsman*, *R. Hermanson* och frih. *R. A. Wrede* samt hofrättsassessorn *A. Nybergh*; till suppleanter professorn *J. N. Lang* och doktor *Wilhem Chydenius*.

Juridiska Föreningens i Finland

för året 1893

godkända allmänna öfverläggningsämnen.

1:o. Kan den bestämning i 44 § af K. Förordningen den 8 December 1873, angående kommunalförvaltning i stad, att stadsfullmäktige ega ibland sig utse personer till särskildt utskott, åberopas af utom stadsfullmäktige stående medlem af kommunen till stöd för vägran att emottaga ledamotskap i sådan bestyrelse eller direktion, som omtalas i samma förordnings 81 §?

2:o. Om aktiebolag är part i rättegång, bör domare, hvilken är aktionär i bolaget, i denna sin egenskap anses ega i saken del och sålunda, ehuru väl han icke kan anses hafva att af målets utgång vänta „synnerlig nytta eller skada“, i förmågo af 1 § 13 cap. R. B. vara jävig att med målet taga domarebefattning?

3:o. Om vid försäljning af fastighet på landet köpets bestånd gjorts beroende af något i gällande lag tillåtet vilkor, t. ex. det, att en del af köpeskillingen skall erläggas på bestämd dag, kan åt säljaren lagenligen meddelas uppbud och fastebref å fastigheten, innan sådant köpevilkor af honom fullgjorts?

4:o. Om någon ådömes ansvar för det han utan föregången sådan behörig anmälan, som i K. Förordningen den 31 Mars 1879, angående näringarna, föreskrifves, idkat handelsrörelse uti därtill särskildt inrättadt försäljningsställe, så frågas: bör domstolen äfven ålägga den sakfælde att utgifva den uti 18 § af nämnda förordning stadgade handelsafgiften?

5:o. Kan den, som på grund af nytjorätt innehar annans jord, under rättegång om lägenheten tillkommande egor eller förmåner göra vidsträktare anspråk gällande än jordegaren?

6:o. Om intecknad fastighet försäljes och den nye egaren genom påteckning å den förra egarens intecknade förbindelse åtager sig ansvarighet för gälden, skall jämväl då, likasom när ny förbindelse i eget namn af den nye egaren utfärdas, inteckningshafvaren för åtnjutande af sin förra förmons rätt inom den i 26 § af K. Förordningen om inteckning af den 9 November 1868 stadgade tid därom anmäla hos den domstol, som inteckningen meddelat? Och kan sådan anmälan med laga värkan göras, äfven om den nye egaren icke anmält sig till erhållande af uppbud?

7:o. Är den, som förbundit sig att ansvara för all den förlust, som långifvare kan komma att vidkännas, i händelse lånesumman icke utgår ur intecknad fastighet (fyllnadsborgesman), fortfarande bunden vid sin ansvarighet äfven sedan den intecknade fastigheten af gäldenären öfverlåtits till ny egare och denne öfvertagit den personliga ansvarigheten för skulden (den förre blifvit sin personliga ansvarighet kvitt)?

8:o. Om makes anspråk mot andre maken på underhåll utom det gemensamma hemmet eller barns anspråk på underhåll af fader konkurrerar med andre makens eller faderns borgenärers fordringar, hvilken rätt till betalning tillkommer förstnämnda anspråk i förhållande till dessa fordringar? Och betingas någon skilnad af den omständigheten, att berörda anspråk redan blifvit af domstol godkändt och till visst belopp fastställt?

9:o. Kan panträtt i lösöre stiftas till säkerhet för fordran, som ännu icke tillkommit?

10:o. Kan kommanditbolag upplösas utan att anmälan därom göres hos magistrat (eller häradsrätt)?

11:o. Är efterlevande make, som med andre makens arfvingar lefver samman i bo oskifta utan att aftal om vilkoren därför gjorts och därunder handhafver boets förvaltning, skyldig att till öfrige bodelegare redovisa för för-

valtningen? Och betingas någon skilnad i förhållande till omyndig arfvinge af den omständigheten att den efterlevande maken tillika är den omyndiges förmyndare?

12:o. Då sund, på sätt i 4 § 12 cap. J. B. omförmäles, är beläget sidolängs emellan särskilda byasamfälligheter, hvilkas omkretsår vid samfälligheterna för längre tid tillbaka öfvergångna storskiftesförrättningar faststälts, utan att gränsen emellan byarna i sundet då utsatts, samt sagda sund därefter mera tillgrundat på ena sidan sålunda att där uppstått dels tillandningar dels alldeles grundt vatten, medan kungsådern i sundet befinner sig till största delen på motsatta sidan om detsammas midtlinje enligt strändernas sträckning vid tiden för storskiftena, frågas: bör tvist, som numera emellan bägge sidornas strandegare uppkommit om andel i sundets fiskevatten, afgöras enligt förhållandet för närvarande eller vid tiden för storskiftesförrättningarna?

13:o. a) Eger testamentstagare, som satt sig i besittning af testamenterad egendom, öfverhufvud med laga värkan föryttra sådan egendom, innan testamentet vunnit laga kraft? Och om frågan besvaras jakande, under hvilka omständigheter kan en slik föryttring ega rum? b) Hvilken värkan gentemot borgenärer och medarfvingar eger ett afstal, hvarigenom delegare i dödsbo innan arfskifte skett föryttrar sin andel i boets fastighet?

14:o. Är den, som blifvit sakfäld för stöld eller annat sådant nesligt brott och förty enligt lag ej får antagas till åbo å kronohemman, berättigad att erhålla utlösen?

15:o. Får en person, som emot lösen afträdt sitt eventuella arf till fastighet å landet, genom testamente förfoga öfver sådan lösen eller skall densamma betraktas såsom vederlag för arfvejord?

16:o. Får domstol vid behandling af fråga om klyfning af lägenhet döma om storleken af sakegarenes andelar i fastigheten, hvarom stridighet under sådan rättegång uppstått, eller bör sådan eganderättsfråga först genom särskild rättegång afgöras?

17:o. Huru gestaltar sig ansvarsskyldigheten, då två personer ingått borgen och därvid förbundit sig att „en för alla och alla för en“ ansvara för gälden?

18:o. Uti 63 § af K. Förordningarna angående villkoren för försäljning af brännvin den 16 Juli 1886 och den 9 Juni 1892 stadgas att alla förut utfärdade författningar rörande ifrågasvarande ämnen upphört att vara gällande för framtiden. Ega med afseende härpå K. Kungörelsen af den 26 Februari 1872 angående förbud för minutförsäljare att till underbefäl eller manskap af ryska eller finska militären föryttra brännvin eller sprit äfvensom 46 § i K. Skolordningen den 8 Augusti 1872 angående ansvar för försäljning af starka drycker åt skolungdom fortfarande giltighet?

19:o. Om domkapitel eller annan förvaltningsmyndighet, hos hvilken underlydande tjänsteman angifvits för fel i tjänsten, genom utslag, som vunnit laga kraft, förklarat angifvelsen ostyrkt eller obefogad, samt angifvaren sedermera vid domstol tilltalas för falsk angivelse, hvilket afseende bör i sådant mål fästas å förvaltningsmyndighetens utslag?

Juridiska examina vid det finska Universitetet.

År 1891 aflades inför Juridiska Fakulteten följande examina:

under vårterminen:

Juris utriusque kandidatexamen af filosofie magistrarne Uno Jakob Oskar Gadd, Ernst Gustaf Stenbäck, Karl Teodor Björkman och Johannes Osvald Wasastjerna äfvensom filosofie kandidaterne Filip Grönvall och Georg Emanuel Weber.

Allmän rättsexamen af stadskamreraren Ferdinand Hjalmar Gideon Rydman, senats extra kopisten Johan Emil Boije samt studerandene Michael Baér, Konrad Emil Björkstén, Anton Ivar Björnvik, Filip Gustaf von Bonsdorff, Harald Hannibal Holmberg, Evert Harald Lindholm, Herman Masalin, Ivar Palmgren, Oskar Rautian, Alexander Branders, John Palmgren, Johannes Gottfrid Sommers, Johan Axel Tammelander, Karl Rafael Slöör och Ivar Waldemar Groundstroem.

Domare examen af landskanslisten Assar Kalm samt studerandene Karl Otto von Gerdten, Kustaa Alexander Forsblom och Karl Emil Wallin.

Kameralexamen af landskanslisten Assar Kalm, kontorsskrifvarn Henrik Gabriel Ståhlberg, filosofie magistrern Karl Gustaf Laukkanen samt studerandene Alfred Lindbohm, Werner Gottfrid Nauklér, Axel Wilhelm Alander, Kustaa Alexander Forsblom, Paavo Waittinen, Juho Ossian Grönmark, Johannes Huovinen, Antti Juhana Nordenstreng, Heikki Ville Pitkänen, Gustaf Arthur Aspelin, Harald Bäckström, Ture Evert Godenhjelm, Georg Fredrik Albert Markelin, John Berndt Nordgren, Hugo Axel Sandström, Uno Wilhelm Sandström, Karl Oskar Stråhlman, Otto Herman Wallén, Artur Rikard Wendell, Johan Gustaf Wihlman, Otto Sakris Cleve, August Rancken, Toivo Antti Kiljander och Elis Akates Urbin.

under höstterminen:

Juris utriusque licentiatexamen af juris utriusque kandidaten Jakob Wilhelm Chydenius.

Juris utriusque kandidatexamen af filosofie magistrern Juho Edwin Castrén.

Allmän rättsexamen af senats extra kopisterne Frans Wilhelm Haavisto, John Nordgren och Bruno Granfelt samt studerandene fri-

herre Axel de la Chapelle, Karl Oskar Stråhlman, Ernst Gabriel Geitlin, Johan Eliel Wilskman, Otto Evert Broms, Arthur Pippingsköld, Wäinö Ossian Anthoni, Gustaf Jakob Arrhenius, Johan Rafaël Ugglä, och Walfrid August Wilhelm Blåfield.

Domareexamen af studerandene Fredrik Gabriel Lagus, Karl Adolf von Brandenburg och Axel Ernst Sylvin.

Kamalexamen af filosofie magistern Johan Oskar Frestadius samt studerandene Edmund Wilhelm Behse, Artur Hermanson, Fredrik Leonard Wetterstein, Rupert Bergman, Nestor Gabriel Aschan, Emil Kristian Enberg, August Hyyryläinen, Nikolai Tammelin, Herman Warjus, Knut Walter Lindroth, Theodor af Reeth, Arvid Walter Utter, Georg August Wikström, Kaarlo Heikki Arola, Aatto Manninen, Alfred Gideon Pfaler och August Hjalmar Stenroos.

År 1892 aflades inför Juridiska Fakulteten följande examina:

under vårterminen:

Juris utriusque licentiateexamen af juris utriusque kandidaten Karl Salomon Willgren.

Juris utriusque kandidatexamen af filosofie magistrarne Arthur Alfred, Neovius, Kaarle Salomon Sisto och Anton Wuorinen samt filosofie kandidaten Kustaa Aatolf Häyrynen.

Allmän rättsexamen af hofrättsauskultanten Karl Emil Wallin kronolänsmannen Assar Kalm, filosofie magistern Alfred Johannes Gulin, filosofie kandidaten Benjamin Anneberg, senats extra kopisterne Lars Henrik Kekoni, Sanfrid August Elias Lojander, Samuli Wilho Cornér och Gustaf Adolf Hagelberg, bokföraren vid järnvägsstyrelsen Lennart Hjalmar Söderström äfvensom studerandene Gustaf Arne Cederholm, Johan Gustaf Tammela, Sune Bertil Björkstén, Artur Gabriel Krogerus, Hjalmar Matias Stenbäck, Georg Isidor Säfström, Wladimir von Willebrand, Georg Edvard Winter, Selim Viktor Stenius, Otto Wilhelm Weckman, Kuno Fritjof Alfthan, Arthur Brofeldt, Ossian Jakob Ferdinand Häggman, Bruno Lagus, Karl Werner Lindberg, Arno August Gabriel Rydman, Karl Eugen Randell, Gustaf Hjalmar Roos, Gösta Filip Carlsson, Ludvig Collan, John Fredrik Dahlström, John Alexis Dittmar, Alexander Severin Grön, Wäinö Vindician Hirvinen, Uno Alexander Holmström, Klas Lennart Molander, Bror Filip Mölsé, Fredrik Wolter Rosenlew, Juho Wilhelm Stenberg, Johan Fredrik Suuronen och Julius Werner Ståhlberg.

Domareexamen af studerandene Bror Anders Florentin Sundroos, Eemil Eerik Makkonen, Klas Werner Waldén och Leontes Gylling.

Kamalexamen af filosofie kandidaten frih. Tor Harald Carpelan, t. f. lektorn filosofie magistern Karl Werner Gabriel Lindeqvist, kaptenen Ivar Adolf Gulin, stabskaptenen frih. Magnus von Kothén, kopisten vid poststyrelsen Gustaf Wilhelm Forsblom samt studerandene Bror Anders Florentin Sundroos, Wäinö Mikael Carlsson, Karl Herman Fager-

lund, Walter Albert Herlin, Gösta Nordgren, Johannes Hagelberg, Matti Nikula, Karl Arthur Hjalmar Alcenius, Harald Eugen Borg, Erik Edvard Lilja, Josef Eldad Lindqvist, Henrik Johan Nordberg, Anton Aloys Qvist, August Alexander Sjöman, Onni Edvard Alexander Walhberg, Karl Sune Fredrik Jägerroos, Juho Melart, Robert Pettinen, Karl Bruno Stenius, Kustaa Aleksander Wilkman, Otto Wilhelm Aleksander Åkerblom, Axel Elis Akates Berger, Harald Wilhelm Blomberg, Carl Demetrius Forssman, Evert Jonatan Forsström, Leontes Gylling, Richard Malachias Henricsson, Axel Waldemar Stenberg, Henrik Leopold Tammela, Ernst Mathias Hyppönen, Paavo Erkki Hällström, Armas Gideon Järnefelt, Knut Uno Nyberg, Adolf Heribert Nyman, Emil Erik Salenius, Weikko Westerlund och Matti Wilkki.

under höstterminen:

Juris utriusque kandidatexamen af filosofie kandidaten Axel Edvard Wasastjerna.

Allmän rättsexamen af hofrättsauskultanten Emil Erik Makkonen, häradsskrifvaren Frans Oskar Silén, senats extra kopisten Onni Edvard Alexander Walhberg, extra ordinarie kammarskrifvaren vid tullstyrelsen Gösta Nordgren samt studerandene reservfänriken Gustaf Arthur Aspelin, Hans Henrik Estlander, Kaarle Henrik Majander, Arvid Alexander Nordenstreng, Karl Uno Boehm, Artur Reinhold Hammarén, Alfred Aleksi Alander, Frans Albert Pehkonen, Paavo Werner Brander, Petter Ludvig Fagerström, Henrik Hjalmar Kahelin, Uno Amandus Strömstén och Axel Ärt.

Domareexamen af studeranden Karl Fredrik Andersson.

Kamralexamen af studerandene Karl Henrik Åberg, Albin Johannes Bergh, Juho Frans Junttila, Oskar Edvard Maximus Laurila, Jaakko Toikkonen, Karl Anton Gardberg, Georg Grönholm, Nikolai Sittkoff, Karl Artur Wikman, Karl Fredrik Andersson, Axel Wäinö Forsberg och Juho Arvi Östberg.

Herrar Jurister

behagade observera att i dessa dagar
på Söderström & C:o's förlag utkommit:

GRUNDDRAGEN

AF

BEVISRÄTTEN

ENLIGT GÄLLANDE LAG

AF

Professor R. A. WREDE.

FÖRSTA HÄFTET.

Pris 3 mk. 25 p.

Andra häftet, som avslutar arbetet, utkommer under september månad detta år.

Kenenkä omat ovat pappien virkatalot?

(Esitelmä, pidetty muutamien pappissäädyn jäsenten yksityisessä kokouksessa 1891 vuoden valtiopäivien aikana.)

Pappien virkataloja koskeva arm. esitys on herättänyt eloon kysymyksen, jota jo kauan on harkittu, mutta jota kuitenkaan ei voida sanoa lopulliseen ratkaisuun saatetuksi, nimitt. kysymyksen: kuka on pidettävä pappispuustellien varsinaisena omistajana. Että asia ei ole puhtaasti teoreetista laatua, vaan myös saattaa käytännölliseltä kannalta katsoen tulla hyvin tärkeäksi, on tarpeeton tässä ottaa selitettäväksi. Kysymyksen käytännöllisen tärkeyden ovatkin muutamat arvostat säätykumppanit nimenomaan huomauttaneet. Monta vastausta näkyy ensi silmäyksellä olevan tarjona nyt puheen-alaiseen kysymykseen. Ja itse asiassa on siihen vastattukin eri tavalla. Valtio, Suomen yleinen evankelisluterilainen kirkko, paikalliskirkko, paikallisseurakunta saattavat kukin jollakin syyllä esiintyä nyt sanottuna omistajana. Minä puolestani en voi kuitenkaan yhtyä mihinkään näistä mielipiteistä, joihin nyt olen viitannut. Pyydän sentähden muutamilla sanoilla tuoda esiin ajatukseni puheena-olevassa asiassa, vaikk'ei minulla nyt ole ollut tilaisuutta omistaa sille mitään erinäistä tutkimusta.

Ensinnä lienee tarpeen, että kysymyksemme valaisemiseksi otan mainitakseni muutamat kirkollis-papillisen maaomaisuuden syntyä ja lainmukaista asemaa koskevat yleisesti tunnetut seikat.

Katolinen kirkko oli omakseen anastanut melkoisen osan Ruotsin ja Suomen maa-alaa. Kuningas Kustaa I lausui Westersin valtiopäivillä v. 1527, että kruunulla ja aatelilla yhteensä oli maata tuskin $\frac{1}{3}$ siihen verrattuna mitä oli pappien,

munkkien, kirkkojen ja luostarien hallussa. Tämä epäkohta, joka saattoi valtakunnan melkein perikadon partaalle, korjattiin perinpohjaisesti niin sanotun Westeråsin Recessin kautta v. 1527, jonka Kustaa I pani toimeen. Reduktionin kautta saatiin kirkolta pois sen maa-omaisuus, joka oli 3 lajia: 1) *piispa-* 2) *tuomiokirkko-* ja 3) *luostari-tilat*.

Näistä 3 lajista kustakin erikseen on huomattavaa:

1) *piispan-talot*. Westeråsin recessin tarkoitus ei ollut, että piispoilta piti kokonaan riistettämän heidän maatilansa, vaan että heidän tulisi, sittenkuin heille oli vakuutettu tiloista joku kohtuullinen tulo, siitä mitä sen yli jäi maksaa kruunulle määrätty rahavero. Mutta koska siitä järjestelmästä syntyi paljon vastuksia ja rettelöitä, otettiin vihdoin piispantilat kokonaan kruunun omaksi ja piispat saivat muka korvausta kymmenyksissä ja prebende-tiloissa.

2) *Tuomiokirkkotilat* asetettiin alussa melkein samalle kannalle kuin piispantilat, mutta otettiin nekin lopullisesti kruunun omaksi.

3) *Luostaritilat* pantiin kohta alusta Westeråsin recessin kautta kruunun alle, jota vastoin kuningas sitoutui pitämään huolta luostarien ylläpidosta ja luostarin-asukasten elättämisestä. Luostarit pian sen jälkeen, niinkuin tunnettu on, kokonaan hävitettiin.

Sillä tavalla luovutettiin kirkolta melkein koko sen maa-omaisuus, josta suurin osa tuli kruunulle ja vähempi osa aatelille. Mitä kirkolle jäi oli sangen vähäpätöistä (ks. esm. pappispriv. v:ltä 1723 § 6: små kyrkian tillhörige och henne när belägna hemman etc.). Että kruunu sen sijaan tuon runsaan saaliin korvaukseksi otti suorittaaksensa muutamia kustannuksia, joita kirkko ennen oli kantanut, olkoon sivumennen sanottu (määräämällä maatiloja ad pios usus j. n. e.).

Nyt puheena-olleesta kirkon maaomaisuudesta ovat varsinaiset pappispuustellit kokonaan erotettavat, koska niiden synty on varsinaisesti toinen kuin edellämainitun maa-omaisuuden. Katson pikaisesti erikseen kutakin puustelliluokkaa, jota uusi puustelliasetus-ehdotus tarkoittaa:

A) *Kirkkoherra-puustellit* ovat kahta lajia: a) *vanhat* ja b) *uudet*.

a) *Vanhat puustellit* olivat olemassa jo ennen uskonpuhdistusta nimellä „*kirkio bool*“. Nämät ovat saaneet alkunsa pääasiallisesti kahdella eri tavalla:

1) Vanhain lakien määräysten kautta, että pitäjään-miehet olivat velkapääät, sittenkun pitäjään kirkko oli valmis, saattamaan kokoon (sammanskjuta eli niinkuin sanottiin sköta) papintaloksi tiluksia, (josta onkin seuraus että useain vanhain pappilain tilukset ovat kovin hajalla, ulkopalstoina j. n. e.);

2) jonkun yksityisen henkilön lahjoituksen kautta, joka henkilö oli antanut seurakunnalle maata pappispuustellia varten. Palkinnoksi anteliaisuudestaan sai semmoinen lahjoittaja tavallisesti *jus patronatus* oikeuden.

b) *Uudet kirkkoherrapuustellit* ovat saaneet alkunsa uskonpuhdistuksen jälkeen, sittenkuin erämaat olivat joutuneet kansoitetuiksi ja viljelyksen alaisiksi. Koska siihen aikaan vanhain lakien kirkkokaaret eivät enään olleet voimassa eikä siis tuo pitäjään-miesten vanha velvollisuus hankkia kirkkoherralle virkatalo enään ollut olemassa, täytyi sitä tarkoitusta varten määrätä *kruunun tiloja*. Bonsdorff (kamerallagf. I, 88) mainitsee että Kun. resolutionin kautta Turun hippakille Marrask. 30 p. 1643 maaherrat saivat käskyn kruununtiloista valita pappiloita uusille pastoraateille.

B) *Kappalaispuustellit*. Nämätkin ovat sekä *vanhoja* että *uusia*.

a) *Vanhat kappalaispuustellit* ovat alkuansa olleet vanhoja lukkaritaloja tai kirkkotiloja. Kun nim. kappalaisvirat uskonpuhdistuksen jälkeen asetettiin, annettiin lukkarien tulot kappalaisille sillä ehdolla, että kappalaiset ylläpitäisivät myös lukkarin virkaa (Kaarlo Herttuan kirje Huhtik. 2 p. 1596). Sivumennen sopii mainita, että nähtävästi kappalaiset hyvin kehnosti toimittivat lukkarin-virkaa, jotta täytyi kuitenkin erinäisiä lukkareita kustantaa. Tämä antoikin aihetta valituksiin kansan puolelta, tietääkseni viimein 1766

v:n valtiopöydä. Kansa, näet, tahtoi lukkaritalot takasin niiden alkuperäiseen tarkoitukseen. Kun. res:ssa yht. kansan valituksiin Jouluk. 9 p. 1766 (§ 14) sanotaan sen johdosta:

„Kngl. Maj. pröfvar i nåder rättvist, at de klockare-hol och jordar, som bevisas hafva olagligen blifvit dragne från klockarne, och nu af obehörige personer innehafvas, böra genast til sitt rätta bruk och behof lagligen återställas. Och hvarest Capellaner i brist af annat boställe bo på Klockareborden och tillika Klockaresysslor förrätta, det bör ock hädanefter dervid förblifva.“

Paitsi nyt ylläsanotulla tavalla syntyi vanhoja kappalaispuustelleja Ruotsissa siten, että vanhat, kirkolle jääneet pienet maatilat, joista 1723 v:n pappispriv:n 6 §:ssä puhutaan, kappalaisten virkataloiksi käytettiin.

b) *Uudet kappalaispuustellit* ovat toista syntyä kuin vanhat. Mikäli seurakunnat kasvoivat, tuli lisätty luku kappalaisia tarpeelliseksi. Mutta koska vanhat lukkaripuustellit ja jo mainitut kirkkotilat, jotka olivat olleet kappalaispuustelleiksi sopivia, jo oli otettu samaan tarkoitukseen käytettäväksi, ei ollut muu neuvo kuin hankkia uusille kappalaisille puustelleja antamalla siihen tarkoitukseen *kruunun-tiloja*.

C) *Saarnaaja-puustellit*. Semmoisia löytyy muutamissa paikkakunnissa, jotka ollen kaukana pitäjään-kirkoista ovat muodostuneet eri kirkkokunniksi (predikogäll). Kun. res:n kautta pappissäädyn valituksiin v:ltä 1719 (§ 9) myönnetään seurakunnille oikeus lunastaa puustelliksi semmoisiin paikkakuntiin sijoitetuille saarnaajille ja pitäjään-apulaisille joku sopiva perintö- tai kruunun-tila. Nämät puustellit ovat luonnostaan tavallisia kruunun- tai perintö-tiloja, sekä näiden tilojen velvollisuuksien alaiset.

D) Sen ohessa löytyy siellä täällä myöhemminä aikoina syntyneitä aivan pieniä puustelleja, joita oikeastaan sopisi nimittää puustelli-tonteiksi. Ne eivät ole edes manttaaliin pantuja. Sivumennen sopii mainita, että semmoisia manttaaliin panemattomia maa-aloja kyllä on muitakin, jotka ovat syntyneet asiain pakosta ennenkuin 1864 v:n maanlohkomis-

asetus ensin avasi säännöllisen tien semmoisten pienten maa-alain eroittamiseen.

Tästä pienestä katsauksesta huomaa, että puheena-olevat puustellit ovat saaneet alkunsa suureksi osaksi seurakuntalaisten antamista tiluksista, suureksi osaksi myös kruunun antamasta maasta, jopa joskus myös jonkun yksityisen henkilön lahjoittamasta maatilasta, mutta että sanotut puustellit ainoastaan hyvin pieneksi osaksi ovat kirkon vanhaa perua, jonka Kustaa I ryösti melkein työpötyhjäksi. Vaikka tieto puustellien synnystä on välttämätön puheena-olevan asian käsittämiseksi, ei ole niiden synty asiassa ratkaiseva. Jos rupeaisi puustellien synnyn mukaan päättämään, kenenkä omia ne ovat, tulisi epäilemättä väärille ja mahdottomille perille, ensiksikin siten että tilat, joidenka tarkoitus ja tehtävä on ihan sama, joutuisivat toisiinsa verraten aivan erilaiseen asemaan. Bonsdorff (Kamerallagf. I, 88) sanoo siitä:

„Men oakadt prestbolens olika uppkomst, och ehuru väl de gamla derefter varit att anses för socknens egendom, hafva de likväl uti författningarna blifvit lika ansedde, hvarföre all skilnad dem emellan numera är öfverflödig.“

Sen pitempiin selityksiin asiasta ei ryhdy Bonsdorff. Että jonkunlainen taipumus ilmestyi vallanpitäjissä suoraan lukea pappispuustellit kruunuun omaksi, ei sovi kieltää. Niinpä sanotaan knk. res:ssa papiston valituksiin v:ta 1672 (§ 12) että papinpuustellin „ägande och dominus fundi“ „är Chronan eller ock någon annan speciel Patronus.“ — Vuodesta 1718 alkaen oli alettu panna pappistilat maakirjaan kruunutilain kolumniin. Papisto pani tämän pahaksi, ja vaati että pappistiloille pantaisiin vanha rubriikki: *kyrkogeistlige*. Kunink. Maj. ei kuitenkaan suostunut pappissäädyn vaatimukseen, mutta lausui (knk. res. papiston valituksiin Heinäk. 7 p. 1752) säädylle lohdutukseksi:

„Kunnandes Präste-ståndet för öfrigt trygga sig dervid, att de dem tilslagne hemman och lägenheter, igenom Jorbokens inrättning, icke ombyta den natur, som dem efter Privilegierne tillkommer.“

Mutta pappissääty ei sittenkään ottanut tuosta pappispuustellien siirtämisestä kruununtilain kolumniin oikein tyyntyäksensä, vaan uudisti edellä-sanotun vaatimuksensa. Siihen vaatimukseen Knk. Maj. ei sittenkään suostunut, vaan vastasi (v. 1803) että pappissääty saa turvautua äsken sanottuun 1752 vuoden knk. resolutioniin.

Kruunu ei voinut suorastaan lukea sanottuja puustelleja omakseen, mutta toiselta puolen ei voinut kukaan muukaan esiintyä omistusoikeuden vaatimuksella. Sitä epävarmuutta, joka sanottuun omistusoikeuteen nähden vieläkin on vallitsemassa, kuvaa hyvin Liljenstrandin lausunto asiasta (hänen kirjassaan: „Om Finlands jordnaturer och äldre skatteväsende“ siv. 432):

„Det är svårt att rätt karaktärisera dem (pappispuustellit sekä muut kirkollisiin tarkoituksiin määrättyt maatilat). Utan tvifvel böra de betraktas såsom en art af statsegendom. Några af dem tillhöra egentligen kommunerna, men äfven i detta fall kunna de hänföras till kategorin af statsjord uti en mera omfattande betydelse. Här förekommer likväl den särskilda omständigheten, att staten i afseende å deras förvaltning framträder på sätt och vis i dubbel form. Under medeltiden ville kyrkan gälla såsom statens öfverhufvud, och ehuru den numera icke kan sägas bilda en stat i staten, så intager det kyrkliga ståndet likväl ännu fortfarande en sådan privilegierad ställning i samhället, att eganderätten till ifrågavarande lägenheter från en viss synpunkt kan betraktas såsom delad emellan kronan och det kyrkliga ståndet, såvida hvardera har en själfständig rättighet att ingripa i deras förvaltning.“

Nyt mainitut tosiasiat sekä muutkin seikat, joita pyydän saada tässä esiintuoda, mielestäni pakottavat luopumaan entisistä yrityksistä selvittää puheenalaisten maatilain luonnetta omistusoikeuteen nähden.

Otan tässä lyhyesti mainitakseni mielipiteeni asiassa sekä pää-asialliset syyt, joihin se perustuu.

Kaikkialla, missä uskonpuhdistus lopetti katolisen kirkon vallan, katsottiin kumminkin kirkon miesten puolelta

evankelinen kirkko vanhan kirkon oikeaksi perilliseksi. Mutta kun evankelisen kirkon tarkoituksiin ja henkeen ei katsottu soveliaaksi, että uusi puhdistettu kirkko prameilisi noilla katolisen kirkon maallisilla rikkauksilla, kävi valtion mahdolliseksi anastaa nämät rikkaudet ja jättää ainoastaan pienet niukat tähteet uudelle kirkolle. Mutta sitä vastoin oli yleisesti tunnustettu periaate, että valtio, joka oli omakseen ottanut verrattoman suurimman osan katolisen kirkon omaisuutta, *oli velvollinen* tyydyttämään puhdistetun kirkon tarpeet, siitä luonnollisesta syystä, että valtio oli haltuunsa ottanut sen, joka oikeastaan olisi pitänyt perinnön kautta tulla puhdistetun kirkon omaksi.

Semmoinen oli uskonpuhdistajien ajatus, joka minun tietääkseni teoriassa ja käytännössä on tunnustettu oikeaksi kaikissa evankelisissa maissa. Melanchtonin asiata koskeva lausunto (tähän otettu 1845 v:n kirkkolain ehdotuksen motiiveista) ovat siinä kohden varsin kuvaavia. Hän sanoo:

„När öfverheten afskaffar den orätta gudstjänsten, tillhör egendomen den rätta kyrkan, och har altså kyrkan dominium till samma egendomar, men den världsliga öfverheten är beskyddare öfver dem och har att beställa om dem, såsom om andra publica bona. Därvid är öfverheten skyldig att icke använda dem på för kyrkan främmande ändamål, utan troget vårda dem, däraf tilldela först predikoämbetet och skolor underhåll efter behof, därefter hjälp åt de fattige, sedan ock understöd åt medellös ungdom, som idkar studier, och om något därefter är öfrigt, må öfverheten själf njuta det, emedan hon är kyrkans patron, skyddar kyrkans egendom och vidkännes stora kostnader för religionen och undervisningen.“

Että katolinen kirkko ei epäillyt ainakin tarvittaessa pitää ja käyttää kirkollista omaisuutta *yhteiskirkon* omana on tunnettu, vaikka kyllä maallinen oikeus vastahakoisesti tunnusti tämän yhteiskirkon juriidilliseksi personaksi, joka olisi saattanut olla omistusoikeuden subjektina. Mutta pääasiallisesti oli katolisenkin kirkon käsityksen mukaan yksityiset kirkot ja yksityiset kirkolliset laitokset kirkollisen omai-

suuden omistajia. Yhteiskirkko juriidillisena personana, eli toisin sanoen omistusoikeuden subjektina, ei soveltune protestanttiseen käsitykseen eikä ole liioin saanut mitään tukea maallisessa lainsäädännössä ei ainakaan Ruotsissa ja Suomessa. Niin muodoin täytyisi ajatella, että kirkollinen omaisuus laajassa merkityksessä, mikäli sitä ei anastettu suorastaan valtion omaksi, on joko yksityis- eli paikalliskirkkoin tai seurakuntain oma. Että yksityiskirkkoin omaksi jäi joku määrä pienempiä tiloja ja tiluksia olen jo äsken maininnut (ks. Pappissäädynpriv. v. 1723 § 6: „De små kyrkian tillhörige och Henne när belägne Hemman“). Mutta että pappispuustellit olisivat yksityiskirkkoin omia, sitä ei voi millään syyllä väittää. Yksityiskirkon omaisuuden hallinnolla ei ole mitään tekemistä puustellien kanssa. Jo mainitussa paikassa (§ 6 pappissäädyn privilegiumeissa v:lta 1723) kyllä puhutaan pienistä kirkon omistamista tiloista, „som af Capellaner och Klockare blifvit brukade och ännu brukas.“ Nämät tämmöiset puustellit ovat tietysti asianomaisen yksityiskirkon omat. Mutta semmoisia, jonkun yksityiskirkon omistamia pappispuustelleiksi käytettyjä maatiloja ei minun tietääkseni löydy Suomessa, jonka tähden ei niitä tarvitse ottaa lukuun.

Siis pidän selvänä, ettei pappispuustelleja voida lukea yhteiskirkon (s. o. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon) eikä myös sen alle kuuluvain yksityiskirkkoin omaksi.

Että kruunu jo hyvään aikaan osoitti taipumusta anastamaan pappispuustellit kruunun omaksi, muun muassa asettamalla ne maakirjaan kruunukolumniin, ja että papisto sitä vastaan pani kiinteän vastalauseen, olen jo huomauttanut. Eikä mitenkään voi kruunulle myöntää semmoista omistusoikeutta. Mitä vanhoihin puustelleihin tulee, jotka saivat alkunsa siten, että seurakunnat niitä varten kokoili tiluksia, ei ole kruunulla niiden yli milloinkaan ollut mitään omistajan valtaa. Ne eivät kuuluneet siihen kirkon omaisuuteen, jonka Kustaa I Westeråsin recessin kautta anasti kruunun omaksi. Mutta myöskin ne uudemmat puustellit, joita kruunu uskonpuhdistuksen jälkeen antoi pappien virkataloiksi, ovat ikuisiksi ajoiksi luovutetut sanottuun tarkoitukseen. Kruunu on siis luopunut omistusoikeudestaan niihin ja ne ovat ase-

tetut samalle kannalle kuin vanhimmatkin puustellit sillä eroituksella kuitenkin, joka muistuttaa heidän entisestä synnystä, että he ulostekoihin ja veroihin nähden ovat vähemmän edullisessa asemassa kuin vanhat puustellit. Kaikkien vähimmin saattaa kruunu vaatia itselleen mitään omistusoikeutta niihin puustelleihin, joita seurakunnat myöhempinä aikoina ovat pappejansa varten perustaneet.

En ole myöskään asetuksissa, mikäli olen niitä ehtinyt tarkastelemaan, löytänyt tarpeeksi tukea sille mielipiteelle, joka lieene hyvin yleinen ja jota Nordströmin kannattaa, että pappispuustellit muka ovat yksityisseurakuntien omia, vaikka tietysti puustellit tuottavat seurakunnille suurta hyötyä, ne kun melkoisessa määrässä helpottavat seurakuntien velvollisuutta pappiensa palkkaamiseen. Seurakuntien vaita puustelleihin nähden on tarkasti rajoitettu ja on kokonaan sidottu niiden tarkoituksen kautta. Rak. K. 26: 2 sanotaan kyllä, että, jos pappi on puustellin metsästä otetuilla aineilla rakennuttanut itselleen ylellisyysuoneita, hän on velkapää siitä maksua suorittamaan, joka tulee seurakunnalle. Mutta nuo varat pitää seurakunnan sitten käyttää pappilan rakennuksiin („och komme the penningar socknemännens til godo, vid theras bygning å prestegård.“) Siis ovat seurakuntalaiset velvolliset käyttämään niin saadut rahat puustellin rakentamiseksi. 1851 ja 1886 vuosien metsäasetusten mukaan ovat seurakuntalaiset oikeutetut käyttämään puustellin metsää puustellin rakennustarvetta varten, „sikäli kun se saattaa tapahtua ilman vahinkoa talon muille tarpeille.“ Siis on seurakunta tässäkin sidottu puustellin tarkoituksen kautta, niin-kin pitkälle että kuvernöri saattaa, puustellin haltian vaatimuksesta, kieltää semmoistakin metsän käyttämistä seurakuntalaisten puolelta. (Metsälaki Syysk. 3 p. 1886 § 19). Metsä-asetukset kyllä myöntävät seurakuntalaisille oikeuden nostaa kannetta puustellimetsän haaskaamisesta, mutta samanlainen oikeus ja velvollisuus on annettu myös kruununpalvelijoille (1886 v:n Metsälaki § 53). Niinikään on pantu kuvernörin, piispan, tuomiokapitulin jopa kontrahtiprovastin velvollisuudeksi valvoa, miten pappispuustellien metsät hoidetaan (esm. Metsä-asetus Syysk. 9 p. 1851 § 33). Että

pappispuustellien maalle ei saa perustaa torppia ilman seurakuntia kuulustelematta (pappispriv. v:lta 1723 § 9, vert. 1851 v:n metsä-asetus § 24) seuraa luonnollisesti siitä, että seurakuntien edut ovat läheisesti liittyneet puustellin oikeaan ja asianmukaiseen hoitoon. Että seurakunta on velkapää (pappispriv. v:lta 1723 § 5) kantamaan kustannukset puustellein tiluksia koskevasta riidasta, on kohtuullinen seuraus siitä suuresta hyödystä, joka seurakunnalla on puustelleista, ne kun melkoisessa määrässä helpottavat seurakunnan velvollisuutta papin palkkaamiseen. Samasta syystä on seurakunta velkapää maksamaan myös puustellia koskevat maamittari-toimitukset (Kun. kirje kamarikollegioon Marrask. 21 p. 1777 ja K. aset. Elok. 12 p. 1783 § 39). Niinikään on kirkkolain (§ 332) määräys että riidoissa, jotka koskevat muun muassa pappispuustelleja, seurakunnan puolesta valtuutettu edusmies pitää olla saapuvilla, luonnollinen seuraus seurakunnan sanottuihin virkataloihin kiintyneistä eduista.

Nyt mainitut seikat eivät ensinkään todista mitään omistusoikeutta. Ne osoittavat vaan, että seurakunnilla on muutamat oikeudet ja velvollisuudet puustelleihin nähden. Nuot oikeudet ja velvollisuudet saavat täydellisen selityksen puustellien tarkoituksesta, joka niin läheisesti koskee seurakuntain etuja.

Mitä nyt olen lyhyesti esiintuonut on pakoittanut minua hylkäämään käsityksen että puustellit muka ovat yksityisseurakuntien omia. En voi, kuten jo olen näyttänyt myöskään hyväksyä ajatusta, että puheenalaiset tilat muka ovat yleiskirkon, kruunun tai yksityiskirkkojen omiksi luettavat.

Niin ollen en voi tulla muuhun päätökseen kuin että puustellit ovat *itsenäisiä laitelmia* (stiftelser, Stiftungen). Tämä vaatii pari sanaa selitykseksi.

Paitsi luonnollisilla yksityishenkilöillä on, kuten tiedetään, myös muutamilla inhimillisessä yhteiskunnassa järjestyneillä olemuksilla oikeuden-valta, joka toisin sanoen merkitsee, että ne katsotaan oikeuden-subjekteiksi eli semmoiksi, jotka voivat olla oikeuden-omistajina. Nämä viimeimai-

nitut ovat niin sanotut: *juriidilliset personat*. Niiden oikeasta luonteesta ja merkityksestä on tieteessä vielä paljon eri mieliä enkä tietysti rupee näitä eri mielipiteitä nyt esittämään ja tarkastamaan. Varsinkin ovat mielipiteet menneet bajalle, kun on ollut kysymyksenä juriidillisten personain luokittaminen. En paljoa poikenne siitä mitä yleensä on tunnustettu oikeaksi, kun sanon, että juriidilliset personat ovat 3 pääalajia.

1) *persona-yhdistyksiä*: corporationit, seurat, yhdistykset, joita uuden-aikaisessa yhteiskunnassa syntyy yhä uusissa muodoissa ja uusilla tarkoituksilla.

2) *Laitoksia* (anstalter); julkiset, jonkunlaisia yhteisiä tarkoituksia varten perustetut olemukset (kruunu, kirkot, koulut, yliopisto y. m.) ja

3) *Laitelmia* (stiftelser): Omaisuus määrätty johonkin pysyvään hyödylliseen tarkoitukseen, esm. joku yliopiston hyväksi perustettu stipendio, köyhäin hyväksi perustettu apuraha, talo vaivaisia varten, y. m.

Laitelmat voivat olla kahta lajia:

a) semmoiset, jotka ovat annetut jollekulle entiseltään olevalle persona-yhdistykselle tai laitokselle vissillä tavalla käytettäväksi (esm. stipendio jollekulle yliopistolle).

b) Semmoiset, joissa omaisuus on aivan itsenäisesti asetettu käytettäväksi (esm. apuraha jonkun kaupungin kauppiasleskille). Silloin on tavallisesti laitelmaa perustavassa asiakirjassa tarkoin määrätty, miten laitelman omaisuus on hoidettava.

Laitelmiksi katson siis pappispuustellit. Yhdentekevää saattaa olla, ovatko ne luettavat laitelmien edelliseen vai jälkimäiseen luokkaan. Ne ovat perustetut yleistä tarkoitusta varten, ilman että niiden omistusoikeus olisi siirretty kenellekään juriidilliselle personalle, vaan ovat itse juriidillisia personia. Niiden tarkoitus on olla jonkun evankelis-luterilaisen seurakunnan sielunpaimenen asumuksena ja tuottaa hänelle palkan lisää. Toinen asia on, että pappispuustellit kuten kaikkikin laitelmat, ovat läheisesti liittyneet muutamien yksityisten ja muiden juriidillisten personain etuihin. Siitä seuraa, että noille personille myös on myönnetty

sanottuihin maataloihin nähden muutamia oikeuksia, mutta ei suinkaan omistusoikeutta. Yliopisto, jonka hyväksi on perustettu esm. stipendio, ei ole stipendion omistaja, mutta sillä on etua stipendiosta omia tarkoituksiansa varten ja siitä syystä myöskin oikeuksia mitä sen hallintoon, käyttämiseen y. m. tulee. Niinikään on yksinäiskirkkoin, seurakuntain y. m. laita mitä puustelleihin tulee.

Myös asetusten sananparret näkyvät vastaavan nyt sanottua käsitystä puustellien luonteesta. Aina tulee mielestäni se ilmi, että puustellit ovat annetut vissiin tarkoitukseen eikä kenenkään omaksi. Sivumennen yksi esimerkki.

Kun. res:ssa pappissäädyn valituksiin Heinäkuun 7 p:ltä 1752 sanotaan: „Kunnandes Präste-Ståndet för öfrigt trygga sig dervid, at *de dem tilslagne hemman och lägenheter*, igenom Jordebokens inrättning icke ombyta den natur, som dem efter Privilegierna tillkommer.“

Puustellit laitelmina (stiftelser) ovat käytettävät tarkoitukseensa niin kauan kuin se tarkoitus on olemassa, jota varten he ovat perustetut. Jos tarkoitus kokonaan lakkaa, niin on valtion asia ottaa huostaansa laitelman omaisuus velvollisuudella käyttää se johonkin samanlaiseen tarkoitukseen. Semmoinen on ollut käsitys romalaisoikeuteen perustuvassa tietoisopissa. Jos siis esm. joku seurakunta kokonaisuudessaan kääntyisi toiseen uskoon, niin ei siitä voisi seurata, että seurakunnan pappispuustelli ilman muutta mutkitta joutuisi vierasuskoisen papin asuttavaksi, vaan koska puustellin tarkoitus olla seurakunnan evank. luterilaisen papin puustelli on lakannut, niin on se valtion haltuun otettava ja määrättävä samansuuntaiseen tarkoitukseen, olipa se tarkoitus sitten oleminen vierasuskoisen papin puustellina tai joku muu. Toinen asia, jota vaan sivumennen mainittakoon, on se, ettei hallitus yksin voisi semmoista määräystä tehdä, koska se koskisi evank. luterilaisen papiston privilegioita.

Niinikään olisi se minun mielestäni poikkeamista puustelli-laitelman alkuperäisestä tarkoituksesta, jos jonkun puustellin liiallisesta metsästä saadut varat käytettäisiin muiden seurakuntain puustellien hyväksi, kuin sen, jonka sielunpaimenen eduksi se oli aiottu. Tässä on kuitenkin huomattava,

että seurakunta, jota varten joku puustelli alkuansa perustettiin, tavallisesti sisälsi useita nykyisiä seurakuntia. Se ei näy sotivan alkuperäistä laitelmaa vastaan, että kaikki ne seurakunnat eli pitäjät, jotka puustellia perustettaessa olivat yhdistetyt, mutta nyt ovat eri pitäjinä, saavat samalla tavalla nauttia emäpitäjään puustellin liikanaista metsää hyväkseen. Sillä puustelli oli alkuansa perustettu sielunhoidon hyväksi koko alalla, jota silloin saattoi hoitaa esim. yksi pappi.

Jaakko Forsman.

Nyare inhemsk lagstiftning ¹⁾.

Civilrätt.

Om makars förmögenhetsrättsliga förhållanden.

A. Om giftorätt i bo.

I.

Lagen af den 15 april 1889 angående makars egendoms- och gäldsförhållanden har, ehuru den i många andra hänseenden infört vidtgående förändringar i den finska äktenskapsrätten, med afseende å den lagbestämda giftorätten i allt väsentligt inskränkt sig till att upprepa förut i ämnet gällande stadganden, hvilket ju också är helt naturligt i betraktande af, huru nyss detta rättsinstitut varit föremål för prölning och omgestaltung. Den härskande principen i äkta makars förmögenhetsrättsliga förhållanden utgöres således nu liksom förr af egendomsgemenskapen, likvist med de gamla ganska väsentliga inskränknin-garna. Och det är att beklaga, att nu, då det gått att troligen för en lång framtid fastställa principerna på ifråga-varande lagstiftningsområde, intet allvarligt försök gjorts att aflägsna dessa inskränkningar, hvilka ännu utgöra ett hinder för egendomsgemenskapens fullständiga genomförande. Men om också den nya lagen i antydtt afseende innebär ett blott ringa framsteg, hvarom närmare här nedan, så visa dock förhandlingarna vid landtdagarna 1885 och 1888, under hvilka i för handen varande ämne diskuterats, att egendoms-

¹⁾ Anm. Afsikten med denna uppsats är ingalunda att gifva en uttömmande framställning af makars förmögenhetsförhållanden, utan endast att påpeka de förändringar, som åstadkommits genom lagen af den 15 april 1889.

gemenskapens sunda idé är djupt rotad i det finska folkets rättsmedvetande. Och detta är så mycket anmärkningsvärdare, som fasthållandet vid denna princip här, där den samlade förmögenheten är ringa, innebär en hög gärd af aktning för och erkännande af hustruns sammanhållande och ordnande värksamhet inom hemmet. Väl saknades det, såsom bekant, icke representanter för en „liberalare“ uppfattning, hvilken, obekymrad om den nordiska äktenskapsrättens historiska utveckling, gärna hade sett egendomsgemenskapen ersatt af det system, där makarna, hvad deras förmögenhetsförhållanden beträffar, äro af hvarandra fullkomligt oberoende, hvilket systems tillämplighet för våra förhållanden man sökte visa genom att åberopa under senaste tider i England åvägabrakta förändringar i den äktenskapliga förmögenhetsrätten. Något allvarligt försök till en reform i nyss antydd riktning gjordes dock icke, om man fränser det förslag, som vid 1885 års landtdag i borgareståndet framställdes i syfte att utsträcka de för fastighet på landet i afseende å giftorätt gällande grundsatserna också till stadsfastighet. Detta reformförslag framträdde dock dödfött såsom stridande mot den utveckling ej blott äktenskapsrätten, utan äfven fastighetslagstiftningen visat sig vilja taga och möttes redan af 1885 års lagutskott med enhälligt och bestämdt ogillande.

Den enda utveckling af lagbestämningarna angående den legala giftorätten, som göres af lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden, framgår af 1: 3¹⁾. Sedan här uppräknats de olika slag af landsfastighet, hvilka icke äro föremål för giftorätt, tillägges det: „Dock må ej boskap och åkerredskap till fast egendom hänföras“. En sådan bestämning ingick icke i motsvarande § af den nådiga propositionen. Tvärtom fans här en sats, som upprepade stadgandet i 10: 5 G. B., enligt hvilket boskap och åkerredskap i afseende å giftorätt betraktades såsom pertinsenser till den fastighet, till hvilken de hörde. Detta återupprepande af

¹⁾ Anm. För korthetens skull betecknas sålunda 1 kap. 3 § af Lagen om makars egendoms- och gäldsförhållanden.

stadgandet i 10: 5 G. B. synes närmast varit föranledt af en önskan att göra slut på den osäkerhet angående lagens rätta förstånd i förevarande hänseende, som åtminstone bland den stora allmänheten gjort sig gällande såsom en följd af att Kejs. förordn. af den 27 juni 1878, ehuru den upphäft 10 kap. G. B., med tystnad förbigått föreliggande fråga. Inom 1888 års lagutskott gjorde sig dock den åsikt gällande, att i fråga varande undantagsstadgande, såsom af förhållandena ej mer påkalladt. borde utmönstras, hvarigenom boskap och åkerredskap komme att äfven med afseende å gifterätt likställas med all öfrig lös egendom. Denna sin uppfattning motiveerade utskottet genom att framhålla, hurusom under en tid, då jordkulturen ännu nått blott en ringa utveckling, det kunde vara af det praktiska behofvet påkalladt att söka vid jorden fästa de få och enkla för jordbruket nödiga inventarierna, hvaremot ett sådant förfarande numera, då boskap och åkerredskap i synnerhet vid det stora jordbruket representerade ett relativt vida högre värde, ofta nog kunde leda till svåra orättvisor, till hvilkas förekommande bestämmelserna om vederlag på grund af hithörande förhållandens invecklade natur mången gång måste visa sig maktlösa. Dessa af lagutskottet anförda skäl till lagförändring vunno i allmänhet erkännande hos ständerna, ehuru ej obetingadt. Det invändes nämligen att, om också dessa skäl kunde erkännas bindande i fråga om det stora jordbruket, kvarstodo dock de förhållanden, som gifvit anledning till för handen varande undantagsstadgande beträffande alla mindre lägenheter, till hvilka, såsom utgörande det stora flertalet, i främsta rummet hänsyn borde tagas. Från annat håll anfördes att i fråga satta reform vore egnad att i någon mån utjämna den obillighet, som egde rum, då den ena maken i boet infört hufvudsakligen fastighet af inkommunikabel natur, den andra åter egendom af sådant slag, att gifterätt däri egde rum. Afgörande för frågans lösning torde varit den omständighet, att allmänna meningen, efter utfärdandet af Kejs. förordn. den 27 juni 1878, lämnad i ovisshet om lagens rätta förstånd i förevarande afseende, afgjordt uttalat sig för att hänföra i fråga komna slag af egendom till det gemensamma boet.

II.

Om lagen angående makars egendoms- och gäldsförhållanden, hvad den legala giftorätten beträffar, i hufvudsak utgör ett upprepande af förut gällande stadganden, så har sagda lag däremot i väsentlig mån omgestaltat den konventionella giftorätten. Enligt Kejs. förordn. den 9 nov. 1868 om äktenskapsförord kan endast den egendom makarna före äktenskapet egt, och icke ens all sådan, vara föremål för aftal genom förord. Härigenom uteslutes således icke blott den egendom makarna under äktenskapet förvärfva (= aflu), utan äfven sådant gods, som under äktenskapet genom arf, gåfva eller testamente tillfaller endera maken. Denna tolkning af ofvannämnda Kejs. förordn. grundar sig därpå, att sagda förordning för giltigheten af ett äktenskapsförord fordrar uppgörandet af en specialiserad förteckning öfver all den egendom, hvarom genom förordet bestämmes, ett stadgande, som icke återfinnes i lagen af 1889¹⁾. Af den egendom åter, som makarna före äktenskapet ega, kunna de genom förord kontrahera blott om sådant gods, som „lagligen bortgifvas kan“. Här har nu genom lagen af den 15 april 1889 inträdt genomgripande förändringar. Af 1: 4 mom. 2 framgår att makar numera genom äktenskapsförord kunna träffa aftal om ej blott den egendom de vid äktenskapets ingående ega, utan äfven om sådant gods, som dem under äktenskapet genom arf, gåfva eller testamente kan tillfalla, endast med den inskränkning, att arfvejord på landet aldrig kan göras till samfäld egendom. Härvid förtjänar också framhållas, att angående den egendom, som under äktenskapet af makarna aflas, aldrig någon bestämning genom äktenskapsförord kan träffas. Uti 1: 4 mom. 2 stadgas visserligen omedelbart endast att egendom af detta slag ej genom förord kan göras till någondera makens enskilda egendom, hvaremot i första ögonblicket intet hinder synes möta att om storleken af hvardera makens giftorättsandel i sådant gods annorlunda öfverenskomma än lagen bjuder. Att detta dock icke varit

¹⁾ Jämf. 3: 4 sagda lag!

lagstiftarens mening, kan antagas såsom otvifvelaktigt, så mycket hällre som en annan tolkning skulle medgifva möjligheten att kringgå ett stadgande, som af lagstiftaren ansetts vara af stor principiell betydelse..

Inom här ofvan uppdragna gränser står det äkta makar fritt att genom förord öfverenskomma såväl angående omfånget af den samfälda egendomen som om storleken af den andel hvardera i den skall ega. I förstnämnda hänseende möter således intet hinder att låta egendomsgemenskapen omfatta all eller endast en del af den egendom, om hvilken öfver hufvud genom äktenskapsförord kan kontrahe-ras. Likaså står det makarne fritt att förbehålla sig till enskild egendom alt sådant gods. Däremot är det nu lika litet som enligt Kejs. förordn. den 9 nov. 1868 möjligt för den ena maken att af den egendom han i boet medför tillägga den andra något till enskild ego. I praxis synes någon osäkerhet hafva rådt i denna punkt. Härtill kan man sluta bl. a. på grund af ett till borgareståndet vid 1885 års landtdag ingifvet petitionsmemorial, hvari föreslås, att en sådan befogenhet borde tillerkännas äkta makar, utan att förslagstäl-laren likväl tyckes vara på det klara med, huruvida det af honom föreslagna stadgandet innebure en lagförändring eller möjligen blott ett förtydligande af gällande rätt. Af en jämförelse mellan § 2 mom. 2 och § 3 af Kejs. förordn. den 9 nov. 1868 synes dock ovedersägligen framgå, att antydda befogenhet icke varit af lagen medgifven. Afgörande för frågan är i synnerhet den anförda 3 §, där det stadgas att vid boskifte make kan på grund af förord fordra blott sådan egendom, som han eller hon bevisligen i boet infört. Anmärkningsvärdt är att i fråga varande befogenhet, hvars praktiska tillämpning man närmast tänkt sig såsom en rätt för mannen att af den egendom han vid äktenskapets ingående eger tillförsäkra hustrun till enskild ego en del för att sålunda säkerställa henne och barnen för möjligen inträdande ogynsamma förändringar i hans egen affärsställning, af lagutskottet vid 1885 års landtdag ansågs beaktansvärd, men det oaktadt icke vann afseende i den nådiga propositionen, hvarför den ej håller erkännes af lagen af den 15 april 1889. Det

sistnämnda synes mig framgå redan af ordalydelsen af 1: 4 mom. 2. Och att denna uppfattning af sagda lagrum också hyllades af ständerna, synes bl. a. däraf, att vid lagförslagets granskning i borgareståndet ett beklagande uttalades öfver att meranämnda lagrum formulerats så, att det afskar möjligheten af en disposition genom förord i antydt syfte. Detta torde dock icke skett utan vägande skäl. Sannolikt har man fruktat att mindre samvetsgranna personer komme att begagna sig af i fråga satta rättighet till sina borgenärers förfång. Det vore nämligen icke otänkbart, att i synnerhet då ju äktenskapsförordsinstrument ofta inlämnas till domstolen i en helt annan del af landet, än där makarna sedermera bosätta sig, en person kunde, sedan han till sin hustrus enskilda ego öfverlätit en god del af sin förmögenhet, förblifva i åtnjutande af en kredit, som ingalunda skulle kommit honom till del, om denna disposition varit allmänt bekant.

Ofvan har betonats principen att den egendom makar under äktenskapet förvärfva (afla) alltid tillhör det samfälda boet. För att tillbörligen begränsa denna principens bärvidd och tillika närmare bestämma den betydelse, hvori ordet *förvärfva* här tages, torde det blifva nödvändigt att ingå i närmare skärskådande af 1: 5. Denna § stadgar att om „makes enskilda egendom under äktenskapet är såld eller annorledes förvandlad, skall hvad sålunda kommit i dess ställe anses såsom enskild egendom“. Det kunde möjligen synas såsom skulle denna bestämning på intet sätt beröra principen att all den egendom makar under äktenskapet förvärfva är samfält. Att så icke är, faller dock genast i ögonen, då man beaktar, att ett „förvandlande“ af egendom ofta innebär ett betydande förvärf. Likväl måste på grund af 1: 5 all den egendom, som kommit i stället för makes föryttrade enskilda gods, betraktas såsom samma make enskildt tillhörig äfven till den del, hvarmed vederlaget öferskjuter värdet af den egendom som föryttrats. Att ett lagstadgande sådant som det ofvan anförda kommer att gifva anledning till svåra förvecklingar inses lätt, då man tager i betraktande, huru vanskligt det ofta skall blifva att leda i bevis, af hvilken beskaffenhet den egendom varit, som

användts till förvärfvande af ett sedermera tvist underkastadt förmögenhetsobjekt. Huru t. ex. utreda att en sak, hvarpå hustrun vid inträffande boskilnad gör anspråk såsom henne enskildt tillhörig, tillkommit genom föryttring af hennes enskilda lösegendom och icke möjligen inköpts med medel tillhörande hennes arbetsförtjänst, i hvilket senare fall saken räknas till det gemensamma boet. På grund af de olägenheter, hvartill i fråga varande lagrum befarades gifva anledning, yrkades äfven vid granskningen af propositionen, att sagda § h. o. h. borde utgå, så mycket hållre som ju stadgandena om vederlag kunde anses utgöra ett tillräckligt skydd för den makes intressen, hvars enskilda egendom under äktenskapet föryttrats. Häremot invändes dock att stadgandet tillkommit hufvudsakligen med hänsyn till det fall, då hustrun förvaltade sin enskilda egendom, i ändamål att säkerställa denna hennes förvaltningsrätt, äfven om sagda egendom förvandlats i annan. I förbigående vill jag dock påpeka att i fråga varande stadgande i ett enskildt fall icke har denna värkan att åt hustrun bevara hennes förvaltningsrätt. Här afses den händelse, då hustruns enskilda tillgångar användts till inköp af fastighet. Denna blir visserligen då hennes enskilda tillhörighet, men hemfaller, såsom i ett annat sammanhang närmare skall utredas, under mannens förvaltning. Det är äfven påtagligt att stadgandet i fråga, för det fall att mannen förvaltar hustruns enskilda egendom, hvilket ju af lagstiftaren betraktas såsom regel, icke kan hafva större praktisk betydelse. Har nämligen en hustrun enskildt tillhörig sak af mannen föryttrats mot vederlag i penningar, så kan enligt förhållandets natur egenderrätten till dessa penningar, då de, såsom i allmänhet måste blifva fallet, sammanblandas med mannens öfriga tillgångar, icke tillkomma hustrun, utan erhåller hon i sådant fall eventuellt ett anspråk på vederlag vid förefallande boskifte.

B. Om målsmansrätt och rättighet att öfver boet råda.**I.**

Af alla de spørsmål som vid landdagarna 1885 och 1888 sysselsatte lagstiftningen om makars förmögenhetsrättsliga förhållanden gaf intet mer anledning till principiella konflikter än frågan om gestaltningen af mannens målsmansskap för hustrun. I allmänhet var man dock tämligen ense om att den exklusiva ståndpunkt, som 1734 års lag i denna fråga intager och som förblifvit oberörd af den inom de senaste årtiondena på äktenskapsrättens öfriga områden försiggångna utvecklingen, ej mer kunde anses uppburen af det genom sekellångt framåtskridande förändrade rättsmedvetandet. Men churu villigt medgafs, att förändrade förhållanden och i synnerhet den friare uppfostran, som nu kommer den bildade klassens unga kvinnor till del, medförde nödvändigheten att åt hustrun inrymma en inflytelse-rikare ställning i afseende å förvaltningen af boets egendom, så kunde man å andra sidan icke vara blind för att familjens intressen blefve lidande, om förvaltningens enhet uppgåfves. Här visade sig nu svårigheten att komma till ett positivt resultat utan att förfördela någondera af dessa lika-berättigade, men som det syntes oförenliga synpunkter, en svårighet, som ytterligare ökades genom nödvändigheten att i samma rättssatser tillgodose vidt skilda samhällsklassers intressen.

Lagen af den 15 april 1889 intager i förevarande fråga en förmedlande ståndpunkt. Ut i 2: 1 tillerkännes mannen rätt att råda ej allenast öfver boets samfälda, utan äfven öfver hustruns enskilda egendom samt såsom en följd häraf att inför rätta söka och svara för henne. Men mannens sålunda i regeln erkända målsmansrätt inskränkes väsentligt genom de följande lagrummen, hvilka för vissa fall tillförsäkra hustrun rätt att råda såväl öfver samfäld som sin enskilda egendom. För denna hustruns förvaltningsrätt uppställer lagen en trefaldig rättsgrund, i det sagda befogenhet 1) omedelbart medgifves henne på grund af lag eller 2) be-

ror på därom gjord bestämning i äktenskapsförord eller slutligen 3) skapas genom tredje mans förordnande. Det viktigaste fall då lagen omedelbart tillerkänner hustrun rätt att förvalta samfärd egendom är det, hvarom stadgas i 2: 3 mom. 1, där hustrun tillägges rätt att råda öfver hvad hon genom eget arbete kan förvärfva. Ehuru lagrummets ordalydelse är väl knapphändig, torde dock någon tvekan skäligen icke kunna ega rum om hvad det innebär. Lagstiftarens mening är uppenbarligen, och detta har äfven vid sakens behandling hos ständerna uttryckligen framhållits, att den gifta kvinnan skall ega rätt att förfoga öfver allt det hon genom arbete utom sin egentliga värksamhetskrets i hemmet kan förvärfva. Och anmärkningsvärdt är härvid att hustrun utöfvar denna sin förvaltningsrätt icke blott — såsom ock i Sverige — öfver den omedelbara arbetsförtjänsten, utan äfven öfver det gods, som inkommit i boet genom föryttring eller, såsom lagstiftaren uttrycker sig, „förvandling“ af hvad hon genom eget arbete förvärfvat ¹⁾). Att den gifta kvinnan sålunda här tillagts en längre gående befogenhet än i Sverige torde åtminstone delvis berott därpå, att den svenska lagens öfverklagade ringa praktiska betydelse ansetts stå att söka just i den antydda inskränkningen.

Vid 1888 års landtdag visade det sig genast från början att den gifta kvinnans rätt att råda öfver lönen för sitt arbete åtminstone af reformens fiender betraktades som den principiellt viktigaste af de i fråga satta inskränkningarna i mannens målsmansrätt. Inom lagutskottet, där reformens motståndare bildade flertalet, framhölls faran af att antydda medgifvande skulle gifva stöd åt den uppfattning, att lagen tillerkände hustrun rätt att använda sin arbetsförtjänst för tillfredsställandet af sina nycker och egoistiska önskningsmål, hvilket naturligtvis icke skulle undgå att utöfva ett fördärfligt inflytande på den äkta mannens uppfattning af sina plikter som familjefader. Härvid förbisåg man dock att lagen tillfylles förebyggt antydda fara genom stadgandet i 2: 7, enligt hvilket lagrum hustru, som genom slöseri eller an-

¹⁾ Se 2: 3 mom. 2!

norledes visat sig sakna förmåga att vårda sin egendom, kan genom domstols utslag förklaras sin förvaltningsrätt förlustig, hvilken då öfverlämnas åt mannen eller annan af rätten utsedd god man.

Förutom stadgandet att den gifta kvinnan eger råda öfver hvad hon genom eget arbete kan förvärfva innehåller 2 kap. äfven andra undantag från den allmänna regeln att mannen eger förvalta makarnas samfälda bo. Sålunda berättigar 2: 3 mom. 1 hustrun att råda öfver afkomsten af sådan enskild egendom, såväl lös som fast, som hon på grund af förord förvaltar, och detta utan att någon bestämmning härom intagits i själfva förordet. Samma förvaltningsrätt tillkommer hustru själfallet äfven öfver afkomsten af sådan egendom, som genom gåfva eller testamente tillagts henne till enskild ego med bestämmning att egendomens förvaltning skall utöfvas af henne själf¹⁾, hvilket framgår redan där-af, att lagens mening uppenbarligen är, det afkomsten i afseende å dess förvaltning bör rätta sig efter hufvudsaken. Ut i 2: 3 mom. 2 stadgas åter att hustruns förvaltningsrätt fortfar, då afkomsten af vare sig samfäldt eller enskildt gods, hvaröfver hon råder, blifvit förvandlad i annan egendom. I detta sammanhang bör äfven nämnas 2: 6, hvilket lagrum, upprepande bestämmningarna i 11: 6 G. B., med vissa inskränkingar tillåter hustrun att förfoga öfver boets egendom, då mannen är „afvita, frånvarande eller förlöper hustrun“. Slutligen ingår i 2: 2 ett hithörande stadgande, hvilket utgör en utveckling af en redan i 11: 1 G. B. erkänd princip. Detta lagrum erbjuder mycket af intresse såsom varande ett försök att med bibehållande af mannens målsmansskap åt hustrun inrymma ett större inflytande än härintills på viktigare gemensamma angelägenheters afgörande. Ut i 2: 2 förbjudes mannen att utan hustruns frivilliga ja och underskrift i tvänne vittnens närvara sälja, skifta, bortgifva eller förpanta fast egendom, däri hustrun har giftorätt, eller hennes enskilda fasta gods. Enligt 11: 1 G. B. gäller samma förbud endast hustruns fasta gods på landet

¹⁾ Se 2: 4!

samt hennes jord och hus i staden. Att med hustruns „jord och hus i staden“ ej afses annat än sådan stadsfastighet, som genom hustrun inkommit i boet, synes mig i betraktande af lagens språkbruk obestridligt. På samma sätt torde äfven uttrycket hustruns „fasta gods på landet“ böra fattas. Härvid förbises icke, att en sådan utläggning kunde anses stridande mot Kongl. förkl. den 23 mars 1807 p. 2., hvilken, tolkad strikte efter ordalydelsen, innebure endast ett förbud för mannen att egenmäktigt föryttra eller pantsätta hustruns enskilda landsfastighet, hvaremot intet kunde synas hindra honom att sålunda förfoga öfver den fasta egendom på landet, som under äktenskapet genom gåfva eller testamente tillfallit hustrun och hvari mannen följaktligen egde giftorätt (i händelse gåfvogifvaren eller testatorn ej uttryckligen annorlunda förordnat). Att den ofvan gjorda tolkningen af i fråga komna uttryck öfverensstämmer med ratio juris torde ingen förneka. Ej håller är den så oförenlig med ofvannämnda Kongl. förklaring, som det vid första påseendet kunde tyckas. Här har nämligen uppställts mot hvarandra å ena sidan hustrun enskildt tillhörig landsfastighet och å den andra sådan fastighet på landet, som mannen såsom målsman under äktenskapet förvärfvat, hvarvid sålunda h. o. h. lämnats utan afseende det ofvan påpekade slaget af fastighet på landet. Under förutsättning att nu gjorda lagtolkning är riktig, skulle den förändring, som genom 2: 2 mom. 1 å väga bragts, bestå däri, att förbudet mot ensidig föryttring nu omfattar jämte hustruns enskilda fasta gods all sådan fast egendom, i hvilken hustrun eger giftorätt, oberoende af om den i boet införts genom henne eller mannen eller af båda under äktenskapet förvärfvats. I analogi med 11: 6 G. B. har i 2: 2 bestämts att förbudet mot ensidig föryttring upphör att gälla, då hustrun är „afvita eller frånvarande eller förlöper mannen“, dock så, att, om det är hustruns enskilda fasta gods som säljes, hennes närmaste fränders råd och bifall måste inhämtas. Att här icke återfinnas öfriga inskränkande bestämmingar, hvilka förekomma i 11: 6 G. B. (---: „tarfvat föda“ --- kan sig ej annorlunda föda, --- „tå må hon till nödortt sälja“) finner sin förklaring, då man betänker att det

i 11: 6 G. B.¹⁾ är fråga om hustruns rätt att föryttra boets egendom, under det mannens målsmansskap hvilar, hvarför sådant icke kunnat henne medgifvas i större omfattning än behovet kräde, hvaremot här hustruns tillfälliga oförmåga att utöfva en af lagen henne såsom en inskränkning i målsmansskapet tillagd befogenhet har till följd, att mannens målsmansrätt framträder oinskränkt.

Hvad beträffar hustruns rätt att förvalta sin enskilda egendom är det egnadt att väcka uppmärksamhet, att en sådan befogenhet i intet fall tillkommer henne omedelbart på grund af lag²⁾. Annorlunda var fallet enligt den nådiga propositionen. Uti denna tillerkände nämligen 2: 3 hustrun rätt att råda öfver sin enskilda lösa egendom, hvarjämte hon genom förord kunde erhålla samma befogenhet beträffande sin enskilda fastighet. Orsaken till ett sådant särskiljande af lösöre och fastighet torde få sökas däri, att hustruns lösegen- dom ansågs vara i långt mindre grad än hennes fastighet skyddad mot missbruk af mannens förvaltningsrätt, hvarför- utom man icke tilltrodde henne att i allmänhet ega den praktiska erfarenhet och de fackkunskaper, som fordras för en ändamålsenlig förvaltning af isynnerhet fastighet på lan- det. Ständerna ansågo dock onödigt att omedelbart på grund af lag tillerkänna hustru rätt att förvalta sin enskilda lösegen- dom, framhållande hurusom gift kvinna endast i de fall kan ega godt af sagda beskaffenhet, då sådant tilldelats henne genom testamentariskt förordnande eller gåfva af tredje person, hvarvid helt naturligt i sammanhang med do- nationen bestämning träffades angående egendomens för- valtning, om dess uppdragande åt hustrun ansåges önskvärd.

Af det föregående framgår, att lagen endast undan- tagsvis medgifver hustru rätt att förvalta sin enskilda egen- dom, i det en sådan befogenhet gjorts beroende af ett därpå riktadt förordnande genom äktenskapsförord eller testamente, hvarjämte henne af tredje person, som åt henne öfverläm- nar egendom till enskild ego, kan uppdragas sagda rätt.

¹⁾ Jämf. 2: 6 af lagen ¹³/₄89!

²⁾ Se dock 2: 6!

Härtill kommer ännu det fall, då enskild egendom, som af hustrun förvaltas, blifvit „förvandlad“ i annat gods. Hvad sålunda förvärfvats betraktas nämligen såsom hustruns enskilda egendom ¹⁾ och underlyder hennes förvaltning. Dock bör uppmärksammas att, såsom förut antydts, i händelse den egendom, som genom en sådan „förvandling“ vunnits, är fastighet, denna visserligen blir hustrun enskildt tillhörig, men hemfaller under mannens förvaltning. Detta påstående kunde väl i första ögonblicket förefalla nog godtyckligt, men framstår dock såsom ovedersägligt, då i betraktande tages att lagstiftarens vid frågans behandling flerstädes uttalade mening varit, det gift kvinna skall ega förvalta sin enskilda fastighet endast i de fall, då sagda befogenhet tillagts henne genom äktenskapsförord eller tredje persons förordnande. Att saken äfven af ständerna så fattats, framgår af förhandlingarna vid granskningen af den nåd. propositionen i R. o. A.

II.

Redan en flyktig blick på bestämningarna uti 2 kap. i lagen af den 15 april 1889 gifver vid handen att sagda lag i ganska hög grad utvidgat den gifta kvinnans juridiska handlingsförmåga. Enligt äldre rätt kan hustru i allmänhet icke såsom själfständigt process-subjekt föra talan i tvistemål, ej håller kan hon utan mannens medvärkan avsluta rättsärenden, hvarigenom hon påtog sig en förpliktelse, lika litet som hon eger rätt att föryttra vare sig sin enskilda eller makarnas samfälda egendom ²⁾. En friare ställning intager hustrun endast då målsmansskapet upphört eller af lagen betraktas som hvilande ³⁾. Lagen af den 15 april 1889 har nu visserligen såsom regel bibehållit mannens målsmansrätt för hustrun ⁴⁾ och sålunda åt mannen bevarat rättigheten att handhafva familjens angelägenheter och i det

¹⁾ Jämf. 1: 5!

²⁾ Se 9: 1 o. 11: 6 G. B.; 1: 8 o. 10: 13 H. B!

³⁾ Kejs. förordn. af den 9 nov. 1868 om boskilnad § 13 o. 11: 6 G. B. m. fl.

⁴⁾ Se 2: 1!

offentliga utan något särskildt bemyndigande företräda hustrun, äfven då fråga är om hennes enskilda intressen. Hustruns juridiska handlingsförmåga är dock enligt nämnda lag långt friare än förr. Sålunda eger hon, och endast hon, „söka och svara, då saken angår egendom, hvaröfver hon råder“ (2: 3 mom. 3), och detta oberoende af om i fråga varande egendom är hennes enskilda eller tillhör det samfälda boet. Denna befogenhet, hvilken ansetts böra medgifvas hustrun som en följd af hennes rätt att i vissa fall förvalta egendom, torde, så naturlig den än i första ögonblicket kan förefalla, komma att gifva anledning till svåra förvecklingar. Den medför nämligen redan för processen vanskligheter, i det snart sagdt i hvarje tvistemål, där någondera parten är en person, som ingått äktenskap efter den 1 januari 1890, för domstolen uppstår nödvändigheten att pröfva, huruvida den i fråga komna förmögenhetsrättigheten hör till det område, inom hvilket samma make råder, eller möjligen till den andras. Och trots den största varsamhet från domstolens sida torde beroende af hithörande förhållandens invecklade natur misstag med afseende å saklegitimationen ej alltid kunna undvikas.

Af hustruns rätt att i vissa fall förvalta egendom följer, utom den vidsträktare processuella habilitet, som ofvan antydts, med nödvändighet en rätt för hustrun att i särskilda med egendomens förvaltning i samband stående handlingar ingå förpliktande aftal. I öfverensstämmelse härmed gifver 2: 5 den gifta kvinnan uttryckligen rätt att „göra gäld“ utan mannens samtycke, då hon råder öfver sitt fasta gods eller efter behörig anmälan drifver näring. Hon kan således i antydd fall upptaga försträckningar, afsluta kreditköp m. m., hvarjämte hon svarar inför rätta „i mål, som sådan gäld rör“. Men icke nog härmed; hustru, som förvaltar enskild fastighet, måste utan tvifvel anses berättigad att städsla tjänare, ingå legoaftal om jord m. fl. rättsärenden, hvarigenom hon ikläder sig förpliktelser gentemot tredje person. Också kan hon, och endast hon, föryttra egendom, hvaröfver hon råder. Det är således för hvar och en, som inlåter sig i handel med en gift person, hvars förmögenhets-

rättsliga förhållanden regleras af lagen at den 15 april 1889, en tvingande nödvändighet att göra sig noga underrättad om, huruvida samma make värligen eger förfoga öfver det förmögenhetsobjekt aftalet gäller. I händelse af misstag i antydt afseende kan hon nämligen lätt utsätta sig för en vindikationstalan af den andra maken och detta, hvad beträffar lös egendom, efter huru lång tids förlopp som helst. Det bör sålunda icke förvåna någon, om den delade förvaltningen af makars egendom, sedan den nya lagen upptagits af folkmedvetandet, skulle visa sig egnad att lämna oredligheten fritt spelrum och gifve anledning till invecklade rättegångar. Sådant hade väl delvis kunnat förebyggas, om i lagen införts en bestämning om att under hustruns förvaltning stående lösegendom, som af mannen utan hustruns bifall föryttrats, endast inom en viss kortare tid kunde af henne återvinnas, åtminstone då köparen varit i god tro samt då saken kommit i godtroende tredje mans hand. En dylik bestämning söker man dock förgäfves, hvad lösöre beträffar. Däremot har lagen tämligen strängt begränsat hustruns vindikationsrätt af fastighet, som af mannen i strid mot föreskrifterna i 2: 2 egenmäktigt föryttrats. Klandertiden fastställes nämligen här i likhet med hvad som stadgas i 11: 8 G. B. för hustrun till natt och år, sedan hon den olagliga föryttringen veta fått, för hennes arfvingar åter till samma tid efter hennes död, så framt hon då ej redan sin talan försuttit. Af förhandlingarna vid frågans behandling hos ständerna och i lagutskottet synes, att man tänkt sig klandertiden löpa mot hustrun äfven under äktenskapet. Detta innebär nu en ändring af motsvarande stadgande i äldre rätt. 11: 8 G. B. torde nämligen i öfverensstämmelse med lagrummets ordalydelse och allmänna principer böra tolkas så, att ingen klandertid löper mot hustrun, medan äktenskapet varar, hvarför hon eger rätt att klandra den olagliga föryttringen ett år efter äktenskapets upplösning, om hon redan då visste däraf, i annat fall ett år efter det hon — sedan äktenskapet upplösts — fått kunskap därom. Såsom en följd af att hustrun icke under äktenskapet kan försitta sin rätt, kunna enligt 11: 8 G. B. arfvingarna, alltid

då äktenskapet upplösts genom hustruns död, väcka klander inom ett år från sagda tillfälle. Detsamma gäller, om hustrun visserligen öfverlevat äktenskapets upplösning, men dött, innan ännu någon klandertid begynt löpa mot henne i följd af att hon saknat kännedom om föryttringen. Om däremot före hustruns död en del af klandertiden gått obegagnad förbi, ega hennes arfvingar endast räkna sig den återstående tiden till godo.

Bibehållandet af dessa på allmänna civilrättsliga principer byggda grundsatser förordades väl af en medlem af R. o. A., men ständerna antogo dock stadgandet sådant det lydde i den nåd. propositionen, hvarigenom hustrun nu tvingas att uppträda inför rätta mot sin make under omständigheter, som ofta kunna vara af beskaffenhet att ställa hans handlingssätt i ett mindre fördelaktigt ljus, om hon icke föredrager att stillatigande åse, huru boets redbaraste egendom afhändes henne själf och barnen. Anmärkas bör äfven, att sista mom. af 2: 2: „Dör hustrun och hafver ej sin talan försuttit, ege hennes arfvingar samma tid (natt och år) från hennes död“, innebär att, om också klandertiden före hustruns död begynt löpa, ja om den vid dödstillfället i det närmaste gått till ända, ega arfvingarna dock „samma tid“, d. v. s. natt och år, för anställande af klander, ett stadgande, hvarigenom den döda åt sina arfvingar efterlämnar bättre rätt än hon själf vid dödstillfället egt. Lagutskottet hade här föreslagit bibehållandet af ordalydelsen i 11: 8 G. B.: „Dör hustrun förr än mannen, tå ega hennes arfvingar“ o. s. v., men af motiveringen framgår, att utskottet tänkt sig det klandertiden skulle löpa mot hustrun äfven under äktenskapet, hvarigenom man kommit till den juridiska egendomlighet, att hustrun kunnat på sina arfvingar öfverföra en rättighet, som hon vid sin död als icke mer egt.

I detta sammanhang kan förtjäna framhållas en omständighet, som i väsentlig mån förringar betydelsen af det skydd lagstiftaren genom 2: 2 önskat bereda hustruns intressen. Här afses det förhållande att, ehuru mannen icke är berättigad att egenmäktigt pantförskrifva samfäld fastighet, han dock kan ensam göra gäld, för hvars betalning så-

dan egendom häftar ¹⁾), hvarför och då inteckningsfordringen medgifver borgenär möjlighet att vinna inteckning för sin fordran äfven utan gäldenärens samtycke, ingenting kan hindra honom att utan hustruns samtycke tilltvinga sig för fordran af ofvan antydd beskaffenhet panträtt i makarnes samfälda fastighet.

C. Om makars gäld.

I.

Vid fastställandet af grunderna för betalning af makars gäld skiljer 1734 års lag mellan makarnes samfälda och hvardera makens enskilda gäld; och för afgörandet af hvilken gäld skall hänföras till den ena, hvilken till den andra af dessa kategorier, tages hänsyn uteslutande till, huruvida gälden i fråga tillkommit till äktenskapsbolagets nytta eller blott för endera makens enskilda behof. I öfverensstämmelse härmed hänföres till enskild gäld sådan, som endera maken gjort före äktenskapet, hvarvid dock gäld, som gjorts för fästning och bröllopskostnad betraktas såsom samfäld. Såsom enskild anses vidare den gäld, som, ehuru kontraherad under äktenskapet, tillkommit genom endera makens „särskilta vållande eller förgiörelse, theraf den andre ingen nytto eller del haft“. All annan under äktenskapet kontraherad gäld betraktas såsom samfäld ²⁾).

Af ofvanstående flyktiga överblick torde framgå, att 1734 års lag bygt skilnaden mellan samfäld och enskild gäld på materiell grund. Annorlunda är förhållandet med lagen af den 15 april 1889. Här träder i förgrunden den rent formella synpunkten, huruvida gälden kontraherats af endera maken allena eller af båda tillsammans, med hvilket senare fall den händelse likställas, att gäld gjorts af hustrun med mannens samtycke för boets räkning. Att denna indelning är berättigad och öfverensstämmande med lagens språkbruk,

¹⁾ Se 4: 3!

²⁾ Jämf. 11: 2, 3 och 4 G. B!

synes bl. a. af 4: 6 mom. 1, i hvilket lagrum gäld, som enligt 4: 3 af mannen gjorts i hans egenskap af förvaltare af makarnes bo, ingalunda benämnes samfäld, utan likställes med gäld, kontraherad af honom före äktenskapet, samt af 5: 2 mom. 1, där samma slags gäld hänföres till mannens gäld, hvaremot uttrycket „samfäld gäld“ användes endast för att beteckna sådan gäld, till hvars betalning bägge makarne sig förbundit eller som hustrun gjort med mannens samtycke för boets räkning ¹⁾).

För betalningen af makars enskilda gäld uppställer lagen olika grundsatser beroende af om gälden tillkommit a) före eller b) under äktenskapet, i hvilken senare händelse skilnad göres, om gälden kontraherats 1) af mannen, 2) af hustrun eller 3) tillkommit genom mannens eller hustruns särskilda vållande eller förgörelse, däraf den andra ingen nytta eller del haft ²⁾).

Angående gäldandet af samfäld gäld eller sådan, till hvars betalning bägge makarne sig förbundit eller hustrun med mannens samtycke gjort för boets räkning, stadgar 4: 2, att främst samfäld egendom bör tillgripas. Skulle denna visa sig otillräcklig till betäckande af hela gälden, „då fylles det som brister af bägges enskilda egendom efter den andel hvardera i samfälda boet eger“. Saknas hos endera enskild egendom till full betalning af dess andel i gälden, användes den andras enskilda egendom till betalning af det som återstår. Här återfinnas samma principer som för samfäld gälds betalning uttalas i 11: 3 G. B., dock med den skilnad, att enligt sistnämnda lagrum hustruns enskilda fastighet endast häftar för hennes andel af gälden, såvida ej „man och hustru bägge för en och en för bägge sig till gäldens betalning förskrifvit ³⁾).

¹⁾ Jämf. 4: 6 mom. 1!

²⁾ Jämf. 4: 1, 3, 4 och 5!

³⁾ Anm. För att 4: 2 skall kunna i sin helhet tillämpas, är det icke erforderligt att makarne förpliktat sig med användande af den solidariska formeln en för bägge och bägge för en, utan måste det, i likhet med hvad vid det öppna bolagsförhållandet eger rum, anses tillräckligt att bägge sig till gäldens betalning förbundit.

„Om i boet finnes såväl lös som fast egendom, komma vid gäldens betalning de allmänna stadgandena i 5 kap. U. B. till användning. Sålunda tillgripes först samfäld lös-egendom, sedan samfäld fastighet, hvarpå hvardera makens andel i möjligen återstående gäld betäckes med samma makes enskilda lösegendom o. s. v.

Angående stadgandet i 4: 2 mom. 2, där gäld, som af hustrun med mannens samtycke gjorts för boets räkning, likställes med gäld, till hvars betalning bägge makarne sig förbundit, torde den förmodan kunna uttalas, att lagstifaren här främst haft det fall för ögonen, då hustrun med sin näringsvärksamhet bidrager till familjens underhåll, äfvensom det då hon gjort gäld genom att taga hushållets förnödenheter „på kredit“. Härvid kan det själfallet vara likgiltigt, huruvida mannen uttryckligen förklarat sitt samtycke eller blott varit medveten om att hushållets löpande behof på antydd sätt fylts.

Beträffande betalningen af gäld, som endera maken före äktenskapet åsamkat sig, stadgar 4: 1 i likhet med 11: 2 G. B. att den skall gäldas med egendom, som samma make egt före äktenskapet. Och för den ordning, i hvilken detta gods bör till gäldens betalning användas, gälla de allmänna stadgandena i 5 kap. U. B., utan att härvid kommer i betraktande, att den andra maken möjligen har giftorätt i en del af det gods den andra före äktenskapet egde, men i annat icke. Detta förhållande, som i första ögonblicket kunde förefalla nog obilligt, beror däraf, att de tillgångar en make i boet medför måste anses likasom utplånade af samma makes motsvarande skulder, hvarför det praktiskt taget icke kan blifva tal om någon giftorätt för den andra maken, annat än för så vidt den förras tillgångar af kommunikabel natur vid äktenskapets ingående öfverskjuter hans skulder. För det fall att den egendom, den gäldbundne maken före äktenskapet egt, skulle visa sig otillräcklig till gäldens fulla betalning, stadgar 4: 1 att enskild egendom, som samma make „under äktenskapet ärft eller förvärfv“¹⁾, bör tillgri-

¹⁾ Här tages „förvärfv“ i en allmännare betydelse än den af „afslä“ ty egendom, som under äktenskapet aflas, kan aldrig vara någondera makens enskilda egendom.

pas och i sista rummet makes giftorätt i öfrig egendom. I första ögonblicket kunde det synas, som om här föreläge en afvikelse från de i 11: 2 G. B. uttalade grundsatser. Men ehuru nämnda lagrum ingenting nämner om enskild egendom, som under äktenskapet tillfallit den gäldbundne maken, är man därför ej nödsakad att antaga, det lagen velat stadga något privilegium för egendom af sagda slag, utan beror tystnaden sannolikt på förbiseende, och torde således äfven enligt äldre rätt den i 4: 1 fastställda betalningsordningen gälla. Ett motsatt antagande vore äfven oförenligt med den i 11: 2 G. B. uttalade grundsatsen. „Räcker ej hvarderas gods till; gånge då dess giftorätt i boet till gäldens betalning“ hvilket stadgande synes gifva vid handen, att makes giftorättsandel i under äktenskapet „aflad“ eller af den andra maken i boet införd samfäld egendom endast i sista hand borde tillgripas för betalning af gäld, gjord före äktenskapet.

För betalningen af den enskilda gäld, som under äktenskapet kontraherats af endera maken, utan att kunna hänföras till det slag, hvarom stadgas i 4: 5, gälla olika grundsatser beroende af, om gälden gjorts af mannen eller hustrun. I förra fallet häftar för betalningen i främsta rummet samfäld egendom, hvaröfver mannen råder, i andra rummet tillgripes mannens enskilda gods och slutligen samfäld egendom, hvaröfver hustrun råder¹⁾. Här möta oss principer, som hittills varit fullkomligt främmande för vår lagstiftning. Väl har såsom en följd af mannens rätt att råda öfver större delen af det samfälda boet för honom bibehållits befogenheten att kontrahera gäld, för hvars betalning makarnes samfälda egendom kan tagas i anspråk. Och härvid har man ansett sig böra medgifva, att också under hustruns förvaltning stående samfäldt gods finge tillgripas för af mannen allena kontraherad gäld, då ju „hustruns förvaltningsrätt ej borde hafva företräde framför borgenärernes anspråk på boet“, och hustruns rätt ansetts tillräckligt skyddad genom den henne för antydda händelse medgifna utvägen att söka boskilnad²⁾. Men härmed slutar också likhe-

¹⁾ Se 4: 3!

²⁾ Se 5: 2 mom. 1!

ten mellan förr och nu. Ty medan 11: 3 G. B. för betalning af gäld, som man nog i egenskap af boets föreståndare kontraherat, i främsta rummet föreskrifver användandet af all makarnes samfälda egendom och därefter hvardera makens enskilda gods¹⁾ „efter then andel hvarthera i gälden och bolaget äger“, hvilken andel, hvad hustruns betalningsskyldighet beträffar, icke får öfverskridas, så häftar enligt 4: 3 hustruns enskilda gods als icke, ehuru äfven det i regeln står under mannens förvaltning och af hustrun förvaladt samfäldt gods blott i sista rummet, sedan all boets öfriga samfälda äfvensom mannens enskilda egendom åtgått till gäldens betalning.

Af förhandlingarna vid 1888 års landtdag framgår att de från äldre rätt afvikande bestämningarna i 4: 3 tillkommit dels för att skydda hustrun mot missbruk af mannens målsmansrätt dels också för att indirekt bereda henne ett större inflytande i boets ekonomiska angelägenheter. Då makarnas hela bo kan tagas i anspråk endast för gäld, till hvars betalning båda sig förbundit, måste det nämligen ligga i hvarje borgenärs intresse att försäkra sig om hustruns samtycke till de aftal hon med mannen ingår, hvilket förhållande ju ej kan undgå att hafva den ofvan antydda värkan.

I det föregående har redan framställts, hurusom hustrun ansetts böra medgifva rätt att göra gäld, utan att inhämta mannens samtycke i de fall, då hon råder öfver enskildt fast gods eller efter behörig anmälan dritver näring²⁾; men på samma gång nämnda befogenhet tillagts den gifta kvinnan, har lagstiftaren sökt förekomma, att mannens och familjens intressen därigenom blefve lidande. Sålunda stadgar 4: 4 att för gäld, som hustrun gjort under äktenskapet utan mannens samtycke, blott den egendom häftar, hvaröfver hustrun råder. En undantagsställning intaga endast böter

¹⁾ 11: 3 G. B. nämner uttryckligen blott bägges enskilda arfvejord och odalfasta å landet, men detsamma gäller utan tvifvel all enskild egendom.

²⁾ Se 2: 5!

och skadestånd, hvilka „utgå äfven ur sådan samfäld och hustrun enskildt tillhörig egendom, som mannen förvaltar“. Härvid är dock att märka det anförda grundsats har ringa betydelse för gäld, som af hustrun kontraherats under af henne drifven själfständig näringsvärksamhet. För sådan värksamhet måste hon nämligen i regeln hafva mannens samtycke, hvarvid han också „ansvarar för de förbindelser, som i och för rörelsen kunna komma att ingås“¹⁾ och följaktligen för den gäld hustrun genom sin näringsdrift ådragit sig, hvilken gäld således bör likställas med den i 4: 2 mom. 2 omtalade och hänföras till makarnes samfälda. En annan uppfattning, enligt hvilken gäld af antydt slag skulle uppfattas som hustruns enskilda och gäldas enligt den i 4: 4 uttalade grundsatsen, har dock framstälts af 1888 års lagutskott²⁾. Men om utskottets åsikt är den riktiga, hvad menas då med att mannen ansvarar för de förbindelser hustrun i och för sin näringsdrift ingår?

Angående betydelsen af ofvanberörda stadganden om den ordning, i hvilken makars egendom bör användas till gälds betalning, är att märka det sagda bestämmingar i främsta rummet afse att reglera boets rättsförhållanden, då boskilnad eger rum eller skifte af boet på grund af dödsfall företoges. Uti 5: 1 stadgas nämligen, att då make har så stor gäld, att den ej kan till fullo betalas med egendom, som enligt hvad ofvan anförts får därtill användas, den andra maken eger rätt till boskilnad, och äro härvid stadgandena i 4 kap. med afseende å gälden bestämmande såväl för makarne själfva som för boets borgenärer. Däremot kunna i fråga varande stadganden ingalunda obetingadt åberopas mot borgenärer vid utmätning i makars bo. Sålunda stadgar 4: 6 mom 1 att vid utmätning för samfäld gäld den i 4: 2 föreskrifna betalningsordningen icke gäller mot borgenär, hvilken följaktligen eger rätt att fordra godtgörelse för sitt anspråk enligt grundsatserna i 5 kap. U. B. Vid utmätning

¹⁾ Jämf. § 3 mom. 1 af näringslagen, såsom detta lagrum lyder i Kejs. förordn. den 17 december 1888.

²⁾ Se utskottets betänkande med anledning af prop. N:o 13 sid. 19.

för ena makens enskilda gäld kan den andra åter i allmänhet enligt anförda lagrum undantaga endast sin enskilda egendom¹⁾ och har då att ställa sig till efterrättelse bestämningarna i 5: 18, där det föreskrifves att make, som vid utmätning vill undantaga viss egendom, därest han ej genast gitter visa sin rätt, skall, sedan godset i fråga blifvit belagdt med kvarstad, inom tre månader stämma borgenären till sitt (makens) personliga forum för att få sitt anspråk pröfvadt, om han ej föredrager att inom samma tid ansöka om boskilnad eller borgenären själf kärar i saken. Härvid eger dock det undantag rum, att mannen vid utmätning för af hustrun utan hans samtycke kontraherad gäld med iakttagande af ofvannämnda i 5: 18 ingående bestämmingar kan undantaga all annan egendom än den, som enligt 4: 4 häftar för i fråga varande slag af gäld²⁾.

Vid inträffande konkurs betraktas enligt äldre rätt makarnes egendom som en enda odelad förmögenhetsmassa, hvilken i sin helhet upplåtes till borgenärernes förnöjande. Endast genom att i behörig ordning söka boskilnad kan make få viss egendom på grund af stadgandena i 11: kap. G. B. genom konkursdomstolens åtgärd från konkursmassan undanskiftad. Dessa enkla och lätt tillämpliga grundsatser hafva i lagen af den 15 april 1889 omgestaltats ända därhän, att man icke mer kan tala om konkurs i makars bo i samma mening som förr, eller att därvid all makarnes egendom upplåtes till borgenärernes förnöjande. Af 4: 6 mom. 2 framgår nämligen, att enskildt fast gods samt hustruns enskilda från mannens förvaltning undantagna löseegendom skall, äfven då ansökan om boskilnad icke gjorts, från konkursmassan undantagas, såframt gäldens beskaffenhet enligt stadgandena i 4 kap. sådant medgifver³⁾. Detta innebär nu att vid konkurs i makars bo egendom af nämnda slag endast

¹⁾ Jämf. Kejs. förordn. om boskilnad § 17.

²⁾ Jämf. 4: 6 mom. 1.

³⁾ Af en jämförelse mellan 4: 4 och 4: 6 synes framgå, att en konkurs i egendom, hvaröfver hustrun råder, i det fall att hustrun eger eller egt enskild fast egendom, kan förekomma, utan att boets öfriga egendom, äfven då boskilnad icke sökes, däraf beröres.

vilkorligen upplåtes till borgenärernes förnöjande, d. v. s. endast såvida bland borgenärerne finnas sådana, för hvilkas fordringar sagda slag af egendom enligt stadgandena i 4 kap. häftar. Anmärkningsvärdt är härvid att enligt den nåd. prop. ofvan berörda undantagande af viss slags egendom från konkursmassan medgafs endast efter därom hos konkursdomstolen gjord anhållan, om också utan ansökan om boskilnad, hvilket synes vid jämförelsen mellan 4: 6 mom. 2 och 5: 4 och 6 af den nåd. propositionen¹⁾. Af dessa handlade 5: 4 om hvad make hade att iakttaga för vinnande af boskilnad vid konkurs, under det att af 5: 6 framgick att make, som vid konkurs ville från konkursmassan undantaga enskild egendom, borde inkomma med anhållan därom till konkursdom. Emellertid ansåg 1888 års lagutskott ofvannämnda stadganden i den nåd. prop. innebära, det enskildt fast gods samt hustruns från mannens förvaltning undantagna enskilda lösegendom skulle „vid uppkommen konkurs ur konkursboet undantagas utan någon därom gjord särskild anhållan“²⁾, men företog „för vinnande af större tydlighet“ en omredigering af 5: 4 genom att inskjuta satsen „där han eller hon vill undantaga annan egendom än i 2 mom. 6 § 4 kap. är nämnd“, hvarjämte 5: 6 omformulerades så, att däri numera talas endast om enskild egendom af det slag, att för dess undanskiftande vid konkurs boskilnad måste ega rum. Anmärkas bör äfven att 5: 4, såsom detta lagrum med den gjorda ändringen nu lyder, är på grund af oriktig stilisering svårt att förstå, om ej vilseledande. För

¹⁾ Anm. Det förstnämnda lagrummet var likalydande med svarande i lagen af den 15 april, hvaremot de senare §§ hade följande lydelse: 5: 4: „Har konkurs i makars bo uppstått och vill ena maken vinna boskilnad, ansöke därom inom den tid, som i offentliga stämningen är för fordringars anmälände utsatt, och uppgifve skriftligen den egendom eller storleken af den lott, han eller hon undanskifta vill. Sedan andra maken och borgenärerne fått tillfälle“ - - - o. s. v. (lika med 5: 4 i den antagna texten) — 5: 6: „Vill make ur bo, som till konkurs afträds, medtaga viss egendom såsom sin enskilda, varde den satt under särskild vård, till dess öfver ansökningen blifvit dömdt; dock må“ - - - o. s. v.

²⁾ Se utskottets betänkande med anledning af prop. N:o 13 sid. 22.

att uttrycka lagutskottets tanke hade § i fråga bort få exempelvis följande lydelse: Har konkurs i makars bo uppstått, varde den egendom, hvarom i 4: 6 mom. 2 nämnes, utan särskild anhållan från konkursmassan undantagen, men vill ena maken därutöfver undantaga något, ansöke om boskildnad och uppgifve skriftligen den egendom o. s. v. Slutligen kan jag icke underlåta att påpeka, hurusom berättigade tvivel kunna hysas angående den praktiska lämpligheten af i fråga varande stadganden, sådana de gestaltat sig genom ofvan antydda omredigering af den nåd. prop. Då nämligen vid konkurs i makars bo bouppteckningen ju nu liksom förr torde böra omfatta all makarnes egendom redan af det skäl, att bland gälden kan finnas sådan, för hvars betalning all boets egendom häftar och det dessutom måste stå make fritt att låta i konkursmassan ingå äfven sådan egendom, som strängt taget kunde räddas, hvilket han eller hon ju ofta nog kan anse sin moraliska plikt fordra, så är det svårt att inse, huru någon egendom skall kunna från konkursmassan undantagas utan därom hos konkursdomstolen gjord anhållan ¹⁾).

II.

Då makars bo skiftas, skulle det stundom leda till svåra orättvisor, om hänsyn endast toges till hvardera makens genom lag eller förord bestämda giftorätt, då det ju ofta inträffar att den ena maken under äktenskapet njutit oberättigad fördel af boets egendom, i det han eller hon t. ex. i strid med bestämningarna angående betalning af makars gäld med samfäld egendom betalt skulder, som han ensam

¹⁾ Anm. Uti lagutskottets betänkande med anledning af prop. N:o 13 sid. 18 likställes vid konkurs i makars bo hustruns enskilda fastighet och från mannens förvaltning undantagna enskilda lösegenom med gods, „som hörer annan till“, om hvars afskiljande från konkursmassa talas i § 2 af Kejs. förordningen den 9 nov. 1868 om förmansrätt. Utskottet måste följaktligen ansett, att sådan hustrus egendom ej ens borde upptagas i bouppteckningen, hvilken uppfattning dock på ofvan anförda skäl synes mig svår att biträda.

under äktenskapet åsamkat sig, utan att den andra maken haft däraf någon nytta eller del. För att så vidt möjligt förekomma antyddas obillighet tilldelar lagen den make, hvars rätt annars blefve förfördelad, en fordran på vederlag af samfäld eller den andra makens enskilda gods.

Uti 1734 års lag nämnes tre typiska fall, då vederlag kommer i fråga, nämligen 1) då ena maken under äktenskapet guldit sin enskilda gäld med begge theras andel i boet ¹⁾, 2) då ena maken sålt den andras odaljord till sin enskilda nytta och 3) då den enas odaljord blifvit såld till bägges nytta ²⁾.

För det första fallet kan rättsförhållandet lämpligen tänkas så, att den make, som betalt enskild gäld med samfäld egendom, fortfar att vara passivt subjekt för gälden, hvaremot det aktiva subjektet numera är „äktenskapsbolaget“. Vid boskifte delas nu denna fordran mellan makarne efter den del vardera i „bolaget“ eger, hvarvid den gäldbundne makens fordran utplånas af hans skuld. Den andras fordran åter uttages ur den gäldbundnes „lott“ i boet, d. v. s. i främsta rummet ur den vederlagsskyldiges andel i den samfälda egendomen, men om denna ej förslår, äfven ur enskildt gods. Uti lagen af den 15 april 1889 motsvaras 11: 5 G. B. af 4: 7, som stadgar, att, då samfäld egendom gått till betalning af ena makens enskilda gäld, som tillkommit före äktenskapet eller under äktenskapet, men genom samma makes särskilda vållande eller förgörelse, vederlag skall tagas främst af den andra makens lott i den samfälda egendomen, men om denna visar sig otillräklig, äfven af den vederlagsskyldiges enskilda egendom. Det är att märka att lagrummet i fråga nämner endast antyddå tvänne slag af enskild gäld. Att det icke kan blifva fråga om vederlag, då samfäld egendom användts till betalning af sådan gäld, som mannen gjort under äktenskapet i sin egenskap af „äktenskapsbolagets“ representant, är i betraktande af stadgan-

¹⁾ Se 11: 5. G. B.; jämf. för betydelsen af ordet lott 9: 3. 4 och 5 G. B.

²⁾ Se 11: 7 G. B.

dena i 4: 3 uppenbart. Däremot kunde väl sådant böra i fråga komma i vissa fall, då hustrus enskilda under äktenskapet kontraherade gäld betalats med annan samfäld egendom än den, hvaröfver hustrun råder ¹⁾. — Uti 4: 7 utvecklas hithörande grundsatser genom stadgandet att, då gäld, som ena maken före äktenskapet gjort, öfverskjuter värdet af hvad han eller hon såsom samfäld egendom i boet infört, skall, i händelse sådan gäld guldits med samfäld egendom, vederlag icke gifvas för mer, än hvad af det öfverskjutande på den andra makens giftorätt sig belöper. Detta stadgande, som i förstone möjligen kan förefalla obilligt, framstår dock vid närmare betraktande såsom en naturlig följd af den redan tidigare påpekade grundsatsen, att den ena makens anspråk på giftorätt i den egendom den andra i boet infört endast erkännes i den mån i fråga varande egendom kan betraktas såsom ograverad af motsvarande gäld, till hvars betalning sagde egendom ju redan före äktenskapets ingående hade kunnat användas. På grund af det senast anförda kan i fråga komma stadgande ingalunda betraktas som någon nyhet. Detsamma är fallet med bestämningen i 4: 7, att vederlag bör gifvas, då ena maken använt samfäld egendom till sådan förbättring af sitt enskilda gods, som ej är att till detsammas underhåll och skötsel räknas. Detta kan nämligen härledas ur 11: 5 G. B., hvilket lagrum alltid tolkats så allmänt, att vederlag ansetts enligt detsamma böra utgå, då den ena maken af samfäld egendom njutit enskild fördel.

De fall då vederlag kommer i fråga på grund af att ena makens enskilda egendom användts till den andras enskilda nytta eller för boets gemensamma behof, behandlas af 1734 års lag uti 11: 7 G. B., hvilket lagrum dock blifvit ändradt genom Kejs. förordn. den 27 juni 1878. Sagda Kejs. förordn. stadgar att, då ena maken sålt den andras odaljord ²⁾ till sin enskilda nytta, skall lika mycket „gifvas igen“ af den förres odaljord. Har åter den enas odaljord blifvit förytttrad

¹⁾ Jämf. 4: 4.

²⁾ Anm. Här i betydelsen af enskild fastighet.

„till begge theras nytto“ skall hvardera af sin jord fylla till hälften¹⁾). Finnes ej jord, utgår vederlaget af lösöre. Ehuru i anförda lagrum talas blott om odaljord, måste den däri uttalade grundsatsen anses gälla all enskild egendom, ej blott enskild fastighet. Lika litet kan man strängt efter orden tolka stadgandet att vederlaget borde tagas främst ur odaljord. Lagstiftaren har ögonskenligen endast velat säga att vederlag för såld enskild fastighet bör tagas i jord, hvaremot det kunde vara likgiltigt, om härtill användes den vederlagskyldiges andel i aflingejord²⁾ eller dess enskilda fastighet. Ja, man vore frestad att antaga det aflingejord i främsta rummet borde tillgripas.

Uti lagen af den 15 april 1889 motsvaras 11: 7 G. B. af 4: 8 och 9. Den förra af dessa §§ stadgar, att, då den ena makens enskilda egendom blifvit använd till nytta för den andra allena, vederlag bör utgå främst ur den andra makens giftorätt, men i fall af behof äfven ur dess enskilda egendom. I motsats till hvad fallet är i 11: 7 G. B. nämnes här intet om att vederlag för enskild fastighet om möjligt bör tagas i jord, men man kan dock antaga, att så bör ske, åtminstone då arfvejord blifvit föryttrad, dock blott för så vidt detta låter sig göra enligt den angifna ordningen för vederlagets uttagande. Uti 4: 9 föreskrives åter att rättighet till vederlag bör anses vara för handen 1) då „mannen utan hustruns vilja och vetskap använt hennes enskilda egendom till boets gemensamma nytta“, 2) då den ena makens enskilda egendom blifvit använd till betalning af samfäld gäld och 3) i alla andra fall, då den enas enskilda egendom användts till gemensam nytta. I sistnämnda händelse utgår vederlaget endast ur samfäld egendom, i de bägge föregående vid behof äfven ur enskild egendom. Af första momentet synes att mannens rätt att förvalta hustruns enskilda egendom ej är tämligen inskränkt³⁾). Äfven

¹⁾ Anm. Enligt 11: 7 G. B. „mannen två delar och hustrun tri-djunt“. Jämf. också 17: 2 Å. B.

²⁾ Anm. Här i betydelsen „under äktenskapet förvärfvad fastighet“.

³⁾ Jämf. 5: 7.

då han användt sådant gods till boets gemensamma nytta, uppstår för hustrun, i händelse hennes samtycke icke inhämtats, en vederlagsfordran, för hvilken mannens enskilda egendom kan tagas i anspråk. I detta sammanhang kan ytterligare förtjäna framhållas att, då makars bo upplåtits till konkurs, hustru som sökt boskilnad för sin vederlagsfordran af sist behandlade slag har samma rätt som boets borgenärer¹⁾, ehuru makes vederlagsfordran i alla andra fall h. o. h. står till baka för borgenärernes anspråk på boet.

Filip Grönvall.

¹⁾ Anm. Dock blott i fråga om enskild löseegendom (se 5: 7).

Rättsfall.

13.

Gäller i del af oklufven gård i stad intecknad kontrakt, hvarigenom tidigare egare till hela gården åt annan uthyrt lokal däri, mot den, som efteråt tillhandlat sig gården?

Vid rådstufvurätten i Åbo stad yrkade godsegaren Ulrik Palmu att, emedan han den 18 oktober 1890 tillhandlat sig gården och tomten N:o 5 i tionde kvarteret och sjunde stadsdelen uti berörde stad, hvarest handlanden Konstantin Demetrius Konstantinides medels kontrakt af den 1 juni 1885 af dåvarande egaren till sagde gård, handlandeanken Sofia Susanna Lindberg, på tio års tid, räknadt från nästnämnda dag, förhyrt en lägenhet å sex rum, som Konstantinides från den 1 december 1890 öfverlätit åt kassören Martin L. Ericson, men handlanden Konstantinides och kassören Ericson, ehuru köp bröte legostämman i stad, vägrat att vid laga fardag från lägenheten afflytta, handlanden Konstantinides och kassören Ericson måtte förpliktas att senast den 1 juni 1891 till gods-egaren Palmus fria förfogande upplåta berörda lägenhet.

I saken hörde genmälde handlanden Konstantinides och kassören Ericson att, efter det Sofia Susanna Lindberg aflidit och vid den 5 april 1887 efter henne värkstält arfskifte itrågavarande gård skiftats emellan sjökaptenen Karl Magnus Johanssons hustru Sofia Karolina Johansson och minderåriga handladedottren Maria Elisabet Lindberg, sålunda att dessa hvardera erhållit hälften däraf, rådstufvurätten den 16 i nyssberörde månad fastställt inteckning uti makarne Johanssons hälft af gården, handlanden Konstantinides till säkerhet för beståendet af omordade kontrakt, hvarför och då handlanden

Konstantinides enligt lag varit berättigad att sätta lika god hyresman i sitt ställe, handlanden Konstantinides och kassören Ericson påstodo käromålets förkastande.

Godsegaren Palmu förmenade däremot handlanden Konstantinides och kassören Ericson vara skyldige att den 1 juni 1891 afträda åtminstone hälften af den förhyrda lokalen.

Medels utslag, afkunnadt den 22 november 1890, utlät sig *rådstufvurätten* i målet att

alldenstund ifrågakomna hyreskontrakt i dess helhet den 16 april 1887 blifvit handlanden Konstantinides till säkerhet intecknadt uti hälften af förberörda gård,

för den skull blef käromålet såsom obefogadt förkastadt.

Emot förestående utslag erlade godsegaren Palmu vad, som han fullföljde i Åbo hofrätt, där målet afgjordes genom den 14 juli 1891 gitven dom, hvartill hofrättsrådet *Sallmén*, assessorerne *Krakau* och *Serenius* samt adjungerade ledamoten notarien *Procopé* bidrogo; och

emedan inteckning uti hälften af ifrågavarande gård och tomt, som dåmera i sin helhet egdes af godsegaren Palmu, den 16 april 1887 faststälts till säkerhet för beståndet af omförmälda hyreskontrakt samt

tillstånd till klyfning af tomten icke blifvit i vederbörlig ordning utvärkad

fann *hofrätten* godsegaren Palmu icke hafva anført skäl till ändring i det slut, hvori rådstufvurätten genom dess motvädjade utslag i saken stannat och vid hvilket hofrätten förty lät bero.

Hofrättsrådet *Idestam*, som icke biträdde denna mening, yttrade sig att

emedan Sofia Susanna Lindberg, då hon genom ofvansagda den 1 juni 1885 upprättade kontrakt till handlanden Konstantinides på tio års tid, räknadt från samma dag, uthyrt ifrågavarande af sex rum bestående lokal uti förberörda gård, ensam egt hela denna gård,

men handlanden Konstantinides icke såsom vid nyss antydt förhållande ske bort, för att omordade afhandling skulle gälla äfven emot tredje man enligt 1 § i Kejsrerliga förordningen om inteckning i fast egendom af den 9 no-

vember 1868, utvärkat sig inteckning för redanberörda kontrakt i hela den omförmälda gården,

utan afhandlingen först efter Sofia Susanna Lindbergs inträffade död Konstantinides till säkerhet intecknats endast i den Sofia Karolina Johansdotter i arf efter Sofia Susanna Lindberg tillfallna hälften af änsagda gård,

ty och då den omständigheten att godsegaren Palmu sedermera tillhandlat sig hela den oftasagda gården enligt hofrättsrådets åsikt ej värkade å saken

pröfvade hofrättsrådet rättvist upphäfva rådstufvurätens motvädjade utslag samt ålägga handlanden Konstantinides och kassören Ericson att senast den 1 juni 1891 från merberörda lokal afflytta och densamma till godsegaren Palmus fria förfogande upplåta.

14.

Bemärkelsen af orden „sista året“ uti 5 § i Kejsarliga förordningen om borgenärs rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, af den 9 november 1868.

Uti en den 6 april 1891 till rådstufvurätten i Åbo stad ingifven skrift anhöll handlanden August Erhard Himberg att få till sina fordringsewares förnöjande på en gång afstå sin egendom, hvarefter utom andra handlanden Julius Leonard Törnroth, fabriksfirman J. & E. Humelin, handlanden Edvard Åström och bonden Viktor Weisu i sagda konkursmål bevakade fordringar, samt de två sistbemälda ur de afträdda tillgångarna utsökte bland annat följande penningebelopp, nämligen:

handlanden Åström på grund af räkning med förmånsrätt 875 mark 32 penni ogulden hyra för kreditupplagsmagasin under olika tider åren 1889, 1890 och 1891; samt

Viktor Weisu med förmånsrätt enligt 5 § i kejsarliga förordningen af den 9 november 1868 om borgenärs rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, 62 mark 50 penni obetald hyra

för en af Viktor Weisu genom den 16 januari 1889 skriftligen upprättadt kontrakt åt August Erhard Himberg på tre års tid, räknadt från den 1 påföljande mars, förhyrd handelslokal å Viktor Weisu tillhöriga Weisu hemman i Sarkkila by och Pungalaitio socken.

Vid andra uppropet i målet anmärkte handlanden Törnroth och firman J. & E. Humelin mot handlanden Åströms och Viktor Weisus omförmälda fordringsanspråk

att handlanden Åströms ofvansagda anhållan om förmansrätt ej vore å lag grundad, hälst Åström icke ens yrkat att utbekomma den af honom bevakade hyran ur möjligen uti omordade magasin befintliga, August Erhard Himbergs konkursmassa tillhöriga varor; samt

att Viktor Weisu ej gittat ens påstå, mindre visa att det af honom i konkursen bevakade penningebelopp utgjorde ogulden hyra för sista året, utan denna summa fastmer antagligen vore hyra för då löpande år, för hvilken Viktor Weisu ej lagligen tillkomme någon förmansrätt.

Genom den 21 december 1891 i målet afkunnad dom yttrade sig *rådstufvurätten* beträffande handlanden Åströms och Viktor Weisus ofvansagda fordringar att

alldenstund med orden „sista året“ uti 5 § af berörda kejsrerliga förordning måste afses det hyresår, som löpte, då ansökning om egendoms afträädande till konkurs ingafs och konkursen påbörjades,

för den skull och utan afseende å handlanden Törnroths och firman J. & E. Humelins bestridande ansåg *rådstufvurätten* handlanden Åström och Viktor Weisu, af hvilka den senare med borgenärsed bekräftat att den af honom i konkursen bevakade fordran utgjorde hyra för fem månader, räknadt från den 6 april 1891, berättigade att med förmansrätt utbekomma, Åström den del af omordade magasinshyra, som han ur konkursmassan utsökt för särskilda tider under hyresåret från den 1 juni 1890 till samma dag 1891 samt Viktor Weisu hyra från den 6 april nästsagda år till den 6 därpå följande september, efter beräkning af 150 mark för året;

hwarefter *rådstufvurätten* tilldömde handlanden Åström och Viktor Weisu från konkursmassan:

handlanden Åström enligt 5 § i merberörda kejsrerliga förordning ur sådant August Erhard Himbergs gods, som vid konkursens början funnits i redan sagda upplagsmagasin, den af Åström ur konkursmassan utsökta hyran för tiden från den 1 juni 1890 till samma dag 1891; och

Viktor Weisu 62 mark 50 penni hushyra för tiden från den 6 april 1891 till den 6 påföljande september, att likaledes i stöd af åberopade lagstadgande utgå ur sådant konkursmassan tillhörigt gods, som vid konkursens början funnits uti den af Viktor Weisu åt August Erhard Himberg uthyrda lokalen.

Åbo hofrätt, hvars pröfning målet af bland andra handlanden Törnroth och fabriksfirman J. & E. Humelin å vadväg underkastades, afgjorde detsamma medels den 26 mars 1892 gifven dom, hvartill hofrättsråden *Idestam* och *Björkman* samt assessorerne *Krakau*, *Lindström* och *Rosendal* utan skiljaktighet i meningarna bidrogo;

och fann *hofrätten* handlanden Törnroths och fabriksfirman J. & E. Humelins vadeinlaga icke föranleda vidare rättelse i rådstufvurättens motvädjade dom än att

emedan enligt 5 § i kejsrerliga förordningen om borgenärers rätt och företråde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, af den 9 november 1868, husvärd egde med förmånsrätt ur hyresgästs gods, som i huset funnes, utbekomma huslega för sista året,

men de penningebelopp, för hvilka förmånsrätt jämlikt nästsagda lagstadgande af rådstufvurätten i anförd mätto tillagts handlanden Åström och Viktor Weisu, utgjort hushyra icke för sista hyresåret, innan August Erhard Himbergs afträdesansökning till rådstufvurätten ingafs, utan dels för påföljande, vid konkursens början löpande hyresår dels för viss tid därefter,

rådstufvurättens dom, såvidt förmånsrätt i målet för hushyra på sätt ofvan omförmälts därigenom blifvit handlanden Åström och Viktor Weisu tillerkänd, af hofrätten upphäfdes samt Åströms och Viktor Weisus anspråk på slik förmånsrätt förkastades,

dock att denna ändring i nyss omordade dom likmätigt 100 § i kejserliga konkursstadgan den 9 november 1868 ej gälde andra fordringsägare i konkursen än handlanden Törnroth och firman J. & E. Humelin.

15.

Eger domhafvande fränkänna af kommunalnämnd i behörig ordning utfärdadt fattigdomsbevis laga vitsord?

Uti en till Åbo hofrätt ingifven skrift yrkade torparen Josef Joakim Mattsson Wilander Wälimäki, från Kaukaritsa by i Kumo socken, att, emedan häradshöfdingen i Eura domsaga friherre Kasper Hjalmar Wrede, hvilken såsom ordförande i häradsrätten förrättat 1889 års lagtima höstting i Kumo och Harjavalta socknars tingslag af nämnda domsaga, förvägrat Wilander att utan vadeskillings erläggande förbehålla sig vad ej mindre uti en af häradsrätten medels utslag den 10 oktober sagda år afgjord hägnadstvist emellan bonden Stefan Kujavehka, jämväl från Kaukaritsa by, kärande, och Wilander, svarande, än uti ett af bonden Viktor Majamaansaari, från Letala socken, emot Wilander utfördt fordringsmål, hvilket afgjorts genom utslag, afkunnadt därpå följande dag, samt att utan lösen bekomma häradsrättens protokoll i omförmälda två mål äfvensom uti ett af häradsrätten vid berörda ting handlagdt mål angående utmätning emellan Wilander, kärande, samt för tiden tjänstförrättande kronolänsmannen i Kumo och Harjavalta socknars distrikt extra landskanslisten Karl Aho och brofogden Wasenius, svarande, oaktadt Josef Joakim Wilander för häradshöfdingen friherre Wrede upptedt ett Wilander af kommunalnämnden i Kumo socken meddeladt fattigdomsbevis, friherre Wrede måtte åläggas att godkänna de förbehållna vaden samt att utan lösen till Josef Joakim Wilander utfärda häradsrättens protokoll i ofvanomförmälda mål.

I anledning häraf inkom friherre Wrede till hofrätten med honom affordradt yttrande, däri han såsom stöd för

sin antydda vägran anförde att Josef Joakim Wilander, enligt hvad friherren och häradshöfdingen hade sig bekant, hösten 1886 på särdeles fördelaktiga villkor erhållit besittningsrätten till Wälimäki, Kujavehka hemman i Kaukaritsa by underlydande torp, hvarest Wilander ännu sommaren 1889 underhållit åtminstone en häst, två kor och två kalvar, hvarför Wilander ingalunda vore medellös, änskönt Kumo sockens kommunalnämnd meddelat honom intyg däröfver på grund af Wilanders uppgift att han om hösten 1889 till sin minderårige son bortgifvit såväl besittningsrätten till torpet som all sin lösa egendom, hvilket gäfvoaftal dock, enligt häradshöfdingen friherre Wredes förmenande, vore tillkommet i svikligt syfte, och ansåg sig friherre Wrede i följd häraf hafva egt tillräcklig anledning till omförmälda vägran.

Uti infordradt och afgifvet bemötande återopade Josef Joakim Wilander en den 27 juli 1889 emellan honom och hans son Frans Fredrik Wilander Wälimäki belevvad afhandling, hvarigenom Josef Joakim Wilander på vissa villkor åt Frans Henrik Wilander öfverlätit ej mindre besittningsrätten till Wälimäki torp än samtliga där befintliga hus och all sin öfriga löseegendom.

Genom utslag, gifvet den 10 maj 1890, blef på de af häradshöfdingen friherre Wrede i ofvansagda måtto anförda skäl Josef Joakim Wilanders förberörda klagan af hofrätten lämnad utan afseende.

Hofrättens utslag affattades i enlighet med assessorn friherre *von Knorrings* i saken afgifna yttrande, hvarom assessor *Salingre* och hofrättsrådet *Salmén* förenade sig.

Assessorn *Timgren* ansåg häradshöfdingen friherre Wrede hafva förfarit i strid emot 1 § 25 kap. R. B., sådant detta lagrum lyder i kejsrerliga förordningen den 27 april 1868, 8 § i nådiga förordningen den 15 januari 1883 angående expeditionslösen och förrättningsarfvode samt 34 mom. 14 § i nådiga förordningen den 20 december 1888 om stämpebevillning, däri att friherren och häradshöfdingen, ehuru Josef Joakim Wilander med af vederbörande kommunalnämnd utfärdadt intyg styrkt sin fattigdom, likväl förvägrat Wilander att utan vadeskillings erläggande draga förstom-

sorerne *Krakau* och *Lindström* utan skiljaktighet i meningarna;

och fann *hofrätten* Jafet Josefssons ifrågavarande talan om Ananias Ylötales och Carl Pukas förpliktande att erkänna riktigheten af omordade afhandlingar icke utgöra något rättegångsmål samt Jafet Josefsson förty ej hafva anfört skäl till ändring i häradsrättens motvädjade utslag, såvidt hans käromål underkänts, och hvarvid altså komme att bero.

17.

Är gröda a prästbol att hänföras till lön, som enligt lag kan blifva föremål för införsel?

Uti en till guvernören öfver Tavastehus län ingifven skrift anhöll kapellanen, vicepastorn Frans Oskar Sandberg icke allenast att kyrkoherden i Jämsä pastorat Henrik Salenius måtte förpliktas att, jämlikt en af vicepastorn Sandberg den 2 juli 1886 utställd och af kyrkoherden Salenius accepterad, sex månader därefter till betalning förfallen växel, till vicepastorn Sandberg gälda sagda växels innehåll 850 mark jämte ränta och ersättning för lagsökningskostnaden, efter afdrag af de 99 mark 45 penni vicepastorn Sandberg fått i dividender uppbära ur kyrkoherden Salenius' emellertid till konkurs upplåtna bo, utan ock att kyrkoherden Salenius blefve ålagd att till vicepastorn Sandberg afstå hälften af sin årliga lön samt all gröda för år 1889 från Jämsä sockens prästgård till gäldande af Sandbergs ifrågakomna fordran, hvarhos vicepastorn Sandberg på grund af stäld borgen för kostnad och skada anhöll att sagda gröda blefve med kvarstad mot förskingring belagd.

Sedan guvernören genom resolution af den 2 juli 1889 bifallit till den äskade kvarstaden samt kyrkoherden Salenius uti afgifven förklaring erkänt riktigheten af omförmälda fordran och medgifvit vicepastorn Sandberg rätt till införsel i den Salenius tillkommande kyrkoherdelönen, men motsagt anspråket, såvidt detsamma angick grödan från kyrkoherdebolet, under förebärande att prästerskapets privilegier med-

gåfve vederbörande kyrkoherdar rätt att till sitt underhåll utan andras intrång bruka och häfda prästbolens egor samt att berörde prästgård, då kostnaderna för gårdens skötsel afdroges från inkomsterna, knapt lämnade någon behållning, bemötte vicepastorn Sandberg förklaringen och vidhandengaf tillika att den äskade kvarstaden emellertid värkstälts.

Genom den 20 augusti 1889 meddeladt utslag utlät sig guvernörsämbetet i nämnda län i saken och ålade kyrkoherden Salenius att genast till vicepastorn Sandberg betala fordrade 850 mark med sex procents årlig ränta därå från den 2 januari 1887 tills skeende full likvid, efter afdrag af redan uppburna 99 mark 45 penni, samt att med 30 mark godtgöra vicepastorn Sandberg för lagsökningskostnaden;

och emedan guvernörsämbetet jämväl hade sig bekant att kyrkoherden Salenius icke egde annan tillgång än sin årliga kyrkoherdelön och hvad hans boställe efter afdrag af nödiga kostnader för detsamma skötsel kunde lämna i behållning,

medgaf guvernörsämbetet vicepastorn Sandberg införsel i laglig ordning uti hälften af kyrkoherden Salenius' årliga lön och öfriga inkomster,

hvarjämte vicepastorn Sandberg, för den händelse att omordade kvarstad verkligt egt rum och annans därförinnan tilläfventyrs tillkomna bättre rätt därigenom icke förnärmades, berättigades att från den med kvarstad belagda grödan erhålla betalning sålunda, att endast den del af ifrågavarande fordran, som på sådant sätt icke blefve gulden, därefter finge uttagas medels införsel.

Åbo hofrätt, under hvars pröfning kyrkoherden Salenius genom besvär drog saken, yttrade sig däri genom utslag den 14 maj 1890,

och jämte det guvernörsämbetets utslag, såvidt kyrkoherden Salenius därigenom ålagts att till vicepastorn Sandberg utgifva den summa, hvilken denne af kyrkoherden Salenius utsökt, med ränta och ersättning för lagsökningskostnaden, samt Sandberg beviljats införsel i kyrkoherden Salenius' halfva årliga lön, i hvilka delar ändring icke ens

sökts, komme att, såsom därutinnan laga kraft vunnet, lända vederbörande till efterrättelse,

fann hofrätten saken, i hvad densamma anginge vicepastorn Sandbergs ansökning att till betäckande af sin fordran erhålla införsel jämväl uti grödan från Jämsä sockens kyrkoherdebol, vara så tvistig, att guvernörsämbetet icke hade bort därom i handräckningsväg besluta, hvarför hofrätten pröfvade rättvist upphäfva guvernörsämbetets öfverklagade utslag i denna del och förvisa ärendet i hvad detsamma rörde sistomordade införsel till vederbörlig domstol.

På kyrkoherden Salenius sedermera till 1890 års lagtima höstting i Jämsä sockens tingslag ågången stämning fullföljde vicepastorn Sandberg vid häradsrätten därstädes sin omtörmälda talan; och jämte det vicepastorn Sandberg vidhandengaf att årliga behållningen från ifrågakomna kyrkoherdebol, jämlikt en af kyrkoherden Ludvig Wennerström upprättad matrikel öfver landets evangelisk-luterska församlingar och prästerskap, uppginge till 1,300 mark, yrkade vicepastorn Sandberg att den hos kyrkoherden Salenius med kvarstad belagda, i kyrkoherdens vård befintliga spannmål, hvilken utgjorde 40 tunnor råg och enahanda belopp hafre, finge å offentlig auktion försälgas och priset därför afdragas från Sandbergs fordran, samt att kyrkoherden Salenius blefve skyldigkänd att godtgöra vicepastorn Sandberg dennes kostnader i målet.

Häröfver hörd, återhämtade kyrkoherden Salenius hvad han hos guvernören framhållit samt föredde till gendrifvande af vicepastorn Sandbergs uppgift rörande inkomsterna från bostället en af Salenius företrädare i tjänsten, numera aflidne prosten Lindholm i listiden upprättad, till den för reglering af prästerskapets löner tillsatta komité ingifven förteckning öfver berörda inkomster; och hade väl prosten Lindholm enligt denna förteckning beräknat boställets behållna inkomst till 541 mark, men emedan i denna summa inginge torpräntor för 537 mark 60 penni och samma räntor vore nödvändiga för boställets skötsel, samt kyrkoherdebolet sålunda als icke lämnade någon behållning, påstod kyrkoherden Salenius förkastande af vicepastorn Sandbergs talan

eller, om sådant ej kunde ske, att införseln åtminstone blifve beviljad endast i hälften af sagda torpräntor.

Melels utslag, afkunnadt den 5 december 1891, utlät sig *häradsrätten* i målet, och

alldenstund prästerskapets privilegier af den 16 oktober 1723 icke förbjöde att taga inkomsterna från boställe i mät för en tillfällig innehafvares gäld;

för den skull och då kyrkoherden Salenius emellertid upplåtit all sin egendom till sina borgenärers förnöjande och sålunda icke mera än hälften af hans årliga inkomster kunde beläggas med kvarstad för gäld, som uppstått före konkursens början, samt kyrkoherden Salenius styrkt att det af honom innehafda boställe, efter adrag af förvaltningskostnaden, icke lämnade större behållning än 541 mark;

pröfvade häradsrätten rättvist bestämma att hälften af denna summa årligen skulle användas till afkortning å vicepastorn Sandbergs ifrågavarande fordran, tils densamma blifvit till fullo gulden;

men emedan vicepastorn Sandberg altså fordrat mera än honom skäligen kunnat tilldömas, medgafs vicepastorn Sandberg ersättning endast för hans kontanta utgifter i målet, i hvilket afseende kyrkoherden Salenius skyldigkändes att till vicepastorn Sandberg erlægga 44 mark 66 penni.

Häradsrättens förestående utslag underkastades af såväl vicepastorn Sandberg som kyrkoherden Salenius å vadväg Åbo hofrätts skärskådande.

Hofrätten gaf den 29 juli 1892 dom i saken och förklarade afkastning, hvilken från kyrkoherdebol tillkommer kyrkoherde, icke kunna hänföras till sådan inkomst, som lag om införsel afsåg samt vicepastorn Sandberg således och med hänsikt till hvad 131 § i kyrkolagen den 6 december 1869 om prästeboställe stadgade ej håller vara berättigad att åtnjuta slik förmån uti grödan från Jämsä sockens kyrkoherdebol; hvarför och då saken endast därutinnan hänskjutits till domstols afgörande, hofrätten pröfvade rättvist i anledning af kyrkoherden Salenius' ändringsansökning upphäfva häradsrättens motvädjade utslag och förkasta vicepastorn Sandbergs i målet utförda talan beträffande nu ifrågavarande

införsel; hvarhos vid sådan utgång vidare yttrande i följd af vicepastorn Sandbergs vadeinlaga förfölle i öfrigt, utom att Sandberg lämnades öppet att efter befogenhet särskildt å ort som vederborde i laga ordning söka göra gällande sitt vid häradsrätten väkta och i hofrätten upprepade anspråk att hos kyrkoherden Salenius med kvarstad belagda, i hans vård befintliga 40 tunnor råg och enahanda belopp hafre finge å offentlig auktion försäljas och priset därför Sandberg å hans fordran godtgöras.

Till hofrättens nästsagda utslag bidrogo hofrättsrådet *Idestam* samt assessorerna *Krakau* och *Rosendal*.

Adjungerade ledamoten, notarien *Stigzelius*, med hvilken assessorn *Lindström* var ense, utlät sig att

emedan vicepastorn Sandberg emot kyrkoherden Salenius' bestridande icke gittat styrka att Jämsä kyrkoherdebol år 1889 skulle utöfver driftkostnaderna därför lämnat någon behållen inkomst,

ty pröfvade notarien i anledning af kyrkoherden Salenius' libell rättvist upphäfva häradsrättens motvädjade utslag och förkasta vicepastorn Sandbergs i målet utförda talan; vid hvilken utgång af saken vidare yttrande i anledning af vicepastorn Sandbergs ändringsansökning förfölle.

18.

Är den, som vid öfverlåtelse af jord, hvaraf han till annans nytjande på lifstid upplåtit någon del, icke förbehållit denne rätt att fortfarande åtnjuta städjan, hvilken på den grund att afhandlingen därom ej in-tecknats förfallit, lagligen pliktig att ersätta den, som städjan fick, bevislig skada?

Sedan förre bonden Karl Reinhold Karlsson Pietilä, från Tanskila by i Orihpää kapell, medan han egt Pietilä hemman i samma by, genom ett den 1 november 1869 upprättadt kontrakt till åboar å Suvitie torp under berörda hemman antagit torparen Johan Mattsson Suvitie och dennes hustru Vendla Johansdotter för deras lifstid emot att

de till hemmanet årligen i afgäld erlade 55 mark och ett halft lispund smör samt utgjorde fyra häst- och aderton karlsdagsvärken i lägenhetsegarens kost, försålde Karl Reinhold Pietilä medels köpebref den 6 december 1887 Pietilä hemman till sin stjufson, bonden Oskar Mariasson Pietilä, hvilken därå vid häradsrätten i det tingslag, som utgöres af Pöytis och Yläne socknar samt förenämnda kapell, påstod Johan Suvities och hans hustrus förpliktande att från Suvitie torp afflytta. Härom yttrade sig häradsrätten genom utslag den 5 september 1890, och emedan Johan Suvitie och Vendla Johansdotter utan någon emot Oskar Pietilä gällande rätt innehade Suvitie torp och medgifvit sig hafva blifvit före tomedag 1889 till afflyttning därifrån uppsagda, ålades Johan Suvitie och Vendla Johansdotter att senast den 14 mars 1891 från meranämnda torp vika och detsamma till Oskar Pietilä afstå. Johan Suvitie blef likväl af Oskar Pietilä medels skriftligt kontrakt den 15 oktober 1890 berättigad att under sin öfriga listid fortfarande besitta Suvitie torp med vilkor att Johan Suvitie åt Oskar Pietilä utgaf innan den 1 därpå följande januari i handpenning 50 mark och till Pietilä hemman årligen i afgäld erlade 115 mark från hösten 1891 och tio skålpund smör samt utgjorde tretton häst-, sex karl- och sex kvinnodagsvärken, karl- och kvinnodagsvärkena i hemmansegarens kost.

På Karl Reinhold Pietilä sedermera ågången stämning till förbemålde häradsrätt yrkade Johan Suvitie därstädes, att emedan Karl Reinhold Pietilä, då han åt Oskar Pietilä föryttrat Pietilä hemman, icke, på sätt Karl Reinhold Pietilä hade ålegat, gjort förbehåll därom att ofvanberörda den 1 november 1869 dagtecknade kontrakt skulle gälla äfven emot Oskar Pietilä, samt Johan Suvitie i följd däraf nödgats ingå redansagda den 15 oktober 1890 daterade kontrakt, hvarigenom honom tillskyndats skada, som vid anställd syn uppskattats till omordade i handpenning utfästa 50 mark och dessutom årligen 105 mark 75 penni, Karl Reinhold Pietilä måtte förpliktas att utgifva åt Johan Suvitie 50 mark samt åt honom och hans hustru, så länge någondera af dem lefde hvarje år, räknadt från och med 1891, 105 mark 75 penni.

Johan Suvities förestående talan motsades af Karl Reinhold Pietilä, enär Johan Suvitie uraktlåtit att för nedanberörda, den 1 november 1869 upprättade kontrakt utvärka sig inteckning i Pietilä hemman.

Medels utslag den 6 februari 1892 utlät sig *häradsrätten* i saken, att

alldenstund merasagda den 1 november 1869 belevade kontrakt, på den grund att Johan Suvitie ej till säkerhet för denna athandlings framtida bestånd utvärkat sig inteckning uti Pietilä hemman, af bemälda rätt förklarats icke gälla emot Oskar Pietilä,

samt Johan Suvitie altså själf varit vållande därtill, att han och hans hustru ej fått fortfarande innehafva Suvitie torp på de i nyssberörda kontrakt stadgade villkor,

för den skull fann häradsrätten sig icke kunna ålägga Karl Reinhold Pietilä att utgifva den ersättning Johan Suvitie i anförd måtto fordrat utan blef käromålet af häradsrätten förkastadt.

Johan Suvitie, som emot häradsrättens nyssomförmälda utslag erlade vad, fullföljde detsamma i *Åbo hofrätt*, där målet genom den 16 augusti 1892 gifven dom utan skiljaktighet i meningarna afgjordes af hofrättsråden *Idestam* och *Björkman* samt assessorerna *Krakau*, *Lindström* och *Rosendal*; och

alldenstund beskaffenheten af ofvanberörda den 1 november 1869 emellan Karl Reinhold Pietilä och Johan Suvitie belevade städjoaftal, synnerligen med hänsikt till hvad 13 § i kejsrerliga förordningen angående bland annat egostyckning och jordafsöndring den 19 december 1864 samt 16 § i kejsrerliga förordningen rörande samma ämne den 19 februari 1883 om intecknande af legoaftal förmådde, ej kunde anses i och för sig innebära att Karl Reinhold Pietilä lagligen ålegat, och denne icke ens påståtts hafva förbundit sig att, då han den 6 december 1887 till Oskar Pietilä försålt Pietilä hemman, förbehålla Johan Suvitie rätt att i stöd af omförmälda, därförinnan upprättade kontrakt fortfarande besitta Suvitie torp,

för den skull och emedan 15 § 16 kap. J. B., hvarpå Johan Suvitie i hofrätten beropat sig, icke gälde lifstidsstädja samt detta lagrum, hvari stadgandena om återbärande af gulden städja och landbos ersättande för bevislig skada grundade sig på den sedermera ändrade bestämningen att köp ovilkorligen bröt legostämman, följaktligen och enär nyssberörda lagstadgande altså icke afsåg annan godtgörelse än för kostnad, som landbo å den sålda lägenheten före legostämmans brytande nedlagt och därförinnan i förskott erlagd lega; i all händelse ej egde tillämpning å förevarande fall,

ty och på de uti häradsrättens motvädjade utslag anförda skäl fann hofrätten Johan Suvities vadeinlaga icke föranleda ändring i det slut, hvaruti bemäldo rätt genom sagda utslag i saken stannat och därvid hofrätten altså lät bero.

Hofrättens dom underkastades af Johan Suvitie H. K. M:ts granskning.

Målet afgjordes i *K. senatens justitiedepartement* genom den 20 april 1893 gifven dom af senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Streng* och *Borenius*,

och som den skada, för hvilken Johan Suvitie i målet sökt godtgörelse, ej utgjorde en omedelbar följd af Karl Reinhold Pietiläs uraktlåtenhet att vid försäljningen af Pietilä hemman göra förbehåll därom att omförmälda, den 1 november 1869 upprättade kontrakt skulle jämväl af Oskar Pietilä iakttagas, utan sagda skada uppstått förnämligast genom de förbindelser Johan Suvitie själf iklädt sig i det emellan honom och Oskar Pietilä den 15 oktober 1890 afslutade kontrakt,

pröfvade k. senaten rättvist låta bero vid det slut, hvari hofrätten i saken stannat.

19.

Påföljden för kräftfångst å annans fiskevatten utan dennes tillstånd.

Vid häradsrätten i Lempälä och Vesilaks socknars samt Tottijärvi kapells tingslag yrkade egaren af Laukko

onstaka säteri i Vesilaks socken, Sipilä hemman i Vakkala by af samma socken och Tottijärvi säteri i Tottijärvi kapell, friherre Herman Standertskjöld-Nordenstam, med förmälan att han den 16 augusti 1889 öfverkommit inhyseskarlen Karl Henriksson Kerilahtis hustru, Katarina Rachelsdotter, och dotter, Matilda Karlsdotter, jämte inhysesmannen Karl Uitenkivi, från Hintsala by i Vesilaks socken, och inhysingen Karl Särkisaaris, från Niemenpää by i samma socken, minderåriga barn utan behörigt tillstånd idkande kräftfångst i en till Tottijärvi säteri hörande vik af Jämijärvi sjö samt att friherren därvid låtit såsom vedermäle frantaga dem vidpass tvåhundra till fångst i viken nedsatta kräftbåfvar äfvensom två båtar med i dem förvarade särskilda korgar, innehållande omkring tretusen kräftor, ej mindre att Katarina Rachelsdotter, Matilda Karlsdotter, Karl Uitenkivi och Karl Särkisaari måtte fällas till ansvar för oloflig kräftfångst i annans fiskevatten och skyldigkännas hålla friherren skadeslös för omgälderna i målet, än att berörda fångstredskap och båtar måtte förklaras förbrutna.

I saken hörde, medgäfvu svarandene riktigheten af klagandens uppgift angående ifrågavarande kräftfångst, men ansågo sig icke vara därför underkastade ansvar och yrkade förty klagomålets förkastande samt friherre Standertskjöld-Nordenstams fällande till ansvar för egenmäktigt förfarande och hans förpliktande att åt svarandene utgifva särskilda ersättningar.

Genom utslag den 10 mars 1890 utlät sig *häradsrätten* och fann genom Katarina Rachelsdotters, Matilda Karlsdotters, Karl Uitenkivis och Karl Särkisaaris eget erkännande utredt vara att de tre förstnämde äfvensom Karl Särkisaaris minderåriga barn angifna dag i förenämnda vik, som låge helt och hållet inom Laukko säteris och Sipilä hemmans egor, men uti hvilken vik fiskevattnet emellertid icke vore i laga ordning skiftadt, fångat kräftor;

hvarför och som Katarina Rachelsdotter och hennes medparter icke vore lägenhetsinnehafvare, häradsrätten pröfvade rättvist med stöd af 36 § i fiskeristadgan af den 4 december 1865 döma Katarina Rachelsdotter, Matilda Karls-

dotter och Karl Uitenkivi att för olaga kräftfångst samt Karl Särkisaari, hvilken ej ens kunnat påstå, att hans barn idkat kräftfångst utan hans vetskap och föreskrift, att, i grund af samma lagrum jämfördt med 61 kap. 1 § M. B., för delaktighet däri böta enhvar trettio mark till treskifte emellan kronan, häradet och friherre Standertskjöld-Nordenstam eller i brist på tillgång till böternas gäldande hållas, jämväl enhvar, åtta dagar i fängelse vid vatten och bröd, hvarhos ömförmälda parti kräftor förklarades förbrutna samt Katarina Rachelsdotter och hennes medparter ålades att, gemensamt eller den af dem, som tillgång egde, med 130 mark ersätta friherre Standertskjöld-Nordenstam umgälderna i målet; åliggande det friherre Standertskjöld-Nordenstam att, så snart den honom tillagda kostnadsersättningen guldits, utlämna de af friherren omhändertagna båtarna och båfvorna till deras egare. Och förföll vid sådan utgång af saken alt utlåtande i anledning af svarandenes emot friherre Standertskjöld-Nordenstam väkta yrkande om ansvar och ersättning.

Karl Kerilahti samt Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter besvärade sig i saken till Åbo hofrätt, förmenande sig hafva varit till kräftfångst i Jämijärvi vik berättigade i stöd af guvernörens öfver Tavastehus län den 25 augusti 1879 gifna, besvären uti bestyrkt afskrift bifogade utslag, dessmedels guvernören på ansökan af särskilda torpare och inhysingar i Vesilaks socken, bland dem Karl Kerilahti, fastställt en mellan sökandene och särskilda läghetsinnehafvare i samma socken träffad skriftlig öfverenskommelse om rätt till fiske, sålunda, att torpare, inhysingar och andra inom kommunen bosatta personer berättigades att tils vidare och intill dess därom kunde annorlunda förordnad varda idka fiske i Vesilaks sockens gemensamma fiskevatten med mete, krok, rysjor, sänkhåfvar och mjärdor, såframt de fleste af fiskevattens-intressenterne i det byalag, där personen bodde, och strandegare därtill lämnade tillstånd.

Genom utslag den 4 november 1890 yttrade sig *hof-rätten* och

förklarade styrkt vara att Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter angifna dag idkat kräftfångst i förenämnda vik, som enligt hvad ett af friherre Standertskjöld-Nordenstam, hans förklaring i saken bilagdt, af äldre kommissionslandtmätaren i Tavastehus län Carl Reinhold Ladau den 14 juni 1890 utfärdadt tjänsteintyg utvisade, begränsades å ena sidan af Laukko och Tottijärvi säteris egor och på den andra sidan af Vakkala byasamfällighets mark samt utgjorde gemensamt fiskevatten endast för förstsagde by och berörda säterier, men vore från Vesilaks sockens samfällda fiskevatten fullkomligt afskild,

äfvensom Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter, hvilka ej visat att de utvärkat sig tillstånd att fänga kräftor uti omordade vik, sålunda stanna till last att hafva olofligen begagnat densamma för antydda ändamål;

dock som ansvar eller annan påföljd för slikt förfarande icke vore i lag utsatt,

pröfvade hofrätten rättvist, med ändring af häradsrättens öfverklagade utslag, befria Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter från det dem af häradsrätten i saken ådömda ansvar samt ålägga friherre Standertskjöld-Nordenstam att genast till Karl Kerilahti återställa den hans bemälda hustru och dotter frantagna båten jämte fyratioåtta kräfthäfvar och tre pärtkorgar;

men alldenstund de af friherre Standertskjöld-Nordenstam vid ifrågavarande tillfälle Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter jämväl frantagna kräftorna, på sätt redan förklarats, blifvit olofligen fångade uti fiskevatten, däri friherre Standertskjöld-Nordenstam vore delegare, samt friherren, med hänsikt till hvad Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter i anförd måtto tillräknats, kunnat tro sig befogad att såsom vedermäle omhändertaga den af dem vid fångsten begagnade båt och öfriga redskap,

för den skull ansåg hofrätten skäl af Karl Kerilahti och hans medparter ej vara förebragta till rättelse uti häradsrättens utslag, såvidt härigenom Karl Kerilahtis yrkande om ansvar å friherre Standertskjöld-Nordenstam samt dennes förpliktande att godtgöra Karl Kerilahti nyssnämnda kräftor

och den förlust han lidit genom båtens och redskapens undervarande, underkänts, i hvilka delar således vid sagda utslag fick bero.

Beträffande sedan rättegångskostnaden i målet vid häradsrätten, pröfvade hofrätten rättvist med afseende å sakens beskaffenhet befria Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter från den dem åhvälfda skyldigheten att till friherre Standertskjöld-Nordenstam utgifva slik godtgörelse, jämte det Karl Kerilahtis och hans medparters anspråk på enahanda ersättning, enär detsamma först i hofrätten framstälts, lämnades utan afseende; och som häradsrättens utslag emellertid undergått ändring, förkastades friherre Standertskjöld-Nordenstams begäran om godtgörelse för förklaringens aflämnande.

Till hofrättens utslag bidrogo utan meningsolikhet hofrättsråden *Trapp* och *Idestam* samt assessorerne *Serenius*, *Bruun* och *Tenlén*.

Uti hofrättens utslag sökte friherre Standertskjöld-Nordenstam i underdånighet ändring hos H. K. M:t, hvarefter Karl Kerilahti samt Katarina Rachelsdotter i anledning af besvärerna hördes, därvid den förstnämde bifogade sin förklaring af särskilda hemmansegare i Vakkala by undertecknade intyg därom, att äfven torpare och inhysingar sedan gammalt idkat fiske och kräftfångst i Vesilaks sockens gemensamma fiskevatten.

Målet afgjordes den 19 januari 1892 i senatens *justitiedepartement* och

fann *senaten* väl utredt vara att rätt till fiske uti ifrågavarande vik af Jämijärvi sjö tillkomme endast innehafvarerna af Laukko och Tottijärvi säterier jämte Tolppo frälsehemman samt lägenheterna i Vakkala by gemensamt;

men emedan fiske och kräftfångst enligt af särskilde hemmansegare i nämde by undertecknade skriftliga bevis, hvilka af Karl Kerilahti till k. senaten ingifvits, härintills opåtaladt idkats därstädes äfven af andra än jordegare samt Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter såväl däraf, som på grund af guvernörens i Tavastehus län bilagda utslag af den 25 augusti 1879, hvarigenom äfven andra än lägenhets-

innehafvare under vissa villkor berättigats att fiska i Vesilaks sockens gemensamma fiskevatten, kunnat tro sig ega sådan rätt jämväl i ännämnda vik,

pröfvade senaten rättvist för denna gång befria Katarina Rachelsdotter och Matilda Karlsdotter från ansvar i saken; med hvilken rättelse vid hofrättens utslag, hvari skäl till vidare ändring icke anförts, i öfrigt finge bero.

Utslaget innesfattade senatorerne, viceordföranden friherre *Palméns*, *Björksténs* och *Fellmans* mening.

Skiljaktige voro senatorerne *Nybergh* och *Sohlman*, som funno friherre Standertskjöld-Nordenstam icke hafva anført skäl till ändring uti hofrättens öfverklagade utslag.

20.

Tolkning af § 43 i k. f. angående försäljning, forsling samt upplag af brännvin m. m., gifven den 16 juli 1886 (resp. d. 9 juni 1892.)

Efter angivelse af polisbetjanten Johan Turunen yrkade stadsfiskalen i Kuopio stad Nils Wilhelm Forelius vid bemälda stads rådstufvurätts sammanträde den 6 februari 1890 att, enär inhysseskarlen Elias Rissanen den 17 förutgångne januari inom staden olofligen försålt brännvin samt utan förpassning forslat ett ankare innehållande $3\frac{3}{4}$ kannor slik vara af inhemsk tillverkning, hvilket brännvin med kärl jämte därtill hörande kran och tratt äfvensom vid forslingen begagnad häst och släde stadsfiskalen Forelius under beslagsanspråk frångagit Elias Rissanen, Rissanen härför måtte till ansvar fällas och den i beslag tagna egendomen förklaras förbruten.

Sedan Elias Rissanen, i saken hörd, bestridt sig hafva vid omordade tillfälle försålt brännvin och uppgifvit, det han ej vore egare tilldet uti hans släde funna ankaret med brännvin, utan att någon honom ovetande ditlagt detsamma äfvensom vittnen i målet afhörts, afkunnade rådstufvurätten förstsagde dag utslag i saken och

förklarade utredt vara ej mindre att Elias Rissanen uppgifna dag i Kuopio stad olofligen försålt brännvin än äfven att han samma dag därstädes utan ursprungsbevis eller certifikat forslat $3\frac{3}{4}$ kannor slik vara af inhemsk tillverkning, hvilket brännvin med kärl jämte därtill hörande kran och en tratt äfvensom vid forslingen begagnad dragare och redskap stadsfiskalen Forelius under beslagsanspråk fråntagit Elias Rissanen;

i anseende hvartill rådstufvurätten, med stöd af 29, 35, 43, 48, 49 och 50 §§ i kejserliga förordningen den 16 juli 1886 angående villkoren för försäljning, forsling samt upplag af brännvin, dömde Elias Rissanen, som förut icke blifvit för brott sakfäld, att böta för första resan oloflig försäljning af brännvin etthundra mark samt för oloflig forsling af sagda vara femtio mark, hvilka böter skulle uttagas ur Elias Rissanens egendom i löst och fast så långt tillgång finnes och tillfalla stadsfiskalen Forelius till två tredjedelar och angifvaren Johan Turunen till den återstående tredjedelen,

hvarhos förenämnda kärl jämte kran och tratt äfvensom dragare och forslingsredskap förklarades förbrutna att å offentlig auktion försälas samt den inflytande auktionsskilningen tillerkändes Forelius till två tredjedelar och Johan Turunen till en tredjededel;

och ålades Elias Rissanen i öfrigt att för den honom till last tagna olofliga brännvinsförsäljningen till Kuopio stad erlægga en afgift af trettio mark äfvensom att utgifva särskilda vittnesarvoden.

Wiborgs hofrätt, hvarest Elias Rissanen anförde besvär i saken, yttrade sig medels utslag den 19 december 1890,

och, emedan det icke påståtts att det utaf Elias Rissanen forslade brännvinet ej varit lagligen tillvärkad samt vid sådant förhållande, jämlikt 43 § i åberopade förordning, Elias Rissanens forslingsredskap och dragare ej bort dömas förbrutna,

ålade hofrätten stadsfiskalen Forelius att till Elias Rissanen genast återställa nästsagda egendom,

men i öfrigt eller beträffande ej mindre Elias Rissanens ansvar och afgiften till kommunen samt den honom ålagda ersättningsskyldighet än äfven såvidt förenämnda brännvin med kärl jämte kran och tratt förklarats förbrutna, lät hofrätten vid rådstufvurättens utslag bero.

Uti hofrättens utslag, hvartill presidenten *Forsman*, hofrättsrådet *Fabritius*, assessorerne *Spåre* och friherre *Langenskiöld* samt adjungerade ledamoten, notarien *Grotensfelt* utan skiljaktighet bidrogo, sökte såväl stadsfiskalen *Forelius* som Elias Rissanen i underdånighet ändring.

Då målet den 19 januari 1892 afgjordes i *k. senatens justitiedepartement*, fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Sohlman* och *Fellman*) Elias Rissanen icke hafva förebragt skäl till ändring i hofrättens öfverklagade utslag, men pröfvade i anledning af stadsfiskalen *Forelius* besvär rättvist, med rättelse af sagda utslag, låta vid rådstufvurättens i saken meddelade utslag förblifva.

21.

Äro syssломän i konkurs solidariskt ansvarige för konkursboets förvaltning?

Efter medicinlicentiaten Waldemar Ekelund och sekreteraren vid statistiska byrån kollegieassessorn Karl Frans Johan Schauman, i deras egenskap af förmyndare för sinnessjuke godsegaren, friherre Axel Gustaf Mellin ågången stämning till häradsrätten i Borgå sockens och Borgnäs kapelltingslag anförde handlanden i Åbo stad Anders Bernhard Nordfors, att friherre Mellin och kommerserådet Carl Eugen Åberg varit utsedde till syssломän i landthushållaren Edvard von Schantz' till konkurs upplåtna bo och i sådan egenskap upprättat en den 1 april 1879 dagtecknad dividendlista för vederbörande fordringsegare i konkursen, enligt hvilken lista handlanden Nordfors å sin uti von Schantz' konkurs utdömda fordran 77,504 mark 49 penni egde att, efter en

utdelning af 20,486 procent uppbära 15,877 mark 57 penni, utan att handlanden Nordfors från konkursmassan utfått berörda dividend. Sedan emellertid jämväl kommerserådet Åberg aftrådt sin egendom till sine borgenärsers förnöjande och friherre Mellin såsom blifven sinnessjuk stälts under förmyndareinseende af medicinelicentiaten Eklund och kollegieassessorn Schauman, hade desse vägrat till Nordfors utbetala omordade dividend under förebärande att friherre Mellin vore skyldig att ansvara endast för hälften af de till von Schantz' konkursmassa influtna medel, enär kommerserådet Åberg omhändertagit större delen af desamma och friherre Mellin, som i Åbergs konkurs bevakat hvad denne förvaltat af von Schantz' massas tillgångar, af desamma fått uppbära blott en ringa del. Men emedan det ålegat friherre Mellin och kommerserådet Åberg i deras uppgifna egenskap ej mindre att i bank insätta och förränta till von Schantz' konkursmassa influtna medel, såvidt de ej varit nödiga för massans förvaltning än att enligt § 70 i nådiga konkursstadgan af den 9 novembr 1868 vårda konkursboets egendom och rätt som sin egen eller gälda skadan, äfvensom hvardera jämlikt samma lagrum vore lika ansvarige för hela förvaltningen, ty och då friherre Mellin i fullgörandet af omförmälda skyldighet brustit däri, att han genom uraktlåtenhet att tillse det influtna penningar i bank förräntats och sålunda vållat skadan, yrkade handlanden Nordfors, — hvilken ansett sig ej böra åtnöjas med medicinelicentiaten Ekelunds och kollegieassessorn Schaumans anbud att gälda endast hälften af den Nordfors tillkommande dividend ur von Schantz' konkurs jämte den å Nordfors fordran sig belöpande andel af hvad från Åbergs konkurs utfallit, då sådant skett med vilkor att Nordfors afsade sig vidare anspråk mot friherre Mellin, — att medicinelicentiaten Eklund och kollegieassessorn Schauman blefve förpliktade att af deras bemälda pupills tillgångar till handlanden Nordfors utgifva förenämnda 15,877 mark 57 penni med sex procents ränta därå från den 1 april 1879, då medlen bort utbetalas, äfvensom godtgöra Nordfors för rättegångsumgälderna.

Öfver käromålet hörde, genmälde medicinelicentiaten

Ekelund och kollegieassessorn Schauman: att kommerserådet Åberg emottagit och omhänderhaft alla medel, hvilka vid realiseringen af von Schantz' konkursbo influtit; att kommerserådet Åberg den tid von Schantz' konkurs pågått allmänt ansetts förmögen och fullt vederhäftig för ifrågavarande medel; att friherre Mellin sålunda icke haft anledning att påyrka medlens insättande i bank eller ens egt utväg att genom tvång förmå Åberg därtill; samt att friherre Mellin efter sin bemålde medsysslomans iråkade obestånd i dennes konkurs bevakat hvad von Schantz' massa hade hos Åberg innestående. Som friherre Mellin förty på intet sätt varit vållande till att merberörda medel icke kommit von Schantz' fordringsegare till godo, vore han af sådan orsak ej håller skyldig till ersättning. Å andra sidan föreläge icke någon solidarisk ansvarighet för sysslomän i konkursbo. Enligt 70 § i konkurslagen vore kommerserådet Åberg och friherre Mellin ansvarige för hvar sin hälft af hela konkursboet, med den inskränkning likväl att ingendera ålåge godtgöra förluster dem den andre ensam vållat. Den lydelse senare mom. af nämnda § har öfverensstämde med det förslag till redaktion af motsvarande § i förslaget till den i Sverige år 1862 utfärdade konkurslagen, som i högsta domstolen gjordes af tvänne dess ledamöter. I sin motivering af förslaget framhöllo bemålde ledamöter uttryckligt att man af sysslomän i konkurs icke borde fordra solidarisk ansvarighet. Så stränga anspråk stälde lagen ej håller på förmyndare, hvilka gemensamt handhafva förvaltningen af omyndigs gods, såsom tydligt framginge af § 8 i förordningen om förmyndarevård af den 19 december 1864. Då uti 1734 års lag och därefter utkomna författningar det är fråga om solidarisk ansvarighet, förekommer alltid uttrycket „en för bägge och bägge för en“, hvaremot det om förmyndare oeh sysslomän hette: „till lika del“ och „enhvar lika“. Medicinelicentiaten Ekelund och kollegieassessorn Schauman förmenade altså handlanden Nordtors icke vara berättigad att af friherre Mellin utbekomma större belopp än hvad af den dividend, som ur Åbergs konkursmassa tillfallit von Schantz' till hans borgenärers förnöjande afträdda bo belöpte sig å

Nordfors' i von Schantz' konkurs bevarade fordran, men förklarade sig likväl villige att, på sätt de före rättegångens början erbjudit handlanden Nordfors, till denne erlägga hälften af hvad Nordfors på grund af den värkstälda likviden ur von Schantz' massa tillborde och den på Nordfors' utdömda fordran sig belöpande andel af hvad von Schantz' konkursmassa tillkomme i utdelning från Åbergs konkurs. Kärandens anspråk på ränta för det fordrade beloppet funno svarandene likaledes obefogadt.

Efter det handlanden Nordfors härtill anmärkt att enär sysslomännen i von Schantz' konkurs haft massans förvaltning odelad, de borde anses skyldige att en för bäge och bäge för en ansvara för hela förvaltningen, hälst sagda konkursmassas medel, då inställelsedagen infallit den 26 januari 1876, bort inflyta inom utgången af år 1877 och det ålegat friherre Mellin att öfvervaka att de influtna beloppen mot ränta insattes i något penningevärk, samt Nordfors vidare erinrat om att kommerserådet Åberg, först sedan han själf år 1878 afstått sitt bo till sine borgenärers förnöjande, blifvit skild från sysslomansskapet i von Schantz' konkurs, utlät sig *häradsrätten* (ordförande häradshöfding *Hällfors*) medels utslag den 11 september 1883

att alldenstund kommerserådet Åberg, som jämte friherre Mellin omhänderhaft förvaltningen af landthushållaren von Schantz' konkursbo odelad, varit lika med friherre Mellin berättigad att uppbära de till sagda konkursbo inflytande penningar och friherre Mellin rimligen icke kunnat förekomma det kommerserådet Åberg för sin enskilda räkning använt samma medel;

för den skull och då friherre Mellin, jämlikt sista mom. af åberopade § 70 i konkursstadgan den 9 november 1868 varit skyldig att endast till lika del med Åberg ansvara för förvaltningen af von Schantz' konkursmassa,

ansåg häradsrätten medicinelicentiaten Ekelund och kollegiassessorn Schauman i deras egenskap af förmyndare för friherre Mellin, icke kunna förpliktas att till handlanden Nordfors utbetala mera än hvad de i sådant afseende härförinnan erbjudit honom eller hälften af de i omförmälda

dividendlista upptagna 15,877 mark 57 penni samt dessutom den på handlanden Nordfors' ur von Sehantz' konkurs utdömda fordran sig belöpande andel af den friherre Mellin såsom syssloman i nästnämnda konkurs tillfallna dividend, i följd hvaraf handlanden Nordfors' därutöfver sträkt fordringsanspråk af häradsrätten förkastades.

Detta utslag drogs af handlanden Nordfors å vadeväg under Åbo hofrätts pröfning; och fann *hofrätten* (hofrättsrådet *Stadigh* samt assessorerne *Björkman*, *Engblom* och *Serenius*, referent,) genom den 24 januari 1884 gifven dom handlanden Nordfors icke hafva anfördt skäl till ändring i häradsrättens utslag, vid hvilket förty fick bero.

I hofrättens dom sökte handlanden Nordfors på erlagd revisionsskilling i underdånighet ändring hos Hans Kejserliga Majestät, därå målet den 2 maj 1885 afgjordes i *k. senatens justitiedepartement* (senatorerne *Wasastjerna*, *Gejtel*, *Ehrström* och *Nybergh*), som faststälde hofrättens dom samt ålade handlanden Nordfors att ersätta sina vederparter rättegångskostnader med 75 mark.

22.

Står 35 § i den för Helsingfors stad den 29 mars 1878 utfärdade polisordning i öfverensstämmelse med 8 § i gällande näringslag?¹⁾

Efter angivelse af poliskonstapeln Amandus Löfman anförde poliskommissarien Alexander Nikiforoff, i egenskap af åklagare, vid poliskammarens i Helsingfors sammanträde den 10 juni 1892 att inhysesmannen Johan Albert Kyrklund,

¹⁾ Sistnämnda stadgande lyder sålunda: „Allmoge och lägenhets-innehafvare å landet vare obetaget att, utan särskild anmälan, själfve eller genom andra, såväl i stad som å landet till salu hålla alt hvad från deras lägenheter erhålles eller af dem och deras husfolk genom hemslöjd åstadkommes.

Ej må dem, som i stad och på torg, i hamn eller å annat allmänt försäljningsställe föryttra landtmannaalster, påföras särskild afgift för sådan handel.“

från Tallby by och inhysesustrum Olga Sofia Villberg, från Evisböle by i Helsinges socken, å salutorget i Helsingfors försålt bröd, bakadt af mjöl, hvilket de uppköpt dels i staden dels på landet; och som enligt de af poliskammaren utfärdade föreskrifter för bedrifvande af handel å stadens allmänna platser endast den allmoge resp. de lägenhetsinnehafvare, som till salu utbjuda bröd, finge utan erläggande af faststæld afgift försälja detta bröd å salutorget, yrkade åklagaren Nikiforoff att Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg, hvilka ej åtydtt konstapeln Löfmans tillsägelse att flytta sin handel till andra af poliskammaren anvisade platser och sålunda gjort sig skyldiga till öfverträdelse af 35 § i den för Helsingfors stad gällande polisordning, måtte härför fällas till ansvar.

I saken hörde, uppgåfvo Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villbergs man, inhysesmannen Karl Villberg, som tillstädeskommit såsom målsman för sin hustru, att det af Kyrklund och Olga Sofia Villberg försålda brödet delvis förbakats af mjöl från af dem själfve odlad säd, dels af uppköpt vara, men förmenadé svarandene hafva varit till berörda handel lagligen berättigade, hvarför de påstodo förkastande af åtalet.

Uti härå afkunnadt utslag yttrade sig poliskammaren, att

emedan svarandene Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg icke kunnat bestrida att de å salutorget i Hel-

35 § af polisordningen för Helsingfors stad har följande lydelse:

„Allmoge och lägenhetsinnehafvare å landet må till salu hålla sina varor allenast å sådane allmänna platser, som därtill anvisade äro, samt uti hamnarne endast i sina båtar. Färskt smör, ägg, mjölk och dylika färska varor få dock, för stadens innevänares bekvämlighet, hvar och af hvem som helst föryttras.

Landtboers alster skola efter deras olika beskaffenhet på behöriga platser uppställas i den ordning polisstyrelsen bestämmer.

Hvar, som öfverträder eller underlåter något af hvad i denna § stadgas eller tredskar att ställa sig polisens anvisningar i ofvannämndt syfte till efterrättelse, böte, där särskildt ansvar i lag ej finnes bestämdt, från fem till tjugufem mark.

singfors försålt bröd, bakadt af mjöl, hvilket de tillhandlat sig,

samt ej åttlydt konstapeln Löfmans tillsägelse att därifrån aflägsna sig,

ty fälades Kyrklund och Olga Sofia Villberg, jämlikt 35 § af åberopade polisordning, att hvardera böta fem mark till jämn delning mellan kronan och åklagaren Nikiforoff eller att vid felande tillgång hållas tre dagar i fängelse.

Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg anförde öfver utslaget besvär hos guvernören i Nylands län, framhållande att då 8 § i näringslagen stadgade det allmoge och lägenhetsinnehafvare tillkomme rättighet att, utan särskild anmälan, själfve eller genom andre, såväl i stad som på landet till salu hålla hvad från deras lägenheter erhålles eller af dem eller deras husfolk genom hemslöjd åstadkommes, och samma § vidare innehölle att allmoge och lägenhetsinnehafvare å landet, som i stad å torg, i hamn eller å annat allmänt försäljningsställe föryttra landtmanna-alster, icke finge påföras särskild afgift för sådan handel, därest vid densamma ej stånd eller diskar användas, samt då det väl icke kunde påstås att ej salutorget i Helsingfors vore en sådan öppen plats, att brödhandel ej vore där tillåten, eller att besvärandene skulle för sin handel valt annat ställe å torget än där brödhandel vore bestämd att utöfvas, stadganden i stadens polisordning omöjligt kunde medföra inskränkning i en rättighet, som grundade sig å allmän lag.

Sedan poliskammaren i affordradt yttrande öfver besvären beträffande deras rättsliga sida anmärkt att ordet „allmoge“ i 8 § af näringslagen afsåge endast besutten allmoge, hvilka äro aflägsnare boende från städerna än att de dagligen kunde torgföra produkterna från sina lägenheter, men ej inhysingar från stadens omnejder, samt att det af dem med köpt mjöl bakade bröd ej håller vore sådan hemslöjd, som afsåges i nämnda lag, hvadan dessa, så framt de ville å salutorget idka ifrågavarande handel, därför borde erlagga afgift lika med försäljare af andra uppköpta varor, afgjordes ärendet af *guvernören* genom den 13 juli 1892 meddeladt utslag,

och lät guvernören vid poliskammarens utslag bero.

Detta utslag fastställdes af *k. senatens justitiedepartement*, hvarest Johan Albert Kyrklund och Olga Sofia Villberg i underdånighet anförde besvär öfver guvernörens utslag.

Senatens utslag, hvartill utan meningsskiljaktighet bidro senatorerne viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Sohlman*, *Streng* och *Gylling*, är gifvet den 29 mars 1893.

23.

Får ändring i underrätts beslut, hvarigenom den, som undandragit sig att gå vittnesed, vid vite ålagts att eden aflägga eller blifvit till sådant vite fäld, sökas annorledes än i sammanhang med hufvudsaken?

Tolkning af stadgandet i 7 § 17 kap. R. B. angående vittnesjäf för fullmäktig.

Vid rådstufvurätten i Åbo stad anförde vicelandssekreteraren Wilhelm Nybergh och hofrättsnotarien August Mauritz Procopé, på byggmästaren Anton Julius Hindström, från nämde stad, ågången stämning att telegrafchefsenkan Walborg Colliander vid offentlig auktion i sagda stad den 30 Maj 1891 för civilingeniören Georg Balthasars räkning inropat särskild ingeniören Balthasars till konkurs upplåtna bo tillhörig och uti det vid auktionen förda protokoll uppräknad lösegendom för en köpeskillning af inalles 1494 mark 41 penni samt att byggmästaren Hindström, enär hvarken enkan Colliander eller ingeniören Balthasar förmått inbetala sagda auktionsskillning, guldit densamma, hvarvid ifrågavarande lösegendom öfverlämnats åt Hindström jämte en af vicelandssekreteraren Nybergh utställd och af notarien Procopé accepterad samt af ingeniören Balthasar indosserad växel å förenämnda belopp, emot skyldighet för Hindström att, sedan omförmälda växel blifvit inlöst, till Balthasar eller hans rättsinnehafvare återlämna merberörda lösegendom. Jämte förmålan att vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé sedermera gemensamt inlöst sagda växel

yrkade desse byggmästaren Hindströms förpliktande att till Nybergh och Procopé utgifva ej mindre omförmälda åt Hindström öfverlämnade auktionsprotokoll än ifrågavarande lösegendom.

Sedan byggmästaren Hindström i saken svarat, blef vicehäradshöfdingen Georg Segerstråle, hvilken i rättegången biträdt byggmästaren Hindström, af vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé åberopad att vittna öfver särskilda målet rörande omständigheter, om hvilka Segerstråle skulle erhållit kännedom innan rättegången påbörjats. Vicehäradshöfdingen Segerstråle förmenade sig dock vara hindrad att afgifva vittnesmål angående omständigheter, hvilka Segerstråle, som af byggmästaren Hindström haft i uppdrag att af vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé indrifva omordade växels belopp, i följd af detta uppdrag af Hindström inhämtat innan rättegångens början. Häruti förenade sig jämväl byggmästaren Hindström.

Genom utslag den 11 april 1892 förklarade rådstufvurätten vicehäradshöfdingen Segerstråle icke vara hindrad att vittna om de af vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé åberopade omständigheter; och enär Segerstråle undandrog sig vittnesedens afläggande, blef han af bemälda rätt medels utslag samma dag ålagd vid vite af tjugu mark att gå sagda ed. Vicehäradshöfdingen Segerstråle vägrade likväl fortsärande att fullgöra hvad honom af rådstufvurätten förelagts, hvarför Segerstråle genom ytterligare utslag samma dag af rådstufvurätten fäldes till ofvanberörda vite tjugu mark, kronans ensak, samt ålades vid förhöjdt vite af femtio mark att aflägga vittneseden.

Öfver dessa rådstufvurättens åtgärder besvarade sig vicehäradshöfdingen Segerstråle i Åbo hofrätt. Därvid framhöll Segerstråle, bland annat, att hvad han i saken kände härrörde af meddelanden, dem byggmästar Hindström gjort honom under konsultation på tumanhand rörande indrifningen af ifrågavarande växel hos vicelandssekreteraren Nybergh och notarien Procopé. Vid sådant förhållande ansåg Segerstråle att äfven i fall sådana som detta stadgandet i 7 § 17 kap. R. B. om inskränkning i fullmäk-

tigs rätt att vittna borde tillämpas, ty oaktadt rättegång då ännu ej förevar parterne emellan, stodo de upplysningar Hindström vid sitt besök lämnat Segerstråle i nära sammanhang med den kort därefter anhängiggjorda rättegången. Blefve däremot en motsatt uppfattning gällande, komme det förtroende klienten är berättigad att hysa till sin advokat att lida afbräck, ty ingen är väl böjd att gifva sitt fulla förtroende till en advokat, om denne, efter det rättegång påbörjats, vore nödsakad att betjäna klientens motpart med vittnesmål om det, som den förre under en konsultation anförtrött honom i saken. Å andra sidan blefve advokaten tvungen att i sina frågor till klienten iakttaga den största försiktighet för att ej måhända aflocka honom uppgifter, de där framdeles kunde lända klienten till skada.

Genom utslag den 16 juli 1892 afgjordes målet i *hofrätten* af presidenten *von Hellens*, hofrättsrådet *Engblom*, assessorerna *Tenlén* och *Kumlin* samt adjungerade ledamoten, notarien *Jägerskiöld*, utan att omröstning därvid egde rum;

och emedan underrätts beslut, hvarigenom en till vittne åberopad person ålagts att afgifva vittnesmål eller, i händelse af tredska, vid vite förpliktats därtill eller ock blifvit till förelagdt vite sakfäld, måste anses vara af sådan beskaffenhet, att det samma, jämlikt 4 § 16 kap. R. B. ej finge underkastas hofrätts pröfning annorlunda än i sammanhang med hufvudsaken, samt ofvanomförmälda emot byggmästaren Hindström anhängiggjorda mål ännu berodde på slutlig åtgärd hos rådstufvurätten, ty kunde hofrätten för tiden icke till pröfning upptaga hvad vicehäradshöfdingen Segerstråle till vinnande af ändring uti ifrågavarande utslag anført, utan ankomme det å rådstufvurätten att med saken vidare lagligen förfara.

Vicehäradshöfdingen Segerstråle sökte hos H. K. M:t i underdanighet ändring uti hofrättens ofvanstående utslag.

Målet afgjordes af *k. senatens justitiedepartement* genom utslag den 15 Oktober 1892 och fann senaten, (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Björkstén*, *Hougborg*, *Sohlman*, *Hornborg*, *Fellman* och *Gylling*) hofrätten icke hafva egt anledning att på anförd grund undandraga sig pröfningen af vicehäradshöfdingen Segerstråles

ifrågavarande besvärstalan, hvarför hofrättens öfverklagade utslag upphäfdes och saken återförvisades till hofrätten, som egde densamma ånyo företaga och därmed lagligen förfara, utan hinder af hofrättens förra, sålunda undanröjda åtgärd.

I följd häraf förekom målet ånyo till afgörande i Åbo hofrätt, hvarvid i dess handläggning deltog presidenten *von Hellens* hofrättsråden *Engblom* och *Krakau* samt assessorerne *Tenlén* och *Kumlin*; och fann *hofrätten* uti den 20 november 1892 gifvet utslag

vicehäradshöfdingen *Sejerstråle* icke hafva anført skäl till ändring uti någon af rådstufvurättens öfverklagade åtgärder, vid hvilka förty fick bero, jämte det *Sejerstråle* ålades att till vicelandssekreteraren *Nybergh* och dåmera viceadvokatfiskalen *Procopé* gälda afgifterna för deras exemplar af hofrättens utslag.

Öfver nästsagda utslag anförde vicehäradshöfdingen *Sejerstråle* underdåniga besvär, och jämte det *Sejerstråle* återhämtade sina tidigare påståenden i öfrigt, erinrade han om att han alldeles icke undandragit sig att öfver hufvud afgifva vittnesmål i saken, utan att *Sejerstråle* blott icke ansett sig berättigad att vittna om de samtal han haft med byggmästaren *Hindström*, efter det han af denne erhållit i uppdrag att hos vicelandssekreteraren *Nybergh* och viceadvokatfiskalen *Procopé* indrifva omordade växels belopp och således i följd af detta uppdrag.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitiedepartement* yttrade sig till först senatorn *Borenius* och

fann vicehäradshöfdingen *Sejerstråle*, med afseende å lagstadgandet i 7 § 17 kap. R. B. icke kunna utan byggmästaren *Hindströms* begifvande åläggas att vittna om sådant, som af *Hindström* blifvit *Sejerstråle* förtrodt rörande föremålet för nu ifrågavarande rättegång,

hvarför senatorn pröfvade rättvist ogilla och upphäfva såväl hofrättens utslag som ock de tre utslag, hvilka härom af rådstufvurätten afkunnats, samt försätta saken i det skick, hvari den befann sig, innan nyssnämnda utslag af rådstufvurätten fattades;

i följd hvaraf det ankomme å rådstufvurätten att, sedan vicelandssekreteraren Nybergh och viceadvokatfiskalen Procopé uppgifvit de omständigheter, öfver hvilka vicehäradshöfdingen Segerstråles hörande äskades, nytt utlåtande härom meddela samt med målet i öfrigt laglikmätigt förfara.

Senatorn *Gylling* fann vicehäradshöfdingen Segerstråle icke utan byggmästaren Hindströms begifvande kunna åläggas att vittna om sådant, som af Hindström blifvit Segerstråle såsom fullmäktig förtrodt rörande föremålet för nu ifrågavarande rättegång, men Segerstråle likväl ej få undandraga sig att, där jäf eller annat laga hinder icke mötte, å ed upplysa om det, som han utöfver hvad honom sålunda förtrodt blifvit kunde hafva sig i saken bekant;

hvarför och jämte det domstolarnes yttranden, såvidt därigenom afsetts att ålägga vicehäradshöfdingen Segerstråle vidsträktare förpliktelse att vittna i målet än ofvan antydts, såsom saknande stöd i lag, undanröddes och Segerstråle, som i betraktande af den affattning rådstufvurättens förstomförmälda utslag haft, kunnat taga sig anledning att vägra aflägga eden, befriades från utgifvande af vitet tjugu mark och afgifterna för landssekreteraren Nyberghs och viceadvokatfiskalen Procopés exemplar af hofrättens utslag,

senatorn fann vicehäradshöfdingen Segerstråle ej hafva förebragt skäl till ändring i domstolarnes utslag, såvidt han förpliktats vid vite af femtio mark att i målet aflägga vittnesed, i hvilken del vid dessa utslag altså fick bero.

Senatorerne *Fellman*, *Streng*, *Hornborg*, *Sohlman*, *Björkstén*, *Cederholm* och viceordföranden friherre *Palmén* voro ense med Senatorn *Gylling*.

Senatorn *Hougborg* fann det af handlingarna framgå, att vicehäradshöfdingen Segerstråle åberopats att vittna om sådant, som blifvit honom i egenskap af byggmästaren Hindströms ombud af denne i rättegången förtrodt,

hvarför och då Hindström på sådan grund motsagt Segerstråles hörande å ed,

senatorn pröfvade rättvist att med upphäfvande och ogillande af domstolarnes åtgärder, förklara vicehäradshöf-

dingen Segerstråle jämlikt 7 § 17 kap. R. B. vara jäfvig att i målet vittne bära, jämte det Segerstråle befriades från det honom i förenämnda afseende ådömda vite.

Senatens utslag är gifvet den 29 Maj 1893.

24.

Eger före år 1864 upprättadt, icke intecknad kontrakt, hvarigenom lägenhetsegare utarrenderat besittningsrätten till ett lägenheten underlydande torp åt en person, „som ämnar blifva hans måg“, för torparens och dennes hustrus lifstid, giltighet äfven efter det hustrun, blifven enka, trädt i nytt gifte, och binder sagda kontrakt ny egare till lägenheten, då därjämte särskildt kontrakt af enahanda innehåll uppgjorts emellan förre egaren och första innehafvarens af torpet enka?

På tagen stämning å torparen Karl Fredriksson Erkkilä och dennes hustru Valborg Vilhelmina Henriksdotter, från Murto by i Vambula kapell, till 1890 års lagtima vinterting i Hvittis m. fl. socknars tingslag, anförde egaren af Isomurto hemman i nämde by bonden Fritiof Karlsson Isomurto, att Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter, af hvilka den sistbemälda genom den 8 augusti 1866 med dåvarande egaren af Isomurto hemman, Fritiof Isomurtos fader, bonden Karl Gustaf Isomurto, upprättadt kontrakt tillförsäkrats lifstidsbesittningsrätt till Erkkilä torp under sagda lägenhet, försummat att utgöra den torpinnehafvaren åliggande årliga dagsvärksskyldighet till hemmanet, hvarför och då Karl Erkkilä och Vilhelmina Henriksdotter icke utvärkat sig inteckning i Isomurto hemman till säkerhet för framtida beståndet af återopade afhandling, Fritiof Murto yrkade att svarandena måtte åläggas att vika från berörda torp och afträda detsamma med hus och egor till hans fria förfogande.

Uti afgifvet svaromål återopade Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter till stöd för sin rätt att fortfarande besitta Erkkilä torp ej mindre ett den 28 januari 1850 upprättadt skriftligt kontrakt, hvarigenom nämnda torp

upplåtits åt Valborg Vilhelmina Henriksdotters man i hennes första äktenskap, torparen Karl Andersson, att af honom innehafvas, så länge han och hans hustru lefde, än förberörda den 8 augusti 1866 till förmån för Valborg Vilhelmina Henriksdotter belevade afhandling; och som Karl Gustaf Isomurto i tiden icke lagtarit med Isomurto hemman och Fritiof Isomurto först vid 1889 års höstting ansökt om uppbud å lägenheten, hade svarandene icke varit i tillfälle att tidigare utvärka sig antydda inteckningssäkerhet för sin nytjanderätt till Erkkilä torp, i anseende hvartill och då svarandene ej håller gjort sig skyldiga till försummelse att fullgöra dem i egenskap af innehalfvare utaf nämnda torp åliggande dagsvärksskyldighet, svarandene påstodo käromålets förkastande.

Ofvan omordade tvänne kontrakt voro i de delar, som beröra ifrågavarande tvist, af följande lydelse.

1) „Contracti Kirja

Minä alakirjoitettu isäntä Carl Custa Carlenpoika isomurto otan tämän kautta minun torpariksenin minun Erikilän torpanin murren kylässä, nytt väyksi aikovan miehen mainituissa torpassa, setä miehen poian Carl antinpoian Hannulasta seuravalla tavalla

4:o näistä mainituista paikoista maksa Carl antinpoika Taloon niinkuin alkurahaksi Seitsemän kymmäntä Rupla hopia,

5:o Teke veroa dagsverkiä kolme päivä joka viko talon rualla niin myös yhden matka reisun miehen ja iuhdan kanssa, ilman sitä teke hän omalla kustilla joka kolmanen hollin ja kolmanen transporti Skytin.

6:o Tämä Contracti saa alkunsa ja voimansa Eva Juhon tytären Erkilän kuoleman iälken.

7:o nämät mainitut paikat mainitun veron maksetua saa hän nautita niin kauvan kuin hän ja hänen vaimonsa elää, vahvistettu todistaia in läsnä ollesa omankätisen buumerkin ala vetämisellä Huitisten Kirkonharjasa Se 28 päivä Tammi kuusa 1850.

Carl Custa Carlenpoika isomurto
(bomärke)

Tämän Contractin kansa olen minä tyytyväinen

Carl Antinpoika
Torpari
(bomärke)

Todista

Henric matinpoika

Tätälä

(bomärke)

Salomon Juhan-

poika Saarenpää"

(bomärke)

2) Torppari Kontrahti

Minä alakirjoittanut annan minulle kuuluvan Erkkilän Torpan Tästä päivästä mainitun Torpan Tyttäreille Valborg Heikin tyttäreille seuraavaisesti:

4:si Näistä mainituista paikoista tekee hän tästä Ruveten, kaksi työpäivää viikossa, kuin myös yhden päivän maantiesantaa vetämässä ja suvella yhden viikon miehen ja juhdan kansa sekä yhden viikon Heinässä ja yhden viikon Elossa talon ruvalla ja ilman sitä omalla kulunkillansa joka kolmannen Hollin ja Transportti kyytin, äitinsä Torpparin Lesken Eva Juhontyttären kuolemaan asti, vaan siitä alkaen teke hän kolme päivää viikossa sekä kaikki ennen mainitut juhtatyöpäivät, ja yhden matka Reisun, talon Ruvalla, kohta mainitun Eva Juhontyttären kuoleman jälkeen maksa hän myös käsirahaa kaksisataa kahdeksankymmentä (280) markkaa suomen Rahassa.

5:si Tämä kontrahti on seisovainen usein mainitun Valborg Heikintyttären Elinajan, jos hän tenhollisesti täyttää ennen mainitut velvollisuudet, tämän kaiken olemme me todistajain läsnä ollessa omakätisellä puumerkillä vahvistaneet. Vampulassa Elokuun 8 päivänä 1866.

Karl Isomurto

Perintötalon isäntä Murton kylässä Vampulan kappelissa.

(bomärke)

Yllä mainitun kontrahtin kansa olen minä kaikissa osissa tyytyväinen. Aika ja paika kuin ennen.

Valborg Heikintytär Erkkilä

Torpan vastaanottaja

(bomärke.)

Todistavat:

Kalle Miedonkoski

David Mäkelä

Torppari

Torppari

(bomärke)

(bomärke)

J. F. Lundén.“

Fritiof Isomurto anmärkte i anledning af svaromålet att afhandlingen af den 28 januari 1850 förlorat giltighet genom upprättandet af kontraktet för den 8 augusti 1866.

Den 14 april 1890 afkunnade *häradsrätten* (ordförande vicehäradshöfdingen *Munck*) utslag i målet,

och emedan Fritiof Isomurto mot Karl Erkkiläs och Valborg Vilhelmina Henriksdotters bestridande ej visat att de skyldigheter dem enligt kontrakt ålegat lämnats ofullgjorda,

ty och då afhandlingen af den 8 augusti 1866 icke uttryckligen innehöll att det tidigare kontraktet af den 28 januari 1850 genom det senare aftalet vore upphäfdt samt nästsagda kontrakt således måste anses ega full giltighet under Valborg Vilhelmina Henriksdotters lifstid,

pröfvade häradsrätten rättvist förkasta käromålet såsom obefogadt.

På erlagdt vad drog Fritiof Isomurto häradsrättens utslag under Åbo hofrätts pröfning, biläggande bland annat utredning om att Valborg Vilhelmina Henriksdotter vore född den 11 juli 1835 samt att hon efter det hennes första man Karl Andersson Erkkilä den 11 mars 1865 aflidit och innan hon trädde i äktenskap med Karl Andersson Erkkilä dessutom varit gift med torparen Johan Fredrik Andersson, som afled den 23 december 1876. På grund af nästomförmälda bevis samt med stöd af 2 § 16 kap. J. B. ansåg Fritiof Isomurto kontraktet af den 28 januari 1850 redan i och för sig samt särskildt genom Valborg Vilhelmina Henriksdotters andra äktenskap vara förvärkadt.

Genom den 7 februari 1891 gifven dom, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo hofrättsråden *Idestam* och *Timgren*, assessorerne *Serenius* (referent) och friherre *von Knorring* samt adjungerade ledamoten, advokatfiskalen *Rosendal*, utlät sig *hofrätten*

och fann kontraktet af den 28 januari 1850, dessmedels förbemäde Karl Andersson, innan sitt giftermål med Valborg Vilhelmina Henriksdotter, tillförsäkrats arrenderätt till ifrågavarande torp, jämlikt 2 § 16 kap. J. B. icke vidare, sedan Karl Andersson afidit och Valborg Vilhelmina Henriksdotter ingått annat äktenskap, grunda någon rätt för Valborg Vilhelmina Henriksdotter att besitta berörda torp, enär hon, som den 28 januari 1850 ännu icke hade uppnått myndig ålder, ej vore i nästsagda kontrakt nämnd och detsamma icke underskrifvits af hennes rättsbevakare, utan kontraktet endast innehöll att Karl Andersson finge besitta torpet, så länge han och hans hustru lefde,

och alldenstund Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter icke, på sätt i för tiden gällande förordning af den 19 december 1864 angående bland annat legoafstal om någon del af frälse och skattehemman stadgats, för att tillförsäkra afhandlingen af den 8 augusti 1866 giltighet mot tredje man låtit inteckna sistomordade afhandling uti Isomurto hemman, hvarå enligt hvad i hofrätten förvarade lagfartsprotokoll utvisade Karl Gustaf Isomurto, som med Valborg Vilhelmina Henriksdotter afslutat samma afhandling, redan den 7 november 1856 meddelats fastebref,

för den skull och då äfven denna afhandling sålunda icke vore bindande för Fritiof Isomurto, hvilken på sätt af åberopade protokoll framginge medels köpebref den 19 mars 1889 tillhandlat sig Isomurto hemman af sin broder, bondesonen Karl Viktor Karlsson,

pröfvade hofrätten rättvist, med ändring af häradsrättens utslag, ålägga Karl Erkkilä och Valborg Vilhelmina Henriksdotter, hvilka förut genom den för målet utvärkade och dem tillställda stämningen ågått uppsägning, att efter åt-njuten laga fardag den 14 mars 1892 vika från Erkkilä torp samt afträda detsamma med hus och egor till Fritiof Isomurtos fria förfogande.

Karl Erkkilä understälde i revisionsväg målet H. K. M:ts skärskådande.

Då Valborg Vilhelmina Henriksdotter var dotter till torparen Henrik Mattson och Eva Johansdotter, hvilka genom kontrakt af den 14 februari 1838 erhållit lifstids besittningsrätt till Erkkilä torp, så afsåg kontraktet för den 28 januari 1850, vid hvars afslutande Eva Johansdotter ännu lefde — hon dog den 27 maj 1889 — klarligen att i främsta rummet tillförsäkra Valborg Henriksdotter rätt till torpet, ehuru kontraktet gjordes i hennes fästmans Karl Anderssons namn. Att Valborg Vilhelmina Henriksdotter ej undertecknat sistsagda afhandling kunde väl så mycket mindre förringa dess giltighet till förmån för henne som Karl Andersson kort därpå blef hennes man och dennes godkännande af kontraktet således äfven skedde för hennes räkning. Enär änsagda kontrakt uttryckligen innehöll att det skulle gälla jämväl i Karl Anderssons hustrus, d. v. s. Valborg Vilhelmina Henriksdotters lifstid, altså ej blott under den tid hon efter Karl Anderssons tilläfventyrs förr inträffande död förblefve enka, vore 2 § 16 kap. J. B. icke i förevarande fall tillämplig såsom hofrätten åberopat densamma. Att kontraktet för den 8 augusti 1866 icke upphäfde den tidigare afhandlingen af den 28 januari 1850 framginge äfven däraf, att de i sistsagda afhandling omnämnda 70 rubel silfver eller 280 mark utbetalats åt Karl Gustaf Isomurtos enka Maria Henriksdotter först efter det Eva Johansdotter aflidit. På dessa och de af häradsrätten anförda skäl anhöll Karl Erkkilä om upphäfvande af hofrättens dom och fastställande af häradsrättens utslag.

Då målet föredrogs i K. senatens justitiedepartement utlät sig till först senator *Gylling*

och fann Karl Erkkilä icke hafva anført skäl till ändring i hofrättens öfverklagade dom, hvarvid senatorn förty lät bero.

Senatorn *Fellman* yttrade

att alldenstund utaf ett den underdåniga ändringsansökningen bilagdt kontrakt för den 14 februari 1838 framginge att dåvarande egarena af Isomurto hemman sagde dag till Valborg Vilhelmina Henriksdotters fader Henrik Matts-

son arrenderat Erkkilä torp att innehafvas af honom under hans lifstid och af hans hustru Eva Johansdotter, om hon öfverlefde honom och förblef enka, jämväl till dödedag, samt

Karl Gustaf Isomurto därefter ej mindre medels kontraktet af den 28 januari 1850 antagit Karl Andersson, som då stod i beråd att blifva måg å Erkkilä torp, till arrendator af detsamma, hvilket sistnämnda kontrakt skulle börja att gälla efter Eva Johansdotters död och komma att fortfara under Karl Anderssons och hans hustrus lifstid, än uti kontraktet af den 8 augusti 1866 öfverlämnat Erkkilä torp åt Valborg Vilhelmina Henriksdotter under hennes lifstid emot vissa skyldigheter, de där från Eva Johansdotters frånfälle skulle delvis förändras,

för den skull och emedan det ej ens påståtts, att Henrik Mattsson och Eva Henriksdotter, af hvilka den sistbemälda först år 1881 aflidit, haft någon annan dotter än Valborg Vilhelmina Henriksdotter, ansåg senatorn Valborg Vilhelmina Henriksdotter genom kontraktet af den 28 januari 1850 hafva tillförsäkrats lifstidsbesittningsrätt till Erkkilä torp,

hvarför och enär Valborg Vilhelmina Henriksdotter uti kontraktet af den 8 augusti 1866 icke afsagt sig den henne genom kontraktet af den 28 januari 1850 tillförsäkrade besittningsrätt till torpet samt Fritiof Isomurto hvarken gjort troligt, att Valborg Vilhelmina Henriksdotter på annat sätt afstått från denna rätt, om ock arrendevilkoren förändrats, eller annars kunnat uppgifva laga skäl för besittningsrättens förvärkande,

senatorn pröfvade rättvist, med upphäfvande af hofrättens dom, låta bero vid det slut, hvari häradsrätten i saken stannat.

Senatorerne *Streng, Hornborg och Hougberg* instämde uti senatorn Gyllings yttrande.

Senatorerne *Björkstén* och viceordföranden friherre *Palmén* förenade sig om senatorn Fellmans utlåtande.

Senatens dom i enlighet med den af senatorn Gylling yttrade mening är gifven den 15 mars 1892.

Förslag till förändringar uti de juridiska examina i Sverige.

Sedan ett antal år tillbaka står frågan om förändringar i de juridiska examina på dagordningen i Sverige. De väsentligen olika slag af befattningar i statens tjänst, för hvilka juridiska insikter utgöra kompetensvilkor, hafva nämligen ansetts påkalla reformer såväl hvad beträffar ämnenas fördelning som uti omfånget af studierna för de olika examina. Af juridiska fakulteten vid Upsala universitet har ett förslag i ämnet uppgjorts, som, efter det juridiska fakultetens vid Lunds universitet utlåtande däröfver inhämtats, hvarvid sistnämnda fakultet i hufvudsak biträdt förslaget, men i vissa stycken mot detsamma gjort påminnelser, af juridiska fakulteten vid Upsala universitet i en del detaljer omarbetats och numera endast afvaktar slutligt afgörande. Då äfven hos oss förändringar på ifrågavarande område äro att förvänta, i det att under innevarande år ett af juridiska fakulteten vid vårt universitet utarbetadt förslag beträffande det framtida ordnandet af de juridiska examina af konsistorium understälts kanslers stadfästelse, torde en redogörelse för det svenska förslaget i frågan kunna påräkna intresse bland landets jurister. Berörda förslag i dess förändrade lydelse införas därför här nedan jämte motiven till detsamma, dock med uteslutning från de senare af sådant, som för själfva hufvudfrågan saknar betydelse.

Det torde svårligen kunna förnekas, att det är af alldeles väsentlig vikt så väl för det allmänna som för den enskilde, att hvarje samhällets medlem, så vidt möjligt är, kommer att egna sig åt den bana, till hvilken hans anlag, håg och begåfning hänvisa honom. Emellertid är det utan tvifvel mycket vanligt — och måhända äfven i viss mån naturligt — att den studerande, som efter aflagd mogenhetsexamen anländer till universitetet, icke

känner någon särskild kallelse vare sig åt det ena eller det andra hållet, utan att valet af studieriktning bestämmes mer eller mindre af tillfälliga och yttre omständigheter. Kommer han då in i en riktning, för hvilken han ej passar, så är det tydligen en välgärning för honom själf, på samma gång som en fördel för samhället, om det ju förr desto hållre, innan han hunnit ohjälpligt föröda tid, krafter och tillgångar, blir ådagalagdt, att han icke bort välja denna bana. Men det är förklarligt nog, att öfvertygelsen om ett misstag i detta afseende först sent mognar hos den, som begått det, och kanske först sedan det är för sent, föranleder någon allvarligare tanke på att rätta misstaget. Det är då af vikt, att han till hjälp får någon ledning utifrån. Och en sådan synes en i lämplig tid af hans lärare anställd pröfning bäst kunna lämna. Den föreslagna lägre examen bör därför, om den rätt anordnas, kunna rädda många från ohjälpliga misstag.

Men denna fördel af en sådan examen är visserligen icke den enda och, så stor den än är, kanske knapt den hufvudsakliga. Denna examen bör nämligen kunna inrättas så, att den för dem, hvilka genom detta första prof visat sig ega anlag och begåfning för högre och grundligare rättsvetenskapliga studier, får betydelsen af att vara inledande och grundläggande för dessa studier, så att de därigenom få större fasthet och planmässighet och kunna bedrivas icke blott med större grundlighet, utan ock med större skyndsamhet.

De juridiska läroämnena stå i det nära sammanhang med hvarandra, som följer däraf, att de hafva samma rot, att de äro organiska delar af en vetenskap. Därför kan intet af dem fullt fattas utan kännedom om de öfriga. En öfversikt af dem alla bör därför föregå det noggrannare studiet af hvarje särskildt ämne. Men vissa af dem stå, så att säga, närmare stammen. De äro mera centrala, mera grundläggande. På dem bör därför hufvudvikten läggas. Härigenom är metoden antydd för det inledande och grundläggande rättsvetenskapliga studiet. Åt detta bör egnas en särskild kurs; och denna synes böra afslutas med en särskild pröfning. Genom det tryck, som af denna pröfning utöfvas, bör kunna i icke ringa mån motarbetas den för ett verkligt vetenskapligt rättsstudium skadliga tendens, som, trots alla försök att hämma densamma, gjort sig gällande hos de studerande — den tendensen nämligen att söka sönderplocka det juridiska studiet i särskilda mindre partier och söka att undagöra hvarje af dessa för sig utan sammanhang med de öfriga. Genom denna förberedande pröfning — till hvars genomgående icke synnerligen lång tid borde behöfva anslås — vore ock den fördel vunnen, som förut påpekats, att nämligen för den studerande, som började sina juridiska studier, ett nära liggande mål vore gifvet, till hvars

uppnående han utan någon villrådighet med full kraft kunde rikta sina ansträngningar. För öfrigt torde det icke böra förbises, att en sådan förberedande kurs äfven borde vara väl egnad att meddela förutsättningarna för att den studerande må kunna för sin vidare teoretiska utbildning draga nytta af att se rättsgrundsatsernas tillämpning i det praktiska lifvet. Detta var ock den synpunkt som, när förslaget om en sådan den juridiska kursens fördelning, hvarom nu är fråga, först framställdes, hufvudsakligen gjordes gällande. Och det torde väl icke kunna förnekas, att en dylik praktisk åskådningskurs skulle vara af väsentligt gagn för de fortsatta vetenskapliga studierna. Vid den tid, då förslaget först väktes, voro ock förhållandena sådana, att det ej syntes böra möta några väsentliga hinder att föreskrifva en sådan praktisk kurs såsom obligatorisk mellan den grundläggande teoretiska kursen och afslutningskursen vid universitetet. Nu hafva visserligen förhållandena i detta afseende väsentligen förändrat sig. Vid det stora tillopp till de juridiska fakulteterna, som nu eger rum, är det i allmänhet endast med största svårighet, som de från universitetet utexaminerade kunna bereda sig tillfälle till den praktiska tjänstgöring, hvilken för deras fullständiga utbildning är nödig. Vid sådant förhållande skulle det visserligen vara obilligt att föreskrifva en dylik praktisk kurs såsom vilkor för att få aflägga den afslutande examen. Men det måste dock helt visst betraktas såsom en fördel, att, där tillfälle till genomgående af en sådan praktisk kurs kan beredas, förutsättningarna finnas för att en sådan må kunna leda till åsyftad nytta.

Men härmed torde ännu icke fördelarna af en sådan lägre juridisk kurs vara uttömmande angifna. Det är förut framhållet, att det är af vikt, att de, som befinnas icke vara egnade till grundligare rättsvetenskapliga studier, på ett så tidigt stadium som möjligt afvändas från en bana, hvars fullföljande hvarken skulle lända dem själfva eller samhället till bättnad. Å andra sidan är det tydligt, att det skulle vara en väsentlig fördel, om den tid, som användts på den lägre juridiska kursen, icke vore att anse såsom en för den studerandes framtida värksamhet förlorad tid, äfven i det fall att de juridiska universitetsstudierna skulle med denna kurs vara afslutade. Då det nu icke kan förbises, att det finnes en mängd befattningar i statens tjänst, för hvilkas utföring en mindre omfattande universitetskurs i juridiska discipliner är mer eller mindre bestämdt af behovet påkallad, synes det i själfva verket icke böra möta några väsentliga svårigheter att så inrätta denna lägre kurs, att den, på samma gång den uppfylde sitt hufvudändamål — att vara grundläggande för mera djupgående juridiska studier — kunde, vare sig

såsom sådan eller med någon modifikation anses lämplig till att medföra kompetens till lägre administrativt-civila befattningar.

Då härmed ändamålsenligheten af en dylik de juridiska studiernas fördelning torde få anses vara från alla de nyss anförda synpunkterna ådagalagd, återstår det att närmare bestämma omfattningen och arten af de studier, hvilka synas böra ingå i den lägre kursen, äfvensom att angifva, huru den pröfning, hvilken skall utgöra dennas slutpunkt, synes böra anställas.

Hvad den förra frågan beträffar, torde den synpunkten, att denna lägre kurs bör ega betydelsen af att vara grundläggande och inledande för vidare utbildning så väl i teoretiskt som praktiskt afseende, vara den hufvudsakliga, så att beskaffenheten af denna kurs företrädesvis bör bestämmas med hänsyn till detta dess ändamål och så att hänsynen till de öfriga synpunkterna endast bör värka till en eller annan modifikation.

Den oundgängliga grundläggningen för alt värkliken fruktbringande rättsvetenskapligt studium är utan tvifvel kännedomen om själfva källorna. Att rätt förstå dessas innehåll är uppgiften för hela den studerandes kommande värksamhet. Till dessa måste han ständigt återgå, och vid deras fortsatta studium skall han ständigt finna nya utsikter öppna sig. Redan från denna synpunkt kan den studerande icke för tidigt börja att göra sig förtrogen med lagtexten. Men studiet af denna har äfven därför sin naturliga plats på detta tidiga skede, att vid denna period minnet eger sin största styrka, och att det är att befara, att om detta studium då försummas, det sedermera icke kommer att bedrivas med den omsorg och kraft, som dess stora vikt fordrar. Det ligger i sakens natur att detta studium bör bedrivas med största allvar och noggrannhet i afseende på de ämnen, hvilka bilda rättsvetenskapens medelpunkt. Bland dessa intager civilrätten det första rummet. Till denna sluta sig straff- och processrätt. I fråga om dessa bör därför kännedomen om lagtexten vara så fullständig och noggrann som möjligt. Omkring dem gruppera sig öfriga den positiva rättens ämnen såsom mer eller mindre periferiska. Och då därtill kommer, att de till dessa hörande stadganden icke — utom hvad statsrätten beträffar — på det sätt, som till största delen är händelsen med de förstnämnda, utgöra ett mer eller mindre samlat helt, utan äro att söka i en mångfald af särskilda förordningar, ofta af en i hög grad detaljerad beskaffenhet, så följer däraf, att i fråga om dem icke samma fordringar i afseende på kännedom om lagtexten kunna uppställas, som i afseende på de förstnämnda, utan att man måste åtnöja sig med de mera hufvudsakliga partierna af denna text, hvilka böra af lärarne anvisas. Studiet af lagtext, mer eller mindre noggrant alt efter ämnets beskaffenhet, bör

sålunda vara den hufvudsakliga fordran under detta skede, under hvilket det däremot icke kan fordras att den studerande skall vid studiet af något särskildt ämne i vidsträktare mån tillgodogöra sig den vetenskapliga bearbetningens resultat. Däremot behöfves det utan tvifvel äfven på detta stadium en ledning för grupperingen af den mångfald af grundsatser, som lagtexten innehåller, så att enheten i dem framstår. Till detta ändamål torde tjäna fullständiga schematiska öfversikter, hvilka af lärarne i hvarje ämne böra meddelas och så fullständigt som möjligt förses med hänvisningar till de delar af lagtexten, hvilka i hvarje fall äro att taga i betraktande. Men en sådan systematisk öfversikt öfver hvarje rättsvetenskapens ämne är dock ej tillräcklig till erforderlig inledande orientering på denna vetenskaps fält. Därtill erfordras ock en systematisk öfversikt öfver hela detta fält, hvarigenom dess särskilda delars ställning till hvarandra angifves, samt slutligen ett i allmänna drag hållet angifvande af rättsvetenskapens gränser och dess ställning till andra vetenskaper.

En så anordnad kurs, omfattande den positiva rättens särskilda grenar, med hufvudsakligt afseende fäst vid de centrala, äfvensom ett mindre parti af den juridiska encyklopedin, synes väl egnad att uppfylla ändamålet att vara grundläggande och inledande för ytterligare så väl teoretisk som praktisk utbildning. Den utgör ock genom sin begränsning ett jämförelsevis nära liggande mål, på hvars vinnande den studerande med större lätthet kan koncentrera sina krafter. Den pröfning, som avslutar denna kurs, bör ock väl egnas sig till ett medel att afskilja från de juridiska studiernas fortsättande sådana, som därför ej ega anlag. Ty utan tvifvel skall kvalifikationen att kunna med framgång idka grundligare och mera omfattande juridiska studier kunna antagas hos den, som vid en sådan pröfning visar förmåga att utan väsentlig hjälp af vetenskapliga framställningar bilda sig en någorlunda klar uppfattning af de ledande grundsatserna i lagtexten, hvaremot en sådan kvalifikation icke bör kunna tillerkännas den, för hvilken lagtexten i mer eller mindre mån utgör en blott minnesläxa. — Hvad slutligen angår frågan om den lägre examens anordnande på det sätt, att den, om den icke anses böra kvalificera till tillträde till högre juridiska studier, dock bör kunna anses tillräcklig för att medföra kompetens till lägre administrativa befattningar, vill det synas fakulteten, som om det vore ändamålsenligast att bestämma, att, under det att endast ett visst högre betyg, t. ex. med beröm godkänd, skulle öppna tillträde till sådana högre studier, minst betyget godkänd borde fordras för kompetens till dessa administrativa befattningar, hvaremot den, som ej erhållit minst detta sistnämnda hufvudbetyg, skulle alldeles underkännas. För öfrigt torde det böra tillåtas

icke blott den, som i examen blifvit underkänd, utan äfven den, som icke erhållit det högre vitsord han eftersträfvat, att efter anmälan i föreskrifven ordning få undergå ny examen.

Fakulteten har härmed redogjort för det sätt, på hvilket hon anser den föreslagna lägre juridiska examen böra anordnas. Men fakulteten kan icke stanna härvid, utan anser sig äfven böra taga i betraktande frågan om beskaffenheten af den afslutande eller högre juridiska examen. I händelse nu gällande föreskrifter skulle för öfrigt bibehållas, skulle det finnas icke mindre än tre sådana afslutningskurser, nämligen juriskandidat-examen, examen till rättegångsvärken och (såsom kompetensvilkor för högre administrativa befattningar) examen till K. M:s kansli. Redan vid ett flyktigt betraktande framställer sig väl den frågan, huruvida en sådan mångfald kan vara i sakens natur grundad eller af något verkligt behof påkallad. Och denna fråga skall ock, enligt fakultetens åsikt, efter noggrant och omsorgsfullt öfvervägande af alla omständigheter, befinnas böra nekande besvaras. Fakulteten finner sig ock därför böra, i sammanhang med det nu framställda förslaget om den juridiska studiekursens fördelning i två, åter upptaga det för länge sedan väkta, sedermera af det större konsistoriet och i väsentliga delar äfven af 1874 års universitetskomité förordade förslaget om den förändring i detta afseende, att, med upphäfvande af de n. v. examina till rättegångsvärken och K. M:s kansli, juriskandidat-examen skulle göras till ett nödvändigt vilkor för kompetens till alla domarebefattningar och alla högre administrativa befattningar.

De grunder, på hvilka fakulteten stödt och fortfarande stöder sin åsikt i detta afseende, äro förut af fakulteten utförligt framställda och kunna i korthet sammanfattas däri, att endast en examen, väsentligen så anordnad som den nuvarande juriskandidat-examen, kan anses ådagalägga tillvaron af den allsidiga, mogna och sammanhängande juridiska bildning, som bör anses vara den nödvändiga förutsättningen för att på ett tillfredsställande sätt kunna uppfylla de fordringar, som med skäl kunna ställas på innehafvaren af en befattning af ifrågavarande art.

Fakulteten anser sig därför icke behöfva ingå i någon utförligare utveckling af dessa grunder, men tror sig dock böra i korthet erinra därom, dels att vissa ämnen, hvilka för en sådan bildning måste anses vara af alldeles väsentlig vikt, icke ingå i examen till rättegångsvärken, dels att vissa andra ämnen för samma examen icke erfordras i den omfattning, som för ändamålet är nödvändigt. Det förra är händelsen med nationalekonomi och romersk rätt. Hvad nationalekonomin beträffar, så är den visserligen icke ett juridiskt ämne. Men det torde icke be-

höfva vidare utvecklas, att kännedomen om dess grundsatser dels i allmänhet är af den väsentligaste betydelse för bedömandet af en mångfald af de sociala förhållanden, som af rätten skola regleras, dels särskildt kan sägas utgöra en direkt förutsättning för det rätta förståndet af vissa rättens grenar, särskildt finansrätt och äfven i icke ringa mån ekonomi- eller näringsrätt. Också bör det icke förbises, att detta ämne ingick i den examen till rättegångsvärken, som var föreskrifven, innan k. förordn. den 9 okt. 1863 trädde i kraft, icke håller att regeringen ansåg sig ha anledning att, såsom förut är nämndt, år 1878 infordra vederbörandes yttrande, huruvida ej ämnet borde äfven i den genom k. förordn. 1863 införda nya examen till rättegångsvärken ingå, samt att den juridiska fakulteten vid Lunds universitet upprepade gånger framhållit vikten däraf, att ämnet upptages bland dem, som ingå i den juridiska ämbetsexamen. Hvad åter den romerska rätten angår, så torde dess vikt för en någorlunda fullständig juridisk bildning icke kunna ifrågasättas. Om det är sant — och allt mer och mer erkännes det väl — att ett kulturfolks gällande rätt icke kan fullt förstås utan i dess sammanhang med icke blott detta folks, utan äfven de öfriga kulturfolkens utveckling i detta afseende, så ligger det i öppen dag, att en rättsbildning, hvilken utgjort en så viktig faktor i hela den följande utvecklingen, som det romerska folkets rätt, icke får förbises, helst som denna rätt genom den fasta och rika struktur, som densamma vunnit, är särskildt egnad att låta de ledande grundsatserna i den inhemska rätten, som hvilat på annan rättsåskådning, framstå i ett klarare ljus och därigenom gifva åt uppfattningen af densamma ökad stadga.

Bland de ämnen, som visserligen ingå i den nuvarande examen till rättegångsvärken, men göra det i altför ringa omfattning, äro framför allt att märka rättshistoria och juridisk encyklopedi. Hvad det förra ämnet beträffar, så gäller därom till en väsentlig del, hvad förut blifvit anfördt rörande den romerska rätten — för så vidt nämligen denna särskildt för oss är att betrakta såsom ett synnerligen viktigt stycke rättshistoria — och det gäller naturligtvis i desto högre grad om det egna folkets rättshistoria, hvilken måste betraktas såsom en oundgänglig förutsättning för en rätt uppfattning af den gällande rätten. Hvad åter angår den juridiska encyklopedin, behöfver det blott påpekas, att kännedomen om det sätt, hvarpå frågorna om rätt och stat under mänsklighetens utveckling tett sig för de tänkare, som gjort behandlingen af dessa frågor till sin uppgift, är en viktig förutsättning för den allsidighet i uppfattning och den själfständighet i omdöme, hvilka böra utmärka den bildade juristen. Bland fördringarna för en tillfredsställande juridisk exa-

menskurs synas därför böra ingå, jämte hvad som fordrats för de hittillsvarande ämbetsexamina, äfven studiet af åtminstone något af en rättslärd författadt arbete, innehållande så väl en systematisk öfversikt af den allmänna rättsläranas särskilda delar som hufvuddragen af rättsbegreppets historiska utveckling. Dessa äro sålunda särskildt de ämnen, i hvilka en större omfattning bör gifvas åt studierna, än hvad förhållandet är i den nuvarande examen till rättegångsvärken.

Det är därför fakultetens stadgade öfvertygelse, att väsentliga brister i den juridiska bildningen skulle afhjälpas genom att göra juris-kandidat-examen till ett nödvändigt vilkor för kompetens till de nyssnämnda befattningarna. Detta har väl ock knappast blifvit förnekadt. Att det oakadt denna tanke hittills icke blifvit realiserad, torde väl ha sin grund i vissa farhågor, hvilkas giltighet fakulteten därför anser sig böra undersöka.

Å ena sidan har man befarat att för åtskilliga juridiska och administrativa befattningar det fordrade måttet af kunskaper skulle blifva större än nödigt vore, hvaraf åter väsentliga olägenheter skulle föranledas, eller ock såge man sig tvungen att sänka fordringarna i juris-kandidat-examen, hvilken skulle sålunda neddragas. Däremot ställer sig saken väsentligen annorlunda, om man såsom fakulteten här ofvan föreslagit, inrättar en lägre och en högre juridisk examen, af hvilka den lägre skulle vara afsedd dels att afskilja sådana, som visade sig ej ega anlag för högre juridiska studier, dels att under vissa förutsättningar gifva kompetens till lägre administrativa befattningar, och den högre, juris-kandidat-examen, ensam skulle medföra kompetens till alla juridiska och högre administrativa befattningar. Ty efter den utgallring, som denna lägre examen medförde — vid hvilken utgallring det, i händelse denna lägre examen kunde bereda kompetens till vissa lägre befattningar, icke borde vara att befara, att obehöriga konsiderationer skulle göra sig gällande — skulle endast sådana återstå, om hvilka det med fullt skäl kunde antagas, att de skulle kunna med framgång bedriva grundligare juridiska studier. För dem behöfde sålunda ingen nedsättning af fordringarna ega rum. Och till och med om man, med afseende på den betydelse af att tillika vara ämbetsexamen, som denna examen numera komme att erhålla, skulle finna sig föranlåten att, till förkortande af den juridiska kursen, i någon mån i ett eller annat ämne sänka fordringarna för vitsordet godkänd i juris-kandidat-examen, skulle i alla fall helt visst icke den juridiska bildningen blifva sämre, utan bättre, än hvad nu är förhållandet. Ett sådant sänkande af dessa fordringar kan i själfva verket, enligt fakultetens åsikt, utan skada ega rum dels i nationalekonomi, dels i romersk rätt. Hvad nationalekonomin beträffar,

skulle, jämte den grundläggande läran om prisbildningen, de delar af detta ämne, hvilka stå i närmare samband med lagstiftning och förvaltning (såsom penninge-, kredit- och bankväsende, kommunikationsväsende, förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare m. m.), behandlade hufvudsakligen med hänsyn till detta samband, så att hufvudvikten lades på förklaring och kritik af de principer, på hvilka lagstiftningen och förvaltningen inom nämnda områden äro bygda, kunna anses utgöra ett tillräckligt minimum. I romersk rätt åter torde en kurs i hvad i utlandet plägar benämnas den romerska rättens institutioner af den omfattning, i hvilken ämnet behandlas i åtskilliga tyska läroböcker — exempelvis Sohms „Institutionen des römischen Rechts“ — kunna i väsentlig mån fylla det ändamål, som här hufvudsakligen måste afses, nämligen dels att bereda tillfälle till en jämförelse, egnad att gifva en fullständigare belysning åt den inhemska rätten, dels att meddela förutsättningarna för ett fruktbringande studium af de främmande kulturfolks rätt, hvori den romerska rätten ingår såsom ett mer eller mindre väsentligt element. Äfven om en sänkning af fordringarna i juris-kandidat-examen skulle i de nu nämnda afseendena vidtagas — och fakulteten anser på nyss anförda grunder en sådan sänkning böra ega rum — skulle dock alla, som aflade denna examen, hafva erhållit en juridisk bildning, som, äfven hvad beträffar dem, hvilka blott nöjaktigt genomginge densamma, hvilade på fastare grund och vore mera sammanhängande och sålunda innebure bättre teoretiska förutsättningar för praktisk juridisk värksamhet, än den nuvarande examen till rättegångsvärken kan hibringa. Och för högre vitsord kunde ju uppställas fordringar, som i fullt mått motsvarade en högre vetenskaplighets kraf. Man synes sålunda redan på grund af det nu anförda kunna med fullt skäl antaga, att genom ifrågavarande anordning det juridiska studiets vetenskapliga karaktär icke skulle komma att förringas.

Men om det sålunda torde med skäl kunna anses vara tillräckligt sörjdt för upprätthållandet af vetenskaplighet i det juridiska universitetsstudiet, äfven för den händelse att den nu föreslagna förändringen genomfördes, kunde dock möjligen den andra framhållna farhågan anses grundad, att nämligen uppställandet af fordran af juris-kandidat-examen för sådan kompetens, som förut sagts, skulle föranleda, att tillräcklig tillgång på personer, dugliga till befattningar af ifrågavarande art, komme att saknas. Redan det förhållandet, att tidens riktning synes föranleda en altmera tillväxande (vid Upsala universitet från 141 v. t. år 1874 till 443 v. t. år 1891 och 465 innevarande termin) tillströmning af lärjungar till de juridiska fakulteterna — så att med fullkomlig visshet kan antagas, att platser i statens tjänst på långt när

icke finnas för alla dem, som aflägga juridisk examen vid universiteten — redan detta förhållande synes i väsentlig mån egadt att skingra denna farhåga. Men alldeles påtagligt visar sig dess grundlöshet, om man tager i betraktande det stora antalet af dem, hvilka för närvarande — oakadt juris-kandidat-examen icke fordras för kompetens till de nämnda befattningarna — rikta sina studier på afläggandet af denna examen.

Icke håller behöfver det befaras, att genom den föreslagna anordningen studietiden skulle oskäligen förlängas, så att de unga juristerna komme att altför sent beträda den praktiska banan. Ty med de bättre kvalifikationer, som här kunna förutsättas förfinnas hos dem, som egna sig åt grundligare juridiska studier, och med den ändamålsenligare anordning af de juridiska studierna och den nedsättning i fordringarna för juris-kandidat-examen, som fakultetens här framställda förslag innebär, bör enligt fakultetens bestämda öfvertygelse denna examen, under förutsättning att studierna bedrivas med det allvar, som vederbör, kunna med nöjaktiga vitsord afläggas på en tid af fyra år, räknade från de juridiska studiernas början — hvarvid omkring ett år beräknas för den lägre juridiska examen — altså på en tid, som icke lär öfverstiga den, som, äfven under förutsättning af ett flitigt studium, merendels åtgår för examen till rätttegångsvärken och icke obetydligt understiger den, hvilken, under samma förutsättning, för närvarande af de flesta användes för juris-kandidat-examen. Härmed äro enligt fakultetens mening de väsentligaste skälen mot den föreslagna förändringen vederlagda. Endast i förbigående kan det vara skäl att anmärka, att ännu en ytterligare anledning till en stämning mot denna förändring möjligen kan vara att söka i en icke klart utredd föreställning, att det skulle innebära en obillighet att på detta sätt förminska möjligheterna för unge män att komma fram i statens tjänst. Härom torde endast behöfva anmärkas, att, lika visst som det vore både orätt och oklokt af staten att lägga onödiga hinder i vägen för dem, som hade anlag och fallenhet för anställning i dess tjänst, lika litet kan det yrkandet anses vara på giltiga skäl grundadt, att staten skulle lätta sådan anställning genom att afstå från berättigade fordringar på kompetens, och lika litet skulle det ock vara till verklig fördel för den enskilde att vinna en formell kompetens, af hvilken han icke kunde göra någon användning, eller möjligen vinna en anställning, hvilken han icke vore duglig att på ett tillfredsställande sätt sköta.

Slutligen kan fakulteten icke underlåta att framhålla, att den åsikt, som här ofvan blifvit framsteld rörande den lämpliga anordningen af den afslutande examen, synes i hufvudsakliga afseenden delas af den juridiska fakulteten i Lund, då denna fa-

kultet i ett den 4 mars detta år afgifvet utlåtande, af hvilket härvarande fakultet erhållit del, i fråga om det ändamålsenliga sättet att ordna de juridiska examina yttrar: „I detta afseende har fakulteten tillföre uttalat sin åsikt om önskligheten af de nuvarande examinas sammansläende med juris-kandidat-examen till en enda mer fullständig ämbetsexamen.“

På grund af nu anförda skäl får fakulteten i underdånighet hemställa, att — med upphäfvande, hvad angår examen till rättegångsvärken och K. M:s kansli, af k. förordn. d. 9 okt. 1863, äfvensom af de bestämmelser, som i de nämnda afseendena göra ändringar i eller tillägg till denna k. förordn. — stadganden måtte utfärdas, enligt hvilka den juridiska studiekursen vid universitetet — oafsedt hvad som fordras för förvärfvande af licentiat- och doktorsgrad — fördelas i två kurser, en lägre och grundläggande, anordnad väsentligen i öfverensstämmelse med hvad här ofvan blifvit anfördt, och en högre och avslutande, anordnad i väsentlig öfverensstämmelse med den nuvarande juris-kandidat-kursen; samt att, med upphäfvande af k. kung. d. 22 maj 1865, nya stadganden måtte utfärdas, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad här ofvan blifvit anfördt, rörande den kompetens, som å ena sidan aflagd juris-kandidat-examen, å andra sidan aflagd lägre juridisk examen medför;

Och tillåter sig fakulteten att, med afseende härpå, bifoga dels förslag till stadga angående lägre juridisk examen och dels uppgift på de civila befattningar i statens tjänst, till hvilka de särskilda juridiska examina, enligt fakultetens åsikt, skulle bereda kompetens.

Förslag till stadga angående lägre juridisk examen.

§ 1. Lägre juridisk examen afläggas inför juridiska fakulteten och omfattar pröfning i följande ämnen:

civilrätt, straffrätt och processrätt, hvarvid hufvudsakligen skola ådagaläggas noggrann kännedom om den gällande lagtexten och förmåga att redigt uppfatta dennas innehåll;

af öfriga till den positiva rätten hörande ämnen de delar, hvilka med afseende på examens ändamål äro att betrakta såsom hufvudsakliga och närmare bestämmas af universitetets kansler efter den juridiska fakultetens hörande, äfven dessa inhämtade, så vidt det lämpligen kan ske, företrädesvis genom studium af lagtext.

§ 2. Pröfningen skall med dem, som vilja bereda sig tillträde till afläggande af juris-kandidat-examen, vara dels skriftlig, dels muntlig; med dem, som blott vilja förvärfva kompetens till lägre administrativa befattningar, blott muntlig.

Den skriftliga pröfningen innefattar besvarandet af en bland flere framställda frågor, af hvilka minst en skall uppgifvas i hvartera af ämnena civilrätt, straffrätt och processrätt. Den skall förrättas på en gång med samtliga, som anmält sig att undergå denna pröfning. I afseende på sättet för och nödig tillsyn vid afläggandet af denna pröfning eger fakulteten att meddela lämpliga föreskrifter.

Muntlig pröfning, hvilken skall offentligen förrättas, må ej med flere än fyra på en gång anställas eller längre än två timmar utan afbrott fortsättas.

§ 3. Sedan examinands pröfning är afslutad, skall vitsord däröfver afgifvas, hvarvid det muntliga provvet bedömes af vederbörande examinators, hvar för sitt ämne, men det skriftliga, där sådant prof egt rum, af fakulteten.

Vitsord skall till fakultetens protokoll afgifvas med något af uttrycken: berömlig, med utmärkt beröm godkänd, med beröm godkänd, icke utan beröm godkänd, godkänd, icke godkänd.

§ 4. Endast den, som i den muntliga examen blifvit i hvarje ämne vitsordad med minst betyget godkänd,) och som därjämte för det skriftliga provvet blifvit vitsordad med minst detta betyg, medgifves tillträde att aflägga juris-kandidat-examen.

Den som i den muntliga examen blifvit så vitsordad, som i föregående moment sägs, har därigenom förvärfvat kompetens till lägre administrativa befattningar, enligt hvad därom särskildt stadgas.

§ 5. Vill någon för att vinna tillträde till afläggande af juris-kandidat-examen undergå ny pröfning, skall han aflägga ny examen, innefattande så väl muntligt som skriftligt prof.

§ 6. Före ingången af den i slutet af hvarje läsetermin infallande examensperiod skall fakultetens dekanus, efter fakultetens hörande, kungöra viss dag, å hvilken de som söka examen böra sig anmäla, försedda dels med betyg öfver godkänd mogenhetsexamen, dels med intyg, att de för den läsetermin, under hvilken pröfningen skall med dem anställas, äro inskrifna i de nationsföreningar, som de tillhöra, hvarjämte de, som vilja undergå äfven skriftlig pröfning, böra detta särskildt tillkännagifva.

§ 7. Såsom honorarium erlägger hvarje examinand vid anmälningen åtta kronor. Dessa honorarier uppbäras af fakultetens notarie och fördelas mellan fakultetens ledamöter. För hvarje examensbetyg erlägges dessutom såsom afgift för betyget och för kallelsen till examen tre kronor, som mellan vederbörande fördelas.

), Motsvarande i det ursprungliga förslaget lydde: „Endast den, hvars examen blifvit vitsordad med minst betyget *med beröm godkänd*, medgifves det att aflägga juris-kandidat-examen. Den, hvars examen blifvit vitsordad med minst betyget godkänd, har därigenom förvärfvat kompetens till lägre administrativa befattningar, enligt hvad därom särskildt stadgas.

Uppgift å civila befattningar i statens tjänst, till hvilka de särskilda juridiska examina enligt fakultetens åsikt skulle bereda kompetens.

A. Juris-kandidat-examen skulle erfordras

1:o) för anställning i domarebefattning samt för inträde i rättegångsvärken;

2:o) för inträde i K. M:s kansli;

3:o) för att kunna anmälas eller föreslås till råds-, byråchefs- eller sekreterarebefattning eller annan härmed jämförlig befattning vid de centrala förvaltande värken, så vidt befattningen icke förutsätter speciell teknisk fackbildning;

4:o) för anställning inom de centrala förvaltande värken såsom ombudsman eller såsom tjänsteman vid advokatfiskalskontor;

5:o) för anställning vid utrikes beskickning;

6:o) för anställning i öfverståthållareämbetets kansli eller afdelning för polisärenden, dock med undantag, hvad afdelningen för polisärenden beträffar, för räkenskapsförare och kanslistbefattningar, samt för att kunna föreslås till kamrerare i samma ämbetes afdelning för uppbördsärenden;

7:o) för att kunna föreslås till landssekreterare-, landskamrerare- eller kronofogde-befattning eller utnämnas till länsnotarie eller länsbokhållare; samt

8:o) för anställning såsom fiskal vid flottans station eller såsom tullfiskal.

B. Lägre juridisk examen skulle medföra behörighet

1:o) till anställning i de centrala förvaltande värken, så vidt fråga är om befattning, som icke förutsätter speciell teknisk fackbildning, samt med de undantag, som följa af A) punkterna 3 och 4;

2:o) till anställning inom öfverståthållareämbetet i de fall, där icke juris-kandidat-examen enligt A) punkt 6 erfordras;

3:o) till att föreslås till landtränsmästare eller till härads-skrifvare samt till att utnämnas till landskanslist, landskontorist, landsfiskal eller länsman; samt

4:o) till anställning i civilstaten vid flottans stationer med de undantag, som följa af A) punkterna 1 och 8.

Om bidrag till Juridiska föreningens tidskrift.

I den berättelse, som vid Juridiska föreningens årsmöte den 17 oktober 1874 upplästes af föreningens dåvarande ordförande, professor G. Ehrström, hvilken äfven handhade redaktionen af föreningens tidskrift, yttrades bland annat följande:

»Det torde med skäl kunna anmärkas, att, då föreningens ledamöter i antal uppgå till mera än halftannat hundra, något mera, än som blifvit gjordt, hade kunnat uträttas, om flere ibland desse, än som hittills gjort det, skulle under lediga stunder välvilligt hafva tänkt på föreningen och ihåggkommit densamma, den ene med en redogörelse för något anmärkningsvärdt rättsfall, som förekommit under hans praktik, den andre med en liten uppsats rörande någon juridisk principfråga, den tredje med en afskrift af något gammalt dokument af rättshistoriskt intresse, hvilket han påfunnit i det arkiv, som står under hans vård, eller eljes funnit till hands, den fjärde med någon liten afhandling, som blifvit en följd af hans forskningar i ett sådant arkiv, den femte med redogörelse för någon juridisk bok, som han nyss råkat läsa, o. s. v. För dylika små arbeten skulle erforderlig tid måhända icke hafva brustit, ifall tankarne kommit att riktas därpå. Med desamma skulle kanske något gagneligt hafva kunnat uträttas, icke blott för stunden, utan äfven för framtiden; och särskildt skulle föreningens tidskrift, hvars redaktörer ej sällan haft ganska svårt att finna ledig tid för sysslandet därmed, förutan tvifvel vunnit ganska mycket därpå. Det hade helt säkert på sitt sätt inneburit en bekräftelse på sanningen af det gamla ordstäfvet om den stora ån, som bildas af de små bäckarna — en sanning,

på hvars bekräftande föreningars tillvaro ju öfver hufvud går ut.»¹⁾

Det kan dock icke påstås att omförmälda påminnelse skulle under de närmast följande åren haft någon egentlig värkan. Tvärtom fördröjdes utgifvandet af Juridiska föreningens tidskrift för åren 1876 och 1877 så, att till föreningens årsmöte hösten 1878 tidskriften icke utkommit för längre tid än 1877, hvartför man nödgades för åren 1878 och 1879 utgifva en dubbelårgång. Kort därpå förmärktes dock en större lifaktighet inom föreningen, föranledd sannolikt af det sistnämnda år hållna, med stort intresse omfattade allmänna årsmötet. En följd däraf var äfven att till föreningens tidskrift inflöto bidrag så rikligt, att densamma under åren 1881 och 1882 kunde utkomma i flera arktal än ursprungligen varit ämnadt, ja vidlyftiga bidrag lämnades jämväl af en icke jurist, professor O. Donner, likasom äfven under en tidigare period nuvarande universitetsrektorn Th. Rein gjorde.

Under de senare åren hafva dock bidrag till Juridiska föreningens tidskrift influtit sparsammare, oaktadt föreningens år 1889 hållna allmänna årsmöte bort lifva intresset för föreningens sträfvanden. Följden häraf har åter blifvit, att tidskriften icke kunnat utkomma på de därför bestämda tiderna, utan att därmed allt mer och mer försenats. Föreningens centralbestyrelse nödgades därför i dess vid årsmötet den 17 december 1892 afgifna, i senast utkomna häfte af tidskriften intagna årsberättelse anmäla, att af föreningens tidskrift »under det förflutna året endast ett häfte, nämligen det tredje af 1891 års årgång, utkommit; det fjärde är f. n. under tryckning och skall innan kort utgifvas. Föreningen torde sålunda blifva nödsakad att under följande år utgifva en dubbelårgång, afsedd för såväl 1892 som 1893 års prenumeranter». Orsaken därtill att tidskriftens utgifvande blifvit fördröjdt uppgafs hafva varit brist på andra bidrag än rättsfall. »Då de, som vid landets universitet utöfva juridisk lärareverksamhet, äro altför få för att kunna ensamma

¹⁾ Se Juridiska föreningens tidskrift X, sid. 189 o. 190.

uppbära tidskriften och det ej håller vore önskligt att rättsfrågorna i densamma finge en ensidigt teoretisk behandling, måste tidskriftens bestånd, och i hvarje fall möjligheten af en ändamålsenlig redaktion, bero däraf, att landets praktiska jurister i densamma införa uppsatser. Bidrag af desse sägas »städse hafva med största tillfredsställelse mottagits såväl af tidskriftens redaktion som ock, enligt hvad man har skäl att antaga, af dess läsare; men sådana bidrag hafva under senare tid influtit altför sparsamt». Till afhjälpan af nämnda missförhållande genom landets underdomare och dem på ting åtföljande biträden meddelade bestyrelsen därför ett förslag, hvilket det blefve för vidlyftigt att här omnämna, utan är en hänvisning till den trykta årsberättelsen tillräcklig.

Skall detta bestyrelsens förslag hafva önskad värkan? Att besvara detta är ännu för tidigt. Saken är dock af den vikt, att det icke torde anses helt och hållet opåkalladt, att densamma tages till tals äfven af en skild medlem utaf Juridiska föreningen.

Den praktiska jurist, som lämnat de flesta uppsatser till Juridiska föreningens tidskrift, är lagmannen F. Forsström, men under de tre senaste åren har icke i tidskriften ingått någon uppsats af honom, och då lagmannen Forsström redan uppnått mer än 75 års ålder, kan knapt något vidare bidrag vara att hoppas af honom. Detsamma torde äfven blifva fallet med några andra äldre jurister, hvilka förut bidragit till tidskriften, och bland dem nödgas undertecknad numera äfven räkna sig. En medlem, som flere gånger ihågkommit tidskriften med alster af sin penna, öfverdirektören, hofrättsrådet A. Grotenfelt, har för icke lång tid tillbaka aflidit. Nya krafter böra därför träda i de afgåendes ställe. Emedan föreningens medlemmar uppgå till öfver 360 och således mer än fördubblats till antalet mot hvad de voro under förra hälften af 1870-talet, borde för tidskriften erforderliga bidrag icke saknas. För dem af medlemmarne, som förut icke försökt sig i detta afseende, lämnas i såväl ofvan intagna utdrag ur årsberättelsen för 1874 som ock i den senaste årsberättelsen nödig anvisning. Mången

kan anse sig vara så strängt sysselsatt, att han icke medhinner att nedskrifva något för tidskriften; men för de flesta torde tiden icke vara så upptagen, att de ej inom en tidrymd af några månader hunne författa en uppsats på 10 à 12 pagina. Hufvudsaken är att öfvervinna sin tröghet och blyghet att uppträda offentligt. Ämne för en uppsats borde under ens tjänstevärksamhet eller till följd af själfstudium någon gång yppa sig.

Under sistförflutna decennium hafva ojämförligt flere än förut undergått juriskandidatexamen. Af dessa hafva dock endast några få lämnat bidrag till föreningens tidskrift, hvaremot därförinnan af det fåtal graduerade jurister, som då funnos, de flesta författat uppsatser för tidskriften. Då i allmänhet juriskandidater vid erhållande af vicehäradshöfdingetitel och befordringar åtnjuta företräde framför med dem jämnåriga icke graduerade jurister, borde ju juriskandidaterna genom publicerande af uppsatser ådagalägga sina större teoretiska eller praktiska insikter i lagerfarenheten. Äfvenså har på senare tider antalet af dem, som undergått rätts- eller domareexamen betydligt ökats, men af desse har endast en, grefve Mannerheim, inlämnat en uppsats till tidskriften. I senaten och hofrätterne tjänstgöra ofta flere yngre vicehäradshöfdingar än för arbetet i ämbetsvärdet skulle erfordras. En och annan af desse kunde ju använda sin lediga tid till utarbetande af någon juridisk uppsats, för hvilken han hade att tillgå värdets arkiv och boksamling. Om så behöfdes, medgäfv e väl föreningens tillgångar erläggande af ett måttligt kontant honorarium åt författaren. Jämväl jurister, som egnat sig uteslutande åt advokatyr, kunde från sin praktik hafva ett och annat att meddela tidskriften.

Då åtskilliga bidrag af mig blifvit intagna i föreningens tidskrift, anser jag mig kunna här meddela något om min erfarenhet i förevarande afseende. Min första uppsats, som angick naturlige förmyndares redovisningsskyldighet och blef intagen i föreningens tidskrift för år 1876, föranleddes af en rättegång, hvilken af mig såsom förmyndarenämndsordförande utfördes instanserna igenom mot en naturlig för-

myndare, som vägrade att sortera under förmyndarenämnden. Den följande uppsatsen, som året därpå ingick i tidskriften och behandlade frågan, när köp om lösegendom är lagligen slutet, nedskrefs med anledning af ett mål, hvilket jag hade att såsom ledamot i hofrätt referera ¹⁾. Förhållandet har varit ungefär enahanda med flere af de andra utaf mig publicerade uppsatserna. Dessa uppsatser hafva väl icke varit af något synnerligt värde vare sig i vetenskapligt eller praktiskt afseende; deras väsentligaste förtjänst har måhända bestått däri, att de utgjort spaltfyllnad för tidskriften samt en och annan gång medvärkat till att denna kunnat regelbundet utkomma. För mig själf hafva de likväl haft den fördel, att jag kommit att sätta mig närmare in i flere frågor än eljes skulle varit fallet och i stilistiskt hänseende hafva de medvärkat till att jag frångått det ännu gängse juridiska skriftsättet med flere mellanmeningar och verbet vanligast sist i satsen. Mitt obetydliga författareskap har sålunda varit för mig nyttigt, och åtminstone samma medvetande kan hvar och en annan hafva, som insänder bidrag till tidskriften.

De i vårt land utkommande medicinska, pedagogiska och tekniska tidskrifter, hafva alltid visat lifaktighet, och praktiska fackmän meddela i dem sina rön och sin erfarenhet. Kunde icke detsamma äfven vara fallet i en juridisk tidskrift, utan skall den ende sådan hos oss utgifna af brist på medvärkan och understöd nödgas upphöra såsom förhållandet var med den här i landet utkomna teologiska tidskriften? Att fortfarande uppehålla tidskriften måste anses vara en ambitionssak för landets jurister och särskildt dess juridiska förenings medlemmar.

Ernst Tegengren.

¹⁾ Bägge dessa uppsatser äro undertecknade med signaturen T.

Literatur.

Jul. Lassen: *Haandbog i obligationsretten*. Almindelig del. Kjöbenhavn 1892. 708 s. 8:o.

Det privaträttssystem, som Tysklands romerskrättsliga doktrin under detta århundrade uppbyggt, har, samtidigt som det i England, Frankrike och Italien vunnit allt större och större inflytande, i sitt hemland från skilda håll, och särskildt af författare, som tillegnat sig v. Jherings idéer, blifvit utsatt för angrepp, hvilka riktats mot dess grundbegrepp och sålunda hotat dess bestånd. I Tyskland har denna kritik emellertid icke ledt till några försök att i dess helhet ersätta den härskande doktrinen med en annan. Förslaget till civillag för Tyska riket är, såsom känt, byggt på grundval af den härskande doktrinen. I Danmark däremot, där man, likasom i Sverge och Finland, haft att tolka en kodifierad lag, hvilken utan synnerligen stark invärkan af utländsk jurisprudens uppstått på grundvalen af gammal nordisk folkrätt, har rättsvetenskapen under detta århundrade, företrädd af målsmän, sådana som Oersted, Gram, Evaldsen, Aagesen, m. fl. tillgodogjort sig romanisternes forskningar i och för utbildandet af ett själfständigt system, hvilket ur den allmänna doktrinen upptagit hvad som befunnits allmängiltigt, men som till sina grunddrag är nationellt och hvars enskilda satser omsorgsfullt pröfvats med hänsyn till dansk rättskipning. Det har därvid visat sig att den nationella rättsuppfattningen och de inhemska rättskällorna väl tillåtit, ja fordrat godkännandet af satser, hvilka i Tyskland och Österrike erkänts såsom öfverensstämmande med nutida rättsmedvetande, men där,

emedan de saknat stöd i de romerska rättsböckerna och den på dessa grundade partikularlagstiftningen, icke kunnat upptagas annat än, delvis, i handelsrätten.

En af de mest betydande produkterna af detta den danska rättsvetenskapens genom flere författares och föreläsares specialundersökningar främjade systematiseringsarbete är det verk, hvars titel skrivits här ofvan.

Prof. Lassen angifver själf uttryckligen hvari den uppfattning af obligationsrätten, som han företräder, skiljer sig från den romerskrättsliga. Meningsolikheten består, kort sagdt, däri, att enligt den romerskrättsliga uppfattningen, som man kunde kalla viljeteorin, den rättstiftande värfkan af handlingar, som afse fordringsrätters uppkomst, förändring eller upphörande, beror af den handlandes vilja, enligt den andra uppfattningen, hvilken kunde kallas tillitsteorin, däraf att handlingen hos medkontrahenten väkt eller kunnat väcka tro att den handlande velat hvad hans handling angifver. Enligt viljeteorin stiftar rättsärendet rätt blott för så vidt förklaringen öfverensstämmer med den förklarandes vilja. Enligt tillitsteorin stiftar en förklaring alltid rätt, så snart den är egnad att väcka en berättigad förväntan. Detta emellertid endast under förutsättning att förklararens afgifvare såsom förständig man kunnat förutse att förklaringen skulle kunna hos medkontrahenten väcka förväntan: således, om t. ex. en person på sitt modersmål förklarar någonting, så är han ej bunden af den föreställning, som medkontrahenten, hvilken talar ett annat språk, erhållit genom missförstånd af ett räkneord.

Sin grundtanke har förf. följdriktigt genomfört vid behandlingen af den allmänna obligationsrättens många svårlösta frågor. Det kan icke komma i fråga att här fullständigt redogöra för hans resultat; anföras må endast några satser, hämtade från områden, där skilnaden mellan vilje- och tillitsteorin tydligt framträder.

Ett sådant område är läran om villfarelse. Viljeteorin skulle, följdriktigt tillämpad, leda därhän, att alltid, då en kontrahent sagt ett, men menat ett annat, rättsärendet borde anses såsom ogiltigt. Denna uppfattning har emel-

lertid visat sig omöjlig att i praktiken tillämpas, och målsmän för den romerskrättsliga doktrinen hafva af rättssäkerhetens kraf funnit sig föranledda att modifiera densamma sålunda, att rättsärendet, villfarelsen oakadt, bör anses giltigt, så väl då den, som farit vilse, gjort sig skyldig till vårdslöshet, som äfven då villfarelsen icke är dess mera betydande än att man kan antaga att den handlande, äfven om han ej misstagit sig, skulle velat hvad han förklarar. Härmed har man således erkänt att en förklaring kan vara bindande, ehuru den icke motsvarar den förklarandes vilja. Enligt tillitsteorin är förklaringen, oafsedt om så är eller ej, giltig, så framt ej dess brist varit för mottagaren skönjbar; kunde eller borde han inse att medkontrahenten sagt eller skrivit annat än han menat, så kan förklaringen icke hos honom väcka någon berättigad förväntan att medkontrahenten skall stå vid sitt ord.

Ett annat område, där tillits- och viljeteorierna leda till alldeles olika slutsatser, är läran om kontraktsslutet, den s. k. konsensen.

I ett arbete, som utkom år 1876 och bär titeln „Der Vertrag“, upptog professor Schlossmann, en af dem, som strängast granskat den romerska rättens lärobyggnad, till ny behandling begreppet kontrakt, obligationsrättens grundval. Han fann detta begrepp „fullkomligt tomt och för juridiken värdelöst.“ Kontrakt är, säger doktrinen, kreditors och debtors förenade vilja att en obligation skall uppstå; hafva ej båda kontrahenterna velat att förpliktelsen skall inträda, så inträder den ej. Men denna sats är, menar Schlossmann, ohållbar. Kontrahenter kunna hysa samstämmande kontraktsvilja, utan att någon obligation uppstår; och s. k. kontraktsoptioner kunna uppstå, utan att hvardera kontrahenten velat det.

Schlossmann framhåller för det första, att doktrinen definition alls icke angifver att kontraktsviljan, för att medföra rättsvärkan, bör vara uttalad. Detta har doktrinen naturligtvis icke förbisett; med konsens menar den i själfva verket utbyte af viljeyttringar. Men nu inträffar det i själfva verket sällan eller aldrig att två kontrahenter samtidigt ut-

tala samma kontraktstilja : vanligen uttalar sig den ene först, och hans yttrande gifver anledning till den andres. I stället för ett moment, då två viljor sammanträffa, visar således verkligheten två moment, då skilda viljeförklaringar afgifvas. Då det nu gått att bestämma tidpunkten för obligationens tillkomst hafva konsensteorins målsmän icke kunnat enas: det långvariga meningsutbytet dem emellan, hvilket ännu synes vara lika långt ifrån sitt slut, som då Schlossmanns bok utkom, visar att teorin blott med svårighet låter sig tillämpas. Enligt en mening är kontraktet afslutadt, och obligationen uppstår, så snart den kontrahent, hvilken uttalar sig senare, yttrat sin vilja, enligt en annan först då hans meddelande kommit medkontrahenten till handa, enligt en tredje åter först då medkontrahenten tagit kännedom om dess innehåll. Däri synes man dock vara ense, att det enligt regeln vid hvarje kontrakt erfordras att båda hafva uttalat sig. Endast undantagsvis tillerkännes den enes viljeyttring någon betydelse, innan den andres afgifvits: ty begreppet kontrakt fordrar konsens, två viljeförklaringar. Följaktligen bör enligt doktrinen den kontrahent, som först uttalat sig, ehuru hans yttrande kommit till den andres kännedom, kunna återtaga sitt anbud, så länge den andre icke afgifvit bindande aksept¹⁾. Doktrinen har icke förbiset att detta kan leda till orättvisa; men som den ej kunnat i strid med sin konsensteori antaga att därförinnan en obligation uppstått, har den sett sig hänvisad till en nödfallsutväg, den att, där en förklaring, som ännu icke aksepteras, återkallas, gifva medkontrahenten rätt att fordra s. k. negativt kontraktsintresse, d. v. s. ersättning för den skada han lidit, därigenom att kontraktet ej kommit till stånd. Men om grunden för teorin angående det s. k. negativa kontraktsintresset har man icke kunnat ena sig; det vore fåfängt att söka den i kontrahentens genom anbudet uttalade vilja, ty om denna vilja tillerkändes rättslig betydelse, så borde den väl gifva upphof åt den förbindelse, hvilken den afsåg. Inom handelsförhållandena, där affärer ofta upp-

¹⁾ Så Windscheid, Pandekten 1891. I 155.

göres genom bref och det är oundgängligen nödvändigt att den, som fått en offert, skall kunna taga fasta därpå, skulle konsenstheorins genomförande uppenbarligen medföra de största vådor. Också stadgar Tyska rikets handelslagbok uttryckligen¹⁾ att, då ett anbud göres till en frånvarande, anbudsgifvaren är bunden, till dess han kan antaga att ett i god ordning afsänt svar skulle hunnit honom,

Den brist på enighet, som den allmänna doktrinen på ifrågavarande område företer, gifver ett särskildt intresse åt prof. Lassens på ny grundval uppbygda lära om löfte och aksept. Af sin grundsats att viljeförklaringen stiftar rätt genom den förväntan, som däraf hos mottagaren uppväcks, drager prof. Lassen den slutsatsen, att såväl anbudet (offerten) som godkännandet (aksepten) binda, så snart de kommit till mottagarens kännedom.

Då det gäller att närmare angifva tidpunkten för obligationens uppkomst, skiljer förf. emellan sådana löften, som tillförsäkra mottagaren en rätt utan någon uppoffring från hans sida och sådana, som tillförsäkra honom rätt mot det, att han å sin sida värkställer en prästation, afgifver en förbindelse eller eljes gör någon uppoffring.

De förra fordra icke någon aksept. En förbindelse, som afgifves utan att något vederlag fordras, är bindande, äfven om mottagaren alls icke besvarat anbudet.

I fall åter kontraktet, såsom man säger, är ömsesidigt betungande, d. v. s. den rätt, som skall för medkontrahenten stiftas, göres beroende däraf, att han å sin sida gör någon uppoffring, är det klart att medkontrahenten icke skall njuta rätten, därest han ej uppfyller den bestämning, som förklaringen härom innehåller. Förf. betecknar de s. k. ömsesidigt betungande kontrakten såsom vilkorliga förbindelser. Löftet medför emellertid rättsvärkan, redan innan vilkoret blifvit uppfyllt; så snart förklaringen kommit till mottagarens kännedom, kan den icke mera återkallas; dess afgifvare är bunden, intill dess mottagaren haft skäligen tid att fullgöra vilkoret, eller, där i själfva förklaringen viss tid

¹⁾ Artikel 319.

för den fullgörande utsatts, intill dess denna tid förlupit. Uppfylles vilkoret ej i tid, så bortfaller mottagarens rätt.

Består nu vilkoret däri, att medkontrahenten skall åt förklaringens afgifvare öfverlåta en rätt eller till honom afgifva en förbindelse, så är det klart, att sådan aksept ej kommit till stånd, förr än rätten öfverlåtits eller förbindelsen stiftats; och detta sker först då medkontrahentens förklaring därom tillståtts vederbörande. Och offerentens rätt uppstår naturligtvis först då han fått kännedom om aksepten. Men för att medkontrahenten (oblaten) skall njuta sin rätt, erfordras blott att han i tid tillståt offerenten sin förklaring: om offerenten underlåtit att därom taga kännedom, så är medkontrahenten dock tryggad.

Grundprincipen uti prof. Lassens arbete har här kunnat angifvas endast antydningvis; dess utveckling skulle erfordra en utförlig redogörelse för bokens innehåll, men en sådan kan i detta sammanhang icke meddelas. Ej håller kan något försök att bedöma arbetet här ifrågakomma: åsikternas riktighet beror naturligtvis däraf, om de öfverensstämma med positiv dansk rätt eller ej. Tilläggas må blott att framställningen är öfversiktlig, kort och klar. Boken betecknas såsom en handbok, „men den innehåller, säger författaren, tillika en lärobok.“

Wilhelm Chydenius.

C. Torp: *Dansk Tingsret*. Kjöbenhavn 1892. 770 s. 8:o.

Detta arbete utgör ett motstycke till prof. Lassens ofvan anmälda bok. Professorerne Torp och Lassen, hvilka tidigare samvärfkat vid utarbetandet af en såsom manuskript tryckt framställning af obligationsrättens speciella del, kunna sägas i hufvudsak utgå från samma förutsättningar och arbeta enligt samma metod. Detta framgår tydligt vid behandlingen af frågor, hvilka förekomma såväl i sakrätten som i obligationsrätten; äfven där de båda författarne uttalat olika åsikter, finner man lätt att detta icke berott däraf, att de skulle stått på väsentligen olika principiell ståndpunkt.

Prof. Torp, som i sitt arbete behandlat hela sakrätten, framhåller att detta ämne icke, såsom obligationsrätten, låter indela sig i en allmän och en speciell del. Under det en mängd af de rättssatser, som angå fordringsrättigheterna, äro för alla dessa rättigheter gemensamma, äro de rättssatser, som för de skilda grupperna af sakrätter bestämma rättigheternas uppkomst, innehåll, rättsskydd och upphörande, hvarandra så olika, att det är omöjligt att uppställa ett system af allmänna, för alla sakrätter gemensamma läror. Dock har det synts författaren ändamålsenligt att, innan han gått till behandlingen af de särskilda sakrätterna, inledningsvis behandla läran om föremålen för dessa rättigheter, sakerna, äfvensom läran om besittningen, det faktiska förhållandet emellan person och sak.

Då läran om besittningen, hvilken tidigare af prof. Torp monografiskt afhandlats, omfattar flere af sakrättens — och öfver hufvud rättsvetenskapens — svåraste och mest omtvistade spörsmål, synes det vara skäl att här dröja vid författarens framställning af densamma.

Han framhåller först att med besittning lämpligen bör betecknas blott det faktiska förhållande, hvilket är det normala uttrycket för att en sak *i dess helhet* är underkastad en persons väld, såsom fallet är vid t. ex. eganderätt, nytjorätt o. s. v. Utvisar det faktiska förhållandet åter, såsom vid servituter och reallaster är fallet, att personen blott i något visst afseende betjänar sig af sakens förmåga att tillfredsställa mänskliga behof, är det bäst att icke beteckna detsamma såsom besittning. Ty angående dessa olika slag af faktiska förhållanden gälla icke gemensamma regler.

Känt är att rättsvetenskapen hittills icke förmått på tillfredsställande sätt utreda hvad som erfordras för att besittning skall anses föreligga; hvilken definition af besittningen man än gifvit, har den städse visat sig i ett eller annat afseende ohållbar. Detta beror, menar förf., däraf, att det faktiska förhållande mellan person och sak, åt hvilket rätten tillerkänner betydelse, i olika fall är olika. Den »besittning», hvilken erfordras för att man skall vinna häfd, är något annat än den, som fordras för att man skall njuta posses-

soriskt rättsskydd. Och vidare kan begreppet besittning i straffrättsligt hänseende, (nödvarn, egenhandsrätt, stöld), hafva olika innehåll. Man kan således icke däraf, att ett taktiskt förhållande i ett fall erkännes vara besittning, draga den slutsatsen, att samma förhållande äfven i alla andra afseenden skulle vara att så anses.

Någonting gemensamt finnes det emellertid i alla de förhållanden, hvilka i ett eller annat afseende behandlas såsom besittning, det nämligen att förhållandet städse utvisar att en sak är underkastad mänskligt herravälde, att den tillhör någons förmögenhet. Men om detta ensamt är nog eller om något mera bör fordras, bedömes med hänsyn till sakens beskaffenhet och dess normala användning.

Af synnerlig vikt är att afgöra, om det erfordras att besittaren skall hafva velat besitta saken. Von Jhering har såsom känt ¹⁾ uppträdt emot den romerskrättsliga doktrinen lära att besittning föreligger blott då innehafvaren haft *animus domini*, d. v. s. velat behålla saken *såsom sin egen*. Han lär att det faktiska förhållandet, för att anses såsom besittning, bör vara likasom det förkroppsligade uttrycket för possessors »intresse» af saken. Prof. Torp är ense om att *animus domini* icke är nödvändig. Men därmed är frågan om *animus* icke besvarad. Erfordras det för att besittning skall föreligga, att possessor värligen vet att han innehar saken och vill innehafva densamma (låt vara i annan egenskap än dess egare)? Eller är det nog att det för tredje man ser ut, som om han visste och ville det? Härom har v. Jhering icke tydligt uttalat sig. Prof. Torp anser att man, åtminstone i flere fall, icke kan fordra någon *animus*. Om t. ex. en person utan att veta det i sina gömmor haft en sak eller en sak under hans frånvaro blifvit till honom levererad i hans hem och en sådan sak borttages af en annan, så är denne pliktig att återlämna densamma; den som borttager en sådan sak, kan helt visst, ehuru possessor saknar *animus*, göra sig skyldig till egenhandsrätt eller stöld. — Erfordras *animus* för häfbesittning?

¹⁾ Jfr denna tidskr. 1891, häft. 4!

Förf. besvarar för dansk rätts vidkommande denna fråga nekande. Viljan är, säger han, ett rent inre moment, som icke med säkerhet kan utrönas; och han framhåller de svårigheter, som mött viljeteorin i de fall, då possessor blir sinnessvag eller dör o. s. v.; strängt taget borde besittningen anses hafva upphört, t. o. m. då possessor sofver; men i själfva värket har doktrinen aldrig kunnat vidkännas alla sina följsatser.

Förf:s utveckling af läran om besittningen kan här icke vidare återgifvas. Det sagda torde utvisa att hans lära, hvilken icke såsom den härskande doktrinen tror sig genom en allmän formel kunna besvara alla frågor, gifver praxis den frihet att förfara efter omständigheterna, som praxis i själfva värket doktrinen till trots i besittningsfrågor alltid och öfveralt tagit sig.

Efter den inledande framställningen af besittningsläran följer i prof. Torps arbete läran om eganderätten och sätten för dess förvärf. Såsom kännetecknande för eganderätten i motsats till öfriga sakrätter framhålles i hufvudsaklig öfverensstämmelse med nyare doktrin att densamma innebär befogenhet att, inom de af lagen dragna gränserna, så vidt ej särskild grund till inskränkning visas, förfoga öfver en sak »i enhver Retning». Detta innebär att, så snart en inskränkning bortfaller, egarens befogenhet utvidgas så att säga af sig själf och vidare att all befogenhet att förfoga öfver saken, som icke bevisas tillkomma en annan, tillkommer egaren.

Af de svåra och omtvistade frågor, som uppstå vid öfverlåtelse af eganderätt genom rättsärenden mellan lefvande, har förf. främst haft att besvara den, huruvida härtill erfordras tradition. Detta förnekas för dansk rätts vidkommande. Den romerskrättsliga doktrinens lära, som fordrar tradition, men tillåter det s. k. constitutum possessorium, betecknas såsom en af rättsvetenskapens allra olyckligaste påhitt, en konstruktion, som är för vanligt människo-förstånd obegriplig.

Men antaget att tradition icke erfordras, hvilken värkan medför t. ex. ett köpeaftal? Då saken är individuellt bestämd

är det, säger författaren, enligt regeln naturligast att uppfatta själfva det rättsärende, hvarigenom köpet afslutas, såsom en öfverlåtelse af eganderätt, afseende att köparen omedelbart skall blifva egare och såsom sådan vara säkerställd gentemot säljarens fordringsegare och dem, som af säljaren senare köpa samma sak. Är aftalet kreditköp, erhåller köparen genast en ovilkorlig eganderätt; är åter aftalet kontantköp, hvilket alltid, då motsatsen ej framgår, bör antagas, förvärfvar köparen blott en af köpeskillingsens betalning beroende (eventuell) eganderätt.

Af de begränsade sakrätterna behandlar författaren först »de med besittning förbundna nytjorätterna», sedermera servituterna. Skilnaden emellan dessa båda grupper af rättigheter angifves sålunda, att de förra innebära befogenhet att utöfva »den almindelige Raaden» öfver en sak, de senare åter endast befogenhet att nytja saken »i enkelte Retninger». Till sakrätter, som innebära nytjorätt förbunden med besittning, räknar författaren äfven de rättigheter, som uppstå genom lån och lega af lösöre. Till servituterna hänför förf. ej blott de s. k. realservituterna, utan äfven personalservituterna; orsaken därtill att servituten bör särskiljas från öfriga nytjorätter är, säger han, rättighetens innehåll, icke den omständigheten, att rättigheten tillkommer egare af en fastighet.

Bland sakrätterna upptager förf. vidare »Realbyrder», reallaster. Enhvar af de prestationer, som reallasten omfattar, är emellertid en obligation. Egaren ansvarar ej för sådana prestationer, som bort utgöras antingen förr än han blef egare eller sedan han upphört att vara det.

Förf:s framställning af öfriga sakrätter, hvaraf den del, som behandlar panträtten, är af särskildt intresse, kan icke uppmärksammas i denna korta anmälan, hvars ändamål ingalunda varit att meddela ett fullständigt referat af det rikhaltiga arbetet, utan blott att på detsamma fästa finska juristers uppmärksamhet. Angående boken i dess helhet må här återhämtas hvad ofvan sagts om prof. Lassens »Den danske obligationsrets almindelige del».

Wilhelm Chydenius.

En blick på den norska straffprocessreformen.

Hagerup, Francis. *Forelæsninger over den norske straffeprocess.* Kristiania, H. Aschehoug & C:os förlag. 1892. 825 s. lex. 8:o.

Vid närvarande tidpunkt, då frågan om reform af vårt rättegångsväsen bragts på dagordningen genom tillsättande af en för revision af lagstiftningen i ämnet afsedd komité, som sedan början af innevarande år begynt sin värksamhet, är den vetenskapliga literaturen på processrättens område i allmänhet egnad att tilldraga sig ett större intresse än eljes. Särskildt är detta fallet, om denna literatur sett dagen i ett land, hvarest samhällsförhållandena till någon del äro jämförliga med våra, och densamma tillika gör läsaren bekant med en lagstiftning, hvilken såsom den nya norska straffprocesslagen erbjuder beaktansvärda synpunkter med afseende å lösningen af särskilda för våra reformsträfvanden på samma gebit betydelsefulla spörsmål, samt literaturen i fråga därjämte till sin beskaffenhet är af framstående art. Men nu gör sig alt det sagda utan gensägelse gällande beträffande det digra arbete af ofvannämde kände författare, hvilket är föremål för denna anmälan.

Det kan nämligen ej nekas, att icke den reform, som i Norge ledde till antagande af straffprocesslagen af den 1 juli 1887, tillämpad sedan den 1 januari 1890 och vanligen kallad juryloven, delvis låter återföra sig till förhållanden, hvilka ej äro främmande för de faktorer, hvarmed ett lagstiftningsarbete hos oss på ifrågavarande område jämväl har att räkna. Bland sådana må nämnas att den tidigare brottmålsprocessen i Norge och Finland ej blott till sitt allmänna skaplynne, utan ock med afseende å de vilkor, hvarunder den värvat, har att uppvisa väsentliga likheter. Härtill kommer att hvardera landets natur, resurser och folkmängdsförhållanden äfven i någon mån erbjuda anknytningspunkter i fråga om möjligheten af straffprocessens reformerande i öf-

verensstämmelse med den moderna rättsvetenskapens fordringar. Också eger såsom känt det förhållande rum att brottmålsrättegången i de nordiska länderna öfver hufvud sedan äldre tider tillbaka i väsentliga delar utvecklat sig i annan riktning än strafförfarandet å kontinenten, hvaraf åter följer att resultaten af mellersta och västra Europas reformer på straffprocessens område ej lika obetingadt kunna införlifvas med den nordiska lagstiftningen som måhända eljes vore fallet. Under sådana omständigheter erbjuder det ett särskildt intresse att taga kännedom om den norska straffprocessreformen och dess historia. Isynnerhet gäller detta sådana frågor af större bärvidd, som hänföra sig till de delar af processordningen, hvarest skiljaktigheterna emellan det nordiska och det kontinentala förfarandet skarpast framträda. Och såsom ett dylikt spörsmål måste i främsta rummet frågan om juryinstitutionen nämnas, icke minst med hänsyn till betingelserna för densammas införande.

Granskar man nämligen de förhållanden, hvarmed denna institutions upptagande i brottmålsrättegången öfver hufvud närmast sammanhänger, så torde man ej kunna undgå att lägga märke till att åtskilliga af dessa antingen saknas eller åtminstone i förminskad grad återfinnas i de nordiska länderna.

Den kontinentala straffprocessen hade såsom bekant småningom antagit en rent inkvisitorisk karaktär med hemligt förfarande, som leddes af en statsdomare, föga nogräknad vid valet af medel att framtvinga bekännelse och såsom öfver hufvud hvarje person, hvilken å tjänstens vägnar höfde att syssla med uppdagande af brott, böjd för att i en hvar tilltalad se den skyldige. Då härtill kom att domstolarna å kontinenten icke sällan af regeringen togos i anspråk för politiska ändamål, blef följden den, att rättvisans skipare efter hand förlorade folkets förtroende. Ur dessa förhållanden uppstod nu en gynnsam jordmån för rörelsen emot fackdomareelementet i brottmålsrättegången och sträfvandena för dettas ersättande med folkvalda domare efter engelskt mönster, hvari det säkraste värn för rättskipningens behöriga handhafvande söktes.

Härtill har emellertid ett motstycke saknats i de skandinaviska länderna och i Finland. Då brottmålsförfarandet i Norden alltid varit offentligt och i väsentliga delar bibehållit sitt ackusatoriska skaplygne, då lekmannaelementet genom nämndsinstitutionen i större eller mindre omfång tagit del i rättsskipningen, då i äldre tider särskilda kommissioner i regeln tillsatts för politiska åtal och sådana i senare tider knappast förekommit, hvarigenom de allmänna domstolarna gemenligen undgått det odiösa värfvet att döma i slika mål, — så har detta haft till påföljd, att rättsskipningen i dessa länder af ålder tillvunnit sig och äfven förmått bibehålla förtroende hos befolkningen. Och på grund häraf torde ock opinionen för jury öfver hufvud aldrig hafva varit så stark i de nordiska länderna som i mellersta Europa.

Att den norska straffprocesslagen emellertid upptagit juryinstitutionen är vid sådant förhållande anmärkningsvärdt och sammanhänger med särskilda omständigheter i lagens uppkomsthistoria. En uttömmande framställning härom ingår i första hufvudafdelningen af Professor Hagerups ofvannämnda arbete. Man finner häraf, att det allmänna tänkesättet i Norge i början af innevarande sekel ej var gynnsamt stämdt för jury, hvadan ock fråga om införande af denna institution ej håller uppstod i sammanhang med antagande af Norges fria författning, såsom man med många andra länders exempel för ögonen kunnat vara böjd att förmoda. Ännu år 1821, då regeringen föreslog införande af jury i vissa mål, förklarade stortinget att „juryen stred mod folkets overbevisning.“ Det var först de friare rörelserna i Europa på 1840-talet som stämde det liberala partiet i Norge till förmån för jury och föranledde detta att år 1845 i stortinget föreslå tillsättande af en komité med uppdrag att undersöka huruvida införande af jury i brottmål vore önskligt. Förslaget ledde till utsändande af två personer i och för studier om juryinstitutionen i andra länder. Men öfver hufvud mötte dessa sträfvanden starkt motstånd på flere håll, och äfven regeringen förhöll sig nu främmande för frågan. Efter mångahanda omgångar afstannade reformarbetet slutligen år 1863, men väktes åter till lif år 1881 såsom ett

politiskt agitationsmedel i kampen emellan regering och storting angående konungens vetorätt i fråga om ändringar i statsförfattningen. En parlamentarisk kommission tillsattes år 1882; denna aflämnade ett på basen af tidigare förslag i ämnet uppgjordt utkast till ny straffprocessordning, som sedermera undergick revision i en af justitiedepartementet tillsatt komité, och på grundvalen af detta reviderade förslag utarbetades sedermera kunglig proposition i ämnet samt förelades 1887 års storting. Efter långvariga förhandlingar blef förslaget antaget först af odelstinget, hvarest det konservativa partiet, som yrkade på domstolar med blandad sammansättning af fackdomare och lekmän för såväl skuld- som rättsfrågans afgörande, enhälligt uppträdde emot propositionen. Sedermera godkändes lagförslaget af lagtinget, där högern emellertid alls icke deltog i detsammias behandling, hvarefter förslaget slutligen vann sanktion af konungen.

Jurylagen kan sålunda närmast sägas vara en frukt af den norska demokratins kamp emot byråkratin och det parlamentariska flertalets seger öfver den konservativa ministären. Ty ehuru klagomål öfver brottmålsdomarenes vilja och förmåga att oberoende af främmande inflytelser behörigt handhafva rättsskipningen i allmänhet icke försports i Norge lika litet som annanstädes i Norden, fann dock rörelsen för folkliga domstolar sympatier hos menige man, som blifvit vane vid själfstyrelse på andra områden af stats- och kommunallifvet, samt i grunden voro lika gynnsamt stämde för folkliga institutioner i allmänhet som reserverade emot tjänstemannasystem öfver hufvud. Och af sådan anledning gick jurylagen med seger ur striden, oaktadt de djupare missförhållanden i brottmålsrättegången, som ytterst annanstädes banat väg för juryinstitutionen, icke i nämnvärd grad förefunnits i Norge.

I hvad mån liknande eller möjligen andra synpunkter skola göra sig gällande vid reform af brottmålsprocessen i Finland återstår att erfara. Men i fråga om grundbetin-gelserna för införande af jury synas förhållandena hos oss åtminstone härintills väsentligen hafva gestaltat sig lika som i Norge.

Detsamma torde i hufvudsak också kunna sägas om en annan ändring af måhända ännu större betydelse, som den norska lagen infört, eller öfvergången från skriftligt till muntligt och omedelbart förfarande. I jämförelsevis glest befolkade länder, där kommunikationerna i följd af naturförhållanden dessutom äro försvårade, är muntlighetsprincipens genomförande i brottmålsrättegången förenad med större svårigheter än annanstädes. Då domen skall grundas på den uppfattning domstolen under målets muntliga behandling bildat sig om detsamma, men icke får baseras på skriftliga uppteckningar öfver förhandlingens gång, ligger det i sakens natur att densamma såvidt möjligt bör försiggå utan afbrott. I sådant afseende innehåller ock den norska lagen följande stadgande: „Forhandlingen fortsættes saa vidt muligt uden afbrydelse indtil dens endelige afslutning. I paatrængende tilfælde kan den fortsættes paa en hellig dag. Naar forhandlingen efter en udsættelse atter aabnes, gjentages det allerede foretagne, forsaavidt retten finder det fornødent. Har afbrydelsen varet over 4 dage, kan ethvert of domstolens medlemmer fordre gjentagelse.“ Enär all bevisning sålunda i regeln måste framställas vid samma rättegångstillfälle och ett vittnes uteblifvande exempelvis kan medföra nya resor för samtliga andra vittnen samt måhända äfven för rättspersonalen, följer däraf, att vittnesplikten under sådana omständigheter lätt kan gestalta sig till en för rättsvården menlig börda, hvarutom brottens beifrande kräfver stora kostnader. Emellertid har den nya norska straffprocesslagen ej ryggat tillbaka för dessa eller andra svårigheter vid processens reformerande i antydd riktning, utan bygt förfarandet i brottmål på muntlighetens och omedelbarhetens grundval samt sålunda först bland nordens folk härutinnan inslagit en väg, som tidigare beträddts af lagstiftningen i de kontinentala länderna.

Härmed hafva tvänne de mest utmärkande sidorna af den norska straffprocessreformen berörts. Innan vi lämna en antydan om innehållet af Professor Hagerups arbete i öfriga delar, äro några ord angående hufvuddragen af processordningen enligt den nya lagen måhända på sin plats.

I afseende å organisationen af domstolarna gäller att dessa dels äro undersökningsrätter (s. k. förhørsretter), som utgöras af vederbörande underdomare, och dels domstolar, afsedda för hufvudförhandlingen. Till sistnämnda kategori höra lagmands- och meddomsretterna uti första samt høiesteret och høiesterets kjæremaalssudvalg i högre instans. Lagmandsrätten är i allmänhet forum för brott, som äro belagda med strängare straff än tre års tukthus. Öfriga brott upptagas i regeln af meddomsretterna, i fall ej den tilltalade aflagt fullständig bekännelse, då förhørsretterna ega afdöma målet. Vid lagmands- och meddomsretterna är nu lekman-naelementet representeradt. De lekmän, som hafva säte i dessa rätter, kallas lagrettemaend och domsmaend. Lagmandsretten består af två afdelningar: retten och lagretten. Retten utgöres af tre lagfarna domare och lagretten af tio lagrettemaend. Skuldfrågan afgöres af lagretten, och retten pröfvar de processuella spörsmålen samt utsätter straffet. Meddomretten åter består af en rättskunnig domare och två domsmaend, hvilka samtliga deltaga såväl i skuld- som process- och straffrågornas afgörande.

Hvad sedan angår parternes och domstolens ställning, så har anklagelseprincipens genomförande påkallat bildande af ett särskildt ämbetsvärk med uppgift att efterforska förbrytelser, fatta beslut om åtals anställande, utföra desamma och ombesörja värkställigheten af straffet. Vid sidan af denna offentliga myndighet har ock den enskilde målsegaren i regeln en subsidiär åtalsrätt. Den tilltalade åter är skyldig att på kallelse inställa sig för rätta, men ej pliktig att själf bidra till sakens upplysning. Vidare har han rätt att i hvarje stadium af förfarandet anlita försvarare, hvilket i vissa fall — alltid vid lagmandsret och høiesteret — är obligatoriskt, då den tilltalade ock på allmän bekostnad förses med rättskunnigt biträde. Inför rätta får den anklagade dock icke rådföra sig med sin advokat angående besvarandet af domstolens frågor. Ej håller hafva den tilltalade eller dennes försvarare en själfständig rätt att fordra framställande af bevis, utan äro endast befogade att därom hos domstol eller dess ordförande göra anhållan. Domstolen slutligen

kan ej träda i värksamhet utan att åtal af en därtill berättigad föregått och får ej utsträcka undersökningen utöfver den angifna handlingen eller till annan person än den åtalade. Så till vida är anklagelseprincipen förty konsekvent genomförd, men vid förundersökningen ligger hufvudledningen af förfarandet hos domstolen. Inför lagmands- och meddomsretterne är däremot parternes värksamhet den principala, men domstolen eger *ex officio* vaka öfver sakens fullständiga uppdagande och är af sådan anledning berättigad ej blott att göra själfständiga frågor till vittnena, utan ock att fatta beslut om framställande af ny bevisning och att för detta ändamål uppskjuta målet.

Förfarandet är muntligt, såsom sagdt, och offentligt. Utkastet till de frågor, som föreläggas lagretten, utarbetas af åklagareämbetet, och retten eger bestämma frågornas innehåll, medan lagmannen omhänderhar den slutliga redaktionen af desamma. Förstnämnda föreskrift afviker från lagstiftningen i särskilda andra länder, hvarest frågorna till juryn utarbetas af domstolens ordförande. Beträffande lagmannens rättsundervisning stadgas åter att denne „gjennemgaar i et kort föredrag sagen og dens bevisligheder og forklarer, saavidt fornødent, spørgsmaalene og de retssætninger, som skal lægges till grund for deres besvarelse“. Lagmannens föredrag skall således omfatta såväl bevismomenten som rättssatserna. Häri öfverensstämmer den norska lagen med den engelska och österrikiska rätten, medan den tyska (och tidigare den franska, som dock numera afskaffat domstolsordförandens föredrag), ålägger honom att allenast meddela juryn upplysningar om rättssatserna, men förbjuder ordföranden att uttala sig angående bevisningen. Rättsundervisningen är ej bindande för jurymännen.

I afseende å appellsystemet innehåller den nya lagen viktiga afvikelser från äldre rätt, hvilka sammanhånga med muntlighetsprincipens införande. Då det vid ett sådant förfarande ej låter sig göra att förelägga en högre instans fullkomligt samma material som presterats vid den lägre, får enligt jurylagen besvär icke anföras på den grund, att underdomstolen tagit miste med hänsyn till bevisningen, utan

endast baseras på ett påstående om rättegångsfel eller orätt lagtillämpning. Sådana besvär gå till hoiesteret. Däremot kunna bägge parterna i de fall, då underrättens bedömande af bevisningen antages vara felaktigt, fordra förnyad behandling inför lagmandsret af ett utaf förhørs- eller meddomsret afgjort mål, och detta betraktas då såsom ett fullkomligt nytt mål. Men förnyad behandling af ett mål, som afgjorts af lagmandsret, är ej medgifven. Tillägga vi ännu att jurylagen infört fri bevisteori, så torde hufvuddragen af densamma vara antydda.

Den systematiska behandlingen af detta rättsmaterial är nu i Professor Hagerups ofvannämnda arbete ordnad i sju hufvudafdelningar. I den första redogöres under särskilda kapitel för straffprocessens väsen, dess historiska utveckling, den norska straffprocessens ledande grundsatser och dess källor. Den andra hufvudafdelningen handlar om personerna i straffprocessen: domstolen, anklagelsens representanter och den tilltalade. Den tredje bär titeln straffprocessens föremål och den fjärde är egnad bevisläran. I femte afdelningen afhandlas tvångsmedlen i straffprocessen och i den sjätte själfva förfarandet, medan den sjunde slutligen är förbehållen de accessoriska anspråk, som äro föremål för afgörande i sammanhang med straffsaken eller den s. k. adhæsionsprocessen.

I en öfverskådlig form ingår här en grundlig framställning af den norska straffprocessen, hvilken, på samma gång densamma utan tvifvel är egnad att lämna rättsskipningen rik vägledning vid den nya lagens tillämpning, erbjuder icke ringa intresse med afseende å straffprocessrättens vetenskapliga behandling. Ville man med några ord angifva värkets dogmatiska ståndpunkt i allmänhet, kunde man kanske däri spåra en viss reservation gentemot doktrinella konstruktioner, hvilka återfinnas på många håll i den nyare utländska literaturen, men som antingen synas stå främmande för en enklare uppfattning af förhållandena eller också erbjuda en tvifvelaktig praktisk vinning. Att arbetet såväl härigenom som genom sin klara stil öfver hufvud är egnadt att utgöra en välkommen tillökning jämväl i den med praktiska värf

upptagna juristens bibliotek, må ej lämnas oanmärkt, på samma gång detsamma i sin mån äfven bildar ett uttryck för hvad som uti ifrågavarande afseende måhända kan anses vara ett utmärkande drag hos de bästa alstren af den nordiska rättsvetenskapen i allmänhet.

Så återfinnes exempelvis i arbetet icke något spår af den i Tysklands straffprocessvetenskap numera allmänna läran om straffprocessrättsförhållandet, hvilken anses hafva lämnat ett så viktigt bidrag till den riktiga uppfattningen af särskilda processuella spörsmål, men ej kan fränkännas egenskapen att hafva i processrätten infört en abstraktion, som borde kunna undvaras. Emellertid synes läran om processförutsättningarna, för hvilken teorin om processrättsförhållandet i den tyska doktrinen gäller såsom ett *condicio sine qua non*, icke hafva förlorat därpå, att författaren ställt sig främmande för nämnda teori, såsom en blick på arbetet i behöriga delar vid handen gifver.

Också i fråga om den praktiska nyttan af att öfverföra begreppet invändning från civilprocessen till straffprocessen intager värdet en skeptisk ståndpunkt. Å sida 257 och ff. framhålles att för alla de fall, då det kunde komma i fråga att uppställa sagda begrepp i materiell betydelse, några särskilda grundsatser icke göra sig gällande vare sig i afseende å invändningens beaktande af domstol utan att särskild anmärkning därom göres eller med hänsikt till bevisbördans fördelning. I dessa och andra afseenden komma nämligen samma regler till användning som vid ett enkelt bestridande af grunden för klagomålet. Och detsamma är äfven fallet i fråga om de flesta processinvändningar. I följd häraf fränkännes ock begreppet invändning alt berättigande för straffprocessen i andra fall än beträffande sådana processuella omständigheter, som icke *ex officio* böra af domstol beaktas, såsom exempelvis frågan om forum enligt norsk rätt o. s. v.

Äfven den i Tysklands nyare doktrin på många håll framträdande lära, som vill tillägga de vid rättsskipningen stundom förekommande händelser att åtal emot icke skyldige eger rum afgörande betydelse för den dogmatiska upp-

fattningen af åtalsrättens grund och förhållande till straffanspråket, har ej vunnit författarens godkännande. Teorin om en offentlig åtalsrätt, som principiellt stode oberoende af det materiella straffanspråket och endast grundades å sannolika skäl om brottslighet, återfinnes ej i arbetet. Åtalet betecknas där såsom „det af den åtalsberättigade väkta kraftet på domstolens medvärkan till genomförande af statens straffrätt (i subjektiv mening) gentemot en bestämd person.“ „Det är sålunda i alla fall statens straffrätt, som är åtalets föremål.“ Detta hindrar naturligtvis icke författaren att hafva öppet öga för den omständighet att åtal faktiskt kan anställas äfven emot oskyldige. Men då dessa fall ej kunna betraktas annorlunda än såsom undantag, hvilka icke synas böra läggas till grund för den juridiska uppfattningen af åtalsrättens natur, har författaren ej utan skäl uti ifrågasättande afseende fasthållit den äldre doktrинens lära, enligt hvilken åtalsrätten fattas såsom en sekundär befogenhet i förhållande till straffanspråket.

Det skulle leda för långt att ingå i vidare detaljer af arbetets innehåll. Här må endast ännu hänvisas till de ur allmänrättslig synpunkt intressanta kapitlen i första hufvudafdelningen af värkets samt exempelvis till frågorna om domens rättskraft, om sammanhanget emellan straffsak och andra rättsförhållanden, i hvad mån domens innehåll är begränsadt af åtalets formulering, om skilnaden emellan jus och faktum, samt om bevisbördans fördelning. I sistnämnda afseende uppställas såsom allmän regel att beviset om den tilltalades skuld åligger klaganden. Sålunda formulerad och tagen i sin fulla utsträckning, leder regeln bland annat därhän att bevisskyldigheten jämväl i fråga om efterföljande omständigheter, som innebära grunden för straffets upphäfvande, t. ex. preskription, principiellt hvilat på klaganden. — I detta hänseende afviker författarens framställning från de grundsatser, som uppställas härom på många håll i den tyska och äfven i den inhemska doktrinen, hufvudsakligen med ledning af regeln att den part, i hvars intresse det med hänsyn till sakens utgång ligger att ett faktum varder i rättegången fastställt, är beträffande detta faktum bevisskyldig.

Vi kunna sluta här, då det närmaste ändamålet med dessa rader endast är att rikta uppmärksamheten på ifrågasvarande värdefulla tillökning i Norges rättsvetenskapliga litteratur. Skulle desamma därjämte i någon mån bidraga till värkets spridning bland tidskriftens läsare, vore syftemålet med denna anmälan till alla delar vunnet.

J. Grotenfelt.

Tarfva ej stadgandena i 1852 års kejs. universitetsstatuter rörande studerandes gäldsförhållanden revision och ändring?

Redan en gång förut — till följd af beslut af den 1 nov. 1865 — har denna fråga inom Juridiska föreningen varit föremål för öfverläggning och enhälligt besvarats jakande, såsom synes af tidskriftens 4 och 5 årg. sid. 181 och följande. Det kan icke antagas att åsikten härom sedan dess skulle ändrats. Men då ifrågavarande lagstadganden gällt öfver 40 år, utan att den inom Juridiska föreningen och äfven eljes uttalade meningen ledt till någon lagstiftningsåtgärd, torde det ej vara opåkalladt att nu åter taga saken till tals. Närmaste anledningen härtill är ett hos guvernören i — — län, i grund af skuldsedel och borgen emot en bondeson eller bonde A., kallande sig ylioppilas, och hans borgesman C., utfördt fordringsmål, däri sökanden B. uti en senare skrift åberopade, att A. efter sin faders död öfvertagit dennas bo och å priset för en köpt häst utfärdat skuldsedel, men icke gittade prestera infordrad utredning därom, att skulden gjorts med rektors samtycke (nödvändigheten häraf var för honom fullkomligen obekant); hvadan och då C., på sätt han i sin förklaring invändt, icke kunde förpliktas till betalning, innan A:s medellöshet visats, B:s emot A. och C. utförda fordringsanspråk, hvaröfver C. ej afgaf förklaring, för närvarande förkastades.

Häremot kan enligt vår tanke ett och annat anmärkas. Något däraf skall längre fram anföras. Nu vilja vi först

påpeka några olikheter, hvilka framstå äfven vid en flyktig jämförelse emellan stadgandena uti ämnet i 1828 och 1852 års kejs. statuter. 1828 stadgar i § 66: „Sökes studerande, som ej ännu uppnått myndige år, under det han vistas inom området för Universitetets jurisdiktion¹⁾, för gäld, åligger Rector att dermed förfara på sätt i Disciplins Reglementet — — — stadgadt är“, nämligen: „hvad för omtydlig studerandes hushyra och nödig kost, under en tid af 6 månader, borgadt är, betalas skall, och att ingen studerande för gäld, af hvad beskaffenhet som helst, bysätas får“.

I 67 § säges: „Rector upptager och afgör alla de skuldfordrings- och utsökningsmål, hvilka hos honom anhängige göras emot de studerande, som uppnått myndige år och vid Lagsökningens början inom området för universitetets jurisdiction sig uppehålla“ och i 204: „Universitetets Domstol äger — — upptaga och afgöra de civila mål, som de studerande röra, då de svarande äro och inom området för universitetets jurisdiction sig uppehålla“. Men 1852 blefvo stadgandena i 66 och 67 §§ af 1828 års statuter, beträffande rektors domsrätt, sammanförda uti en, den 62:dra: „Rector upptager och afgör mål, som emot studerande anmälas rörande gäld, såframt lagsökningen sker medan han vid Universitetet inskrifven är“¹⁾. Häre göres ej mera någon skilnad, beroende däraf, att studerande antingen uppnått eller icke uppnått myndig ålder. — Det var också naturligt, då man äfven eljes i detta hänseende ville likställa de studerande. Sålunda blef det med någon inskränkning bibehållna förra stadgandet om betalning af omyndig students skuld för hushyra och kost äfven hänfördt till de myndige i § 281: „Hvad studerande, som vid Universitetet sig uppehåller, blifver skyldig för föda i 3 månader (ej för 6 ss. förut) eller hushyra för $\frac{1}{2}$ år, eller läkemedel (detta tillagdt), skall af honom gäldas, antingen han uppnått myndighets ålder eller icke, dock vare ej sådan fordran utmätningsgild, därest den icke inom 30 dagar efter betalningstidens förlopp hos Universite-

¹⁾ Kursiveringen vår.

tets Rektor anmäles“. — Efter den tiden skulle altså en myndig persons skuld förlora sin giltighet. Och i öfrigt ställes studerande under rektors förmynderskap genom det nya stadgandet i 282 §. „Nödgas studerande, medan han vid Universitetet inskrifven är, för sitt uppehälle eller annat oundgängligt behof upptaga penningelån, begäre tillstånd der-till af Rector, som efter pröfning af omständigheterna eger slik begäran bevilja eller afslå, samt i förra fallet bör bestämma lånesummans belopp och deröfver meddela sökanden skriftligt intyg“. Och för att försäkra denna norm en efterlefnad heter det i 289 §: „Åsamkar sig studerande annan gäld — eller kan borgenär ej för penningeförsträckning förete sådant skriftligt intyg, som § 282 upptager, njute denne ej betalning för sin fordran, om den ock är styrkt eller erkänd“, hvarhos borgen af studerande, medan han vid universitetet inskrifven är, i 290 § fränkännes laga kraft och värkan. Emedan universitets *domstol*, sådan som enl. 1828 års statuter ännu fungerade, ej mera finnes, måste 204 ändras och i stället införas en annan, den 288:de, lydande sålunda: „Alla mål, som studerande röra, upptagas och afgöras af allmän domstol, på sätt derom i Lag och dessa statuter stadgadt är, med undantag likväl af sådane skuldfordringsmål, om hvilkas behandling § 62 innehåller närmare föreskrifter“.

Uti 1852 års statuter är det icke uttryckeligen sagdt, att några stadganden i 1734 års lag genom dem ändrats. Att så likväl i själfva verket skett, är uppenbart. I de af Sjöros och Sulin föranstaltade upplagorna af 1734 års lag är ock innehållet af flere §§ upptaget under särskilda lagparagrafer. — Så vid H. B. 9, 2: §§ 281, 282 och 289: vid U. B. 1, 2: §§ 62, 64 och 293; och R. B. 10, 1: § 288. Vidare hade vid Ä. B. 19, 1 kunnat påpekas, att student, fastän han fyllt 21 år, likväl, medan han vid universitetet inskrifven är, i så måtto står under rektors förmynderskap, att han utan dennes tillstånd icke kan med gällande kraft ikläda

sig skuldförbindelsen, vid H. B. 10, 8 och 9, att students borgen ej till betalning förpliktar; vid U. B. 4, 4, att den däri stadgade norm „för skuldebref bör gäldenär sökas ther han bor, eller sig någon tid uppehåller“, icke gäller i afseende å student, som sökes, „*medan han vid universitetet inskrifven är*“. Uti ofvan antydda fall hade väl guvernören, när det utan vidare antogs, att A. fortfarande var *vid universitetet inskrifven* — hvilket ock skall vara det faktiska — icke bort upptaga hela saken, utan skjuta den från sig. — Såsom hörande till de många egendomligheterna, hvartill 1852 års stadganden leda, ha vi icke velat lämna detta förhållande oanmärkt. 1828 års statuter skulle icke föranledt en förvisning, enär studenten i fråga icke „vid lagsökningens början inom området för universitetets jurisdiktion sig uppehöll“. Dessutom bör här ihåggas, att studenten själf ingalunda, för att undgå betalning, om ogiltigheten af sin förbindelse gjorde invändning, och att en sådan äfven eljes ytterst sällan torde förekomma till följd af det starka tryck den allmänna opinionen härvidlag utöfvar.

Då saken senast vid Juridiska föreningen diskuterades, var frågan formulerad sålunda:

„Vore det ej önskligt, att studenter, hvilka uppnått myndig ålder, blefve i afseende å sina civila rättsförhållanden likstälde med öfrige till dylik ålder komne medborgare och medborgarinnor, samt följaktligen befriade från de i 281, 282, 289 och 290 §§ af Kejs. Alexanders universitetets statuter af den 1 Oktober 1852 gjorda inskränkningar i deras rättigheter och skyldigheter?“

Man ville redan i frågan ha antydtt det abnorma förhållande, hvari studenter, jämlörde med ogifta kvinnor, blifvit försatte. Svaret utföll, såsom redan antyddes, enhälligt jakande. Centralafdelningen i sitt korta svar ansåg giltigt skäl ej finnas för de ifrågavarande undantagen från allmän lag, hvilka värkade depraverande och tillkommit utan ständernas medvärkan. Detsamma påpekade Wasa filialafdel-

ning. En ledamot i Centralafdelningen och Åbo filialafdelning yttrade sig något vidlyftigare. Ansåg det välmenta ändamålet att förekomma skuldsättning samt ~~missbruk~~ misshållning och slösaktighet icke hafva uppnåtts och giltigt skäl till undantagsstadgandenas bibehållande ej ha varit för handen. Från Wiborgs filialafdelning hade svar icke ingått.

Studenternas skuldsättning är visserligen utan all gensägelse en mycket allvarsam sak, och det är med all skäl universitetets herrar rektorer, såvidt vi påminna oss, par gånger i sina inskriptionstal därom uttalat beaktansvärda ord. Men om ock en minskning af skulderna må vara på det högsta önskvärd, i synnerhet då en god del beror på *mindre billiga* — om man icke hellre vill säga *dyra* — lefnadsvanor i hufvudstaden och till följd däraf äfven bland studenterna, så kan man dock säkerligen utan minsta fara för misstag påstå, att 1852 års botemedel ej värkat det minsta för det åsyftade ändamålet, skuldernas förminskande. Måhända har på senare tider rektors samtycke till låneoperationer oftare än förut utvärkats. Det kan vara mycket troligt. Men lika troligt är, att beloppet på skulder, gjorda utan rektors samtycke, jämväl högst ansenligt tillväxt, utan att låntagarene sökt undgå betalning genom invändning om låne-operationens ogiltighet. Det nämndes redan att opinionens tryck härvidlag kväft lusten att gripa till sådan invändning. De skuldsattes kamrater skola anse att åberopande af 1852 års lagstadgande så ofördelaktigt vittna om kamratens rättsuppfattning, att en säker följd däraf vore att vitsordet om uppförandet skulle sänkas. Och redan för lång tid tillbaka omtalades att, då en ung jurist funnit sig föranlåten att afstå från sin afsikt att mot kraf af en skuld från studenttiden söka skydd uti ifrågavarande lagstadgande, var motivet farhåga det hofrätten måhända skulle anse invändningen förråda så förvända rättsbegrepp, att de icke kunde sammanstå med dem man hade att vänta af landets domare och att förty vidare förordnande till domareuppdrag möjligen kunde

utebli. — När sålunda en student, om han före afgången från universitetet eller därefter sig till skydd åberopar ett *lagbud*, endast därigenom, således för *lagens* skull, ådrar sig allmän missaktning, kan väl en lag, som visat sig vara i så hög grad stridande mot den allmänna rättsuppfattningen, icke gärna längre bibehållas utan att äfven tyra det anseende lag bör åtnjuta.

Såsom kuriosum hvad beträffar en adelig student, som 1852 års statuter fränkänna rätt att själfständigt pröfva om han behöfver för egen räkning upptaga ett litet lån och därå med gällande kraft utfärda förskrifning, må här för jämförelse ställas den honom vid uppnådd 25 års ålder jämlikt gällande Riddarhusordning tillkommande rätt till säte och stämma å riddarhuset och att där, lika med hans inspektor och själfvaste rektor, såframt desse höra till ståndet, vara med vid afgörande af fäderneslandets viktigaste frågor och att såsom hufvudman, redan då han fyllt 21 år, befullmäktiga annan adelsman till säte och stämma. Exempel på sådant fall lär icke häller saknas.

Man kunde visst tänka, att lagen sålunda vore anti-kverad och att det i grunden vore likgiltigt om den uttryckligen upphäfves. Så är det likväl icke. Herrar rektorer veta det nog. Rektor bör „efter pröfning af omständigheterna“ bevilja eller afslå student begäran om tillstånd att upptaga lån, och om den bifalles, „bestämma lånesummans belopp“. Om man nu antar, att af studenterna, hvilkas antal numera torde uppgå till nära på 2000, hälften eller omkring 1000 äro föranlåtna att mer eller mindre ofta upptaga lån till högre och lägre belopp; vidare, att för hvarje lån enligt statuternas föreskrift rektors samtycke bör begäras, är det lätt att föreställa sig huru kolossalt vidlyftig bokföring vore erforderlig för pröfningen om och huru mycket en hvar af de lånesökande borde vid olika tillfällen berättigas att låna upp, men att för utöfvandet af kontrollen ett sådant omständligt skuldregister med tusentals konton föga kunde undvikas. Man måste altså beklaga att rektor pålagts ett förmynderskap, som i och för sig är onaturligt och utan gagn för någon kräfver ett ofantligt arbete.

Emedan nödvändigheten af lagens upphälvande hälst i samma väg som den tillkommit torde kunna förutsättas såsom gifven sak, ha vi påpekat att Universitetet i främsta rummet har kännning af olägenheterna, emedan däraf synes framgå, att Universitet är närmast att taga initiativ till lagförändringen.

F.

Nyare inhemsk lagstiftning.

Förvaltningsrätt.

Upplåtande åt enskilda personer af vissa slag af kronan tillhörig jord.

Kronojords upplåtande till odling och anläggning af nybygghemman.

I motsats till hvad förhållandet var under äldre tider, då kronans allmänningar och öfverloppsjordar förnämligast skulle disponeras för odlings- eller bosättningsändamål och därför helst till enskildes bebrukande öfverlämnas, har särskildt under senaste decennier kronoskogarnas forstnärliga vård och bevarande under kronans förvaltning utgjort det främsta syftmålet för lagstiftningen om dispositionen af kronan tillhöriga marker. Den stora statsekonomiska betydelsen af kronoskogarnas bevarande och rationella omvårdnad kan ej håller förnekas, om man ock å andra sidan i ett land, där bosättningen är relativt gles och där den obrutna marken är den i vida afseenden förhärskande, alltid måste ställa vikten af jordens vidare uppodling högt. Den framskjutna ställning forstintresset under senare tider i lagstiftningen erhållit kulminerer uti nådiga kungörelsen den 27 december 1877, angående anläggning af nybygghemman och kronotorp samt skattläggning af de sistnämnda. Det i denna författning ingående stadgandet, att nybygghemman må anläggas, där detsamma ej blifver hinderligt för kronans skogsvård, innebär väl ännu möjligheten af en ganska vidsträckt disposition till förmån för jordkulturen, men detta stadgande kan dock i nyssangifvet afseende vid tillämpningen

gestalta sig vida ofördelaktigare, enär den närmaste pröfningsrätten härvid nästan uteslutande tillkommer forstmyndigheten, hvilken ju själfallet, huru opartisk ståndpunkt den än sökte intaga, främst måste hafva öga för hvad till forstvården och dess fördelar hör. Ofta har ock klagomål förnummits däröfver, att forstintresset i jämförelse med odlingsintresset genom 1877 års författning vunnit ett altför stort inflytande vid dispositionen af kronojordarna. Ty ehuru väl skogslagen af den 3 september 1886 medgifver en för odlingen gynsamare tolkning, har man dock i verkligheten föga kunnat hoppas på någon förändring härutinnan genom denna lag, så länge kungörelsen af 1877 fortfarande föreskref sättet och ordningen för dispositionsfrågors afgörande. Kronojordarna borde nämligen, har man framhållit, före deras slutliga disposition underkastas en sådan allsidig undersökning, att genom densamma fullständig utredning vore för handen därom, huruvida de enligt gällande lag skola användas för kronans skogsvård eller ock åt enskilde till odling upplåtas. Det var ock med afseende härå och följaktligen i syfte att motvärka det lagstiftningen om kronans marker altför ensidigt skall gynna skogskulturen på jordbrukets bekostnad, som en revision af 1877 års kungörelse i allmänhet befunnits nödig. Särskilda stadganden i sagda kungörelse voro dessutom af den art, att desamma för möjliggörandet öfver hufvud af hemmansbildningen i någon nämnvärdare mån i de nordliga delarna af landet tarfvade ändring. Så t. ex. har stadgandet om skiftens antal samt om deras sammansättning — åkerjord och skogsmark i ett och ängsmark i högst tvänne — ansetts i hög grad hämmande för nybyggesbildningen, enär ju en egoplacering på nyss angifna sätt äfven å ställen, som för jordbruk annars vore synnerligen lämpliga, i flere fall befunnits svår eller rent af omöjlig att under de för nybyggesanläggningen i öfrigt gällande bestämningarna genomlöra.

Förberörda väsentliga brister och jordkulturens i landet framsteg mindre gynnande bestämningar hafva genom här ofvan nämnda förordning af den 13 oktober 1892 angående kronojords upplåtande till odling och anläggning af nybygges-

hemman, i kraft hvaraf 1877 års kungörelse blifvit upphäfven, undanröjts och ersatts af andra, såsom det synes, förhållandenas kraf mera motsvarande stadganden. Under det att de i 1886 års skogslag fastställda allmänna grunderna för kronojordarnes disposition förblifvit gällande, har genom den nya förordningen ej allenast en mera allsidig pröfning af hvarje särskild dispositionsfråga än äfven ett mera metodiskt förfarande vid användningen af kronans marker öfver hufvud möjliggjorts. Sålunda skola numera i hvarje län, där kronan eger allmänningar och öfverloppsjordar af större omfång, tillsättas en eller flere s. k. undersökningsnämnder och en länekommission, hvilka, sammansatta af i jordbruk samt i skiftes- och forstväsendet förfarne personer, böra efter noggrann undersökning af dessa kronans marker afgifva förslag om till hvilken del desamma, i öfverensstämmelse med stadgandena i § 2 af gällande skogslag, lämpligast böra till jordbrukslägenheter upplåtas eller för kronans skogsvård i sammanhängande skiften bibehållas. Undersökningsnämnden, hvilken utgöres af en forstmästare, en landtmätare och två med ortsförhållandena förtrogna och i jordbruk förfarna personer, eger att å ort och ställe inhämta en såvidt möjligt fullständig upplysning om kronojordarnas natur och beskaffenhet samt uppgöra förberedande förslag till afskiljande från den egentliga skogsmarken af sådan jord, som lämpligen kan till jordbrukslägenheter upplåtas, äfvensom i öfrigt afgifva den utredning, som för en lämplig disposition af resp. kronomarker kan vara nödig. Efter det undersökningsnämnden fullgjort sitt uppdrag inom visst sammanhängande jordområde, skall länekommissionen, sammansatt af guvernören i länet såsom ordförande samt länelandtmätaren, öfverforstmästaren i distriktet och läneagronomen såsom ledamöter, med ledning af den utaf undersökningsnämnden förebragta utredningen uppgöra slutligt förslag till den odlingsbara markens afskiljande itrån den, som bör till skogsbruk eller annat ändamål lämnas. Förslaget öfverlämnas sedermera af guvernören till kejs. senatens pröfning och fastställelse. Sedan dispositionsförslaget fastställts, skall den för odling afsedda marken till nybygghemman indelas och enligt gällande grunder skatt-

läggas, oberoende däraf om någon anmält sig till anläggande af nybyggen å i fråga varande mark eller icke. Såväl nybyggesindelningen som skattläggningsförslaget underställes kejs. senatens stadfästelse. Åboskapen till de sålunda bestämda och skattlagda nybyggena utbjudes därefter årligen, intill dess samtliga nybyggen blifvit med åbor besatta. Ansökningarna till de lediga åboskapen, som jämväl kunna inlämnas till kronolänsmannen i orten, böra endast åtföljas af behörigt prästbevis samt intyg af kommunalnämndsordförande öfver sökandens förmögenhetsförhållanden äfvensom flit och arbetsförmåga. Om sökanden befinnes lämplig, antages han, efter det syn för utredande af den årliga byggnadsskyldigheten, det nödiga antalet frihetsår m. m. å lägenheten af vederbörande kronofogde eller länsman värkstälts, till åbo å den samma medels utslag samt erhåller, sedan utslaget vunnit laga kraft, öfligt immissionsbref.

Uti nästberörda nybyggesörfattning af år 1892 ingår icke, såsom uti 1877 års kungörelse, någon uttrycklig bestämning om, hvilken mantalsstorlek ett nybygge minst bör hafva för att kunna såsom hemman anses, utan stadgas i detta afseende endast, att guverneren jämte förordnandet att värkställa nybyggesindelningen och skattläggningen jämväl bör meddela landtmätaren föreskrifter rörande nybyggenas storlek m. m. En viss begränsning eller den på »hemman» i allmänhet ställda fordran på förmåga af framtida självbestånd är här emellertid att antaga. Den art af mindre jordbrukslägenheter, som i 1877 års kungörelse kallas kronotorp, finnes icke vidare omnämd i 1892 års förordning, utan stadgas i denna beträffande sådana inom den till odling afskilda marken befintliga jordstycken, som af en eller annan orsak icke egna sig att till nybyggeshemman anslås, att desamma, ifall de ej äro för kronan behöfliga, må likasom äfven kronan tillhöriga utbyskatter, ängar och holmar, jämlikt förordningen den 25 januari 1892, angående upplåtande åt enskilda personer af vissa slag af kronan tillhörig jord, i lämpliga lotter under skattemannarätt till enskild ego säljas eller i undantagsfall afgiftsfritt upplåtas. Dylika jordstycken böra enligt nyssnämnda af ständerna antagna förordning

jämväl, oaktadt de ej i öfrigt antaga naturen af vanliga hemman eller hänföras till något sådant, hvar för sig åsätts mantal. Någon vidare kameralbestämning eller begränsning gifves härom icke i denna förordning.

Utan att ingå i någon närmare granskning af förordningen i kameralt hänseende, torde här endast kunna framhållas, att den genom förordningen af den 25 januari 1892 tillåtna utvidgade rättigheten att förvärfva kronojord till enskild ego med all sannolikhet kommer att ega en icke ringa betydelse för möjliggörandet af en i socialt afseende ändamålsenlig disposition ej allenast af kronans allaredan förefintliga många utbyskatter, holmar, uppodlade kärr och mossar än äfven af kronans marker öfver hufvud. Att hoppas är nämligen att den obesuttna befolkningen i landet härigenom altmer och mer lockas att å kronans till odling lämpliga marker förskaffa sig en egen torfva. Då de enskilde, oaktadt jordparcelleringen m. m. under senare tider betydligt underlättats, härtils endast i mindre mån synts vara böjde för delning af sina jordlägenheter, är det genom lagstiftningen om kronojordens disposition sålunda lämnade bidraget till en lycklig lösning af den i vårt land altmer på dagordningen trängande frågan om den lösa befolkningens ställning särskildt att beakta.

Genom den nu gällande, här ofvan i dess hufvuddrag framställda ordningen för kronomarkernas användning torde desamma för visso framdeles i större omfång än härtils åt enskilde öfverlätas, ehuru en icke så ringa tid dock skulle förgå, innan de vidsträckt områdena särskildt i landets nordliga delar blifvit undersökta och måhända äfven innan den ett eget arbetsfält saknande och ofta endast därför emigrerande befolkningens uppmärksamhet blifvit riktad på de utvägar till förvärf och förkofran, som fäderneslandet uti sina ännu obrutna marker erbjuder. För att emellertid förebygga direkta förluster för kronan därigenom att nybyggeslägenheter i vissa fall komme att tilldelas mark med värdefullare ståndskog, äfvensom till förekommande af jordkulturen skadande skogsspekulationer, har kronan uti 24 § af 1892 års (nybygges)författning förbehållits rätt att från den nybygges-

hemman underlydande mark under en tid af tio år, räknadt från dagen för immissionsbrevets utfärdande, afvärka och försälja alt det gröfre timret eller alla träd, som vid sex meters höjd innehafva tjugutvå centimeters diameter och därutöfver.

Rudolf Erenius.

Civilrätt.

Om allmänna upplagsmagasin och warrants.

Genom K. förordningen den 30 september 1892 om allmänna upplagsmagasin med rätt att utgifva warrants, K. förordningen af samma dag, innefattande tillägg till 13 § i nådiga förordningen den 9 november 1868 om borgenärs rätt och företräde för hvarandra till betalning ur egendom, som blifvit till konkurs afträdd, äfvensom i anslutning till dessa K. kungörelsen den 25 maj 1893, innehållande närmare föreskrifter angående allmänna upplagsmagasin med rätt att utgifva warrants, har den legala grunden blifvit lagd till ett nytt institut hos oss, hvilket väl icke omedelbart fått praktisk tillämpning, men hvilket synes egnadt att i en framtid bereda vårt näringslif stora fördelar. Ej mindre jordbruket än industrin och särskildt den hos oss ringa utvecklade partihandeln torde nämligen kunna draga väsentlig nytta af de lättnader i afseende å varuutbytet och varukrediten, som åstadkommas genom möjligheten att kunna å därför särskildt lämpliga orter i allmänna förvaringsrum upplägga varor samt sedermera genom enkel endossering af de öfver desamma utfärdade depositionsbevisen med obestridlig laga värkan öfverflytta dispositionsrätten till dessa varor eller i dem konstituera panträtt.

För åvägabringandet af en lämplig anordning hos oss af de allmänna upplagsmagasinen och warrantrörelsen hafva uti gällande rätt erfordrats särskilda ändringar och kompletteringar, främst i 12 kap. H. B., som innehåller vår lags stadganden angående depositum eller „inlagsfä“, men därjämte äfven i andra lagrum.

Sålunda har den enligt 2 § af sagda kapitel och balk depositarie åliggande skyldigheten att vårda förtrodt gods såsom sitt eget samt att ansvara för skada, som förorsakas af vangömmo eller vållande, men ej för sådan, som sker af våda, blifvit sålunda skärpt, att enligt § 8 af warrantlagen allmänt upplagsmagasin är skyldigt att ersätta all skada, som träffat deponerad vara under upplagstiden, liksom ock förlust, som uppstått i följd däraf att varan ej i behörig tid utlämnats från magasinet, där ej visas kan att skadan eller dröjsmålet föranledts af öfvermäktig tilldragelse, varans egen beskaffenhet eller sådant fel i förpackningen, som vid emottagandet ej af det yttre kunnat varsnas, eller ock vållats af varuinsättaren eller hans folk. Denna större ansvarsskyldighet, som betingas af upplagsmagasinets speciella egenskap att utgöra en inrättning, hvilken emot ersättning mottager varudepositioner, är ännu ytterligare utsträckt i afseende å sådana varor, som magasinet mottagit med särskildt förbehåll att återlämna antingen den insatta varan in specie eller annan därmed jämngod. Enär i afseende å sådana insättningar den af en viss varuegare deponerade varans förskämning eller försvinnande själfallet ej kan minska magasinets skyldighet att prestera den deponerade mängden af det uppgifna varuslaget, är magasinet genom nämnda § i lagen förpliktadt att till fullo ersätta all skada och förlust å sådana insättningar, där ej öfvermäktig tilldragelse (force majeure) kan åberopas.

Enahanda vidsträckt ersättningsskyldighet kan emellertid ifrågakomma äfven i afseende å sådana varor, hvilka insatts med rätt för insättaren att utbekomma dem in specie, såvida jämlikt § 10 vid insättningen aftal träffats med magasinet därom, att inrättningen skall ansvara jämväl för skada eller förlust, som föranledts af varans egen beskaffenhet eller fel i förpackningen. Däremot kan den ofvan berörda i § 8 fixerade allmänna ersättningsskyldigheten jämlikt § 10 ej genom aftal häfvas, något som är nödvändiggjordt af hänsynen till tredje man, som annars kunde vilseledas beträffande depositionsaftalet.

En annan omständighet, i afseende å hvilken warrantlagen beträffande allmänna upplagsmagasin fastställer nor-

mer, som afvika från lagens föreskrifter angående depositum i allmänhet, gäller depositaries retentionsrätt till den deponerade varan för betäckande af sina kostnader. Ut i 8 § 12 kap. H. B. är dylik rätt medgifven för „nödig kostnad“ och hyra, men i § 7 af warrantlagen är denna rätt för allmänt upplagsmagasin uttryckligen utsträckt till ersättning för förskjutna kostnader, för varans uppläggning och vård samt för de uppdrag inrättningen i och för samma vara utfört, hvarjämte sagda rätt, i motsats till hvad för öfrigt gäller, förklarats bestående äfven i händelse af varuegarens konkurs.

För att tillförsäkra de allmänna upplagsmagasinen nödigt förtroende bland allmänheten, har vidare genom den nu berörda lagstiftningen sådan ändring åstadkommits i 1868 års förmånsrättsförordning, att efter alla de förut gällande förmånsrätterna inskjutits en ny sådan, hvilken faststälts för den varuegare tillkommande ersättning för vara, som i allmänt upplagsmagasin skadats eller förkommit liksom ock för medel, som af inrättningen uppburits för å auktion försåld vara eller hos densamma deponerats för utlösen af pantförskrifven sådan. Härigenom är varuinsättare skyddad för äfventyret att i händelse af upplagsmagasinets konkurs nödgas för sin fordran konkurrera med inrättningens oprioriterade fordringsegare.

Hvad sedan beträffar beskaffenheten och den rättsliga naturen af de depositionsbevis öfver insatt vara, som allmänt upplagsmagasin eger utfärda eller det så kallade warrantsystemet, har i den föreliggande lagstiftningen tillämpats det nyare franska systemet med två bevis, af hvilka det ena, upplagsbeviset, är afsedt uteslutande för öfverlåtelse af egande- eller dispositionsrätt, det andra, warranten, uteslutande till konstituerande af panträtt. Dessa bevis, hvilka böra utfärdas sammanhängande, men så att de vid varans pantförskrifning kunna skiljas från hvarandra, hafva egenskapen att i allo representera den vara, å hvilken de lyda. Sålunda eger innehafvare af upplagsbevis eller warrant jämligt § 29 af warrantlagen, i händelse varan förkommit eller skadats, samma rätt till skadeersättningen, som

han annars skulle egt till själfva varan, och enligt § 30 är vara, som är i allmänt upplagsmagasin insatt mot upplagsbevis och warrant, ej underkastad utmätning eller kvarstad, hvaremot själfva bevisen kunna i mät tagas och med kvarstad beläggas.

Förenämnda bevis böra utskrifvas på insättarens namn, men kunna i likhet med växel endosseras in blanco. Äfven i särskilda andra afseenden hafva desamma likstälts med växlar. Sålunda är, jämlikt § 13, upplagsmagasin eller annan, hvilken någon förpliktelse åligger på grund af upplagsbevis eller warrant, icke förbunden att pröfva om öfverlåtelse äro äkta; innehafvare af warrant har i händelse af bristande betalning återgångstalan mot föregående endosser o. s. v.

Från regeln att upplagsbevis och warrant få endosseras in blanco finnes dock ett mycket viktigt undantag. Det första endosso, hvarigenom warranten öfverlätas särskildt för sig, och hvarigenom sålunda panträtt i den deponerade varan konstitueras till säkerhet för gjord penningeförsträckning, bör jämlikt § 15 i warrantlagen innehålla uppgift såväl om försträckningsgifvarens och -tagarens namn eller firma och boningsort som om skuldbeloppet och förfalldagen, hvarjämte denna första öfverlåtelse af warranten skall, för att medföra laga värkan, införas å upplagsbeviset och anmälas hos upplagsmagasinet, som om denna anmälan bör teckna intyg både å upplagsbeviset och warranten. Nu berörda omgång är nödvändig, å ena sidan för att vid följande öfverlåtelser af upplagsbeviset detsamma innehafvare, hvilken betraktas som varu-egare, skall ega kännedom om den pant rätt, som graverar varan, samt å andra sidan för att den person skall vara tydligt angifven, mot hvilken warrantinnehafvaren i sista hand kan vända sin återgångstalan, ifall varan vid skeende realisation ej betäcker hans fordran. En återgångstalan på grund af warrant skiljer sig nämligen från en sådan på grund af växel därigenom, att den förra jämlikt § 28 kan göras gällande först efter det den pantförskifna varan blifvit realiserad; och den, som i sista hand skall godtgöra skillnaden mellan varuvärdet och pantinnehafvarens

fordran, är den egentliga försträckningstagaren eller den, som till först endosserat warranten särskildt för sig. Detta är äfven orsaken till att regressrätten mot nämde förste öfverlåtare af warranten kan göras gällande utan tagen protest, såvida blott varans realisation hos upplagsmagasinet yrkats inom bestämd tid, medan bibehållandet af samma rätt mot följande endossenter gjorts beroende däraf, att enligt § 21 behörig protest blifvit upptagen.

Då en närmare redogörelse för de af institutet föranledda specialstadgandena ej synes böra här ifrågakomma, må ännu blott nämnas att allmänna upplagsmagasin, oakadt det i städerna hos oss ännu för öfrigt gällande auktionstvång, jämlikt § 25 äro berättigade att värkställa offentliga auktioner, utan att därvid vara underkastade särskilda afgifter, äfvensom att enligt § 31 ett särskildt mortifikationsförfarande är anordnadt för dödande af förkommet upplagsbevis eller warrant.

Beträffande villkoren för oförtullade tullpliktiga varors uppläggande i allmänt upplagsmagasin, af hvilka den allmänna användningen af ifrågavarande institut är väsentligen beroende, utlofvas i warrantlagen särskilda föreskrifter, men några stadganden i detta afseende hafva ännu icke emanerat.

L. v. P.

Jordlega.

Genom K. Förordningen den 10 november 1892, innehållande vissa stadganden rörande lega af jord på landet, hafva 1 och 15 §§ 16 cap. Jordabalken undergått förändring samt Kongl. Förordningen den 13 juni 1800, rörande städ- sel och lega af jord på landet, och 16 § i K. Förordningen af den 19 februari 1883, angående egostyckning och jord- afsöndring m. m., upphäfts. Den nya författningen har dels upptagit den tidigare lagstiftningens stadganden, dels i deras ställe infört andra; därjämte har den afgjort flera af de frågor, hvilkas besvarande förut berott af tolkning.

Aftalets form. Tidigare har angående alla jordlegoaf-tal - med undantag af lifstidsstädja af hel lägenhet — stad-gats, att de skolat intecknas, och angående aftal om upplå-tande till annans nytjande af någon del af jordegares jord, att afhandling därom skolat skriftligen upprättas; angående värkan af muntliga aftal hafva emellertid olika uppfattningar kunnat göra sig gällande. Fgn d. 10 nov. 1892 stadgar, att munt-lig öfverenskommelse om lega af jord, ehvad den angår hel ordlägenhet ¹⁾ eller del däraf, är för hvardera kontrahenten bindande, dock endast under två förutsättningar. ²⁾ Den ena af dessa är att jorden redan af legotagaren tillträdts; muntligt aftal om framtida upplåtande af jord på arrende är således ensamt för sig icke bindande. Den andra förutsätt-ningen är, att legotagaren å jorden drifver jordbruk: om jord-egare vill för annat ändamål än jordbruk till annans nytjande upplåta visst område af sin lägenhet, bör således aftal där-om upprättas skriftligen.

Legotiden. Har jord upplåtits till nytjande utan att skriftligt aftal ingåtts, är hvardera kontrahenten berättigad att när som helst uppsäga legan. Men hvardera njuter efter uppsägningen den i 16: 5 JB bestämda laga fardags tiden: före dess utgång är legotagaren således hvarken berättigad eller skyldig att afflytta.

Genom skriftligen ingånget aftal kan såväl hel lägenhet som del däraf för jordbruks drifvande (men ej för annat ända-mål) utlegas på *legotagarens lifstid*. Då 16: 2 och 4 JB icke blifvit af Fgn upphädda, gäller angående lifstidsstädja fortfa-rande att hustrun efter mannens död njuter den under sin enketid samt att, om hon går i annat gifte, städjan består till dess den uppsäges och landbon efter uppsägningen nju-

¹⁾ Stadgandet synes böra anses gälla äfven afsöndrad jord (par-cell). Däri afses nämligen alla aftal om lega af jord på landet. Om författningens öfriga stadganden böra tillämpas på legoaftal angående af-söndrad jord eller ej, beror af tolkning af de i dessamma använda ut-tryckena „jordlägenhet“ och „lägenhet“.

²⁾ Fgn 10 Nov. 1892 § 2: Har någon efter muntlig öfverens-kommelse börjat bruka &c.

ter laga fardag; likaså, att tre års vanhäfd och underlåtenhet att utgöra afrad medföra legorättens upphörande.

Genom skriftligen ingånget aftal kan vidare hel lägenhet eller del däraf för jordbruks idkande upplåtas *på bestämd tid*, dock ej längre än femtio år. Detta gäller såväl aflinge- som arfvejord. Städjan upphör ej vid legostämmans slut utan skild uppsägning; och efter uppsägningen njuter medkontrahenten laga fardag.¹⁾ Dock lärers väl uttryckligt aftal därom att städja skall, utan särskild uppsägning, med legostämma upphöra, jämlikt 16: 6 JB böra anses sådant värka.²⁾

Då 16: 4 JB icke upphäfts, gäller fortfarande att, då jord på bestämd tid upplåtits för jordbruk, städjan förvärkas genom tre års vanhäfd. Om underlåtenhet att erlægga afrad bör anses medföra sådan värkan (16: 2 JB), beror såsom förut af tolkning. Huruvida, då den man, som städjan gaf eller henne fick, dör, enkan och barnen äro bundna af legostämman, är fortfarande att afgöras med ledning af 16: 3 JB.

Om hel lägenhet får upplåtas till nytjande för annat ändamål än jordbruk, säges icke; frågan bör således afgöras enligt grundsatserna i tidigare lagstiftning. Ett skäl att besvara den nekande gifver emellertid F. 10 nov. 1892, då den uttryckligen stadgar att visst område af en lägenhet kan för annat ändamål än jordbruk utlegas för viss tid, dock ej längre än femtio år. Den, som så lagt, är, enligt Fgn, pliktig att vid legotidens slut afflytta utan uppsägning från jordegarens sida; häraf följer att uppsägning från legotagarens sida ej håller är nödig och att således städjan vid legostämmans slut upphör.

Aftalets värkan. Öfverlåtes jord, som legotagare efter muntlig öfverenskommelse börjat bruka, af egaren åt tredje man, består städjan, därest ej denne uppsäger legotagaren; sker uppsägning, njuter legotagaren laga fardag. Detsamma gäller, ehvad städjan är gifven på vissa år eller lifstid, ifall aftalet ingåtts skriftligen, men ej intecknats. Har åter aftalet intecknats, gäller det emot nye egaren, därest ej denne under konkurs i egarens bo eller vid utmätning köpt fastighe-

¹⁾ F. 10 nov. 1892 § 4. 16: 2 JB.

²⁾ Se denna tidskrifts 6 årg. s. 42 ff. (1870).

ten och denna försålts utan förbehåll af nytjanderättens fortfarande giltighet. Utan sådant förbehåll må lägenheten i nämnda fall säljas, då fordran, som haft äldre eller från samma dag gällande inteckningsrätt eller företråde framför nytjanderättsinteckningen, icke, om nytjanderätten eger bestånd, kan ur lägenheten utgå.¹⁾

Vederlag för nytjanderätten. Den nya författningen stadgar att bestämd årlig lega skall utsättas vid alla aftal om lega af jord på landet. Fgn säger icke att legan bör vara „värklig“, d. v. s. utgöra skäligt vederlag för den nytjanderätt, som jordegaren afstår. Lag- och ekonomiutskottet vid 1891 års landtdag har såsom motiv för stadgandet anført bl. a. att fråvaron af bestämd årlig ersättning för innehafvande af visst område å jordlägenhet enligt gällande lag kunde anses innebära skattskyldig jords minskning. Detta motiv, som tydligen angifver att afraden ansetts böra vara „värklig“, hänför sig endast till lega af torp eller annat visst område af lägenhet. Utleges helt hemman och skall legotagaren ansvara för alla från jorden utgående prästationer till det allmänna, så synes förbudet mot skattskyldig jords minskning icke kunna lägga något hinder i vägen för att afraden bestämmes huru låg som helst²⁾.

Lag- och ekonomiutskottet har såsom motiv för ifrågasvarande stadgande äfven anført, att därest ej i aftalet bestämd årlig lega utsatts, sådant kunde för legotagaren medföra de menligaste påföljder, i det legogifvaren när han så för godt funne kunde öka den ursprungligen aftalade legan. Legan bör således vara beräknad för år, en gång för alla bestämd för hela legotiden samt erläggas årligen³⁾. Däre-

¹⁾ Jfr K. F. om försäljning af fastighet å landet den 23 juli 1868 § 11.

²⁾ Det förbud mot upplåtande af nytjanderätt till jord mot blott nominelt vederlag, som tilläfventyrs kan härledas ur 8: 1 JB, gäller blott arvejord och hindrar ej medkontrahenten att under jordegarens lifstid mot honom göra aftalet gällande.

³⁾ Af Lagberedningens motiv framgår att den icke såsom jordlega godkänt aftal om rätt att nytja jord emot ett en gång för alla erlagdt vederlag, utan att Lagberedningen med jordlega förstått alle-

mot lärer det ej kunna anses vara kontrahenterna betaget att vid aftalets ingående öfverenskomma att legan för en del af legotiden skall vara lägre än för en annan eller utgöras genom prästation af annan beskaffenhet (t. ex. först dagsvärken, senare penningar.)

Huru aftal om jords upplåtande skall bedömas, då bestämd årlig lega ej är utfäst, utan jordegaren förbehållit sig t. ex. viss andel af afkastningen (s. k. hälftenbruk o. d.), därom säger författningen intet. Lag- och ekonomiutskottets betänkande antyder att sådant aftal väl kan vara giltigt, men icke är jordlega.

Förordningens tillämpning. Den nya författningen har trädt i kraft den 1 januari innevarande år. Angående dess värkan på tidigare aftal stadgas intet. Af vår rätts grundsatser (2, 39 §§ RF) följer emellertid att förvärfd städjorätt af författningen icke rubbats. Således böra tidigare muntligen ingångna aftal fortfarande bedömas enligt 16 cap. JB, Kongl. F. 13 juni 1800 och K. F. februari 1883.

Wilhelm Chydenius.

nast sådant aftal, hvarigenom jordegaren för den inskränkring af be-fogenheten att tillgodogöra sig lägenhetens förmåner, som den andras nytjanderätt för honom medför, vinner godtgörelse genom en däremot svarande *efter terminerna för nytjandet utfallande* afgäld. (Jfr K. Br. 17 febr. 1851.)

Rättsfall.

25.

Forum för bevakning af testamente efter finsk undersåte, som en längre tid vistats på pass i Ryssland och därunder icke varit införd i mantalslängden i sin förra hemort, men sedermera inflyttat till annan ort inom landet och där aflidit, utan att likväl hafva anmält sig till mantalsskrifning å sistsagda ort.¹⁾

År 1881 öfverflyttade finske undersåten, förre färgaren Gustaf Fredrik Söderberg från S:t Petersburg, hvarest han en lång följd af år vistats på pass, till Viborg och blef där kyrkskrifven. Efter det Söderberg den 24 oktober 1888 aflidit, bevakade tjänstepigan Malvina Kostainen vid rådstufvurätten i sistnämde stad ett af Söderberg den 28 februari 1886 upprättadt skriftligt testamente, hvarigenom all hans kvarlåtenskap tillagts Malvina Kostainen. I anledning häraf instämde Gustaf Fredrik Söderbergs syster, enkan Anna Lovisa Miikulainen, från Maarala by i Jockas socken, Malvina Kostainen till rådstufvurättens i Helsingfors sammanträde den 4 november 1889 med yrkande att, emedan Gustaf Fredrik Söderberg vid sin död ej varit mantalsskrifven i Viborg, utan senast mantalsskrifven i Helsingfors, därifrån han med pass flyttat till S:t Petersburg, och vid sådant förhållande rådstufvurätten i Viborg, jämlikt k. kung. den 30 mars 1848 angående på obestämd tid till Ryssland förpassade finnar samt 15 § i k. f. den 9 december 1878 om mantalsskrifningen i Finland, icke varit behörig domstol för bevakningen af ifrågasvarande testamente och detsamma sålunda icke blifvit lagligen bevakadt, omförmälda testamente måtte förklaras ogil-

¹⁾ Jfr Årg. 1891 rättsfall 5.

tigt och Anna Lovisa Mäkulainen såsom närmaste arfvinge till Gustaf Fredrik Söderberg berättigas att omhändertaga dennes kvarlåtenskap.

Öfver käromålet hörd anförde Malvina Kostainen att då 2 § 10 kap. R. B. stadgade det vid tvist om den dödes yttersta vilja skall döma den rätt, där den döde bott, rådstufvurätten i Viborg, hvarest Gustaf Fredrik Söderberg vid sin död varit bosatt och å hvilken ort han förty rätteligen bort vara mantalsskrifven, i förevarande fall otvivelaktigt måste anses för Söderbergs personliga forum, hvarför och då här till komme att bemälda rådstufvurätt vid testamentsbevakningen uttryckligen föreskrifvit att talan om klander af testamentet borde ske därstädes, Malvina Kostainen anhöll att käromålet måtte såsom utfördt vid orätt domstol förkastas.

Medels den 23 december 1889 afkunnadt utslag yttrade sig rådstufvurätten, att

som Gustaf Fredrik Söderberg enligt hvad i målet inlupit vistats i staden Viborg sedan slutet af juli månad 1881 intill sin den 24 oktober 1888 där inträffade död;

altså och då, i stöd af 2 § 10 kap. R. B., tvist om testamente skall upptagas af den rätt, hvarunder den döde bott;

fann rådstufvurätten målet icke ankomma å dess behandling, hvarför Anna Lovisa Mäkulainens yrkande icke kunde till pröfning upptagas; och skyldigkändes Anna Lovisa Mäkulainen att gälda Malvina Kostainens rättegångskostnader med 60 mark.

Efter det Anna Lovisa Mäkulainen emellertid aflidit, sökte hennes rättsinnehafvare, sonen järnvägsbetjanten Karl Johan Ruotsi eller Roosa samt arbetskarlen Anders Andersson Kirsi och bonden David Mattsson Hänninen, de senare såsom målsmän för sina hustrur Anna Lovisa Mäkulainens döttrar Karolina och Kristina Katarina Andersdöttrar Mäkulainen, ändring i rådstufvurättens utslag genom besvär till Åbo hofrätt, som uti den 29 april 1890 gifvet utslag, hvilket omfattade hofrättsrådet *Stadighs*, assessorerne *Bruuns*, *Lindströms* och *Svinhufvuds* samt adjungerade ledamoten

sekreteraren *Lundenius*' utan skiljaktighet afgifna yttranden, utlät sig, att

emedan Gustaf Fredrik Söderberg enligt hvad ett af vederbörande präst utfärdadt, till rådstufvurätten ingifvet bevis utredde, senast varit mantalsskrifven i Helsingfors stad, tann hofrätten jämlikt det af rådstufvurätten åberopade lagrum rådstufvurätten icke hafva egt skäl att på anförd grund undandraga sig pröfningen af Anna Lovisa Miikulainens talan,

hvarför det öfverklagade utslaget upphäfdes och rådstufvurätten ålades att på anmälan, som vid förlust af all vidare talan däri borde af Karl Johan Roosa och hans medparter göras inom natt och år efter det hofrättens utslag gifvits, åter till behandling företaga målet.

Härå fullföljde Karl Johan Roosa och hans ofvanbemäld medparter på stämning å Malvina Kostiaisen vid rådstufvurätten i Helsingfors ånyo sin talan om testamentets ogillande på de af Anna Lovisa Miikulainen tidigare anförda skäl.

Malvina Kostiaisen vidhöll likaledes att då Gustaf Fredrik Söderberg efter att en längre tid hafva vistats i Ryssland åter inflyttat till landet samt under åtta år och ända till sin död varit bosatt i Viborg, kungörelsen af den 30 mars 1848 angående på obestämd tid till Ryssland förpassade finnar icke kunde vara på ifrågavarande fall tillämplig, hvarför och då testamentet således blifvit vid behörig domstol bevakadt, Malvina Kostiaisen motsåg käromålets förkastande.

Genom den 15 september 1890 efter omröstning afkunnadt utslag fann *rådstufvurätten* ifrågakomna testamente icke hafva blifvit i behörig ordning bevakadt och upphäfde förty testamentet, såvidt Karl Johan Roosas och hans medparter rätt till arf efter Gustaf Fredrik Söderberg anginge, hvadan Malvina Kostiaisen ålades att deras arfslotter genast afträda.

Uti sin för vinnande af ändring i rådstufvurättens förstående utslag till Åbo hofrätt ingifna vadelibell framhöll Malvina Kostiaisen bl. a. följande:

Af 1 § 18 kap. Ä. B., jämförd med 2 § 10 kap. R. B. framginge att bevakning af testamente skall ske inför domstol i den ort, „där den döde bott eller sin tjänst haft“ Stadgandet hade tydligen tillkommit för att bestämma ett enda forum för alla de frågor, som kunna härleda sig från eller bero af något visst dödsfall. Praxis hade väl i många fall stannat vid att anse domstolen i den aflidnes mantals-skrifningsort utgöra forum för bevakningen af hans testamenteriska förordnanden, men denna praxis vore i flere fall icke tillämplig. Om t. ex. en person är mantalsskrifven å annan ort än den där han har sin tjänst, måste väl domstolen i boningsorten anses för rätt forum för bevakningen af hans testamente. Sådana fall förekomma ej sällan. K. f. angående mantalsskrifningen af den 9 december 1878 hade väl sökt förhindra det en persons mantalsskrifningsort icke skulle sammanfalla med den faktiska boningsorten genom utsättande af böter för försummad anmälan till mantals-skrifning å den ort där man bor, men skall sådan försummelse kunna värka därhän, att för en persons rätta „bo och hemvist“ i hvarje fall skulle anses den ort, där han senast varit mantalsskrifven, borde äfven 1 § 10 kap. R. B. långt före detta hafva uttryckligen förklarats med ofvan citerade ord afse personens mantalsskrifningsort. Detta hade likväl ej skett, utan gäfves det tvärtom fall, då lagstiftaren föreskrifvit att såsom en persons hemort må anses ort, hvarest han faktiskt varit bosatt utan att hafva blifvit där mantalsskrifven. Ty ehuru i art. IV af k. f. den 17 mars 1879 angående allmänna fattigvården stadgades att i fråga om fattigvård skall en person anses hafva hemortsrätt i den kommun, där han är mantalsskrifven, framginge likväl af 19 § 3 mom. i samma förordning att i fall, „då vederbörande kommunalmyndighet eller medlem i annan kommun, där hjonet senare vistats och författningsenligt bort till mantalsskrifning anmälas, uraktlåtit hvad dem i detta afseende ålegat“, hemortsskyldigheten åhvälfves den kommun, där slik uraktlåtenhet senast fått ega rum. — Den omständigheten att Gustaf Fredrik Söderberg i lifstiden underlät att anmäla sig till mantals-skrifning i Viborg förändrade ej det faktum att han där-

städes var bosatt, och var således rådstufvurätten i Viborg altså den enda domstol, vid hvilken bevakningen af testamentet efter honom kunde försiggå.

Målet afgjordes i *hofrätten* genom den 25 mars 1891 gifven dom och

som hofrätten medels omförmälda utslag af den 29 april 1890 förklarar rådstufvurätten i Helsingfors behörig att till pröfning upptaga förevarande mål samt ifrågakomna testamente vid sådant förhållande jämväl bort vid nästbemälda rätt bevakas, men Malvina Kostiainen erkänt att slik bevakning icke egt rum,

fann hofrätten Malvina Kostiainen icke hafva anfört skäl till ändring i rådstufvurättens motvädjade utslag, vid hvilket förty fick förblifva.

Utslaget uttryckte assessorerne *Nummelins*, ref., och *Kumlins* samt adjungerade ledamoten notarien *Procopés* åsikt.

Skiljaktig var assessorn *Krakau*, som yttrade, att emedan Gustaf Fredrik Söderberg under de senare åren af sitt lif, sedan han efter en lång tids vistelse i kejsaredömet Ryssland hit till landet återflyttat, oafbrutet haft sitt bo och hemvist i Viborgs stad och där äfven aflidit,

ty och då Malvina Kostiainen vid sådant förhållande egt full anledning att hos vederbörlig myndighet i nämnda stad till bevakning anmäla ifrågakomna testamente samt

rådstufvurätten i Viborg jämväl upptagit Malvina Kostiainess sagda bevakningsanmälan och meddelat henne undervisning om hvad i afseende å testamentets tillgodonjutande vidare vore att iakttagas,

ansåg assessorn Malvina Kostiainen icke hafva, på den grund rådstufvurättens i Helsingfors motvädjade utslag innehölle, försuttit sin rätt till hvad henne genom testamentet tillagts,

i följd hvaraf och enär Karl Johan Roosa och hans medparter icke gjort någon anmärkning emot själfva testamentet och detsamma äfven vore lagligen styrkt,

assessorn pröfvade skäligt upphäfva nyssberörda utslag samt förkasta Karl Johan Roosas och hans medparter i saken utförda talan.

Vicepresidenten *Ithimæus* delade assessorn *Krakaus* mening.

Malvina Kostiainen drog målet i revisionsväg under H. K. M:ts pröfning.

Då målet föredrogs i k. senatens *justitiedepartement*, utlät sig till först senatorn *Gylling* och

fann Malvina Kostiainen icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens öfverklagade dom, vid hvilken senatorn förty lät bero.

Senatorerne *Streng* och *Hornborg* voro ense med senatorn *Gylling*.

Senatorn *Sohlman* yttrade, att

emedan utredt blifvit att Gustaf Fredrik Söderberg från juli månad 1881 till sin den 24 oktober 1888 inträffade död haft sitt bo och hemvist i Viborgs stad, hvarest han följaktligen jämväl i enlighet med de uti förordningen af den 9 december 1878 stadgade grunder vid sitt fränfälle bort vara mantalsskrifven,

fann senatorn rådstufvurätten i Helsingfors icke hafva varit behörig att upptaga den i målet utförda talan om klander af ifrågavarande testamente och pröfvade förty rättvist, med ogillande af hofrättens utslag af den 29 april 1890, upphäfva samt undanröjda allt hvad domstolarne därefter i målet tillgjort.

Senatorerne *Hougborg*, *Nybergh*, *Björkstén*, *Cederholm* och viceordföranden, friherre *Palmén* instämde enhvar uti senatorn *Sohlmans* yttrande, i enlighet hvarmed dom i målet utfärdades.

Senatens dom är gifven den 9 maj 1892.

26.

Köp eller pantförskrifning?

Genom den 26 april 1884 skriftligen uppgjordt köp tillhandlade sig bönderne Henrik och Pål Myöhänen af bonden Simon Miettinen $\frac{1}{4}$ af skattehemmanet N:o 6 i Kärsämäki by och Nilsjä socken med all dess lösöre för en köpesumma

af i ett för alt 900 mark att genast tillträdas af köparne. Samma dag upprättades kontrahenterne emellan tvänne afhandlingar af följande lydelse:

a) „Talollisellen Siimon Miettisellen myön ja ulosannamme me alleen kirjoitetut, omistamamme puolen perintötilaa N:o 6:ta Kärämäen kylässä Nilsin pitäjätä veroltansa $\frac{1}{8}$ osa manttaalia, Keskenämme Sovitusta Hinnasta Kuin on yhdeksän sataa Suomen markkaa Kullassa, joka hinta on ostajalta kuitiksi maksettu ja Sovitettu hallitus lankiaa ostajalle väli kontrahdin mukaan mitä nyt on, eli vasededes voittaa mahdetaisin vahvistetaan Nilsissä Huhtikuun 26 päivänä v. 1884.

Heikki ja Paavo Myöhäiset

Hernejärvi tilan omistaja

Korpjärvi N:o 6.

N:o 6 Iisalmi pitäjätä.

(nimim.)

(nimim.)

Yllä olevaan kauppaan olen tyytyväinen aikana ja paikalla kuin edellä mainittu.

Simo Miettinen omalla kätellä.

Todistavat:

Heikki Keino.

Heikki Miettinen.

Jahtivouti (kirjoitti sama).

Korpjärvi N:o 4.

Tämä kauppasumma jos tulisi välikontrahtissa määrätynä päivänä Suoritetuksi niin kauppa kumotaan.

Simo Miettinen.

Vuonna 1884 Lokakuun 28 päivänä annettiin toisella puolella olevalle kaupalle ensimmäinen lainhuuto; todistaa

Kihlakunnan oikeuden puolesta:

Axel Argillander.

m:ty.

Huhtikuun 27 päivänä 1885 annettiin toinen huuto.

Kihlakunnan oikeuden puolesta:

Emil Envald;“

b) „Tänä päivänä tapahtuneesa tilan kaupassa tilalla N:o 6 Kärämäen kylässä Nilsin pitäjätä on allekirjoitetuin välillä puheet kuin seuraa:

1) myöjä maksaa kaikki tilan summat 26 päivänä Huhtikuuta 1885.

2) myöjä saapi ylläsanottua tilaa viljellä 27 päivään Huhtikuuta 1885 ja Silloin Saapi myöjä mieli pahan tähten kaupan purkaa jos niin tahtoo kuin maksaa ostajalle yhtek-sän Sata markkaa ilman korota puoleksi rahana ja jäännös pätevillä perusteillä. Vakuutetaan Nilsissä 26 päivä Huhti-kuuta 1884.

Simo Miettinen.

Henrik Myöhänen.

Paavo Myöhänen.

Todistaa:

Erik Tuovinen.

Paavo Martikainen.

kautta saman.

(ninin.)“.

På grund af ofvanstående afhandlingar ansökte Simon Miettinen hos guvernören i Kuopio län, och sedan saken såsom tvistig förvisats till domstol, på Henrik och Pål Myöhänen ågången stämning till 1886 års lagtima höstting i Nilsä sockens tingslag deras förpliktande att till Simon Miettinen fria förfogande afstå ifrågakomna hemmanshälft, emedan bröderne Myöhänen icke fullgjort de vilkor, hvilka i kontraktet bestämts för den säljarne däri tillerkända rättigheten att låta köpet återgå.

I afgifvet svaromål förmälte Henrik och Pål Myöhänen att de afhandlingar, på hvilka kåranden grundade sitt yrkande om svarandenes afhysande icke innefattade köp om de i desamma omnämnda hemmansdelarna, utan hade parterne efter det Henrik och Pål Myöhänen af Simon Miettinen tillhandlat sig en fjärdedel af hemmanet i fråga öfverenskommit att denna jämte bröderne Myöhänen redan förut egda fjärdedel skulle pantförskrifvas såsom säkerhet för köpeskillingen å förstsagda andel af lägenheten intill dess köpesumman blefve gulden, såsom äfven framginge därpå att beloppet var detsamma som bröderne Myöhänen borde erlägga för den fjärdedel de inköpt af Simon Miettinen. Å utsatt förfallodag hade Henrik och Pål Myöhänen äfven tillbjudit Simon Miettinen likvid i enlighet med bestämmelserna i köpekontraktet, men hade denne vägrat att ingå på någon uppgörelse. På anförda skäl motsågo Henrik och Pål Myöhänen att käromålet måtte lämnas utan afseende.

I målet hördes särskilda vittnen, bland hvilka bönderne *Erik och Petter Tuovinen*, de där närvarit vid det tillfälle, då omtvistade aftal träffades, samstämmigt intygade att då *Henrik och Pål Myöhänen* saknat penningar att erlagga köpeskillingen för den fjärdedel af hemmanet N:o 6 i Kärsämäki by de tillhandlat sig af *Simon Miettinen*, kontrahenterne öfverenskommit att bröderne *Myöhänen*s bägge andelar af hemmanet skulle pantförskrifvas såsom säkerhet för *Miettinen*s fordran, men att, därest bröderne *Myöhänen* icke skulle fullgöra de aftalade köpevilkoren sålunda att de erlade hälften ett år efter köpets afslutande och då stälde borgen för återstoden, som förfölle till betalning ett år senare, *Simon Miettinen* blefve egare till båda hemmansdelarna. Då den sistnämde emellertid låtit affatta öfverenskommelsen i form af köp, hade *Henrik och Pål Myöhänen* vägrat att underteckna afhandlingen, hvilket skedde först efter det *Simon Miettinen* å kontraktet gjort anteckning därom, att bröderne *Myöhänen* vore berättigade att fordra köpets återgång, i händelse likvid erlades å förfallodagen. Å köpesumman betalade bröderne *Myöhänen* vid tillfället ett års ränta i förskott med 54 mark.

Skräddaren *Vilhelm Pantzar* och landbonden *Fredrik Korhonen* åter intygade att *Henrik och Pål Myöhänen* den 26 april 1885 i vittnenas närvaro erbjudit *Simon Miettinen* å köpeskillingen för hemmansdelen 450 mark och utfäst sig att ställa särskilda garantier för erläggandet af resten, men att *Simon Miettinen* vägrat att emottaga penningar för annat än bröderne *Miettinen*s „lösa skuld“ (ei huolivansa vastajaan tarjoomat rahat muuta kun vastaajien irta-velkaa vastaan).

Uti den 23 mars 1887 afkunnadt utslag fann *häradsrätten* utredt vara

att *Henrik och Pål Myöhänen* den 26 april 1884 af *Simon Miettinen* för 900 mark tillhandlat sig $\frac{1}{4}$ af skattehemmanet N:o 6 i Kärsämäki by och *Nilsia* socken, samt

att *Henrik och Pål Myöhänen* till säkerhet för erläggandet af denna köpesumma pantsatt såväl nyssberörda fjärdedel som sin förut egda fjärdedel af sagda hemman, ehuru

Simon Miettinen, i strid mot det vederbörande emellan träffade aftal, icke låtit däröfver upprätta en pantförskrifning, utan ett köpebref med rätt att låta köpet återgå;

och alldenstund vid omordade tillfälle närvarande vittnena bönderne Erik och Petter Tuovinen samstämmigt intygat, att Henrik och Pål Myöhänens afsikt icke varit att försälja hemmanshälften till Miettinen, utan endast att upprätta en pantförskrifning till säkerhet för dess pris,

och det köpebref, hvarå Simon Miettinen grundat sitt yrkande att erhålla egande och besittningsrätten till lägenheten förty måste anses sakna stöd i lag, och de på grund af detsamma meddelade uppbudnen ogiltiga,

för den skull och då Simon Miettinen vid sådant förhållande icke gittat visa laga fång af änsagda hemmanshälft, ansåg häradsrätten sig ej kunna lagligen ålägga Henrik och Pål Myöhänen att afträda besittningsrätten till densamma åt Simon Miettinen, utan vardt hans talan i saken förkastad,

hvarhos Simon Miettinen enär han icke kunde anses hafva begynt rättegången i god tro, ålades att gälda sina vederparters rättegångskostnader med 75 mark.

Viborgs *hofrätt*, dit Simon Miettinen i vadväg drog målet med anhållan om dess återförvisande för vidare bevisnings föreställande, utlät sig genom den 28 april 1888 gifvet utslag, som omfattade vicepresidenten *Grottenfelts*, hofrättsrådet *Cloubergs*, assessorn *Åkermans*, ref., och adjungerade ledamöterna, sekreteraren *Spåres* och viceadvokatfiskalen *Vahlbergs* enhälliga åsikt, och

som Henrik och Pål Myöhänen medgifvit att de under-tecknat omordade i behörig ordning upprättade köpebref

samt det å samma afhandling gjorda tillägg därom att Henrik och Pål Myöhänen egde rätt att återlösa hemmanshälften icke, på grund af k. f. den 20 juni 1864 angående bl. a. olämpliga förbehåll vid fastighetsköp, förringade köpets giltighet,

äfvensom Henrik och Pål Myöhänen icke i laga ordning sökt återgång af köpeaftalet,

altså och jämte det häradsrättens yttrande om anberörda köpebrefs olaglighet och de med stöd af detsamma

meddelade uppbuds ogiltighet, hvarom talan mot Simon Miettinen ej ens blifvit väkt, såsom opåkallade undanröddes,

pröfvade hofrätten rättvist ålägga Henrik och Pål Myöhänen, de där icke visat sig vara berättigade att besitta ifrågavarande hemmanshälft längre än det vid köpet upprättade kontrakt bestämde eller till den 26 april 1885 att genast från lägenheten afflytta och öfverlämna dess förvaltning till Simon Miettinen vid äfventyr att varda genom vederbörande kronobetjäning afhyste. Dock lämnades Henrik och Pål Myöhänen öppen rätt att i laga ordning söka häfvande af det om hemmanshälften uppgjorda köp, i händelse de ansåge sig därtill hafva fog.

Efter Simon Miettinen ågången stämning till 1889 års lagtima vinterting i Nilsjö sockens tingslag yrkade därå Pål och Henrik Myöhänen, att alldenstund parternes afsikt med omordade afhandling för den 26 april 1884 icke varit att försälja halfva skattehemmanet N:o 6 i Kärämäki by till Simon Miettinen, utan endast att pantförskrifva detsamma Miettinen till säkerhet för oguldna köpeskillingen för den del af lägenheten som bröderne Myöhänen samma dag tillhandlat sig af Simon Miettinen, samt bröderne Myöhänen dessutom inom den i afhandlingen utsatta tid erbjudit Simon Miettinen hälften af nyssnämnda köpeskillning och säkerhet för återstoden, sagda afhandling måtte fränkännas all värkan såsom köpebref och hemmanshälften förklaras tillhöra Henrik och Pål Myöhänen.

Simon Miettinen vidhöll att det emellan parterne ingångna aftalet varit ett verkligt köp och motsade på denna grund käromålet.

Såsom vittnen i målet hördes utom de förutnämnda personerna, hvilka vidblefvo sina tidigare uppgifter, bland andre, förre skallfogden *Henrik Keinö*, som uppsatt köpeafhandlingen, och landbonden *Pål Martikainen*, hvilken såsom vittne undertecknat köpekontraktet, och vidhandagåfvo desse att verkligt köp parterne emellan egt rum, med Pål och Henrik Myöhänen dock förbehållen rätt till återköp, i händelse de fullgjorde betalningsvilkoren å utsatt tid.

Häradsrätten (ordförande häradshöfdingen *Envald*) fann genom utslag den 4 november 1889 utredt vara att Henrik och Pål Myöhänen medels den 26 april 1884 skriftligen upprättadt köp för ett pris af 900 mark till Simon Miettinen försålt oftanämnda hemmanshälft, på det vilkor att säljarne finge förvalta lägenheten till samma dag 1885 och då bryta köpet, därest de erlade halfva köpeskillingen och stälde antaglig säkerhet för den andra hälften;

men emedan kändene ej på utsatt dag återlöst hemmanshälften och berörda vilkor icke, jämlikt förut åberopade förordning, förringade köpets giltighet,

ty pröfvade häradsrätten rättvist, med förkastande af käromålet, stadfästa änsagda parterne emellan upprättade köp, hvaremot rättegångskostnaderna med afseende å sakens beskaffenhet parterne emellan kvittades.

Å erlagdt vad drogo Henrik och Pål Miettinen häradsrättens utslag under Viborgs hofrätts skärskådande.

Genom den 25 mars 1891 gifven dom utlät sig *hofrätten*: och

alldenstund det genom särskilda i målet afhörda vittens edliga utsago blifvit utredt, att parterne genom omordade afhandling för den 26 april 1884 afsett icke köp och försäljning af halfva skattehemmanet N:o 6 i Kärämäki by, utan endast att, på sätt parterne vid afhandlingens under-tecknande jämväl uttryckligen framhållit, bereda Simon Miettinen säkerhet för betalningen af de 900 mark, som Henrik och Pål Myöhänen vid samma dag med Miettinen ingången hemmanshandel blifvit denne skyldige;

för den skull pröfvade hofrätten rättvist, med upphäfvande af häradsrättens utslag, fränkänna sagda afhandling all kraft och värkan af köpebref samt förklara Simon Miettinen icke kunna å densamma grunda lagliga anspråk på eganderätten till hemmanshälften, hvarhos Simon Miettinen ålades att med 100 mark ersätta sine vederparter deras vid häradsrätten i målet hafda kostnader.

Domen uttrykte hofrättsrådet *Karstens*, assessorn *Törnudds* och adjungerade ledamoten, notarien *Vilskmans*, ref., mening.

Hofrättsrådet *Perander* och adjungerade ledamoten, notarien *Antell* voro i öfrigt ense med flertalet, utom att nämde ledamöter ansågo parterne böra enhvar få vidkännas sina i saken hafda umgälder.

Simon Miettinen drog målet i revisionsväg under H. K. M:ts pröfning.

Genom den 10 maj 1892 gifven dom faststälde *k. senatens justitiedepartement* (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Nybergh* och *Sohlman*) hofrättens dom i målet.

27.

Är offert, gifven till affärsbiträde vid tillfälle då därjämte särskildt ombud för principalen finnes tillstådes, bindande, därest principalen inom utsatt tid godkänner anbudet?

Efter stämning å disponenten för Sandudd tapetfabriks aktiebolag Per Erik Färlander och handlanden Karl Adolf Grönholm till rådstufvurättens i Helsingfors sammanträde den 15 november 1890 anförde handlanden Frans Julius Holmgren: att borgenärerne i handlanden Holmgrens sons, handlanden Vilhelm Holmgrens till konkurs upplåtna bo vid sammanträde den 30 juni samma år beslutat att konkursmassan tillhöriga handelsvarulager jämte butikinventarier och genom inteckning säkerställd besittningsrätt till en af Vilhelm Holmgren på tre år hyrd handelslokal skulle för hand försäljas till den mestbudande; att sedan de vid sammanträdet närvarande personerna uppmanats att göra anbud, sådana framstälts af disponenten Färlander med 18,200 mark och af fabriksfirman F. J. Holmgren & C:o, hvilken innehades af handlanden Holmgren ensam och vid berörda sammanträde företräddts af handelsskolläraren J. Neander och handlanden Holmgrens affärsbiträde handlanden Hans Jacobson, med 18,210 mark; att borgenärerne först enat sig om att antaga bemälda firmas anbud, ifall firman förbunde sig att erlägga köpesumman på bestämd tid i tre skilda rater,

men att, enär Neander uppgifvit att firman icke godkände omordade villkor af orsak att firman uti ett tidigare till konkursmassan inlämnadt skriftligt anbud förbehållit sig att värkställa betalningen under årets lopp utan närmare uppgifna betalningsterminer, samt Färlander på gifven anledning yttrat att han varit villig att ingå på sagda villkor, om hans anbud hade godkänts, borgenärerne sedermera beslutat antaga Färlanders anbud; samt att denne därpå förklarar för handlanden Jacobsen i dennes egenskap af Holmgrens ombud att Holmgren finge öfvertaga Färlanders anbud, i hvilket afseende Färlander lämnat Holmgren betänketid till påföljande dag klockan tolf, jämte det Färlander bekräftat sitt yttrande med handslag och afgifvet hedersord. Men emedan disponenten Färlander detta oaktadt och fastän tidigare eller kort efter det Vilhelm Holmgren upplåtit sin egendom till konkurs öfverenskommelse träffats emellan Färlander och handlanden Holmgren om vidtagande af åtgärd därhän att konkursboets tillgångar icke skulle öfvergå till tredje man, om aftonen berörde den 30 juni till handlanden Grönholm försålt varulagret med inventarier och besittningsrätten till omförmälda lokal för ett pris af 25,000 mark, yrkade handlanden Holmgren, som inom den utsatta tiden godkänt Färlanders anbud, att antingen köpet emellan Färlander och Grönholm måtte återgå samt desse förpliktas att till handlanden Holmgrens fria förfogande ställa ej mindre omordade varulager jämte inventarier än berörda handelslokal eller, därest sådant ej kunde ske, Färlander åläggas att i skadestånd till handlanden Holmgren utgifva beloppet af den handelsvinst, 6,800 mark, Färlander genom ifrågavarande öfverlåtelse orättmätigt och handlanden Holmgren till förfång förskaffat sig.

Öfver käromålet hörd genmälte disponenten Färlander, att något slutligt aftal om öfvertagande utaf omförmälda af Färlander till konkursmassan gjorda anbud icke träffats mellan honom och handlanden Holmgren, hvilket framginge redan af den omständigheten att handelsskolläraren Neander och icke handlanden Jacobsen vid förenämnda borgenärs-sammanträde uppträdt såsom ombud för handlanden Holm-

gren samt att Färlander väl samtalsvis till Jacobsen yttrat att Holmgren finge öfvertaga berörda anbud, men att Jacobsen därvid uttalat såsom sin åsikt att handlanden Holmgren komme att afböja förslaget, hvilket Jacobsen dock lofvat delgifva honom. Och jämte det disponenten Färlander bestred att han med handlanden Holmgren träffat öfverenskommelse om gemensamt tillvägagående i syfte att tillgångarna i Vilhelm Holmgrens bo icke skulle öfvergå till tredje person, men medgaf att han sagda afton för uppgifvet pris öfverlätit varulagret med inventarierna och lokalen till handlanden Grönholm, ville Färlander, för den händelse att han vid tillfället värligen skulle gjort handlanden Holmgren förslag om öfvertagande af anbudet, göra gällande, att då ett anbud, åtminstone från allmän affärssynpunkt betraktadt, icke kunde likställas med köp, Färlander varit fullt befogad att på sätt som skett öfverlåta sin rätt till handlanden Grönholm, hvarför Färlander anhöll om förkastande af handlanden Holmgrens talan; i hvilket påstående handlanden Grönholm förenade sig under framhållande af att honom i motsatt fall komme att förorsakas stor förlust.

Af de i målet afhörda särskilda vittnena berättade handelsskolläraren *Neander*, bl. a., att vittnet vid bortgåendet från ifrågavarande borgenärssammanträde i Wilhelm Holmgrens konkurs upphunnit svaranden Färlander och därvid yttrat till denne att det varit genom en ren slump som hans anbud antagits samt att Färlander härtill genmält: „men så var jag också gentil och lofvade Jacobsen att Holmgren skulle få öfvertaga anbudet, som står för dem öppet till i morgon klockan tolf.“ Senare samma afton, då uppgörelsen svarandene emellan ingicks å restauranten „Kapellet“, hade vittnet äfven varit tillstädes och därvid erinrat Färlander om att det ej vore rätt af honom att då försälja affären, enär han lofvat handlanden Holmgren att hålla anbudet öppet för honom, men hade Färlander i anledning däraf endast förklarat, att han nog visste att det ej var rätt, men tillagt „affär är affär.“ Någon tid därefter och sedan käranden allaredan gjort anspråk på skadeersättning, hade vittnet åter sammanträffat å kapellet med disponenten Färlander, hand-

landen Jacobsen samt medlemmarne i direktionen för Sandudd tapetfabriks aktiebolag, målaremästarne Carlsson och Kronqvist och därvid erfarit att Färlander hemställt till direktionens afgörande huru han skulle förhålla sig gentemot handlanden Holmgrens omsförmälda anspråk samt blifvit tillrädd att erbjuda Holmgren en tredjedel af vinsten. I öfverensstämmelse härmed erbjöd Färlander vid tillfället åt handlanden Jacobsen sagda vinstandel utan att af denne erhålla något afgörande svar.

Målarenmästaren *Karl Konstantin Hellstén*: att disponenten Färlander vid direktionens för Sandudd tapetfabriks aktiebolag sammantråde den 2 juli 1890, hvilket jämväl vittnet öfvervarat, berättat att han, sedan det af honom vid sammanträdet med borgenärerne i Wilhelm Holmgrens konkurs gjorda anbud å massans färghandel antagits, erbjudit handlanden Jacobsen att för egen och handlanden Holmgrens räkning antaga sagda anbud och att Jacobsen följande dag lämnat Färlander det besked att handlanden Holmgren vore villig att öfvertaga anbudet. I anledning däraf och af Färlanders tillika gjorda meddelande att han samma afton som borgenärssammanträdet egde rum försålt affären till handlanden Grönholm med en vinst af 7,000 mark, hade vittnet afböjt Färlanders vid direktionssammanträdet uttalade önskan att få öfverlämna dessa medel till bolaget och i stället föreslagit att desamma skulle delas lika emellan bolaget och handlanden Holmgren, men blef direktionens beslut att Sandudd tapetfabriks aktiebolag skulle erhålla en tredjedel af vinsten och de öfriga två tredjedelarna delas jämt emellan disponenten Färlander å ena samt handlandene Holmgren och Jacobsen å andra sidan. Två dagar senare hade handlanden Jacobsen besökt vittnet och under åberopande af vittnets ofvanberörda förslag anhållit om vittnets medvärkan till att handlanden Holmgren måtte bekomma halfva vinsten, med antydning tillika att Jacobsens andel däri blefve högst obetydlig. På vittnets härom per telefon framställda förfrågan till Färlander hade denne svarat att direktionens beslut icke mera kunde ändras.

Såsom vittne i målet åberopades vidare handlanden Jacobsen, mot hvilken disponenten Färlander dock gjorde den anmärkning att han vore associerad med handlanden Holmgren och af sådan orsak jäfvig att vittna i målet.

Sedan såväl Holmgren som Jacobsen bestridt det gjorda jäfspåståendet under uppgift att Jacobsen endast vore anställd i Holmgrens tjänst med rätt till bl. a. fem procent af nettovinsten och Jacobsen därhos förklarat att han uti ingen händelse erhållit någon andel i vinsten af nu omtvistade köp, som vore Holmgrens enskilda affär, tilläts handlanden Jacobsen aflägga vittneseden, å hvilken han intygade bl. a., att svaranden Färlander vid sammanträdet i Wilhelm Holmgrens konkurs, vid hvilket vittnet i egenskap af „sakkännare“ varit å handlanden Holmgrens vägnar tillstådes, under det öfverläggningen om de gjorda anbuden å massans färghandel pågick, förklarat för vittnet att det vore fullkomligt likgiltigt, till hvilkendera parten borgenärerne beslöte sig för att sälja affären, „emedan“, såsom Färlanders ord fallit, „ni ju ändå får den, om jag också nu stannar för densamma.“ Innan vittnet aflägsnat sig, hade vittnet under samtal på tumanhand af Färlander fått ytterligare mottaga en på hedersord afgifven försäkran om att handlanden Holmgren finge öfvertaga affären i fråga på samma villkor som Färlander, emedan, såsom denne redan vid ett tidigare tillfälle aftalat med vittnet, affären ej borde öfvergå till någon annan konkurrent än käranden. Vittnet hade likväl icke kunnat utan öfverträdande af sin befogenhet gå in på anbudet, förrän vittnet varit i tillfälle att därom tillfråga handlanden Holmgren, hvarför vittnet förbehållit Holmgren anstånd till följande dag klockan tolf för afgifvande af definitivt svar. Härpå hade svaranden Färlander ingått och bekräftat sitt löfte med handslag. Då vittnet följande dag klockan elfva sammanträffat med Färlander å Kämps kafé och där meddelat Färlander att handlanden Holmgren beslutat antaga hans anbud, hade Färlander under beklagande af att affären ej mera kunde blifva af upplyst vittnet om att han redan föregående afton försålt färghandeln till handlanden Grönholm för 25,000 mark. Senare på förmiddagen samma

dag hade handlande Holmgren på tumannahand med disponenten Färlander haft en öfverläggning, efter hvars slut Färlander i närvaro af vittnet och byggmästaren Henrik Wilhelm Nordberg uppgifvit det parterne förlikt saken sålunda, att Holmgren skulle erhålla hälften af Färlanders försäljningsvinst. Påföljande dag hade vittnet jämte handelsskolläraren Neander för affärens slutliga uppgörande sökt upp disponenten Färlander, den de anträffat å restauranten „Kapellet.“ Upplyst om ändamålet med besöket hade Färlander emellertid förklarat, det direktionen för Sandudd tapetfabriks aktiebolag dåmera beslutat lämna handlanden Holmgren endast en tredjedel af vinsten å färghandeln, samt tillika låtit vittnet förstå att Holmgren finge „processa“ med Färlander, i fall han ej ville åtnöjas med nyssagda andel.

Genom utslag den 9 januari 1891 utlät sig *rådstufvurätten* i målet och

fann laglig utredning väl förekomma därom, att disponenten Färlander i anledning af det beslut. hvarigenom borgenärerne i Wilhelm Holmgrens konkurs vid den 30 juni 1890 hållet sammantråde antagit ett af honom med 18,200 mark gjordt anbud å konkursmassan tillhöriga varulager jämte bodinventarier och intecknade rätt till konkursmassans handelslokal framför ett i afseende å betalningsvilkoren mindre förmånligt och endast 10 mark högre anbud, som af handlanden Holmgren därvid framstälts af dennes vid tillfället bemyndigade ombud handelsskolläraren Neander, gifvit handlanden Holmgrens vid sammanträdet närvarande affärsbiträde Jacobsen löfte om att handlanden Holmgren finge öfvertaga Färlanders af borgenärerne godkända anbud samt det oaktadt och ehuru han på samma gång medgifvit handlanden Holmgren anstånd med aflämnande af svar härå till följande dag klockan tolf, i strid med denna sin frivilligt och utan förbehåll åtagna förbindelse, ännu samma dag till handlanden Grönholm försålt berörda egendom och inteckningsrätt för 25,000 mark eller således med en vinst för Färlander af 6,800 mark;

men alldenstund handlanden Jacobsen vid nämnda tillfälle icke varit bemyndigad att företräda handlanden Holm-

grens person samt det löfte, hvarigenom ifrågavarande köpeafstal skulle blifvit af disponenten Färlander inledt, följaktligen icke kunnat i och för sig tillskapa någon rättslig, å lag grundad förpliktelse för denne att gentemot handlanden Holmgren fullgöra berörda löfte, om ock en naturlig obligation i sådant afseende därigenom uppkommit;

för den skull och enär den i målet omtvistade frågan huruvida handlanden Holmgren inom den föreskrifna betänketiden lämnat sitt samtycke till öfvertagandet af Färlanders anbud samt därigenom enligt Holmgrens tanke åstadkommit att berörda afstal vunnit sin afslutning, vid antydt förhållande icke kunde tillmätas någon å sak värkande betydelse,

ty och då handlanden Grönholm äfven motsatt sig en återgång af det emellan honom och Färlander belevade köpet, hvilket af Grönholm i god tro ingåtts,

pröfvade rådstufvurätten rättvist förkasta handlanden Holmgrens i målet utförda talan såsom saknande stöd i lag

Uti sin till Åbo hofrätt ingifna vadelibell i målet framhöll handlanden Holmgren, bl. a., det rådstufvurättens såsom stöd för förkastande af Holmgrens talan angifna skäl att handlanden Jacobsen icke varit bemyndigad att vid ingåendet af ifrågakomna afstal med disponenten Färlander företräda Holmgrens person, icke kunde ega giltighet, då af handelsskoleläraren Neanders och Jacobsens vittnesmål framginge att den senare vid tillfället var närvarande såsom Holmgrens affärsombud samt Färlander själf förmält att han vid tidigare affärstransaktioner med handlanden Holmgren ansett Jacobsen icke allenast företräda Holmgrens person, utan till och med vara delegare uti den af Holmgren innehafda firman F. J. Holmgren & C:o.

Medels den 28 juli 1891 gifven dom, hvartill utan skiljaktighet bidrogo vicepresidenten *Ithimæus*, hofrättsrådet *Procopé*, assessorerne *Krakau* och *Nummelin* samt adjungerade ledamoten notarien *Stigzelius*, ref., fann *hofrätten* handlanden Holmgren, enär han ej gittat visa att köp afslutats emellan honom och disponenten Färlander angående ifrågakomna

egendom och besittningsrätt, icke hafva anfört skäl till ändring i det slut, hvori rådstufvurätten i saken stannat.

Handlanden Holmgren sökte på nedsatt revisionsskilling i underdånighet ändring i hofrättens dom.

Målet afgjordes i k. senatens *justitiedepartement* genom dom den 13 maj 1892, och lät senaten (senatorerne viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Lybergh* och *Sohlman*) vid hofrättens dom bero.

28.

Innehafvare af s. k. extra pension ålagd att återgälda pensionsmedel, som till henne utanordnats och af henne i god tro uppburits efter det den i pensionsbrevet bestämda tiden för pensionens utbetalande tilländagått.

Medels nådigt bref af den 6 augusti 1867 hade enkestatsrådinnan Gustava Wilhelmina Björkman, utöfver den henne och hennes för tiden minderåriga barn, sönerne Carl Edvard, Fredrik Wilhelm, Arvid Johan och Gustaf Leonard, samt dottren Gustava Matilda Björkman ur finska civilstatens enke- och pupillkassa tillkommande pension, tillagts på extra ordinarie pensionsstaten ett understöd af 800 mark om året att af statsrådinnan tillgodonjutas intill dess bemälda barn uppnått myndig ålder. Detta understöd uppbar statsrådinnan Björkman intill den första juli 1889, då vederbörande räntmästareadjoint i Nylands län, vid det statsrådinnan infann sig å ränteriet för att lyfta understödet för årets tredje kvartal, vägrade att vidare utbetala detsamma, emedan hennes yngsta barn, sonen Gustaf Leonard, allaredan den 29 september 1885 uppnått myndig ålder. I anledning häraf vände sig statsrådinnan Björkman till guvernören i länet med en skrift, däri hon framhöll att då oförsörjda döttrar till aflidne tjänstemän, hvilka varit delaktige i någon af landets enke- och pupillkassor, vore berättigade att uppbära pension jämväl efter det de uppnått tjugufem års ålder, något skäl icke finnes för en annan uppfattning beträffande stadgandena om extra pensioner. På denna grund anhöll statsrådinnan att få uppbära den henne tillagda extra pen-

sionen ej blott för det då förfallna kvartalet, utan äfven framgent, så länge hennes bemälda dotter, som vore född den 28 oktober 1853, lefde och förblef ogift.

Genom resolution den 14 september 1889 afslog guvernören statsrådinnan Björkmans omförmälda ansökning såsom stridande mot bestämmelserna i åberopade bref af den 6 augusti 1867.

K. senatens ekonomiedepartement. dit statsrådinnan i besvärsväg drog ärendet, utlät sig uti den 25 oktober 1889 gifvet utslag, att senaten, enär statsrådinnan Björkmans dotter redan den 28 oktober 1878 uppnått myndig ålder, fann skäl icke vara anförda till ändring i guvernörens öfverklagade resolution.

Sedermera yrkade landskamreraren i Nylands län Berndt Wilhelm Tornell å landskontorets i länet vägnar att emedan statsrådinnan Björkman i följd af vederbörande landtränsmästaradjoints förbiseende fått uppbära ifrågakomna extra pension äfven efter det hennes yngsta barn uppnått myndig ålder eller från och med den 10 oktober 1885 till den 1 juli 1888 med inalles 3,000 mark, statsrådinnan måtte åläggas att till länets ränteri återbära hvad hon sålunda obehörigen lyftat.

Efter det statsrådinnan Björkman uti affordrad förklaring på uppgifna skäl ifrågasatt guvernörens behörighet att handlägga ärendet, och guvernören uti den 20 februari 1890 meddelad resolution förvisat saken till vederbörlig domstol, lät stadsfiskalen i Helsingfors Otto Romillo Fredrik Albrecht, som förordnats att å kronans vägnar utföra målet, till rådstufvurätten i nämde stad instämma statsrådinnan Björkman samt yrkade på förut åberopade skäl hennes förpliktande att till kronan återbära sagda 3,000 mark med ränta.

I saken hörd, motsatte statsrådinnan Björkman sig att återbetala ifrågakomna af henne uppburna medel på den grund att desamma äfven för åren 1886, 1887, 1888 och 1889 varit upptagna bland statens utgifter uti de af k. senaten för dessa år uppgjorda statsförslag och kvartalsvis till statsrådinnan utanordnats samt därefter af henne i god tro

uppburits. Någon räntegodtgörelse ansåg statsrådinnan att uti ingen händelse borde ifrågakomma.

Rådstufvurätten afkunnade utslag i saken den 28 maj 1890 och

alldenstund omordade pensionsbelopp funnits upptagna uti storfurstendömet Finlands utgiftsstat för åren 1886—1889 under 9:de hufvudtiteln och extraordinarie pensionsstaten samt blifvit i laga ordning kvartalvis till statsrådinnan Björkman utanordnade,

för den skull och då stadsfiskalen Albrecht å kronans vägnar icke kunnat påstå att statsrådinnan vid lyftandet af pensionsbeloppen skulle varit in mala fide,

ansåg rådstufvurätten sig icke kunna ålägga henne att återbetala den fordrade summan, hvadan käromålet förkastades.

Å kronan förbehållet vad drog stadsfiskalen Albrecht målet under Åbo hofrätts pröfning, därå *hofrätten* genom den 27 mars 1891 gifven dom, hvilken uttrykte vicepresidenten *Ithimæus*', hofrättsrådet *Procopés*, assessorerne *Krakaus*, *Svinhufvuds* och *Kumlins* enhälliga mening, utlät sig och

emedan förenämnda nådiga bref af den 6 augusti 1867 tydligen innehölle att statsrådinnan Björkman egde åtnjuta ifrågavarande årliga understöd endast intill dess hennes barn uppnått myndig ålder, men statsrådinnan, oaktadt hennes yngsta barn uppnått denna ålder redan den 29 september 1885, därefter fortfarande uppburit sagda understöd med 3,000 mark;

ty och då den omständigheten att understödsbeloppet jämväl funnits upptaget i landets utgiftsstat för åren 1886—1889 så mycket mindre värkade å saken, som understödet fått däri inflyta med det förbehåll åberopade nådiga bref bestämde,

pröfvade hofrätten rättvist, med ändring och upphäfvande af rådstufvurättens utslag härutinnan, ålägga statsrådinnan Björkman att genast emot behörigt kvitto till Nylands läns ränteri återbära berörda 3,000 mark,

hwaremot i öfrigt eller såvidt stadsfiskalen Albrechts å kronans vägnar väkta anspråk på ränta å de nu utdömda

medlen samt ersättning för rättegångskostnaden af rådstufvurätten underkänts, vid dess utslag fick bero.

Hofrättens dom underställdes af statsrådinnan Björkman i underdånighet H. K. Mt:s pröfning, därvid statsrådinnan bl. a., biläggande utredning om att advokatfiskalsämbetet i Åbo hofrätt mot särskilda ämbets- och tjänstemän vid länestyrelsen i Nylands län och revisionskontoret utfört talan om deras åläggande att ersätta kronan den förlust kronan genom „de olagliga utbetalningarna“ af ifrågavarande pensionsbelopp åsamkats, förmenade att det mot henne anhängiggjorda ersättningsmålet icke borde afgöras innan det genom laga kraft vunnet utslag i omförmälda fiskaliska mål ådagalagts att tjänstemännen vid länestyrelsen genom medlens utbetalande gjort sig skyldige till felaktigt förfarande, samt, därest målet i dess dåvarande skick toges under pröfning, att i alla händelser det till statsrådinnan Björkman utbetalade understödet, såsom en henne förlänad nådegåfva, icke kunde henne lagligen fräntagas.

Då målet föredrogs i k. senatens *justitiedepartement*, fann senaten (senatorerne, viceordföranden friherre *Palmén*, *Cederholm*, *Björkstén*, *Nybergh*, *Hornborg* och *Gylling*) statsrådinnan Björkman icke hafva anfört skäl till ändring i hofrättens dom.

Senatorn *Hougborg* pröfvade rättvist, med upphäfvande af hofrättens öfverklagade dom, låta förblifva vid rådstufvurättens i saken afkunnade utslag.

Senatens dom är gifven den 25 maj 1892.

29.

Twist om aföning mellan operadirektör och sångare, som efter det kontrakten med sällskapets öfriga medlemmar och dess kapellmästare upphört att gälla, men innan den tid tilländagått, för hvilken han själf varit engagerad, begifvit sig ur landet.

På teaterdirektören August Arppe till rådstufvurättens i Helsingfors stad sammanträde den 18 juli 1890 ågången stämning anförde operasångaren Georg Koch-Englis, att Koch-

Englis på grund af en mellan honom och Arppe under april och maj månader 1889 förelupen skriftväxling tagit anställning såsom sångare vid Arppes operasällskap, „inhemska operasällskapet“, för tiden från den 1 september samma år till den 1 juni 1890 mot en aflöning af 500 mark i månaden och tio procent af operasällskapets nettovinst. I enlighet med ett af direktören Arppe under sagda sällskaps vistelse i staden Nikolaistad den 30 mars 1890 utfärdadt anslag¹⁾ hade han vid utgången af april månad samma år upplöst sällskapet, men vägrat att till käranden erlægga den honom för maj månad tillhörande aflöning. Operasångaren Koch-Englis yrkade förty direktören Arppes förpliktande att till honom i sådant afseende utbetala 500 mark jämte ränta.

I saken hörd, medgif direktören Arppe att han genom korrespondens med käranden ingått ofvanomordade aftal, men uppgaf Arppe därjämte ej mindre att parterne vid ett personligt sammanträffande i staden Leipzig under sommaren 1889 öfverenskommit att bestämmelserna i det formulär till kontrakt, som Arppe vid enahanda aftal plägade begagna och enligt hvilket Koch-Englis' anställning hos Arppe komme att fortfara till „den 1 maj, eventuelt 1 juni 1890“, skulle vara för dem bindande, än att Arppe, medan operasällskapet sedermera upphöll sig i Nikolaistad genom förberörda anslag tillkännagifvit för dem af sällskapets medlemmar, hvilka enligt kontrakt voro anstälde till „1:sta maj (eventuelt 1 juni) 1890“, att deras kontrakt från den 1 maj upphörde att gälla. I följd häraf hade direktören Arppe under förutsättning att nyssnämnda, emellan honom och käranden träffade öfverenskommelse varit gällande, ansett äfven käranden hafva blifvit genom sagda anslag från och med den 1 maj 1890 uppsagd från sin anställning vid operasällskapet. Men alldenstund käranden bestridt berörda öfverenskommelse samt direktören Arppe icke kunde leda den samma i bevis, förmälte sig Arppe vilja grunda sitt rätts-

¹⁾ Anslaget var af följande lydelse: „Härmed underrättas de resp. medlemmar af inhemska operasällskapet, som enligt sina kontrakt äro engagerade „till 1:sta maj (eventuelt 1 juni) 1890“, att deras resp. kontrakt från den 1 maj upphöra att gälla.“

förhållande till kändanden på det ursprungliga, genom omordade brefväxling ingångna aftalet, i enlighet hvarmed Koch-Englis' anställning hos Arppe varit gällande till den 1 juni 1890. Vid sådant förhållande och då merberörda anslag åsyftat endast de medlemmar af sällskapet, hvilka varit anställda vid detsamma till den 1 maj, eventuellt den 1 juni 1890, hade kändanden icke egt anse sig hafva blifvit till den 1 maj 1890 uppsagd. Det oaktadt afreste kändanden redan under maj månad från landet utan att därtill hafva utvärkat sig direktören Arppes tillstånd eller därom ens under rättat Arppe samt sålunda satt honom ur stånd att draga nytta af kändandens medvärkan vid de teaterföreställningar Arppe under samma månad anordnat i Borgå stad. Direktören Arppe ansåg förty kändanden icke vara berättigad att utbekomma lön för maj månad 1890 och anhöll att käromålet måtte förkastas.

Kändanden åberopade såsom vittnen i målet jurisutriusquekandidaten Ernst Borenius och kapellmästaren Karl Gustaf Sjöblom, af hvilka den förre intygade att han, på uppdrag af kändanden, i början af maj månad 1890 besökt svaranden Arppe för att inkassera kändandens lön för april månad. Därvid hade vittnet tillika tillsport svaranden, när kändanden kunde påräkna att utfå sin lön för maj månad, hvartill svaranden, afböjande, yttrat det operaföretaget ju vore afslutadt och kändanden likasom öfriga operamedlemmar uppsagd genom anslag.

Kapellmästaren Sjöblom berättade att han såsom sådan haft anställning vid Arppes operasällskap ända till dess detsamma på grund af det i Vasa uppsatta anslaget blifvit upplöst den 1 maj 1890. Därefter hade svaranden dock réengagerat några af sällskapets medlemmar, enligt vittnets uppfattning uteslutande för dramatiska föreställningar, enär några mera betydande sång- eller operakrafter icke förefunnos bland dessa medlemmar.

Uti den 12 september 1890 afkunnadt utslag fann *råd-stufvurätten* utredt vara

att direktören Arppe anställt operasångaren Koch-Englis vid sitt operasällskap i Helsingfors för tiden från september

månad 1889 till utgången af maj månad 1890 mot en öfverenskommen aflöning af 500 mark i månaden och tio procent af operasällskapets nettovinst samt

att direktören Arppe redan den 1 i nästnämnda månad upplöst sällskapet;

i anseende hvartill och enär direktören Arppes anspråk att Koch-Englis bort ställa sig till Arppes förfogande äfven under nästsagda månad, då några operor i anseende till sällskapets sammansättning för tiden icke vidare kunnat utföras, ej egde något stöd i det emellan Arppe och Koch-Englis träffade aftalet,

pröfvade rådstufvurätten rättvist ålägga direktören Arppe att genast, mot undfående af fullständigt betalningsbevis, till operasångaren Koch-Englis utbetala dennes aflöning för maj månad 1890 med sex procents årlig ränta samt att med 80 mark godtgöra Koch-Englis för rättegångskostnaderna.

Direktören Arppe drog i vadväg målet under Åbo hof-rätts pröfning, därå *hofrätten*, hvarest muntligt förhör i målet egde rum, uti den 25 mars 1891 gifven dom yttrade sig

det hade väl direktören Arppe i *hofrätten* anhållit om anställande af ytterligare muntligt förhör inför *hofrätten* eller att målet måtte återförvisas till rådstufvurätten, på det han blefve i tillfälle att genom vittnesmål af särskilda namngifna personer styrka, utom annat, att såväl före utförandet af omordade anslag som jämväl därefter intill den 1 maj 1890 bland operasällskapets medlemmar fråga förevarit om att en del af dem skulle under sistsagda månad fortsätta sällskapets värksamhet, samt att operasångaren Koch-Englis om nyssnämnda omständighet icke saknat kännedom, äfvensom att enskilda sångstycken och delar af operor kunnat under berörda månad gemensamt med Koch-Englis utföras af de utaf sällskapets medlemmar, hvilka vid detsamma kvarstått,

men emedan den af direktören Arppe sålunda erbjudna bevisningen icke vore å saken värkande, afslogs Arppes öförmälda anhållan och togs målet under slutlig pröfning. Därvid fann *hofrätten* direktören Arppe så mycket mindre

hafva anfört skäl till ändring i rådstufvurättens motvädjade utslag, såvidt Arppe därigenom ålagts att till Koch-Englis utbetala dennes aflöning för maj månad 1890, som utredt blifvit att Arppe uppsagt Koch-Englis från dennes anställning vid operasällskapet från den 1 i berörde månad samt

Arppes ändringsansökning ej håller i öfrigt föranleda annan rättelse i sagda utslag än att han af hofrätten befriades från skyldigheten att till Koch-Englis erlägga högre ränta å dennes tillgodohafvande än fem procent om året, beräknadt från lagsökningsdagen den 18 juli 1890 tills full betalning skedde.

Domen uttryckte assessorerna *Krakaus*, *Nummelins* och *Kumlins*, ref., samt adjungerade ledamoten notarien *Procopés* mening.

Vicepresidenten *Ithimæus* instämde i referentens yttrande beträffande direktören Arppes begäran om rådruum att i saken få föreställa vidare bevisning;

men emedan operasångaren Koch-Englis påstått att aftalet mellan honom och direktören Arppe varit sådant, att Koch-Englis därigenom emot den betingade aflöningen anstälts hos Arppe intill utgången af maj månad 1890 samt följaktligen icke varit berättigad att, på sätt Koch-Englis likväl gjort, utan Arppes särskilda begifvande i början af samma månad begifva sig ur landet,

pröfvade vicepresidenten för sin del rättvist upphäfva det motvädjade utslaget och förkasta Koch-Englis i målet utförda talan.

På nedsatt revisionsskilling understälde direktören Arppe målet i underdånighet H. K. Mt:s afgörande.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitiedepartement*, utlät sig senatens pluralitet (senatorerna, viceordföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Sohlman* och *Streng*) att

emedan enligt omförmälda anslag endast de medlemmar af direktören Arppes operasällskap, hvilka varit vid sagda operasällskap vilkorligen engagerade till den 1 maj, eventuelt den 1 juni 1890, blifvit från den 1 maj uppsagda, samt

operasångaren Koch-Englis, enär han, såsom han själf uppgifvit, varit af Arppe anställd till den 1 juni 1890, förty icke egt på grund af nämnda anslag före nästsagda tid lämna sin anställning hos Arppe,

men Koch-Englis, hvilken icke ens gittat påstå att han annorledes blifvit af Arppe uppsagd, emellertid och utan att utvärka sig tillstånd därtill redan under maj månad berörda år begifvit sig ur landet,

pröfvade senaten rättvist, med ändring af hofrättens dom och rådstufvurättens utslag, såvidt direktören Arppe ålagts till operasångaren Koch-Englis utbetala aflöning för sistsagda månad jämte ränta därå och ersättning för rättegångskostnaden, förkasta Koch-Englis' härom utförda talan.

Senatorn *Nybergh* fann direktören Arppe icke hafva anført skäl till ändring i hofrättens dom, vid hvilken senatorn därför lät bero, jämte det Arppe kändes skyldig att med 60 mark godtgöra Koch-Englis dennes i k. senaten hafda kostnader.

Senatens dom är gifven den 23 maj 1892.

30.

Är aftal, hvarigenom en person utfäst sig att till innehafvaren af offentlig syssla utgifva viss ersättning, i händelse den sistnämde tager afsked från densamma och promittenten varder till beställningen utsedd, rättsligt giltigt?

Den 15 mars 1886 träffade för tiden brofogden i Kexholms sockens och Kaukola kapells länsmansdistrikt Petter Häyrén med gästgifvaren Johan Sihvo sådant aftal, att Johan Sihvo, därest Petter Häyrén skulle anhålla om afsked från berörda befattning och densamma blefve ombetrodd åt Sihvo, till Petter Häyrén under hans återstående listid årligen utbetala 180 mark, å hvilket åtagande Johan Sihvo till Häyrén utfärdade en sålydande skriftlig förbindelse:

„Siltavouti varanimismies Pietari Häyrénille maksan minä hänen elinaikanansa vuosittain Satakahdeksankym-

mentä (180) markkaa vuodessa ilman korkoa, joka tämän kautta vakuutetaan. Kaukolassa Maaliskuun 15 päivänä 1886

Juhó Juhonp. Sihvo.“

(Sigill).

Petter Häyrén tog härå afsked från nämnda syssla och den 29 mars 1886 utnämndes Johan Sihvo till hans efterträdare.

Sedermera lät Petter Häyrén till 1889 års lagtima höstting i Kexholms sockens och Kaukola kapells tingslag instämma Johan Sihvo med yrkande att då Sihvo af hvad Häyrén på grund af ofvanomordade öfverenskommelse tillborde lämnat för åren 1886 och 1887 oguldet 38 rubel 50 kopek samt erlagt å beloppet för 1888 endast 2½ tunna råg, som motsvarade 45 mark, Johan Sihvo måtte åläggas utgifva Häyrén för berörda tre år ännu tillkommande 38 rubel 50 kopek och 135 mark jämte ränta å dessa medel från lagsökningsdagen.

Öfver käromålet hörd genmälde Johan Sihvo att Petter Häyrén, under uppgift att han ej ärnade taga afsked från sin innehafda brofogdetjänst förmått Sihvo att ingå på omordade aftal och utfärda ifrågakomna förbindelse; men emedan Petter Häyrén, enligt hvad Sihvo sedermera erfarit, vid den tid öfverenskommelsen träffades varit tvungen att anhålla om afsked af orsak att Häyrén ej längre förmått sköta sin tjänst, ansåg Johan Sihvo Petter Häyrén hafva svikligen förledt Sihvo att uthändiga berörda förbindelse, hvarför Johan Sihvo, som vidgick att han icke erlagt till Petter Häyrén af förbindelsens innehåll mera än hvad denne uppgifvit, påstod käromålets förkastande.

Af de i målet hörda vittnena intygade kronolänsmanen Berndt Söderström att efter det han i januari 1886 såsom för tiden t. f. kronolänsman i förenämnda distrikt erfarit att Petter Häyrén plägade låta utföra de honom åliggande förrättningar genom af honom själf antagna ställföreträdare och af sådan anledning tillhållit Häyrén att antingen själf sköta sin tjänst eller taga afsked, hade Häyrén förmått sig för sina dåliga ögon vara tvungen till det senare, men uppmanat vittnet att rekommendera Johan Sihvo till Häy-

réns efterträdare. Efter att hafva inhämtat upplysningar om Sihvos lämplighet för sysslan, hade vittnet hos guvernören förordat honom till densammas erhållande, hvilket äfven sedermera skedde. Därjämte tillade vittnet att då Johan Sihvo besökt vittnet för att erbjuda sig till brofogdetjänsten, vittnet upplyst honom om att Petter Häyrén genast måste taga afsked.

Uti den 30 april 1890 afkunnadt utslag förklarade *häradsrätten* Petter Häyrén och Johan Sihvo icke hafva varit berättigade att aftala om öfverlåtelse af sagda brofogdesyssla samt att omordade betalningsförbindelse förty vore olaglig;

i anseende hvartill häradsrätten pröfvade rättvist förkasta Petter Häyréns talan, men med afseende å sakens beskaffenhet kvittades rättegångskostnaderna parterne emellan.

Viborgs hofrätt, under hvars pröfning Petter Häyrén drog saken, utlät sig i den 15 april 1891 gifven dom, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo hofrättsråden *Tammlander* och *Perander*, ref., assessorn *Berner* samt adjungerade ledamoten notarien *Wilskman*; och

alldenstund Johan Sihvo uti omförmälda förbindelse af den 15 mars 1886 åtagit sig att till Petter Häyrén under dennes återstående lifstid erlägga 180 mark årligen,

äfvensom samma förbindelse, enligt parternes öfverenskommelse, skulle träda i kraft i fall Häyrén toge afsked från sin då innehafda brofogdesyssla och denna ombetrod-des Sihvo;

för den skull och enär dessa förutsättningar inträffat samt Johan Sihvo icke styrkt att han blifvit svikligen förledd att utfärda förbindelsen,

pröfvade hofrätten rättvist, med upphäfvande af häradsrättens utslag, ålägga Johan Sihvo att till Petter Häyrén emot kvitto genast utbetala för tiden till och med år 1888 fordrade 38 rubel 50 kopek, antingen i ryskt mynt eller i finskt efter vid betalningstiden gällande kurs, samt därhos 138 mark finskt mynt äfvensom att å dessa medel gälda fem procents ränta, räknadt från den 28 november 1889,

hvarutom Johan Sihvo skyldigkändes att godtgöra Petter Häyrén för hans kostnader i häradsrätten med 20 mark.

I hofrättens dom sökte Johan Sihvo i revisionsväg ändring hos H. K. Mt.

Då målet föredrogs i *k. senatens justitiedepartement*, yttrade sig senatorn *Streng*, det senatorn ansåg skäl icke vara förebragta till ändring i hofrättens dom, vid hvilken senatorn förty lät bero.

Senatorn *Sohlman* fann väl hurusom Johan Sihvo genom ifrågavarande aftal utfäst sig att, såframt Petter Häyrén toge afsked från sin vid tiden innehafda brofogdesyssla och densamma ombetroddes Johan Sihvo, till Häyrén årligen under hans återstående lifstid utbetala 180 mark,

men emedan så beskaffadt löfte från Johan Sihvos sida, med hänsikt särskildt till de för löftets fullbordan gjorda olämpliga vilkor, icke lagligen kunde anses vara för Johan Sihvo bindande,

pröfvade senatorn rättvist att, med uppbäfvande af hofrättens öfverklagade dom, låta bero vid det slut, hvori häradsrätten i saken stannat.

Senatorerne *Nybergh*, *Björkstén* och viceordföranden friherre *Palmén* instämde enhvar i senatorn *Sohlmans* yttrande.

Senatens dom är gifven den 23 maj 1892.

31.

Är värnepliktig, som på grund af förfallolös utevara från uppbåd blifvit dömd till aktiv militärtjänst, men efter inträdet i tjänsten råkat i sådant familjeförhållande, som utgör grund till befrielse från aktiv tjänstgöring, berättigad att tillgodonjuta slik befrielse?

Uti en till uppbådsnämnden i Uleåborgs läns andra uppbådskrets den 23 oktober 1891 ingifven skrift anhöll skarpskytten vid Uleåborgs skarpskyttebataljon *Esaias Stafsansson Rapakkola* att på grund af förändrade familjeförhållanden varda befriad från aktiv krigstjänst. Genom den 26 i samma månad meddelad resolution utlät sig uppbådsnämnden, att

som sökanden, hvilken vid 1887 års uppbåd för sjukdom erhållit uppskof till följande år, då utan anmaldt förfall uteblifvit från besiktning och i följd däraf, jämlikt §§ 112 och 113 i V. L., förvärvat rättigheten att åtnjuta de fördelar berörda lag medgifver,

altså förkastades ansökningen.

Öfver uppbådsnämndens beslut anförde Esaias Rapakola besvär hos länenämnden och framhöll härvid hurusom § 113 i V. L. stadgade att från uppbåd uteblifven värnepliktig skall „såsom om han uttagit lott, som förpliktat till aktiv tjänst“, anställas vid de stående trupperna. Då § 26 i sagda lag emellertid innehölle att till tjänst uppbådad värnepliktig, hvilken genom senare inträffad händelse kommit i sådant familjeförhållande, som utgör grund till befrielse från aktiv tjänstgöring, skall därifrån befrias, borde detta stadgande med afseende å åberopade § 113 vara tillämpligt äfven å den, som i följd af förfallolös utevara från uppbåd genom domstols utslag förpliktats till aktiv tjänst.

Länenämnden yttrade sig uti ett den 12 december 1891 i ärendet meddeladt utslag, och

emedan den, som förfallolöst uteblifvit från uppbådstillfälle, jämlikt § 49 uti nådiga instruktionen för uppbåds- och länenämnderna af den 21 juli 1880, icke egde tillgodonjuta befrielse från värnepliktens fullgörande,

lät länenämnden vid uppbådsnämndens resolution bero.

Esaias Rapakkola drog ärendet genom underdåniga besvär under H. K. M:ts pröfning.

Då saken afgjordes i *k. senatens justitiedepartement*. fann senaten sökanden icke hafva anført skäl till ändring i länenämndens utslag, vid hvilket förty, med stöd af § 112 V. L. och det af länenämnden åberopade stadgande, fick förblifva.

Senatens utslag, hvartill utan meningsskiljaktighet bidrogo senatorerne, vicedföranden friherre *Palmén*, *Björkstén*, *Hougborg*, *Sohlman*, *Streng* och *Gylling*, är gifvet den 8 februari 1892.

Försök till kort framställning af läran om köp enligt finsk rätt.¹⁾

Med köp förstås i det följande rättsärenden angående öfverlåtelse, mot vederlag, af eganderätt till konkreta saker. Framställningen skall omfatta såväl sådana föryttringar (kreditköp, borgande), vid hvilka vederlaget utgöres af en gäldsförbindelse (löfte om framtida prästation af en blott till beskaffenhet och mängd bestämd sak) som sådana, vid hvilka vederlaget består i öfverlåtelse af eganderätt till en konkret sak, vare sig penningar (kontantköp) eller annat (byte, skifte).

Däremot skall här icke behandlas reglerna angående

¹⁾ Följande uppsats, som i hufvudsak återgiver innehållet af akademiska föreläsningar, hållna under läsåret 1892—93, är afsedd företrädesvis för jurisstuderande, och detta har bestämt dess plan. Framställningen omfattar således både sådana delar af ämnet, angående hvilka någon meningskiljaktighet icke torde förefinnas, och sådana, hvilka såsom tvist underkastade skulle erfordrat särskild utredning: mycket, som förut blifvit af andra framställt, upptages här, annat, som afviker från gängse läror, har icke kunnat med nödig omständlighet utvecklas. Vid uppsatsens utarbetande har utom nedan citerad litteratur anlitats föreläsningar af professorerne E. V. Nordling och friherre R. A. Wrede; som dessa föreläsningar icke blifvit i tryck offentliggjorda, har det emellertid icke kunnat komma ifråga att angifva i hvad mån framställningen afviker från där uttalade åsikter eller med dem öfverensstämmer. — Där frågor förekomma, som af förf. på annat ställe behandlats, har detta angifvits; men det har icke befunnits nödigt att med särskild utförlighet meddela de skäl, på hvilka tidigare uttalade åsikter ansetts böra uppgifvas eller kunna vidhållas.

Skälet därtill, att en uppsats, som framträder med så ringa anspråk, på detta sätt offentliggöres, är det, att man hoppats det jurister, som behagade uppmärksamma skriften, ville så begå, att de briter och fel, som däri varnats, kunde, dess uppgift till fromma, framdeles afhjälpas och rättas.

vare sig cession af fordran eller stiftande och öfverlåtelse af begränsade sakrätter; de förra hafva sin plats uti obligationsrättens allmänna del, de senare meddelas lämpligen vid framställningen af de särskilda sakrätterna. Ej håller skall här utvecklas läran om sådana rättsärenden (leverans-aftal), genom hvilka man förbinder sig att framdeles, mot erhållande af en blott till beskaffenhet och mängd bestämd sak, prästera en annan på enahanda sätt bestämd ¹⁾).

Köpets rättsvärkan i allmänhet.

1. Angående köpets rättsvärkan hafva olika meningar gjort sig gällande.

Den romerskrättsliga doktrinen, hvars uppfattning fått uttryck i flera länders lagstiftning, lär att köpet gifver upphof åt två obligationer: den ena innebär köparens förpliktelse att utgifva köpeskillingen, den andra säljarens att åt köparen genom ett nytt rättsärende öfverlåta eganderätten till den sålda saken. Det nya rättsärende, som säljaren är skyldig företaga, kallas tradition och eger rum sålunda att saken, med förklaring att eganderätten öfverlåtes, öfverlämnas åt köparen. Dock anser doktrinen att traditionen kan värkställas äfven sålunda, att saken förblifver i säljarens värjo, men denne förklarar att han framgent skall innehafva den för köparens räkning; en sådan förklaring nämnes *constitutum possessorium*.

Den finska rätten innehåller icke något uttryckligt stadgande om traditionens nödvändighet för öfverlåtelse af eganderätt genom köp, och rättslärde, som tolkat 1734 års lag, hafva, på få undantag när, hyllat åsikten att eganderätt till

¹⁾ Det förbises ej att lagens stadganden om köp kunna komma till användning i fall, som här icke uppmärksammas, t. ex. vid öfverlåtelse af s. k. firma, patenträtt, författarerätt, aktierätt, växelrätt o. s. v.; men deras tillämpning är då icke af lagen uttryckligen påbjuden, utan beror af tolkning. Det harsynts ändamålsenligt att begränsa framställningen så, att den må omfatta endast sådana rättsärenden hvilka lagens stadganden om köp tydligen äsyfta.

en sak kan genom köp öfverlätas utan att saken öfverlämnas; denna uppfattning, som helt visst allmänt tillämpats vid rättskipningen, torde numera vara förhärskande både i Sverige och Finland¹⁾. Enligt densamma kunna altså kontrahenterna, om de vilja, genom aftal låta eganderätten omedelbart öfvergå. Men däraf att detta är möjligt, får naturligtvis icke slutas att de alltid velat det. Då, såsom oftast torde vara fallet, kontrahenterne själfva icke uttryckligen afgjort frågan om eganderättens öfvergång, beror dess besvarande af tolkning.

Härvid bör främst skiljas emellan köp af lösöre och köp af fastighet.

Lösöreköpets värkan åter bör enligt lagens stadganden bedömas med hänsyn därtill om aftalet är köp på kredit (9: 8 H. B.) eller köp mot kontant (1 cap. H. B.)

Har säljare af lösöre beviljat kredit, så likställes han af lagen med försträkningsgifvare och bör likasom sådan anses hafva förklarat att han afstått eganderätten till den utborgade varan mot den andres förbindelse att framdeles betala utfäst köpeskilling. Men om rättsärendet icke tydligt angifvits såsom kreditköp, kan detta ej antagas med mindre särskilda omständigheter tala därför. En sådan omständighet är den att säljaren tillåtit köparen att omhändertaga varan: detta berättigar i allmänhet köparen att anse det säljaren beviljat honom kredit. Traditionen har således sin betydelse däri, att den är ett viktigt indicium för att kreditköp egt rum²⁾. Dock kunna, såsom framdeles skall visas, skäl föreligga, som äfven i detta fall göra ett sådant antagande oberättigadt

Om nu varan icke bör betraktas såsom utborgad, kan eganderätten, då ju säljarens afsikt själfallet är att i stället för en sak få en annan, icke anses vara af honom öfver-

¹⁾ Se Schrewelius § 143.

²⁾ Angående besittningsförhållandets betydelse ifall af tvist emellan köparen och säljarens borgenärer, se nedan sid. 399. — Jfr Torp, Dansk Tingsret (1892) s. 329 och Ussing, Lösöres Overdragelse, Tidskr. for nordisk Retsvidenskab III (1889) s. 181 ff. — Jfr Dens., Ibid. VI (1893) hft. 3, s. 338 ff.

låten med mindre priset betalats. Har köparen, då han ingått köpet, öfverlåtit vederlaget, så är varan hans, annars icke ¹⁾).

Om ett afstal afser kreditköp eller kontantköp, kan för de fall, då kontrahenterna ej tydligen uttalat sig, icke afgöras genom en allmän regel, utan måste i hvarje särskildt fall bedömas enligt sakens omständigheter; och möjligt är att dessa ofta gifva anledning till tvekan. Men om varan antingen krediterats eller ock betalats kontant, torde något tvifvel icke kunna uppstå därom att eganderätten öfvergått.

Frågan om eganderättens öfvergång synes följaktligen, så vidt den sålunda i allmänhet kan afhandlas, böra besvaras på följande sätt: köp af lösöre kommer till stånd därigenom, att köparen antingen betalar det betingade priset eller afger den betingade gäldsförbindelsen; och då köpslutet kommit till stånd, öfvergår eganderätten, därest ej annat ur aftalet framgår, genast ²⁾).

Vanligtvis afgifva kontrahenterna icke sina förklaringar samtidigt. Antaget att säljaren först gör sitt anbud, så uppstår frågan hvilken betydelse detta har innan köparen förklarat sig. Säljaren bör stå vid sitt ord och är således bunden af sitt anbud. ³⁾ Anbudet kan betraktas såsom en villkorlig öfverlåtelse: eganderätten öfvergår först då köparen uppfyllt villkoret; men därförut får säljaren, innan tiden för villkorets fullgörande är förlupen, ej företaga något, som skulle hindra köpet att komma till stånd ⁴⁾. Köparens anbud är likaså bindande; det värkar, om det afgifves först,

¹⁾ Att eganderättens öfvergång beror däraf, att priset betalats eller krediterats, har af de romerska juristerne nogsamt framhållits, men af den romerskrättsliga doktrinen ej tillräckligt betonats. — Se uppsatser uti Naumanns tidskr. 1867, s. 235, 412, 625, 753.

²⁾ Att i vissa fall eganderätten öfvergår senare, skall framdeles visas; jfr sid. 47 ff.

³⁾ Frågorna, huru länge anbud binder och om anbud kan göras gällande mot tredje man, skola framdeles behandlas; se sid. 347, 403.

⁴⁾ Jfr Windscheids framställning om s. k. suspensiva villkor, Pandekten (1891) I 244. Stobbe, Handbuch des deutschen Privatrechts III (1878) s. 88.

antingen såsom en vilkorlig öfverlåtelse eller en vilkorlig förbindelse ¹⁾).

Ofta inträffar att säljarens förklaring afser kontantköp, men köparens kreditköp, att säljaren har utbudt sin vara utan att bevilja kredit och att köparen har förklarat sig nöjd med varan och villig att betala priset, men ännu ej betalat. Här föreligga två anbud, men som de icke öfverensstämman, har något köpslut ej kommit till stånd ²⁾. Hvardera kontrahenten är emellertid bunden: säljaren kan ej draga sig tillbaka, innan köparen hunnit betala, köparen icke, innan säljaren kunnat förklara om han vill utborga varan.

2. Enligt en, såsom det synes, allmänt hyllad uppfattning kan köpet enligt svensk-finsk rätt ³⁾ medföra en annan rättsvärkan än den här angifna, nämligen den, att för säljaren uppstår en personlig, obligatorisk förbindelse att framdeles öfverlåta eganderätt. Om den ena eller den andra värkningen skall inträda, beror, säges det, af kontrahenternas vilja; emellertid framhålles, att det endast då särskilda omständigheter tala därför kan antagas att kontrahenterna velat åstadkomma obligatorisk värkan. De fall, då sådana omständigheter kunna anses föreligga, skola framdeles särskildt beaktas ⁴⁾. Här må angående antydda åsikt anföras endast följande:

¹⁾ Betalar köparen penningar, så öfvergår eganderätten till dem, ehuru vederlaget icke af säljaren öfverlåtits, så snart penningarna så sammanblandats med säljarens penningar, att de icke kunna från dem urskiljas, jfr nedan sid. 388.

²⁾ Säljaren har icke frågat: vill du betala? utan: betalar du?

³⁾ Se Hammarskjöld: Några anmärkningar om köp, leveransafstal och arbetsbeting (Tidsskrift för Nordisk Retsv. 1893, 1 hft). Äfven norska och danska författare, hvilka icke anse tradition erforderlig för eganderätts öfverlåtelse genom köp, antaga att köpet kan värka obligatoriskt; flere anse att det företrädesvis värkar så. Se härom Lassen, Dansk Obligr. Spec. Del. (1889) s. 5. — Aubert, Obligr. Spec. Del. Bd. I (1890) s. 60 ff. — Hagerup, Om köb och Salg (1884) s. 165 ff.

⁴⁾ Ett sådant fall är det ofvan berörda, då säljaren gjort anbud utan att bevilja kredit och köparen låfvat erlægga det betingade priset, men ännu icke betalat. Göres icke skilnad emellan kredit- och

Om säljaren, oaktadt köparen fullgjort hvad honom ålegat, tredskades att genom öfverlåtelseförklaringens afgifvande fullgöra sin obligatoriska förbindelse och köparen ginge till rätta, så kunde det väl icke komma i fråga att säljaren, innan honom genom dom ålades att utgifva saken, skulle genom särskild dom åläggas att afgifva någon ny förklaring, utan domen angående sakens utgifvande skulle väl antagas ersätta den uteblifna öfverlåtelsen. Men domen kan icke skapa en rätt, som ej finnes; den kan icke säga att säljaren skall vara egare, utan blott att han är egare; uttalandet om eganderätten är icke domslut, utan domskäl. Då nu detta domskäl icke kan stöda sig på annat än den förklaring, som säljaren värligen afgifvit, så synes det vara naturligare att anse denna innebära en öfverlåtelse än att anse den hafva gifvit upphof åt en förbindelse att framdeles företa en öfverlåtelse.

Det bör således städse, då det kan blifva fråga om att genom köpslut skulle för köparen uppstått blott en obligatorisk rätt, beaktas att härmed i själfva verket icke menas att för eganderättens öfvergång skulle erfordras någon ny öfverlåtelseförklaring. Hvad uttrycket „obligatorisk rätt“ här i främsta rummet afser, är det, att eganderätten icke öfvergår i och med säljarens förklaring, utan först med någon senare händelse.

3. Värkan af lösöreköp beror således väsentligen där-af om aftalet bör anses såsom kreditköp eller kontantköp. Beträffande fastighetsköp åter gör lagen icke någon sådan

kontantköp, så kan här ett obligatoriskt värkande köpslut anses föreligga. Göres åter denna skilnad, så bör aftalet, enär det afser kontantköp och priset ej guldits, icke anses vara avslutadt. Enligt hvad ofvan framhölls är säljaren emellertid bunden af anbudet. Om man här bör se en obligatorisk förbindelse eller en bindande offert är — äfven oafsedt förhållandet till tredje man — icke blott en namnfråga. Föreligger en obligation, så är det svårt att rättvist bestämma tidsgränsen för säljarens bundenhet; han kan blifva sin förbindelse kvitt blott därest köparen å sin sida kommer i mera solvendi och detta anses gifva säljaren rätt att frångå aftalet. Föreligger åter en offert, så är säljaren bunden blott till dess köparen haft tid att betala.

skilnad. Emellertid gifver den vägledning äfven för bedömandet af deras rättsvärkan.

Lagen betecknar uttryckligen (11: 6. J. B.) köpeurkunden såsom „bref —, thermed han (säljaren) — jord, hus eller tomt sig „afhänder“. Detta gifver skäl att antaga att lagens föreskrift om köps form (1: 2. J. B.) afser själfva eganderättsöfverlåtelsen, icke något löfte om framtida öfverlåtelse.

Äfven om säljaren, ehuru han i köpebrevet tillstått att han till fullo bekommit köpeskillingen, icke uppburit fulla penningar, så betraktas dock återstoden af köpeskillingen såsom krediterad. Lagen säger nämligen uttryckligen (11: 2. J. B.) att säljaren i sådant fall är köparens borgenär. Jämväl af detta stadgande synes den slutsatsen kunna dragas, att så snart laga köpeurkund utfärdats, eganderätten bör anses vara öfverlåten. Och vidare synes häraf följa att köpeskillingen likasom annan gäld bör utsökas vid köparens forum domicilii.

Lagen bestämmer icke uttryckligen att köpeurkunden bör innehålla säljarens erkännande att köpevilkoren blifvit af köparen fullgjorda; men den synes åtminstone beträffande hemmansköp (11: 2. J. B.) förutsätta detta. Angående köp af fastighet i stad stadgas (4: 2 J. B.) att fastebref ej må utgifvas förr än säljaren inför rätta gjort handsträckning och tillstått köpeskillingen vara betalad. Häraf kunde möjligen dragas den slutsatsen att säljarens erkännande kunde göras endast inför rätta och att eganderätten icke borde anses öfverlåten innan så skett. Praxis torde emellertid icke göra skilnad emellan köp af stadsgård och köp af hemman.

Med stöd af lagens anförda stadganden och praxis lärers således den, såsom det synes äfven inom doktrinen förhärskande¹⁾ meningen böra godkännas, att enligt 1734 års lag vid fastighetsköp, därest ej annat öfverenskommits, laga köpeurkunds utfärdande värkar eganderättens öfvergång.

¹⁾ Humbla, *Eganderättens öfvergång vid köp af fast gods.* (Lunds Univ. årsskr. 1865). *Ask Sakrätt* s. 64 ff.

Om eganderätten icke ansåges öfvergå genom köpslutet, kunde det komma i fråga att antaga det den öfverginge antingen genom lagfarten eller då köparen tillträder fastigheten. Lagfartens betydelse enligt gällande rätt skall framdeles omtalas; här må blott framhållas att 1734 års lag icke innehåller något stadgande, som skulle göra eganderättens öfvergång beroende af lagfart, och att köp afslutade utan tingsfaster redan långt före lagens tillkomst blifvit vanliga och ansetts giltiga. Hvad åter angår köparens tillträde af fastigheten, så har det icke ens ifrågasatts att detta moment skulle vara bestämmande för eganderättens öfvergång. De ekonomiska förhållandena såväl i stad som på landet värka att, där fastighet är ifråga, det faktiska besittningstagandet bestämmes af helt andra hänsyn än eganderättsöfverlåtelsen och har en helt annan betydelse än öfverlämnande af lösöre. Då säljare behåller lösöre, hvilket ej är betaladt, måste detta anses såsom ett starkt indicium för att han äfven vill behålla eganderätten; ty i vanliga fall har han icke något annat skäl att kvarhålla saken. Vid försäljning af fastighet åter har säljaren i de alra flesta fall särskildt skäl att önska nytja den ehuru eganderätten öfverlåts: å hemman vill han bärga skörd, i stadsgård vill han bo till flyttningsdag. Äfven där den äldre rätten vid handlingar, som kunde jämföras med tradition, fästade rättslig betydelse, erfordrades icke att fastigheten väckeligen tillträdades utan blott symboliska akter, skötning och umfärd.

4. Af det ofvan sagda framgår att kontantköpet enligt finsk rätt vida mera liknar den romerska rättens *permutatio* än dess *emptio venditio* och att enligt finsk rätt reglerna för kontantköp och byte helt och hållet sammanfalla. Detta öfverensstämmer ock med lagen. Då öfverskriften till 1 cap. H. B. nämner såväl köp som skifte, ehuru skifte icke uttryckligen omtalas uti kapitlets text¹⁾, torde däraf kunna slutas dels att de regler, som lagen meddelar om köp, hafva sin tillämpning äfven på skifte, dels att den värkan, som

¹⁾ Skifte afses dock tydligen uti 1: 3 H. B.

enligt allmänna uppfattningen tillkommer skiftet, ock bör till-
erkännas köpet ¹⁾). Och skifte innebär, enligt hvad allmänt
antages, att eganderätt bytes mot eganderätt. Ej håller J. B.
åtskiljer dessa båda rättsärenden. De uti dess 3 cap. sär-
skildt om skifte meddelade stadgandena, hvilka angå endast
bördsrättens utöfvande, gifva icke anledning att förmoda det
lagstiftaren skulle velat, hvad rättsvärkningen vidkommer,
på något sätt skilja skifte från köp. Det kan icke rimligt-
vis antagas att det aftal, hvarvid vederlaget består af lika
mycket penningar som jord och hvilket enligt 3: 2. J. B. bör
anses såsom köp, skulle vara ett annat än det, därvid jord
är något litet mera än penningar, hvilket bör anses såsom
skifte. Tvärtom angifver den gräns, som med afseende en-
dast å bördsrätten i 3: 2. J. B. drages mellan skifte och köp,
att aftalen i alt annat afseende äro identiska.

5. Frågan om eganderättens öfvergång har hittills be-
handlats i dess allmänhet; i själfva värket innebär den emel-
lertid flera olika spörsmål ²⁾). Uttrycket „eganderättens öfver-
gång“ afser nämligen en mängd olika rättsvärkningar: där-
med förstås dels det att köparen gentemot säljaren kan
göra gällande egares rätt till saken och att saken kan ut-
mätas för köparens gäld; dels det att säljaren kan göra
egares rätt gällande gentemot tredje man t. ex. säljarens
borgenär, arfvinge och den, till hvilken säljaren senare för-
yttrat samma sak. Nu är det visserligen anledning att för-
moda, det lagen låtit dessa olika rättsvärkningar inträda
vid samma moment; men detta kan ingalunda på förhand
antagas såsom gifvet, och det skall i själfva värket visa sig
att, om det ock enligt finsk rätt är regel att samthiga rätts-
värkningar samtidigt uppstå, från densamma dock gifvas
undantag.

Innan köpets skilda rättsvärkningar hvar för sig be-

¹⁾ Vid förarbetena till H. B. föreslogs att ordet „skifte“ skulle
utelämnas, men detta förslag vann ej bifall. Ordet har således icke
varit obeaktadt. Chydenius, Leveransaftalet. Bil. 46.

²⁾ Torp, Tingsret sid. 324 f.

handlas, skall själfva köpslutet, den gemensamma betingelsen för deras tillkomst, till form och innehåll närmare uppmärksammas.

Köpslutet och köpets form.

6. För att ett salu- eller köpeanbud skall binda afgifvaren bör det hafva kommit till adressatens kännedom¹⁾. Därförinnan kan det återkallas, ty därförinnan har adressaten icke kunnat därpå grunda någon förväntan. Emellertid är det ej nog att adressaten på ett eller annat sätt fått kännedom om anbudet; det erfordras att anbudet skall vara honom meddeladt af dess afgifvare. Således, om en person skrivit ett saluanbud, som ännu icke är afsändt, och tredje man, som vet det, härom underrättar adressaten, så är författaren ej bunden. Anbudet bör vara en till mottagaren riktad förklaring.

I allmänhet bör en sådan förklaring, för att binda, vara riktad till en bestämd person. Sådana tillkännagifvanden, hvilka t. ex. genom annonser meddelas allmänheten, innebära öfverhufvud blott uppmaningar att göra anbud och binda icke, därest ej särskilda omständigheter föreligga. En sådan omständighet är den, att vara, hvars pris tillkännagifvits, så tillhandahållits, att priset kan betalas och varan åtkommas utan säljarens medvärkan²⁾.

Det sagda finner sin tillämpning i läran om auktion. Tillkännagifvandet om auktion bör nämligen i allmänhet fattas såsom en uppmaning till hugade spekulanter att göra anbud, hvilka försäljaren sedermera eger antaga eller förkasta. Endast där sådant uttryckligen angifvits, kan försäljaren anses hafva på förhand vilkorligen öfverlåtits saken åt den, som gör högsta anbudet. Angående utmätningsauktion. af fast egendom å landet gäller att, om fastigheten blifvit värderad, jordegaren är berättigad att förkasta hög-

¹⁾ Jfr vid det följ. läran om fordringsrättigheters uppkomst i Obligrationsrättens allm. del.

²⁾ T. ex. genom chocolad- och cigarrautomater.

sta anbudet, därest detsamma ej uppgår till tre fjärdedelar af värderingssumman, och att samma rätt, oafsedt högsta anbudets storlek, i hvarje fall tillkommer utmätningssökanden och tillstådeskomne inteckningshafvare, därest de äro ense; har ny auktion hållits, kan högsta anbudet förkastas endast om sökanden, gäldenären och inteckningshafvarne äro därom ense; den tredje auktionen är definitiv. (F. 9 nov. 1868 §§ 13, 14).

Göras vid auktion flera anbud, så kan fråga uppstå, om säljaren är berättigad att taga fasta på något af de lägre, eller om endast den, som bjudit mest, är bunden. Det senare synes böra antagas; ty tillkännagifvandet om auktion innebär att säljaren vill genom konkurrens stegra priset, och enhvar, som bjuder, gör det sannolikt under förutsättning att säljaren, därest ett högre bud följer, icke skall godkänna det lägre. —

Ofvan har framhållits att den, som fått mottaga ett anbud, bör, för att köpslut skall komma till stånd, fullgöra det villkor, som i anbudet angifves. Innebär nu villkoret att adressaten bör åt offerenten öfverlåta en sak eller till honom afgifva en gäldsförbindelse, så består altså aksepten i en till offerenten riktad förklaring. Inom hvilken tid bör denna afgifvas? eller med andra ord: huru länge binder offerten? ¹⁾ Ega förhandlingarna rum samtalsvis, så bör aksepten, där ej betänketid uttryckligen medgifvits, följa omedelbart å anbudet ²⁾. Angående utmätningssauktion af fast egendom å landet stadgas ock uttryckligen att åt vederbörande „genast“ skall meddelas beslut om högsta anbudet godkännes eller icke (F. 9 nov. 1868 § 13); och denna regel synes ega sin tillämpning på frivilliga auktioner. Föras åter förhandlingarna genom bud, bref eller telegraf, så är anbudsgifvaren, därest han ej förbehållit sig att för svaret snabbare fortskaffningsmedel skall anlitas, eller å andra sidan beviljat

¹⁾ Det bör väl beaktas att inom vissa samhällsområden, t. ex. handelsförhållandena, sedvänjan ofta utvisar huru lång betänketid den, som fått mottaga ett köpe- eller saluanbud, i god tro kan taga sig.

²⁾ Detta äfven där samtalet föres genom telefon.

längre betänketid, bunden intill dess att svar befordradt med samma fortskaffningsmedel, som han själf användt, hunnit anlända. Nu kan det inträffa att aksepten väl i rätt tid kommit offerenten tillhanda, men att han icke tagit kännedom därom. En sådan underlåtenhet kan ej lända akseptens afgifvare till skada: så snart denne gjort sin förklaring tillgänglig för medkontrahenten, har han fullgjort villkoret och bör således få tillgodohjuta kontraktet. Men härpå kan han icke göra anspråk blott därför att han i tid afsändt en förklaring; har denna, låt vara utan hans skuld, icke i tid framkommit, så är kontraktet icke afslutadt. Ty det vore ej billigt att låta offerenten öfvertaga olägenheten däraf att medkontrahenten haft missöde med sin försändning. Än mindre skäl har naturligtvis medkontrahenten att anse aftalet slutet blott därigenom att han i ord eller skrift uttryckt sitt beslut att godkänna anbudet, låt vara att offerenten, t. ex. genom tredje mans åtgärd, därom fått kännedom. Ett sådant beslut binder icke: om ett aktiebolag beslutat antaga en saluoffert, men beslutet icke å bolagets vägnar meddelats anbudsgifvaren, så är bolaget således icke bundet och kan upphäfva sitt beslut¹⁾.

Hittills har antagits att aksepten afgifves genom en till offerenten riktad förklaring. Men nu inträffar det att offerenten icke yrkat att själf få något vederlag, utan bestämt att vederlaget skall gifvas åt tredje man. I så fall erfordrar anbudet icke nödvändigtvis svar. Därest det ej tydligt framgår att offerenten väntar sådant, bör anbudet anses vara giltigt aksepteradt och kontraktet afslutadt, så snart medkontrahenten till tredje man betalat priset eller afgifvit gäldsförbindelsen. Ty aksepten består icke i afgifvandet af ett svar, utan i fullgörandet af ett villkor.

7. Då angående köp ofta föras vidlyftiga förhandlingar och vederbörandes uttalanden ingalunda alltid äro så tydliga som önskligt vore, kan det uppstå tvifvel om rättsligen bindande viljeförklaringar eller blott rättsligen betydel-

¹⁾ Jfr Holm, N. J. A. 1883 s. 447.

selösa underhandlingar egt rum. Denna osäkerhet kan förkommas därigenom att lagen för aftalet föreskrifver viss form¹⁾. Men föreskrift om form, hvilken ökar rättssäkerheten, är å andra sidan ett band på utbytet. Då nu kraftet på rättssäkerhet gör sig synnerligen starkt gällande beträffande eganderätten till fastighet, har lagen för aftal om dess öfverlåtande föreskrifvit viss form, men däremot, då vid köp af lösöre utbytet bort underrättas, lämnat kontrahenterna öppet att vid sådant köp tillkännagifva sin vilja på sätt de för godt finna.

Nu inträffar det emellertid ofta att kontrahenterna äfven vid lösöreköp använda eller kommit öfverens om att använda skriftlig form. Frågan om dess betydelse bör då bedömas enligt deras afsikt.

Framgår det tydligt att skriftlig form skolat användas, men någon urkund icke upprättats, så lär man ofta med skäl kunna anse att de förhandlingar, som egt rum, blott äro meddelanden utan rättslig betydelse. Den omständigheten, att kontrahenterna enats om aftalets form redan före det de enats om dess innehåll, kan nämligen utvisa, att hvardera velat göra skriftens undertecknande till det afgörande momentet och velat förbehålla sig rätt att intill dess betänka sig och ändra sin mening äfven om den redan uttalats²⁾. Skäl att antaga detta synes föreligga isynnerhet i de fall, då förhandlingarna afse kreditköp, och köpeskillingen är betydlig i förhållande till vederbörandes förmögenhet; det kan nämligen icke förutsättas att säljaren verkligt velat afstå sin sak, därest han ej fått af köparen mottaga skriftlig förbindelse. — Men utom skrift kan, då det gäller att bestämma det afgörande momentet, äfven annan konventionell form vara af betydelse, t. ex. handslag och handpenning. Därest icke parterne uttryckligen angifvit sådant, (hvilket sällan torde ske), kan det nu visserligen ej antagas att köp icke borde anses kommit till stånd med mindre handslag utbytts eller handpenning gifvits. Men i många fall kan

¹⁾ Att formen har äfven annan betydelse frambålles nedan.

²⁾ Stobbe III, 132—3.

däremot den omständigheten, att sådan form iakttagits, anses utgöra bevis för att ett köpslut, hvarom tvifvel annars kunde råda, verkligen egt rum. Vid afgörandet af sådana frågor bör ledning sökas af landssed.

Har skriftlig afhandling om köp af lösöre upprättats, så uppstår frågan, om en mot dess ordalydelse stridande muntlig öfverenskommelse sedermera kan göras gällande? Enligt en åsikt bör det, då skriften här är blott ett af kontrahenterne valdt bevismedel, icke förnekas dem att genom andra bevismedel utreda att aftalets innehåll i själfva verket varit ett annat än det skriften angifver.¹⁾ Enligt en annan åsikt²⁾ föreligger, där kontrahenterne valt skriftlig form, dem emellan en öfverenskommelse att endast den skriftliga afhandlingen skall gälla; den omständigheten att kontrahenterna, efter tagen kännedom om urkundens innehåll och utan att yrka dess förändring, undertecknat densamma, utvisar att de i detta ögonblick afstått från alla under den föregående underhandlingen gjorda påståenden och stannat alena vid de bestämningar, som handlingen angifver. Denna senare åsikt tyckes i allmänhet hafva mera skäl för sig. Dock bör det framhållas att den ingalunda kan fattas så, att det skulle vara kontrahent betaget att framdeles bevisa det han genom svek förmåtts att underteckna afhandlingen. Ej håller leder den till antagandet att en efter afhandlingens undertecknande träffad öfverenskommelse, hvarigenom det skriftliga aftalet ändras eller upphäfves, skulle vara ogiltig; ty däraf att kontrahenterna valt skriftlig form för lösörököp följer ingalunda att köpet ej skulle kunna upphävas eller förändras annorlunda än med användande af samma form.

8. Angående köp af fastighet stadgas (1: 2. J. B.) att

¹⁾ Denna åsikt har, då frågan inom Juridiska Föreningen behandlades, omfattats af flertalet inom föreningens alla afdelningar. Se dess förhandl. 1875—76 i föreningens tidskrift årg. 1877 s. 322 ff.

²⁾ I Högsta Domstolen i Sverige uttalad af Justitierådet Olivecrona (af annan mening än flertalet). Holm N. J. A. 1879 s. 72. Jfr Stobbe III, 133.

det skall „skriftliga ske med tvägg manna vitne“. Detta innebär föreskrift om tvåfaldig form, skrift och vittnen.

Stadgandet om skriftlig form efterlefves i Finland likasom i Sverge vanligen sålunda att två afhandlingar, ett köpebref och ett köpekontrakt, upprättas.

För så vidt det framgår att kontrahenterne afsett att både köpebref och köpekontrakt skola upprättas, bör köpslutet icke anses fullbordadt förr än båda dessa urkunder tillkommit ¹⁾. Men häraf bör icke slutas att den senare upprättade skulle så att säga träda i den förras ställe, utan båda böra tolkas tillsammans såsom ett gemensamt uttryck för ett rättsärende ²⁾.

Upprättandet af två urkunder är emellertid icke nödvändigt och förekommer ej häller alltid. Om endast en urkund upprättas, så är det likgiltigt om den benämnes „köpekontrakt“ eller „köpebref“ („salubref“). Men för att den skall fylla lagens formföreskrift fordras för det första att den innehåller säljarens bestämda öfverlåtelse af eganderätten till fastigheten; att den vanliga öfverlåtelseformeln användts

¹⁾ Nordling (Lagfarts- och inteckningslagarne (1888) s. 58 ff.) anser att, enligt 1734 års lag, då såväl köpekontrakt som köpebref upprättas, eganderätten öfvergår redan genom köpekontraktet, men rättigheten att söka lagfart uppkommer först genom köpebrefvet. Men lagen, hvilken i 4: 1 J. B. nämner köpeurkunden „köpebref“, gifver icke något skäl att antaga att fastighetsköp skulle anses afslutadt och eganderätten öfverlåten med mindre köparen fått sådan rätt att han kan söka lagfart. Ett fång, som icke kan lagföljas, synes ej kunna anses såsom ett laga fång (1: 2 J. B.) Köpebrefvet är vid fastighetsköp det väsentliga; vid dess utfärdande har, såsom Nordling ock angifver, i praxis den uti F. 13 Juni 1800 för lagfarts sökande stadgade tiden ansetts börja. Köpekontraktet har sannolikt, då kreditköp blifvit vanliga, tillkommit hufvudsakligen för att tjäna såsom skriftlig form för köparens förbindelse. Nordlings åsikt är att köpekontraktet, hvarigenom eganderätten öfverlåtes, upprättas särskildt på det att säljaren genom att förbehålla sig befogenhet att innehålla köpebrefvet och sålunda betaga köparen möjligheten att söka lagfart, må kunna tvinga honom att fullgöra köpevilkoren; fullgöras ej dessa, kan säljaren välja om han vill frågå aftalet eller yrka på dess fullgörande. Angående öfverlåtelser med sådana resolutiva förbehåll se nedan (sid. 366).

²⁾ Jfr Holm N. J. A. 1883 s. 497.

erfordras ej ¹⁾. Fastigheten bör vara genom sin officiella beteckning angifven, således, då hemman eller stadstomt säljes, genom det namn eller nummer, som jordeboken eller stadsplanen upptager ²⁾.

Vidare bör urkunden angifva de villkor, å hvilka köpet eller skiftet grundar sig. Ordet „villkor“ kan omfatta två olika slag af bestämmningar. Först sådana som afse vederlaget, köpeskillingens storlek, tiden och sättet för dess betalning o. s. v.; uttrycket syftar då på handlingar, som säljaren fordrar att köparen skall företaga. Framställandet af sådana villkor kallas af lagen „tinga“ (1: 6 H. B.), själfva villkoren „beting“ (F. 20 juni 1864 ang. förbehåll vid fastighetsköp m. m.). Dessutom kan ordet „villkor“ afse sådana af kontrahenternas tillgörande oberoende, ovissa framtida händelser, såsom t. ex. dödsfall, barns födelse o. s. v., af hvilka köpet göres beroende; i denna senare mening motsvarar uttrycket det romerska *condicio*. I 1: 2 J. B. afser ordet „villkor“ utan tvifvel båda dessa slag af bestämmningar Stadgandets mening är nu icke den att, om en sådan bestämmning blifvit utelämnad, köpet skulle vara ogiltigt; utan det innebär att, därest en sådan bestämmning utelämnats, densamma icke kan göras gällande. Tilläggas bör dock att, om dess utelämnande förorsakats af endera kontrahentens bedrägeri ³⁾, köpet kan vara att anses såsom ogilt; härom vidare framdeles.

För att nu säljarens öfverlåtelse skall medföra eganderättens öfvergång är det nödigt att köparen fullgjort de villkor, som densamma förelagt honom. Och det synes vara

¹⁾ Den omständigheten att urkunden nämnes „köpekontrakt“ ger emellertid, isynnerhet där den vanliga öfverlåtelseformeln saknas, anledning att tillse huruvida ej af urkunden framgår att kontrahenternes afsikt varit att äfven ett köpebref skolat utföras.

²⁾ Jfr Serlachius, Om begreppet fast egendom. Jurid. Fören: tidskr. 1888, s. 174 ff.

³⁾ T. ex. om säljaren, då köparen ej är läskunnig, angående köpeskillingens betalning infört ett annat villkor än han tidigare muntligen uppgifvit, eller köparen, då säljaren hvarken kan läsa eller skriva förmått den, som uppsatt handlingen, att därifrån utlämna ett villkor, som köparen redan godkänt.

nödvändigt att erkännande häraf ingår i själfva urkunden antingen såsom del af dess text eller såsom ett till denna bifogadt och likasom denna bevittnadt kvitto. Såsom ofvan framhölles, kan detta anses vara af lagstiftaren förutsatt (11: 2 J. B.), ehuru det icke af lagen uttryckligen föreskrifvits. Sådant erkännande erfordras i själfva värdet för att köpets form skall uppfylla sitt ändamål; ett köpebref, som ej utvisar att villkoren fullgjorts, är blott en skriftligen affattad offert, en villkorlig öfverlåtelse. Men köpebrevet bör utvisa hvem som är egare och bör därför angifva att villkoren för eganderättens öfvergång uppfyllts. — Emellertid är det, då fastighet sålts på kredit, icke nödvändigt att köparens gälds-förbindelse införes i urkunden; det är nog att af urkunden framgår, att säljaren fått mottaga sådan förbindelse och med densamma åtnöjts ¹⁾).

Alt det innehåll, hvilket ofvan angifvits såsom nödvändigt för att en urkund skall vara laga form för fastighetsköp, utgöres af förklaringar, afgifna af säljaren. Är det nödvändigt att äfven köparen i urkunden uttalar sig? Helt visst ifall han å sin sida öfverlåter fastighet. I annat fall däremot torde giltiga skäl tala för att anse att fastighetsköp kan lagligen slutas utan att urkunden innehåller någon förklaring från hans sida eller blifvit af honom undertecknad. Ändamålet med fastighetsköpets form är att visshet må råda angående eganderätten till jorden; och sådan visshet ernås så framt köpeurkunden utvisar åt hvem fastighet öfverlåtits, äfven utan att denne däri förklarat att han vill förvärfva eganderätt. Denna uppfattning finner stöd däraf, att salubrevet af ålder affattats såsom en säljarens till allmänheten riktade ensidiga förklaring, hvilken sannolikt såsom öfverlåtelseform trädte i stället för den äldre rättens symboliska handlingar ²⁾). Den svensk-finska rätten synes, i motsats till

¹⁾ Ofta kvitteras vid kreditköp köpeskillingen såsom vore den betalad kontant, ett bevis för att köparens förskrifning ansetts såsom vederlag för fastigheten.

²⁾ „Jag N. N. gör veterligt, att jag genom detta bref upplåter och försäljer, såsom jag ock redan upplåtit och försålt — —“, Den senare delen af satsen hänvisar till köpebrevet och synes antyda

den romerska, vid öfverlåtelse af eganderätt fästa hufvudvikten på säljarens gifvande, icke på köparens tagande (*manu capere*); och det torde således icke vara anledning att jämföra den förras formella fastighetsköp med den senares *mancipatio*. Sannolikt är att, t. ex. vid beviljande af lagfart, det, så snart utredning att fastigheten blifvit åt sökanden öfverlåten föreligger, skall anses alldeles själfallet att denne, som gör öfverlåtelsen gällande, ock väckeligen velat hafva lägenheten. Framhållas bör emellertid att den här uttalade meningen icke öfverensstämmer med den romerskrättsliga doktrinen uppfattning af begreppet kontrakt, enligt hvilken detsamma innebär att s. k. konsens bör föreligga, d. v. s. att två uttalade viljor samsfält riktas på uppkomsten af en viss rättsföljd. Här åter har antagits att, då en rättighet på vissa villkor erbjudes en person och han fullgör villkoren, det icke erfordras att han uttryckligen skall förklara att han vill hafva rätten.

Ofvan har förutsatts att köparen gör aftalet gällande mot säljaren och frågats hvad han då bör förete för att visa sin rätt. Frågas det åter hvad säljaren bör förete för att visa sin rätt mot kreditköpare, så gifver, därest ofvan uttalade uppfattning är riktig, lagens stadgande om fastighetsköpets form icke något svar härpå: formföreskriften gäller säljarens öfverlåtelseförklaring, icke köparens gäldsförbindelse. Det torde ock knappast kunna betviflas att praxis i allmänhet skulle godkänna ett kreditköp, som afslutats sålunda att köpebrevet, vederbörligen affattadt och bevitnadt,

att båda urkunderna äro uttryck för samma öfverlåtelse. Köpekontraktet börjar nämligen ofta ungefärligen sålunda: „Emellan oss undertecknade öfverenskommes (eller är aftaladt) att jag N. N. till N. N. upplåter och försäljer — — —.“ Öfverlåtelseformeln är då i hvardera urkunden densamma. Dess uppreping uti köpebrevet angifver att detta så att säga uti sig upptager köpekontraktet. Att emellertid sålunda affattadt köpekontrakt, blott det upprättats enligt 1: 2 J. B., äfven ensamt är nog för att öfverföra eganderätt och gifva köparen rätt att vinna lagfart, torde ej kunna anses tvifvelaktigt. Innebär kontraktet däremot icke en tydlig öfverlåtelse eller angifves däri att köpebref skall utfärdas, så har det, därest ej köpebref utfärdats, ingen vidare betydelse än andra skriftligen affattade förhandlingar om köp.

undertecknats af säljaren ensam och köparens förbindelse att betala priset afgifvits i form af skuldsedlar, men dessa skuldsedlar, hvilkas riktighet af utfärdaren erkändes, vore obevittnade. Däremot kan det ifrågasättas om muntlig skuldförbindelse, låt vara att säljaren därmed åtnöjts, kan anses bindande. Enligt det, som ofvan sades om skrift såsom vald form för lösöreköp, och med hänsyn till sedvänjan, torde det kunna antagas att fastighetsköpare ej kan anses bunden af sitt anbud innan detsamma affattats skriftligen. Denna fråga är emellertid icke af någon synnerligen stor praktisk betydelse, ty det kan knappast förutsättas att någon fastighets-säljare skulle i köpebref förklara sig hafva fått vederlag i en muntlig förbindelse. Och med mindre köpebref utfärdats, kan säljaren, såsom framdeles skall utvecklas, icke göra aftalet gällande.

9. Den andra af lagen för fastighetsköp föreskrifna formen är, såsom redan antydts, vittnen. Angående betydelsen af stadgandet härom kunna olika meningar göra sig gällande.

Först kan frågas om vittnena böra teckna intyg å urkunden. Att så sker är vanligt, men synes icke kunna antagas vara nödvändigt: lagen föreskrifver det lika litet i stadgandet om fastighetsköp som i stadgandet om testamentes upprättande. En köpeurkund, som saknar vittnesintyg, är altså icke ogiltig, men om dess giltighet i rättegång bestrides, bör köparen vara beredd att genom köpevittnenas framställande bevisa att laga form blifvit iakttagen. Och domaren synes vid lagfarts beviljande böra fordra utredning härom.

Hafva åter vittnena tecknat intyg, så uppstår frågan, om detta, därest köpets ogiltighet sedan påstås, är tillfylles eller om vittnena böra framhafvas för att på ed styrka sin intygan. Enligt den uppfattning, som allmänt torde hyllas, bör sådan skriftlig vittnesintygan gälla intill dess motsatsen bevisas. Det tillkommer således den, som påstår att köpevittnen ej närvarit, att visa att intygen äro förfalskade eller osanna. Kan han ej det, gäller köpet. Och

köparen är således tryggad för den händelse att vittnena dö eller blifva jäfvige eller af annan orsak ej kunna inför rätta höras.

Vittnena böra hafva varit ojäfvige, då köpet egde rum. Det kan ifrågasättas om intygan af ett vittne, som då var jäfvigt, men sedermera blifvit ojäfvigt, är giltig, om vittnet såsom ojäfvigt på ed afhöres inför rätta. Angående testamentsvittnen torde sådan utsaga böra anses giltig. Men det synes som hade föreskriften om vittnen vid köp en annan betydelse än den om vittnen vid testamente. Enligt den uppfattning, som synes hafva största skäl för sig, är ett testamente giltigt blott testators vilja kan med fullt laga bevis styrkas. Lagens ord uti 16: 1 Å. B. „och vitne tvänne gode män etc.“ samt dess stadgande att, där vittnen ej äro att tillgå, testamentet eger laga kraft, blott det finnes vara med egen hand skrifvet och underskrifvet, synes ock utvisa att lagen betraktat vittnena hufvudsakligen såsom bevismedel. Däremot synes uttrycket uti 1: 2 J. B., att köpet skall ske med tvågge manna vittne, angifva att lagens mening är att vid köpslut alltid två ojäfvige personer skola närvara, detta ej allenast för att utredning om det, som förelupit, framdeles må kunna erhållas, utan ock för att olagligheter må undvikas och köpet blifva allmänt känt. Och denna vittnenas andra uppgift bör ej underskattas. Då två ojävige personer äro tillstädes, skall det för en oredlig kontrahent vara vida svårare att utföra sitt bedrägeri än om en afhandling i jäfvige personers närvaro undertecknas; formens ändamål, att förekomma framtida tvist, skulle således ej lika väl tillgodoses, därest jäfvige personer godkändes såsom köpevittnen¹⁾. Om ojäfviga vittnen vid köpslutet närvarit, kan detsamma icke hemlighållas och är följaktligen

¹⁾ Man tänke sig t. ex., att säljaren vid ett bedrägligt köp finge använda hvem som helst, som då köpet slöts, kunde däraf vänta nytta eller skada, men sedan blefve ojävig. Det är väl sant att köparen sedan kunde använda vittnena för att styrka bedrägeriet; men formen, hvars uppgift är att förebygga att afslutadt köp må framdeles återgå, skulle då ej gjort sin tjänst.

mindre väl egnadt att tjäna bedrägliga afsikter gentemot tredje man.

Det sagda gifver svar äfven på en annan fråga, nämligen den, om båda vittnena böra hafva varit vid köpslutet närvarande eller om det är nog att det ena af dem efteråt intygat att underskriften är äkta. Därest en sådan efteråt afgifven intygan vore tillfylles, skulle formen ej motsvara sitt nyss angifna ändamål. Båda vittnena böra samtidigt närvara ¹⁾).

Är det nödvändigt att vittnena se att afhandlingen undertecknas, eller kan köpslut ske sålunda, att en redan undertecknad urkund i vittnenas närvaro af säljaren öfverlämnas åt köparen och säljaren för vittnena erkänner sin underskrift? Denna fråga torde böra besvaras jakande; i sådant fall eger köpslutet rum, då säljarens förklaring till vittnena afgifves; underskriftens erkännande träder då i stället för undertecknandet.

Kan laga köpslut ske sålunda, att bevittnandet eger rum utan att köparen är tillstädes och köpebrevet sedermera tillställas honom? Denna fråga synes böra besvaras nekande. Upprättandet af ett köpebref är lika litet ett rättsärendet som ifyllandet af växelblankett; rättsärendet består i urkundens utfärdande ²⁾), d. v. s. däri, att säljaren i vittnens närvaro åt köparen medels urkunden öfverläter eganderätten till fastigheten. Härtill fordras emellertid ej att urkunden af säljaren lägges i köparens hand. Så snart säljaren i köparens och vittnenas närvaro antingen undertecknat urkunden eller erkänt sitt därå tecknade namn, är köpet afslutadt.

¹⁾ I Högste Domstolen i Sverige har Justitierådet Afzelius (af annan mening än flertalet) i ett fall, då vid upprättande af en köpeafhandling angående fastighet endast ett af de tvänne å afhandlingen antecknade vittnena varit tillstädes, samt vid det tillfälle, då andra vittnet å handlingen tecknat sitt namn, förra köpevittnet icke närvarit, ansett att lagligt köp icke vid någotdera tillfället blifvit slutet. Holm, Nytt Jurid. Ark. 1892, s. 552.

²⁾ v. Amira, s. 308. — Härvid kommer icke i betraktande att tredje man möjligen kan anses i vissa fall vinna rätt genom en växel, äfven om den icke utfärdats.

Skulle säljaren därefter förstöra handlingen eller densamma af annan orsak förkomma, så kan köparen, blott han förmår bevisa köpslutet, göra sin eganderätt gällande. Och för att bevisa köpslutet är han ingalunda hänvisad endast till köpevittnena, utan får använda alla till buds stående bevismedel. Då lagen såsom form för ett rättsärende fordrar skrift eller vittnen, innebär detta ingalunda med nödvändighet att lagen skulle därmed uttalat någon bestämning om den bevisning, genom hvilken aftalets verklighet kan styrkas. (Jfr Växlest. § 69) Och det finnes icke någon anledning att antaga att lagstiftaren skulle velat för bevisningen af fastighetsköp fastställa några särskilda regler.

Med hänsyn härtill syncs ock frågan om säljare, då köpebref förkommit, är skyldig att utfärda nytt sådant, böra besvaras nekande¹⁾. Han kan i själfva verket icke utfärda ett nytt köpebref, ty han kan icke sälja fastigheten en gång till. Och han är lika litet som annan kontrahent skyldig att till medel för bevisning utfärda skriftligt erkännande af det, som förelupit. Den, som vill göra aftal gällande, bör draga försorg om bevisningen. (Jfr H. B. 9: 1; 10: 1, 12: 1.)

Hvilket innehåll bör köpevittnenas skriftliga intygan hafva? Lagen har icke därom — såsom om testamentsvittnenas intyg — meddelat någon föreskrift, och vid sådant förhållande lærer det böra anses att intygets innehåll är tillfylles angifvet blott genom ordet: bevittna. Sådan intygan torde ock af praxis allmänt godkännas.

Kvinnor torde af praxis godkännas såsom vittnen vid fastighetsköp.

10. Lagens föreskrifter om form för köp gälla öfverlåtelse af alla rättigheter, hvilka enligt lag böra anses såsom fast egendom. Hvilka dessa rättigheter äro upplyser saksrätten²⁾.

¹⁾ Jfr dock Backman, Juridisk Handbok, s. 196. H. D. 27 Febr. 1862.

²⁾ Serlachius: Begreppet fastighet (Jurid. Fören:s tidskr. 1838). Det har ifrågasatts att stadgandet i 1: 2 J. B. skulle ega sin tillämpning på försäljning af hus & landet äfven i det fall att besittningsrätt till grunden icke följer med köpet. Denna åsikt synes sakna stöd

I de fall då fastighetsförsäljning eger rum, bör 1: 2 J. B. tillämpas äfven om rättsärendet går under annat namn. Då, såsom ofta inträffar, en köpare åt annan „afstår köpet“ eller „på annan transporterar kontraktet med samma rätt som han själf haft“, föreligger fastighetsföryttring, hvilken endast däri skiljer sig från den vanliga, att den senare köparen förbinder sig att betala priset, icke till sin medkontrahent, utan till dennes fångesman, med andra ord att den senare köparen gifver vederlag för eganderätten genom att öfvertaga den förres gäld. Sådan „transport“ bör följaktligen företagas i den form 1: 2 J. B. föreskrifver.

Detsamma gäller aftal, som afser upphäfvande af ett redan afslutadt fastighetsköp. Sådant aftal innebär nämligen att köparen, som blifvit egare, öfverlåter eganderätten åt säljaren¹⁾.

11. Betydelsen af fastighetsköpets form är, såsom redan antydts, den, att därförutan hvarken köpet eller något dess villkor kan göras gällande²⁾. Således, om ock kontra-

af lag och följaktligen ej böra godkännas. Se rättsfall i Jurid. Fören:s tidskr. 1881, 236 ff. — Att försäljning af afsöndrad jord (parcell) bör ske enligt 1: 2 J. B., följer däraf, att den innebär öfverlåtelse af eganderätt till jord. (Se rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. 1891, s. 369 ff.) Stadgandet i 1: 2 J. B. länder till efterrättelse äfven då fastighetsköp afslutas genom förmedling af edsvuren mäklare (Se rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. 1875, s. 302 ff).

¹⁾ Backman, Handbok (1883) s. 194. H. D. 18 Aug. 1846.

²⁾ Att uppbud ej får meddelas å köp, som icke blifvit i laga form slutet, framgår af 1: 2; 4: 1 J. B. och Förkl. 14 Maj 1805. — Huruvida sådant fastighetsköp kan göras gällande i rättegång, då motparten antingen uttryckligen godkänner det eller underlåter att påstå dess ogiltighet, är en fråga, som här kan endast med några ord beröras. Den omständigheten, att fastighetsköpets form är afsedd att tillgodose ett offentligt intresse (rättssäkerheten), synes tala för att dess formella ogiltighet, ehuru den icke af part påståtts, bör af domstol ex officio beaktas. Om däremot parterna uttryckligen enas om att ogilt köp skall hållas såsom gilt, så lär den grundsatsen böra tillämpas att part i rättegång kan genom förlikning stifta en rätt, hvilken motparten icke haft. Föres rättegången mellan köpare och säljare och säljaren inför rätta erkänner köpets giltighet, så öfvergår, därest

henterne muntligen eller genom obevitnad skriftligt aftal enats om köp, kan köparen dock icke på detta löfte grunda något anspråk. Han har, äfven om säljaren uttryckligen förbundet sig att utfärda köpebref, icke rätt att yrka säljarens förpliktande att utgifva sådant; ty godkändes en sådan talan, skulle köpet i och med detsamma förklaras formlost: den muntliga viljeförklaringen blefve då den verkliga öfverlåtelser. Om ock köparen kommit i besittning af fastigheten och redan erlagt priset, så är han dock icke egare och följaktligen ej berättigad att besitta¹⁾.

Ikke håller kan köparen yrka säljarens förpliktande att utgifva ersättning för den vinst han, om kontraktet kommit till stånd, skulle ernått: erkändes det engång att säljaren vore bunden af sin förklaring, så skulle däraf naturligtvis följa att han borde åläggas uppfylla dess innehåll genom att utgifva köpebref. Men väl kan köparen möjligen, därest säljaren drager sig tillbaka, finnas berättigad att erhålla ersättning för sådan skada, resekostnader m. m., som säljaren åsamkat honom genom att hafva förespeglat honom möjligheten af ett aftal, som sedan ej kommit till stånd. Denna skadeersättningsskyldighet är i så fall alls ej någon följd af ett köp, utan den är, oafsedt hvarje kontraktsförhållande, en följd af skadegörelse, för hvilken naturligtvis afbrutna köpeförhandlingar kunna vara ett medel lika väl som andra falska uppgifter²⁾.

Om köparen redan på förhand till säljaren gjort en utbetalning, men något köp sedermera icke kommer till stånd,

detta anses riktigt, eganderätten genom denna säljarens förklaring, icke genom köpslutet, hvars brist icke vidare kan genom något godkännande afhjälpas.

¹⁾ Stobbe III, 130.

²⁾ Om t. ex. en säljare genom brevväxling med annan, aflägsen boende person kommit öfverens om alla villkoren för ett fastighetsköp och föranlett den andra att göra en resa för att öfvertaga fastigheten, men sedan vägrar utgifva salubref, så kan det väl hända att han med samma skäl befinnes skyldig ersätta resekostnaden, som om han förskadat den t. ex. genom att af ondska eller lättsinne sanningslöst meddela den andra att hans å orten befintliga hus brunnit och brandstodsangelägenheterna påkallade hans närvara.

så uppstår frågan hvilken betydelse bör åt en sådan utbetalning tillmätas.

I det fall att säljaren vägrar utgifva salubref, är köparen naturligtvis berättigad att återfordra hvad han betalat med hänsyn till det ifrågasatta köpet. Ty säljaren har ingen rätt att behålla hvad han mottagit under vilkor, som från hans sida icke uppfyllts; här komma således den romerska rättens regler om *condictio ob causam datorum* till tillämpning.

Om däremot säljaren är beredd att avsluta köpet, men köparen drager sig tillbaka och återfordrar hvad han gifvit, så kunna olika meningar göra sig gällande. Afgörandet synes bero däraf om betalningen är att anses såsom handpenning (*arra*) eller såsom förskottsafbetalning på priset, med andra ord däraf om den gjorda betalningen enligt kontrahenternes afsikt har någon, från prisets erläggande särskild, betydelse. Om så är och den således är att anses såsom *arra*, så lär man väl med den romerskrättsliga doktrinen kunna antaga att köparens afsikt varit att så att säga för sig själf utsätta ett vite, att på förhand bjuda säljaren säkerhet för allvaret af sin afsikt och att beloppet icke kan återfordras ¹⁾). Arran tjänar då till att, därest köparen ändrar mening, ersätta säljaren för möjligen liden skada; att sådan skada skall hafva inträffat behöfver han ej visa, ej håller att skadans storlek motsvarar arrans belopp. Grunden därtill att arran tillfaller säljaren är således ej den, att köparen skulle gjort kontraktsbrott (se ofvan), utan den, att köparen själf, för den händelse att köpet ej komme till stånd, på förhand ställt skadestånd till säljarens förfogande. Men därmed att köparen mottagit skadestånd, som han, oafsedt skadans verkliga storlek, får helt och hållet tillgodonjuta, synes han ock på förhand hafva afstått från möjligheten att utkräfvä mera. Angående *arra* hänvisas för öfrigt till obligationsrättens allmänna läror. — Men om nu den på förhand gjorda betalningen icke är *arra*, utan förkottsafbetalning på

¹⁾ Jfr dock Stobbe III, 130.

köpeskilling, så synes den på ofvan angifna skäl böra återlämnas ¹⁾).

Särskilda bestämmningar vid köp.

12. Ofvan har framhållits att eganderätten bör anses vara öfverlåten vid lösöreköp, då priset krediterats eller betalats, och vid fastighetsköp, så snart laga köpeurkund utfärdats. Nu kan det emellertid inträffa att säljaren väl vill öfverlåta saken eller utgifva köpebref, men vill att eganderätten icke genast utan först framdeles skall öfvergå. Och intet synes hindra att hans förklaring, blott sådant tydligt uttalas, värkar så som han vill: egaren bör lika väl kunna förklara att eganderätten skall öfvergå efter viss tid som att den skall öfvergå genast. Köpare, som fått emottaga en sådan förklaring, bör väl, därest han fullgjort hvad på honom ankommer, efter den angifna tidens förlopp utan vidare kunna göra sin eganderätt gällande. En öfverlåtelse med sådan tidsbestämning är lika ovilkorlig som hvarje annan ²⁾).

13. Då däremot vilkorsbestämningar fogats till aftalet, kunna i flera fall angående köpets rättsvärkan olika meningar göra sig gällande ²⁾).

¹⁾ Se rättsfall i Holm N. J. A. 1886, s. 95 ff. 1887, s. 288.

²⁾ Angående köp med tids- och (suspensiv) vilkorsbestämning yttrar Hammarskjöld (Tidskr. f. n. Retsv., 1893: 1, s. 111 f.); „Då säljaren tills vidare skall vara egare, ligger det i händelse af en blott tidsbestämning närmast, att han skall afgifva ännu en viljeyttring, nämligen eganderättens öfverlåtande. Har han fortfarande saken i sin besittning, är det naturligt att han efter den bestämda tidpunktens inträde antingen traderar densamma eller förklarar sig för framtiden innehafva den för köparens räkning: att sistnämnda förklaring är afgifven på förhand i själfva köpeaftalet, blir osannolikt bl. a. i följd däraf, att faran hvilar på säljaren. Är köpeaftalet åter förenadt med ett suspensivt vilkor, är det ännu mera naturligt, att en ny afåtelsehandling från säljarens sida skall tillkomma; det kan nämligen vara stridigt, huruvida det aftalade vilkoret uppfyllts eller icke, och båda parterna hafva tydligen intresse däri, att frågan om eganderätten är klar äfven under den tid, då denna ovisshet råder.“ Jfr ofvan sid. 341 f.

Först må uppmärksammas sådana villkor, som uppstälts af säljaren. Den romerskrättsliga doktrinen har gifvit dem olika benämningar: *pactum reservati dominii* (förbehåll om eganderätten), *lex commissoria* (förbehåll om köpets återgång i fall af köparens kontraktsbrott), *pactum de retro emendo* (förbehåll om återköp), *in diem addictio* (förbehåll om rätt att frånträda köpet i fall af bättre anbud). Väl är det skäl att sålunda särskildt behandla vissa så att säga typiska former af förbehåll, men det bör dock framhållas att säljarens uttalanden i verkligheten ingalunda alltid otvetydigt angifva till hvilken af dessa grupper han velat hänföra sitt förbehåll eller att han öfverhufvud velat hänföra det till någon af dem. Betydelsen af förbehåll bör naturligtvis utrönas genom undersökning af kontrahenternas vilja i hvarje enskildt fall.

I hvarje fall göres emellertid köpets rättsvärkan beroende därpå, att en framtida händelse eger rum eller uteblir; och i hvarje fall uppstår frågan, om meningen är den att eganderätten skall öfvergå först frandeles, eller om det är meningen att den skall öfverflyttas genast, men frandeles återgå. I det förra fallet föreligger ett (suspensivt) villkor af samma beskaffenhet som de, hvilka, enligt hvad ofvan framhållits, ingå i hvarje köpe- och saluanbud. I det senare fallet säges bestämningen innehålla ett s. k. resolutivt (upplösande) villkor eller, bättre, ett resolutivt förbehåll ¹⁾.

Kan enligt finsk lag köp med resolutivt förbehåll ega rum? Denna fråga kan icke besvaras nekande: 1734 års lag omtalar visserligen icke sådana köp, men senare lagstiftning (F. 20 Juni 1864 om olämpliga förbehåll vid fastighetsköp) förutsätter deras tillvara, och de torde af praxis ²⁾ godkännas. Emellertid, gifver lagen, då den (1: 2 H. B. jfr 1: 1 J. B.) stadgar att lagligen slutet köp skall stånda och ej återgå, anledning att antaga att, därest ej kontrahenterne uttryckligen angifvit motsatsen, köp, så länge det kan återgå, bör betraktas såsom icke afslutadt och att det

¹⁾ Bechmann, *Der Kauf* II. 495 ff.

²⁾ Äfven vid fastighetsköp

således i tvifvelaktiga fall bör anses att ett (suspensivt) villkor föreligger och att eganderätten ej öfvergår, innan villkoret uppfyllts ¹⁾).

Denna uppfattning vinner ock stöd däraf, att de romerska juristerna endast motsträfvigt och i enskilda fall godkänt resolutiva förbehåll och att den nutida romerskrättsliga doktrinen målmän icke kunnat enas om dessas betydelse. De rättslärde tvista nämligen först och främst därom, huruvida förbehållet kan göras gällande mot tredje man eller ej. Det naturligaste synes vara att antaga att köparen ej kan åt annan öfverlåta bättre rätt än han själf förvärfvat; har en gång säljaren fäst större vikt vid förbehållet, så kan det väl icke hafva varit hans afsikt att köparen genom att föryttra saken vidare skulle kunna göra det samma kraftlöst. Inom den romerskrättsliga doktrinen torde ock den förhärskande åsikten ²⁾ antaga att förbehållet i de flesta fall värkar, såsom man säger, sakrättsligt, d. v. s. att, därest förhållanden, under hvilka eganderätten skall återgå, framdeles inträffa, sådana rättsärenden, genom hvilka köparen därförut förfogat om saken, blifva utan värkan. Men härmed har man i själfva verket gifvit skäl för den uppfattningen att i sådana fall eganderätten alls icke öfvergått. Det kan nämligen med skäl ifrågasättas om det är med lagens uppenbara syfte, att inom eganderättsförhållandena må råda ordning och säkerhet, öfverensstämmande att såsom eganderätt anse en rätt till en sak, hvilken egaren kan endast villkorligen öfverlåta, och som måhända, länge efter det den öfverlåts, åter frångår en förvärfvare, hvilken icke haft någon kännedom om förbehållet. Så snart det framgår att förbehållet varit så menadt, att det skulle kunna göras gällande emot tredje man, är det skäl att antaga det eganderätten ej öfvergått.

Nu kan det emellertid gifvas fall, då säljaren icke vid förbehållet fäst den vikt, att han velat bereda sig möjlighet att göra det gällande mot tredje man, utan nöjt sig

¹⁾ Se Svenska Lagcomiteens förslag (1815) till H. B. 1: 11.

²⁾ Windscheid, Pandekten (1891) I 252 ff.

med en rätt sådan som den, hvilken omtalas uti 11: 4 och 8: 2 J. B.; och i sådana fall kan man tala om resolutiva förbehåll¹⁾. Då uppstår frågan om eganderätten omedelbart åtgår, så snart det förhållande inträder, som i förbehållet afsetts, eller om därtill erfordras att säljaren uttryckligen gör sitt förbehåll gällande. Det vore i högsta måtto betänkligt att utan något säljarens yrkande låta eganderätten återgå blott därför, att en händelse inträffat, hvarom tilläfsventyrs hvarken han eller medkontrahenten har kunskap eller vid hvilken säljaren kanske icke vidare fäster någon vikt²⁾, (jfr 8: 2 J. B.).

14. Af ofvan uppräknade förbehåll innebära två, *pactum reservati dominii* och *lex commissoria*, vilkor, hvilkas uppfyllelse beror af köparens åtgärd.

Med *pactum reservati dominii* förstås öfverenskommelse därom, att, oaktadt saken öfverlämnas åt köparen, eganderätten skall vara säljaren förbehållen intill dess köparen fullgjort köpevilkoren; i de flesta fall åsyftar detta förbehåll köpeskillings betalning. Vid köp af lösöre betyder en sådan förklaring, att säljaren, oaktadt saken öfverlåtes, icke beviljar kredit. Förbehållets innehåll angifver här uppenbart att ett (suspensivt) vilkor afsetts. Angår köpet fastighet, så kan, därest köpeurkunden, såsom ofvan antagits, bör innehålla säljarens erkännande däraf att köpevilkoren fullgjorts, ett köp med sådant förbehåll icke anses vara lagligen slutet, äfven om köparen förmådde visa att han redan fått tillträda fastigheten. Har fastighetsförsäljare undertecknat köpekontraktet, men däri förklarat, att köpebref skall utfärdas först då

¹⁾ De romerske juristerne synas icke hafva känt resolutiva förbehåll, som kunnat göras gällande emot tredje man. Windscheid, Pandekten (1891) I. — Jfr Aubert. Norsk Obligr. Spec. D. s. 52. — Lassen, Oblig. Allm. D., s. 83.

²⁾ Också hafva de romerske juristerne blott i enskilda fall er känt en sådan ipso jure värkan af resolutiva förbehåll. Inom den romerskrättsliga doktrinen är den däremot allmänt antagen. Så ock Windscheid a.a. I: 250—1. — Om det enligt finsk rätt anses nödigt att säljarens yrkande göres i rättegångsväg inför domstol, är en fråga, som här icke kan upptagas till besvarande. Åtminstone vid fastighetsköp synas starka skäl tala härför (8: 2 J. B.).

köpeskillingen guldits, så är det tydligt att han icke erkänt sig hafva dessförinnan fått vederlag, och eganderätten bör således icke anses vara öfverlåten (se ofvan sid. 351).

Om riktigheten af det sagda torde tvifvel ej kunna uppstå i händelse, såsom här antagits, säljaren uttryckligen förbehåller sig eganderätten. Men nu inträffar ofta att hans förklaring icke är så bestämd, utan att han t. ex. säger, att köpets bestånd göres beroende däraf, att köpeskillingen i rätt tid erlägges, eller att köpet skall återgå, därest ej köpeskillingen i rätt tid erlägges, eller att han i så fall skall hafva rätt att frångå kontraktet. I sådana fall torde bestämningen enligt den romerskrättsliga doktrinen böra anses såsom *lex commissoria*. Doktrinen¹⁾ lär att denna är ett resolutivt förbehåll, som kan göras gällande mot tredje man. Enligt det ofvan sagda bör således här ett (suspensivt) villkor antagas. Och detta öfverensstämmer helt visst i allmänhet bäst med säljarens afsikt. Vare sig kontrahenterne använt uttryck, som i juridisk mening äro korrekta eller ej, lærer väl andemeningen vara den att säljaren skal vara förvissad om att fastigheten skall tillhöra honom om han ej får köpeskillingen. Och sådan visshet kan säljaren ej njuta, därest köparen, innan priset gäldats, får såsom egare föryttra saken. Ehvad förbehållet ter sig såsom *pactum reservati dominii* eller såsom *lex commissoria*, är dess ekonomiska hufvudändamål detsamma.

Vid aftal af ifrågavarande beskaffenhet har köparen lofvat att han mot det att eganderätten till en sak vid viss tidpunkt tillfaller honom, skall då erlägga utfäst köpeskillning. Därmed är från hans sida en bindande köpeoffert afgifven, och i stöd af detta löfte är säljare af lösöre berättigad att, mot det att han tillhandahåller köparen saken, af köparen utsöka köpeskillingen jämte laga uppskofsränta från förfallodagen. Under rättegången förblir säljare sakens egare; eganderätten öfvergår först då domen antingen frivilligt fullgöres eller utmättningsvis satts i värkställighet.

¹⁾ Dernburg, *Pandekten* (1889) I 258; II 255. Windscheid, *Pandekten* (1891) I 254—5; II 216. Se dock Bechmann, *Der Kauf* II. 528 ff.

Enligt en annan mening skulle köp med ifrågavarande förbehåll, så framt eganderätten däri icke uttryckligen förbehållits, öfverföra eganderätten, men i det fall att köpeskillingen ej erlades, skulle säljaren blott hafva en personlig talan gentemot köparen; mot tredje man däremot skulle förbehållet ej kunna göras gällande. Vid köp af fastighet skulle då lagens stadgande (F. 20 Juni 1864) om olämpliga förbehåll vid fastighetsköp komma till tillämpning, och således förbehållet böra anses vara utan kraft och värkan. Och då köpet i öfrigt betraktades såsom lagligen slutet, skulle köparen, säljarens uttryckliga förklaring till trots, vinna eganderätt såsom vid vanligt köp.

15. Med pactum de retroemendo förstås förbehåll att säljaren skall få mot betingadt vederlag (antingen delsamman, som han nu gifver eller ett annat) framdeles återvinna den sak han förytttrar. Då detta vilkor godkännes af köparen, innebär det således från hans sida ett saluanbud: den eganderätt, som åt honom öfverlåtes, utbjuder han samtidigt från sin sida. Angående sådant förbehåll vid fastighetsköp stadgar lagen (F. 20 Juni 1864), såsom nyss anfördes, att förbehållet är utan kraft och värkan. Detta innebär att, ehuru förbehållet betraktas såsom non scriptum, själfva köpet skall anses lagligen slutet; därå bör således beviljas lagfart.

Stadgandet synes böra tillämpas äfven på köp af stadsgård. Där författningen talar om „skatte- och frälsejord“ (§ 1) samt „jordegendomar“ (ingressen), afser den endast sytning. Där den talar om återvinningsförbehåll, använder den uttrycken „jord“ (§ 2), „fastighet“ (ingressen), „egendom“ (§ 2) och „lägenhet“ (§ 2), hvilka kunna afse äfven stadsgård. Och ratio legis, att återgång af fastighetsköp må förebyggas, har väl enligt lagstiftarens uppfattning gällt lika för stad och land. Frågan är emellertid omtvistad¹⁾.

Vid lösöreköp däremot kan berörda stadgande icke

¹⁾ Se Juridiska Föreningens förhandl. 1875—6. 5:te frågan, Jurid. Fören:s tidskr. 1877. 335.

tillämpas. Det finnes, då lagen ej stadgar sådant, uppenbarligen intet skäl att här anse förbehåll om återköpsrätt utan kraft och värkan; tvärtom synes åt detsamma böra tillerkännas en ganska stor betydelse. Frågan hvilken dess betydelse är, kan emellertid gifva anledning till meningsolikhet.

Anser man att här föreligger ett lagligt köpslut och att eganderätten öfvergått till köparen, så bör säljaren, förbehållet likmätigt, hafva rätt att återlösa saken. Då uppstår åter frågan, om denna rätt kan göras gällande mot tredje man eller ej. Doktrinen torde öfverhufvud härå gifva nekande svar. Men härmed skulle man, synes det, göra säljaren orätt. Han har uppenbarligen velat förskaffa sig en rätt att, såsom man säger, låta köpet gå åter, lát vara att han skulle förbundit sig att betala mera än han fatt. Tillåtes köparen, som redan villkorligen återgifvit eganderätten åt säljaren, att därefter föryttra saken åt tredje man, så gjordes ju förbehållets värkan beroende af hans godtycke: säljaren skulle då icke ernått hvad han därmed åsyftat, möjligheten att på angifna villkor återfa saken. Skulle det åter, såsom rättare synes vara, antagas att köparen icke kunde åt tredje man öfverlåta bättre rätt till saken än han själf hade, så vore därmed, enligt hvad ofvan framhållits, angifvet att eganderätten i själfva verket icke öfvergått¹.

Godkännes denna uppfattning, så bör ett köp af ifrågasvarande beskaffenhet emellertid anses innebära ett bindande anbud från säljarens sida. Och om köparen fått mottaga saken eller om han redan betalat priset, så synes han vara berättigad att anse köpet såsom afslutat, därest ej säljaren inom den tid, som för återköpsrättens utöfning blifvit utsatt, antingen återkändat saken eller återgifvit priset.

Anmärkas nu yttermera angående lösöreköp med förbehåll om återköpsrätt, att även om det anses att egande-

¹ Se rättstil i J. och F. n:o 144. 1861, 231. Den svenska lagstiftningen har betydande förhållanden i med ifrågasvarande förbehåll stadgat att lagaren å sidan köp, ej förbehålls samma bestämmning om köpet, och det lagstiftning på fördraget till F. 20 juni 1861.

rätt därigenom kan öfverlätas, sådant köp emellertid bör betraktas såsom ogiltigt, ej blott då det är ett rent skenköp, hvarigenom säljaren för att förfördela sina borgenärer pro forma öfverlåtit sitt lösöre åt tredje man, utan äfven då köpets syfte är pantsättning, hvilket ofta är fallet då säljaren önskar säkerställa någon af sina fordringsegare, men dock själf nytja sina tillhörigheter. Skenköpet är ett bedrägeri, straffbart enligt konkursstadgan; därvid torde ofta förfaras så, att såsom vederlag gifves en af säljaren förut pro forma till köparen utfärdad skuldsedel. Pantsättningen kan företagas äfven utan bedräglig afsikt, men är ogiltig, emedan kontrahenterna skylt ett aftal under ett annat och sålunda sökt kringgå lagens stadgande om panträtt i lösöre ¹⁾; att pantsättning och icke värligt köp afsetts, framgår ofta däraf att vederlag icke gifves, men köparen, som är säljarens borgenär, förbinder sig att återgifva sakerna då gälden betalas. Angående skenköp och pantsättning i köps form, hvilka ofta ega rum äfven utan att återköpsrätt förbehållits, skall vidare talas här nedan.

16. Med *addictio in diem* förstås en bestämning, genom hvilken säljaren förbehåller sig att få frånträda kontraktet, därest han inom viss tid finner köpare, som bjuder mera. Äfven här synes det vara skäl att antaga att eganderätten icke öfvergått. Ty detta förbehåll förutsätter att säljaren skall kunna förfoga öfver saken genom att föryttra den åt tredje man, och denna möjlighet voro honom betagen, därest köparen kunde göra detsamma. Också har doktrinen ansett att förbehållet kan göras gällande mot tredje man ²⁾. Emellertid bör köpet, så snart den utsatta tiden gått till ända, anses afslutadt, därest ej säljaren desförinnan tillkännagifvit att han fått bättre anbud.

¹⁾ Borenus, Jurid. Fören:s tidskr. 1878—9, s. 214 ff.

²⁾ Dernburg, Pandekten I. 255. Enligt romersk rätt är köparen berättigad att få saken blott han erlägger så mycket, som tredje man bjudit. Detta synes — med mindre särskild öfverenskommelse träffats — icke kunna antagas gälla enligt finsk rätt.

17. Härmed har ingalunda omtalats alla de bestämmingar, hvilka i köpeaftal kunna till säljarens förmån införas. I lagens stadganden om olämpliga förbehåll vid fastighetsköp anföras utom återvinningsförbehåll „vilkor af framtida äktenskaps ingående“, „beting, som gör intrång i tredje mans rätt“, samt „sådant vilkor, som ej kan lagligen bringas till värkställighet.“

Innehåller fastighetsöfverlåtelsen vilkor af framtida äktenskaps ingående eller beting, som gör intrång i tredje mans rätt, är den enligt lag ogill, och lagfart därå ej tillåten. Vilkor af framtida äktenskaps ingående synes i själfva verket, ehvad det afser att kontrahenterne skola ingå äktenskap med hvarandra eller att endera kontrahenten skall ingå äktenskap med den andras skyldeman, rätteligen böra förstås sålunda, att rättsföljden ej inträder innan äktenskapet kommit till stånd: om t. ex. en hemmansegare under sådant vilkor öfverlåter sin lägenhet åt sin dotters fästman, så har meningen uppenbarligen varit att öfverlåta eganderätten åt fästmannen i hans egenskap af familjemedlem. Samma grundsats eger sin tillämplighet äfven vid lösöreköp. Emellertid bör det framhållas att förklaringen, hvilken, då den angår fastighetsköp, på grund af lagens formföreskrift är betydelselös, däremot, då den angår lösöreköp, ehuru den visserligen icke öfverför eganderätten, dock kan innebära ett bindande anbud. — Då i köpeaftal införas beting, som gör intrång i tredje mans rätt och följaktligen icke kan utan rättskränkning uppfyllas, så angifver aftalet själf att det ej kan öfverföra eganderätt. Detta gäller om köp af lösöre lika väl som om köp af fastighet.

Om vid fastighetsköp sådant vilkor blifvit betingadt, som ej lagligen kan bringas till värkställighet, så skall, enligt lag (F. 20 juni 1864 § 3) öfverlåtelsen för slik orsak icke återgå, men den, som i vilkorets fullgörande brister, skyldigkännas att utgifva ersättning efter ty, som vid öfverlåtelsen är aftaladt eller af rätten pröfvas skäligt. Lagen syftar här på sådana prästationer af penningevärde, till hvilkas fullgörande gäldenär icke kan tvingas genom de medel, som 5: 11 U. B. angifver, och dess stadgande är ett

uttryck för den allmänna grundsatsen att, då en sak sålts på kredit, saken icke får återtagas, om ock köparen underlåter att fullgöra hvad han lofvat. Denna grundsats eger sin tillämpning äfven på lösöreköp.

18. Hittills har talats blott om förbehåll, som göras af säljaren. Af de förbehåll, som kunna göras af köparen, skola här uppmärksammas två: det, som förekommer vids. k. öppet köp eller köp på prof, och det s. k. *pactum displicentiae*.

Vid köp på prof förklarar köparen att han vill hafva varan blott om den framdeles faller honom i smaken. Hans förklaring är således vilkorlig, och vilkorets uppfyllande beror af hans godtfinnande. Angående sådana s. k. potestativa villkor råder mycken meningsolikhet. Ense torde man emellertid vara därom, att eganderätten bör anses öfvergå först då det utredts hvad köparen ändgiltigt vill. Om han fått mottaga varan till påseende och inom utsatt tid icke återlämnar den, så bör han anses hafva avslutat köpet.

Med *pactum displicentiae* förstås det att köparen väl förklarar sig vilja hafva varan, men förbehåller sig rätt att framdeles mot visst vederlag återgifva den åt säljaren; på svenska kan sådant förbehåll lämpligen nämnas förbehåll om återförsäljningsrätt. Doktrinen anser att köp med bifogadt *pactum displicentiae* öfverför eganderätten, men gifver köparen rätt att yrka dess återgång. I verkligheten torde det vara svårt att åtskilja köp med *pactum displicentiae* från köp på prof, och de skäl, som tala för att eganderätten vid köp på prof icke bör anses hafva öfvergått innan pröfvotiden är ute, synas ock tala för att vid köp med *pactum displicentiae* eganderätten ej bör anses hafva öfvergått, innan den tid är ute, under hvilken köparen enligt förbehållet skulle få utöfva sin återförsäljningsrätt. Återlämnas saken icke innan denna tids utgång, bör köpet, såsom vid köp på prof, anses avslutadt.

Har varan på förhand betalats, men förblifvit hos säljaren, bör köparen såväl efter köp på prof som köp med *pactum displicentiae* inom betänketidens utgång återfordra priset vid äfventyr att annars anses hafva till köpet samtykt.

Till förbehåll, som göres af köparen, räknas ofta öfverenskommelse om förköpsrätt (jus protimiseos). Ett köp med sådan bestämning innebär emellertid i själfva verket hvarken något köpeanbud, eller, i allmänhet, något saluanbud. Köparen, som förbehållit sig förköpsrätt eller såsom det ofta säges, „första budet“, har icke för sin del förbundit sig att betala. Säljare, som beviljat förköpsrätt, har härmed uttalat, att han icke skall öfverlåta saken åt tredje man därest köparen bjuder lika mycket som denne. Men härmed kan säljaren i allmänhet icke anses hafva förklarat att varan är eller skall blifva till salu. Säljer han den sedan åt tredje man, så har den, som fått förköpsrätt, enligt den mening, som allmännast gjort sig gällande, icke gentemot denne någon rätt. Emellertid kan han möjligen anses befogad att af säljaren söka skadestånd för det denne, som lofvat underrätta honom när och på hvad villkor saken skulle säljas, icke gjort det; härom gäller hvad ofvan sagts om afbrutna köpeunderhandlingar (se sid. 360).

Kreditsäljares rätt.

19. Kreditsäljares rätt likställes af lagen (9: 8 H. B.) med försträckningsgifvares. Vid utborgning af varor gälla lagens föreskrifter om ränta (9: 6 H. B. F. 6 Juni 1883¹⁾). Angående köpeskillingens storlek säger lagen blott, att den vinst, som kommer af lagligen slutet köp, ej må räknas för ocker, och angifver därmed att kontrahenterna ega bestämma priset efter godtfinnande²⁾. Underlåtenhet att betala köpeskillingen medför för köparen skyldighet att erlagga uppskofsränta.

¹⁾ Här om hafva dock olika åsikter uttalats; (se Holm 1886, 275 ff.) Enligt en mening skulle 9: 6 H. B. alls icke ega sin tillämpning på förbindelse att erlagga köpeskillning. Enligt en annan borde därå tillämpas sagde lagrumms stadgande om räntemaximum, men icke dess stadgande att högre ränta skall vara förbruten.

²⁾ Angående bevisningen se F. d. 3 mars 1868 om handelsbäckers beviskraft. Jfr Wrede, Bevisrätten § 7.

Men då säljaren en gång beviljat kredit, så kan han, såsom ofvan antydts, om köpevilkoren ej i rätt tid fullgöras, icke yrka att aftalet skall brytas och saken åt honom återlämnas. Han är (11: 2 J. B., 9: 8 J. B.) köparens borgenär och eger mot denne en likabeskaffad rätt som andra borgenärer. Någon talan sådan som den romerska rättens *condictio ob causam datorum* eger här icke rum, ty säljaren har erhållit vederlagsprästationen i det han i utbyte mot sin sak mottog köparens förbindelse ¹⁾.

Angående utmätningsauktion af fastighet på landet stadgas (F. 23 juli 1868 § 18) att, därest auktionsskillingen, hvilken bör inom trettio dagar efter auktionen vara till fullo gulden, inom denna tid icke betalas, förrättningsmannen må anlita den säkerhet, som köparen vid auktionen ställt för sig. Detta har tolkats så ²⁾ att, om vid auktionen ställts säkerhet, förrättningsmannen bör hålla sig till denna. Det kan väl knappast antagas att i sådant fall med egenderrättens öfverlåtelse skulle bero ända till dess, måhända efter en lång rättegång, köparens löftesmän tvungits att betala, och att, om det, kanske efter flera års förlopp, skulle visa sig att de icke förmådde det, ny auktion borde ega rum; utan synes det vara naturligare att, då säkerhet ställts, anse att fastigheten sålts på kredit. Emellertid stadgas uttryckligen att salubref ej får utgifvas innan auktionsskillingen erlagts. — Har vid auktionen säkerhet icke ställts, så är, säger lagen, köpet, om priset icke i rätt tid betalas, ogilt och fastigheten bör ånyo till försäljning utlysas: auktionen innebär således kontantköp ³⁾.

¹⁾ Frågan om köp på afbetalning, d. v. s. sådant aftal, enligt hvilket köpeskillingen skall erläggas uti särskilda poster, bör anses såsom kontant- eller kreditköp, bör besvaras med hänsyn till omständigheterna i hvarje enskildt fall. I allmänhet synes det dock kunna antagas att, om aftalet angår en sak, som kan nytjas utan att förbrukas, köparen är skäligen tillgodosedd blott honom, intill dess priset är betaladt, tillerkännes rätt att nytja saken.

²⁾ Jurid. Fören:s förh. Se dess tidskr. 1873, s. 87.

³⁾ Beträffande (frivilliga) auktioner, hvilka i regeln icke förättas af egaren, utan af hans ombud, må här framhållas att ombudets fullmakt, där, (såsom åtminstone i vissa trakter af Finland), sedvänjan

20. Då fastighet sålts, njuter säljaren, enligt 11: 2 J. B. sin säkerhet i det sålda framför andra köparens borgenärer intill dess laga stånd åkommer. Med ordet „säkerhet“ afses här panträtt. Denna panträtt fortbestår, därest säljaren innan lagfartstidens utgång sökt inteckning. Och inteckning kan under lagfartstiden sökas, äfven om köparen redan öfverlätit fastigheten åt tredje man¹⁾. Innehålles köparens förbindelse att erlægga ogulden köpeskilling uti flera förskrifningar, hvilka innan laga stånd åkommit vid skilda tider intecknats och sedan åt olika personer öfverlåtits, så medföra de dock sinsemellan lika rätt till betalning ur den sålda fastigheten²⁾.

Ofta inträffar att köpare af fastighet, i stället för att till säljaren afgifva skuldförbindelse, åtager sig att betala säljarens gäld. Då uppstår frågan, om tredje man, som fått mottaga sådan förbindelse, till säkerhet för dess fullgörande njuter samma rätt som tillerkänts köparen till säkerhet för betalningen af ogulden köpeskilling. Härom hafva olika meningar uttalats³⁾. Enligt en skulle panträtt ega rum endast då säljaren fortfarande vore för sin förbindelse personligen iansvarig; hade däremot säljarens borgenär befriat honom från förbindelsen, så komme en annan än säljaren att åtnjuta berörda förmån och lagens grund återfunnes således icke. Enligt en annan åsikt borde sådan förbindelse visserligen hvad panträtten vidkommer likställas med skyldighet att utgifva ogulden köpeskilling, men säljaren vore ej befogad att åt en enskild af sina fordringsegare öfverlåta panträtten, utan denna borde komma dem till godo enligt hvad om förmåns-

sådant angifver, kan anses innebära befogenhet att indrifva de vid auktionen uppkomna fordringarna. Om så är fallet, kan, enligt en åsikt, som gjort sig gällande vid rättskipningen i Sverige, giltig betalning erläggas endast åt auktionsförrättaren, icke åt egaren. Se Holm, Nytt Jur. Ark. 1880, s. 254; 1885, s. 132 f.

¹⁾ Holm N. J. A. I. 1892 s. 325. Rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. 1877—8, s. 418.

²⁾ Holm, N. J. A. 1890 s. 503.

³⁾ Se Juridiska Föreningens förhandlingar 1874—5. Jurid. Fören:s tidskr. 1877, s. 19 f.

rätt finnes stadgadt. Enligt en annan mening åter borde panträtt för sådan fordran aldrig, och enligt ännu en annan, alltid ega rum.

Då lagen gifver köparen förmånen att hafva en pantfäst fordran, så bör det väl icke kunna förmenas honom att såsom annan borgenär åt tredje man öfverlåta panträtten jämte fordringsrätten; annars blefve hans rätt mindre värd än annan fordringsegares, och det finnes ingen anledning att antaga att lagen skulle velat det. Erkännes en gång detta, så kan det icke anses värka å sak, om säljaren, i stället för att låta utfärda förbindelsen till sig själf och sedan cedera den, låter genast utfärda den till tredje man. Om då tredje man befriar säljaren från hans gäld, så är det visserligen sant att det icke längre är säljaren, utan tredje man, som njuter sin säkerhet i fastigheten, men säljaren har emellertid njutit sin fördel af panträtten därigenom att han kunnat betala sin gäld med en pantfäst förbindelse, som är värdefullare än en oprioriterad. Hvad åter det vidkommer att säljaren genom att åt någon af sina borgenärer förskaffa panträtt i den sålda fastigheten skulle förfördela de öfrige, så kan denna lika litet som annan pantsättning anses ogiltig annars än i de fall konkursrätten angifver.

Men vanligen ikläder sig köparen förbindelse för sådan säljarens gäld, som redan är i fastigheten in-tecknad. Det har ifrågasatts¹⁾ om t. ex. uttrycket „öfvertaga“ borde anses betyda att köparen förbunde sig att personligen ansvara för den in-tecknade gälden, därå betala ränta och framdeles, om han sålde hemmanet, med andra tillgångar betala hufvudstolen, eller om det, där ej ett bestämdare uttryck för den personliga ansvarigheten användts, borde anses att köparen endast velat uttala det han nöjde sig med att gälden finge stå in-tecknad i fastigheten. Enligt den uppfattning, som torde i Finland gjort sig gällande, synes denna fråga böra besvaras så, att det i tvifvelaktiga fall bör antagas att kontrahenterna hafva velat att den, som eger fastigheten, äfven skall personligen ansvara för gälden.

¹⁾ Se Holm, Nytt Jur. Ark. 1881. 184.

Emellertid erfordras det naturligtvis, för att säljaren skall blifva fri sin ansvarighet för den inteknade gälden, att borgenären samtycker till ett sådant gäldenärsombyte. Vägrar borgenären detta, så har han klarligen ej håller någon talan mot köparen, utan kan hålla sig endast till säljaren. Men säljaren kan dock, därest ej borgenärens samtycke af köparen tydligen gjorts till förutsättning för gäldens öfvertagande, af köparen fordra att han skall fullgöra hvad han lofvat, och är således t. ex. för hvarje gång han själf betalat räntan, berättigad att utsöka den af köparen.

Godkänner åter borgenären gäldenärsombytet, så bör han, (F. om inteckning 9 nov. 1868 § 26), därest ny skuldförbindelse af köparen utfärdats, för att behålla sin inteckningsrätt, därom inom föreskrifven tid göra anmälan hos domstol i afseende å anteckning i inteckningsprotokollet. Om sådan anmälan bör anses föreskrifven äfven då köparens förbindelse tecknats å den gamla skuldsedeln, är omtvistadt ¹⁾ starkare skäl synas tala för att i sådant fall icke uppställa denna fordran.

Underlåtes nu anmälan, där den är föreskrifven, så kan den gamla inteckningsrätten icke öfverföras å den nya förbindelsen. Men följer däraf äfven att den gamla förbindelsen med dess inteckningsrätt består, och den nya förbindelsen alls icke kan göras gällande? Detta har påståtts ²⁾, men synes ej vara riktigt. Ty borgenären har ju befriat säljaren från gälden; att han försummat bevara sin pant rätt bör stanna honom och ej säljaren till last. Och genom borgenärens vilja har i stället för säljarens förbindelse träd köparens: om borgenären så vill, må han söka ny inteckning till säkerhet för dess fullgörande. — Det kan inträffa att köparen icke sökt lagfart, då borgenären gör ifrågavarande anmälan. Angående frågan huru domstol då bör förfara hafva två åsikter uttalats: enligt den ena borde domaren uppskjuta handläggningen af fordringsegarens anmälan,

¹⁾ Juridiska Föreningens förhandlingar 1893, (ännu icke offentliggjorda) 6:te frågan.

²⁾ Juridiska Föreningens förhandlingar 1874—5. Civillag 5:te frågan. Jurid. Fören:s tidskr. 1877, s. 26 ff.

enligt den andra borde han utan vidare förklara fordrings-egaren vid sin inteckningsrätt bibehållen. Den senare åsikten synes hafva starkare stöd af lag (F. om int. 9 nov. 1868 § 26).

Sytning likställes af lagen (K. 1 mars 1852) i så måtto med ogulden köpeskilling, att det stadgas att alla afhandlingar, genom hvilka sytning betingas, för att vara gällande mot köparens öfrige borgenärer och framtida egare af fastigheten, skola intecknas inom den tid 11: 2 J. B. angifver. Detta stadgande har gifvit anledning till frågan om köparen, därest han sedan förytttrar fastigheten, bär personlig ansvarighet för sytningen, så framt ej ansvarigheten med sytningshjonets begifvande öfvertagits af den nye köparen? Svaret på denna fråga kan emellertid icke utletas ur lagens stadganden om köp, utan vinnes blott genom en rätt uppfattning af sytningens natur. Fattas då sytningen såsom en reallast, ett onus hvilande på jorden, så bör köparen skyldigkännas att utgifva endast de sytningsprästationer, hvilka belöpa sig på den tid, under hvilken han varit fastighetens egare. Denna uppfattning bekräftas af beskaffenheten af vissa prästationer, som sytningshjon pläga förbehålla sig: personlig vård, häst till kyrka och kvarn, begrafning enligt landssed m. fl.; det kan knappast tänkas att meningen skulle vara att en köpare, som försålt hemmanet och sedan flyttat bort från orten, skulle med sådant tillhandagå sytningshjonet. Nu kan det emellertid inträffa att köparen bör anses förbunden att, då han förytttrar fastigheten, göra förbehåll om sytningen och att sytningshjonet i förlitan därpå underlåtit att innan lagståndstidens utgång söka inteckning. Gör köparen icke sådant förbehåll, så kan det vara skäl att låta honom ersätta sytningshjonet för liden skada; men icke håller i detta fall kan han skyldigkännas att prästera själfva sytningen.

21. Då lösöre sålts på kredit, kan den i 11: 2 J. B. uttalade regeln ej komma till tillämpning. Detta är själf-fallet i händelse saken öfverlåtits åt köparen, ty panträft i lösöre förutsätter att borgenären har panten i handom.

Men ätven om säljaren behållit saken, kan han, om viss betalningstid fastställts, därunder icke, om ej sådant uttryckligen förbehållits, göra anspråk på pant- eller retentionsrätt. Lagen gifver nämligen, då den i 11: 3 H. B. stadgar att ingen må för sin skuldfordran innehålla det, som han fått till låns, om han icke med egarens vilja därå gjort nödig kostnad¹⁾, uttryck åt den allmänna grundsatsen att borgenär, som omhänderhar sin gäldenärs sak, endast i de af lagen särskildt angifna undantagsfallen har rättighet att innehålla densamma till säkerhet för sin fordran.

Denna regel gäller emellertid blott så vidt säljarens fordran icke är till betalning förfallen. Är däremot köparen redan betalningsskyldig, så kan han icke med fog yrka att utfå köpegodset med mindre han betalar priset²⁾. Säljaren kan då, om köparen i rättegångsväg yrkar att utfå saken, enär säljarens fordran har gemenskap med köparens anspråk. (11: 6 R. B.) på genstämning göra densamma gällande; och genom samma dom, hvarigenom säljaren ålägges att utgifva köpegodset, ålägges då ock köparen att utgifva köpeskillingen³⁾: köparen kan således icke tvångsvis utfå sin sak förr än säljaren utfår sin betalning. Af den processuella föreskriften i 11: 6 R. B. följer visserligen ingalunda med nödvändighet att säljaren borde anses hafva med rätta innehållit saken, men lagrummet gifver i alla fall stöd för en sådan uppfattning⁴⁾. Lika obilligt som det vore att, innan den krediterade köpeskillingen är förfallen, tillåta säljaren att betaga köparen förmånen att bruka en sak, som tillhör honom, lika obilligt vore det att, då köpeskillingen är förfallen, tillhålla säljaren att utgifva saken utan att få hvad honom tillkommer.

Om nu aftalet väl innebär att saken skall blifva köparens och köpeskillingen få hos honom innestå, men någon

¹⁾ Jfr 12: 8 H. B.

²⁾ Jfr Chydenius, Leveransaftalet, s. 46 ff.

³⁾ Någon kvittningsrätt för säljaren kommer här naturligtvis icke i fråga.

⁴⁾ Denna synes ock öfverensstämma med den romerskrättsliga doktrinen om retentionsrätten. Dernburg, Pandekten (1888). I. 317.

viss betalningstid icke blifvit utsatt, så kan säljaren (9: 4 H. B.), när han vill, söka priset. Vill köparen hafva sin sak, bör han således vara beredd att mötas af detta kraf, som gör köpeskillingen förfallen och berättigar säljaren att innehålla saken.

22. Då köparen gör konkurs, förfaller köpeskillingen, likasom all hans öfriga gäld, till betalning äfven om viss dag varit förelagd och den ännu icke är kommen. Har då säljaren fortfarande köpegodset omhänder, så är han berättigad att innehålla det, därest han ej får full betalning. Så stadgar ock lagen (49 § 1 mom. Konkursst.)

Har däremot varan före konkursen öfverlämnats till köparen, så kan säljaren, som sålunda redan låtit köparen förfoga däröfver oafsedt prisets betalning, icke yrka att återfå den af köparens borgenärer. Men om varan aflämnas först sedan köparen gjort konkurs, så finnes det intet skäl att antaga att säljaren, därest han afvetat konkursen, skulle velat bevilja dem den förmån, som han i förra fallet velat bereda köparen. Lagen stadgar ock (49 § 2 mom. Konkursst.) att i sådant fall borgenärerna, om de vilja behålla varorna, skola för dem erlägga betalning. Och samma grundsats har fått uttryck uti sjörätten ¹⁾ (§ 119 Sjölagen), enligt hvilken säljare, som genom konnässement gifvit köpare rätt att från fartyg utfå såld vara, är berättigad att, om köparen gör konkurs medan varan är på väg, genom utfärdande af nytt konnässement återkalla det förra. Samma rätt tillerkänner sjörätten uttryckligen åt säljaren i det fall att köparen, innan varan kommit fram, vägrat godkänna eller betala rätteligen dragen växel å dess pris, hvaraf torde kunna slutas att detsamma gäller städse då köparen bort, men underlåtit att före varans mottagande fullgöra vederlagsprestationen och säljaren således mot honom har en förfallen ordran. Härvid är emellertid att märka att, då säljaren å konnässement grundat köparens rätt att utfå saken, han, när konnässementet likasom växeln är ett merkantilt omsättningsmedel, bör anses hafva medgifvit köparen att, prisets be-

¹⁾ Jfr Lang, Sjørätt.

talning oafsedt, åt tredje man öfverlåta sin konnässement-rätt. Har sådan öfverlåtelse egt rum och var mottagaren i god tro, så kan konnässementet ej återkallas (Sjölagen § 119). Har däremot konnässement icke utfärdats, utan säljaren med skeppsbefälhafvaren ingått vanligt fraktaftal, kan han i alla de fall, då han annars därtill är berättigad, innehålla saken genom att låta befälhafvaren aflämna varan till annan man än köparen¹⁾. — Säljarens befogenhet att innehålla redan afsända varor är i literaturen känd under sin engelska benämning: „right of stoppage in transitu.“

23. Om nu säljare, som mot köparen har förfallen köpeskillingsfordran, vägrat utgifva varan, hvilken, enligt hvad här antagits, redan genom köpslutet blifvit köparens egendom, så kan säljaren naturligtvis, om han vill, utsöka köpeskillingen. Har köparen gjort konkurs, så bör säljaren bevaka sin fordran såsom öfrige borgenärer, och han njuter för öfrigt icke i konkursen bättre rätt än desse. Lagen (§ 49 Konkursst.) säger endast att borgenärerne, om de vilja hafva (eller behålla) varorna skola betala fulla priset; den gifver intet skäl att antaga att säljaren skulle kunna mot deras vilja tvinga dem att taga köpegodset och erlägga hela köpeskillingen. Om nu, såsom sannolikt är, köparen icke bevakar i konkursen, utan behåller, (eller återtager) varan, så uppstår frågan hvem som är dess egare²⁾. Förblir köparen äfven under och efter konkursen fortfarande köpegodsets egare eller är säljaren berättigad att efter behag förfoga däröfver? Kan säljaren framdeles, sedan kon-

¹⁾ Konkursstadgan (§ 49) bestämmer att säljarens rätt att innehålla (resp. återfå) varan ej eger rum då denna före konkursen blifvit till gäldenären eller till annan för hans räkning aflämnad. Då varan mottagits af skeppsbefälhafvare, som icke är köparens ombud, synes den ej böra anses vara i konkursstadgans mening till befälhafvaren „för köparens räkning“ aflämnad. Men om konnässement tillstås köparen före hans konkurs, synes stoppningsrätten kunna göras gällande endast sålunda att ett nytt exemplar af konnässementet åt annan person utfärdas. (§ 119 Sjölagen). Jfr Lang, Sjörätt, sid 415. Se i rättssf. Jurid. Förenstidskr. 1887 sid. 239 ff.

²⁾ 49 § konkursst. är så affattad, att den bör otvifvelaktigt lämpas på köp, vid hvilka eganderätten öfvergått till köparen.

kursen afslutats, utsöka köpeskillingen? Dessa frågor, hvilka af Konkursst. lämnats öppna, kunna gifva anledning till meningsolikhet. Med tillämpning af den åsikt om kreditköpets rättsvärkan, som här omfattats, kunna de besvaras på följande sätt:

Lagen (49 § konkursst.) förutsätter tydligen att borgenärerna skola besluta om de vilja betala varorna eller ej. Besluta de att icke betala varorna, så innebär detta att de äro villige att låta köpet återgå, med andra ord att de öfverlåta köpegodset åt säljaren mot det att han befriar boet från gäldenärens förbindelse. Det står då säljaren fritt att, om han vill, förfoga öfver godset efter godfinnande; och har han, antingen genom eget bruk eller försäljning till tredje man ställt så till, att han icke vidare kan utgifva saken, så är det, äfven om han alls icke uttalat sig, klart att han å sin sida låtit köpet återgå; ty han kan icke utkräfva köpeskillingen med mindre han är beredd att utlämna köpegodset. Men intet hindrar honom att, borgenärernes beslut oakadt, fortfarande bevara saken för köparens räkning och framdeles, efter kursen, af denne utkräfva priset.

På samma sätt kan hvarje säljare, som, då köpeskillingen förfaller, omhänderhar utborgadt gods, därest köparen förklarar sig villig att låta köpet återgå, fritt förfoga öfver saken såsom sin egen. Men härtill är han ej berättigad blott på den grund att köparen underlåtit att i rätt tid betala. Ty saken är köparens och den omständigheten, att den befinner sig i säljarens värjo, kan, ehuru han får innehålla den, icke berättiga honom att t. ex. genom dess försäljning söka förskaffa sig godtgörelse för sin fordran.

Periculum rei. Fall då eganderätten icke öfvergår omedelbart vid köpslutet.

23. Då en sak sålts, men kvarblifvit hos säljaren och därunder skadats eller förgåtts, uppstår frågan om den oakadt bör betalas ¹⁾).

De romerske juristerne besvarade denna fråga jakande: så snart köpet är afslutadt, står, enligt deras mening, köpa-

¹⁾ Jfr Chydenius, Leveransafftet, s. 7 ff.

ren faran (*periculum*). Den romerskrättsliga doktrinen, som anser att säljarens genom köpet uppkomna förbindelse att utgifva varan är af samma beskaffenhet som köparens förbindelse att utgifva köpeskillingen, har på olika sätt sökt förklara, hvarför i detta fall, då säljaren icke kan fullgöra sin skyldighet, köparen dock bör fullgöra sin ¹⁾; men enighet har härom icke kunnat vinnas.

För finsk rätts vidkommande synes frågan om skyldigheten att betala priset böra helt och hållet skiljas från frågan om *periculum*.

Priset bör, så snart eganderätten blifvit åt köparen öfverlåten, af honom betalas, äfven om varan gått under eller försämrats; ty då köparen blifvit egare, har vilkoret för hans förbindelse uppfyllts ²⁾. Men däraf att köparen blifvit egare, följer icke att han alltid skall stå faran. Likasom enhvar annan, hvilken innehar främmande gods, kan säljaren blifva skyldig att ersätta den skada, som uppstår, då det missfares eller förkommer. Och i sådant fall får köparen från priset kvittningsvis afräkna skadeståndsbeloppet.

Skyldig att ersätta skadan är säljaren för det första när han förorsakat den med vilja eller annars under sådana omständigheter, att skadegörelse utom kontraktsförhållande medför ersättningsskyldighet. Härom äfvensom om skadeståndets art och storlek hänvisas till straffrättens allmänna läror ³⁾. --

¹⁾ Windscheid. Pandekten (1891) II.

²⁾ Föreligger, såsom t. ex. vid köp med ofvan omtalade förbehåll (sid. 363 ff) icke köpslut, utan blott anbud, kan säljaren, ifall saken går under eller försämrats, icke fullgöra det vilkor, som köparen för sin förbindelse utfäst; ty detta vilkor innebär att saken, sådan den är då köpeanbudet göres, skall åt köparen öfverlåtas. — Har saken emellertid redan omhändertagits af den, som gjort köpeanbud, så är det möjligt att han enligt reglerna för låntagares eller depositaries ansvarsskyldighet kan åläggas att ersätta den skada, som uppstått därigenom att saken förstörts eller försämrats. Men därmed åläggas han icke att såsom köpare utgifva dess pris.

³⁾ Forsman: Skadestånd i brottmål. — 22 cap. B. B. Strafflagen 9 kap. Framhållas må att skadeståndsplikt inträder ingalunda blott då den skadegörande handlingen innebär ett delikt. Se härom Forsman a. a. s. 132 ff.

Vid bedömandet af säljarens ersättningsskyldighet bör det uppmärksammas att köparen efter köpslutet är skyldig att borttaga saken; han har lika litet som annan egare rätt att låta den vara hos någon, som ej gifvit därtill lof.

Men det är möjligt att säljaren antingen uttryckligen åtagit sig att vårda saken eller att aftalet ingåtts under sådana omständigheter, att köparen i god tro kan räkna på att han skall göra det. I så fall blir säljarens ansvarighet att bedöma enligt de regler, som gälla för depositarie och låntagare. (H. B. 11: 1; 12: 2; jfr. B. B. 12: 2). Bevarar säljaren saken utan att däraf halva någon nytta, bör han således med tillämpning af den angående inlagsfä gällande grundsatsen anses skyldig att vårda den som sitt eget gods. Får han åter sig till nytta behålla saken, så bör han ock anses underkastad den i 11: 1 H. B. uttalade regeln att lån ej må missfaras, utan skall återgifvas så godt som det togs, hvilken af lagstiftaren torde ansetts i likhet med den äldre rättsens stadganden om låntagares skyldighet innebära att låntagaren ansvarar äfven för s. k. casus¹⁾. Betydelsen af denna sats är emellertid omtvistad; i hvarje fall ålägger den låntagare ett större ansvar än det, som enligt 12: 2 H. B. åligger depositarie. Att säljarens skyldighet således i olika fall kan komma att fattas olika, öfverensstämmer med 40:de domarregelns sats att den skall stå faran, som båtnan och profiten hafver, samt med den romerska rättsregeln *eius periculum cuius commodum*. — Angående beräkningen af skadeståndet hänvisas till obligationsrättens allmänna läror, angående skadans bevisning till processrätten²⁾.

Såsom allmän regel gäller emellertid att, därest ej säljaren af särskild orsak är ersättningsskyldig, faran bäres af köparen såsom sakens egare.

24. Frågan om *periculum* vid köp beröres af vår lag blott genom stadgandet (1: 7 H. B.) att då varor, som skola vägas, mätas eller räknas, köpas, säljaren skall „vårda“ dem till dess det är skedd, därefter köparen. Ordet „vårda“,

¹⁾ Winroth Strödda uppsatser II sid. 11 ff.

²⁾ Wrede, Bevisrätten § 15.

som hämtats från det äldre språket, synes närmast kunna återgifvas med: ansvara för. Lagrummets syfte är helt visst att angifva den tidpunkt, då eganderätten öfvergår till köparen och han, därest ej annat öfverenskommits, eger draga försorg om köpegodset.

Stadgandet afser två olika slag af rättsärenden: dels sådana, hvilka angå del af varumängd, dels sådana, hvilka afse hel varumängd.

Beträffande de förra kan stadgandet fattas på olika sätt. Det kan sägas att det skulle innebära att, då köp sluttes om en genom vikt, mått eller stycktal bestämd del af en sak, sådan som t. ex. det parti säd, hvilket finnes i ett magasin eller ett fartyg, eller en packe tyg o. s. v., eganderätten icke kan öfverlätas, innan delen afskilts. Häraf skulle följa att ej håller eganderätt till en kvotdel af en sådan mängd skulle kunna därförinnan öfverlätas: är det en gång möjligt att utan reell delning föryttra t. ex. hälften af en skeppslast råg, så kan det svårligen anses omöjligt att af samma skeppslast föryttra ett visst antal hektoliter¹⁾; ty om massans storlek är känd, så kan ju alltid hektolitertalet uttryckas såsom en kvotdel af mängden. Men emot en regel som omöjliggjorde föryttring af oafskild kvotdel af varumängd, tala uppenbarligen starka skäl. Ej håller framgårdensamma med nödvändighet ur lagen.

Stadgandet säger nämligen att det eger sin tillämpning i de fall, då varor „skola“ vägas, mätas eller räknas. Detta kan otvunget förstås så, att endast sådana fall afses, då kontrahenterna själfva velat att eganderätten ej skall öfvergå förrän dess föremål blifvit afskildt. Och att kontrahenternas afsikt varit sådan, kan antagas, därest ej annat af omständigheterna tydligen framgår. I verkligheten torde nämligen oftast just själfva afskiljandet vara det moment, som utmärker att de förberedande underhandlingarna, tingandet, undangjorts och det verkliga köpslutet eger rum; afskiljandet är, kunde man säga, enligt allmän föreställning formen för öfverlåtelsen.

¹⁾ T. ex. så många hektoliter, som utgöra hälften af råglasten.

I de fall, då emellertid öfverlåtelse af eganderätt till oafskild del väckligen afsetts, är köparen, därest ej viss tidpunkt för delningen bestämts, enligt grundsatsen att sam-egare, som yrkar reell delning, bör hafva vitsord där sådan låter sig utan medegares skada genomföra, berättigad att när som helst påyrka att hans vara må honom tillhandahållas. Däremot synes han ej berättigad att yrka det säljaren skall bekosta vägningen eller mätningen. Går hela varumängden under, gälla ofvan angående det s. k. *periculum rei* utvecklade regler. Går någon del under eller försämras varan, så tager köparen del i skadan såsom sam-egare; säljarens ansvar bedömes då enligt antydda regler.

Om däremot eganderätten icke skall öfvergå förr än vid vägningen, mätningen eller räkningen, så uppstår frågan, om köparen därförinnan har rätt att påyrka att varan afskiljes och åt honom utgifves. Detta torde på ofvan antydda skäl böra förnekas. Ifall säljaren bestämdt förbundit sig att framdeles tillhandahålla varan, lär det nämligen kunna antagas att köparen, som icke brytt sig om att genast låta särskilja densamma, ej håller fäst någon vikt vid att varan skall tagas från just den ifrågakomna mängden, utan är betjänt med hvilken vara som helst, blott den har samma egenskaper. Aftalet är då icke köp, utan leverans, och säljaren är berättigad att utkräva betalningen, blott han prästerar kontraktsevenlig vara. — Kan säljaren mot köparens vilja afskilja delen och sålunda göra köparen till dess egare? Han är helt visst härtill berättigad så snart köparen afgifvit bestämdt löfte att framdeles betala det pris säljaren uppgifvit. — Kostnaderna för vägningen, mätningen eller räkningen synas här, så framt ej annat öfverenskommits, åligga säljaren.

Köparen är emellertid bunden af sitt anbud endast om säljaren väckligen förmår ur varumängden särskilja en sådan del som afsetts. Har hela mängden försämrats, så är detta omöjligt; den sak, som köparen ville betala, kan ej uppstå, och köparen är således ej bunden; har han redan öfverlämnat sin vederlagsprästasjon, så skall den återbäras. Förstöres en del af varumängden, men så mycket återstår,

som köparen velat hafva, så hindrar intet säljaren att öfverlåta denna återstod. Men är återstoden mindre, så är köparen ingalunda skyldig att taga den vare sig med eller utan afkortning af köpeskillingen. Och har varumängden helt och hållet gått under, så kommer naturligtvis något köp ej till stånd. Det sagda öfverensstämmer, ehuru grundadt på andra skäl, med den romerskrättsliga doktrinen lära om *periculum rei* i förevarande fall¹⁾.

26. Med köp af visst kvantum, som skall uttagas ur en varumängd, likställes ofta köp af alternativt bestämdt föremål, d. v. s. sådana fall, då någon förklarar sig villig att för visst pris antingen öfverlåta eller köpa hvilken som helst af två eller flere saker. Den som fått mottaga ett sådant anbud är berättigad att välja hvilken sak han vill gifva eller hafva. Då valet tillkännagifvits, kommer köpslut till stånd och eganderätten öfvergår. Har den, som sålunda förklarar sig sälja eller köpa alternativt, gifvit den andre betänketid, så är han naturligtvis däraf bunden. Skulle den andra emellertid alls icke välja, men själf afgifva en alternativ förklaring, så är detta ett nytt anbud, som gifver den förre valrätt. Hafva sålunda två alternativa förklaringar utbytts, men å ingendera sidan betänketid utsatts, så är dens val, som först väljer, afgörande. Tillkännagifvet val kan naturligtvis icke ändras²⁾.

27. Följer så att betrakta köp af en hel varumängd, hvilken skall vägas, mätas eller räknas. Då varans pris bestämts enligt vikt-, mått- eller stycketal, men dess mängd är okänd, är det klart att, därest den före vägningen, mät-

¹⁾ Dernburg, Pandekten II 259.

²⁾ Enligt en mening bör den rätt som för köpare uppstår genom köp af kvantum, som skall uttagas ur varumängd och genom s. k. alternativt köp, uppfattas såsom en fordran gentemot säljaren (Hammarskjöld, Tidskr. f. n. Retsv. 1893: 1, s. 110 ff.). Den skulle då innebära befogenhet att yrka säljarens förpliktande att afskilja delen eller välja köpeföremål. Jfr Dernburg Pandekten II 77 ff.

ningen eller räkningen helt och hållet går under, köpeskillingen ej kan utkrävas.

Försämrans åter varan, men bibehåller sin storlek, så kan priset utrönas, och enligt den åsikt, som synes gjort sig inom den romerskrättsliga doktrinen företrädesvis gällande¹⁾, är köparen, därest han redan afgifvit bestämd köpförklaring, skyldig att betala detsamma. För finsk rättsvidkommande beror köparens skyldighet att betala priset därpå att han blifvit egare, och det gäller således att afgöra hurvida kontrahenterna böra anses hafva afsett att eganderätten skall öfvergå vid aftalet eller vid vägningen, resp. mätningen eller räkningen. Då det därförrinnan är osäkert om köparens förbindelse, som icke kan annorlunda än eventuellt till innehållet bestämmas, alls kommer att uppstå, synes det sannolikare att säljaren velat förbehålla sig eganderätten, till dess han i utbyte erhåller en bestämd förbindelse. Köparen åter kan icke billigtvis göra anspråk att blifva egare af en sak, hvars pris man icke känner: innan detsamma blifvit utredt, skulle han i alla fall icke kunna vare sig själf använda eller till annan sälja varan. Det finnes således intet praktiskt skäl, som skulle tala för att kontrahenternas afsikt varit att redan genom själfva aftalet öfverflytta eganderätten. Den i 1: 7 H. B. uttalade regeln gifver helt visst uttryck åt det, som i allmänhet är kontrahenternes mening. — Emellertid hindrar naturligtvis intet att en till storleken okänd mängd af sådan vara, som vid försäljning plägar vägas, mätas eller räknas, utan att sådant företages, öfverlåtes mot en i ett för alt bestämd köpeskillning (per aversionem).

Kan köpare af en hel varumängd, då meningen är att eganderätten skall öfvergå först vid vägning, mätning eller räkning, påyrka att sådan må företagas? På skäl, som ofvan anfördes vid tal om köp af del af varumängd, synes frågan böra besvaras nekande: äfven om hel varumängd sålts, kan aftalet, därest säljaren verkligen redan före vägningen, mätningen eller räkningen förbundit sig att prästera varan, fattas så, att han i stället för den afsedda mängden får prästera

¹⁾ Dernburg, Pandekten II 258.

en annan af samma mängd och beskaffenhet. Däremot är säljare, som fått mottaga ett bestämdt köpeanbud, naturligtvis äfven i förevarande fall berättigad att, därest ej annat aftalats, när som helst företaga vägningen, mätningen eller räkningen och sålunda göra köparen till sakens egare.

28. Bland lagens stadganden om borgenärers förmånsrätt i konkurs (F. 9 nov. 1868 § 2) ingår bestämningen att, om i gäldenärs bo finnes något, som hörer annan till, men detsamma ej kan från gäldenärens egna tillhörigheter urskiljas, egaren skall för värdet njuta betalning med samma rätt som oprioriterade fordringsegare. Detta stadgande angifver att eganderätt till en sak förloras, då saken så sammanblandas med annan mans egendom, att den icke kan därifrån särskiljas; eganderättens föremål kan då icke vidare uppvisas och den kan följaktligen ej göras gällande. Men stadgandet gifver å andra sidan vid handen att eganderätten icke upphör så länge föremålet kan bestämdt angifvas, låt vara att saken enligt allmän uppfattning vore att räknas till de s. k. *res fungibiles* eller att den befunne sig i fysisk förening med en annan sak och syntes utgöra en del däraf ¹⁾

Men likasom eganderätt i sådana fall bibehålles, bör den ock i liknande fall kunna öfverlåtas. För att en sak skall kunna föryttras, erfordras det således att den kan från föryttrarens öfriga tillhörigheter urskiljas: då en kvotdel af en varumängd säljes, är det, såsom ock ofvan antydts, nödigt att hela denna mängd kan såsom en sak för sig uppvisas. Men det erfordras, såsom ock ofvan framhållits, icke med nödvändighet att det, som föryttras, skall vara afskildt från beröring med annan föryttrarens egendom. Emellertid är ofta det kroppsliga särskiljandet det enda eller i alla fall det lämpligaste medlet att individualisera saken, och däraf

¹⁾ Egaren kan dock i allmänhet yrka på sakens särskiljande, endast om den andres sak däraf ej tager skada. Se härom vidare *Sakrätten*, lärorna om förbindelse och bearbetning, samt *Obligationsrättens* allm. d., läran om löpande förskrifningar.— Jfr ock Ff. 13 juli 1731 och 20 aug. 1747 (Sulin a. 49: 1 M. B.)

torde det bero att man varit böjd att fästa uteslutande vikt vid det fysiska förhållandet ¹⁾).

Frågan om öfverlåtelse af sak, som är med annan fysiskt förenad, har stor betydelse vid bedömandet af de i vårt land icke sällan förekommande köpen af växande gröda och skog.

29. Aftal om växande gröda afser ofta dess pantsättning och är i så fall, äfven om det kallats köp, ogiltigt, emedan panten icke gifvits borgenären i handom. Möjligt är äfven att aftalet kallas köp, men i själfva verket är lega. Men där verkligen ett köp föreligger, synes det böra godkännas. I själfva verket har ock en mening, hvilken torde i Finland hafva ganska allmänt omfattats, godkänt utmätning af växande gröda, som är mogen till skörd ²⁾. Om nu sådan gröda kan genom utmätningsauktion säljas på rot med rättighet för köparen att bärga densamma, bör det väl anses att eganderätten vid själfva auktionen öfvergår. Och sådan öfverlåtelse är naturligtvis lika värkande, om den genom frivillig försäljning företages af jordegaren.

Omogen gröda däremot har ansetts vara tils vidare oskiljaktigt förenad med jorden, hvarå den står, och följaktligen icke kunna särskildt för sig utmätas. Köp af sådan gröda synes ock naturligen böra tolkas så, att kontrahenterne afsett att eganderätten skall öfvergå först då grödan mognat.

30. Kan eganderätten till växande träd öfverlätas? Enligt det ofvansagda bör härå gifvas jakande svar. Men det bör uttryckligen framhållas att detta icke är den allmänna meningen. Denna torde tvärtom vara att, då träd på rot sålts, eganderätten icke öfvergår, innan träden genom afvärkning skilts från jorden ³⁾.

¹⁾ Jfr Serlachius, Om begreppet fast egendom III. Jurid. Fören:s tidskr. 1889, s. 99 ff.

²⁾ Juridiska Föreningens förhandlingar 1866—7 i Jurid. Fören:s tidskr. IV—V s. 208 f.

³⁾ Angående aftal, hvars syfte är att från egaren till annan person öfverflytta rättigheten att afvärka antingen samtliga eller några

För att köp skall anses föreligga erfordras emellertid att det eller de träd, som säljas, äro individuellt bestämda: afser t. ex. köpet alla å ett visst område växande träd, som vid sin höjd öfver jord hafva visst omfång, så bör, i enlighet med det, som ofvan sades om köp af en del af en varumängd, eganderätten i allmänhet icke anses hafva öfvergått innan träden mätts och stämplats. Men äro de sålunda utmärkta, och hafva kontrahenterna tydligan afsett att eganderätten skall öfvergå medan träden stå på rot, och säljes sedan hemmanet åt tredje man, så synes skogsköparen böra anses gentemot denne tryggad¹⁾. Och är en gång köpets föremål på angifvet sätt bestämdt, så bör aftalet anses såsom köp, äfven om köpeskillingen skall gäldas genom årliga inbetalningar. Ej håller förlorar aftalet sin egenskap af köp därför att det bestämts att köparen skall ombesörja hygget och bortsläpningen. Är aftalet köp, bör priset ut-sökas vid köparens forum domicilii.

Men då träden icke äro på angifvet sätt individualiserade och aftalet således icke är köp²⁾, uppstår frågan om medkontrahenten kan trygga sin rätt emot tredje man. Vanligen önskar han vinna sådan säkerhet genom inteckning och anför att han erhållit städjorätt till skogsmarken.

Frågan om städjorätt till skogsmark kan upplåtas är

bestämda på en viss areal växande träd, har af Montgomery uttalats följande åsikt: Aftalet vore en art af köp till sin natur att likställas med köp af „växande gröda“ och således för vår rättsuppfattning icke främmande. Värkan af ett sådant köp, hvarom i formelt hänseende gälde enahanda grundsatser som för lösöreköp, betingades däraf att föremålet, varan, utgjorde en adpertinens till en fastighet; ty med afseende därå uppkomme väl genom själfva köpslutet gentemot säljaren en ovillkorlig rätt till träden, men innan dessa blifvit från marken afskilda, vore denna rätt icke skyddad mot tredje man, som därför innan förvärfvade egande- eller panträtt till fastigheten. Juridiska Föreningens förhandlingar 1873—4. Civillag. 7:de frågan. Jurid. Fören:s tidskr. 1876, s. 29 f. Jfr. tidskr. 1871, s. 41 ff.

¹⁾ Inteckning kan då naturligtvis ej ifrågakomma.

²⁾ Det har ansetts lämpligt att för jämförelsens skull i detta sammanhang i korthet behandla äfven sådana skogskontrakt, hvilka icke äro köp.

omtvistad ¹⁾. 1734 års lag känner icke städja af hemmansdel, men af dess stadgande om åvärkan (10: 5 B. B.; jfr 10: 7 B. B.) synes framgå att nytjanderätten till skogsmark, hvilken är föremål för ett ifrån brotten mot eganderätten särskildt delikt, äfven bör kunna genom aftal från jordeganderätten särskiljas. Senare stadganden (Ff. 19 dec. 1864 § 13; 19 febr. 1883 § 16; 10 nov. 1892 § 4) om lega af del af lägenhet synas ej håller lägga hinder i vägen för sådana aftal. Emellertid böra aftal, som ingåtts emellan 1 januari 1865 och 1 januari 1893 innehålla bestämning därom att „viss och verklig“ årslega skall utgöras; i aftal, som ingåtts efter 1 januari 1893, bör utsättas „bestämd“ årslega; lagen säger ej att den skall vara „verklig“, d. v. s. motsvara nytjorättens värde, men detta synes dock böra antagas. Saknas sådan bestämning, kan aftalet ej in-tecknas ²⁾. Om jämte årlig lega en viss större summa skall en gång för alla erläggas, kan däraf ofta slutas att legan ej är „verklig“. - Då skogsmark utlegts, bör legan utsökas vid forum rei sitae (10: 14 R. B.)

Jämte köp af växande träd och lega af skogsmark kan naturligtvis aftal angående leverans af stock förekomma; och där leverantören är jordegare kan det hända att han använder sin egen skog till fullgörande af sin prestation. Det kan i sådana fall vara svårt att skilja leverans från köp och lega. Afgörandet beror däraf, om jordegaren är berättigad att till aftalets fullgörande använda annan skog än sin egen och om han i hvarje fall, vare sig hans egen skog

¹⁾ Jurid. Fören:s tidskr. 1876, s. 26 ff. Ehrström har ansett att skogskontrakten icke kunna anses såsom legoaftal utan äro antingen köp eller leveransaftal. Jurid. Fören:s tidskr. 1874, s. 125 ff. och 340 ff. Enligt Montgomerys mening (Jurid. Fören:s tidskr. 1876) kunna kontrakten vara legoaftal, därest de innebära att skogsmarken skall brukas efter en viss hushållningsplan, som åsyftar att bevara skogens bestånd såsom skog.

²⁾ Enligt en mening borde på grund af 1 § F. om int. 9 nov. 1868 in-teckning bifallas till säkerhet för aftal om lega af skog för afvärkning äfven när det icke är sådant F. 19 dec. 1864 § 13 förutsätter. Se d. v. hofrättsassessorn Forsströms yttrande och uppsats Jurid. Fören:s tidskr. 1876, s. 32 f. 1874, s. 117 ff. 335 ff.

räcker eller ej, är skyldig att tillhandahålla viss mängd virke af viss beskaffenhet; om så är, har han ingått leveransafstal. Rekvisenten har då icke någon rätt till leverantörens skog; han har mot denne blott ett fordringsanspråk. Men detta bör, då inbrottsning till säkerhet för den, som hos jordägare har fordran i varor, enligt lag (F. 9 nov. 1868 § 1) är tillåten, kunna inbrottnas i leverantörens fastighet¹⁾. Vederlaget utsökes vid rekvisitens forum domicilii.

31. Frågan om förbytning af en del af en sak bör än vidare behandlas med hänsyn till försäljning af hemmansdelar²⁾. Afser en sådan försäljning en kvotdel af ett hemman, så bör den väl, blott aftalet upprättats i laga form och enligt de angående hemmansklyfning gällande stadgandena (K. 1 mars 1852), anses öfverföra eganderätten äfven utan att reell delning skett. Att reell delning skulle erfordras kan svårligen antagas, då lagen tillåter inbrottsning uti viss fastän outbruten del af hemman (F. 9 nov. 1868 § 2, 19 febr. 1883) och då eganderätt till sådan hemmansdel kan genom arfskifte vinnas. I de fall då häradsrätts tillstånd till klyfningen bör inhämtas, kan det icke anses att eganderättens öfvergång skulle vara därpå beroende. Ty häradsrätten eger endast pröfva frågan efter de för bedömande af besutenhet stadgade grunderna; hafva stadgandena om besutenhet vid köpet efterlefvats, så kan häradsrätten icke vägra sin tillåtelse till klyfningen.

Angående egostyckning och jordafsöndring stadgar lagen (F. 19 febr. 1883 § 10) att, där jordägare genom skriftligt aftal till annan öfverlåtit jord, äfven den sistnämde är berättigad att till den sålunda skedda styckningen eller afsöndringen utvärka behörigt tillstånd. Härpå synes den slutsatsen kunna dragas att aftalet värkar äfven emot tredje man, som därefter, men innan tillstånd till afsöndringen meddelats, köpt lägenheten³⁾. För att köparen skall erhålla sådan

¹⁾ Så Ehrström. Jurid. Fören:s tidskr. 1874, s. 376.

²⁾ Jfr Serlachius, Om begreppet fast egendom. Jurid. Fören:s tidskr. 1888, s. 187 ff.

³⁾ Serlachius a. a. 175—6.

gentemot tredje man värkande rätt bör emellertid fordras att de sålda egorna blifvit på sätt lagen angifver utmärkta, att, således, då egostyckning afses, vederbörligen förordnad landtmätare uppstakat och rörlagt rårna saint å karta insatt desamma, och, då jordafsöndring afses, sakkunnig person med tydliga råstenar utmärkt det därtill bestämda egostycket samt däröfver utfärdat bevis, innehållande jämväl beskrifning öfver egostyckets läge, omkretsrårnas vidd och beskaffenhet jämte en enkel planteckning (F. 19 febr. 1883 §§ 3 och 9).

32. Hittills har antagits att köpet gäلت en sak, som funnits i säljarens ego. Men det är möjligt att köp slutas om saker, som säljaren icke eger.

Sålunda kan det — för att använda ett ofta anfördt exempel — hända att någon på förhand för visst pris förtystrar den fisk han vid ett visst fångsttillsfälle kan få. Aftalet kan då innebära att priset skall betalas äfven om någon fångst alls icke eger rum; i så fall föreligger ett hasardafstal (emtio spei). Eller ock kan meningen vara att priset skall betalas endast om någon fångst göres, men oafsedt om den är större eller mindre (emtio rei speratae); ett liknande afstal föreligger då man af förhand säljer t. ex. nästa fölet på ett visst sto. I sådana fall är aftalets föremål tillbörligen bestämdt och eganderätten öfvergår så snart säljaren fått saken. Aftal af detta slag hafva ock såväl enligt utländsk som finsk rätt ansetts giltiga. De torde icke ofta förekomma och äro således icke af synnerligen stor praktisk betydelse, men böra uppmärksammas hufvudsakligen därför att de utvisa att köp af sak, som säljaren ännu icke eger, kunna vara giltiga.

Sådana köp, men afseende redan förefintliga saker, som egas af tredje man, förekomma nämligen ofta. Köpeafstal om tredje mans sak kan naturligtvis icke omedelbart öfverföra eganderätt; men om köparen känner sakförhållandet eller därom underrättas¹⁾, så är aftalet giltigt; eganderätten öfvergår, därest saken sedermera blifver säljarens, likasom

¹⁾ Fördöljes det, så är köpet ogilt; om sådana fall framdeles.

då en res futura sålts, omedelbart utan att det från hans sida erfordras någon ny öfverlåtelseförklaring¹⁾. Om t. ex. en kronohemmansåbo, som ärnar skatteköpa lägenheten, i laga form öfverlåter eganderätten, så bör medkontrahenten, så snart skatteköpet egt rum, anses såsom dess egare²⁾. Äfven väntadt arf kan enligt det sagda afstås; men det är naturligt att öfverlåtelsen, ehvad den afser eganderätten till de saker, som finnas i arflåtarens bo eller andra i boet ingående rättigheter, icke medför någon värkan innan arflåtaren dör; aflider den, som afstod arfvet, före arflåtaren, så kan den, åt hvilken arfvet afstods, icke mot den förres rättssinnehafvare göra något annat anspråk gällande³⁾, än det att återfå det vederlag, som han tilläfsventyrar för det väntade, men icke fallna arfvet redan utgifvit.

Säljer arfvinge, förr än arfskifte skett, viss till boet hörande sak, så öfvergår, utan vidare öfverlåtelseförklaring, eganderätten om och då denna sak vid skifte tilldelas säljaren⁴⁾ säljer arfvingen hela sin lott i boet eller kvotdel däraf, så öfvergår eganderätten likaså genom skiftet, och köparen synes då vara berättigad att yrka arfskifte samt däri deltaga. Säljer testamentstagare efter testators död en sak, som honom blifvit genom testamente lagligen gifven, så öfvergår eganderätten omedelbart, äfven om klandertiden icke utgått; därförinnan torde praxis dock icke bevilja lagfart å fastighetsköp.⁵⁾

Det kan inträffa att den, som säljer en sak, hvilken tillhör tredje man, tillika åtager sig att försöka anskaffa densamma. I sådant fall föreligger ej blott ett köp, utan därjämte ett uppdrag eller sysslomannaskap: säljaren skall inköpa saken i eget namn, men för köparens räkning. Under-

¹⁾ Enligt en mening erfordras i sådana fall, för att eganderätten skall öfvergå, en därefter af säljaren företagen särskild öfverlåtelsehandling. Hammarskjöld, Tidskr. f. n. Retsv. 1893: 1. s. 110 ff.

²⁾ Härom hafva emellertid i praxis olika åsikter gjort sig gällande. Se rättsf. i Jurid. Fören:s tidskr. II, s. 192.

³⁾ Se rättsf. i Jurid. Fördn:s tidskr. I, 214 ff.

⁴⁾ Om köparen i sådant fall har rätt att yrka arfskifte och däri deltaga synes tvifvel underkastadt.

⁵⁾ Jfr. Juridiska Föreningens förhandlingar, 1893, 13:de frågan (ännu icke offentliggjorda). Ang. bevakningens betydelse, se Testamentsrätten.

låter han att fullgöra hvad han åtagit sig, så kan han naturligtvis icke åläggas att öfverlåta saken, men bör, såsom annan syssloman (18: 3, 4 H. B.), ersätta skadan och kan möjligen därjämte fällas till böter; har priset på förhand erlagts, bör det naturligtvis återbäras. Fullgör han uppdraget, så öfvergår saken, så snart den blifvit hans, till köparen ¹⁾; gäller aftalet fastighet, så bör det naturligtvis för att medföra sådan värkan upprättas uti laga form.

Anmärkas bör emellertid att det ofta är skäl att antaga att sådant aftal i själfva verket icke afser någon viss sak, utan blott en sak af angifven beskaffenhet; den, som åtagit sig att leverera varan, får då anskaffa den hvarifrån han vill men ansvarar för att den i rätt tid blir stäld till den andres förfogande; eganderätten öfvergår först då saken levereras.

Köparens rätt.

33. Då en sak sålts och köpeskillingen antingen betalats eller krediterats, är köparen berättigad att af säljaren utfå varan.

Om, såsom här antagits, köparen då blifvit dess egare, är denna hans rätt icke underkastad reglerna för präskription i fordringsmål ²⁾.

Tager köparen saken utan säljarens lof och minne, så kan han ej straffas för stöld, ty han tog sin egendom.

Tredskas säljaren att utgifva saken, så kan hans be-teende icke bedömas enligt de stadganden (9 Cap. H. B.),

¹⁾ Om det antoges att köparen genom ifrågavarande aftal finge blott en obligatorisk rätt, så skulle, om t. ex. en person gifvit en annan i uppdrag att för den förre men i eget namn på en auktion inköpa en sak och försett honom med penningar, den andre, sedan han inropat och med uppdragsgifvarens medel betalat saken, kunna öfverlåta den till tredje man, och uppdragsgifvaren skulle mot sysslomannen (säljaren) hafva blott skadeståndstalan och emot tredje man alls ingen rätt. Emellertid hade hans penningar användts till inköp af en sak som han velat och bort få. Obilligheten kan vara lika stor i det fall att han icke på förhand erlagt priset utan i dess ställe till sysslomannen (säljaren) afgifvit en vilkorlig skuldförbindelse och denne åtagit sig att förskottera köpeskillingen.

²⁾ Den däremot, som ingått leveransaftal, har hos sin medkontrahent blott en „fordran i varor“, hvilken likasom annan fordran präskriberas.

som angå gäldenär, hvilken underlåtit att fullgöra sin förbindelse, utan om säljaren gäller detsamma som om andra, hvilka rättsvidrigt innehålla främmande gods. För att säljarens beteende skall vara rättsvidrigt erfordras emellertid att köparen försökt få godset, men att detta förhållits honom; säljaren är nämligen, så framt ej sådant öfverenskommit, icke skyldig att befordra saken till köparen, utan denne är skyldig att bortföra den från säljaren. Tillåter säljaren icke detta, bör han (Straffl. 38: 6) straffas såsom den, hvilken olofligen brukar eller låter bruka egendom, som ej tillhör honom (resp. den, som vägrar att återlämna lån eller inlagdt gods; jfr 11: 2; 12: 9 H. B.) 1734 års lag har för den, som vill bryta köp, utsatt särskildt straff och uttryckligen förklarat att köpet „skal stånda och ej återgånga.“ (1: 2 H. B.)

Utom straff medför säljarens tredska i alla fall skadeersättningsskyldighet; han bör således gälda den skada, som köparen lidit därpå att han ej fått bruka sin sak. Och går saken under, bör säljaren utgifva dess värde, äfven om han ej omedelbart bär skuld till skadan; ty den har i hvarje fall medelbart förorsakats af hans tredska¹⁾. De regler angående säljarens ersättningsskyldighet, hvilka ofvan (sid. 383) meddelades, komma således i detta fall icke till tillämpning.

Kan säljarens tredska gifva köparen rätt att frångå af-talet och antingen, om han betalat priset, återfordra detsamma, eller om han köpt på kredit, vägra betalning? Lagens stadgande, att lagligen slutat köp skall stånda och ej återgånga (1: 2 H. B.), gifver skäl att besvara frågan nekande. I själfva verket finnes det lika litet anledning att anse köpare berättigad att tillbakakräfva gulden köpeskilling, som det skulle finnas att anse långifvare berättigad att, då låntagaren nekat till lånet, fordra ut dess värde och låta låntagaren behålla saken. Köparens, likasom långifvarens, rätt afser själfva saken, så länge den finnes hos säljaren, ej dess värde.

¹⁾ Frågan om säljaren kan fria sig genom att visa det skadan skulle timat, äfven om saken befunnit sig i köparens värjo, är omtvistad. Gentemot ett sådant påstående bör köparen alltid kunna invända att han därförinnan kunnat sälja saken; och det lär väl blifva för säljaren omöjligt att styrka det köparen icke skulle gjort det.

Den, som genom leveransafstal erhållit en fordran i varor, kan däremot, enligt en uppfattning, som gjort sig allmänt gällande, därest varan ej i tid prästeras, välja, om han vill hafva varan själf eller dess värde eller helt och hållet frångå aftalet.

34. Så snart köparen gentemot säljaren har egares rätt, har han ock samma rätt gentemot säljarens borgenärer. Detta gäller såsom allmän regel såväl angående köp af fastighet som köp af lösöre.

Angående fastighetsköp har emellertid stadgats att, därest köparen försummar att inom föreskrifven tid anmäla sig till uppbud, säljarens borgenär är berättigad att i den sålda lägenheten erhålla inteckning, om hans ansökning grundas å sådan säljarens förbindelse, som ingåtts före lägenhetens öfverlåtelse (F. d. 9 nov. 1868 om inteckning § 17). Detta stadgande afser dels att förmå fastighetsköpare att iakttaga lagens bestämmningar om lagfart, dels, ock måhända hufvudsakligen, att förekomma det säljare och köpare genom att antidatera köpeurkunden eller genom falskt sken af köp må betaga säljarens borgenärer deras rätt att genom inteckning vinna säkerhet för sina fordringar; om köpet antidateras, är det naturligtvis för köparen svårare att inom rätt tid söka uppbud; om åter köpet skett pro forma, så skola kontrahenterna sky lagfart ej blott för de kostnader och besvär, som därtill fordras, utan ock därför att den för skens skull företagna öfverlåtelsen genom lagfarten erhöles en för deras afsikt ofördelaktig offentlighet. Stadgandets andemening torde emellertid icke vara den att en redlig köpare, som försummat lagfarten och därigenom ådragit sig straff, borde dessutom ovilkorligen vidkännas en så stor olägenhet som den att hans fastighet intecknades för annans gäld. Lagen stadgar nämligen i allmänhet om inteckning (F. d. 9 Nov. 1868 § 3) att sådan ej må beviljas förr än behörigen styrkt blifvit att fastigheten i grund af laga

¹⁾ Juridiska Föreningens förh. 1871—2. Civillag 7:de frågan. Jurid. Fören:s tidskr. 1874, s. 45 ff.

fång och med full eganderätt tillhör den, för hvars förbindelse inteckningen sökes. Och däraf synes den slutsatsen kunna dragas att, därest det, då förre egarens borgenär efter försäljningen söker inteckning, visas eller är kunnigt att fastigheten icke mera tillhör gäldenären, inteckning ej bör beviljas. Dock bör det framhållas att ifrågavarande stadgandes ordalydelse gifver mera skäl för en annan tolkning, och att en sådan äfven gjort sig gällande.

Emellertid kan stadgandet icke i någon händelse fattas annorlunda än såsom ett af särskilda skäl gjordt undantag från den allmänna regeln att köparen omedelbart genom köpslutet vinner egares rätt gentemot säljarens borgenärer. Detta framgår ock däraf att undantagsförmånen beviljats endast sådana borgenärer, hvilkas fordringsrätter uppstått före försäljningen: skulle lagstiftaren afsett att gifva lagfarten den betydelsen att enhvar, som åt fastighetsegare lånade penningar, kunde vara viss att erhålla inteckning så framt han ej af lagfartsprotokollet upplystes om att fastigheten förtryrats, så skulle stadgandet bort afse äfven sådana säljarens förbindelser, som uppkommit under tiden emellan köpet och första uppbudet; då skulle ock inteckning för äldre gäld, hvilken under denna tid söchts, bort förklaras blifva bestående, äfven om uppbud sedermera i rätt tid erhållits.

Angående köp af lösöre finnes intet stadgande, som kunde gifva anledning att antaga att köparen gentemot säljarens borgenärer skulle hafva annan rätt än gentemot säljaren själf.

Vid utmätningen af lösöre uppstår emellertid ofta tvist, antingen sålunda, att vid utmätning af en persons egendom tillgripes gods, som befinner sig i annans värjo och som denne påstår sig hafva köpt, eller sålunda, att tredje man påstår sig hafva köpt en sak, som befinner sig hos den, i hvars bo utmätning sker. Utmätningssmannen pröfvar då de skäl, som företes af den, hvilken påstår sig hafva köpt godset. Om godset emellertid utmätes, kan denne hos öfverexekutor klaga öfver utmätningen; och där så sker, inträffar ofta att saken såsom tvistig förvisas till domaren (7: 3 U. B.). Då uppstår frågan: hvilkendera, utmätningssökanden eller den, som klagat öfver utmätningen, bör vid domstolen

uppträda såsom kärande part ¹⁾. Detta synes bero däraf om den, som klagat öfver utmätningen, innehaft godset eller ej.

Innehar han godset, så bör det icke kunna frångas honom genom utmätningsskans åtgärd, utan blott genom rättegång, hvilken utmätningssökanden må mot honom anställa ²⁾ och under hvars förlopp han bör få behålla det samma. Har godset frångagits honom, bör det, då saken förvisas till domstol, åt honom återställas. Lagens stadganden om det, som vid utmätning bör undantagas (7: 1, 3 U. B.) gifva nämligen stöd för antagandet att, då lagen i dem talar om det bo, där utmätning skall ske, därmed afses endast saker, som befinna sig i gäldenärens besittning; och detta antagande bekräftas äfven däraf att lagens stadganden om återtagande af tjuvgods (F. d. 19 dec. 1889 om införande af ny strafflag § 11--13; jfr 49 och 52 cap. M. B.) vidhandengifva att ej ens sak, som genom brott kommit egaren afhanda, kan annorlunda än genom klander utfördt vid domstol frånvinnas innehafvaren, därest icke denne är misstänkt att hafva begått brottet eller hafva varit däri delaktig. Detta öfverensstämmer ock med den allmänt erkända regeln, att den, som innehar en sak, ej behöfver bevisa sin rätt därtill. Häraf framgår traditionens stora betydelse för köparens rättsskydd.

Innehafves godset icke af den, som påstår sig hafva köpt det, utan finnes det hos säljaren, så bör det (7: 3 U. B.), då klagan öfver utmätningen sker, sättas i kvarstad och den, som påstår sig hafva köpt det, må vid domstol styrka sin rätt. Och då, såsom ofvan framhållits, kontantköp bör anses såsom det vanliga, bör han bevisa antingen att säljaren tydligen beviljat kredit eller ock att priset betalats ³⁾. Är saken af större värde, kan kreditköp icke antagas hafva egt rum med mindre skriftlig gäldsförbindelse af köparen utfärdats.

¹⁾ Juridiska Fören:s förh. 1865—6. Civil lag 9:de frågan. Jurid. Fören:s tidskr. (IV & V årg.) s. 146 ff.

²⁾ Framhållas bör emellertid att jämte den här anförda meningen äfven den åsikten gjort sig gällande att den, hvilken klagat öfver utmätningen, äfven borde vid domstol föra kärandetalan. (Se föreg. not).

³⁾ Jfr Wrede, Bevisrätten I. 24 ff.

Hvad här sagts om klagan öfver utmätning af lösöre eger ock sin tillämpning på klagan öfver utmätning af fastighet. Dock med den skilnaden att, oafsedt af hvem fastigheten innehafves, den, hvilken förmår visa formellt laglig köpeurkund, bör behandlas såsom egare intill dess säljarens borgenärer genom rättegång från honom vunnit fastigheten.

Har gäldenären gjort konkurs och finnes saken i boet, eger den, som påstår sig hafva köpt den, genom rättegång göra sin rätt gällande. Är saken åter i köparens värjo, kan den under vissa förutsättningar genom rättegång till boet återvinnas; så kunna gode männen, sysslomännen eller enskild borgenär, på stämning, som skall meddelas sist en månad efter inställelsedagen, återvinna egendom, som konkursgäldenären bedrägligen under falskt sken af försäljning undandragit borgenärerna eller oredligen genom köp, som till sin följd är jämförligt med gäfva, afhändt sig, samt, äfven om försäljningen icke inneburit konkursförbrytelse, men det af förekommande omständigheter kan skönjas att aftalet hufvudsakligen haft egenskap af gäfva eller åsyftat förnärmande af borgenärernes rätt, löseegendom, som gäldenären inom trettio dagar före konkursens början afhändt sig, och fastighet då lagfart därå icke blifvit sökt mera än trettio dagar före konkursens början. (Straffl. 39: 1, 2; Konkursst. §§ 46, 47, 86 och 87).

Att skenköp, som endast afse öfverlåtelse pro forma, icke medföra någon rätt, har ofvan framhållits; de kunna således under alla omständigheter och oafsedt ofvan anförda stadganden klandras såväl vid utmätning som vid konkurs. Köp, som i verkligheten afse pantsättning, trygga icke köparen.

35. Så snart köpslut skett, kan köpegodset tagas i mät för köparens gäld och tillhör hans konkursbo. Befinner det sig i säljarens värjo, åligger det emellertid den, som hos köparen söker utmätning eller dem, som förvalta hans konkursbo, att bevisa köpet ¹⁾.

¹⁾ Jfr ang. det fall, att köpare, som gör konkurs, icke betalat priset, ofvan sid. 379 ff

Angående köpt fastighet är stadgadt, att in-teckning däri icke må beviljas förr än köparen därå vunnit uppbud. (F. d. 9 nov. 1868 om in-teckning § 3). Detta stadgande utvisar emellertid ingalunda att eganderätten i hela dess omfång skulle af lagstif-taren ansetts öfvergå först genom lagfarten, utan stadgandets ändamål är dels att förmå köpa-ren att söka uppbud, dels att förekomma det in-tecknings-protokollet såsom fastighetens egare angåfve en person, lag-fartsprotokollet en annan.

36. Hvilken rätt njuter köparen mot tredje man, med hvilken säljaren ingått aftal angående den sålda saken?

Om säljaren före köpet för tredje man stiftat en begränsad sakrätt i fastigheten, så beror köparens rätt gentemot sakrättshafvaren af det skydd denne åtnjuter; därom hänvisas till framställningen af de särskilda sakrätterna.

Här skall talas blott om sådana aftal, som säljaren efter köpet ingått. Såsom allmän regel gäller att de äro ogiltiga: den, som öfverlätit eganderätten till en sak, kan icke vidare därom rättsligen förfoga.

Detta säger lagen ock uttryckligen, hvad pantsättning af fastighet vidkommer, genom ofvan anförda stadgande att in-teckning ej får beviljas förr än behörigen styrkt blifvit att fastigheten eges af gäldenären. Och samma grundsats har själfallet sin tillämpning på stiftandet af andra begränsade sakrätter.

Angående öfverlåtelse af eganderätt stadgas (4: 4 J. B.) att, om man säljer jord, hus eller tomt, som han förr har sålt till annan, det köp är gilt, som först gjordes, samt att och säljaren skall böta och återgälda skadan, äfvensom, be-träffande lösöreköp, (1: 5 H. B.) att, om man säljer tvem ett, den skall behålla godset, som först köpte, men säljaren böta och återgälda skadan. Lagen uttalar härmed att, så snart köp afslutats, köparen kan göra egares rätt gällande emot den, som af säljaren senare köpt samma sak. Såsom ofvan upp-repade gånger framhållits, är lösöreköp emellertid, därest ej kredit tydligen beviljats, icke afslutadt förr än köpeskillin-gen guldits.

Af ofvan anförda stadgande om lösöreköp kan emellertid dragas den slutsatsen, att lagen, då den säger att. där en sak sålts åt två, den förre får behålla godset, genom uttrycket „behålla“ angifvit, att han njuter fullt skydd mot senare köpare endast om han fått omhändertaga saken. Då lösöre sålts, men icke öfverlämnats, kan nämligen förste köparens rätt gentemot den senare komma att lida inskränkning genom lagens stadgande att den, hvilken åt annan såsom lån eller inlagsfä öfverlämnat en sak, som den andra säljer åt tredje man, af denne, därest hos honom ej funnits svek, återfår saken endast emot lösen (11: 4, 12: 4 H. B.) Denna regel eger utan tvifvel sin tillämpning äfven i andra fall, då en person med egarens begifvande innehar en sak, och således äfven i de fall, då köparen låtit säljaren behålla köpegodset och säljaren sedan förytttrar det åt tredje man. Denne är då berättigad att få lösen. Berättigad till lösen är senare köpare emellertid blott då han fått saken omhänder; därförrinnan behöfver den tidigare köparen, för att utfå saken, icke alls mot den senare köparen utföra någon talan, och den senare köparen å sin sida kan hålla sig endast till sin fångesman, säljaren¹⁾.

Om åter säljaren öfverlämnat saken till den senare köparen, så är den tidigare köparen berättigad att af säljaren fordra dess värde (11: 4 H. B.). Kan den tidigare köparen, sedan värdet åt honom af säljaren utbetalats, fortfarande söka saken af den senare köparen? Lagens ord gifva anledning att besvara frågan jakande („Äge ock långifvaren &c.“, se 11: 4 H. B.); lagen synes förutsätta att den tidigare köparen skall kunna lösa saken af den senare köparen med just de medel, som han af säljaren erhållit. Skulle det emellertid visa sig att hos den senare köparen funnits svek och han således icke hafva rätt till lösen, så bör naturligtvis den tidigare köparen, hvilken fått såväl sakens värde som saken själf, åt säljaren återbära värdet.

Att fastighetsköpares rätt gentemot senare förvärfvare, enligt 1734 års lag och F. 13 juni 1800 om lagfart, upp-

¹⁾ Jfr Chydenius, Leveransaftalet, sid. 3.

står omedelbart genom köpslutet och ej beror af lagfart, bekräftas däraf, att man i Sverige ansett särskild lagstiftning¹⁾ nödig för att införa grundsatsen att, då fastighet öfverlättes åt flera, den öfverlåtelse gäller, därå lagfart först sökes. Att fastighetsköparens rätt gentemot senare förvärfvare, äfven om denne varit i god tro, icke lider den inskränkning, som 11: 4 och 12: 4 H. B. medför, följer af 10: 1 J. B. äfvensom däraf att, enligt lagens terminologi, fastighet icke kan vara lån eller inlagsfä²⁾.

Hittills har antagits att aftalet med den tidigare köparen redan blifvit afslutadt. Men om blott ett saluanbud föreligger och anbudsgifvaren sedan säljer saken till tredje man, så uppstår frågan hvad rätt anbudsmottagaren har emot denne. Lagen stadgar (1: 6 H. B.) att ingen må inlåta sig i annans köp eller bjuda öfver, medan köparen och säljaren tinga om priset; sådant är straffbart. Med stöd af detta stadgande kan det antagas att, om senare köpare afvetat det tidigare saluanbudet, hans köp är ogilt och anbudsmottagaren berättigad att genom de af säljaren utsatta vilkorens uppfyllande vinna eganderätt. Kände däremot den senare köparen icke anbudet, är frågan svårare att besvara. Starka skäl synas tala för att i så fall den senare köparen vinner eganderätt. Om det köp, som han genom att i god tro fullgöra köpevilkoren afslutat, ansåges ogilt, så skulle härigenom i rättsförhållandena uppstå en vida större rubbning än därigenom att den, åt hvilken saken först utbjöds till salu, icke får afsluta sitt köp. Denne synes emellertid berättigad att fordra ersättning för den skada, som anbudsgifvaren genom sitt förfarande åsamkat honom, dock ej godtgörelse för den vinst han genom köpet kunnat skörda, utan blott för sådana kostnader, som köpeunderhandlingarna för honom medfört.

¹⁾ Ask. Sakrätt. 64 ff. Nordling, Lagf. och inteckningsl., s. 87 ff. F. 19 maj 1845 § 1; Lagfartsl. 16 juni 1875 § 12.

²⁾ Öfverlåtelse af nytjanderätt till fastighet utan vederlag kallas „förläning“ (8: 1 J. B.); om fastighet af egaren gifves åt annan att vårdas, utan att vårdaren får nytjorätt, så föreligger antingen syssломannaskap eller arbetslega.

37. Stifftar saluanbud, om anbudsgifvaren dör, innan villkoren hunnit fullgöras, för mottagaren rätt gentemot anbudsgifvarens arfvingar? ¹⁾ Om anbudet förr än dödsfallet inträffat kommit till mottagarens kännedom, så böra arfvingarne anses däraf bundne, då de ju, om de ej göra sig urarfva, inträda i alla den aflidnes rättsförhållanden, som ej varit rent personliga. Och detta gäller äfven om anbudsgifvaren dött förrän anbudet kommit fram, men adressaten, då han mottog anbudet, icke känt dödsfallet. Om däremot adressaten fått kännedom om dödsfallet förr än han fått kännedom om anbudet, så kan det vara skäl att antaga det han icke gjort sig räkning på att försäljningen skulle ega rum ²⁾).

Köps ogiltighet och återgång.

38. Läran om rättsärendens ogiltighet är inom doktrinen omtvistad. Emellertid är man ense därom att samma regler icke gälla för alla fall, då ett rättsärende sådant som köp lider af någon brist. De olika orsakerna till köps återgång böra därför behandlas hvar för sig. Därvid framträda i hvarje fall följande frågor: hvad innebär talan om köps återgång? af hvem, mot hvem och huru länge kan den göras gällande?

39. Såsom återgångsorsak är främst att uppmärksammas kontrahents villfarelse.

Villfarelsen kan bestå däri, att kontrahenten förklarar att man menat ett annat, t. ex. då köparen har skrivit 500, men menat 50. Villfarelsen kan ock bestå däri, att kontrahent misstagit sig om det gagn han af köpet väntat (error i motiven); t. ex. köparen trodde att han skulle kunna sälja saken vidare för 75, men fick för den icke mera än 50. Angående betydelsen af det förra slaget af villfarelse hänvisas

¹⁾ Torp, Tingsret 347—8.

²⁾ Afser saluanbud en sak, som säljaren icke eger, så torde arfvingarna ej böra anses däraf bundne; ty anbudet gafs under villkor att att saken skulle komma att egas af anbudsgifvaren. — Anbudet synes binda äfven om dess afgifvare gör konkurs innan det aksepterats.

till obligationsrättens allmänna läror. Det senare skall här behandlas med hänsyn särskildt till de fall, då såld sak har fel (1: 4 H. B. ¹⁾)

Först skola de fall uppmärksammas, då säljaren icke känt felet.

Den, som köper en vara, bör taga sådan kännedom om dess beskaffenhet, att han kan bedöma dess värde; underlåter han detta, må han skylla sig själf, som sig ej bättre föresåg. Endast då tillvaran af en ofördelaktig eller frånvaran af en fördelaktig egenskap icke kunnat med vanlig uppmärksamhet varnas, kan köparen yrka aftalets återgång. Lagen stadgar ock uttryckligen att denna hans rätt beror däraf att i själfva varan funnits förborgadt fel.

Finnes sådant fel, som hvarken säljaren eller köparen varseblifvit. så kan säljaren icke sägas i egentlig mening „ansvara“ därför, med mindre han uttryckligen garanterat varans felfrihet. Orsaken därtill att köpet återgår är icke den, att säljaren skulle bära någon skuld, utan den, att köparen misräknat sig, i det han trott sig få vederlag för sin prestation, men ej fått det, att med andra ord, den förutsättning, under hvilken köparen ingick aftalet, slagit fel.

Då ju säljare bör kunna lita på hvarje bestämd och ovilkorlig köpeförklaring, kan en förutsättning, hvilken icke blifvit tydligen satt såsom vilkor, i allmänhet icke hafva någon betydelse ²⁾). Stadgandet om köps återgång bör således såsom undantagsbestämning tolkas strikte: hvarje förefintlig egenskap, som är för köparen oläglig eller hvarje saknad egenskap, som kunnat vara honom till gagn, kommer ej i betraktande. Felet bör för att hafva betydelse vara väsentligt, sådant att det gör saken oduglig för vanlig användning. Om nu felet är sådant, att köparens misstag bör afhjälpas, så följer emellertid däraf, att säljaren icke har skuld, att köparen bör

¹⁾ Jfr Gummerus. säljares skyldighet att ansvara för den sålda varans beskaffenhet. Jurid. Fören:s tidskr. 1887. Schrewelius § 254.

²⁾ Då gåfva, som fästman gifvit åt fästmö, vid hennes död återgår, så beror detta däraf att den gifvits under förutsättning att äktenskap skulle komma till stånd. Men lagen fordrar att denna förutsättning skall vara tydligare skönjbar, att gåfvan skall vara gifven „för äktenskaps skul“ (3: 8 G. B.)

hjälpas med medel, som vålla säljaren minsta möjliga olägenhet ¹⁾).

Den romerska rätten gaf köparen, utom rättigheten att låta köpet återgå, äfven rätt att behålla saken, men göra afdrag på priset (*actio quanti minoris*). En sådan befogenhet finnes icke i finsk rätt omtalad; ej håller synes det vara billigt att tvinga säljaren att afstå sin sak för ett annat pris än det han själf bestämt; det är ju möjligt att det fel, som gör saken för köparen obrukbar, alls icke minskar dess bruksvärde för säljaren.

För att köparen skall återfå hvad han gifvit eller blifva fri sin förbindelse att betala priset, erfordras det altså att han återgifver saken åt säljaren: har den bortförts från det ställe, där säljaren hade den, bör den dit återföras. Så snart köparen, med tydlig förklaring att han låter köpet återgå, sålunda ställt saken till säljarens förfogande, är han fri sin förbindelse, eller om priset redan betalats, berättigad att återfordra detsamma. Något skadestånd är han icke berättigad att erhålla.

Om varans värde innan felet uppdagades har minskats genom dess bruk, så kan säljaren fordra att därför blifva ersatt: han kan således från köpeskillingen afdraga eller däraf utkräfva så mycket, som svarar mot den del af värdet, som han ej återfår. Om priset är 100 samt sakens verkliga värde, då den säljes, 40 och då den återgifves 10, bör säljaren, om varan ännu ej är betalad, kunna utkräfva 90. Med andra ord, köparen bör betala öfverenskommet pris för den del af varan, som han ej kan återgifva. Gåfves åt säljaren i det antagna fallet rätt att erhålla endast 30, d. v. s. skilnaden emellan varans verkliga värde, då den såldes, och dess värde, då den återgifves, så skulle man i själfva verket på den del af varan, som han ej återfår, tillämpa den romerska rättens sats om *actio quanti minoris*: köparen finge behålla en vara för ett annat pris än det han lofvat betala ²⁾).

¹⁾ Jfr Chydenius, *Leveransaftalet* §§ 13—16.

²⁾ Angående frågan om återgång af köp, då varans värde redan genom bruk minskats, hafva i praxis olika åsikter gjort sig gällande. Högste Domstolen i Sverige har i sin minnesbok (1884) låtit anteckna

Det sagda gäller äfven om värdeminskningen egt. rum t. ex. i följd af ett olycksfall, utan att köparen af saken haft någon motsvarande fördel. Har saken af våda helt och hållet gått under, kan köparen följaktligen icke på grund af dess felaktighet mot säljaren göra någon rätt gällande. Det finnes icke skäl att ålägga säljaren att ersätta en skada, som drabbat köparen.

Köparen kan nämligen välja, om han vill låta köpet återgå eller ej. Vill han det ej, får han med egares rätt förfoga öfver saken, hvilken han således kan efter behag försälja, pantsätta eller förbruka: det vore uppenbarligen orimligt att antaga att köpet mot hans vilja skulle återgå; är han nöjd med varan, så är den felfri. Men då så är, bör han ock likasom hvarje annan köpare bära faran af dess vådliga undergång och försämring.

Inom hvilken tid bör talan om köps återgång göras gällande? Lagen har icke utsatt någon sådan. Af förarbetena till H. B. synes det att man tänkt sig att domaren „efter hwart fals egenskap däröfver bäst lär kunna reglera.“¹⁾ Och det kan väl icke förunnas den, som varsnat fel i köpt vara, att huru länge som helst därefter göra felet gällande; har han ej efter skälig tids förlopp yrkat köpets återgång och, där denna motsagts, inledt rättegång, så bör väl hans talan såsom sentida väkt förkastas²⁾.

följande: „Sedan en person, som år 1876 tillhandlat sig en mattväfnad, i början af år 1883 instämt säljaren med yrkande om köpets återgång, har H. D., ehuru mattväfnaden innehållit arsenik till sådan myckenhet, att väfnadens begagnande såsom matta kunnat medföra för människors hälsa skadliga följder, och varan följaktligen varit behäftad med sådant fel, som enligt lag kunnat till köpets återgång föranleda, likväl ansett att, då af nämnda tyg kort efter köpet förfärdigade golfmattor blifvit af köparen begagnade under flera år, åtminstone till år 1882, köparen icke vore lagligen berättigad att emot återställande af mattorna i deras nuvarande skick återbekomma den för varan erlagda köpeskillingen. Holm, Nytt Jur. Ark. 1884; jfr 1879, s. 5.

¹⁾ Chydenius, Leveransaftalet. Bil. sid. 29.

²⁾ Det synes ej vara skäl att här tillämpa stadgandena om präskription i fordringsmål.

Lagens stadganden om fel i såld vara afse köp af lösöre. De ega emellertid otvifvelaktigt sin tillämpning äfven på fastighetsköp; detta kan slutas bl. a. däraf att efter arfskifte, hvilket är ett föryttringsaftal, den, som finner sin fastighetslott vara sämre, får söka jämkning (13: 1 Ä. B.). Emellertid bör vid fastighetsköp, en handel, som för den enskilde är af synnerlig vikt och hvilken så vidt möjligt bör bestå, af köparen fordras den största uppmärksamhet. Så t. ex. bör han genom gravationsbevis eller annorledes förskaffa sig upplysning om de sakrätter, med hvilka fastigheten är besvärad, och får, om han underlåter detta, skylla sig själf, om det sedermera befinnes att i fastigheten äro intecknade rättigheter, om hvilka han ej haft vetskap ¹⁾. Likaså bör han förskaffa sig upplysningar om fastighetens storlek samt beskaffenheten af jord, byggnader, skog, m. m.

Då köparen af felaktig vara, såsom ofvan framhållits, blifvit dess egare, kan det icke komma ifråga att tredje man, åt hvilken han sedermera förytttrat saken, skulle kunna göra felet gällande mot säljaren. Den senare köparen kan naturligtvis hålla sig endast till sin fångesman. Detta gäller äfven om, såsom ofta inträffar, köparen skulle hafva omedelbart efter köpslutet, såsom man säger, åt tredje man „afstått köpet“ eller på honom „transporterat kontraktet“ eller genom något annat likabetydande uttryck velat tillkännagifva att han vill det icke han själf, utan den andra skall gentemot säljaren uppträda såsom köpare ²⁾.

Däremot kunna efter köparens död hans rättsinnehafvare, och då han gjort konkurs, de, som förvalta boet, göra hans rätt gällande. Likaså kan rätten efter säljarens död göras gällande mot hans rättsinnehafvare och, då han gjort konkurs, mot hans borgenärer. — Att köpets brist icke beaktas af offentlig myndighet är själfallet.

Angående hästköp har lagen särskildt stadgat att köparen skall hafva tre dygns frestetid (1: 4 H. B.) Denna bestämning har tolkats på olika sätt ³⁾. Enligt en åsikt kan

¹⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1875, s. 86 ff

²⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1886, s. 88. Jfr ofvan sid 23.

³⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1886: 154.

köparen under frestetiden yrka köpets återgång endast om han förmår visa att hästen har fel; denna uppfattning synes vinna stöd af den äldre rättens stadganden om kreatursköp ¹⁾. Den öfverensstämmer däremot icke med stadgandets ordalydelse; „frestetid“ synes nämligen innebära att köparens förklaring icke bör anses bindande förr än tre dygn förflutit från det den afgafs. Köpet är således, om ej annat uttryckligen aftalats, enligt lag att anses såsom köp på prof med tre dygns betänketid. Vid betänketidens slut kommer köpet, om det ej ryggats, till stånd, och eganderätten öfvergår. Därefter kan köparen enligt allmänna regler yrka köpets återgång på grund af förborgadt fel ²⁾.

Det finnes icke anledning att tillämpa ifrågavarande stadgande på köp af andra husdjur än hästar.

40. Om säljaren afsiktligen betjänat af sig af köparens villfarelse om varans beskaffenhet, och varans fel är väsentligt, så återgår köpet ³⁾ emedan det varit medel för ett bedrägeri. (Straffl. 36: 1).

Detta brott kan förfövas sålunda, att säljaren brukar list (1: 1 H. B.), i det han mot bättre vetande påstår att saken har en egenskap, som den saknar eller saknar en egenskap, som den har: säljer förfalskad vara för oförfalskad, mängdt för omängdt, felaktigt för felfritt (1: 9 H. B.). Härunder inbegripes dock ej det att säljaren i allmänna ordalag rosar sin vara, ty hvarje förståndig köpare vet att sådant beröm tål afprutning.

Ofta inträffar att säljare, som själf icke känner att hans vara har fel, bestämdt uppger att den är felfri. Bär säljaren då skuld? Emedan han påstod sig veta hvad han icke visste och således genom lögn har föranlett köpet, bör detta, oafsedt om han i sådant fall kan straffas för bedrägeri, dock återgå. Lagen, som af köparen fordrar att han skall se sig för såsom en förståndig man, fordrar nämligen å

¹⁾ v. Amira Nordger. Obligr. I, s. 568 ff. (Jfr Chydenius, Jurid. Fören:s tidskr. 1891: 4, s. 135).

²⁾ Här om råder dock meningsolikheter.

³⁾ Är felet icke väsentligt, så har den bedragne köparen anspråk endast på skadestånd i penningar.

andra sidan af säljaren att han i sina uppgifter, vare sig han gifver dem själfmant eller tillfrågad, skall nog hålla sig till sanningen.

Detta framgår däraf, att lagen i själfva verket på honom ställer ett ännu större kraf. Han bör nämligen själfmant uppenbara hvarje fel, som han känner; gör han det ej, är han förfallen till straff. Detta stadgas uttryckligen i 1: 4 H. B. Strafflagen uttalar visserligen icke, då den såsom bedrägeri betecknar det att någon säljer felaktigt för felritt, att säljaren är skyldig underrätta köparen om varans fel, men det finnes, då den såsom bedrägeri betecknar förhemligande af sant sakförhållande, icke skäl att antaga att dess stadgande afsett att från straff befria säljare, som enligt 1: 4 H. B. skulle varit därtill förfallen. Men äfven om säljaren icke ansåges hafva gjort sig skyldig till bedrägeri, kommer dock det civilrättsliga stadgandet om köpets återgång till tillämpning.

Det ofvan sagda gäller äfven angående fastighetsköp. Detta har visserligen bestridits på den grund att villkor, som ej affattats skriftligen, ej kunna göras gällande. Men sådana säljarens försäkringar (dicta et promissa), om hvilka nu är fråga, kunna icke inbegripas under uttrycket „villkor.“ Och däraf att lagen angående fastighetsköp icke, såsom angående lösöreköp, uttryckligen stadgat att köp bör ske utan list med köparens goda ja och samtycke, kan ingalunda dragas den slutsatsen att fastighetssäljare, som gjort sig skyldig till lögn eller förtegat fel, borde anses annorlunda än säljare af lösöre. Då köparens samtycke framkallats genom förfarande, som enligt 1 cap. H. B. är straffbart, är köpet olagligt och bör återgå (1: 1 J. B.)

Har nu köparen blifvit bedragen af säljaren, så skall denne återtaga saken, återgifva köpeskillingen och ersätta skadan. Om priset krediterats, blir köparen fri sin förbindelse, så snart han återgifver saken med förklaring att köpet skall återgå; på köpeskillingen behöfver han naturligtvis icke erlägga någon ränta. Vägrar säljaren att återtaga saken, så åläggas han af domstol att göra det och, om köpeskillingen redan är betalad, att utgifva denna jämte ränta från

den dag köparens förklaring afgafs; är priset krediteradt, uttalar domen att köpet såsom ogilt icke för köparen gifvit upphof åt någon förbindelse att erlægga köpeskillning och förklarar följaktligen, om förskrifning utfärdats, att denna är kraftlös.

För att köparen skall kunna låta köpet gå åter, erfordras emellertid ej med nödvändighet att han skall återgifva saken. Har den, medan den af honom innehades, af våda försämrats eller gått under, så kan detta icke hindra honom att af säljaren kräfva ersättning för den skada han i följd af dennes brott lidit. Ej håller synes denna köparens rätt utesluten däraf, att han själf, okunnig om bedrägeriet och troende sig i grund af laga köp vara sakens egare, förstört eller föryttrat densamma; dock bör i sådana fall det gagn han af saken haft värderas och värdet afdragas från skadeståndsbeloppet. Så snart köparen varsnat brottet, bör han, om han vill låta köpet gå åter, behandla saken såsom främmande gods.

Köp kan äfven af köparen användas såsom medel att bedraga säljaren, t. ex. sålunda att köparen genom att gifva sig ut för annan än han är eller annars medelst framhållande af falskt eller vanställande eller förhemligande af sant sakförhållande förmår säljaren att bevilja kredit. Vid bedömandet af sådant köparens förfarande bör hans sanningsplikt utan tvifvel anses vara densamma som säljarens. Och säljare, som blifvit bedragen, har emot köparen lika rätt som en bedragen köpare. Bedragaren skall, om han fått saken, återgifva den. Har åter säljaren behållit saken, är han berättigad att i rättegångsväg yrka det köpet må genom dom förklaras ogilt: det vore nämligen, isynnerhet då säljaren, såsom vid fastighetsköp, blifvit bedrägligen förmådd att utgifva en urkund, obilligt om han icke finge klaga öfver brottet förr än köparen, som kanske afvaktade en tid då säljaren icke vidare hade bevisning tillgänglig, behagade göra sin förmenta rätt gällande ¹⁾,

Köpet är, ehvad bedrägeriet begåtts af säljare eller

¹⁾ Sådän klagan öfver bedrägeri kan icke anses innebära obehörig provokation; jfr 4: 3 U. B. Holm, N. J. A., 1883 s. 115.

köpare, ogilt. Emellertid står det den bedragne fritt att, om han så önskar, låta det gälla. Därtill fordras ej att han för sin del uttryckligen godkänner aftalet, utan detta består, så framt ej dess återgång af honom yrkas (jfr 4: 1 G. B.) Ty bedragaren å sin sida kan naturligtvis ej yrka köpets återgång; han har afgifvit en förklaring, vid hvilken medkontrahenten, om han vill, kan trygga sig. — Skulle brottet utan målsegandens anmälan af allmän åklagare åtalas, finnes intet skäl hvarför domstolen mot den bedragnes önskan borde ex officio upphäffa aftalets civilrättsliga följder.

1734 års lag bestämmer icke uttryckligen någon tid för anställande af talan om bedrägeri i köp¹⁾; angående tiden för brottets åtalande stadgas i Strafflagen (8 Kap.) Den civilrättsliga talan, hvilken synes böra anses såsom ett skadeståndsanspråk, kan naturligtvis såsom sådan göras gällande lika länge som den straffrättsliga, men präskriberas ej med denna (Straffl. 9: 6). Emellertid är det möjligt att den bedragne, medveten om bedrägeriet, genom uttrycklig förklaring eller genom någon annan handling — t. ex. köparen genom att betala priset, förbruka eller föryttra saken, säljaren genom att utgifva saken åt köparen ådagalagt att han godkänt aftalet. Ett sådant godkännande kan han därefter icke återtaga (jfr 4: 1 G. B.)

Den bedragne kontrahentens talan om köpets återgång, hvilken är af civilrättslig natur²⁾, kan efter den bedragnes död göras gällande af hans rättsinnehafvare och efter bedragarens död mot hans rättsinnehafvare, likaså af dem, som förvalta den bedragnes konkursbo och mot dem, som förvalta bedragarens konkursbo.

Om säljare, som bedragit köpare, af denne erhållit förskrifning på köpeskillingen och öfverlåtit skuldebrevet på tredje man³⁾, så kan köparen gentemot tredje man, äfven

¹⁾ 4: 3 U. B. eger visserligen sin tillämpning på det fall, då säljare svekligen förledt köpare att utgifva förskrifning, men detta stadgande utsätter icke någon viss tid för klagan vid domstol.

²⁾ Forsman, Skadestånd i brottmål, § 40.

³⁾ Angående förskrifningar till innehafvaren eller säljarens order hänvisas till obligationsrättens allmänna läror.

om denne varit i god tro, göra gällande samma rätt som gentemot säljaren (4: 3 U. B.) Men då han instämmer tredje man med yrkande att skuldsedeln må förklaras ogiltig, bör han visa att han återgifvit saken åt säljaren eller förklara sig beredd att göra det.

Om köpare, som bedragit säljare, åt tredje man föruttrar den sak, han genom köpet åtkommit, så synes däremot säljaren icke berättigad att af tredje man återfå saken, med mindre denne är i brottet delaktig eller tagit oloflig befattning med det gods, som genom brottet åtkommits (Straffl. 32: 1, 4, 5, 6). Detta framgår af lagens stadgande att den, som genom klander mister jord, hvilken han genom skifte åtkommit, icke har rätt att återfå den jord, som han gifvit, därest den af medkontrahenten genom laga fång öfverlåtits åt tredje man (11: 4 J. B.).¹⁾ Stadgandet afser nämligen utan tvifvel äfven sådant skifte, som varit medel för ett bedrägeri från medkontrahentens sida; och då köp och skifte i själfva verket äro samma aftal, synes stadgandet ega sin tillämpning äfven på bedrägligt köp.

Den tredje man, åt hvilken säljare öfverlåtit en förskrifning eller köpare en sak, som vid köp bedrägligen gifvits honom, är icke berättigad att föra talan emot bedragaren, utan eger hålla sig till sin fångesman.

41. Jämte bedrägeri, list, omnämner lagen tvång²⁾ såsom orsak till köps ogiltighet. Såsom känt gjorde den romerska rätten mellan värkan af tvång (vis) och list (dolus) den skilnaden, att det, som man förlorat genom list (eller dess värde) kunde återfordras endast af bedragaren och hans arfvingar, men däremot det, som förlorats genom tvång, äfven af tredje man. Enligt finsk rätt synes det ej vara skäl att i civilrättsligt afseende göra någon skilnad mellan värkan af tvång och af list. 1734 års lag likställer fullkomligt de båda slagen af rättskränkning (1: 1 H. B., 4: 3 U. B.)

¹⁾ Om detta stadgande vidare nedan (sid. 419).

²⁾ Angående begreppet tvång hänvisas till obligationsrättens allmänna läror.

Strafflagen (31: 4) betecknar såsom utprässning det, att man genom hot för att bereda sig eller annan nytta, aftvingar någon gods, penningar eller förskrifning; och detta stadgande eger sin tillämpning på sådana tvungna köp, vid hvilka tvånget icke yttrat sig såsom våld å person eller hot, som innebär trängande fara för lif eller hälsa. Är åter tvånget sådant, straffas brottet såsom rån (31: 4, 1).

42. Köps ogiltighet kan vidare bero däraf, att säljaren saknat befogenhet att föryttra den sålda saken. Här skall först beröras de fall, då den sålda saken icke varit säljarens egendom¹⁾, sedan de, då förbudet mot skattskyldig jords minskning öfverträdts. Angående de fall åter, då minderårig och gift kvinna olagligen sålt hvad dem tillhör, äfvensom de, då minderårigs gods olagligen försålts af förmyndare, hänvisas till familjerätten.

Då såld sak af tredje man genom klander frånvinnes köparen, beror dennes rätt gentemot säljaren först och främst däraf, om köparen själf i det han förvärfvade saken gjort sig skyldig till oloflig befattning med gods, som åtkommits genom brott, eller ej, och vidare däraf, om säljarens föryttring varit straffbar eller ej.

Om den sålda saken åtkommits genom brott och köparen varit däri delaktig eller därom haft vetskap eller haft skälig anledning att misstänka den olagliga åtkomsten, så är hans förvärf straffbart. (Straffl. 32: 1, 4, 5, jfr M. B. 41: 3; 49: 1). Då säljaren jämte köparen gentemot sakens egare ansvarar för skadeståndet, har köparen, därest detta utbetalas af honom, rätt att hålla sig till säljaren för hvad han nödgats utöfver sin andel utgifva (Straffl. 9: 4). Den, som nödgats åt rätte egaren utgifva gods, som han köpt med vetskap att det var af säljaren stulet, har således icke rätt att af säljaren återfordra hela köpeskillingen, utan endast så mycket däraf, som det stulna godsets värde öfverstiger hans andel i skadeståndet.

Om åter köparen icke tagit oloflig befattning med gods,

¹⁾ Jfr Schrevelius § 149—253.

som åtkommits genom brott, bör han af säljaren återfå hvad denna af honom uppburit samt skadestånd. För att bestämma omfånget af detta skadestånd, hvarom olika meningar gjort sig gällande, är det, hvad finsk rätt vidkommer, nödigt att främst utreda när säljares förtyttring af främmande sak är en straffbar handling.

Den är straffbar då man säljer tvem ett (4: 4 J. B.; 1: 5 H. B.) äfvensom i öfriga fall, då den innebär ett bedrägeri mot köparen (Straffl. 36: 1). Men försäljning af främmande sak är vidare enligt 1734 års lag alltid straffbar, då säljaren brister åt hemul (11: 3 J. B.; 1: 3 H. B.), d. v. s. då han icke kan visa sin rätt till saken (49: 2 M. B.). Sin rätt kan han visa genom att framhålla sin fångesman eller med vittnen styrka att han redligen genom laga fång förvärfvat saken (11: 3 J. B. 49: 2 M. B.¹⁾). Men icke alltid kan säljaren leda ifrån sig därmed, att han framhafver en fångesman: han kan icke visa sin rätt, om han köpt och sålt det han visste vara stulet eller köpt af den, som är misstänkt, (41: 3, 49: 1 M. B.) eller med svek köpt af någon, hvilken mottagit saken såsom lån eller inlagsfå af dess egare, (11: 4; 12: 4 H. B.) eller af annan mans hustru, barn eller tjänstehjon, som icke haft lof att sälja (1: 8 H. B.) Af anförda stadganden synes framgå att säljaren icke kan leda ifrån sig, då hans fång eller besittning visas enligt gällande straffrätt innebära ett brott, således (Straffl. 32: 5) då säljaren köpt, tillbytt sig eller såsom pant eller gåfva mottagit gods, som annan genom brott åtkommit och säljaren haft skälig anledning misstänka den olagliga åtkomsten, samt (32: 6) då säljaren väl på god tro kommit i besittning af köpegodset, men dolt det, sedan han fått veta det vara genom brott åtkommet.

Straff för försäljning af främmande sak kan af köparen icke påyrkas då säljaren redan dött och köparens talan riktas mot hans arfvingar (11: 5 J. B.), ej håller då köpa-

¹⁾ Detta lagrum asfer köparen såsom svarande i klanderprocessen, men bör naturligtvis tillämpas äfven på säljaren, då köparen ledt till honom och han således blifvit svarande.

ren genom egotvist förlorat endast en del af köpt hemman (11: 7 J. B.), och ej håller, synes det, då säljaren i köpeaftalet intagit förbehåll om att han ej skall behöfva stå i hemul (11: 6 J. B.), detta dock endast under förutsättning att ej köpet kommit till stånd genom ett bedrägeri från hans sida (1: 1 H. B.).

Om nu försäljningen är straffbar, så bör säljaren erlægga fullt skadestånd (1: 3 H. B.), och, synes det, ränta på köpeskillingen från den dag då den uppbars. Har den sak, som frånvinnes köparen, efter köpet stigit i värde, så bör denna värdeökning ersättas, ty ersättningsskyldigheten omfattar ej blott liden skada, utan ock uteblifven vinst¹⁾. Om aftalet varit skifte, så bör den, som föryttrade hvad han ej egde, vare sig vederlaget af våda förgåtts eller af honom förbrukats eller föryttrats, utgifva dess värde. Vidare bör säljaren godtgöra köparen för de kostnader, som denne nedlagt på den köpta saken och för hvilken han icke blifvit godtgjord af klandraren²⁾, äfvensom köparens af klander- och evictionsprocesserna förorsakade tidsspillan och utgifter.

I händelse åter säljaren icke öfverbevisats om brottslig försäljning, så gifver lagen ej anledning att ålägga honom så vidsträkt ersättningsskyldighet. 11: 1 J. B., hvarest, synes det, afses fall, då säljaren kunnat leda ifrån sig och någon tidigare fångesman brustit åt hemul³⁾, stadgar att säljaren skall rätta upp all skada, som köparen af köpet tagit. Detta uttryck synes afse endast direkta utgifter, kostnader, men icke uteblifven vinst. Är detta riktigt, har köparen anspråk endast på att återfå hvad han gifvit och för öfrigt blifva så stäld, som hade han icke ingått aftalet, (s. k. negativt kontraktsintresse). Har aftalet varit skifte och vederlaget af våda gått under, så finnes ej anledning att anse medkontrahenten skyldig att utgifva dess värde. Detta bör däremot utgifvas om vederlaget af denne föryttrats.

¹⁾ Hagerup, Kjöb og Salg, s. 62.

²⁾ Dock icke sådana, som varit alldeles bortkastade; se Hagerup Kjöb og Salg, s. 64.

³⁾ Bötesansvar för säljaren omtalas nämligen ej i detta lagrum.

I det fall att köparen genom egotvist förlorat någon del af köpt hemman och säljaren förhållit köparen skäl och bevis, som funnits i säljarens värjo, bör säljaren fylla skadan efter mätismannaord (11: 7 J. B.) Om säljaren förbehållit sig att icke behöfva stå i hemul, så har köparen på förhand afstått från alt skadeståndsanspråk; en sådan af-sägelse är dock värksam endast under förutsättning att af-talet ej tillkommit genom bedrägeri från säljarens sida (jfr ofvan).

Talan om skadestånd i följd däraf att säljare ej egt hvad han sålt (evictionstalan) föres vid svarandens forum domicilii, äfven då den afser att jord skall återgifvas¹⁾ (10: 18 R. B.).

Kan sådan talan anställas förr än köpegodset genom klander fränvunnits köparen? Denna fråga, som är omtvistad, synes böra besvaras nekande²⁾ af det skäl att lagen tydligen (10: 18 R. B.; 11: 1 J. B.) förutsätter att klanderprocessen skall hafva föregått. Såsom grund för köparens talan angifves nämligen uttryckligen, att säljaren brustit åt hemul (10: 18 R. B.) I många fall vore det uppenbarligen oskäligt att låta köparen återfå hvad han för saken gifvit, innan det visat sig om rätte egaren vill hafva den. Om denne t. ex. blifvit af säljaren bedragen, är det, såsom ofvan framhållits, möjligt att han nöjer sig och låter sin öfverlåtelse bestå; har säljaren köpt varan af tredje mans hustru, barn eller tjänstehjon, som icke haft lof att sälja, är, säger lagen, hans fång ogilt, blott om det åkåras (1: 8 H. B.; jfr 11: 3 G. B.: „rygga och återkalla“).

I andra fall, t. ex. då köpare, som varit i god tro, får veta att han köpt af tjuf, kan det synas hårdt att han, som måhända känner sig manad att återställa saken åt rätte egaren, icke skall kunna utan vidare göra gällande sin talan mot säljaren. Men köparen är icke berättigad att åtala ett brott, hvarigenom tredje mans rätt kränkts; tillåtes det nu honom

¹⁾ Här om hafva dock olika meningar gjort sig gällande

²⁾ Se dock Holm, Nytt Jurid. Ark. 1879 s. 446. Hagerup, Kjöb og Salg, sid.

att, innan målseganden gjort sin rätt gällande, söka säljaren, så borde han bevisa hvem saken tillhörde och följaktligen styrka det brott, genom hvilket saken kommit rätte egaren afhanda. Sin talan skulle köparen ingalunda kunna grunda därpå, att han enligt lag vore skyldig att utgifva saken så snart han fått vetskap om brottet. Ty lagen (Straffl. 32: 6; jfr. 41: 3 M. B.) fordrar af den, som på god tro köpt en sak, hvilken han sedan fått veta vara genom brott åtkommen, blott att han icke skall dölja saken, ej att han skall själfmant återställa den åt rätte egaren. Han är berättigad att afbida dom, hvarigenom sådant åläggas honom.

Om åter köparen antingen känt eller haft skäligen anledning att misstänka säljarens olagliga åtkomst (Straffl. 32: 5; jfr M. B. 41: 3; 49: 1), så har han själf begått ett brott och är visserligen skyldig att utgifva godset, men däraf följer ej att han skulle hafva rätt att mot sin medkontrahent föra talan om köpets återgång; ty denna talan skulle grundas på ett brott, som medkontrahenten föröfvat mot tredje man och hvaröfver tredje man ännu ej klagat.

Om köpare skall kunna mot säljare föra talan på grund däraf att säljaren brustit åt hemul, bör säljaren hafva för satts i tillfälle att gentemot klanderaren visa sin rätt. Har köparen underlåtit att i klanderprocessen instämma säljaren, så är hans talan emot denne försuten ¹⁾ (11: 1 J. B.). Köparen borde nämligen då bevisa att rättegången, äfven om säljaren däri deltagit, icke skulle fått annan utgång, men detta är omöjligt ²⁾.

Kan säljare, som sålt en sak, hvilken han icke egt, från sin sida yrka köpets återgång? Lagen omtalar icke en sådan rätt, och samma skäl, som tala för att köparen ej får göra sin talan gällande, innan klanderprocessen slutförts,

¹⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1888, s. 335 ff.

²⁾ Jfr dock Hagerup (Kjöp og Salg s. 65), som anser att säljaren, då lis icke denuntierats, för att fria sig bör styrka att köparen i rättegången gjort sig skyldig till försumlighet. Men frågan är icke här hvad köparen bort göra för att värja fångat, utan hvad säljaren kunnat göra.

tala ock för att säljaren icke må tillåtas väcka ett anspråk, hvilket grundar sig på tredje mans rätt. Således kan säljaren icke ens om han af domstol ålagts att till tredje man utlämna saken yrka köparens åläggande att återgifva densamma ¹⁾. Köparen är icke skyldig utgifva saken till annan än den, som visar sin rätt att hafva saken.

Köparens evictionstalan kan rikta sig ej blott motsäljaren, utan äfven, såsom ofvan antydts, efter hans död emot hans rättsinnehafvare; dessa hafva emellertid i sådant fall rätt att genom boets upplåtande till konkurs befria sig från personlig ansvarighet (11: 5 J. B.).

Har den klandrade saken förvärfvats genom skifte, kan vederlaget, såsom ofvan angående bedrägliga köp framhållits, icke återfordras af tredje man, åt hvilken detsamma genom laga fång öfverlåtits. Denna åsikt kunde synas stå i strid med ordalydelsen i 11: 4 J. B., som säger att, om jorden genom nytt skifte, köp, pant eller gåfva, eller genom laga mätning för gäld är kommen i annan mans hand och uppbud eller inteckning därå är skedd, den, som gaf jorden i skifte, icke har våld att därå tala; häraf kunde den slutsatsen dragas att tredje man, som köpt vederlagsjorden, icke vore skyddad med mindre han därå erhållit uppbud. Men om så vore, skulle lagrummet icke stå i öfverensstämmelse med 13: 2 Ä. B., där det stadgas att, om nytt arfskifte skall ske i anledning däraf, att någon arfvings lott genom klander frånvunnits honom, annan arfvinge, som föryttrat sitt arfvegods, må i stället gifva penningar, hvaraf framgår, att det föryttrade godset ej kan från tredje man återfås. J. B. 11: 2 synes rätteligen böra tolkas sålunda, att orden „och uppbud eller inteckning ther å skedd“ hänföras endast till de två i lagrummet nämnda fången pant och mätning för gäld ²⁾. — Den i 11: 4 J. B. uttalade grundsatsen bör, om den fattas på detta sätt, helt visst anses ega sin tillämpning äfven på skifte af lösöre; det finnes näm-

¹⁾ Holm, Nytt Jurid. Ark. 1888, s. 241.

²⁾ Serlachius, Om arfskifte. Jurid. Fören:s tidskr. 1877, s. 13 ff.

ligen intet skäl, hvarför tredje man, som förvärfvat lösöre, borde njuta mindre skydd än fastighetsförvärfvare ¹⁾).

Då säljaren nödgats prästera skadestånd åt köparen, kan han naturligtvis enligt samma regler, som gälla angående köparen, söka ersättning af sin fångesman, denne i sin ordning af sin fångesman o. s. v. Men äfven köparen är berättigad att hålla sig till tidigare fångesmän, nämligen då han ej kan af säljaren utfä skadeståndet (11: 3 J. B.) Man kunde säga att, om säljaren är oförmögen att betala, hans rätt öfvergår på köparen. Denne kan nämligen emot tidigare fångesmän icke göra gällande annan rätt än säljaren skulle haft. Köparen bör således först vända sig till säljarens fångesman, hvars ersättningsskyldighet naturligtvis icke beror af säljarens skuld, utan däraf om hans egen försäljning varit straffbar eller ej. Det, som denne fångesman ej förmår gälda, får köparen, enligt samma grunder, utsöka af hans fångesman o. s. v.

Bör ogiltigheten af sådan saks försäljning, som icke tillhör säljaren, ex officio beaktas af offentlig myndighet? Denna råga har sin betydelse hufvudsakligen vid lagfart och utmätning. Lagen stadgar att uppbud å olaga åtkomst ej får meddelas (Förkl. 14 maj 1805) och däraf synes framgå att domstol, därest fångets olaglighet framgår af de handlingar, som vid ansökan om lagfart skola uppvisas, bör afslå ansökningen ²⁾. Angående utmätning bör, enligt hvad ofvan framhållits, anses att utmätningsman, därest egendom, som synes tillhöra den, i hvars bo utmätning sker, finnes i tredje mans värjo, icke får tillgripa densamma. Om åter i det bo, där utmätning sker, finnes gods, som tillhör tredje man och skäligen anledning finnes att antaga sådant, bör godset icke utmätas (7: 1 U. B.).

40. Till sist skola med några ord de fall beröras, då köp innebär öfverträdelse af förbudet mot skattskyldig jords minskning (4: 9 J. B.).

¹⁾ Denna uppfattning vinner stöd af 11: 4 och 12: 4 H. B. hvilka skydda lösöreförvärf i fall, då fastighetsförvärfvare ej njuter skydd.

²⁾ Jfr Sakrätten.

Af tidigare författningar¹⁾ framgår att det ålegat allmän åklagare att åtala sådan öfverträdelse, och ehuru densamma enligt gällande rätt icke är straffbar, synes dock åklagarens befogenhet fortbestå såsom grundad därå, att kronan i sin egenskap af „ränteegare“ har rätt att yrka upphäfvandet af aital, genom hvilka dess rätt till jordskatten kan lida intrång. Att äfven domarne ansetts böra ex officio tillvarataga denna rätt, framgår däraf, att de genom öfverhetligt meddelande (Br. 17 febr. 1851) erinrats att visst slag af öfverenskommelser (aftal om nytjanderätt, för hvilken ersättning en gång för alla erlägges), som ansetts strida mot ifrågavarande förbud, vid behandlingen af tvister om sådana öfverenskommelser ej må för giltiga anses.

Beträffande åter frågan, om kontrahenterna själfva och deras rättsinnehafvare kunna göra aftalets ogiltighet gällande, hafva olika åsikter uttalats²⁾. Skulle aftal af ifrågavarande beskaffenhet kränka enskild rätt, vore det väl skäl att anse endast den, som däraf lidit, berättigad att yrka dess återgång. Men då aftalet förnärmar offentlig rätt och ansetts icke kunna inför domstol göras gällande, torde det väl vara med lagstiftarens mening mest öfverensstämmande att anse att dess ogiltighet kan göras gällande äfven af kontrahenterne och deras rättsinnehafvare. Det vore i själfva verket oegentligt att här tala om köpets återgång. Yrkar säljare att återfå jord, som köpare i grund af sådant aftal innehar, så behöfver han alls icke nämna aftalet och köparen å sin sida kan ej håller därå grunda något svaromål. Jorden återgår följaktligen såsom hade den alls icke blifvit såld.

Emellertid bör ingendera kontrahenten genom ett sådant ogiltigt köp vinna någon förmån på den andres bekostnad. Hvad den ena eller den andre prästerat har medkontrahenten utan rätt erhållit och bör altså af honom återgifvas.

¹⁾ Plakaten 2 maj 1673 och 24 nov. 1677.

²⁾ Jurid. Fören:s förhandl. 1866—7. Dess tidskr. IV & V årg., s. 172.

Literatur.

L. M. B. Aubert: *Den norske Obligationsrets specielle Del.* Christiania 1890. 560 s. 8:o. Förste Bind.

Den norska rättsvetenskapen har likasom den danska under senare tid frambragt flere betydande arbeten, och det torde med fog kunna sägas, att de norske juristernes skriftställarevärksamhet utvisar, att de gemensamt hylla en viss, från den danska jurisprudensens i någon mån afvikande uppfattning af juridikens metod, hvilken uppfattning fått uttryck uti prof. Francis Hagerups i denna tidskrift redan uppmärksammade artikel uti första häftet af *Tidsskrift for nordisk Retsvidenskab*.

Prof. Aubert, hvilken tidigare utgifvit en af honom väsentligen tillökt och omarbetad upplaga af Hallagers arbete i allmän obligationsrätt, har med denna sin framställning af obligationsrättens speciella del velat i främsta rummet åstadkomma en lärobok för jurisstuderande, men har utarbetat densamma med hänsyn äfven till praktiska juristers behof. Arbetet är sålunda, likasom prof. Lassens »*Den danske obligationsrets almindelige del*», såväl en lärobok som en handbok och synes i hvardera af dessa sina egenskaper kunna vara till stort gagn hos oss, som sakna en mot nutida anspråk svarande systematisk framställning af läran om de särskilda fordringsrätterna.

Förf., som arbetat på ett område, där kontroverserna äro talrika och systematikens grunder långt ifrån säkra, har uppenbarligen velat göra sin framställning så praktisk som möjligt och har därför i allmänhet undvikit att fördjupa sig i de snart sagdt vid hvarje steg framträdande teoretiska spörjsmålen, hvilkas utförligare behandling skulle för hvarje

särskildt institut erfordrat en monografi. Äfven där han funnit skäl att ingå i något vidlyftigare teoretiska utläggningar, är ämnet dock städse så behandladt att det bör kunna fattas af studerande, för hvilka det naturligtvis är en fördel att på viktigare punkter få se de meddelade satsernas vetenskapliga grund närmare belyst.

De särskilda kontrakten karakteriseras icke genom vidlyftiga definitioner, men för hvart och ett af dem gifves en rikhaltig utredning af dess skilda rättsvärkningar. Och denna kasuistiska behandling af ämnet, hvilken besvarar de frågor, som enligt hvad domsamlingarna utvisa och erfarenheten annars angifver, vid rättskipningen ofta förekomma, synes egnad att göra arbetet omtykt af praktiska jurister. Hvad den finska läsarekretsen vidkommer, skall den omständigheten, att detsamma behandlar främmande rätt, helt visst befinnas i vida mindre grad än man kunde vänta minska dess gagn. Ty dels är den norska likasom den danska rätten bygd på principer, befryndade med den svensk-finska rättens, dels är den positiva rätten i dessa länder likasom hos oss så knapphändig, att en mängd af obligationsrättens frågor måste lösas med ledning af allmänna rättsgrundsatser.

De uti arbetets nu föreliggande första band behandlade rättsärendena äro gäfva, köp, byte, saklega, lån, de s. k. försörjningskontrakten (»fledförings-», »föderåds» och lifränteaf-tal), inlag, försträckning samt växlar och »andra säregna slag-af skuldebref» (s. k. merkantila anvisningar, checks och s. k. växelobligationer). Utförligast behandlade äro lärorna om växlar och saklega, hvilka hvardera inledas af historiska öfversikter, omfattande äfven främmande rätts utveckling.

Kapitlet om växelrätten grundar sig på förf:s arbete »Den nordiske vexelret» (1882) — en mycket värderad systematisk framställning af Danmarks, Norges och Sverges gemensamma växelrätt, hvilken torde vara känd äfven hos oss.

Angående jordlegoaftalets rättsvärkan säger förf. att detsamma, likasom köpeaftalet, egentligen blott innehåller förpliktelsen att öfverlåta en sakrätt. Emellertid är det enligt hans åsikt här vida mindre ofta än vid köp anledning

●

att särskilja det obligatoriska från det sakrättsliga rätts-ärendet. Båda flyta så att säga tillsammans. Under det köpets rättsvärkningar, så snart eganderätten öfverlåtits, utslutande tillhör sakrätten, är det obligatoriska förhållandet vid lega mycket långvarigare, i det såväl legogifvarens som legotagarens kontraktssenliga förpliktelser fortbestå under hela legotiden. Förf. anser altså att, ehuru legotagaren enligt norsk rätt njuter fullt sakrättsligt rättsskydd, det dock är lika mycket skäl att behandla legoaftalet i obligations-rätten som i sakrätten.

Den norska rätten känner likasom den finska jordlega på lifstid, på vissa år och på uppsägning (fardag 14 april, uppsägning före jul). Om intet särskildt öfverenskommits, anses aftalet vara städja på uppsägning. Undantag göres dock för s. k. husinaend (motsvarande våra torpare): har jordegaren ej dragit försorg om att legotiden genom skriftligt kontrakt bestämts till vissa år, gäller städjan för legotagaren och hans enkas lifstid; torpkontrakt angående jord, som skall uppodlas, måste ingås för legotagarens lifstid. Enhvar som njuter lifstidsstädja, är berättigad att när som helst uppsäga densamma. — Om legotagarens rätt att åt tredje man utlega saken meddelar lagstiftningen icke någon föreskrift. Förf. anser att sådan rätt ej tillkommer honom, så framt aftalet är af den art, att legogifvaren vid aftalets ingående tagit hänsyn till legotagarens personliga egenskaper. Detta finner han emellertid i regeln icke vara fallet vid långvariga jordlegoförhållanden. — Vissa års städja upphör, då tiden utgått, utan uppsägning. Om endera kontrahenten gör sig skyldig till svår försummelse att uppfylla sina skyldigheter, anses han hafva förvärvat sin rätt. — Frågan om den ene kontrahentens dödsfall upplöser vissa års jordlega är icke af lagstiftningen besvarad. Förf. synes anse starka skäl tala för att gifva arfvingarna rätt att välja emellan att vidhålla kontraktet och att uppsäga detsamma, men finner sig, i saknad af positivt stöd för denna uppfattning, föranledd att antaga att kontraktet kan från hvardera sidan häfvas. Då städja upphör genom dödsfall, synas rättsinnehafvarne njuta lardag; dödsfallet värkar då såsom uppsägning. — Gör

legotagaren konkurs, bör, enligt förf:s åsikt, frågan om borgenärernas rätt i olika fall besvaras olika. Om legorätten är af väsentligen personlig art, så hafva borgenärerna ej rätt att tillgodonjuta kontraktet. Om legorätten stiftats för legotagaren och hans efterkommande (s. k. Arvelaeste) synes densamma, åtminstone hvad angår husmandsförhållandet, vara genom lag uttryckligen undantagen från konkursen. Är åter legorätten icke rent personlig, såsom t. ex. i de fall, då legotagaren kan lega saken åt tredje man, anser förf. borgenärerna berättigade att utöfva legorätten, så framt de betala full afrad; borgenärerna äro då äfven pliktiga att vidhålla kontraktet. därest legogifvaren förklarar sig nöjd med dividend. I öfriga fall åter äro borgenärerna berättigade att utan ersättning återlämna saken (därest den är fastighet, å vanlig flyttningsdag). Legogifvare kan, då legotagare gör konkurs och har försummat afradsbetalning, enligt hvad ofvan antydts, vara berättigad att frånträda kontraktet. — Gör legogifvaren konkurs, anses, där aftalet angår jord, legotagaren, därest han tillträdtt lägenheten, vara berättigad att sitta till nästa fardag.

För att legotagare skall vara tryggad mot tredje man, bör kontraktet i allmänhet »tingslysas». Härifrån gör lagen undantag för husmand, som lagt jord till uppodling; deras lifstidsstädja består utan tingslysning, om de redan tillträdtt jorden. Tidigare, innan inskrifningsinstitutet i Norge och Danmark utvecklats, synes öfverhufvud grundsatsen att köp icke bryter lega i hvarterdera landet gjort sig gällande, dock så att i Danmark legotagaren, för att njuta skydd mot tredje man, borde innehafva saken. Och denna grundsats har i Norges lagbok fått sitt uttryck uti stadgandet att, där hus utlegts och sedan sålts till tredje man, legotagaren får sitta kvar till nästa af lag bestämda fardag. — Äfven den, som lagt lösöre, njuter, om han har det i sin värjo, skydd mot senare förvärfvare.

Den norska jordlegorätten har tvänne för Norge egendomliga institut, leiländings- och husmandsrätten. Det förra, som uppkommit och utvecklats under tidigare samhällsförhållanden, är numera af blott ringa praktisk betydelse, men er-

bjuder, vid jämförelse med den svenska legorättens utveckling, mycket af intresse; framhållas må t. ex. det att »jorddrotten», när han blir boslidsman, d. v. s. »husvill, och tränger jord sin själf nytja», (16: 15 JB), kan uppsäga leiländingen. Studium af norsk och dansk rättshistoria skulle helt visst, särskildt hvad jordlagstiftningen vidkommer, underlätta uppfattningen af Sverges äldre rätt och därmed främja tolkningen af vår nu gällande.

Den i nyare tid tillkomna husmandslagstiftningen åter, hvilken, såsom af de här ofvan meddelade stadgandena torde framgå, betydligt afviker från de grundsatser, som gjort sig gällande i finsk rätt, är för oss af intresse företrädesvis från lagstiftningssynpunkt.

Och från denna synpunkt torde, då frågan om ny lag angående jordlega hos oss står på dagordningen, en så utförlig framställning af jordlegoinstitutet som prof. Auberts, hvilken behandlar en rätt, besläktad med vår och tillkommen under samhällsförhållanden liknande våra, öfverhufvud kunna påräkna särskild uppmärksamhet. Särskildt bör ock af liknande orsak uppmärksammas en såsom tillägg till obligationsrätten utkommande afhandling af prof. Aubert om det norska »tinglysningsväsendet» ¹⁾.

Wilhelm Chydenius.

¹⁾ Den norske Obligationsrets specielle Del. Tredje Bind, indeholdende Tillaeg til Obligationsretten: Det norske Thinglysnings- og Registreringsvaesen. Første Hefte. Kristiania 1892.

Juridisk bibliografi.

Svensk, norsk, dansk och finsk rätts- och statsvetenskaplig bibliografi för åren 1891 och 1892¹⁾

(Jämte kompletteringsuppgifter för 1890).

- Ahlmann, O. F.**, om umiddelbare Fogedforretninger. Fremstilling af Betingelserne for Anvendelsen af D. L. 6—14—7, særlig efter Praxis. 120 s. 8:o. K:havn, 92. Gad. 1 Kr. 40 øre.
- Aktstykker vedkommende Spørgsmaalet om diplomatiske Sagers Behandling 1885—91.** Udgivet af de konservative Foreningers Centralstyrelse. 2 Bl., 171 s. 4:o. 1891. Kom. hos Marius Lund. 1 Kr. 60 øre.
- Alin, Oscar**, Den svensk—norske unionen. Uppsatser och aktstycken. 2. Frågan om norska grundlagens „normalexemplar.“ 8:o 47 s. Sthm 91, P. A. Norstedt & Söner. 75 öre.
- Anteckningar efter prof. E. V. Nordlings föreläsningar om boskildnad och behandlingen af död mans bo med särskildt afseende å kongl. förordningen huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarfvagörelse m. m. d. 18 sept. 1862.** Utgifna af Juridiska föreningen i Upsala. 3:e genoms. uppl:n 8:o, 205 s. Upsala, Lundequistska bokh. i komm. 3: 75
- Anteckningar efter prof. E. V. Nordlings föreläsningar i svensk civilrätt. Allmänna delen.** Utgifven af Juridiska föreningen i Upsala. Trykta som manuskript 8:o, 303 s. Upsala, 91 Lundequistska bokh. i komm.
- Anteckningar, skizzerade legala, ang. fideikommissar i Sverige.** 8:o 15 s. Sthm 91. 25 öre.
- Anteckningar i Finlands grundlagar, enligt prof. R. Hermansons föreläsningar.** 4:o, 234 s. H:fors 90. Litogr., ej i bokh.
- Anteckningar i sjö rätt.** 4:o 84 s. H:fors 90. Litogr., ej i bokh.
- Aristoteles**, Athens Forfatningshistorie i fri Bearbejdelse ved K. Hude. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning udgifne af det philologisk-historiske Samfund Nr. 8.) 50 s. 8:o. K:havn 92 Klein. 75 øre.

¹⁾ Den under 1892 utkomna inhemska juridiska literaturen har icke kunnat komplett förtecknas, då årstrycket för nämnda år ännu ej anländt till universitetsbiblioteket.

- Artiklar och korrespondenser, införda, i Aftonbladet. 8:o Sthm, Alb. Bonnier. 4 De ministeriella målen och unionen. 57 s. 50 öre.
- Aschehoug, T. E.**, Norges nuværende Statsforfatning. Anden gjen-nemseende og forøgede Udgave. (Med Forfatterens Portræt). Første Bind. XV, 491 s. stor 8:o. Kristiania 92. P. T. Mallings Bog-handel. 8. Kr. 90 øre; indb. 10 Kr. 50 øre.
- Hefte 8—12. Andet Bind. S. 1—448. 1 kr. 40 öre pr Hefte.
- Ask, John, Om hæfvande af fraktaftal. 8:o, 49 s. Lund; Gleerupska univ:s-bokh. i distr. (1891.) 75 öre.
- Aubert, L. M. B.**, Den norske Obligationsrets specielle Del. Første Del. 1890. XVI, 560 s. stor 8:o. Kristiania 91. P. T. Mallings Bokhandel. 10 Kr. 80 øre; indb. 12 Kr. 40 øre.
- — Tredje Bind. Indeholdende Tillæg til Obligationsretten; Det norske Thinglysnings- og Registreringsvæsen. Første Hefte. S. 1—160 stor 8:o. 1892. 3 Kr.
- Aubert, L. M. B.**, Grundbøgernes (Skjøde- og Panteprotokollernes) Historie i Norge, Danmark og til dels Tyskland. 240 s. st. 8:o. Kristiania, H. Aschehoug & Co 4 kr. 50 öre.
- Bajer, F.**, Fredsvennernes Krigsplan. Udgivet af Dansk Fredsforening. (Dansk Fredsforenings Småskrifter Nr. 2) 16 Sider i 8:o. K:havn 91. (Joh. Møller) 10 øre.
- Danske og norske Småskrifter om Fredssagen. Udgivet af dansk. Fredsforening. 8 Sider i 8. K:havn 91. (Joh. Møller) 10 øre.
- Bengtsson, Jacob**, Intet tullskydd emot de fattigares dagliga bröd, utan hållre förökadt tullskydd emot de rikares både dagliga och nattliga öfverflöd! En ärlig svensk skrift. 8:o, 55 s. Sthm 91. Förf.
- Bentzen, V.**, Forelæsninger over den danske Særet. Trykt som Manuscript til Brug ved Forelæsninger. 1:ste Hæfte. 94 s. 8:o. K:havn 92 (Gad.). 1 Kr. 40 øre.
- Bergh, Edv.**, Juridiskt biträde för hvar man. 3 reviderade uppl. 8:o, 675 s. H:fors 90. G. V. Edlund. 15 mk.
- Neuvoja lakiasioissa joka miehelle. Suom. 2 painos. 8:o, 639 s. H:fors 91. G. V. Edlund. 8 mk.
- Bergström, David**, Den politiska rösträtten. 36 s. 8:o. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. 20). Sthlm 91. Alb. Bonnier. 15 öre.
- Berner, H. E.**, Norsk eller fælles Udenrigsminister? 55 s. 8:o. Kristiania 91. 30 öre.
- Bestemmelser vedrørende Kreditoplagsvæsenet. Samlede og ud-givne af N. Markussen. 112 Sider i 4. Udg. K:havn 91. 2 Kr. 50 øre.
- Betänkande, afgifvet den 1 Maj 1891 af den utaf K. Maj:t under d. 24 okt 1890 tillsatta komité för afgifvande af förslag till vissa ändringar i gällande bevillningsförordning. 4:o, 101 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr. 10 öre.

- Betänkande, Underdånigt, angående hemmanklyfning, egostyckning och jordafsöndring, afgifvet af en den 25 sept. 1891 förordnad komité. 4:o, 28 s. Sthm 92. Samson & Wallin. 50 öre.
- Betänkande af den af Kongl. Maj:t d. 21 November 1890 tillsatta komité för utarbetande af
- I. Förslag till ändringar i kyrkolagen m. m. Sthm 1891. Samson & Wallin. 111 s. 4:o. 1 kr.
- II. Förslag till lag ang. kyrkotukt, lag om enskild själavård, konfirmation och Herrens hel. nattvard, lag ang. jordfästning, lag om ansvar för vigfels förrättande af obehörig person, lag ang. särskilda sammankomster för andaktsöfning, lag om klagan öfver kyrkoråds beslut i vissa mål, lag ang. fräjde- och flyttningsbetyg, som af prästerskapet utfärdas, samt kungörelse om uppgifter till prästerskapet ang. personer, hvilka förklarats förlustige medb. förtroende, jämte motiv till dessa förslag. 1892. 107 s. 1 kr.
- III. 1892. 168 o. VI s. 1 kr. 50 öre.
- Betänkande, Underdånigt, afgifvet d. 2 dec. 1880 af den af Kongl. Maj:t d. 7 dec. 1888 tillsatta komité för afgifvande af förslag till ordnande af kyrkoskrifning i riket. 4:o, 188 s. o. bilagor. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr.
- Betänkande, afgifvet den 11 mars 1892 af komitén för revision af förordningen den 18 november 1881 angående minderåriges användande i arbete vid fabrik, handtvärk eller annan handtering, m. m. 4:o. 305 s. Sthm, Samson & Wallin. 2 kr.
- Betänkande, Tullkomiténs 4:o. Sthm 91, Samson & Wallin 3: 50.
- I Betänkande, Underd., med förslag till tulltaxa, afgifvet den 24 Februari 1891 af därtill i nåder förordnade komiterade. xxxij o. 193 s.
- II. Bilaga 1. Tabellarisk öfversikt af tillvärkningen, samt in- och utförseln af flertalet viktigare varor åren 1861—1888. 292 s.
- III. Bilagor 2—4—2. Jämförande öfversikt af de år 1864 och år 1890 gällande tullsatser samt de af komitén föreslagna. — 3. Jämförande öfversikt af de vid ingången af hvarje årtionde under perioden 1830—1890 gällande tullsatser & viktigare i tulltaxan upptagna artiklar. — 4 Jämförande öfversikt af främmande länders tullsatser samt de i Sverige gällande och de af komitén föreslagna. 150 s.
- [Betänkande angående lagberedningens förslag till utsokningslag m. m., af ett af Wiborgs hofrätt tillsatt utskott.] Wiborg 90. 37 s. 4:o.
- Betänkande och förslag angående beskattning af hvitbetssockertillvärkningen i riket, afgifvet den 7 april 1892 af därtill i nåder förordnade komiterade. 4:o, 94 s. o. 2 tab. Sthm, Samson & Wallin. 75 öre.
- Betänkande och förslag angående beskattning af maldrycker, afgifvet den 11 dec. 1891 af därtill i nåder förordnade komi-

- térade. 4:o, 95 s. Sthm 91, Samson & Wallin. 1 kr.
- Betänkande och förslag angående beskattning af maltdrycker med iakttagande att svagdricka fritages från beskattningen, afgifvet d. 26 nov. 1892 af därtill i nåder förordnade komiterade. 4:o, 55 s. Sthm 92, Samson & Wallin. 50 öre.
- Betänkande, Underdånigt, och förslag om ålderdoms understöd åt lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor äfvensom icke ordinarie lärare och lärarinnor vid folkskolor samt förslag till reglementariska bestämmelser för ålderdoms-understöd åt dessa lärare och lärarinnor, afgifvet af därtill i nåder utsedde komiterade. 8:o, v. o. 75 s. Sthm 91, Samson & Wallin. 50 öre.
- Björklund, Gustaf, Om den beväpnade freden. 8:o, s. 81—160 o. 3 pl. Sthm 92. Bokförlagsaffären Fria ordet. 25 öre.
- Björklund, Gustaf, Om utvecklings-anarki. 8:o, 69 s. Sthm, Samson & Wallin. 1 kr.
- Blomberg, Hugo, Om svenskt statsborgarskap. Stor 8:o 145 s. Upsala, 91. Lundeqvistska bokh. i komm. 3: 25.
- Brandes, E., fra 85 til 91. En politisk Oversigt. 88 s. 8:o. K:havn 91. Philipsen. 1 Kr. 35 öre.
- Brandt, Fr., Tingerretten, fremstillet efter den norske Lovgivning Tredje gennemseede Oplag, besørget ved Hans H. Vogt. XI S., 559 Sider i stor 8. 1892, N. W. Damm. & Son. 8 Kr. 50 øre; indb. 10 Kr.
- Branting, Hjalmar, Militärriksdag — folkriksdag. Inledningsföredrag vid ett d. 9 okt. 1892 av Upsala rösträttsförening anordnat protestmöte mot urtima riksdagen. 28 s. Upsala 92. 20 öre (Svenka spörsmål, 2).
- Socialismen. En historisk framställning. 64 s. 12:o (Studentföreningen Verdandis småskrifter, 45). Sthlm 92, Alb. Bonnier. 25 öre.
- Brun, P. M., En engelsk Jurysag. 80 s. 8:o. K:havn 92, Beitzel. 75 öre.
- Christensen, J. O., kort [Udsigt] over den reviderede Grundlovs Tilbliven. 64 s. 8:o (Kolding.) 91. K Jørgensen. 40 öre.
- Churbergin juttu. Maisteri Churbergin valituskirja prokuraattoriin ynnä liitteitä. Vasa 91, L. Holmberg. 117 s. 8:o. 50 p.
- Chydenius, Wilhelm, Bidrag till läran om leveransafålet enligt finsk rätt. Akad. afh. 8:o, 200 s. Jämte Bilaga: Handlingar angående förarbetena till Handelsbalken i 1734 års lag. 8:o, [6 +] 110 s. H:fors 91.
- Clausen, J., om Kirkens Styrelse. 34 Sider i 8. Odense, 91. Milo. 50 øre. Code maritime du 12 Juin 1891. (Suède.) 8:o, 152 s. Sthm. Looström & K. i komm. 3 kr.
- Conradsen, K., om Underpanthavernes Stilling i Pantets Ejers Konkurs og en Reform af denne. Nogle Bemærkninger. 30 Sider i 8. K:havn 91. (Hagerup.) 50 öre.

- Dahl, W. S. Folkedommeren i Straffesager. En Vejleder for Lagrettesmænd og Domsnænd. Bergen 92. 3 bl. 306 s. 8:o Ed. B. Giertsen. 4 Kr.
- Damgaard, A. K., om det geistlige Naadensaar. En Undersøgelse og Betænkning. 38 s. 8:o. Odense 91. Milo. 76 øre.
- Danielson, Joh. Rich., Finlands förening med ryska riket. Med anledning af K. Ordins arbete „Finlands underkufvande.“ 3 uppl. 8:o, 201 s. H:fors 91. Borgå, W. Söderström. 3 m. 60 p.; inb. 4 m. 80 p. Samma arbete på tyska. H:fors 91. Samma arbete på engelska. H:fors 91.
- Danielson, Joh. Rich., Finlands inre själfständighet. Till försvar mot fortsatta angrepp. Öfvers. 8:o, 124 s. H:fors 92, Söderström & K. 2 m. 25 p.; inb. 3 m.
- Danmarks Statistik. Statistisk Tabelværk, fjerde Række, Litra B. Nr. 7. Den civile Retspleje i Aarene 1886—1890. Udgivet af det statistiske Bureau. 304 s. 4:o. K:havn. 92. (Gyldendal.) 3 Kr. 50 øre.
- Det Ekonomiska Samhällelivet. En handbok i nationalekonomi, delvis efter G. Schönbergs Handbuch der politischen Oekonomie. med särskild hänsyn till skandinaviska och finska förhållanden, under medvärkan af flere fackmän utarbetad af Johan Leffler, Axel Raphael, Carl Rosenberg, Gustaf Sundbärg, Emil Svensén. 1:a—3:e hft. 8:o, 240 s. Sthm 91, Fahlerantz & K. För häfte 1: 25.
- Deuntzer, J. E., Den danske Arveret. 244 s. 8:o. K:havn 92. Gad. 3 Kr — Den danske Familieret. Tredie gennemsete Udgave. 374 s. 8:o. K:havn 92, Ursin. 3 Kr. 75 øre.
- Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlegde og udgivne af C. R. Unger og H. J. Huitfeldt — Kaas. Trettende Samling. Anden Halvdel (XXVI). 2 Bl., Side 417—846 i stor 8. Kristiania 91, P. T. Mallings Boghandel. 6 Kr.
- Duus, A., under Fremskridtets Fane. Politiske Kritiker. Første Halvdel. 122 s. 8:o. K:havn 92. Hagerup. 1 Kr. 25 øre.
- Drakenberg, Bernt E., Om testamente enligt gällande svensk rätt. 8:o, 39 s. Sthm 92, Alb. Bonnier. (Studentföreningen Verbands småskrifter 38). 30 öre.
- Ehdotus, Lainvalmistelukunnan, ulosottolaiksi ja muita siihen kuuluvia asetusehdotuksia ynnä niiden perustelmat. 8:o, 228 s. Hfors 91.
- Embetsberättelse, Justitieombudsmannens, afgifven vid lagtima riksmötet år 1892; samt Tryckfrihetskommittéens berättelse. 8:o, 155 s. Sthm, C. Deleen & K. i komm. 50 öre.
- Erikson, Pehr, Åtta-timmars-dagen. Försök till utredning af normal-arbetsdags-frågan. 8:o, vj o. 60 s. Sthm 91. Socialdemokratiska arbetarepartiets norra distriktstyrelse. 50 öre.

- Fahlbeck, P. E.**, Stånd och klasser. En socialpolitisk öfverblick. 8:o 204 s. Lund 92. Collin o. Zickerman. 2 kr.
- Fahlbeck, P. E.**, Sveriges och Norges handelspolitik under senare tid. Efter uppdrag af Verein für Socialpolitik. 8:o, 77 s. Lund 92, Gleerupska univ:s-bokh. i komm. 1 kr.
- Falkenstjerne, F.**, den grundlovgivende Rigsdag. Historisk Skildring. (Studentersamfundets Smaaskrifter Nr. 121—122.) 56 s. 8:o. K:havn 91. (Stinck.) 20 øre.
- Fartigvæsen og Alderdomsunderstøttelse m. m.** Samling af Love og ministerielle Skrivelser fra 20. April 1888 til 31. December 1892, udgivet af A. C. Frost. og P. C. Rosenørn. 1 & 2 Hæfte. 64 s. 8:o. Ringkjøbing 92. Kbhvn. V. Pontoppidan. 60 øre.
- Feilitzen, Urban, von, (Robinson)**, Tjenare, statare och torpare. En del statistiskt material till jordarbetarefrågans lösning, upphämtadt, granskadt och sammanställt. [Skrifter utg. af Lörénska stiftelsen, 6 & 7 (forts. fr. n:o 1) 8:o, 89+75 s. Sthlm 91, 92. 2 kr. 50 öre.
- Finlands medicinalförfattningar, med allernådigste privilegium** utg. af Alexander von Collan. 6:te delen. Häft. 1—4 (1887—1890). 252 s. Hfors 90, 91.
- D:o. Tillägg till 5:te delen. s. 733—770. Hfors 91.
- Forarbejderne til Kong Christian V:s danske Lov** udgivet ved V. A. Secher og C. Støchel af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie 1—4:de Hefte (Bd I). 528 s. 8:o. K:havn 91, 92. (Gad.) 5 Kr.
- Forhandlingerne paa det syvende nordiske Juristmøde i Kjøbenhavn den 28:de, 29 og 30:de August 1890.** Udgivne paa Foranstaltning af den danske Bestyrelseafdeling. 532 s. 8:o. K:havn 1891, Gyldendal. 6 kr.
- Forhandlinger, Kongeriket Norges en og firtiende ordentlige Storthings, i Aaret 1892.** Del 1—9. 4:o. Kristiania, Kom. hos Grøndahl & Son. 68 Kr.
- Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende.** (Corpus constitutionum Daniæ) 1558—1660 Udgivne ved V. A. Secher af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 3:die Binde 1—3 Hæfte. 480 s. 8:o. K:havn 92. (Gad.) 6 Kr.
- Forsberg, Charles**, Praktisk juridisk handbok för menige man. Formulärer och juridiska uppsatser jämte en mängd råd och upplysningar i de flesta dagligt förekommande juridiska frågor, försedd med talrika prejudikat, skrivelser och kongl. förordningar. 8:o, xij o. 247 s. Sthm 91. Ad Johnson. 1: 75, inb. 2 kr.
- Forslag til Sølov.** 158 tospaltede s. Imp. 8:o. K:havn 91. (Gad.) 2 Kr.
- Frits, M., P. og H., Hansen**, Forhandlingspolitiken 1890—1892. 74 s. 8:o. Ikke i Bogh.

- Författningar m. m. angående medicinalväsendet i Sverige, omfattande år 1890. Samlade och utgifna af D. M. Pontin. 4:o, 104 s. Sthm 91. P. A. Norstedt & Söner. 2: 75.
- D:o för 1891. 75 s. Sthm 92. 2 kr.
- Förslag, Svenska bankmannaföreningens komiterades, till skärpta bestämmelser för vinnande af ökad kontroll öfver arbetet i de enskilda sedelutgifvande bankerna och aktiebankerna. Stor 8:o, 128 s. Sthm 91. Samson & Wallin i distr. 1: 50.
- Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk värksamhet m. m., afgifna af den därtill i nåder utsedda komité. Bilaga: *Hammar-skjöld, Hj. L.*, Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utveckling och nuvarande ståndpunkt, den svenska bolagsrättens utveckling samt de svenska föreningarna (för ekonomiskt ändamål). 4:o, v, 157 o. 177 s. Sthm 91. Samson & Wallin (1890). 2 kr.
- Förslag, Nya lagberedningens, till lag angående domsagas kansli äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar. 4:o, 44 s. Sthm 91. Samson & Wallin (1890). 50 öre.
- Förslag. Nya lagberedningens, till lagar angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar. 4:o, 208 s. Sthm 92. Samson & Wallin. 2 kr.
- Förslag till förordning angående förlagsinteckning. 8:o, 18 s. Nikolaistad 90.
- till förordning angående försäljning och utskänkning af svagare rusdrycker. 8:o, 16 s. H:fors 91.
- Förslag till kyrkolagsändringar, afgifna af den utaf 1886 års kyrkomöte tillsatta kyrkolagskomité. 8:o, 73 s. Hfors 90.
- Förslag till förordning om kyrkoskrifning i Stockholm. 4:o, 27 s. och bilagor. Sthm 91. Samson & Wallin. 25 öre.
- Förslaget till plan angående stadsplan och tomtindelning jämte högsta domstolens yttrande samt belysning af lagförslagets hufvudgrunder af *Moritz Rubenson*. 8:o, 53 s. Sthm 91. P. A. Nordstedt & Söner i distr. 75 öre.
- Försäkringsföreningens tidskrift 1891. 8:o, Sthm 91. Försäkringsföreningen. För årgång (4 hfn = 12 ark) 3 kr.
- Försäkringsväsendet i riket år 1889. (K. Civildep. VIII) 8:o, 77 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 75 öre.
- Försäkringsväsendet i riket 1890. (Kongl. civildep. tet IX.) 8:o, 96 s. Sthm 92. Samson & Wallin. 75 öre.
- Förteckning öfver Finlands ständers bibliotek, utg. af *N. B. Grotenfeldt*. 8:o, 185 [+5] s. Hfors 91.
- Golovin, Wladimir**, Blad ur Finlands nutid och forntid. Storfurstendömet Finlands nuvarande politiska ställning; historiskt polemiskt utkast af en opartisk iakttagare. Originaluppl., utg. af G. Fraser. 8:o, 177 s. Hfors 91. Söderström & C:o. 3 m. 60 p.

- Samma arbete på finska. Hfors 91. Borgå, W Söderström.
- Geos, O.**, Forelæsninger over den almindelige Retslære. Anden Del. 3—4:de Hefte. Retten i de politiske Samfundsforhold. Retsbrug og Retshaandhævelse. 316 s. 8:o. K:havn 92 (Gad.) 5 Kr. (Kplt. I—II. 21 Kr.)
- Geos, O.**, Forelæsninger over den danske Strafferets specielle Del. 7—9:de Hefte. (Nyt uforandret Optryk.) 256 s. 8:o, K:havn 91. (Gad.) 2 Kr. 50 øre.
- Nyt Optryk med enkelte Rettelser og Tilføjelser. 1ste — 6:te Hefte. 646 s. 8:o. K:havn 91, Universitetspedellen. 15 Kr. (Kplt [9 Hefter] 17 Kr. 50 øre.)
- Gripenberg, L.**, Arbetare, arbetsgiffvare och arbetelöner. I en fråga för dagen. 8:o, 80 s. Borgå 90. W. Söderström. 1 m. 25 p.
- Grufstadga, Kongl. Maj:ts förnyade, gifven Stockholms slott d. 16 maj 1884.** 3:e uppl. 8:o, 31 s. Falun 91, Falu nya boktr-aktieb.
- Hagerup, Francis**, Forelæsninger over den norske straffeprocess. 825 + XXXI s. stor 8:o. Kristiania 92, Aschehoug & Co. 17 kr. 50 øre; inb. 19 kr 50 øre.
- Hagerup, Francis.** Om formuesindgreb og Dokumentforbrydelser. Nogle Afsnit af Forelæsninger over Strafferettens specielle Del. Særtryk af „Norsk Retstidende“ 1891. 2 Bl., 141 Sider i stor 8. Kristiania 92, H. Aschehoug & Co. 2 Kr. 40 øre.
- Halkier, H. B.**, Om Retsreformen fra et praktiskt Synspunkt. 48 s. 8:o. K:havn. 92. (Gad.) 75 øre.
- Hammarakjöld, Hj. L.**, Om grufregal och grufegendom i allmänhet enligt svensk rätt. 8:o, 147 s. Upsala 91, Lundeqvistska bokh. i komm. 2: 25.
- Redogörelse för den utländska bolags- och föreningsrättens utbildning o. nuv. ståndpunkt, etc. Se Förslag till lagar om enkla bolag etc.
- Hammerich, E.**, Vejledning til Behandling af Alimentationssager. 144 s. 8:o. K:havn 91, Gyldendal. 1 Kr. 75 øre.
- Handlingar rörande rättegången om den å bärsgmanstomterna i Sala inelade skogen och den för Sala bärsgslags gemensamma behof afsatta utmarken.** 4:de hft 203 s. Sthm 91, C. E. Fritzes k. hofbokh. i distr. 50 øre. Bihang, 7 s., gratis.
- Hansted, B.**, Englands Fabrik- og Værkstedlovgivning. En historisk kritisk Fremstilling. (Vort Aarhundredes Arbejderlovgivning og Arbejderassociationer I.) 4:de Hefte. 20 s. 8:o. K:havn 91, Forf. 50 øre.
- Heckscher, A.**, Bidrag til Grundlæggelse af en Afstemningslære. Om Methoderne ved Udfindelse af Stemmerflerhed i Parlamenter (Afstemning over Ændringsforslag m. v.) ved Valg og i Domstole. 220 s. 8:o. K:havn 92. (Gad.) 3 Kr. 50 øre.
- Hein, A.**, Tvangsakkord ifølge dansk Konkurslov. 25 Marts 1872 220 s. i 8:o. K:havn 91, Reitzel. 3 Kr.

- Holland, Amund**, Norsk bergret med udsigt over andre landes bergværkslovgivning. Udg. med understøttelse af den Stangske stiftelse i Christiania. VIII, 618 s. stor 8:o. Kristiania 92, H. Aschehoug & Co. 12 kr.
- Hermanson, E. F.**, Finlands statsrättsliga ställning. 8:o, 318 + XVI s. H:fors 92. G. W. Edlund. 8 m. 50 p.
- Hernlund, Hugo**, Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia under partitidehvarfvet 1718—1809. I. 1718 60. B. Öfversigter och öfriga bilagor. Med understöd af statsmedel utgifna. 4:o, 104, 67, 6, 42, 110, 24 o. 16 s. Sthm 92, C. E. Fritzes k. hofbokh. i komm. 5 kr.
- Hertach, N.**, Arbejderspørgsmaalet og Socialismen 139 s. 8:o. Grøndahl & Son. 1 Kr. 60 øre.
- Hertzberg, N.**, Arbetarefrågan och socialismen. Svensk upplaga. 8:o, 136 s. Sthm 91. P. A. Norstedt & Söner. 1: 75.
- Hjelt, Aug.**, Sjuk-, begravnings- och pensionskassor för arbetare och handtvärkare i Finland. Statistisk undersökning. 4:o, VII + 121 + 115 s. H:fors 91. (Arbetareförsäkringskomiténs betänkande I).
- Hjärne, Harald**, Unionsfrågan och Sveriges försvar. Inledningsföredrag vid ett offentligt diskussionsmöte i Upsala, anordnad af föreningen Försvar och reformer d. 31 Jan. 1892 8:o. 37 s. Upsala. Lundequistska bokh. 50 öre.
- Holberg, L.**, Dansk og fremmed Ret. Rethistoriske Afhandlinger. 226 s. 8:o. K:havn 91. (Gad.) 3 kr. 50 øre.
- Holm, H.**, Forhandlingspolitikken og dens Resultater. En Redegjærelse. 96 Sider i 8. K:havn 91 (Schønberg). 1 kr.
- Hvad har Sverige vunnit genom unionen med Norge? Ett väktarerop till svenska folket af Hbg.** 8:o, 59 s. Göteborg. 92, Gumperts bokh. 50 öre.
- Hvad kan der gjøres for at forbedre Tyendeforholdene? Betænkning** Udgifven af Sorø Amts landøkonomiske Selskab. 86 Sider i 8. K:havn 91, (Hagerup.) 1 kr.
- Hvad vil Socialdemokraterne? (En samtale paa Landet).** Udgivet af det danske Socialdemokrati. (Socialistiske Skrifter udgivne ved E. Wiinblad XI) 52. s. 8:o. (Aarhus 91). Socialdemokratisk Forbund. 10 øre.
- Hvor ligger faren for unionen? Af en nordmand.** 22 Sider i 8. H. Aschehoug & Co. 30 øre.
- Høgsbro, S.**, Kvinden og Aegteskabet efter gældende dansk Ret. En kort Oversigt. (Smaa skrifter udgivne af Dansk Kvindesamfund. Nr. 1). 20 s. 8:o. K:havn 92. (V. Pontoppidan). 15 øre.
- Højrepolitik. En Oversigt.** Udgifvet af Norges Venstreforening. 35 Sider i stor 8. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli. 20 øre.
- Ibsen, Sigurd**, De to Udenrigsministres Samvirken. Udgivet af Norges Venstreforening. 16 Sider i stor 8. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli. 10 øre.

- Ingram, J. K.**, Nationalekonomiens historia. Öfvers. af R. Rudbeck. 8:o. viii o. 258 s. Sthm 92, C. E. Fritzes k. hofbokh. 3 kr.
- Jahre, O.**, Udkast til friborgerlig Grundlov for Danmark. 2—7:de Hæfte. 136 S. 8:o (Aarhus 91. Odder, Danmarks Afholdsförening. 50 øre.
- Jørgensen, I. P.**, det „rene“ Venstre, Europæerne og Socialdemokratiet eller Sig mig, hvem Du omgaas, saa skal jeg sige Dig, hvem Du er. 18 Sider i 8. K:havn 92 (Gad.) 25 øre.
- Kejsaredömet Rysslands allmänna tulltariff för den europeiska handeln**, kompletterad till den 10 juni 1889. Utg af M. N. Miklaschewski. 8:o, 230 s. H:fors 91.
- Keskustelupöytäkirjat, Suomen talonpoikaissäädyn, valtiopäiviltä v. 1891.** 1—3 vihko. 8:o. 999 s. Kuopio 91, 92. 6 mk.
- Kier, A. N.**, Indtægts- og Formuesforhold i Norge. Første Hefte. (Tillæg til „Statsekonomisk Tidsskrift“ 1892) 1 Bl. 62 s. stor 8:o. Kristiania, H. Aschehoug & Co. 1 kr.
- Kokoelma Suomen pankkia koskevia asetuksia.** 1878—90. 8:o, 120 s. H:fors 91.
- Kongeriget Norges Grundlov af 17:de Mai 1814**, med senere Endringer og Tillæg, samt Valgloven. Med Faksimiler af Underskrifterne og Henvisninger. 76 s. 8:o. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli. 50 øre.
- Konkurrensen och rikedomen af P. G. E.** 8:o, 88. o. 37 s. Upsala 91; Lundequistiska bokh. i distr. (Tr i Jönköping). 50 øre.
- Kornerup, T.**, Lovforslaget om Arbejdernes Sikring mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet. (Særtryk af Nationaløkonomisk Tidsskrift). 10 sider i 8, Kristiania 92. Ikke i Bogh.
- Kornerup, T., og O. C. H. Jensen**, 100 Højesterets- og Overrets-Domme. 1841—90 vedrørende Ledelsen af private Foreninger, saasom Sparekasser, Syge- og Begravelsekasser, andre Forsikringselskaber og Velgjørenhedsforeninger, Stiftelser. Aktieselskaber etc. 60 sider i 8. K:havn 92. (Thaning & Appel) 1 kr.
- Kraft, A.**, Rettens Forhold til den praktiske Moral. En socialetisk Undersøgelse. 264 s. 8:o. K:havn 92, Gyldendal. 3 kr. 50 øre.
- Kungörelse ang. särsk. föreskrifter om renhållningen inom egenomarna i hufvudstaden.** 8:o, 12 s. Sthm 92. Drätselnämnden. 20 øre.
- Kvindens Samfundsställing i Nutiden.** Efter L. Giraud's kronede Arbejde om dette Emne ved O. G. 36 s. 8:o. K:havn 92. Thaning & Appel. 60 øre.
- Lagar, instruktioner och reglemente för förvaltningen af Sveriges riksbank.** Riksdagen 1891. 8:o, lxxviii o. 135 s. Sthm 91. Riksbanken. 1 kr.
- Riksdagen 1892.** 8:o, lxxviii o. 139 s. Sthm 92, C. E. Fritzes k. hofbokh. i distr. 1 kr.
- Lagförslag och betänkande, afgifna af den af K. Maj:t d. 15 maj 1891 tillsatta komité med uppdrag att utarbета förslag till**

- förändrad lagstiftning angående sparbanker m. m. 4:o, 96 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr.
- Lang, J. N.**, Finlands sjörrätt. Föreläsningar I. 8:o, [8+] 497 s. H:fors 90, Weilin & Göös i distr. 6: 50.
- Langenakild, K.**, Betänkande angående de allmänna principerna vid en ifrågasatt reorganisation af det finska kassa- och räkenskapsväsendet, enligt Kejs. Senatens för Finland uppdrag. 4:o, 253 s. H:fors 90.
- Lassalle, F.**, Arbejderprogram. (Socialistiske Skrifter udgivne af det danske Socialdemokrati ved E. Wiinblad. XII). 50 sider i 8. K:havn 91, Socialdemokratisk Forbund (Rømersgade 22). 10 øre.
- Lassen, J.**, Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del. 736 s. 8:o K:havn 92. Gad. 11 kr. 50 øre.
- Lassen, J.**, om Retshandler i Almindelighed efter romersk Ret. (Trykt som Manuskript til Brug ved Førelæsninger). 72 s. 8:o. K:havn 92. (Gad.) 1 kr.
- Legostadga, Kongl. Maj:ts förnyade nådiga, för hushönder och tjenstehjon; gifven i Stockholms slott den 23 nov. 1833, jämte sedermera tillkomna ändringar, samt Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse ang. kommissionärer för anskaffande åt tjänstehjon och andre af anställning inom eller utom riket; gifven i Stockholms slott d. 28 nov. 1884. 8:o, 18 s. Sthm. 91, P. A. Huldbergs bokförlags-aktieb. (Tr. i Norrköp.) 15 øre.**
- Leo XIII:s**, (Påfvens) rundskrifvelse om arbetarefrågan. 8:o, 37 s. Tr. i Sthm 91, hos Isaac Marcus' boktr. aktieb. Ej i bokh.
- Leo XIII**, Hs' Hellighed Pave, Rundskrifvelse om Arbejder-Spørgsmaalet. (Uden Titelblad) 48 s. 8:o. 1891 (Høst). 25 øre.
- Leroy-Beaulieu, Paul**, Yleisen kansantalouden pääpiirteet. Suom. 8:o, 479 s. Borgå 91, W. Söderström. 4 m. 50 p.
- Ligbrændingsagen for Højesteret. Højesteretsag fører Frederik Salomon's Foredrag og Replik for „Forening for Ligbrænding“, samt Højesterets Dom. Udgivet af „Forening for Ligbrænding“ 134 s. 8:o. K:havn 91, Philipsen. 65 øre.**
- Liljenstrand, A.**, Juridikens studium vid Åbo universitet, med en blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomin 8:o 95 s. H:fors 90. (Skrifter utg. af Sv. lit.-skpt i Finland XVII) 2 m. 50 p.
- Lilla författningssamlingen.** 12:o. H:fors G. W. Edlund.
16. Pressförordningen med senaste ändringar och tillägg. — Förordningen ang. artistisk och literär eganderätt 67 s. 91.
- Jurid. Fören:s tidskr. Bibliografi; forts.**
32. Författningar om skydd för arbetare i de industriella yrkena; om varumärken; om helsövården. 70 s. 1890. 60 p.
33. Strafflag för storfurstendömet Finland. Gifven d. 19 december 1889. Med register 210 s. 1890. 1 mk.

34. Författningar ang. dissenters i Finland. Lag om makers egen-
doms- o. gäldsförhållanden. 32 s. 1890. 35 p.
 35. Författningar rörande militärväsendet i Finland från åren
1887—1890. 184 s. 1890. 2 mk.
- Livsförsäkrings-Anstalter, de statsgaranterede danske. Festskrift
ved Halvhundreaarsdagen for Anstalterne af 1842. Udgivet
af Livsförsäkrings- og Forsørgelses-Anstalten af 1871 under
Ledelse af S. Hertzprung. 400 s. 4:o. K:havn 92. Livsför-
säkringsanstalten (Havnegade 23). 15 kr., inb. 21 kr.
- Lov om Alderdomsunderstøttelse til værdige trængende uden for
Fattigvæsenet. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 10 øre.
- Lov, Kong Christian den Femtes danske. Ved Justitsministeriets
Omsorg, under det juridiske Fakultets Tilsyn udgivet og
med Kilde henvisninger forsynet af V. A. Secher. 580 to-
spaltede s. 8:o. K:havn, 91. 2 kr. 25 øre, indb. 3 kr.
- Lov, Kong Christian den Femtes Norske, af 15:de April 1687. I
Uddrag med Henvisninger udgivet af Otto Mejlænder. Ny
revideret Udgave. 2 Bl., 248 sider i 8. Kristiania 92, P. T.
Mallings boghandel 3 kr.; kart. 3 kr. 35 øre; indb. 3 kr. 80 øre.
- Lov om Skolelærernes Enkeforsørgelsespligt og om Bonusudbetaling
af Skolefondene til Skolelærere og Lærerenker. Stadfæstet
af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 1 April 1891. 6 s. 8:o.
K:havn 91, V. Pio. 5 øre.
- Lov af 9 April 1891, om det offentlige Fattigvæsen. Tekstudgave
med Bemærkninger og Register, samt med et Tillæg, inde-
holdende Lov om Alderdomsunderstøttelse af 9 April 1891.
Udgivet med Indenrigsministeriets Understøttelse af A. Krie-
ger. 184 s. 8:o. K:havn 91. Gad. Indb. 1 kr. 50 øre.
- Lov om det offentlige Fattigvæsen. 32 s. 8:o. K:havn 91 V. Pio
25 øre.
- Lov om den offentlige Fred paa Folkekirkenes Helligdage samt
paa Grundlovsdagen. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian
IX d. 3 April 1891. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.
- Lov om Fastevirksamhedens Ordning. Stadfæstet af Hs. Maj Kong
Christian IX d. 1 April 1891. 8 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio.
5 øre.
- Lov om Undersøgelse af Levnedsmidler m. m. 4 s. 8:o. K:havn
91, V. Pio. 5 øre.
- Lov om Undersøgelse af Levnedsmidler m. m. stadfæstet af Hs.
Maj Kong Christian IX den 9 April 1891, samt Bekendtgø-
relser fra Justitsministeriet af 8 Septbr 1891 om Lovens i
krafttræden og om Politiets Virksamhed med Hensyn til Ud-
tagelse af Prøver af Levnedsmidler til Undersøgelse. 8 s.
8:o. K:havn 91, V. Pio. 10 øre.
- Lov om Fabrikation og Forhandling af Margarine m. m. Stad-
fæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX den 1:ste April 1891.
14 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 15 øre.

- Lov om Snekestning. 14 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 15 øre.
- Lov om Statsbanedriftens Ordning. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 12 April 1892. 30 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 25 øre.
- Lov om Foranstaltninger imod Udbredelse af smitsomme Sygdomme. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 30 Marts 1892. 30 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 25 øre.
- Lov om Sønæringen m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 25 Marts 1892. 16 s. 8:o. K:havn, V. Pio, 15 øre.
- Lov om Told- og Skibsafigifterne. (Nyt Optryk). 66 s. 4:o. K:havn 91, (Lehmann & Stage) 65 øre.
- Lov om Endringer i Lovgifningen om Told- og indenlandsk Boesukkerafgift. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 3 April 1891. 4 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 5 øre.
- Lov om Tvangsauktioner m. m. 32 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 25 øre.
- Lov om Underholdsbidrag til Børn, der ere avlede uden for Egteskab, m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX d. 12 April 1892. 8 s. 8:o. K:havn, V. Pio. 10 øre.
- Lov om en Ølskat m. m. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX den 3 April 1891. 14 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 15 øre.
- Love om Eksamen for Maskinister og Styrmandseksamen, stadfæstede af H. M. Kong Christian IX d. 30 Marts 1892, samt Lov om Forhyringsagenter m. m., stadfæstet d. 12 April 1892. 32 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 25 øre.
- Love, Norges gamle, indtil 1387. Femte Binds 1ste Hefte, indeholdende Supplements til foregaaende Bind, udgivet efter offentlig Foranstaltning ved *Gustaf Storm*. Med 6 Pl. Faksimiler 1890. 1 Bl., 56 s. 4:o. Kom. hos Grøndahl & Son. Indb. 2 kr. 50 øre.
- Love og Anordninger samt andre offentlige Kundgjørelser Danmarks Lovgivning vedkommende for Aaret 1890 (Algreen = Ussings Lovsamling fortsat). Samlede og udgivne af K. Wøldike XXXV Del. 1 Levering 404 s. 8:o. 2 Levering 306 sider. XXXVI Del. 1 Levering 400 s. D:o for 1891 XXXVI Del. 2 Lev. 456 s. K:havn 91, 92, Gyldendal. 19 kr.
- Love, Anordninger, Traktater, Resolutioner, Kundgjørelser, Departementskrivelser, Cirkulærer m. m. for Kongeriget Norge. Til Brug for den Lovstuderende i Udtog og med Henvisninger udgivne af Otto Mejlænder. Ny Række (11:te Bind). 4:de Hefte 1890. (12:te Binds 4:de Hefte af Guldbergske Lovsamling) LXXXII + side 1173—1572 i stor 8. Kristiania 91, P. T. Mallings Boghandel. 6 kr. 85 øre. (12:te Bind.) 1ste Hefte. 1891. (13:de Binds 1ste Hefte af Guldbergske Lovsamling.) XXX, Side 1—418 i stor 8. 5 kr. 85 øre.
- Love og Ekspeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen. Udgivne paa Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Un-

- dervisningsvæsenet ved S. Lillienkjold og P. Thrige 1889. 244 s. 8:o. K:havn 91, Gyldendal. 3 kr. — 1890. 226 s. K:havn 91. 2 kr. 75 øre. — 1891. 262 s. K:havn 92. 3 kr.
- Love og Forordninger samt Reskripter m. m.** Supplement til den efter Indenrigsministeriets Foranstaltning udgivne Samling af Love og Anordninger af mere almindelig Interesse. Udgivne af *O. Damkier* og *F. Kretz*. 12te Hefte 1886—1890. 1ste Halvdel, indtil 1888. 542 s. 8:o. K:havn 91, (Lind) 2 kr. 30 øre. 2den Halvdel, fra 1889—1890. 542 s. 8:o. K:havn 92. 2 kr. 30 øre.
- Lund, P. M.**, Socialismen. 122 s. 8:o. K:havn 91. Gad. 1 kr. 25 øre.
- Lunde, P. F.**, Forslag til Arbejderreformens Løsning i Overensstemmelse med Menneskets Bestemmelse paa Jorden. 72 sider i 8. K:havn 91, V. Pontoppidan. 75 øre.
- Lönnbeck, F. Wald.**, Ett försummadt kapitel i nationalekonomi, Ett inlägg i rusdrycksfrågan. 8:o, 16 s. Ekenäs 91. 25 p.
- Løvenskjold = Levenborg, H.**, Umyndig Nr. 3 Administrationskommissionen fremlæger sidste Aars Regnskab. 34 s. 8:o. 1892. (Eibe.) 25 øre.
- Madvig, I. N. N.**, Realregister til Domssamlingerne i civile Sager 1877—1886. 24—27de (Slutnings-) Levering. 290 sider i 8. K:havn 91, Philipsen. 4 kr. 50 øre. (Kplt. I—II 28 kr.).
- Matsen, H.**, Forelæsninger over den danske Tingsret. Anden gennemsete Udgave. Trykt som Manuskript. 650 s. Imp. 8:o. Forf. K:havn 91. 10 kr.
- Matsen, H.**, Den danske Satsforfatningsret. Tredie Del. Anden gennemsete Udgave. 408 s. 4:o. Forf. K:havn 91. 9 kr. I—III Del. 25 kr.
- Matsen, H.**, og **J. Timm**, Haandbog i den danske Kirkeret, udgivet med Understøttelse af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. 7de Hæfte. 128 s. 8:o. K:havn 91. Gad. 2 kr. — 8de (sidste) Hæfte 96 s. 1 kr. 50 øre. (Kplt. 15 kr. 50 øre).
- May, John**, Meddelanden angående försäkringsväsendet i Sverige år 1890. Hämtade och sammanförda ur försäkringsbolagens officiella uppgifter för nämnda år. 4:o, 40 s. Sthm 91. W. Bille i distrb. 1: 50.
- Mechelin, L.**, Står Finlands rätt i strid med Rysslands fördel? Ett inlägg i tidens frågor. 8:o, 55 sid. H:fors 90, G. W. Edlund. 1 m.
- Medicinallovgivning, den civile, i Kongeriget Danmark og Bilande 1890.** VI Bind 1ste Hæfte. Udgivet af det kgl. Sundhedskollegium ved *E. M. Hoff*. 62 sider i 8. K:havn 91, Eibe 1 kr.
- Møjlønder, Otto.**, (Tillæg til) Den norske Straffelov. Lov af 28de Juni 1890, indeholdende Forandringer i Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842, 25 s. stor 8:o. Kristiania 91. P. T. Mallings Boghandel. 30 øre.

- Meyer, A. E.**, Arbejderne og Afholdssagen. Med et Forord af H. Trier. 48 s. 8:o 1891. 20 øre.
- Mill, John Stuart**, Vapandesta. Suom. Niilo Liakka. 12:o, 196 s. H:fors 91, Otava. 2 mk.
- Motiv till förslagen till förordning, innehållande vissa förändrade stadganden om ändringasökande i brottmål, samt till förordning, innefattande tillägg till förordn. af den 19 dec. 1889 om värksällighet af straff. (Af Lagberedningen) 10 s. H:fors 90.
- Møller, E.**, Dækningsadgang eller Fordringsret. Et Indlæg i den standende Strid om Panterettens accessoriske Natur med særligt Hensyn til Stridens Betydning for særskilte Retsafgørelser efter dansk og norsk Ret. 530 s. 8:o. K:havn. 92. Gad. 6 kr.
- Nationalekonomiska föreningens Förhandlingar 1890. Stor 8:o, 153 s. o. 5 tab. Sthm, 91. Nationalekonom. fören:n. 3 kr.
- D:o 1891. 149 s. o. 5 tafior. Sthm 92, Samson & Wallin. 3 kr.
- Neergaard, N.**, Under Junigrundloven, 9:de—16:de Levering à 64 Sider og 1 Portræt i 8:o. K:havn 91, 92. Philipsen. För häfte 75 øre.
- Nellemann, I.**, Den ordinære civile Procesmaade. Fjerde gennemsete og forøgede Udgave. 2:det—6:te Hefte 8:o, sid. 161—1028. K:havn 91, 92, Hagerup. Kplt. 15 kr. 75 øre.
- Neovius, Frith.**, Handelsförhållandena emellan Ryssland och Finland. 8:o, 45 s. H:fors 90. 1 mk.
- Norges officielle statistik. Tredie Række N:o 122. Den civile Retspleie i Aaret 1888. Udgivet af Det statistiske Centralbureau. 2 Bl., V 76 s. stor 8:o. Kristiania 91, Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre. N:o 141. Tabeller vedkommende Norges Kriminalstatistik for Aaret 1889. 2 Bl., 75 s. stor 8:o Kristiania 1891. Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre.
- N:o 146. Statistik over Norges kommunale Finantser i Aaret 1888. 3 Bl., XXXV, 99 Sider i stor 8:o. Kristiania 92, Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre.
- N:o 148. Den civile Retspleie i Aaret 1889. 2 Bl., V. S., 76 s. stor 8:o. Kristiania 92, Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 50 øre.
- Norsk Lovtidende. Udgiven efter offentlig Foranstaltning af E. R. Betzmann. 1ste Afdelning 1891. stor 8:o. Grøndahl & Son. pr. kplt. 1 kr.
- — 2dee Afdelning. D:o 1892. Samling af Love, Resolutioner m. m. Udgiven efter offentlig Foranstaltning af E. R. Betzmann, stor 8:o. Grøndahl & Son. per kplt. 2 kr. 50 øre.
- Medicinallovgivning, Norsk, indeholdende en kronologisk Samling af Love, Plakater, Resolutioner, Skrifvelser m. m. vedkommende Norges Medicinalvæsen for Aarene 1866—90. Udgivet af L. Esmarch. XXX., 137 s. stor 8:o. Kristiania 92, Udgiverens Forlag. Kom. hos H. Aschehoug & C:o. 4 kr.

- Nyholm, O. V.**, Grundtræk af Daemarks Stats forfatning. Fjerde foregæde Udgave 160 s. 8:o. K:havn 91, Salmonsens. 1 kr. 75 øre.
- Nytt juridiskt Arkiv.** Utg. af G. B. A. Holm. 8:o. Sthm 91, Svensk författningsexped. Afd. I. Tidskrift för lagskipning. 18:e årgång 1891. För årg. (12 hfn). 9 kr. Afd. II. Tidskrift för lagstiftning, 10:de årg. 1891. För årg. (4 hfn). 5 kr. D:o för 1892.
- Register till Nytt juridiskt arkiv.** Afd. I. Tidskrift för lagstiftning 1880—1889 jämte högsta domstolens minnesbok för de femton första åren 1876—1890. Utarbetadt af G. B. A. Holm. 8:o, ij, 200 o. XXiv. Sthm 91, Sv. Författningssaml. exp. 4 kr.
- Olivecrona, K.**, Om dödsstraffet. 2:a fullständigt omarb., betydligt tillökade uppl:n 8:o, XX o. 310 s. samt 1 pl. Upsala 91, W. Schultz. 5: 50.
- Orlik, H.**, Konge og Præstestand i Danmark indtil 12 århundredes begyndelse. (Ogsaa m. P.: Konge og Præstestand i den danske Middelalder. Første Bind). Udgivet med Understøttelse af den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. 288 s. 8:o. K:havn 92, Gad. 4 kr.
- Olsen, F.**, Danske Socialister. Portrætter og Skildringer. 80 s. 8:o. K:havn 92. (Gjellerup.) 75 øre.
- Om diplomatiske Sagers Behandling.** Af T. W. Drammen 91. 31 s. 8:o. Kom. i Provindsboghandelen. 25 øre.
- Om den gifta kvinnans eganderätt.** Ny följd. IV. 8:o, 57 s. Sthm 92, Samson & Wallin. 50 øre.
- Om Fattigdomseländet och dess botande.** Några nyare synpunkter och förslag af en provincialläkare. 8:o, 54 s. Sthm 91. Lars Hökerberg 1 kr.
- Om de ministeriella ärendena och formerna för deras behandling i Sverige—Norge.** Ett bidrag af R. C. A. 8:o, 69 s. Upsala, 91, Akad. bokh. 50 øre.
- Om Rättsförhållandet mellan lapparna och de bofaste i Herjedalen.** Bidrag till utredning af en brännande fråga af C. L. T. Med ett bihang, innefattande lagen af den 4 juni 1883 angående de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige. 8:o, 79 s. Sthm 91, Chr. L. Tenow. 1: 25.
- Petersen, N. L.**, Henry George og hans Lære. En kritisk Fremstilling fra et socialistisk Synspunkt. 32 sider i 8. K:havn 91, Forf. 25 øre.
- Røder, A.**, Aristoteles' skrift om Athens statsforfatning. (Christiania videnskabselskabs forhandlinger for 1892, No. 6.). 27 sider i stor 8.
- Røder, I. G. F.**, Forsørgelse af Trængende efter dansk Ret. I 296 s. 8:o. K:havn 92. (Gyldendal). 3 kr.
- Reuter, Victor**, Huru bör ett samhälle ordna sin fattigvård? 8:o,

81 s. Göteborg. 91, N. P. Pehrsson i distr. 75 öre. Bihang till d:o 34 s. 50 öre.

Richter, E., Socialdemokratiska Framtidsbilder. Frit efter Bebel. Översat af *M. Ottosen*. 84 s. 8:o. K:havn 92, Frimodt. 1 kr.

Richter, E., en socialdemokratisk Framtidsstat. Översat af R. P. Rossen. 102 s. 8:o. Aarhus, 92, Jydsk Forlags forretning. 1 kr.

Richter, V., juridisk stat 1892. 96 sider i Imp. 8. Bergmann. 3 kr.

Rigsdags Aarvog 1890—91 indeholdende Fortegnelse over Rigsdagens Medlemmer, Angivelse af samtlige for Rigsdagen indbragte Lovforslag samt en kort Redegjørelse af de vigtigste Lovforslags Indhold med Oplysning om det endelige Stemmetal i hvert Thing for og imod de tilendebagte Love Ud-givet af *C. Rasmussen*. 110 s. 8:o K:havn 91, Bang. 1 kr. 25 öre.

Rigsdags-Aarvog 1891—92. Udgivet af C. Rasmussen. Anden Aar-gang. 128 s. K:havn 92. 1 kr. 50 öre.

Rinde, Peder, De kommunale Skattelove for By og Bygd med For-klaringer, Udkast til Ligningsregler og Uddrag af Høiesterets-domme. 160 sider i 8. Kristiania 91. Kom. hos Olaf Norli 1 kr.

Elp, Den norska juryen. Studiebrief 8:o, 66 s. (Artiklar och korre-spondenser i Aftonbladet 2). Sthm 91, Alb. Bonnier. 50 öre.

Samling af kommunala stadganden för Upsala stad utgifven af magistraten i Upsala. 8:o, 236 s. o: en karta. Upsala 91 Lundequistska bokh. (1890). 2 kr.

Samling af kongl. bref, testamenten m. m. rörande Stockholms all-männa lärovärk. 8:o, 288 s. Sthm 91. Stockholms stads under-visningsvärkstyreelse. (1886) 1: 50.

Samling af författningar och föreskrifter rörande svenska fångvär-den, 8:o, 438 s. Sthm. 92, Samsom & Wallin. 5 kr.

Samling af kongl. författningar angående skiftesvärdet i riket, hem-manskyfning och jordafsöndring, egors fredande emot skada af annans hemdjur samt om stängselskyldighet, de allmänna skogarne i riket och skogsstaten samt dess reglering, utsy-ning och försäljning af skogsalster från kronans skogar, m. m., kronoparkers bildande, taxor på arfvode för landtmäteri-och skogsförrättningar, vghållningsbesvärets utgörande på landet; utgifven den 24 febr. 1892. 8:o, 204 s. Sthm 92, Gernandts bokrt.-aktieb. 1 kr.

Samling af k. förordningar, stadganden m. m. 8:o. Sthm, P. A. Nordstedt & Söner.

4. Författningar rörande folkskollärareseminarier och folkskolor m. m. 7:e omarb. o. tillökta uppl., utg. af C. D. R. v. Schul-zenheim. xj o. 348 s. 1892. I:b. 2: 50.

12. Folkskolestadgan med flera författningar rörande folkunder-visningen jämte sakregister till ledning för skolråden; 5:e

- uppl. redigerad af *Simon Nordström* 1891. 8:o, viij o. 166 s. Kart. 90 öre.
24. Väglagen (Nr 1.) af den 23 okt. 1891 med förklaringar, bilagor och sakregister, utgifven af *Hans Forssell*. 95 s. 1892.
25. Allmänna och för Stockholm särskilda stadganden angående renhållningsväsendet och hvad därmed eger sammanhang. Med jämförande förklarande anmärkningar utgifna af *Semmy Rubenson* 1892. vj o. 65 s. Kart. 1: 50.
26. Sparbankslagen af d. 29 juli 1892 jämte normalreglemente samt lag ang. tillsyn & folkbanker m. m. af samma dag med förklaringar, bilagor och sakregister, utgifna af A. H. Bagge. 114 s. 1892. Kart. 1: 50.
- Samling af kongl. resolutioner och bref under åren 1881 och 1890 rörande tillämpningen af bevillningsförfordningen af d. 14 sept. 1883 med däri vidtagna förändringar, utgifven af *Hjalmar Rettig*. 2:a hft. 8:o, 134 s. Sthm 91, P. A. Norstedt & Söner. 1: 50.
- Samling af islandske Love, Förordningar m. m. gældende för Fiskeriet paa Soterritoriet ved Island. Udgivet ved Indenrigsministeriets Foranstaltning af E. F. Drechsel. 48 s. 8:o. K:havn 92. Lehmann & Stage. 50 øre.
- Samling af Love emanerade paa firtiende ordentlige Storthing 1891. Udgivne og med Henvisninger forsynede af Otto Mejlænder, 112 s. 8:o. Kristiania 91. P. T. Mallings Boghandel. 1 Kr. 25 øre.
- D:o 1892. 109 s. 1 kr. 25 øre.
- Samling af Love og Anordninger m. m. af mere almindelig Interesse, udgiven efter Indenrigsministeriets Foranstaltning, 11:te Bind, 4:de (Slutnings) Hefte, Fra 12 April 1889 til 31 Decbr. 1890, 142 s. 8:o. K:havn 91, Lind. 60 øre. (11 Bind 3 kr. 10 øre. 1:ste—11:te Bind kplt. 30 kr. 60 øre).— 12 Bind 1:ste Hefte. (1 Jan. til 31 Maj 1891.) 140 s. 8:o. K:havn 91. 60 øre.
- 12:te Binds 2:det Hefte. (29:de Mai 1891 til 30:te Juni 1892.) 348 s. 8:o. K:havn 92). 1 kr. 50 øre.
- Seavenius, P. B.**, et Landarbejderspørgsmaal med særligt Henblik paa Øerne. 28 s. i 8:o. K:havn 91, Gjellerup. 50 øre.
- Scheel, Herman**, Om Ægtefællers Formues forhold efter norsk Ret. VIII S. 304 s. stor 8:o. K:havn 92, H. Aschehoug & C:o. 5 kr. 50 øre.
- Schlyter, O J.**, Juridiska afhandlingar. I. 2:a uppl., med författarens porträtt. 8:o, 284 s. o. 1 portr. Lund 91, C. W. K. Gleerup. 3: 50.
- Schweigaard, A.**, Den norske Proces, fremstillet. Første Bind. Femte Udgave X, 676 s. stor 8:o. Kristiania 91. Komm. hos H. Aschehoug & C:o. 7 kr.; indb. 8 kr. 60 øre.

- Sjölagen.** med förklaringar urautentiska kallor samt hänvisningar och sakregister utgifven af I. Afzelius. 8:o, 263 s. Sthm 91, P. A. Norstedt & Söner. 3 kr., clb. 4 kr.
- Sjölagen jämte viktigare författningar rörande sjöfarten.** Utg. af I. Afzelius. I. Sjölagen den 12 juni 1891 med anmärkningar och sakregister. 8:o, 153 s. Sthm 91. P. A. Norstedt & Söner. 1: 25, kart. 1: 50.
- II. Författningar rörande sjöfarten med anmärkningar och sakregister. 8:o, 352 s. xxxij s. Sthm, 92. 2: 75, inb. 3: 25.
- Snellman, J. L.,** Öfversikt af brännvinslagstiftningen i Tyska riket, Schweiz och Danmark. På uppdrag af Kejs. senaten för Finland utarbetad. 8:o, X + 107 s. Hfors 90. 75 p.
- Staaß, Karl,** Församlingsrätten. (Studentföreningen Verdanis småskrifter, 29.) 12:o, 32 s. Sthm 91, Alb. Bonnier. 15 öre.
- Staaß, Karl,** Hufvudpunkterna af den svenska lagstiftningen om kvinnan. 8:o, 34 s. Sthm 92, Samson & Wallin. 30 öre.
- Stadga,** Kongl. Maj:ts nådiga, angående fjärdingsmän d. 1 Juni 1850 jämte tillhörande författningar, som utkommit före d. 1 Nov. 1892. 8:o, 13 s. Sthm 92. Norstedt & söner. 20 öre.
- Steffen, Gustaf F.,** Normalarbetsdagen. (Studentföreningen Verdanis småskrifter 33.) 12:o, 36 s. Sthm 91, Alb-Bonnier. 20 öre.
- Stenroth, O. E.,** Työkansan elanto- ja asumussuhteiden parantamiseksi. 8:o, 77 s. Borgå 91, W. Söderström. 75 p.
- Storfurstendömet Finlands författningssamling.** 4:o. Hfors. För årg. Sm. 40 p. 1891. 47 n:r 1892.
- Sakregister 1860—1889.** 287 s. 1891. Äfven på finska.
- Storfurstendömet Finlands grundlagar jämte ståndsprivilegierna och gällande författningar ang. Styrelsevärdet.** 8:o, XX + 310 s. Hfors 91, G. W. Edlund. 5 mk.; inb. 6 mk.
- Samma arbete på finska.** 8:o, 337 s. Hfors 91. G. W. Edlund.
- Straffelov, almindelig borgerlig,** af 10 Februar 1866 samt Lov om Behandlingen af nogle i almindelig borgerlig Straffelov omhandlede Forbrydelser af 16 Februar 1866. Forsynede med Henvisninger ved O. Damkier. 2:den Udgave. 114 s. 8:o. K:havn 92, Schlichtkrull. Indb. 1 kr. 60 øre.
- Strøtanker til Overveielse for den tænkende Arbeider.** 24 s. 8:o. K:havn 92. Reitzel. 25 øre.
- Supplement till Sveriges rikets sjölägg** af d. 12 juni 1891 tillika med tull-, lote-, skeppsmättnings- och konsulat-författningar, hvilka utkommit intill d. 8 febr. 1892, af *J. A. Thurgren*. 8:o, s. 525—567. Sthm 92, Kungsholms bokh. 75 öre.
- Svanljung, J. Kr.,** Handledning i finsk kommunalkunskap med nödiga inlägg från särskilda andra rättsområden för menige man och högre folkskolor. 12:o, 308 s. Hfors 91, G. W. Edlund. 1 m. 75 p.
- Samma arbete på finska.** 12:o, 306 s. Hfors 91.

- Riksdagsakter, Svenska, jämte andra handlingar, som höra till statsförfattningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. 2:a delen, II, 1568—71. Med understöd af stadsmedel, utgifven af Kongl. Riksarkivet genom *Emil Hildebrand*. 8:o, s. 181—432 o. 1 facsimile. Sthm 92, P. A. Norstedt & Söner. (1891.) 5: 75.
- Sveriges Grundlagar och s. k. konstitutionella stadgar m. m. samt Norges grundlov. 5:e uppl. Utg. af *Oscar Alin*. 8:o, 336 s. Sthm 91. P. A. Nordstedt & Söner. 2 kr.
- Sveriges Grundlagar, jemte de viktigaste dithörande författningar, utgifna af *W. Uppström*. 8:o 92 s. Sthm 91. F. & G. Beijer. 75 öre, inb. 1 kr.
- Sveriges Grundlagar, och konstitutionella stadgar jämte kommunallagarna samt Norges Grundlov, utgifna af *W. Uppström*. 2:a uppl. 8:o, vj och 226 s. Sthm 92, F. & G. Beijer. 2 kr. inb. 2: 25.
- Sveriges Rikes Lag, gillad och antagen på riksdagen 1734, af konungen stadfästad d. 23 jan. 1736, jämte förordningar och stadganden, som utkommit till slutet af januari 1891 [på omslaget 1892], utgifven af *W. Uppström*. 8:e uppl. 8:o, x. o. 992 s. Sthm 92, F. & G. Beijer. 3: 50, inb. 4: 50. 7 uppl. 91 962 s. 4 kr.
- Sveriges rikes Lag, antagen på riksdagen år 1734, af konungen gillad och stadfästad d. 23 jan. 1736, med tillägg af de stadganden, som utkommit till den 23 jan. 1892, jemte Bihang, innehållande författningar, hvilka ansetts icke lämpligen böra i lagboken införas. 13:e uppl:n, utgifven af *R. Skarin*. 8:o. xxij, 494, 584 o. cvij s. samt 1 tablå. Sthm 92, P. A. Norstedt & Söner. 3: 50, inb. 4: 50. Den egentliga lagen 2: 25, inb. 3 kr. Bihang 1: 50, inb. 2: 25.
- Sveriges rikes Sjölag, af den 12 Juni 1891 tillika med tull-, skeppsmättnings- och konsulatförfattningarna samt alla öfriga till sjörätten hörande stadganden, hvilka utkommit intill den 1 September 1891. Af *J. A. Thurgren*. 8:o, viij o. 524 s. Sthm 91, Kungsholms bokh. 6 kr.
- Sveriges Tull- och sjöfartsförfattningar samlade och utgifna af *A. R. Stålhamre*. 3:e uppl. 4:o, 805 s. Sthm 92, Z. Hæggströms förlagsexp. 6 kr.
- Sølov. Stadfæstet af Hs. Maj. Kong Christian IX den 1 April 1892. 106 s. 8:o. K:havn 92, V. Pio. 75 øre.
- Søloven og Lov om danske Skibes Registrering af 1 April 1892, udgivne og forsynede med et udfærligt Lagregister ved V. Bentzon. 190 s. 8:o. K:havn 92, Philipsen. Indb. 1 kr. 60 øre.
- Thomle, E. A.**, Dombog for 1578. Udgivet for det Norske Historiske Kildeskriftfond. 1:ste Hefte, 160 s. stor 8:o. Kristiania 92, Kom. hos Jacob Dybwad. 1 kr. 60 øre.

- Thurgren, J. A.**, Ombärlig ny juridisk handbok för alla medborgare. 8:o, 508 s. Sthm 92, Gernadts boktryckeriaktiebolag, 4 kronor.
- Tidskrift** utgifven af Juridiska föreningen i Finland för åren 1891 och 1892. 8:o. Hfors. För årg. 6 mk.
- Tidskrift** för Sveriges landsting, städer och hushållningssällskap, utgifven af *C. E. Ljungberg*. 23:e årgång. 1891. 8:o iv o. 265 s. Sthm 91. Palm & Stadling i distr. 4: 25.
- Tisell, Halvar**, Om en tidsenlig arrendelag. Se Feilitzen.
- Trcp, C.**, Dansk Tingsret. 776 s. 8:o. K:havn 92, Gad. 12 kr.
- Trap, O.**, Om Statens Stilling til Ubemidledes Alderdoms forsørgelse i flere europæiske Lande. 320 s. 8:o. K:havn 92, Gad 3 kr. 50 øre.
- Trautner, T. M.**, Epidemiloven af 20:de April 1888, og de i Anledning af denne udstedte Resolutioner og Circulærer samlede til Brug for Læger, Retsbetjente, Sundhedskommissioner og Andre. 52 s. 8:o. Odense, 91, Hempelske Bogh. 50 øre.
- Tulltaxa**, gällande från den 21 Juni 1892, jämte taratarif, bestämmelser för angifning och journalisering af tullfria varor, samt k. förordn. angående förbud mot införsel af varor med oriktig ursprungsbeteckning. 12:o, 149 s. Sthm 92, Alb. Bonnier. Klothhäft. 50 öre.
- Tulltaxa** att lända till esterrättelse från och med den 21 Juni 1892 af Kongl. Maj:t gillad och faststæld d. 8 Juni 1892, jämte åtskilliga hithörande stadganden. Liten 8:o, 131 s. Sthm 92, P. A. Nordstedt & Söner. Klothhäftad 60 öre.
- Tyende-Loven**, stadfästet den 10:de Mai 1854, og Lov om nogle Ændringer i Tyendeloven af 10:de Mai 1854, § 59, stadfästet den 29:de Marts 1867; samt Lov om Fæstevirksamhedens Ordning, stadfästet den 1:ste April 1891. 36 s. 8:o. K:havn 91, V. Pio. 25 øre.
- Udkast** til Sælov udarbejdet af de norsk-svensk-danske Sælovkommissioner. Indstilling fra den ved kongelig Resolution af 9:de December 1882 nedsatte norske Kommission, 1890. 111 s. 4:o. K:havn 91. Kom. hos Grøndahl & Son. 60 øre.
- Unionsfrågan**, I. VI. Vägen utför från 1814 till 1892. 8:o, 24 s. Upsala, Akadem. bokhandeln i komm. (Fr. i Stockholm) 25 öre.
- Uthelm, J.**, Vort Udenrigsstyre 1814—1891. Udgifvet af Norges Venstreforening, 36 s. 8:o. Horten 91. Kom. hos Olof Norli. 20 øre.
- Utlåtande**, Kongl. Maj:ts och Rikets Kammarrätts samt Öfverståthållareämbetets och K. M:ts Befallningshafvandes, öfver det af särskilda komiterade den 1 maj 1891 afgifna betänkande med förslag till vissa ändringar i gällande bevillningsförordning. 4:o, 145 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 1 kr.
- Utlåtande**, Kongl. Maj:ts och rikets kommerskollegii och Kongl.

- Generaltullstyrelsens underdåniga, öfver tullkomiténs underd. betänkande med förslag till ny tulltaxa. 4:o, 71 s. Sthm 91. Samson & Wallin. 75 öre.
- Utlåtande, Kongl. Maj:ts och Rikets kommerskollegii och Kongl. Generaltullstyrelsens underdåniga, öfver tullkomiténs underd. betänkande angående Sveriges och Norges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden. 4:o, 31 s. Sthm, 91. Samson & Wallin (1889). 50 öre.
- Utlåtande, Tullkomiténs underd. i anledning af väkta förslag att genom tullrestitutioner bereda lättnader åt sjöfartsnäringsen. 4:o 22 s. Sthm, 91, Samson & Wallin 50 öre.
- Utlåtanden, Underdåniga, och yttranden öfver utsedda kommitterades d. 13 jan. 1891 daterade förslag till stadga för rikets allm. lärovärk, utgifna af domkapitlen m. fl. myndigheter. 8:o. 654 s. Sthm 91, Samson & Wallin. 3 kr.
- Utländska Patentlagar. 8:o. Sthm, P. A. Norstedt & Söner.
1. Tyska rikets patentlag, öfversatt af Th. E. Wawrinsky jämte sakregister. 29 s. Clothhäftad. 60 öre. 92.
- Uttalanden, Märkliga, i härordningsförslaget vid urtima riksdagen 1892. Samlade af O. A. Å, jämte tvänne planscher samt porträtt af nuvarande ministrar och statsråd. 4:o, 56 s. Sthm 92. G. L. Åslund. 1 kr.
- Varenius, Otto, Om riksföreståndarskap enligt Sveriges och Norges grundlagar. 8:o 72 s. Upsala 91, Lundeqvistska bokh. i komm. 1: 50.
- Westergaard, H., Inledning til Studiet af Nationalekonomien. 92 s. 8:o. K:havn 91, Philipsen. 1 kr. 50 öre.
- Wicksell, A. B., Hustruens retslige Stilling. En kritisk Undersøgelse. Med et Forord af Bjørnstjerne Bjørnson. 64 s. 8:o. K:havn 91. Gyldendal. 85 öre.
- Wikner, Per, Om konsumtionskreditens skadlighet och nödvändigheten af densammes begränsning. Täfvingsskrift vid Sveriges allmänna handelsförenings pristäffan år 1892. 8:o, 38 s. Orsa, Förf:n (Tr i Sthm) 30 öre.
- Willgren, Karl, Om rätt att idka gårdfarihandel enligt finsk förvaltningsrätt. Akad. afh. 8:o, 99 s. Hfors 91.
- Winroth, A., Juridisk teori och praxis. Föreläsning vid installation d. 19 Sept. 1892. 8:o, 32 s. Lund, 92, Gleerupska univ:s-bokh. i distr. 50 öre.
— 2:a uppl. s. Å.
- Winroth, A., Ur mina föreläsningar. II. Familjerätt: Äktenskaps ingående. 8:o, xvj o. 309 s. Lund 92, Gleerupska univ:s-bokh i distr. 5 kr.
- Äktenskaps ingående enligt gällande svensk rätt. Akad. afh. 8:o, 31 s. Lund 91, Gleerupska univ:s-bokh. i distr. 50 öre.
- Winroth, A., Strödda uppsatser. 8:o. Lund, 91, Gleerupska univ:s bokh. (Hj. Möller) i distrib.

- I. Juridiska artiklar skrifna för Nordisk familjebok. 87 s. 1: 50
- II. Aftryck ur Nytt juridiskt arkiv, 1. Ansvarighet för skada å lantaget gods. 2. Råder någon olikhet mellan romersk och svensk rätt i fråga om traditionens nödvändighet för eganderättens öfvergång vid köp af löst gods? 37 s. 75 öre.
- III. Anföranden i juridiska ämnen vid juristmöten. 43 s. 50 öre.
- Väglagen (nr 2) af den 23 okt. 1891 med hänvisningar och sakregister utgifven af Hans Forssell. 16:o, 82 s. Sthm 92, P. A. Norstedt & Söner. Clothläftad 50 öre.
- Ylöjärven kuuluisat kummitusjutut, joista kihlakunnan oikeus antoi päätöksen viidentoista valantehneen todistajan puheiden perusteella. Suom. 8:o, 40 s. Tfors 91. 30 p.
-

Rättelser och tillägg.

Å sid. 339 tillfogas i not ¹): Winroth: Råder någon olikhet mellan romersk och svensk rätt i fråga om traditionens nödvändighet för eganderättens öfvergång vid köp af löst gods? (Strödda uppsatser II, 1891).

Å sid. 340 (not ²) står 47 ff.; bör vara: 383 ff.

” ” 353 (not ²) sista raden) står köpebrevet; bör vara köpekontraktet.

” ” 389 tillfogas i not ²): Förhandlingar 1868—9, se tidskr. 1871 s. 44 ff. Jfr rättsf. i tidskr. 1890 s. 211.

” ” 412 tillfogas i not ²): Jurid. Fören. förhandl. 1890, 9:de frågan, se tidskr. 1891 s. 101 ff.

Öfversikt af det finska skråväsendets historia.

I.

Om de direkta orsakerna till skråväsendets uppkomst hafva källorna intet att förtälja. De mest djupgående undersökningar hafva icke ledt till något resultat, som ej skulle lämna rum för tvifvel. Man har stannat vid hypoteser. Ännu i dag äro åsikterna hos särskilda forskare mycket olika.

Till ett, visserligen negativt, resultat har man dock kommit. Den af de fleste äldre författare, såsom Heineccius, Beyer, Struve m. fl., och bland senare af Gaupp och Mone uppställda teorin, att skråna voro en fortsättning eller efterbildning af de romerska collegia opificum, är numera — liksom åsikten att den medeltida stadsförfattningen hade sitt ursprung i det romerska municipalväsendet — fullkomligt vederlagd ¹⁾. Likaså Eichhorns ²⁾ försök att härleda skråväsendet bland annat ur den polisuppsikt handtvärkarne voro underkastade i sådana städer, som voro inrättade efter romerskt mönster ³⁾

Ohållbar är äfven den förklaring af handtvärksskrånas uppkomst Hüllman sökt gifva. Påbudet att alla varor af samma slag skulle säljas på en och samma offentliga plats

¹⁾ Wilda, Das Gildenwesen im Mittelalter (Halle 1831) s. 291 f.; Maurer, Geschichte der Städteverfassung in Deutschland (Erlangen 1869—1871) II, 322; Brentano, Die Arbeitergilden der Gegenwart (Leipzig 1871—2) I, 36; jmf. äfven Lundell, Om handtverksskrån, näringsfrihet och arbetets organisation (Lund 1846) s. 17 ff.

²⁾ Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte, II, 398; Einleitung zum deutschen Privatrechte, § 381.

³⁾ Wilda, a. a. s. 289 ff.

eller i särskilda byggnader, de s. k. »bänkarna», var under medeltiden ganska vanligt. Hvarje handtvärkare måste på det gemensamma försäljningsstället hafva sitt särskilda stånd. Delaktigheten i dessa bänkar blef under tidernas lopp en ärftlig rättighet, och handtvärkarnes sträfvan att strängt begränsa de särskilda lägenheternas antal för att sålunda kunna inskränka konkurrensen gaf anledning till bildandet af skråna¹⁾. Med skäl har man mot Hüllmans hypotes invändt, att den gör värkan till orsak. Monopolandan var utan tvifvel en följd af redan bestående skrán, ej en orsak till deras uppkomst²⁾.

Större afseende förtjänar Wildas påstående, att skråföreningarna ledde sitt ursprung från de redan tidigt under medeltiden förekommande skyddsgillena³⁾. De gamla hedniska, med religiösa bruk förbundna dryckesgillena ombildades efter kristendomens införande till ett slags välgörenhetssällskap. Sådana kristna gillen bildades först uteslutande bland de andlige. Efterhand upptogos dock äfven lekmän såsom medlemmar, och desse senare började snart, efter de andliges föredöme, stifta egna världsliga gillen. Dessa öfvergingo småningom till politiska föreningar till skydd mot våld och förtryck eller s. k. skyddsgillen och fingo sitt egentliga hemvist, sitt förnämsta värksamhetsfält i städerna, där de mångenstädes tjänade att upprätthålla stadsboarnas frihet gentemot öfverherren. Ur dessa skyddsgillen utvecklade sig sedan yrkesgillena. »Skråna hafva icke uppstått ur ofrihet och beroende — ur handtvärkarståndets frihet hafva de framgått»⁴⁾ Den rent yttre anledningen var enligt Brentano, som vidare utvecklat Wildas teori, att handtvärkarne uteslötos ur skyddsgillena och bildade egna förenin-

¹⁾ Städtwesen des Mittelalters (Bonn 1826—29) I, 318.

²⁾ Wilda, a. a. s. 314.

³⁾ Samma åsikt hade redan tidigare uttalats af Kofod Ancher, Samlede juridiske Skrifter (Kjöbenhavn 1811) III, 216; Fant, De conviviis sacris, svet. Gilden, in Suecia. (Upsala 1782—85) s. 33 samt Murborg, Historisk Afhandling om Helge Lekamens Gille i Stochholm (i Vitterhets, Historie- och Antiquitets Academiens Handlingar, II s. 223).

⁴⁾ Wilda, a. a. s. 307.

gar för att skydda sig mot borgerskapets försök att tvinga dem till en viss afhängighet¹⁾. — Bland yngre författare hafva äfven Gierke²⁾ och Schönberg³⁾ i hufvudsak biträdt Wildas åsikt.

Samma förklaring af skråväsendets uppkomst gifva Bergfalk⁴⁾, Lundell⁵⁾, Nordström⁶⁾ och Odhner⁷⁾ samt dansken Kolderup-Rosenvinge⁸⁾.

Ett visst inflytande hafva skyddsgillena utan tvifvel utöfvat vid handtvärksskrånas bildande. De förras statuter hafva tydligen tjänat de senare såsom mönster. Så vida hafva Wilda och Brentano utan fråga rätt. Men för öfrigt tala långt flere skäl mot än för deras härledning af skråna ur gilleväsendet. Handtvärkarnes föreningar hade — hvad deras hufvudsakliga ändamål beträffar — så litet gemensamt med skyddsgillena, att man svårigen i de förra kan se en enkel efterbildning af de senare. Det speciellt karaktäristiska för gillena, omsorgen om gemensamt rättsskydd, gemensam gudstjänst, gemensamt understöd åt fattiga m. m. d., ställes af skråna i deras början helt och hållet i bakgrunden. Handtvärkarnes hufvudsyfte var fastmer främjandet af yrkesintressena. Först i andra rummet kommo de kristliga kärleksvärken, politiska sträfvanden o. d. Fullkomligt oriktigt måste det vara att, såsom Wilda, härleda

¹⁾ Brentano, a. a. I, 29, 37.

²⁾ Das deutsche Genossenschaftsrecht (Berlin 1868) I, 246.

³⁾ Handbuch der politischen Oekonomie (Dritte Aufl. Tübingen 1890—91) II., 475. I ett tidigare arbete (Zur wirtschaftlichen Bedeutung des deutschen Zunftwesens im Mittelalter i Hildebrands Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik, Bd 9) sökte Schönberg förklara skråna såsom en reaktion mot de redan framträdande följderna af bestående näringsfrihet och fri konkurrens.

⁴⁾ Om svenska städernas författning och förvaltning (Upsala 1838), s. 22 ff.

⁵⁾ a. a. s. 23 ff.

⁶⁾ Bidrag till den svenska samhällsförfattningens historia (Helsingfors 1839—1840) I, 272 f.

⁷⁾ Bidrag till svenska städernas och borgareståndets historia före 1633 (Upsala 1860), s. 5 f.

⁸⁾ Grundrids af den danske Rethistorie (Kjöbenhavn 1832) I 109 f.

en så storartad företeelse, som den skråväsendet var, ur en enda grund. Otvifvelaktigt voro flere särskilda orsaker därvid samverkande¹⁾).

Så har saken äfven uppfattats af flertalet senare forskare, främst Arnold,²⁾ Heusler,³⁾ Maurer,⁴⁾ Schmoller⁵⁾ och Stieda⁶⁾ samt bland svenske författare Hans Hildebrand⁷⁾ Enligt den af dem förfäktade — och, såsom det synes, riktigaste — hypotesen har man att söka skråväsendets uppkomst i föreningen af tvänne särskilda strömningar, de handtvärkareföreningar, som bildades under arbetets ofrihetstid, samt de senare föreningarna af frie handtvärkare. Härtill lägga Schmoller, Stieda⁸⁾ och Hildebrand⁹⁾ den obestriddiga viktigaste orsaken: handtvärkarnes sträfvande efter att i yrkesangelägenheter vinna fullkomlig själfständighet, att själfve få utöfva polis- och domaremyndighet.

I början af medeltiden bestod det stora flertalet handtvärkare i utlandet af ofrie. De bodde i stort antal på de världslige och andlige stormännens gods samt vid klostren. Likstälde med öfrige trälar stodo handtvärkarne i fullkomligt beroende af sin herre, lydde under hans uteslutande domsrätt. Under Karl den stores tid började man fördela dem efter olika yrken i särskilda grupper, af hvilka enhvar hade sin föreståndare. Hvarje sådan grupp kallades »ämbete» (officium), handtvärkarne voro — liksom öfrige hof-tjänare — »ämbetsmän» (officiales, officiati), och förestån-

¹⁾ Jmfr Stieda, Zur Entstehung des deutschen Zunftwesens (Jena 1876), s. 6—9, 44 ff., 49.

²⁾ Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte, I 250 ff.

³⁾ Verfassungsgeschichte der Stadt Basel im Mittelalter, s. 69—124 (cit. af Stieda, a. a.).

⁴⁾ a. a. II 321 ff.

⁵⁾ Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe und die Reform seiner Verfassung und Verwaltung im XV Jahrhundert (1875) s. 8 ff.

⁶⁾ a. a. s. 10 ff.

⁷⁾ Sveriges medeltid, I, s. 337 ff.

⁸⁾ a. a. s. 11, 15, 90 f.

⁹⁾ a. a. s. 344.

daren, som tillsattes af öfverherren, hette »mästare» (magister officii, præpositus)¹⁾.

Småningom började handtvärkarnes ställning förbättras. Arnolds af Brescia predikningar mot lifegenskapen funno genklang öfveralt. Herrarne förmåddes att lossa på de tryckande banden. Handtvärkarne upphörde att vara husslafvar, deras arbetsskyldighet ersattes af naturalpræstationer, och dessa aflöstes snart af penningafgifter. Till dessa mildringar kommo andra friheter. För en del handtvärkare upphäfdes förpliktelsen att bo på själfva gården. Några lyckades till och med köpa sig fria. Dessa och andra, hvilka flydde ur tjänsten, sökte och funno sin tillflykt i de uppblomstrande städerna, hvilka voro i stort behof af arbetskrafter. Mångenstädes köpte borgerskapet till och med handtvärkare från godsens och klostrens. En del af desse erhöilo fullkomlig frihet, andra förblefvo »hörige», men deras lifegenskap förmildrades. De blefvo kommunens »hörige» och åtnjöto dess skydd. Samtidigt bosatte sig många af stormännen i städerna, och med dem följde deras underlydande handtvärkare. Då därjämte många af städerna uppstodo sålunda, att frie arbetare slog sig ned omkring de adliga och biskopliga slotten eller vid klostren, begynte handtvärket så småningom öfvas hufvudsakligen i städerna²⁾.

De ofrie handtvärkarnes läge i städerna gestaltade sig i början ungefär lika som på landet. De hvilka drefvo samma yrke, voro äfven här förenade i ämbeten med hvar sin mästare eller uppsyningsman. Efterhand började de dock vinna större själfständighet, anseende och rikedom. Öfverheten förmåddes att allt mer utvidga deras friheter, att småningom afskaffa lifegenskapen. Af det forna beroendet återstod snart intet annat än skyldigheten att årligen betala en viss afgift till stadens öfverhet, och att mästarne utsågos af borggrefven.

Dessa under öfverhetens kontroll stående ämbeten —

¹⁾ Maurer, a. a. II 323 ff.; Stieda, a. a. s. 15—19.

²⁾ Stieda, a. a. s. 58 f., 72 f.

såsom de fortfarande kallades — åtnjöto naturligtvis hos allmänheten större förtroende än de invandrade frie handtvärkarne, hvilkas skicklighet och pålitlighet ännu icke blifvit pröfvad. För att få afsättning för sitt arbete måste desse senare därför antingen ansluta sig till de bestående föreningarna eller ock, där de funnos i större antal, bilda nya, hvilka kunde erbjuda dem samma fördelar. Stadsstyrelsens tillstånd erhöilo de i allmänhet mot vilkor, att mästarne utsågos på samma sätt som i ämbetena, eller att deras val åtminstone underkastades styrelsens stadfästelse. Det senare blef snart regel. Undantag gäfvos dock. Så åtnjöto t. ex. väfvareämbetet i Köln och ämbetena i Flandern från första början absolut själfständighet i valet af sina förmän. Samma rättighet förunnades 1157 skomakareämbetet i Magdeburg ¹⁾).

Så utvecklade sig ämbetena och de fria föreningarna sida vid sida. De större fördelar de frie åtnjöto framför de »hörige» visade sig snart i de förres öfvervikt, och detta förmådde naturligtvis ämbetena att alt mera energiskt sträfva efter oberoende af öfverheten, att ombilda sig till fria samfund. Småningom kröntes deras sträfvanden med framgång. Den sista skilnaden mellan frie och ofrie bortföll. Idkare af samma yrke, forne hörige och frie, sammanslöto sig till en förening. Handtvärksämbetena sammansmälte med de fria skråföreningarna ²⁾).

I en dylik sammanslutning sågo handtvärkarne det bästa medlet för främjandet af gemensamma rättigheter, och under en tid af så osäkert rättstillstånd som medeltiden var medlet onekligen godt. Alt öfrigt, politiska, militära och kyrkliga intressen, skråtvång o. d. ställes — såsom redan anmärkts — i skråväsendets början helt och hållet i bakgrunden. Vinnandet af fullkomlig själfständighet i yrkesangelägenheter var det mål, som ständigt föresväfvade handtvärkarne, och hade det icke så varit, skulle skråna aldrig nått den betydelse de senare erhöilo. Den första stora triumf de firade var ernåendet af själfständig domsrätt.

¹⁾ Brentano, a. a. I, 43 f.

²⁾ Stieda, a. a. s. 73 f. Jmfr Maurer, a. a. II, 342 ff., 356 f.

Först senare, då de vunnit fast mark under fötterna, började de trakta efter politiska rättigheter. Då blef delaktighet i stadsstyrelsen höjdpunkten för deras sträfvanden, den välförtjänta belöningen för deras energiska kamp¹⁾.

Skråinstitutionen uppkom vid olika tider i särskilda land. De äldsta engelska handtvärksämbetena voro väfvergillena i London och Oxford. Deras statuter stadfästes af konung Henrik I (1100—1135). Under Henrik II (1154—1189) funnos af regeringen sanktionerade skrån äfven i Nottingham, York, Huntingdon, Lincoln och Winchester²⁾. Äfven i Frankrike uppstodo de fria skråämbetena antagligen redan under tolfte århundradet. Deras äldsta historia är dock ännu höljd i dunkel. År 1254 lät Ludvig den helige Etienne Boileau, prévot i Paris, i ett särskildt register uppteckna hundra olika ämbetens gamla skråstadgar, hvilka sålunda erhöilo kunglig sanktion³⁾. Väfvarne i Köln erhöilo 1149 stadfästelse på sina stadgar. Ämbetet hade bildats långt tidigare. Ungefär samtidigt gaf ärkebiskop Wichman handtvärkarne i Magdeburg och Halle tillåtelse att ingå fria föreningar⁴⁾.

Sin fulla utbildning nådde skråväsendet i de stora kulturlanden först i fjortonde och femtonde århundradena, tidigast i England, Italien och Frankrike, senast i Tyskland och fortlefde sedan under ett långsamt tilltagande förfall in i det nittonde seklet. I sina hufvuddrag var utvecklingen öfveralt likartad, i England och Frankrike likväl tidigare bestämd af statligt inflytande än i Tyskland. Öfveralt hade skråna samma karaktär, samma ändamål, samma ekonomiska och sociala betydelse. Skiljaktigheter förekommo väl, men endast i positiva bestämmelser af underordnad vikt.

Skrånas historia företer tvänne olika faser: blomstringens och förfallets tid. Gränsskålet kan sättas i slutet af sextonde århundradet. Under båda dessa skeden hade de

1) Stieda, a. a. s. 75 ff., 90 ff.

2) Brentano, a. a. I, 38 f; Wilda, a. a. s. 313 ff.

3) Lundell, a. a. s. 37.

4) Maurer, a. a. II, 330 f., 334; Stieda, a. a. s. 22 f.

en alldeles olika betydelse. Man har vant sig att med ringaktning betrakta skråväsendet. Blotta namnet erinrar om en tid, under hvilken en på sina privilegier pockande egoism och en likaså trångbröstad som kortsynt ekonomisk politik hämmade hvarje framsteg i produktionen, hvarje utveckling af näringsfriheten och på det mest upprörande sätt gjorde intrång i den naturliga rätten till arbete. Men denna tid var äfven förfallets tid. Under denna hade skråväsendet redan blifvit en anakronism, och af de välsignelserika värkningar det i början af sin tillvara och hela medeltiden igenom utöfvade på producenterna liksom äfven på hela samhället fans knapt ett spår kvar. Skråväsendet under dess blomstringstid var i motsats till det sjuttonde och adertonde århundradets en i allo tidsenlig och nyttig institution. Det motsvarade fullt producenternas och konsumenternas intressen, skapade för den näringsidkande befolkningen en hög grad af välstånd och främjade yrkesteknikens framsteg. Handvärkets utbildades till konst. Endast namnet och de yttre formerna hade det medeltida skråväsendet gemensamt med den vrågbild af detsamma de senare seklen uppvisa.

De medeltida skråna voro själfständiga föreningar af yrkesidkare bildade genom frivillig sammanslutning i syfte att främja medlemmarnes gemensamma intressen, i främsta rummet de ekonomiska och sociala, men därjämte värkande såsom öfverhetliga organ och därför underkastade inskränkningar i sättet för dessa intressens förvärkligande.

Hvarje skrå innehade i regel såsom sitt värksamhetsområde ett visst slags produktion. Dess medlemmar voro berättigade att ensamma inom staden och dess omkrets förfärdiga och afyttra det resp. handvärkets alster. Men denna gemensamma rättighet hade icke en privaträttslig utan en offentligt rättslig karaktär. Den var och kallades ett ämbete, hvilket staden förlänat skrået, och som detta skulle förvalta till samhällets bästa. Staden tilldelade skrået denna rätt icke blott gentemot främmande handvärkare, utan äfven mot stadens köpmän och krämare samt andra skrån i samma stad. Men genom denna inskränkning i den fria konkurrensen borde konsumenternas intressen icke blifva

lidande. Rätten betingades därför af den motsvarande plikten att tillse, det konsumenterna erhöilo goda varor till skäligt pris. Om denna plikt icke fullgjordes, kunde öfverheten inkalla främmande handtvärkare eller tillåta köpmännen att utifrån inhämta varor. Rätten att idka handtvärk var sålunda ett stadsämbete af offentlig natur och skiljde sig därigenom såväl från den ofrie handtvärkarens patrimoniala tjänsteplikt som från en senare tids privaträttsliga monopol. Hvad skråmedlemmen förvärfvade sig genom sitt handtvärk, var frukten af hans arbete, icke af en exklusiv rättighet.

I regel betingades rättigheten att utöfva handtvärket, mästerskapet, af medlemskap i skrået: skråtvånget. Men detta skråtvång hade under blomstringstiden en helt annan betydelse än senare. Det innefattade ursprungligen blott ett skrået förlänadt privilegium att tvinga alla dem, hvilka utöfvade det resp. handtvärket, att inträda i ämbetet, ett tvång, hvars värkställighet dels tillkom stadens öfverhet, dels tillerkändes skrået själf. Senare utvidgades skråtvånget i allmänhet därhän, att äfven tilldelandet af rättigheten att utöfva handtvärket från stadsstyrelsen öfvergick till skrået. Men därmed förändrades icke skråtvångets ursprungliga betydelse. Skråna fordrade rättigheten att få utöfva skråtvånget på den grund, att de kunde kontrollera arbetet, vårda sig om arbetets ära och det allmänna bästa endast, om alla handtvärkare voro medlemmar af samfundet. Fans det något själfviskt motiv, så var det icke småaktig egennytta eller fruktan för konkurrens, utan sträfvan efter makt. — Den skråmedlemmarne sålunda tillkommande rättigheten att med andras uteslutande förfärdiga och afyttra sina produkter inom skråets afsättningsgebit motsvarades å andra sidan af konsumenternas plikt att icke låta utföra det arbete, hvaraf de voro i behof, af andra än dem rättighet till detta arbete blifvit förlänad.

Rätten till skråtvång var dock under medeltiden icke oinskränkt. Det gafs i konsumenternas intresse både inskränkingar och korrektiv. Då samtliga producenter eller ett enskildt skrå i en stad icke kunde förfärdiga en produkt,

som tillvärkades på annan ort, och sålunda icke kunde tillgodose ett behof, hvars tillfredsställande denna produkt afsåg, upphörde deras rätt. Skråtvånget innebar ingalunda, att konsumenterna skulle afsäga sig ett dylikt behof och i stället nöja sig med andra inhemska produkter. Om till en stad anlände främmande handtvärkare, hvilka utöfvade ett yrke, som icke drefs af stadens egna handtvärkare, voro de därför berättigade att utan hinder af skråtvånget därstädes öfva sitt handtvärk. Då stadens öfverhet ville skydda konsumenterna för dåligt arbete och för höga pris, kunde den icke nå sitt mål endast genom tvångsföreskrifter om produkternas kvalitet och art, utan behöfde därtill det starkare och säkrare ekonomiska tvångsmedel främmande konkurrens lämnar. Men också producenternas intresse fordrade, att all täflan icke utestängdes, för att deras produktion trots den garanterade afsättningen icke skulle råka i förfall. Därför var äfven främmande konkurrens under vissa villkor medgifven, dels sålunda att köpmännen fingo hålla till salu vissa handtvärksprodukter, dels genom periodiskt återkommandet marknader eller genom andra bestämmelser, enligt hvilka främmande producenter berättigades att i staden utbjuda sina produkter, dock hvarken så fritt eller i sådan mängd, att de inhemska producenternas rätt till arbete därigenom skulle gjorts illusorisk. Slutligen förbehöllo sig städernas myndigheter att i undantagsfall medgifva mästerskap äfven åt icke-skråmedlemmar, »frimästare».

De fordringar skråna i allmänhet uppstälde för erhållande af mästerskap voro fläckfritt rykte, hvartill efter medeltida åskådning äfven räknades äkta börd, och insikt i handtvärket. Huru denna inhämtades var ursprungligen likgiltigt. Men det faktiskt enda möjliga sättet — läro- och tjänstetid hos en skråmedlem — kom småningom att gälla såsom rättsligt nödvändigt. Senare föreskref man därför bestämda läro- och tjänsteår, vandringsplikt, i många skrån dessutom en s. k. prøfvotid. Likaså var det i början icke bestämdt, huru insikten i handtvärket skulle ådagaläggas, men i slutet af fjortonde århundradet infördes en formlig pröfning genom förfärdigande af ett mästestycke. Af po-

litiska skäl föreskrefs äfven borgarerätt. I en del skrån fordrades slutligen en viss förmögenhet. Den som uppfylde alla dessa fordringar, fick skrået i allmänhet icke vägra inträde. Men äfven utan rättsligt tvång nekade skråna under blomstringstiden ingen, som innehade de erforderliga kvalifikationerna, förening med samfundet. Frukten för konkurrenter trädde i bakgrunden för tanken på skråets genomtalrikare medlemmar förhöjda makt. I själfva verket finner man också, att ett skrås slutande till ett visst antal mästare, något som de senare handtvärkskorporationerna eftersträfvade såsom det förnämsta privilegiet, ursprungligen betraktades såsom det svåraste straff skrået kunde påläggas. För medlemskap i skrået erlades — utom afgifter till staden — en summa till skråkassan. Det hette väl att man sålunda »köpte sig skrårättighet». Men därvid tänkte man icke såsom senare på för värfvandet af en privaträttslig förmån. Genom erläggandet af mästerskapsafgiften erhöll man blott delaktighet i skråförmögenheten. Skrårättigheten var hvarken förytterlig, delbar eller ärftlig.

Skråna hade en egendomlig dubbelställning. De voro å ena sidan stadens organ och som sådana voro de underordnade samhället. De förvaltade af staden anförtrordade ämbeten till den allmänna välfärdens främjande och utförlade därför de med ämbetet förenade åliggandena icke i eget utan i stadens namn. Därjämte voro de värksamma såsom politisk-militära institutioner. Såsom sådana hade de andel i stadens styrelse och fungerade såsom valkorporationer vid tillsättande af stadens råd. Skrånas äldermän tjänstgjorde såsom skatteuppbördsmän. I borgerskapets här bildade skråna egna afdelningar under sina förmäns befäl. Skrånas tjänstemän voro sålunda på samma gång stadens. Men å andra sidan voro skråna fria korporationer, hvilkas makt- och rättssfär visserligen begränsades och inskränktes genom stadens rätt, men inom dessa gränser var ullkomligt själfständig. Genom denna dubbelställning fick skrånas förhållande till stadens myndigheter karaktären af en blandning af beroende och frihet. Stadens öfverhet stod alltid såsom högre instans färdig att inskrida, där skrårät-

tigheterna öfverträdde. Genom de inskränkningar, som gjordes i skrånas fri- och rättigheter, åsyftade man icke att göra dem till uteslutande stadsanstalter. Ändamålet var att åstadkomma nödig harmoni mellan den själfständiga rätt skrået åtnjöt såsom ett fritt samfund och stadssamhällets högre rätt.

För bildande af en handtvärksförening erfordrades icke stadsstyrelsens tillstånd. Frivillig sammanslutning var tillräcklig. Men skråämbete, med de ett sådant tillkommande industriella och politiska befogenheterna, blef en sådan förening först sedan den erhållit öfverhetlig sanktion. Likaså erfordrades för upplösande af ett ämbete stadsmyndigheternas och skråmedlemmarnes samvärkan. Endast om skrået gjort sig skyldigt till svårare missbruk, var stadens styrelse ensam berättigad att efter ransakning vid behörig domstol upphäffa detsamma.

I allmänhet voro skråmedlemmarne berättigade att själfva välja sina förmän ur sin egen krets. På en del orter utnämndes de dock fortfarande eller stadfästes åtminstone i sina befattningar af stadens styrelse.

På samma sätt förhöll det sig med skrånas församlingsrätt. Där fullkomlig skråfrihet rådde,ingo skråna hålla sina sammankomster oberoende af stadsmyndigheterna. På de orter åter, där deras själfständighet var mindre, erfordrades öfverhetens tillstånd till hvarje sammankomst.

Som militära och politiska institutioner stodo skråna själfvallet under stadsmyndigheternas öfveruppsikt. Men äfven i rent industriella angelägenheter var deras korporativa själfständighet underkastad betydande inskränkningar. Detta följde med nödvändighet af handtvärkets karaktär af offentligt ämbete. Däremot var skrånas själfstyrelse i inre angelägenheter nästan oinskränkt. Så egde de full frihet i förvaltningen och användandet af skråförmögenheten. Likaså egde de i allmänhet själfbeskattningsrätt.

Fullständig autonomi åtnjöto skråna däremot icke. Inom vissa gränser erkändes väl sedvänja och de af skråna ensidigt fastställda normerna såsom rättskällor, men å andra sidan egde,

särskildt i industriella angelägenheter, stadsstyrelsen en obestridt rätt att ensidigt utfärda förordningar, hvilka ingrepp i den korporativa rätten. En fullständig skråordning behöfde alltid öfverhetlig stadfästelse, så mycket mer som dess giltighet icke varit inskränkt till skråmedlemmarna, utan ingrep i borgerskapets såväl offentliga som privata rätt.

I skrået som fritt, själfständigt samfund voro handtvärkarne sammanslutna för förvärkligandet af snart sagdt alla mänskliga intressen, politiska, militära, religiösa, sedliga, ekonomiska. Skrået bildade sålunda för sina medlemmar ett borgerligt samhälle i smått, och skråets ära, makt och anseende voro ofta nog lika mäktiga driffjädrrar för handtvärkaren, som stadens för borgaren.

Såsom skråmedlemmar togo handtvärkarne del i stadens styrelse. I skråförsamlingen rådslogs ej blott om rent ekonomiska intressen, utan äfven om alla stadens offentliga angelägenheter. Skråvis uppburos skatter och andra afgifter. Hvarje skrå bildade ett vapenbroderskap till stadens försvar.

Skråväsendet var äfven en religiös institution. Hvarje skrå hade ett helgon såsom skyddspatron, samlade sina medlemmar till bön och andakt, underhöll ofta eget altare i kyrkan och egen präst. För aflidna medlemmar höllos själamessor.

I nära sammanhang med skrånas religiösa stod deras sedliga betydelse. Förhållandet mellan medlemmarna i ett skrå betecknades i medeltidens terminologi som ett broderskap. Detta var ingalunda ett tomt ord. Med broderliga känslor måste man behandla hvarandra i yrkets utöfvande. En nödstäld broder var man alltid skyldig att bistå med råd och dåd. Hela samfundet borde bivista en broders likbegängelse, och efter denna sista hedersbevisning mot honom själf sträkte det sin omvårdnad äfven till hans efterlämnade familj. Från skråkassan erhöilo fattiga och sjuka medlemmar understöd, och af skrået betalades kostnaderna för en medlems begrafning och själamässa för honom. Skråkassan var sålunda äfven fattig-, sjuk- och begrafnings-

kassa. Medlemmarnes samt gesällernes och lärlingarnes moraliska vandel öfvervakades af skrået.

Sin förnämsta betydelse hade skråna emellertid såsom ekonomiska samfund. Såsom nämnt var rättigheten att utöfva ett visst handtvärk ett skrået af staden förlänadt ämbete och innefattade därför plikten att utföra hvarje arbete, som beställdes, och att utföra det så, att konsumenternas intresse icke blef lidande genom denna skråets exklusiva rättighet. Hela skråorganisation berodde sålunda på sträfvet att såvidt möjligt främja samhällets, d. v. s. både konsumenternas och producenternas bästa och att åvaga-bringa harmoni mellan dessas med hvarandra kolliderande intressen. Detta dubbla syftemål framkallade väsentliga inskränkningar i de enskilda skråmedlemmarnas frihet att ordna sin yrkesdrift.

Såsom offentligt ämbete var skrået framför allt skyldigt att draga försorg om, att konsumenterna erhöilo verk-ligen goda varor. Härför lämnade redan producentens skrå-mässiga utbildning äfvensom mästerprovet en viss garanti. Såsom nämnt erhöil ingen inträde i ett skrå, som ej inne-hade bestämda tekniska kvalifikationer. Noggranna före-skrifter gäfvos rörande arbetssättet — vissa arbetsmetoder voro strängt förbjudna — om det material, som fick an-vändas, och dess behandling, varornas form, storlek och kvalitet i allmänhet. Mot otillbörligt dröjsmål vid arbetets förfärdigande skyddades allmänheten genom stränga straff-bestämmelser. Den som förfärdigade eller föryttrade dålig vara eller gjorde sig skyldig till bedrägeri eller förfalskning, bestraffades med böter och till och med kroppsstraff. Obruk-bara varor blefvo dessutom konfiskerade eller förstörda. Regelbundna visitationer af verkstäderna, uppsikt öfver mä-staren vid fabrikationen, skråföreståndarens pröfning af de färdiga varorna, stämplingstvång samt skråpolisens inskri-dande mot ohöfviskt beteende mot allmänheten voro de me-del, genom hvilka man sökte upprätthålla efterlefnaden af dessa föreskrifter.

Själftva drogo skråna äfven försorg om, att konsumen-ternas berättigade fordran att erhålla sina förnödenheter för

skäligt pris uppfyldes, i det de med detta konsumenternas intresse för ögonen bestämde prisen såväl för färdiga produkter som för enskilda arbetsprestationer. Öfver skråpolisen stod dock i alla dessa fall stadens rätt till öfveruppsikt öfver det industriella arbetet, och öfverhetliga förordningar och taxor utfärdades till obrottslig efterlefnad, om skråna icke själfva i tillbörlig mån sörjde för konsumenternas intresse.

Å andra sidan afsåg skråorganisationen att garantera samtliga producenter ekonomisk själfständighet och skälig inkomst. Men därjämte skulle skråväsendets grundtankar, jämlikhet och broderlighet, förvärkligas äfven på det industriella arbetets gebit och således skilnaden mellan rika och fattiga så vidt möjligt utjämnas. Därför borde den fria konkurrensen mellan skråmedlemmarne uteslutas samt den enskildes frihet i produktion och afsättning till de öfrigas förmån strängt begränsas. Alla borde, om möjligt, arbeta under samma produktionsvilkor. De enskilde handtvärksidkarne voro — detta var deras karaktäristiska kännetekken — icke förläggare (Unternehmer), utan arbetare. Den fria föreningen af arbetskrafter och kapital i en hand — förutsättningen för drifvandet af ett yrke såsom förlagsaffär och det ofelbara medlet att göra den naturliga olikheten mellan de enskilde allt större — var den enskilde skråmedlemmen förbjuden. Kapitalet som sådant hade ingen förvärfvande kraft och ingen andel i vinsten. Handtvärkarens inkomst var därför icke håller förläggareinkomst, utan endast inkomst af arbete. Ingen stor industri fick uppkomma. Skråna voro föreningar af småmästare. Produktionens omfång borde för alla medlemmar i ett skrå vara detsamma. I detta syfte bestämdes antalet af de lärlingar och gesäller hvarje mästare fick hafva i sitt arbete. Äfven ett öfverdrivet tillgodogörande af dessa biträdens arbetskrafter var förbjudet. Arbetstiden var ofta bestämd. Nattarbete och arbete på fridagar belades med straff. Ofta nog var det fastställt, att hvarje mästare fick arbeta endast i en värkstad och blott med bestämda värktyg. Stundom bestämdes till och med det kvantum den enskilde var berättigad att producera inom en viss tid. De enskilde voro för-

bjudne att associera sig inbördes eller med utanför stående. Likaså att uppköpa främmande produkter för återförsäljning. Staden eller skrået i dess helhet skulle, om produktion i större skala visade sig vara af nöden, i stället inskrida. Det var dock icke tillräckligt, att produktionens omfång för alla var detsamma. Äfven produktionskostnaderna borde vara lika, för att den enes inkomst ej skulle öfverstiga den andres. Därför var det inom en del skrán bestämdt, att råmaterialet skulle gemensamt anskaffas för skråets räkning för att sedan fördelas i jämna delar eller efter de enskilde medlemmarnes olika behof. Vid andra åter var väl den enskilde medlemmen berättigad att själfständigt uppköpa sitt material, men han var tillika skyldig att, om någon så önskade, dela med sig af det inköpta eller åtminstone underätta skråbröderne om sin källa. Stundom stadgades bestämda inköpsplatser och inköpstider. Arbetslönerna — icke blott deras belopp, utan äfven deras art — bestämdes af skrået. Men icke blott beträffande biträdenas löner borde mästarne vara likstälde. Äfven i öfrigt skulle förhållandet mellan mästare och tjänare vara ordnad lika för alla. Därför föreskrefs det, att läro- och tjänsteaftalen skulle ingås inför hela ämbetet eller i närvara af andra mästare. Slutligen borde, om möjligt, äfven afsättningsvilkoren vara lika för alla. Därom drog man försorg, utom genom de af skrået fastställda pristaxorna, äfven genom bestämmelserna om produkternas kvalitet. Men ej håller i öfrigt fick den ena på oredligt eller oanständigt sätt skaffa sig någon fördel framför den andra. Därför var all otillständig reklam förbjuden. Rättigheten att utställa sina varor var inskränkt. I regel fick ingen hafva mer än en försäljningsbod eller ett försäljningsställe; vanligen ombytte man bodar på bestämda tider. Strängt förbjudet var det att bära sina varor omkring till försäljning.

Om skrået sålunda i ekonomiskt hänseende var ett arbetarsamfund, hvilket efter jämlikhets- och broderlighetsprinciperna dref det såsom ett offentligt ämbete betraktade handvärkets, så var det i förmögenhetsrättsligt hänseende icke någon kapitalförening, hvars medlemmar hade rätt till

bestämda kvoter af den gemensamma förmögenheten, utan förmögenheten tillhörde samfundet som sådant. Endast såsom medlemmar af skrået voro de enskilde berättigade att använda densamma, och deras rättigheter voro därför rent personliga och hvarandra lika. Ur skråkassan gafs — utom understöd — äfven förskott och lån åt behöfvande medlemmar. Skrået var sålunda äfven en kreditförening.

Slutligen voro skråna äfven lagstiftande och lagskipande samfund. Den genom sedvänja och autonomi utbildade, öfverhetligt fastställda och förökade skrårätten tillämpades af skrådomstolen: ämbetsrätten. Till denna af skråets egna medlemmar sammansatta domstol gingo alla tvister skråmedlemmarne emellan, innan de kommo inför ordinarie domstol. Likaså alla egentliga ämbetsmål, isynnerhet brott mot skråseden och skrårätten, stundom äfven mindre skuldfordringsmål. Slutligen var skrådomstolen organ för skråets polismyndighet och sålunda i många angelägenheter lägsta instans äfven för icke-skråmedlemmar. Dock var det strängaste straff hvartill den kunde döma, utom böter i penningar, vax, vin, öl o. s. v., uteslutning ur skrået, för alltid eller på viss tid.

Denna domsrätt utöfvades af medlemmarne vid de hvarje vecka eller kvartalsvis hållna skråsammankomsterna, vid hvilka hvarje mästare måste vara närvarande. Vid dem rådslog man dessutom om skråets öfriga angelägenheter, utfärdade lagar, granskade räkenskaperna, valde skråets förmän, upptog nya medlemmar, lärlingar och gesäller o. s. v. Skrånas förmän voro de valde eller genom lottning utsedde åldermännen, hvilkas antal och tjänstetid var olika vid olika skrån; i större skrån biträddes de af ett antal bisittare. De utlyste sammankomsterna, ledde förhandlingarna vid dem, uppburo böter och utskylder, dömde i tvistiga saker och kriminella mål ensamma eller jämte ämbetsbröderna eller bisittarne. De förvaltade skråets förmögenhet, utöfvade den skrået tillkommande polismyndigheten, isynnerhet kontrollen öfver arbetet, om ej särskilde »skådemästare» funnos. I krig voro de skråets anförare, och i regel dess representanter i stadens råd eller andra borgerliga kollegier

Såsom lön för sin möda åtnjöto de vissa pekuniära eller industriella fördelar, och uppburo ofta en del af böterna och inträdesavgifterna.

Röstberättigade medlemmar i skrået vore blott mästarne. Lärlingarne och gesällerne tillhörde mästarnes hushåll och voro i förhållande till skrået dess skyddsmedlemmar. Därför voro de äfven ej blott i alla industriella angelägenheter, utan äfven i sina tvister, med mästarne såväl som inbördes, samt i fråga om brott mot handtvärkets sed eller ära underkastade skråets domsrätt. Läro- och tjänstetiden voro blott genomgångsstadier. Gesällerne bildade icke i början såsom senare ett osjälfständigt arbetarstånd vid sidan af själfständiga förläggare. Därför funnos ej heller ursprungligen några särskilda gesällföreningar. Redan tidigt funnos visserligen gesällbrödraskap, men dessa hade en uteslutande religiös karaktär. I början af femtonde århundradet, då gesällerne på grund af, att villkoren för vinnande af mästerskap i hög grad försvårades, började uppträda såsom ett särskildt stånd, förvandlades dessa religiösa brödraskap emellertid till världsliga samfund, hvilkas syftemål var främjandet af medlemmarnes ekonomiska och sociala intressen. I början bekämpades de energiskt af mästarne och förbjödos af öfverheten, men lyckades dock slutligen vinna erkännande såväl af skråna som af öfverheten. Dessa gesällskap voro visserligen afhängiga af skråna, men hade sina egna statuter, valde egne törmän (äldgesäller) och tjänstemän, förvaltade under uppsikt af en af skrået utsedd mästare (gesällfadern) själfva sina angelägenheter, åtnjöto en viss autonomi, uppburo afgifter och böter och hade sin särskilda förmögenhet. Öfver medlemmarne utöfvade de äfven egen domsrätt i första instansen. Hvarje gesällskap hade sitt härbärge, i hvilket resande gesäller togo in och där de på orten vistande gesällerne regelbundet sammanträdde. Ur gesällkassan gafs understöd åt resande gesäller äfvensom åt fattige och sjuke medlemmar. Framför alt vårdade sig gesällerne dock om sina gemensamma industriella intressen. Särskildt sökte de invärka på bestämmandet af arbetslönerna och arbetstiden. Däraf uppstod redan tidigt allvarsamma konflikter med mästarne, hvilka

ej sällan ledde till arbetsinställelser. Då en mästare ej ville ställa en missnöjd gesäll till freds, så »skymfades» — såsom det hette — mästarrens verkstad, d. v. s. alla gesällerna lämnade verkstaden och förbjödo alla andra gesäller i staden att arbeta hos den sålunda skymfade, intill dess saken blifvit inför skrået undersökt och förlikt. Höllo mästarne i sin ordning samman, hände det, att hela staden skymfades, d. v. s. gesällerna inom en yrkesgren öfvergåfvo staden och underrättade brödraskapen i andra städer om skymfningen, hvaraf följden blef, att ingen främmande gesäll af yrket antog arbete i den skymfade staden. Oftast upphörde interdiktet först efter vidlyftiga underhandlingar. Sådana stridigheter mellan gesällskapen och skråna förde dock icke under skråväsendets blomstringstid till någon fiendtlig motsats mellan arbetsgivare och arbetssökande. I det stora hela bidrog gesällskapens korporativa organisation att höja gesällståndet och främja industrin.

Den medeltida skråorganisationen och skrårätten inskränkte den enskildes frihet i hög grad. Det var omöjligt för den enskilde handtvärkaren att vinna större rikedom. Ingen fabriksindustri och inga större förlagsaffärer kunde uppkomma. Men de band, hvilka sålunda lades på den enskildes frihet, kändes icke tryckande. Förvärfvandet af rikedom på andras bekostnad var icke ännu målet för handtvärkarens sträfvan. Å andra sidan tillförsäkrade skråinstitutionen alla handtvärkare själfständig ekonomisk existens och höjde handtvärkarklassen i dess helhet till anseende, bildning och makt. Och med afsättningsförhållandenas och yrkesteknikens dåvarande beskaffenhet hade alla dess inskränkningar i den enskildes frihet i det stora hela endast välgörande verkningar. Särskildt främjades teknikens framsteg därigenom. Då den enskilde icke kunde på sina yrkesbröders bekostnad utvidga omfånget af sin produktion, riktade sig hans bemödanden i stället på att framställa bättre, mera omväxlande och i synnerhet mera konstnärligt fulländade produkter. Handtvärkets förädling till konst, den skicklighet och konstfärdighet de enskilde handtvärkarne allmänt innehade och som de sedan aldrig mera uppnått

hade varit otänkbara utan skråorganisationen med dess begränsning af den enskildes produktion och dess ordnande af den industriella utbildningen.

Skråväsendets förfall, hvilket, såsom nämnt, kan räknas från slutet af sextonde århundradet, ehuru spår därtill framträdde redan långt tidigare, framkallades af en mängd samvärkande omständigheter. Slutet af medeltiden och början af den nya tiden utmärktes af konungamaktens stigande styrka. Rättigheten att lagstifta för handtvärkarne — liksom lagstiftningen i allmänhet — öfvergick i konungarnes och furstarnes händer, och skråna förlorade sålunda sin autonomi, och med den försvann äfven den anda, som skapat dem, gifvit dem kraft och betydelse i samhällets lif. Af-sättningsmöjligheterna för de industriella produkterna förminskades genom världshandelns förändrade gång och forna marknadens stängning eller försvårade tillgänglighet i följd af en merkantilistisk skyddspolitik. Uppkomsten af nya industrigrenar äfvensom teknikens utveckling med dess kraft på en vidsträckt arbetsfördelning påkallade en omgestaltning af näringsdriften, för hvilken skråorganisationen med dess för hvarje särskildt skrå utstakade produktionsarter icke lämnade rum. Där å andra sidan en utvidgad marknad fordrade industriell värksamhet i stor skala med användande af stora kapital och talrika arbetskrafter, visade skråväsendet med dess stränga föreskrifter om en maximal produktion, som ej fick öfverskridas, likaledes sin olämplighet för de nya förhållandena. Under det sextonde och sjuttonde århundradet gjordes betydande förändringar i de olika landens näringsrätt och handtvärkssed, men dessa voro långt ifrån några förbättringar. Dels ändrade skråna bestämmelserna i sina statuter med öfverhetens uttryckliga tillstånd eller dess tysta samtycke, dels ignorerade de fullkomligt gällande stadganden, utan att öfverheten fann sig föranlåten att inskrida. Påverkad af den romerska rätten, betraktade man nämligen numera skrånas rättigheter såsom privilegier eller förvärfvade privaträttigheter. Följderna häraf blefvo, att gesäller och lärlingar försattes i det mest fördärflika läge,

att hvarje framsteg i den industriella produktionen hämmades, att konsumenternas intressen fullkomligt förbisågos.

De gamla skråinstitutionerna blefvo bestående, men de tjänade andra ändamål. Skråväsendet ändrade fullkomligt karaktär. Dess grund och ändamål var ej mera, som förr, att åstadkomma harmoni mellan producenternas och konsumenternas stridiga intressen, att göra det industriella arbetet till en säker förvärfskälla för alla, att vårda handtvärkets och handtvärkarnes ära. Rätten att idka handtvärk betraktades icke mera såsom ett offentligt ämbete, utan såsom ett skråmedlemmarnes privaträttsliga privilegium. Sträfvandena gingo allt mera ut på att genom skråna tillförsäkra ett mindre antal familjer deras ekonomiska existens. Skråtvånget förvandlades till ett medel att utesluta icke-skråmedlemmar från utöfvandet af det resp. handtvärket. Skrået själf var icke såsom fordom för dess medlemmar ett medborgerligt samhälle i smått, utan ett privaträttsligt institut för tillgodogörande af det gemensamma privilegiet. »Det var endast den andra sidan af denna utveckling, om också skråets sedliga innehåll mer och mer gick förloradt, om de forna samfundsdygderna förvandlades till motsvarande fel — samfundsandan till kåranda, sträfvandet efter korporationens makt, ära och anseende till egoistisk vinningslystnad, den forna handtvärkarstoltheten till småaktig fåfänga, kärleken till ära och dygd till högdryg, ofta endast egennyttan såsom täckmantel tjänande äregirighet, pieteten för seder och bruk till lystnad efter tom ceremoniståt, sinnet för broderlighet och jämlikhet till fruktan för konkurrens och brödafund, den lefvande känslan för det offentliga lifvet till en på sitt monopol pockande korporations partikularism»¹⁾.

Medlemskapet i ett skrå betraktades numera såsom en följd af rättigheten att utöfva ett handtvärk, rätten att idka näring ej mera såsom en följd af medlemskapet. I öfverensstämmelse härmed behandlades mästerskapet såsom en privaträttslig förmån, hvilken kunde blifva föremål för köp.

¹⁾ Gierke, a. a. I, 917.

Framför allt eftersträfvade handtvärkarne skrånas »slutenhet» (ett bestämdt antal mästare) eller deras »spärrning» (främlingars inkompetens till inträde). I slutna skrån gynnades de privilegierades familjemedlemmar oerhördt. Handtvärket blef ett antal familjers ärliga egendom. Söner till andra än mästare kunde ofta nog blott genom giftermål med en mästars dotter eller enka komma i åtnjutande af yrkesrätt. Där man åter icke lyckades genomdrifva skråets slutenhet sökte man på omvägar nå sitt mål. För främlingar försvärades inträdet genom strängare kompetensvilkor, ökade inträdesafgifter, gesälltidens förlängning, mästestyckets urartande till chikan, penningeutprässningar af alla slag, fordran på kostsamma gästabad och ett noggrant iakttagande af en vansinnig ritual. Skråns politiska, sedliga och sociala betydelse trädde fullkomligt tillbaka för den ekonomiska. Men äfven såsom ekonomiska samfund ändrade skråna fullkomligt karaktär. Liksom förr sökte man väl utestänga all konkurrens mellan medlemmar af samma skrå. Men med omsorgen om de enskilde handtvärkarnes ekonomiska intressen parades icke omsorgen om konsumenternas intressen och den allmänna välfärden. Åt öfverheten lämnade man omsorgen om det allmänna bästa. Själfve eftersträfvade handtvärkarne blott att vinna så stor rikedom som möjligt. Gentemot andra skrån och främmande inkräktare vakade man ängsligt öfver sina privilegier. Det var skråprocessernas, »fuskare»- och »bönhas»-förföljelsernas tid. Omsorgen om lärlingarnes utbildning och gesällernes ställning trädde helt och hållet i bakgrunden för vårdsnaden om de privilegierade mästararnes intressen. Gesällerne voro ej mera skråns skyddsmedlemmar. De bildade en klass af osjälfständiga arbetare, af hvilka många aldrig kunde hoppas på att vinna mästerskap. Följderna häraf voro ständiga stridigheter mellan gesällskapen och mästarne, hvilka ej sällan ledde till arbetsinställelser, äfvensom gesällståndets fullkomliga demoralisation. Bland mästarne åter försvann den forna täflan i framställandet af goda och konstnärligt fulländade produkter. Yrkesskickligheten och konstfärdigheten gingo förlorade.

Öfver alla dess »handvärksmissbruk» kunde klagomål icke uteblifva. Men alla försök att aflägsna dem strandade mot den härskande meningen, att skrånas rättigheter voro gamla privilegier och välförvärfvade privaträttigheter, hvilka icke ensidigt kunde upphävas, äfvensom mot skrånas energiska motstånd. Skråväsendet fick stå kvar, orubbadt i sina grundvalar.

De nämnda förändringarna i det industriella korporationsväsendet underlättade och rättfärdigade emellertid de af de merkantilistiska idéerna om staten såsom källan för rätten till yrkesdrift, om statens högsta förmynderskap öfver all individuell ekonomisk värksamhet, om dess plikt att tillgodose den allmänna välfärdens kraf, framkallade sträfvan den att införlifva skråna med det öfverhetliga systemet och konstruera dem såsom statliga politianstalter för näringslivets främjande. Skrårättigheterna betraktades visserligen fortfarande såsom privaträttsliga privilegier, men man ansåg, att de voro förlänade af staten till det helas båtnad och att de därför voro revokabla, om det åsyftade ändamålet icke vunnes. Denna uppfattning gaf sig också praktiskt uttryck. Slutet af det sjuttonde århundradet och det adertonde århundradet utmärktes af reformer i nästan alla skråförhållanden.

De gamla inrättningarna, skråtvång, lagbestämd läro- tid, gesälltid, mästernprof m. m., blefvo bestående, men alt organiserades på nytt af staten.

Kompetensvilkoren för inträde i skrået bestämdes i de minsta detaljer af öfverheten. Lärlingsväsendet reglerades Likaså ordnades gesällernes ställning. Framför alt egnades uppmärksamhet åt mästernprofvet. De missbruk, till hvilka skråna i detta hänseende gjort sig skyldiga, aflägsnades, och pröfningen ställdes i allmänhet under stadsstyrelsens kontroll.

Skråets organisation ordnades enligt idén om dess egenskap af en politianstalt. Den forna domsrätten afskaffades eller inskränktes. Likaså skrånas autonomi. Liksom den enskilde skråmedlemmens mästarrätt betraktades äfven skråets rätt att utöfva skråtvång såsom ett privaträttsligt privilegium. Men staten och icke skrået var källan för rät-

ten till yrkesdrift. Staten kunde därför efter behag tillsätta frimästare. Därjämte ansåg man, att handtvärksämbetet icke för alltid blifvit förlänadt det resp. skrået, utan att staten kunde anförtro det äfven åt icke-skråmedlemmar. Denna uppfattning fick äfven praktiskt uttryck. Flere industrigrenar behöfde icke lyda under skrå. Detta gälde särskildt den nya storindustrin, den egentliga fabriksnäringen. För drifvandet af densamma erfordrades blott statlig koncession.

Den slutliga följden af denna öfverhettliga förmyndarpolitik blef icke, såsom man åsyftat, skråväsendets regeneration, utan dess fullkomliga tillintetgörelse.

De svåraste missförhållandena stäfsjades väl genom de förändringar, hvilka gjordes i skrånas organisation, liksom å andra sidan det nya koncessionssystemet, så liberalt som det i allmänhet tillämpades, bidrog att främja näringsväsendet, särskildt uppkomsten af fabriksindustrin. Men de band, hvilka fortfarande lades på den individuella rörelsefriheten hämmade i hög grad industrins förkofran. De förändrade ekonomiska förhållandena fordrade med nödvändighet en omgestaltning af den gamla arbetsorganisationen. Därjämte stod det gamla systemet i strid med de nya politiska och ekonomiska idéer, hvilka mot slutet af det adertonde århundradet småningom blefvo de härskande. Grundtanken i tidehvarfvets spekulation öfver rätts- och statsvetenskapliga frågor var yrkandet på erkännande af personlighetens rätt. Såsom en naturlig konsekvens däraf följde påståendet om arbetets utvidgade frihet, såsom varande den fria personlighetens närmaste och omedelbaraste rättighet. Samtidigt vunno fysiokraternas, Adam Smiths och den Smithska skolas åsikter om skadligheten af statens förmynderskap, om korporationernas menliga tryck på den individuella företagsamheten, om näringsfriheten såsom vilkor för nationalförmögenhetens hastigare tillväxt allt kraftigare gehör.

Tidigast infördes näringsfriheten i Frankrike. Redan 1776 vågade ministern Turgot, en af det fysiokratiska systemets talangfullaste förkämpar, det djärfva steget att af Ludvig XVI utvärka ett kungligt edikt, hvarigenom skråna

fullkomligt upphäfdes. Denna genomgripande reform var emellertid alt för litet förberedd, och redan samma år blef den återtagen och skråförfattningen återställd. Men den tid tillstundade, då tidehvarfvets idéer om jämlikhet och broderlighet öfveralt skulle göra sig gällande och bringa de gamla institutionerna att vika. Det, som misslyckats för den vankelmodiga regeringen, lyckades för det beslutsamma folket. Revolutionstidens lagstiftning införde hvad Turgot velat: fullständig näringsfrihet. Faktiskt upphäfdes skråväsendet redan genom nationalförsamlingens beslut den 4 augusti 1789, genom hvilka all ståndsskilnad och alla privilegier afskaffades. Två år senare förklarade konstituerande församlingen genom lagen af den 17 mars 1791 alla skrån upphäfda, och att det enda villkoret för själfständig yrkesdrift skulle vara utlösande af ett tillståndsbevis (patente).

Frankrikes exempel följdes 1795 af Belgien, 1813 och 1820 af Spanien. I Preussen förlorade skråna alla företrädesrättigheter genom Steins och Hardenbergs lagstiftning 1810—11. En viss reaktion inträdde 1845, då rätten att hålla lärlingar gjordes beroende af medlemskap i skrå. Ännu större inskränkningar gjordes genom förordningen af den 9 februari 1849, hvilken såsom vilkor för utöfvandet af de flesta yrken uppställde medlemskap i skrå eller åtminstone i behörig ordning vunnet mästerskap. I de flesta öfriga tyska stater upphäfdes skråprivilegierna i början af 1860-talet. Genom 1869 års »Gewerbeordnung» infördes näringsfriheten i hela det tyska riket. I England afskaffades de industriella privilegierna genom municipallagen 1835, hvilken gjorde utöfvandet af ett yrke oberoende af såväl borgarerätt i stad som af föreningen med ett skrå. Redan lång tid förut hade de engelska skrånas privilegier varit fullkomligt betydelselösa. I Nederländerna upphäfdes skråprivilegierna 1819 och 1824, i Norge 1839, i Sverige 1846, i Schweiz, där de aldrig förekommit i urkantonerna, 1848, i Danmark 1857, i Rumänien på 1860-talet, i Ryssland 1865, i konungariket Italien 1864 och 1878¹⁾.

¹⁾ Det ofvanstående enligt: Gierke, a. a. I 358—409, 915—950;

II.

I Sverige — och i Finland — var handtvärkarnes ställning under medeltiden en helt annan än i utlandet.

Äfven de svenske stormännen hade arbetare af olika slag i sina hushåll. Desse voro ej sällan trälar. Men handtvärket själf var aldrig i Sverige förbundet med ofrihet. Den frie mannen fick oberoende af alt yttre tvång utöfva hvilket yrke som helst.

Ej häller var det — såsom i utlandet — tjänarne, hvilka i städerna bildade den första uppsättningen af handtvärkare, utan det var den frie mannens hemslöjd, som ombildades till handtvärk i staden. De svenska städerna uppstodo ej kring konungens borg, vid de stora godsens eller klostrens, utan på gamla tings-, offer- och marknadsplatser, där de ofta återkommande folksamlingarna lockade personer att nedsätta sig för att idka handtvärk och köpenskap¹⁾.

För att påskynda städernas uppblomstring började de styrande redan tidigt ordnande ingripa i handels- och näringarnas gång. Gränserna mellan stadsmanna- och landtmannannäringarna bestämdes närmare. Handeln borde koncentreras i städerna och dessa göras till hårdar för handtvärket. Så innehålla åtskilliga lokala förordningar och stadsprivilegier från början af fjortonde århundradet påbud för handtvärkarne att bosätta sig i städerna och blott där idka sin näring. I hertig Valdemars bref till Folklandstingsstads invånare 1315 befaldes alla »sutores, pelliparii och braxatores» att flytta till städerna²⁾. I Wexiö privilegier af år 1342 förordnades, »att alle guldsmeder, kittelsmeder och andre gärningsmän skola flytta in till staden före sankt Michaels dag, så vida någon icke är jordegande: han må på landet bygga och bo och sin gärning hemma hos sig reda

Schönberg, Handbuch II, 475 ff.; Dens., Zur wirtschaftlichen Bedeutung des deutschen Zunftwesens; Brentano, a. a. I, 46 ff.; Rabenius, Om näringsfrihetens utveckling (i Upsala Universitets Årsskrift 1867.)

¹⁾ Odhner, a. a. s. 10 ff.; Hildebrand, a. a. I, 321 ff, 340 f.

²⁾ Odhner, a. a. s. 21.

och sedan till köpstaden föra; samma lag vare med skomakare, skräddare, skinnare, andra smeder och alle gärningsmän¹⁾. Något allmänt stadgande i ämnet utfärdades dock icke under hela medeltiden. Tvärtom blef handtvärksfrihetens grundsats i allmän lag erkänd. Landslagen medgifver uttryckligen handtvärkare rättighet att idka sina yrken på landsbygden,²⁾ och stadslagen innehåller ej heller något förbud däremot. Endast guldsmederne måste ovilkorligen bo i städerna³⁾.

Försöken att ombilda den landtliga hemslöjden till handtvärk i staden buro emellertid ringa frukter under medeltiden. De inhemske handtvärkarne kunde tack vare sin ringa yrkesskicklighet endast i obetydlig mån täfla med de i städerna bosatte utlänningarne.

Tidigt, så snart handelsförbindelser blifvit knutna med Tyskland, bosatte sig tyskar i Sverige. Redan under elfte och tolfte århundradena inflyttade sålunda ett större antal tyskar till Visby. Då Birger Jarl år 1250 förnyade den handelstraktat, som under Knut Erikssons tid afslöts mellan Sverige och Lübeck, förklarade han, att de lübeckare, hvilka ville bosätta sig i Sverige, skulle lyda under svensk lag samt betraktas såsom infödde svenskar. Samma förmåner gäfvos något senare åt öfriga hansestäder. Från denna tid började tyske köpmän och handtvärkare i stort antal nedsätta sig i de större svenska städerna⁴⁾. Kändt är, hvilket ofantligt stort inflytande de under sekel utöfvade på det svenska stadslifvet, handeln och näringarna. Deras betydande kommersiella insikter, rikliga tillgångar och öfverlägsna yrkes-

¹⁾ Hildebrand, a. a. I, 341 f.

²⁾ KpmB: Cap. VII § 1: „Wäl mågo och Gerningsmän som å Lande boa köpa thet til thera Gerning höre och sälia thet framledis i thera Gerning åth saklöso hwem the wilia. Eigh bör och Fogatom eller androm kräfwia eller taka någon Skatt eller Gerningis öre af Skräddarom, Skomakarom, Skinnarom eller androm tolkom Gerningis mannom, for thet the fara byamellom och göra åth them som widher torfwa“.

³⁾ Sten Stures stadga 1485 § 3: „Ingen Guldsmedh skal annarstadz boo i Sveriges rijke, uthan i kiöpstaederne, oc ingenstadz uppa Land“.

⁴⁾ Odhner, a. a. s. 13 f., 16 f.

skicklighet bragte snart i deras händer så godt som all svensk handel och industri.

Med de tyske handtvärkarne kom äfven skråväsendet till Sverige. De stora förmåner skråföreningarna skänkte dem i hemlandet manade dem naturligtvis att äfven i Sverige sluta sig tillsamman för främjandet af gemensamma intressen. De första skråämbetena uppstodo i Visby, där utlänningarne tidigare än i det öfriga Sverige kommo till makten. Visby stadslag uppräknar öfver tjugu olika slags yrkesidkare, hvilka alla bildade särskilda ämbeten. Hvarje ämbete, »*ammet*», skulle hafva tvänne förmän samt fiskaler eller värkmästare, hvilka skulle »*pröfva deras ämbete*» ¹⁾.

I det egentliga Sverige infördes skråväsendet sannolikt först i början af fjortonde århundradet. Den äldsta handling rörande ett svenskt skråämbete, som finnes i behåll, är Magnus Erikssons bref af år 1356 till skräddareämbetet i Stockholm ²⁾. Konungen tillkännagifver att det kommit till hans kunskap, att några oförnumstige och oförsökte skräddare komma från andra land till Stockholm, där de arbeta i sitt yrke, innan de ännu vunnit burskap. För att förebygga den skada, som härigenom vållas skräddarnes gille, påbjudes nu, att »*alle the som aff fremed land eller anner stadz komme til flornämde stockholm scole tiene til een tiid ffor läringhe i flornämde embete til tess at the äre flulkomlige lerdhe ok med god vmgenghe florsökte oc sidhen tilkeses til mestere embete med borgemesterenes oc Skredderenes flormen oc owermen*». Således ett fullt utbildadt skråtvång. Sannolikt voro äfven en del andra yrkesidkare denna tid sammanslutna i skrån. Bestämningen i Magnus Eriksson stadslag — hvilken för öfrigt lika litet som 1734 års lag innehåller något stadgande om handtvärksskrån — att ingen handtvärkare skulle ega rätt att idka flere yrken

¹⁾ Visby Stadslag II: XXXIV: „En ilik ammet sal tue vorman. vnde vindere hebben. ofte werc meistere de. syllen ör. ammet pröuen. dat se rechtverdich sin. vnde wröghen vor deme rade so wat se vnrechtverdich vindet. al so hir na bescreuen steit“.

²⁾ Trykt hos G. E. Kleming, Skråordningar (Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-sällskapet) s. 120 ff.

på en gång¹⁾ har sannolikt tillkommit under inflytande af skråväsendets fordringar. Nedskrifna skråstadgar blefvo sannolikt brukliga först mot medeltidens slut. Åtminstone förskrifva sig alla de medeltida skråordningar, hvilka finnas i behåll, från femtonde århundradet. Den äldsta är — egendomligt nog — en gesällskråordning, bältaresvennernes i Stockholm, stadfäst före 1437²⁾. Från förra hälften af 1400-talet är äfven Stockholms skomakareämbetes skrå, som jämte några senare tillägg 1474 stadfästes af stadens borgmästare och råd. Köttmånglarnes skråordning stadfästes 1477, smedernes 1479 och murarnes 1487³⁾. Handtvärkarne i rikets öfriga städer hade, så vidt man vet, inga särskilda skråordningar under medeltiden. Troligen rättade de sig efter de för hufvudstadens handtvärkare utfärdade förordningarna⁴⁾.

I Finland låg handtvärket under medeltiden ännu i sin linda. Endast ett ringa fåtal handtvärkare finnas omnämnda i handlingar från medeltiden⁵⁾.

Handtvärksindustrin i Sverige nådde mot slutet af medeltiden en ganska hög grad af blomstring, åtminstone i de större städerna. De alster af medeltida handslöjd, hvilka bevarats till våra dagar, visa prof på en ganska långt gången konstfärdighet och stilfullhet. Men något svenskt handtvärk var det icke. Det stora flertalet yrkesmän voro, såsom nämnt, tyskar. Den inhemska industrin låg sedan sekel försänkt i dvala, tvinande under det utländska förtrycket. Infödingarnes yrkesskicklighet var i allmänhet ytterst ringa

¹⁾ KgB XXI.

²⁾ Kleming, a. a. s. 1 ff.; Hildebrand, a. a. I, 345.

³⁾ Lundells antagande (a. a. s. 59), att murareämbetet redan 1487 var ett slutet skrå, är oriktigt. Stadgandet att i murareämbetet „skole wara Tolfv och ey flere Otta suänscha och fyra Tyscha Och så länge the 12 lefwa skall ingen hwarken Swänsk eller Tysch inträda vti theres kall och ämbete“, ingår ej i skråordningen af år 1487, utan tillades af borgmästare och råd i Stockholm den 21 nov. 1601 på begäran af ämbetet „till mere styrkie hielp bistånd och förbättrinng“. (Kleming, a. a. s. 88.)

⁴⁾ Kleming, a. a. företalet.

⁵⁾ Schybergson, Finlands historia, I, 197.

och, där de någongång lyckats tillägna sig större konstfärdighet, lågo de dock under i täflan med utlänningarne.

Gustaf I tillkommer förtjänsten att med klar och säker blick hafva uppfattat de inhemska näringarnas betrykta ställning och vidtagit de första åtgärderna till deras upphjälpande. Från första början gick hans ekonomiska politik ut på att bryta tyskarnes makt samt grundlägga en själfständig handel och skapa ett svenskt handtvärkarstånd i städerna. Kampen blef svår, men kröntes småningom med framgång. Utlänningarne tvungos att vika steg för steg, tills deras välde slutligen bröts för alltid. Stora voro dock svårigheterna allt framgent. Det sekellånga slafveriet hade gjort de svenske köpmännen ovane och oduglige, det svenska handtvärket var knappast annat än hemslojd. Det förmynderskap lübeckarne förut utöfvat fick Gustaf nu taga om händer. Säsom »en vidt betänkande konung» utstakade han de banor, i hvilka handeln skulle gå, lärde köpmännen huru de skulle bruka sin näring samt sökte organisera och reglementera handtvärket på ändamålsenligaste sätt. Öfveralt i det ekonomiska lifvet, från det största till det minsta, grep han personligen in. Hjälpte ej råd och förmaningar, gáfvos befallningar, hvilka måste åtlydas »vid lif och gods tillgörandes.»

Dessa åtgärder för näringslifvets främjande gingo framför allt ut på att noga åtskilja de olika stadsmannanäringarna från hvarandra. Handtvärkarne förbjödos att befatta sig med köpenskap, liksom köpmännen med »ämbetsmannanäring». Ej håller fingo köpmännen från utlandet införa sådana tillverkningar, »därigenom ämbetsmännen i städerna kunne blifva fördärfvade och deras ämbete nedläggas»¹⁾. Därjämte sökte Gustaf I på allt sätt koncentrera handtvärksnäringen — liksom äfven handeln — i städerna. I Vadstena artiklar af år 1524²⁾ befalde konungen, att alla guld-

¹⁾ Upsala Stadga om Kiöphandelen d. 25 febr. 1546 § 6 (Stiernman, Samling utaf Kongl. Bref, Stadgar och Förordningar etc. angående Sweriges Rikes Commerce, Politie och Oeconomie, I, 73); Mandat om kiöphandelen d. 4 april 1546 (Stiernman, a. a. I, 85).

²⁾ Stiernman, Riksdagars och Mötenes Beslut, I, 34. Samma stad-

smeder, klensmeder och värmästare skulle flytta in till städerna »vid plikt». Påbudet upprepades sedan i Uppsala stadga om köphandeln af den 25 februari 1546 och utsträcktes där till alla handtvärkare: »hvilken som på landsbygden något ämbete bruka ville och drifva därmed någon synnerlig näring eller köpslagan, den skulle flytta sig in i städerna, brukandes sitt ämbete det bästa han kan, dragandes med borgarene riksens och stadsens tunga.» Från denna allmänna bestämning undantogs dock, med fäst afseende vid allmogens oundgängliga behof, »menige mans torfvelige gärningsmän på bygden»¹⁾ eller skräddare, skomakare, skinnare, grofsmeder och timmermän, »hvilka den menige allmoge icke väl umbära eller förlåta kunne»²⁾.

Principen om arbetets fördelning, grundtanken i Gustaf I:s alla ekonomiska förfoganden, sökte han tillämpa äfven inom hvarje särskild näringsgren. Ingen handtvärkare fick öfva mer än ett yrke³⁾.

År 1536 bekräftade konungen Stockholms skräddareämbetes skrå, och 1545 utfärdade borgmästare och råd skråordning för gryt- och kanngjutareämbetet. 1557 hade alla ämbeten i Stockholm sina särskilda skrän⁴⁾. Äfven för rikets öfriga städer påbjöds nu, att åldermän skulle förordnas i alla ämbeten för att »hafva akt och tillseende med ämbetsmännen, att de göra godt och ostraffeligt värk»⁵⁾. Osäkert är, om stadgandet i allmänhet efterlefdes. I Finland torde det icke hafva skett. Skomakareämbetet i Åbo, som redan 1552 hade egen låda,⁶⁾ fick ålderman först 1624. Det endagande ingår i „Öpet Breff för Jeneköpings stad på deres privilegier och handel“, 1524 (Stiernman, Comm.förordn. I, 9) och gäller där äfven sadelmakare, bältare, pungmakare och svärdsfjäre. Jmfr äfven „Ordning huruledes Guld-Smeder skole skicka sig i sitt Embete“ 1529 (Stiernman, Comm. förordn. I, 18 f.)

¹⁾ Uppsala Stadga om Kiöphandelen § 7.

²⁾ Örebro Articklar 1540 (Stiernman, Comm. förordn. I, 59).

³⁾ Uppsala Stadga 1546 § 6.

⁴⁾ Ordning om Stockholms Stads byggning 1557 § 9 (Stiernman, Comm. förordn. I, 151).

⁵⁾ Uppsala Stadga 1546 § 6.

⁶⁾ Åtminstone har Åbo Skomakareämbetes i Åbo stads historiska museum förvarade låda på inre sidan af locket inskriften: „Anno 1552“.

stadgande rörande handtvärkare i någon finsk stad från Gustaf Vasas tid, som veterligen finnes i behåll, är Viborgs stads ordinants af år 1545, där det bestämmes, att i staden skulle finnas två bagare, två slaktare, tre skomakare, tolf timmermän, sex murare, fyra kopparslagare och fyra tunnbindare¹⁾. I Åbo funnos på 1560-talet fjorton skomakare, tio skraddare och öfverskärare, sju tunnbindare, fem guldsmeder, fem murare, åtta smeder, fem målare, tre skinnare, två bältare, en sämskmakare, två snickare, en svarfware, en glasmästare²⁾.

Den fria konkurrensen utestängdes icke under Gustaf Vasas tid genom slutna skrän. Väl tillämpades skråtvånget i all dess stränghet, ingen fick hemligen eller uppenbarligen idka handtvärk i städerna, om han ej erhållit borgarerätt och blifvit intagen i något ämbete,³⁾ men mästarnes antal var aldrig under Gustafs tid begränsadt. Dock förbehöll sig konungen såsom en höghetsrätt att af gunst och nåde tillsätta frimästare, hvilka skulle få utöfva sina yrken oberoende af ämbetena och utan skyldighet att erlägga borger-

¹⁾ „Item tomas Meckingh och niclis Winter skole holle bagare embethe wpo i thette år för menighe man och haffue then 3 p. tiil winnest — Item per koch Simon tunnobinder Och kasper lauri skolle holle köttmangare embethe wppo och haffua then 3 p: tiil v: — Item bertil skomagare mattis skomagare och peder laudickan skolle wpholle Skomagare embethe för menige man och ingen borgare haffue uold ath selia them nogen sko tiil hinderck. — Item 12 timbermen äre fförordinerath the Skole haffua theris lön epter som gamble ordinantian warit haffuer her i stadhen och om the icke göra sitt arbethe redeliga så leggi på niith med sijn eghen koth och wtan lön. — Item 6 murmestare äre fförordinerath i Stadhen och the skole haffua 5 ffyricker om Daghen her epter och redheliga theris matth och dricke i mol tidhen. — Item 4 Kopar smeder äre och fförordinerath i Stadhen och the samme skole rodhe sigh arligha på szå mikingh koll som behöffues tiil theris arbethe såå thet icke felar for them som hertiil skeett är. — Item 4 tunbijnndare äre fförordinerath som thett embete vppeholla Skola för menige man“. (Arvidson, Handlingar tillj upplysning i Finlands häfder, I, 319 ff.)

²⁾ Grotenfelt, Suomen kaupasta ja kaupungeista ensimmäisten Vaasa-kuninkaitten aikoina, s. 41.

³⁾ Skrå Ordning för Skraddare Embetet i Stockholm 1536 (Stiernman, Comm. förordn. I, 37.)

liga utskylder. Alla äldre frihetsbref återkallades emellertid af konungen, och nya skulle i stället utgifvas vid behof.¹⁾ Dylika förmåner beviljades vanligen utländske nästare, hvilka måste inkallas för att fylla bristen på inhemske handtvärkare, hvilken trots allt fortfarande var stor. Ännu Johan III, som äfven sökte främja handtvärkets uppblomstring, klagar öfver, »att man i själfva hufvudstaden sällan finner en svensk, som något ämbete rätteligen kan, där man dock häst brukade dem, där de något lärt hade»²⁾.

Landsbygdens näringsfrihet inskränktes ytterligare af Karl IX. För hvarje härad fastställdes ett visst antal gärningsmän, svarande mot allmogens nödvändiga behof. Desse skulle årligen erlægga en daler till kronan och därjämte bevillning i likhet med fullsuttne krono- och skattebönder, äfven om de ej själfve egde eller brukade jord. Alla de handtvärkare åter, hvilka icke oundgängligen behöfdes i bygderna, skulle ovilkorligen flytta in till städerna³⁾.

Samtidigt drefs skråtvånget till sin spets. Redan som hertig sökte Karl ordna skråväsendet i sitt furstendöme efter de stränga grundsatser, som i utlandet börjat göra sig gällande. I sådant syfte utfärdades 1576 en »förordning angående åtskillige embeter i köpstäderna»⁴⁾. Alla ämbeten i hertigdömet skulle vara slutna, d. v. s. för hvarje ämbete skulle antalet mästare bestämmas efter stadens och folkmängdens storlek. Borgareneingo ej anlita andra än köpstadens handtvärkare, och desse å sin sida förbjödos att idka sitt handtvärk på landet. För vinnande af mästerskap föreskrefvos vissa läroår samt förfärdigande af mästerstycke, hvilket skulle granskas af fogden, rådet och ämbetets älderman. Ingen mästare hade rättighet att samtidigt

¹⁾ Skrå Ordning för Skråddare Embetet i Stockholm 1536; Ordning om Stockholms Stads byggning 1557 § 7.

²⁾ Lundell, a. a. s. 93.

³⁾ Norrköpings Riksdagsbeslut d. 22 mars 1604 § 9 (Stiernman, Riksd. besl. I, 557); Mandat om Embetz-Männerne udi Häreden d. 9 dec. 1604 (Stiernman, Comm. förordn. I, 489). Jmfr äfven Placat om Handtvärkarne för Jönkiöpings Stadh d. 31 mars 1609 (Stiernman, Comm. förordn. I, 543).

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 261 ff.

idka tvänne handtvärk, och för köpmännen förnyades förbudet att från utlandet ämbetena till förfång inhämta sådana varor, som förfärdigades i staden. Förbudet för landsortens gärningsmän att arbeta i själfva städerna skulle tillämpas äfven på ett afstånd af minst en mil från hvarje stad. I öfverensstämmelse med dessa allmänna principer affattades sedan de skråordningar, hvilka af Karl IX utfärdades dels för enskilda ämbeten, dels för hela städer. — I Vasa stads privilegiibref af år 1606 bestämdes, att i staden skulle få nedsätta sig två guldsmeder, tre smeder, två skinnare, sex skraddare, sex skomakare, två snickare, en målare, en sämskmakare och en hattmakare¹⁾.

Tack vare Karl IX:s kraftiga åtgärder tillväxte handtvärkarklassen i städerna småningom i antal och betydighet. Då Gustaf II Adolf år 1619 företog sig att fullständigt organisera städernas inre förhållanden och bland annat anbefalde inrättandet af de älstes råd, blefvo handtvärkarne i detta representerade af lika många medlemmar som köpmännen och äfven i öfrigt ställda i jämbredd med dem²⁾.

Missförhållanden kvarstodo dock. Vid 1617 års riksdag i Örebro anförde konungen såsom en orsak till städernas förfall, »att de i städerna blandade ämbeten med köpslagan emot XV kap. KgB»³⁾. I anledning däraf upprepades i 1619 års stadga förbudet för köpmän och handtvärkare att göra intrång i hvarandras näringar liksom äfven för handtvärkarne att idka mer än ett yrke. Borgmästare och råd borde hafva »flitigt inseende» öfver att stadgandet noga efterlefdes⁴⁾.

I sina försök att noga åtskilja stads- och landtmannanäringarna gick Gustaf II Adolf ännu längre än Gustaf I och Karl IX, i synnerhet så vida det gälde gärningsmännens rätt att på landet idka sitt handtvärk. 1619 års stadga be-

¹⁾ H. Em. Aspelin, Vasa stads historia, manuskript, benäget meddeladt af författaren.

²⁾ Stadga om Städernas administration och upkomst i Rijket d. 26 dec. 1619 § 12 (Stiernman, Comm. förordn, I, 738 f.)

³⁾ Odhner, a. a. s. 57.

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 753.

stämmer att »inge gångande ämbetsmän skola lidas i landet när någon vår köpstad 4 mil, utan han sitt ämbete hos allmogen drifva vill, drage in i staden och vinne där bur-skap, sig där nedsättandes och uppehållandes stadsrätt». Stadens handtvärfkare däremot fingo arbeta åt allmogen så-väl i staden som på landsbygden blott det skedde med ålder-mannens vetskap¹⁾. Detta stadgande infördes också i de af Gustaf II Adolf utfärdade stadsprivilegierna af 1620 och de följande åren²⁾ och likaså i drottning Kristinas stadsprivile-gier³⁾. Därjämte fingo ståthållarne i riket befallning att tillse »att allehanda gärningsmän, som löpa kring på landet, måge drifvas in i staden». Dock skulle de för att »undvika stor besvär och offens gå med denne saken diskret om och icke alt drifva med våld, utan fastmera makligt, så att icke alle gamle oseder rifvas med rötter upp, utan botas efter hvarannat⁴⁾».

Mer än landsbygdens gärningsmän voro emellertid adelns tjänare och försvarskarlar till förfång för städernas handtvärfkare. Adliga privilegierna af den 10 januari 1612 medgåfvo adelsmännen rätt att »fritt hafva och hålla i sit försvar och tjänst allehanda ämbetsmän, som till hushålls uppehälle, tarf och förbättring kunde tjänliga vara, dock icke håller flere antaga och under sitt namn försvara än en adelsman skäligen och själf behöfde». Därjämte »skulle alle af adeln hafva sina hus och gårdar fria för all kronans och stadens tunga, med mindre de, som däruti bodde, bru-kade någon borgerlig näring med ämbete eller annat, där-öfver borgarene och ämbetsmännen kunde hafva att besvära sig». Samma bestämningar intogos äfven i de af Gustaf Adolf den 8 oktober 1617 utfärdade nya privilegierna för Sveriges ridderskap och adel. Dessa rättigheter öfverskredos

¹⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 748.

²⁾ Odhner, a. a. s. 52.

³⁾ Så i Helsingfors stads privilegier af den 2 okt. 1639 § 11 (Ehrv-ström, Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden, s. 9.)

⁴⁾ Kongl. Maj:ts Memorial för Ståthållarne i hela riket, d. 6 april 1620 § 14 (Samling af instructioner enstemän landt-regeringen i Sverige och Finland, s. 136).

och utvidgades emellertid egenmäktigt af adelsmännen. På landsbygden försvarade de från skatt och utskrifning en mängd gärningsmän, hvilka där arbetade för andra än adelsmännen själfva, och i städerna frikallade de likaså en mängd handtvärkare från alla krono- och stadsutskylder¹⁾. Dessa missbruk, hvilka naturligtvis i hög grad skadade skråämbetena, sökte Gustaf II Adolf på alt sätt stäffa. Så innehålla handelsordinantierna af 1614 och 1617²⁾ stränga förbud för adeln att godtyckligt utvidga den rättighet privilegierna tillerkände dem. Dessa förbud visade sig dock vara vanmäktiga. De öfverträdde alt framgent ofta, såsom man ser af klagomålen vid riksdagarna.

Enligt Gustaf II Adolfs instruktion af den 16 juli 1621 uppsatte rikets råd en allmän skråordning, hvilken under benämningen »General Embetes Skrå» utfärdades den 23 september samma år³⁾. Denna var egentligen afsedd för städerna i Uppland, men borde äfven tillämpas i de städer, hvilka nyligen anlagts eller framdeles anlades. Samtliga ämbeten i rikets städer skulle därjämte erhålla nya af åldermännen och borgmästare och råd uppgjorda samt af konungen sanktionerade skråordningar. För smederna i alla rikets städer utfärdades en särskild skråordning, »Smede Embetes Skrå», den 12 mars 1622⁴⁾.

Smederna ägde rätt att bilda särskildt ämbete, endast om minst fyra mästare inom yrket funnos i staden. I annat fall skulle de lyda under motsvarande ämbete i Stockholm⁵⁾. För öfrige handtvärkare var intet minimiantal bestämdt. I spetsen för hvarje ämbete stod en genom val tillsatt ålderman. Jämte honom sutto för att leda de gemensamma angelägenheterna två eller flere bisittare. Vid val af ålderman och bisittare skulle ämbetsbröderna sätta tvänne personer af de »skickligaste och dugligaste, som i

¹⁾ Lundell, a. a. s. 98.

²⁾ Stiernman, Comm. förordn. I. s. 599, 700.

³⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 781 ff. Jmfr Bidrag till Åbo stads historia, II, 155 ff.

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. I, 793 ff.

⁵⁾ Smede Embetes Skrå 2: 1.

deras hop är», på förslag till ålderman samt fyra eller sex på förslag till bisittare. Af de förre skulle konungens ståt-hållare samt borgmästare och råd utse en och af de senare »så många, som kunna behöfvas». Såväl åldermannen som bisittarne skulle därefter aflägga ed på rådhuset. En gång valde skulle de behålla sina tjänster under hela lifstiden, i fall de ej blefvo anklagade och dömda för grofva brott eller oakadt upprepade varningar läto sådana försumligheter i tjänsteutföringen komma sig till last, hvaraf hela ämbetet kunde blifva lidande. Uppvisade de laga skäl såsom ålderdom, sjukdom eller fattigdom kunde de dock på begäran blifva entledigade. Åldermannen skulle förvara ämbetets låda och förvalta dess kassa samt härför uppbära halfparten af årets inkomster, dock med vilkor att åt hvar och en af bisittarne betala 5 daler, »mer eller mindre eftersom de är starke till och förtjänsten kan vara». Räkenskaperna skulle årligen vid Valborgmässotiden granskas af bisittarne jämte några andra af och inom ämbetet utsedda personer. Ämbetets sammankomster höllos i det gemensamma gillehuset, där äfven åldermannen ägde bo, eller ock, om ämbetet ej hade råd till eget hus, hemma hos åldermannen. Gillehuset eller åldermannens hus skulle därför — om konungen det medgafve — vara fritt från all stadens tunga och besvär. Ingen fick arbeta i staden »ehvad försvar han hafver af någon, med mindre han hafver svurit sin borgareed eller undergått handtvärksskrået, det vare sig mästare, mästervsen, gesäll eller lärpojke». Från detta förbud undantogos dock de frimästare konungen möjligen ville tillsätta äfvensom adelns enskilde tjänare, hvilka njöto årslön, samt knektar, »bysseskyttar» och båtsmän, hvilka fingo arbeta för eget behof och för skråmästares räkning. Men alla öfrige, hvilka bröto mot nämnda stadgande, skulle »upptagas af ämbetet» och insättas i stadens fängelse samt sedan hafvas för rätta och ådömas stadgadt straff. »Och efter det nu är ämbetets högsta fördärf med dessa bönhasar, därför skall åldermannen hålla strängeligen hand häröfver och icke se genom fingret, ämbetet och staden till undergång». För att hjälpa åldermannen och bisittarne härvid borde årligen

utses ett antal personer, hvilka skulle »jaga och taga bönhasar». För att såsom lärgosse inskrifvas i ämbetet fordrades äkta börd samt en ålder af omkring fjorton år. Lärotiden skulle räcka tre eller fyra år. Om föräldrar eller målsmän så önskade, egde de att med vederbörande mästare öfverenskomma, att gossen endast sysselsattes med det, som hörde till handtvärket, och ej med andra sysslor, i hvilket fall mästaren likväl ej var skyldig att — såsom i annan händelse — bestå kost, kläder och husrum. Då lärlingen uttjänat sina år, skulle han vara gesäll hos sin gamla mästare ännu ett år och därefter, försedd med mästarens lärobref jämte åldermannens pass, vandra omkring i två års tid. För smedgesäller bestämdes vandringstiden till tre år. Ville någon blifva mästare, skulle han anmäla därom hos åldermannen. »Och så skola åldermannen och hans bisittare tillsäga honom tiden och låta honom veta hvad för en sed de hålla förr än, som han kan blifva mästare». Därefter skulle han enligt åldermannens föreskrift göra sitt mästerstycke. Sedan detta godkänts och han fullgjort öfriga föreskrifna villkor, »så blifver han giller och får vinna burskap på rådstugan och kan ej tjäna vidare, för det han är goder, antingen för mästarsven eller halfgesäll eller pojke». Slutligen utfärdades mästerbrevet »under ämbetets sigill». Enka fick efter mannens död »uppehålla ämbetet» med mästersvenner i tre år, i smedsämbetena »så länge hon sig ärligen förhåller». Ingen mästare skulle bruka mer än ett handtvärk, och alla voro förpliktade att arbeta för kronans räkning framför alla andra, om så behöfdes. För att yttermera stäffa adelns missbruk stadgades, att ingen skråmästare eller lärgosse fick antaga årstjänst hos adeln. Denna rättighet medgafs endast gesäller och mästarsvenner. De handtvärkare, hvilka icke voro adelns verkliga årstjänare, utan endast stodo i deras försvar, befaldes att inom en viss tid flytta in till städerna. I annat fall skulle de utskrifvas till krigstjänst. — Slutligen innehålla skråordningarna en mängd straffbestämmelser för brott mot ämbetet eller vid dess sammankomster.

Hvarken generalämbetsskrået eller smedeämbetsskrået innehålla några stadganden om slutna skrán. Där de funnos, bibehöllo de sig dock dels traditionellt dels i stöd af Karl IX:s privilegier, liksom äfven nya bildades. Dessutom kunde ämbetena på grund af sin rätt att ensamma pröfva de sökandes mästerstycken, där de så ville, utestänga all konkurrens.

I Finland hade skråväsendets grundsatser sannolikt börjat tillämpas redan samtidigt som i Sverige, men fullständigt organiserade skråämbeten bildades först på 1620-talet, då således det egentliga finska skråväsendets historia börjar.

Finlands äldsta skråämbete var skomakareämbetet i Åbo, hvars skråbref utfärdades af borgmästare och råd i Åbo den 2 oktober 1624¹⁾. I ämbetet skulle ej flere mästare få antagas, »än af nöden är och behof görs». Smederne i samma stad »tillsades fullkomligt ämbete och skrå» den 6 april 1625²⁾. Skråbref erhöilo de dock först den 20 februari 1633³⁾. Åbo skräddareämbetes privilegier äro utfärdade af borgmästare och råd den 22 september 1625⁴⁾. Också detta var ett slutet skrå. I staden skulle ej få finnas flere än tjugu mästare. Om någon af desse afled, skulle ämbetet i stället »utse den, hvilken därtill kan vara tjänligast, och alltid så laga, att deras ämbete fullt är». Åbo guldsmeds-ämbete nämnes första gången den 31 oktober 1632⁵⁾. Likaså snickareämbetet. Eget skrå fick detta senare af borgmästare och råd den 18 maj 1633. Till snickareämbetet skulle höra äfven glasmästare, konterfäjare och målare⁶⁾. 1637 bildade äfven murare, garfware, tunnbindare och linväfware särskilda ämbeten. Den 20 oktober 1636 inrättade samtliga handtvärkare i Åbo, äfven de som förut bildade egna ämbeten, ett »generalgille», hvars statuter sanktionerades af stadens

¹⁾ Bidrag till Åbo stads historia, II, s. 57 ff.

²⁾ Ibidem s. 112.

³⁾ Förvaras i Åbo stads historiska museum.

⁴⁾ Trykt i Bidrag till Åbo stads historia, II, 165 ff.

⁵⁾ Bidrag till Åbo stads historia, IV, 167.

⁶⁾ Bidrag till Åbo stads historia, VI, 48.

borgmästare och råd den 21 juni 1637 och ytterligare stadfästes af Per Brahe den 2 maj 1640. Detta generalgille hade den egendomliga dubbeluppgiften att utgöra första instans för de handtvärkare, hvilka icke voro sammanslutne till skrán, och andra instans för dem, som tillhörde särskilda ämbeten¹⁾.

Samtliga dessa skråordningar innehålla i hufvudsak samma bestämmelser som 1621 års generalämbetsskrå och 1622 års smedeämbetsskrå. I skräddareämbetet voro mästarne förbjudne att hålla flere än en lärgosse i sender, och en ung mästare fick icke taga någon i lära förr än ett år efter det han vunnit mästerskap. Ingen utlänning fick antagas till mästare, om han ej ingick äktenskap med inhemsk mästaress dotter eller enka. Smedernes skråordning förbjuder likaså mästarne att antaga flere än en lärgosse i sender, dock »när någon dräng är uti andra året, så skall mästaren hafva fritt till att taga en annan dräng igen till läro». Gesällernes vandringstid bestämdes här till fyra år. — På grund af »den oordning, som rådde i Åbo med alle handtvärksmän i deras arbete och gärning», tillsattes 1629 en uppsyningsman öfver stadens handtvärk, hvilken det ålåg att hvarje fjärdedels år i samråd med skråäldermännen och representanter för de yrken, hvilka icke ännu lydde under särskilda skrán, uppgöra pristaxor för handtvärksprodukterna²⁾.

Om handtvärksförhållandena i Viborg på denna tid är ingenting bekant. Den äldsta viborgska skråordning, som bevarats till våra dagar, är snickare- och dräjlareämbetets, utfärdad af kommerskollegium den 2 november 1668³⁾.

I det nya Helsingfors voro samtliga handtvärkare till en början förenade till ett enda »generalgille». Stadens äldsta ämbete var sannolikt timmermansämbetet. Det hade egen älderman redan 1655. Skräddareämbetet bildades den 6 maj 1660, och dess skråbref utfärdades af magistraten den

¹⁾ Lindholm, Bidrag till kännedom om Finlands ekonomiska tillstånd under tidsskiftet 1634—1654, s. 59 f, 63, bih. VI ff.

²⁾ Lindholm, a. a. s. 60 f.

³⁾ Benäget meddelad af Doktor Gabriel Lagus.

1 september 1662. På skräddarnes anhållan, framställd af generalgilletts ålderman, bestämde borgmästare och råd, att skräddarnes skrå skulle vara slutet och bestå af tio mästare. 1661 nedsattes mästarnes antal ytterligare till blott sju. För Helsingfors skomakareämbete utfärdade magistraten skråbref den 23 mars 1663. Äfven detta ämbete skulle vara slutet. Skråordningen fastställer mästarnes antal till sex, dock med förbehåll för magistraten att få förändra stadgandet, i fall omständigheterna det påkallade. Stadens linväfwareämbete bildades sannolikt den 13 maj 1682¹⁾.

Handtvärkarne i landets öfriga städer bildade troligen icke särskilda ämbeten under 1600-talet. Så var åtminstone fallet i Vasa. Den 21 juni 1690 erhöilo visserligen stadens smeder, kopparslagare, glasmästare och sadelmakare tillstånd att bilda ett gemensamt gille, men egentliga skråämbeten bildades först på 1700-talet²⁾.

I memorial af den 8 oktober 1633 till rikets råd föreslog Axel Oxenstierna bland annat att regeringen till näringslivets främjande borde tillstådja en fri handel och »att ämbetsskråna med deras stränga leges, i synnerhet de fåfänga omkostnaderna, till största delen måtte remitteras; ty städernas tillväxt berodde af folkets myckenhet och concurs och ej däraf att en man, två eller tre hafva näring allena och sätta köpet, som dem själfva lyster»³⁾. Den senare punkten af förslaget lämnades af regeringen utan alt afseende. Öfverhufvud gjordes under Kristinas tid inga rubbningar i de bestående handtvärksförhållandena. Med bibehållande af näringstvånget i städerna arbetade styrelsen fortfarande på deras tillväxt hufvudsakligast genom ytterligare inskränkningar i landsbygdens återstående frihet⁴⁾. Vid 1644 års riksdag anhöll allmogen underdånigst att få behålla sina »gångande ämbetsmän» på landsbygden. I resolution på allmogens besvär den 13 december 1644 gaf regeringen icke blott afslag på denna begäran, utan stadgade

¹⁾ Ehrström, a. a. s. 82 ff.

²⁾ Aspelin, a. a.

³⁾ Handlingar rörande Skandinaviens historia, XXVI, s. 269 ff.

⁴⁾ Se Lundell, a. a. s. 103 f.

till och med att alla landsbygdens handtvärkare — äfven de som bodde på längre afstånd än 4 mil från städerna — skulle söka burskap i städerna och där erlagga sina utskyl-der till kronan, innan deingo arbeta på landet¹⁾. En liknande anhållan af prästerskapet vid 1664 års riksdag af-färdades af regeringen med samma svar²⁾.

1647 ingick rikets borgerskap till regeringen med an-hållan om, att en ny allmän skråordning måtte utfärdas att gälla för samtliga ämbeten i städerna, »där med mycken oriktighet kunde afskaffad blifva». Regeringen »fann det hafva sina skäl» samt lofvade med det första låta öfverse och förbättra 1621 års generalämbetsskrå, som därefter skulle tillämpas öfver hela riket³⁾. »Åtskillige riksens viktige ärender och besvär» hindrade emellertid regeringen att un-der de närmast följande åren uppfylla sitt löfte⁴⁾. Efter upprepade påminnelser från borgarståndet hänsköts frågan slutligen af Karl X Gustaf till kommerskollegium⁵⁾.

Yrkandena på skråväsendets omorganisation framstäl-des efter Karl X Gustafs död med förnyad styrka, och bor-gerskapet understöddes nu — fastän i annan afsikt — af de öfriga stånden, främst adeln, som gång efter annan an-förde klagomål öfver de missbruk, hvartill skråämbetena i stöd af sina privilegier gjorde sig skyldiga. Dessa klagomål, hvilka voro fullt befogade, och å andra sidan borgerskapets fasthållande vid sina häfdvunna rättigheter gjorde regeringen vacklande och obeslutsam. Det första steget til handtvärks-näringens ordnande tog förmyndareregeringen 1662, då den på kommerskollegii förslag tillsatte en »Embets-Commissa-rius», hvilken enligt instruktion af den 19 juni samma år skulle under kommerskollegii öfverinseende handhafva upp-

¹⁾ Stiernman, Riksd. besl., II, s. 1076.

²⁾ Resol. på präst. besv. 1 sept. 1664 § XI (Stiernman, Riksd. besl., II, 1512).

³⁾ Resol. på städ. besv. 29 mars 1647 § 10 (Stiernman, Riksd. besl., II, 1099).

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 29 okt. 1650 § 9 (Stiernman, Riksd. besl., II, 1160).

⁵⁾ Resol. på städ. besv. 24 dec. 1652 § 5 och 2 juli 1655 § 7 (Stiernman, Riksd. besl., II, 1206, 1262).

sikten öfver alla handtvärk och manufakturer i riket. Han borde framför alt se till, att goda arbeten af alla slag förfärdigades öfver hela riket, »så att invånarne icke allenast måge hafva därutaf ett godt nöje, utan ock att det utomlands må vara i ett godt estime och därför begärligt, på det consumptionen må mer och mer tilltaga samt därigenom näringen för rikets innebyggare förkofras och tillväxa.» För att de missbruk, hvilka förorsakade dyrhet och tvång bland handtvärkarne, måtte kunna undanrödjas, borde han vidare öfverse skråordningarna i rikets förnämsta städer och där- efter till kommerskollegium ingifva förslag till nödiga ändringar i skråstatuterna. Med ledning häraf skulle sedan en ny allmän skråordning af kollegiet utarbetas¹⁾.

1664 hade man ändtligen hunnit så långt, att förmyndareregeringen kunde delgifva de församlade ständerna sitt förslag till ny allmän skråordning. Själf uttalade regeringen den förmodan, att denna skulle »lända alla handtvärk till befördring och uppkomst»²⁾, men stannade därefter åter i villrådighet. I memorial af den 12 dec. 1666 anbefaldes kommerskollegium att granska alla efter Gustaf den förstes tid utkomna ekonomiska författningar samt föreslå nödiga förändringar³⁾. Kollegiet tyckes emellertid i sitt häröfver afgifna betänkande endast hafva gjort regeringen uppmärksam på den oreda och de missbruk, som förorsakades af skråväsendet, och hvilka ovilkorligen borde stälfjas, men ej föreslagit några åtgärder för ändamålet. I bref af den 19 april 1667 anmodade regeringen därför kollegiet att afgifva en utförlig berättelse om skrånas beskaffenhet med anförande af såväl de skäl, hvilka kunde tala för deras bibehållande, som de, hvilka möjligen kunde nödvändiggöra de-

¹⁾ Memorial, hwarefter Kongl. May:t nådigst wil, at dess Tro Tienare och Embets-Commisarius, Ehrlig och Förståndig, Jean De la Vallée, vti sitt anförtrödde Kall och Embete wid manufacturerne här i Rijket, sig rätta och förhålla skal 19 juni 1662 (Stiernman, Comm. förordn. III, 77 ff.)

²⁾ Resol. på städ. besv. 1 sept. 1664 § 17 (Stiernman, Riksd. besl. II, 1528).

³⁾ Stiernman, Comm. förordn. III, 403 ff.

ras upphäfvande. Och om skråna äntligen skulle bibehållas, borde kollegiet utfinna lämpliga medel för hämmandet af de största missbruken¹⁾. Kollegiet tyckes hafva tillstyrkt skrånas bibehållande. Den 1 mars 1669 utfärdade regeringen äntligen ny »Allgemene Ordning och Skrå för Handtvärkarne i Sverige och Finlandh»²⁾.

Jämte det den nya skråordningen bestämde, att idkare af samma yrke fingo bilda ämbete endast om minst tre mästare funnos, förbjöd den uttryckligen alla slutna skrån. Enhvar, som redligen och väl lärt sitt handtvärk, borde antagas till mästare. Ingen sammankomst skulle få hållas utan borgmästares och råds lof och minne, och vid hvarje sammanträde måste en af magistratens ledamöter, den s. k. ämbetsrådmannen, vara närvarande, hvilken ägde att deltaga i målens afdömande samt hindra hvarje egenmäktigt och olagligt förfarande. I öfrigt afviker 1669 års förordning föga från 1621 års generalämbetsskrå.

Alla handtvärkare i riket anbefaldes att ställa sig den nya skråordningen till esterrättelse. De särskilda ämbetenas skråordningar borde ånyo öfverses och lämpas efter den allmänna. För att undvika skiljaktigheter mellan ämbetena i olika städer föreskrefs, att de stockholmska ämbetenas skråordningar först skulle bringas i öfverensstämmelse med den nya och dessa, sedan de erhållit kommerskollegii sanktion, meddelas ämbetena i öfriga städer. Detta förfarande blef emellertid aldrig iakttaget. De gamla skråna tillämpades alt framgent i de flesta ämbeten. Många anhöllo om och erhöilo äfven af Karl XI, sedan han själf öfvertagit regeringen, stadfästelse på sina gamla privilegier³⁾. Man finner till och med, att konungen någon gång förordnade, att ett skrå skulle vara slutet till ett visst antal mästare⁴⁾. — I Åbo följdes den nya skråordningen af skraddareämbetet, som dock »af särdeles orsaker» iakttog sin gamla skråordnings

¹⁾ Stiernman, Comm. förordn. III, 506.

²⁾ Stiernman, Comm. förordn. III, 733 ff.

³⁾ Stiernman, Comm. förordn. IV, 232, 492, 499.

⁴⁾ Stiernman, Comm. förordn. IV, 254.

föreskrifter om lärgossars in- och utskrifvande,¹⁾ äfvensom af smedsämbetet²⁾).

I fråga om landsbygdens ställning till städerna införde 1669 års skråordning icke någon förändring. På allmogens enträgna anhållan medgaf Karl XI omsider en lindring i de stränga förbuden mot idkande af handtvärk på landet. Hvarje socken erhöll rätt att hafva en skomakare och en skraddare »otribulerade», och i större församlingar kunde, efter landshöfdingens prötning af det verkliga behovet, äfven flere få antagas. Emot erläggande af s. k. gärningsören befriades desse socknehandtvärkare från skyldigheten att erlägga skatt till städerna³⁾).

Vid 1680 års riksdag ingick adeln till regeringen med anhållan om skrånas afskaffande. Konungen svarade, att han skulle låta öfverlägga något närmare angående denna sak och sedan däröfver vidare förklara sig⁴⁾. En sådan förklaring afgafs emellertid aldrig under Karl XI:s tid.

Det ekonomiska förfallet under Karl XII:s senare regeringsår tryckte naturligtvis sin prägel äfven på handtvärket. Det förmådde ej mer uppfylla förbrukningens billigaste anspråk. — Bittra klagomål anfördes öfver den dåliga beskaffenheten och i synnerhet öfver den orimliga dyrheten af handtvärkarnes tillverkningar⁵⁾. Regeringens försök att genom underlättande af utländske handtvärkares inflyttning till riket främja konkurrensen och sålunda nedtrycka prisen båtade föga. Svårare än någonsin blefvo klagomålen efter Karl XII:s död. Man erkände visserligen, att den ofantliga oredan i penningeväsendet varit en af orsakerna till den

¹⁾ Åbo skraddareämbetes protokoll 10 augusti 1669 och 21 november 1670.

²⁾ Åbo smedsämbetes protokoll 23 oktober 1688.

³⁾ Resol. på allmog. besv. 22 nov. 1680 § 14, 11 nov. 1686 § 17, 50; Resol. på städ. besv. 22 nov. 1686 § 13 (Stiernman, Riksd. besl. II, 1832, III, 2006, 2019, 2030).

⁴⁾ Resol. på adelns besv. 24 nov. 1680 § 53 (Stiernman, Riksd. besl. II, 1853).

⁵⁾ Se t. ex. Bref angående hämmande af handtvärkarnes egenvillighet med stegrande af deras arbete 14 jan. 1712 (Stiernman, Comm. förordn. VI, 87).

dyra tiden, men var likväl benägen att söka den viktigaste i själfva skråämbetenas organisation. De adliga ledamöterna af sekreta utskottet vid 1719 års riksdag föreslog såsom det lämpligaste medlet till afhjälpande af inissförhållandena, att skråväsendet skulle upphävas och en hvar tillerkännas rätt att arbeta och föda sig på hvad sätt som helst. Deras åsikt torde dock icke hafva delats af utskottets öfriga medlemmar. Emellertid anhöll utskottet hos regeringen, att ett förslag till större näringsfrihet skulle utarbetas. Redan året förut hade kommerskollegium till Karl XII ingifvit ett förslag till plakat om frimästare. Den förnämsta orsaken till den afstannade produktionen var enligt kollegiets åsikt att söka i de svårigheter och onödiga kostnader, som lades i vägen för nyttige och skicklige arbetares inträde i ämbetena. Konungen hann icke före sin död fatta något beslut i frågan, men förslaget återupptogs nu samt vann lifligt understöd hos adeln och i början äfven af prästeståndet. Borgareståndet däremot inlade sin bestämda protest. Orsaken till dyrheten var, enligt ståndets åsikt, att söka icke hos skråämbetena, utan hos allmogen, som omåttligt stegrat prisen på råämnen och lifsförnödenheter. Frimästarne skulle endast åstadkomma hat och afund mellan olika slags mästare. Ungdomen skulle utan skrå icke kunna hållas till lydnad och arbetsamhet. Alla gesäller skulle sträfvat efter frimästerskap, och i brist på gesäller blefve mästarne tvungne att arbeta ensamme. Skråväsendet var af stor nytta för riket och borde nödvändigt bibehållas. Medan stånden ännu öfverlade om förslaget och äfven prästeståndet inlade sin reservation emot detsamma, lyckades adeln förmå regeringen att publicera det som lag¹⁾. Den 26 maj 1719 utfärdade regeringen »Förordning om Frimästare och Handtvärckarnes fria tillträdande i Riket»²⁾. Densamma medgifver enhvar, som lärt sig något handtvärk och »här i landet tänker bosutten blifva», fullkomlig frihet

¹⁾ Lundell, a. a. s. 115 ff.; Arnberg, Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi, I, 3 f.

²⁾ Modée, Utdrag ur Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resoiutioner och Publicationer, I, 75 f.

och rättighet att utan förbindelse till skrå och ämbete idka sitt yrke under namn af frimästare, sedan han hos magistraten anmält, hvad slags handtvärk han ämnade drifva, samt därå vunnit burskap. Samma rättigheter, som skråordningen tillerkände skråmästarne, tillförsäkrades frimästarne, och deras lärgossar och gesäller skulle aktas lika giltige som ämbetenas. Frimästarne och deras utlärde gesäller egde rätt att ingå i ämbetena, och ämbetsmästarne åter kunde, om de så ville, blifva frimästare. Om magistraten gjorde svårigheter för utländske eller inhemske handtvärkare att vinna frimästerskap, egde de däröfver besvära sig i kommerskollegium¹⁾.

Detta stadgande upphäfde skråväsendets grundprincip, skråtvånget. Naturligt var, att borgerskapet under sådana förhållanden skulle uppbjuda alt för att få detsamma upphäfdt, så mycket mer som det tillkommit genom en öfverrumpling och mot ståndets bestämda protest. Redan följande år lyckades man också åvägabringa en väsendtlig förändring. Vid 1720 års riksdag öfversågo ständerna 1669 års skråordning, och en ny utfärdades till allmän efterlemnad den 27 juni 1720²⁾. Denna afviker i hufvudprinciperna föga från den gamla, men medgifver rättighet till frimästerskap endast åt inflyttade utlänningar. Alla utländske manufakturister och mästare, hvilka ville bosätta sig i riket, fritogos från skyldigheten att ingå i något skrå samt skulle erhålla mästarrätt och vissa frihetsår från all borgerlig tunga, så framt de inför magistraten kunde visa prof på sin skicklighet. Däremot voro de förpliktade att till lärlingar och gesäller alltid antaga några infödde, hvilka sedan skulle åtnjuta samma förmåner som de, hvilka blifvit utlärde af skråmästare. Samma rättigheter som skråordnin-

¹⁾ Arnberg (a. a. s. 4) antager, att förordningen medgaf endast utlänningar rätt till frimästerskap. Mot denna uppfattning strider förordningens stadgande: „Gör magistraten någon främmande eller *inhemsk* svårighet att få mästerskap, kan densamma sig däröfver i Commerce-Collegio besvära.“

²⁾ Modée, I, 199 ff.

gen sålunda tillerkände utlänningar, gåfvos 1723 äfven åt afskedade soldater¹⁾.

Borgareståndet fick dock icke länge njuta af sin seger. Vid 1723 års riksdag upprepades åter de gamla klagomålen mot skråna för deras dyrhet på alla tillvärkningar och betonades i synnerhet af bondeståndet. Kommerskollegium förklarade, att dyrheten endast förorsakades af, att skråna sammansatte sig för att stegra prisen på sina tillvärkningar, och att det enda botemedlet vore återinförandet af ett allmänt frimästerskap. Af samma åsikt var äfven ständernas kommersdeputation²⁾. Frågan öfverlämnades af riksdagen till regeringens afgörande, och denna utfärdade den 2 juni 1724 en »Ytterligare Förordning angående de så kallade Fri-Mästare»,³⁾ hvilken återupplifvade stadgandena i förordningen af den 26 maj 1719. Införde och främmande medgåfvos utan åtskilnad rätt till frimästerskap.

Samtidigt återupplifvades den gamla skilnaden mellan stads- och landtmannanäringar, hvilken under de långvariga krigen nästan utplånats. Alla handtvärkare, med undantag af dem, som hade årstjänst hos adeln, eller hvilka på grund af äldre författningar ägde rätt att bo på landet, ålades att senast inom ett år flytta till städerna⁴⁾.

På grund af klagomål öfver, att en mängd okunniga och oerfarna personer ansökt och vunnit frimästerskap, fann regeringen sig föranlåten att genom cirkulär af den 5 juli 1726 så till vida inskränka frimästerskapet, att för dess åtnjutande erfordrades 3 å 4 års tjänst och arbete som gesäll. Icke nöjde med denna inskränkning, anhöllo handtvärkarne, företrädde af Stockholms samtliga skråämbeten, genom ett till ständerna vid 1727 års riksdag ingifvet memorial, att frimästerskapet skullë fullkomligt afskaffas. Såsom skäl för sin begäran anförde de bland annat, att den öfverklagade

¹⁾ Resol. på städ. besv. 16 okt. 1723 § 29 (Stiernman, Riksd. besl. III, 2527).

²⁾ Lundell, a. a. s. 119; Arnberg, a. a. s. 14 f.

³⁾ Modée, I, 554.

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 16 okt. 1723 (Stiernman, Riksd. besl. III, 2519).

dyrheten endast stegrades genom frimästerskapet. Då flere mästare än förut skulle dela samma belopp arbete, måste hvar och en taga högre priser för sina tillverkningar för att kunna lefva. Petitionen remitterades till ständernas ekonomie- och kommersdeputation, hvilken, sedan kommerskollegii utlåtande blifvit inhämtadt, i ett vidlyftigt betänkande afstyrkte densamma. De svårigheter och omkostnader skråna lade i vägen för erhållande af mästerskap tillintetgjorde all täflan och därmed äfven det bästa medlet att erhålla en öfverflödig tillverkning till lågt pris. Erfarenheten från alla länder visade, att friheten ingalunda var till skada för handtvärket. Frukta, att en mängd okunnigt folk skulle skynda att blifva frimästare, var alldeles ogrundad, då ju allmänheten snart skulle upphöra att anlita den okunnige. Den fria konkurrensen skulle tvärtom alstra flit, omsorg och en alt större yrkesskicklighet. Frimästerskapet borde därför, enligt deputationens mening, bibehållas såsom det enda medlet att bota skrånas skadliga monopol¹⁾. I resolution på städernas besvär den 28 augusti 1727 förklarade regeringen, att förordningen af den 2 juni 1724 och reskriptet af den 5 juli 1726 fortfarande skulle lända alla till efterrättelse, samt att frimästerskapet följaktligen skulle bibehållas och skyddas för alt hinder och tvång från ämbetenas sida. Och då frimästarne ledo stort förfång genom att skrååldermännen efter behag utdelade gesäller till mästarne, förbjöds detta förfarande för framtiden. Gesällerne skulle äga frihet att antaga arbete hos hvilken mästare de ville²⁾. — Såsom exempel på, huru allmänt frimästerskapet denna tid var, må anföras att år 1729 alla handtvärkare i Vasa voro frimästare³⁾.

Vid 1731 års riksdag beslöto ständerna, att till de inhemska munufakturernas skydd en särskild tullatgift, den s. k. 5-procentsafgiften, skulle läggas på alla sådana utländska varor, som i riket kunde tillvärkas. Beslutet fattades

¹⁾ Arnberg, a. a. s. 31 f.

²⁾ Stiernman, Riksd. besl. III, 2671.

³⁾ Aspelin, a. a.

mot borgareståndets bestämda protest och trots dess hotelse att söka efter medel till jämviktens bibehållande. För att blidka ståndet sågo de öfriga stånden sig tvungna att bereda det någon ersättning, och en sådan fann man i frimästerskapets upphäfvande ¹⁾. Ständerna funno denna gång borgerskapets klagomål öfver frimästarne fullt motiverade. »Erfarenheten hade visat, att handtvärkeriernas uppkomst, som varit ändamålet af 1724 års förordning om frimästare, dymedelst ej stått att erhållas», och ständerna föroslogo därför, att frimästerskapet skulle afskaffas. På grund häraf utfärdade regeringen den 20 juli 1731 en förordning, som stadgade, att ingen frimästare vidare fick antagas inom de yrken, som stodo under skrå och ämbetsregler, och att ämbetena borde oförkränkt tillgodonjuta sina privilegier och rättigheter. Dock skulle de frimästare, som redan blifvit antagne, få bibehålla sina rättigheter, så framt de ej själfve hållre ville ingå i ämbetena ²⁾. Förordningen gälde emellertid endast inhemske mästare. Skråordningens stadgande om utlänningars rätt till frimästerskap blef ej genom densamma upphäfdt ³⁾.

En ny seger firade skråmonopolet redan vid följande riksdag, då regeringen på borgerskapets underdåniga anhållan upphäfdde skråordningens förbud mot slutna skrán. Resolutionen på städernas besvär den 12 december 1734 förklarar, att, till undvikande af fattigdom och bönhaseri, flere handtvärksmästare icke fingo antagas i städerna, än magistraten och vederbörande ämbeten pröfvade nyttige och nödige ⁴⁾. Den sista återstoden af näringsfriheten offrades 1739, då äfven rättigheten för inflyttade utlänningar att idka handtvärk såsom frimästare upphäfdes ⁵⁾.

Handtvärkarnes rätt att sluta sina skrán och sålunda inskränka konkurrensen liksom äfven förbudet mot frimästerskap förlorade emellertid till stor del sin betydelse genom

¹⁾ Arnberg, a. a. s. 39 f.

²⁾ Modée, II, 904.

³⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 121.

⁴⁾ Modée, II, 1194.

⁵⁾ Jmfr Resol. på städ. besv. 12 april 1739 § 33 (Modée, II, 1459).

de nya manufakturprivilegierna och hallordningen af år 1739. Redan under drottning Kristinas tid hade det blifvit vanligt att förunna enskilda personer eller bolag monopol på vissa industrigrenar. På grund af upprepade klagomål, i synnerhet från borgerskapets sida, förändrades dessa uteslutande monopol genom förordningen af den 18 september 1668 till allmänna handtvärkshus- eller manufakturprivilegier för vissa orter. Då under 18:de århundradets förra hälft på grund af ständernas uppmuntran och understöd fabriker (»manufakturer») för allehanda ändamål uppstodo, ansåg man det nödvändigt att gifva dem en särskild organisation, hvilken skilde dem från skråna, med hvilka de hade mycket gemensamt. I detta syfte utfärdades 1722 en »hallordning». Den 25 maj 1739 utfärdades en ny utvidgad hallordning,¹⁾ och den 29 maj samma år utgäfvos nya manufakturprivilegier²⁾. 1739 års hallordning stadgade, att alla de manufakturister, »som icke egentligen under skråordningen böra begripas», samt deras arbetare skulle lyda under hallrätt, hvarjämte de nya manufakturprivilegierna tillerkände enhvar, »som sitt värk och handslöjd lärt eller lära vill och arbeta kan, frihet att uppsätta sin fabrik eller värkstad, tillvärka varor eller dem föryttra». För att förebygga stridigheter med skråna förordnade regeringen visserligen, hvilka slag af industri skulle lyda under hallrätt, men detta så obestämdt, att ett temligen vidsträkt rum lämnades åt hallrätten att inkräkta på skrånas privilegier. Under hallrätt skulle nämligen höra »kläde-, siden- och linnearbetare, silkesredare, ylletygs- och camlots- jämte parcums-, tröje-, mösse- och strumpeväfware, schlapmakare, silkes-, ylle- och linne-färgare, katts-, linne-, flanells- och cassianstryckare, prässare, tapetmakare, öfverskärare, fris- och filtmakare, valkare, rask- och sajetväfware, ullkammare, spinnare samt dessa handteringars arbetare, *tillika med andra fabriker och konstnärer, af hvad namn de vara må, som sig därunder begifva*». Ingen af dessa manufakturister, handtvärkare och arbetare skulle

¹⁾ Modée, II, 1496 ff.

²⁾ Modée, II, 1539 ff.

kunna tvingas att lyda under något skråämbete, »utan åligger en sådan utom slutet skrå att fortsätta dess handtering och vid hallrätten njuta försvar mot alt intrång». Slutligen stadgade förordningen, att de gesäller, hvilka blifvit utlärde vid manufakturerna, skulle äga rätt att arbeta under skråna, liksom å andra sidan skrågesäller ej kunde förvägras rätt att idka sitt yrke vid manufakturerna. — Hallrätten var sammansatt af en ordförande, hvilken borde vara medlem af magistraten i den stad, där hallrätten hade sitt säte, och ett antal bisittare valde ur handels- och fabriksidkarnes klass. Dess uppgift var att hålla tillsyn öfver manufakturer och fabriker samt handlägga ordnings- och hushållningsmål, som rörde dessa och deras rörelse och att afdöma skuldfördringsmål mellan mästare och arbetare samt mindre brottmål, hvilka särskildt uppräknades i hallordningen. Förfarandet var summariskt. — Ny hallordning utfärdades den 2 april 1770.

Då 1739 års hallordning på grund af de sväfvande ordalagen kunde tolkas så vidsträkt, att hvarje, äfven den minsta, förbättring, hvarje ny arbetsmetod i ett skråhandtvärk var tillräcklig för att låta det öfvergå till hallrätten, gjorde de nya privilegierna i själfva verket skråämbetena stort förfång. Klagomål uteblefvo ej håller. Vål hade regeringen 1741 på ständernas tillstyrkan uttryckligen förklarat, att skråhandtvärkare och gesäller hvarken fingo dragas under hallrätten eller af den antagas till mästare, men detta förbud efterleddes icke¹⁾. Handtvärkarne protesterade alt framgent mot hallrätternas tilltag att gifva skydd ej blott åt enskilda handtvärk, utan äfven åt hela ämbeten, hvilka ville undandraga sig såväl skråordningen som allmänna utskylder, och begärde att denna egenmäktighet måtte näpsas. Dessa klagomål ledde dock ej till någon åtgärd från regeringens sida. Manufakturerna borde, »i anseende till den nytta däraf flyter», icke förmenas den rätt och frihet de förvärfvat²⁾.

¹⁾ Modée, VII, 5335.

²⁾ Jmfr Resol. på städ. besv. 7 juli 1752 § 16 (Modée, V, 3266 f.)

Till 1756 års riksdag ingaf regeringen en proposition om utvidgad näringsfrihet, hvilken i främsta rummet gick ut på upphäfvande af skråväsendet, men ständerna upptogo ej densamma till pröfning¹⁾. Förslaget återupptogs vid följande riksdag men vann ej håller då gehör hos ständerna. För att emellertid stäffa den orimliga prisstegring, hvartill ämbetena åter gjort sig skyldiga och öfver hvilken bittra klagomål fortfarande anfördes, föreslogo ständerna en ändring af skråordningens stadgande om bland ämbetsledamöterna utsedda värderingsmän, hvilka ägde att sätta skäligt pris på varorna och afdöma tvister därom. Såsom själfve i saken intresserade kunde dessa värderingsmän ej anses oväldige, och ständerna föreslogo därför, att de skulle utses bland opartiska, utom skråna stående personer. I enlighet med ständernas förslag förordnade regeringen, att till värderingsmän framdeles skulle utses en magistratsperson, som ej var ämbetsrådman, en handlande, en mäklare och en handtvärkare af det ämbete, hvarunder arbetet hörde. Dessa personer skulle vara skyldiga att på tillsägelse af »handtvärksfiskalen», hvilken det ålåg att utföra åtal med anledning af klagomål öfver oskäligheten på handtvärksvaror, sammanträda inför ämbetsrätten eller hallrätten för att förrätta värdering af tvist underkastad vara, hvarefter saken skulle summario processu afdömas. Detta förfarande skulle tillämpas i Stockholm. I öfriga städer ägde stadsfiskalen utföra dylika mål, och om han icke åtnöjdes med underrättens utslag, genom handtvärksfiskalen i Stockholm bringa saken till öfverrätt²⁾. — I Åbo tillsattes 1778 på förslag af borgmästare och råd en särskild »ämbetsfiskal» med helt annat åliggande. Han skulle »tillhandagå mästarne uti god ordnings hållande med deras folk, såsom ock hvad fuskeri och intrång i deras näring angår»³⁾.

¹⁾ Arnberg, a. a. s. 166.

²⁾ Justitie-Cancellerens Bref til Stads-Fiscalerne 30 april 1762 (Modée, VII, 5127 f.) Jmfr Slotts-Cancelliets Kundgörelse 31 dec. 1755 och Slotts-Cancelliets förnyade Kundgörelse 15 aug. 1770 (Modée, VI, 3695 f., IX, 443 f.)

³⁾ Åbo skomakareämbetes protokoll 22 aug. 1778; Åbo sadelma-

I anledning af ständernas förfrågan, om någon förbättring eller förändring i skråordningen och manufakturprivilegierna voro af behofvet påkallade, afgaf kommerskollegium 1766 ett längre betänkande, hvori kollegiet sina gamla traditioner troget yrkade på afskaffande af slutna skrän. Äfven ständerna funno anledningen till näringarnas förlägenhet i de författningar, hvilka hindrade skicklige och idoge arbetare att anlägga egna värkstäder, men man ville dock ej föreslå någon förändring i gällande skråförfattning, ty »lika angelägen, som frånvaron af tvång, var äfven den noggrannaste tillsyn, att hvarje idkare egde tillräcklig kunskap, insikt och färdighet i den slöjd han ville drifva»¹⁾.

De med allt större styrka framträdande yrkandena på utvidgad näringsfrihet vunno dock slutligen gehör. Gustaf III bekräftade visserligen i 1772 års regeringsform städernas välfångna privilegier och rättigheter, men med det förbehåll, »att de efter tidernas omständigheter och det allmännas nytta och gagn lämpas». Meningen härmed visade sig snart. Kongl. reskriptet af den 1 februari 1773 upphäfde alla resolutioner och författningar, hvilka under den föregående tiden hindrat handtvärksnäringens förkofran samt lagt hinder i vägen för vinnande af mästerskap. För framtiden borde 1720 års skråordnings stadganden om gesällers rätt till mästerskap oförändrade tjäna till efterlefnad och i följd däraf ingen gesäll, som tjänat den föreskrifna tiden samt aflagt stadgadt mästerprof, få under någon förevändning förvägras mästerskap och burskap. Därjämte ålades städernas magistrater att efter vederbörandes hörande bestämma, hvad mästerstycke de sökande borde fullgöra, äfvensom de afgifter de borde erlägga, för att gesällerna ej skulle kunna besväras med svårare prof, än till utrönande af deras skicklighet oundgängligen behöfves, eller med otillbörliga afgifter. Slutligen tillförsäkrades gifte gesäller, som sökte mästerskap, ett eller tvänne års minskning i den vanliga gesälltiden²⁾.

kareämbetes protokoll 25 juli 1778; Åbo smedsämbetes protokoll 23 sept. 1778, Åbo bagareämbetes protokoll 2 nov. 1778.

¹⁾ Arnberg, a. a. s 234 ff.

²⁾ Commerce-Collegii bref 16 febr. 1773 (Modée, X, 116 f.)

Konungen gick emellertid ännu längre. Flere nya städer tillförsäkrades fullkomlig näringsfrihet. Fundationsbrefven för Malmköping, Östersund ¹⁾, Marstrand ²⁾, Tammerfors (1779) ³⁾, Kaskö (1785) ⁴⁾ och Kuopio (1782) berättiga invånarne i dessa städer »att idka hvad näring de helst behaga, utan att behöfva söka burskap, eller vid deras handel och handtvärk underkastas några formaliteter, reglementer eller skråförfattningar, af hvad art och beskaffenhet de vara må» ⁵⁾.

Borgerskapets klagan vid riksdagarna 1778 och 1786, att de nya näringsgrundsatserna förorsakade dess vanmakt, föranledde ej någon åtgärd från regeringens sida ⁶⁾, men vid 1789 års riksdag förmåddes Gustaf III af politiska bevekelsegrunder att gifva efter för ståndets fordringar. För att erhålla borgareståndets bifall till förenings- och säkerhetsakten biföll konungen dess anhållan, att han ytterligare måtte stadfästa städernas rättigheter samt befrämja borgerskapets handel och näringar ⁷⁾. Den 1 april 1789 ⁸⁾ undertecknade Gustaf III en försäkran till rikets borgerskap, hvari han för evärdliga tider bekräftade städernas innehafvande privilegier, fri- och rättigheter. Denna stadgar bland annat, att ingen må drifva borgerlig handel och rörelse, som ej därå vunnit burskap — ridderskapet och adeln samt ståndsper-

¹⁾ Lundell, a. a. s. 124.

²⁾ Modée, X, 483 ff.

³⁾ Modée, XI, 908 ff.

⁴⁾ Modée, XIII, 218 f.

⁵⁾ 1786 anhöllo handtvärkarne i Marstrand på grund af den svårighet de hade att erhålla arbetare att få inrätta ordentliga skråämbeten. Konungen gaf afslag på denna begäran och förordnade „till förekommande af den öfverklagade olägenheten, och i stället för det till den ändan föreslagna mindre lämpliga medlet af ämbetens och mästerskaps inrättande“, att in- och utskrifning af lärgossar skulle ske inför magistraten, som äfven egde att bedöma gesällproffen, hvarjämte andra städers skråmästare förbjödos att göra någon skilnad mellan gesäller från Marstrand och skrågesäller. (Commerce-Collegii Kungörelse 9 nov. 1786, Modée, XIII, 463 f.)

⁶⁾ Lundell, a. a. s. 125.

⁷⁾ Lundell, a. a. s. 126.

⁸⁾ Försäkran är antidaterad den 23 februari.

soner likväl all tillständig rätt förbehållen — och att, om flere handlande eller handtvärkare skulle anmäla sig till vinnande af burskap och mästerskap, än ortens belägenhet, folkmängd, näringsutvägar och kringliggande landsort förmodades kunna tillåta, så skulle behörigt och skäligt afseende fästas vid societetens eller ämbetets, stadens älstes och magistratens härom afgifna utlåtande. Därjämte ville konungen genom en särskild resolution söka förekomma den skada och det förfång fuskare, försvarskarlar och andra obehöriga personer tillskyndade handtvärkerierna äfvensom närmare förordna om värfvade soldaters rätt att idka handtvärk. En sådan resolution utfärdades också den 24 april samma år. Den innehöll förbud för universiteten och andra publika värk att antaga och försvara särskilde handtvärkare. Särskilda författningars bestämmelser om adelns försvarskarlar, landsbygdens gärningsmän m. m. d. borde obrottsligt efterlefas. Hallrätterna förbjödos på det strängaste att draga under sig handtvärksgesäller. Endast de soldater, hvilka stodo i verklig tjänst, permitterade eller opermitterade, samt sådana, som erhållit afsked för sjuklighet, hög ålder eller efter minst femton års oförvitlig tjänst, ägde rätt att idka handtvärk. Dockingo de ej tillsammans hålla värkstäder, utan borde arbeta på skråmästarnes värkstäder eller för deras räkning ¹⁾).

Dessa förbud mot obehörigas intrång i handtvärkerierna återtogos dock snart. I skrifvelse af den 14 juni 1790 förklarade Gustaf III, att stadgandet i 1789 års resolution om värfvade soldaters arbetsfrihet borde gälla äfven för gevärsfaktoriarbetare, salpetersjudare, krutarbetare, tyghus-, archlie- och rustkamarbetjante »jämte flere vid Kongl. Maj:ts och Kronans värk och stater», hvilka alltid egt frihet »att medelst handtvärks och slöjders utöfvande sig och de sina försörja» ²⁾). Året därpå återgingo äfven universiteten rättigheten att antaga och nytja nödige handtvärkare ³⁾).

¹⁾ Modée, XIV, 401 f.

²⁾ Modée, XIV, 544 f.

³⁾ Lundell, a. a. s. 128.

Allmogens rätt att till gärningsmän antaga skomakare skräddare och smeder erhöll privilegii hälgd genom Gustaf III:s »Försäkran och stadfästelse å svenska och finska allmogens fri- och rättigheter» af den 23 februari 1789. Den medgifver skräddare, skomakare och smeder rätt att såsom socknehandtvärkare själfständigt idka sina yrken på landet. Öfrige handtvärkare däremot voro såsom förut bundne vid städerna. Genom kongl. brefvet af den 23 juni 1802 erhöillo socknarna sedermera tillstånd att antaga äfven murare och glasmästare samt, om det var nödvändigt, efter konungens särskilda pröfning, äfven handtvärkare af andra skrän. Rätt att i samma ordning och med samma rättigheter som de i detta bref nämnda gärningsmännen bosätta sig på landet och där antagas till gärningsmän beviljades genom kejsrerliga kungörelsen af den 17 april 1817 äfven svarfvare. På hemställan af Finska Hushållningssällskapet gafs sedan genom kejsrerliga kungörelsen af den 3 april 1824 enahanda tillåtelse åt garfware, snickare, sadelmakare, hattmakare, krukmakare, hjulmakare, sämskmakare, urmakare och målare.

Den frihet från alt skråtvång Gustaf III genom fundationsbrefvet af den 1 oktober 1779 förlänat Tammerfors bekräftades af kejsar Alexander I år 1821, då staden därjämte erhöill fristadsprivilegier¹⁾. Fullständig näringsfrihet beviljades likaså samtliga efter 1809 grundlagda städer: Jyväskylä (1837), St Michel (1838), Heinola (1839), Joensuu (1848) och Mariehamn (1861) samt Idensalmi och Salo köpingar.

Med nyssnämnda undantag kvarstod Finlands handtvärkslagstiftning under de femtio första åren efter föreningen med Ryssland på de gamla i 1720 års skråordning uppställda grunderna. Skråordningens bestämmelser voro emellertid fullkomligt föråldrade och hämmade i hög grad industrins vidare utveckling och fortkomst. För att afhjälpa de svåraste missförhållandena utfärdade regeringen den 12 dec. 1859 en »förordning angående handtvärkerierna och manufakturerna i Finland». Denna förordning, som tillkom

¹⁾ Kejs. Kung. 1 aug. 1821; H. K. M. nådiga reglemente för Fristadsinrättningen i Tammerfors 16 juni 1824.

på administrativ väg utan ständernas hörande, afsåg enligt ingressen endast att »förklara skråordningen och andra om handtvärkerierna och manufakturerna i Finland utkomna författningar», men upphäfde i själfva verket åtskilliga äldre stadganden, bland dem flere af privilegiinatur. Såsom skråhandtvärkare och förbundne att efterleva skråordningens bestämmelser skulle anses endast bokbindare, garfware, gelbgjutare eller gördelmakare, hattmakare, kopparslagare, kruk- makare, körsnärer, målare, sadelmakare, skomakare, skräddare, smeder, snickare, svarfware och vagnmakare. För alla öfrige handtvärkare äfvensom manufakturister, fabriksidkare och konstnärer skulle hallordningen af den 2 april 1770 tjäna till efterrättelse. Från lärotvång och förvärfvande af mästerskap frikallades alla de, hvilka betjänade allmänheten med hvarjehanda i hushåll förekommande sysslor. Hvarje i stad eller på landet bosatt mantalsskrifven person berättigades att till egen försörjning ensam eller med biträde af maka och barn under vissa vilkor idka handtvärk eller annat yrke af hvad slag som helst, med undantag af guld- och silfverarbetare- samt tenngjutarehandteringarna. Slutligen medgafs handtvärkare af alla slag rätt att nedsätta sig på landet, dock ej närmare än på två mils afstånd från stad. Nya städer och köpingar, hvilka i landet anlades, skulle erhålla fullständig näringsfrihet.

Genom en kejsrerlig kungörelse af samma dag förordnades, att hallrätterna i landet skulle indragas med utgången af år 1860, samt att de göromål och ärenden, hvilka likmätigt 1770 års hallordning och andra författningar tillhört nämnda rätter, därefter skulle handhafvas af städernas magistrater.

Förordningen af den 12 dec. 1859 trädde i värkställighet den 1 januari 1861 och ägde gällande kraft till den 1 maj 1868, då all tillämpning af stadgandena i 1720 års skråordning, 1739 års manufaktur- och handtvärkeriprivilegier, 1770 års hallordning med flere om näringarna utkomna författningar enligt Kejs. Förordningen af den 24 februari 1868 upphörde.

III.

Rättighet att i Finlands äldre städer själfständigt med biträde af lärningar och gesäller idka skråhandtvärk tillkom enligt 1860-talets gällande rätt den, som efter erhållet mästerskap vunnit burskap å sitt yrke samt blifvit medlem af ett skråämbete ¹⁾.

För vinnande af mästerskap fordrades vissa läro- och gesällår samt mästerstycke.

Den, som ville inträda i lära hos en mästare, skulle vara minst fjorton år gammal ²⁾. Innan han af mästare antogs, var han skyldig att tjäna två månader på prof. Visade han sig under denna tid till handtvärket oduglig, var mästare berättigad att vräka honom, så framt han vid utgången af proftiden därom anmälde hos ämbetet. Behöll mästaren honom åter längre tid än två månader utan dylik anmälan, var han skyldig att antaga honom i lära ³⁾. Hvarje mästare var skyldig att i sitt handtvärk använda så många lärgossar han utan skada för eget arbete hann undervisa, men skulle vid deras antagande gifva företräde åt infödde. Vägrade mästare utan skäl att antaga en gosse i lära, borde magistraten allvarligen straffa honom. Magistraten ägde äfven hafva tillsyn öfver, att hvarje mästare hade i lära så många gossar, som han behöfde och var skyldig att antaga ⁴⁾. Ämbetena fingo under inga villkor bestämma det antal lärningar mästarne fingo hålla ⁵⁾. Detta förbud efterlefdes dock icke. I Helsingfors garfwareämbete fick ingen mästare lära flere än tvänne gossar i sender ⁶⁾, och samma regel gälde för skomakareämbetet och skräddareämbetet i Åbo ⁷⁾. Klensmederne i samma stad voro förbjudne att an-

¹⁾ Skråordningen Art. X § 19; K. Försäkran 23 febr. 1789 § 1; Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 §§ 1, 2.

²⁾ Skråordn. Art. IV § 3.

³⁾ Skråordn. Art. IV § 2.

⁴⁾ Skråordn. Art. IX § 1.

⁵⁾ Resol. på städ. besv. 17 aug. 1762 § 4.

⁶⁾ Helsingfors garfwareämbetes „punkter“ 4 dec. 1786 § 17.

⁷⁾ Åbo skomakareämbetes prot. 16 maj 1750 och 9 aug. 1780; Åbo skräddareämbetes prot. 6 april 1781.

taga flere än tre¹⁾. Lärokontraktet skulle inför det församlade ämbetet inskrifvas i ämbetets inskrifningsbok. Om särskildt ämbete af det handtvärk mästaren utöfvade ej fans i samma stad, behöfde parterna dock ej personligen inställa sig inför det ämbete i annan stad, hvarmed mästaren var förenad. Inskrifningen kunde i detta fall ske genom bref. För inskrifningen erlades till ämbetslådan en af ämbetet fastställd »inskrifningsavgift». Genom inskrifningen lämnades lärlingen en borgen för det ingångna aftalets hälgd Mästaren å sin sida kunde, om han så önskade, affordra lärlingen löftesmän för kontraktets uppfyllande²⁾. Lärotiden skulle i regel räcka minst tre och högst fem år. Om öfverenskommelse om kortare lärotid än den i skråordningen påbjudna vid kontraktets ingående träffats mellan mästare och lärling, eller om lärling förut varit i lära eller visade ovanlig fallenhet för handtvärket, kunde lärotiden efter åldermannens och bisittarnes pröfning förkortas³⁾. I Helsingfors garfwareämbete samt hattmakare-, bokbindare-, hjul- och vagnmakareämbetena i Åbo var den kortaste lärotiden bestämd till fyra år, i sadelmakare- och skomakareämbetena i Åbo till fem år⁴⁾.

Lärling, som af sina anhöriga försågs med kost, kläder och husrum, var endast skyldig att arbeta vissa timmar af dagen i mästarens verkstad och fick icke användas till andra sysslor än dem som hörde till handtvärket⁵⁾. Erhöll han däremot underhåll af mästaren, ålåg det honom att »löpa mästarens ärenden». Dock borde han hufvudsakligen selsättas vid handtvärket⁶⁾.

¹⁾ Åbo klensmedsämbetes prot. 20 mars 1799.

²⁾ Skråordn. Art. IV § 1.

³⁾ Skråordn. Art. IV § 3.

⁴⁾ Helsingfors garfwareämbetes »punkter» 4 dec. 1786 § 16; Åbo hattmak. ämb. Reglor 15 april 1780 § 3; Åbo bokbind. ämb. Reglor 4 mars 1776 § 3; Åbo hjul- och vagnmak. ämb. Reglor 16 nov. 1778 § 3; Åbo sadelmakareämb. protokoll 23 nov. 1775; Åbo skomakareämb. protokoll 16 maj 1750.

⁵⁾ Skråordn. Art. IV § 5.

⁶⁾ Skråordn. Art. IX § 3.

Det inskrifna lärokontraktet fick icke före lärotidens utgång utan skälig orsak ensidigt brytas. Öfvergaf lärling utan tillstånd sin tjänst hos den mästare, i hvars lära han blifvit inskrifven, fick han ej antagas af annan mästare ¹⁾. Ansåg mästare sig äga skälig orsak att vräka sin lärling skulle han öfverlämna frågan till ämbetsrättens pröfning. Dref han lärling ur tjänsten utan orsak eller utan ämbetets lof och minne, var han förfallen till sex dalers böter och var ändå pliktig att utlära honom ²⁾. Om lärling önskade antaga tjänst hos annan mästare och mästaren gaf sitt samtycke, eller om mästarne sinsemellan träffade öfverenskomelse om flyttning af sina lärgossar, skulle såväl mästare som lärningar inställa sig för ämbetsrätten, hvilken efter pröfning egde gifva tillstånd till eller förbjuda flyttningen ³⁾. I Viborgs skomakare- och smedsämbeten fick mästare icke utfärda skiljobref åt lärling, innan denne blifvit antagen till gesäll, såframt han icke var oförmögen till handtvärket eller eljes vanartig ⁴⁾. Dog mästare före lärotidens utgång, var lärling skyldig att uttjäna sina år hos hans enka för den händelse, att hon fortsatte mannens rörelse. I motsatt fall var han berättigad att öfvergå till annan mästare. Dock fordrades därtill enkans samt ämbetsrättens samtycke ⁵⁾.

Innan lärling efter lärotidens slut fick utskrifvas till gesäll, skulle han förete behörigt af lärare vid allmän eller enskild läroanstalt eller af annan trovärdig person utfärdadt betyg öfver, att han egde erforderlig religionskunskap samt kunde skrifva läslig handstil och räkna quatuor species ⁶⁾. Gesällstycke var ej föreskrifvet i skråordningen, men fordrades i de flesta yrken ⁷⁾. Det skulle efter ämbetsrättens

¹⁾ Skråordn. Art. VIII § 12.

²⁾ Skråordn. Art. IX § 4.

³⁾ Åbo skomak. ämb. prot. 2 dec. 1789.

⁴⁾ Viborgs skomak. ämb. prot. 12 mars 1860; Viborgs smedsämb. prot. 30 aug. 1859.

⁵⁾ Skråordn. Art. IV § 4.

⁶⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1858 §§ 13, 17.

⁷⁾ Hfors skomak. ämb. prot. 4 juli 1757 och 18 juni 1774; Hfors smedämb. prot. 14 dec. 1798; Åbo smedämb. prot. 16 april 1730; Vasa smedämb. prot. 10 nov. 1806; Åbo hattmak. ämb. regl. 15 april 1780

föreskrift förfärdigas i åldermannens värkstad ¹⁾ och under hans tillsyn samt sedan granskas af ämbetet. Sedan gesällstycket godkänts och lärlingen företett ofvannämnda kunskapsbetyg, utskrefs han till gesäll. Utskrifningen skulle likasom inskrifningen ske inför ämbetet vid ordinarie kvartals-sammankomst, och för densamma betalades stadgad utskriftningsafgift, vanligen 2 mk 40 pni till ämbetets låda och, om lärlingen var bemedlad, därjämte en mindre summa till gesäll-lådan. Gesäll var ej skyldig att utlösa gesällbref, men gjorde han det, skulle han därför erlägga lösen med 1 mk 60 pni, hvilken tillföll ämbetets notarie. Äfven gesällbrefvet skulle till säkerhet för gesällen införas i ämbetets protokoll. Jämte gesällbrefvet skulle hvarje lärling, som utskrefs till gesäll, mot en särskild afgift af 1 mk 60 pni erhålla en behörigen bestyrkt gesällbok, hvilken upptog hans namn, ålder, födelseort och yrke jämte tiden, då han blifvit till gesäll antagen ²⁾. Egde lärlingen icke medel till erläggande af nämnda afgifter, ålåg det hans mästare att försträcka honom den erforderliga summan. Denna skuld måste lärlingen sedan aftjäna med arbete, innan han fick antaga tjänst såsom gesäll ³⁾.

Enligt skråordningen ⁴⁾ egde utskrifven lärling — likasom äfven äldre gesäll för den händelse, att han stannade kvar i samma stad — rättighet att söka och antaga arbete hos hvilken mästare som helst. Detta var också regel inom en del ämbeten. I andra åter var det föreskrifvet, att han skulle tjäna det första gesällåret hos sin läromästare, om denne så önskade, och att han i annat fall skulle anmäla sig hos åldermannen eller föreståndaren för gesällhärbarget, som anvisade honom arbete efter »tur» eller

§ 9; Åbo hjul- o. vagnmak. ämb. regl. 16 nov. 1778 § 9; Åbo bokbind. ämb. regl. 4 mars 1776 § 7.

¹⁾ I Åbo bokbind. ämb. förfärdigades gesällstycket i läromästarens värkstad under tillsyn af någon främmande mästare (Åbo bokbind. ämb. regl. § 7).

²⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 10.

³⁾ Skråordn. Art. IV § 6; Kongl. Reskr. 16 mars 1784 kungj. gnm Comm. Collegii Kungörelse 21 juli 1784; Kejs. Taxa 27 april 1842.

⁴⁾ Art. V § 1.

»omskådning»¹⁾. Vid »turen» egde det förfarande rum, att mästarne fingo gesäller sig tillskickade i den ordning de hos åldermannen eller på gesällhärbarget anhållit om gesäll. Öfver turen skulle åldermannen eller åldgesällen föra journal upptagande den tid mästarne anhållit om och den dag de erhållit gesäll. Denna journal skulle vid kvartalssammankomsten i samtliga mästareshäraden af åldermannen uppläsas²⁾. Omskådningen åter förrättades af en mästare eller gesäll sålunda, att först den äldste mästaren och sedan de öfrige efter ålder tillfrågades, om gesällen hos dem kunde få arbete. 1720 års skråordning³⁾ påbjöd omskådning endast för de gesäller, hvilka på egen bekostnad kommo vandrande från annan ort, men detta stadgande upphäfdes, såsom nämnt, genom resolutionen på städernas besvär den 28 aug. 1727, hvilken lämnade gesällerna frihet att antaga arbete hos hvilken mästare de ville. Denna resolution tyckes emellertid redan tidigt hafva fallit i glömska. Nästan samtliga ämbetens särskilda ordningsregler, bland dem flere utfärdade af kommerskollegium, påbjuda uttryckligen, att alla gesäller, såväl de, som efter erhållet afsked från sin förste husbonde sökte arbete på samma ort, som de, hvilka kommo vandrande, skulle omskådas⁴⁾. Mästare, som antog gesäll utan omskådning, fick betala dryga böter.

Mästare, som i lära antog till gesäll utskrifven lärling, egde, enligt skråordningen, med honom ingå aftal om ar-

¹⁾ Stockholms Bokbindare-Embets-Gesellschafts Reglemente d. 16 mars 1749 (tillämpadt af bokbindareämbetet i Åbo) § 21; Ordning för smedgesäll lädan i H:fors d. 3 aug. 1847 § 12.

²⁾ Åbo hattmakaregesällskaps regler d. 21 oktober 1811 § 1.

³⁾ Art. V § 2.

⁴⁾ Åbo hattm. ges. regl.; Stockholms bokbind. ges. regl.; Ordning för Skomakare Mästerswänner eller Gesäller och theras Läda i Åbo d. 5 mars 1750; Åbo skom. ämb. prot. d. 13 nov. 1833 o. 30 nov. 1857; Åbo hjul- och vagnmak. ämb. regl.; Gamlakarleby klensm. ämb. prot. 1 maj 1845; Gamlakarleby skom. gesäll. prot. 26 april 1830; Vasa skom. ges. regl.; H:fors garfvareämb. puncter; H:fors smedges ordn. — H:fors snickaregesäller erhöilo på anhållan 1854 tillstånd af ämbetsrätten att utan föregående omskådning antaga arbete hos den mästare de ville, men med den inskränkning, att vandrande gesäll,

betstidens längd. Före utgången af denna tid fick mästaren hvarken egenvilligt afskeda gesällen eller på anhållan bevilja honom afsked. Skilde mästare gesäll, fick han böta till ämbetets låda lika mycket, som han utlofvat gesällen i lön för hela den öfverenskomna tiden, och om gesällen åter afvek ur tjänsten, fäldes han att böta tre och en half daler och att uppfylla all skada; därtill kom skyldighet att återvända i mästarens arbete. Den, hvilken i tjänst antog förlupen gesäll eller annars skyddade honom, straffades med tio dalers böter till lådan och tre mark till de fattiga ¹⁾). De flesta ämbetens särskilda artiklar innehålla härmed i hufvudsak öfverensstämmande stadganden, dock med det undantag, att gesäll, som önskade resa till annan ort, var berättigad att fjorton dagar efter uppsägning lämna sin tjänst. I Helsingfors hade smedgesällerna rätt att efter fjorton dagars arbete uppsäga sin tjänst hos de två förste mästarne, af hvilka de, sedan de erhållit afsked från sin läromästare eller efter ankomst från annan ort antogos. Hos den tredje voro de skyldige att stanna åtminstone ett fjärdedels år, om icke mästaren själf tidigare afskedade dem ²⁾). Vid hattmakareämbetet i Åbo åter fingo gesällerna oberoende af den tid de tjänat fjorton dagar efter uppsägning flytta ur tjänsten. Likaså kunde mästarne vid samma ämbete, när hälst de ville, afskeda sina gesäller ³⁾).

Utom uppsägning till mästaren ålåg det gesäll, som önskade erhålla afsked, att därom anmäla hos ämbetet. Innan dylik anmälan skett, fick han ej flytta från verkstaden ⁴⁾).

Då gesäll lämnade sin tjänst, var mästaren skyldig att i hans gesällbok införa kort uppgift om tiden, då arbetet vidtagit och upphört, samt angående hans förhållande under

som ankom till staden, under de första fjorton dagarna borde arbeta hos den mästare, till hvilken han genom omskådning blifvit hänvisad H:fors snickare ämb. prot. 17 jan. 1854).

¹⁾ Skråordn. Art. V § 1, Art. VIII §§ 11, 12; Resol. på städ. hsesv. 17 aug. 1762 § 40 mom. 2.

²⁾ H:fors smedges. ord. § 8; jmf. § 7.

³⁾ Åbo hattmak. ges. regl. § 1.

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 17 aug. 1762 § 40 mom. 2.

arbetstiden och detta med sin underskrift bestyrka ¹⁾). Kunde gesäll icke förete dylikt intyg öfver behörigen beviljad afsked, var annan mästare vid 10 dalers böter och skyldighet att ersätta all skada förbjuden att antaga honom i arbete ²⁾).

Om gesäll fjorton dagar efter erhållet afsked icke lyckades skaffa sig kondition hos mästare i samma stad, var det inom en del ämbeten föreskrifvet, att han skulle resa till annan ort ³⁾). Såsom vilkor för vinnande af mästerskap påbjöds gesällvandringen däremot hvarken i författningarna eller i ämbetenas särskilda artiklar ⁴⁾). Tvärtom var den skråordningen ⁵⁾ gesällerna utan undantag medgifna rättigheten att vandra genom senare lagbud inskränkt. Enligt kejs. förordningen af den 19 januari 1842 angående handtvärkares och manufakturisters utbildning i Finland fingo endast de gesäll förpassas till vandring, hvilka kunde förete af ämbetet utfärdadt intyg om pålitlighet i arbete och ordentlighet i uppförande eller att de blifvit till annan ort kallade. Då gesäll för att söka arbete önskade pass till vandring eller resa, skulle han utom nyssnämnda intyg för magistraten uppvisa sin gesällbok, hvilken borde intyga, att han hade afsked från den mästare, hos hvilken han senast arbetat ⁶⁾). Dessutom var han skyldig att förse sig med särskildt af ålderman utfärdadt ämbetspass ⁷⁾). Reste gesäll utan dylikt ämbetspass, bötfälades han. Smedgesäll i Helsingfors var i dylik händelse till och med underkastad återhämtningsäfventyr ⁸⁾). Då vandrande gesäll ankom till stad, ålåg det honom att ofördröjligen uppvisa respasset hos vederbörande magistratsperson. Färdades han på egen be-

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 10.

²⁾ Publication angående arbetare hos Fabriqueurer och Handtvärckare 2 nov. 1739.

³⁾ Gamlakarleby skomak. gesällf. prot. d. 26 april 1830.

⁴⁾ Vandringstvangen afskaffades redan genom 1669 års skråordning (art. IV § 5).

⁵⁾ Art. V § 2.

⁶⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 10.

⁷⁾ Skråordn. Art. VIII § 10.

⁸⁾ H:fors smedges. ordn. § 22.

kostnad, skulle han taga in på gesällhärbarget och därefter omedelbart anmäla sig hos åldermannen, hvilken anvisade honom arbete genom omskådning ¹⁾ — om ej ämbetets artiklar undantagsvis i öfverensstämmelse med 1727 års resolution medgåfvo honom rätt att själf söka sig arbete. Erhöll han icke arbete vid första omskådningen, beviljades honom i allmänhet förnyad omskådning eller s. k. »öfverordning». Vandrande bokbindaregesäll, som sökte arbete vid bokbindareämbetet i Åbo, skulle vid ankomsten anmäla sig hos gesällfadern, hvilken det ålåg att gifva honom arbete på fjorton dagar. Först efter utgången af denna tid skulle han omskådas ²⁾. Om mästare egenvilligt nekade vandrande gesäll arbete eller hindrade honom att hos annan mästare sådant erhålla, dömdes han att böta 38 mk 40 p:ni till ämbetets låda och att dessutom till gesällen betala 96 p:ni för hvarje dag denne sålunda uppehölls ³⁾. Längre tid än tre dagar fick vandrande gesäll icke uppehålla sig på härbarget ⁴⁾. Erhöll han ej inom denna tid arbete, skulle af ämbetets medel efter åldermannens och bisittarnes pröfning gifvas honom en »billig tärepennning» till resans fortsättande. Fick gesällen icke tillgodonjuta denna förmån, kunde han söka rättelse hos magistraten och, om han ej åtnöjdes med dess beslut, anföra besvär i senatens ekonomiedepartement ⁵⁾. Utom tärepennning från ämbetets låda erhöll vandrande smedgesäll i Helsingfors af gesällskapet fyra mark i respenningar ⁶⁾.

Om vandrande gesäll inom ett fjärdedels år återvände till den ort, från hvilken han blifvit förpassad, var han i allmänhet skyldig att antaga arbete hos den mästare, från

¹⁾ Skråordn. Art. V § 2; Åbo hjul- o. vagumakaregesällers Artiklar d. 6 mars 1799 §§ 2 o. 4; Åbo skomak. ges. ordn. § 14; Åbo hattmak. ges. regl. § 1; H:fors garfv. ämb. puncter § 9; Vasa skomak. ges. ordn. § 14; H:fors smedges. ordn. § 4; Gamlakarleby klensmeds-ämb. prot. 1 maj 1845.

²⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 22.

³⁾ Skråordn. Art. V § 2.

⁴⁾ Resol. på städ. besv. 17 aug. 1762 § 40 mom. 2.

⁵⁾ Skråordn. Art. V § 2.

⁶⁾ H:fors smedges. ordn. § 5.

hvilken han vid afresan skilt sig, om denna så åstundade ¹⁾. Återvände han på förskrifning, var förskrifningen i detta fall ogiltig.

Då mästare införskref gesäll från annan ort, skulle han tillställa honom fraktsedel eller förskrifningsbref jämte nödiga respenningar. Fraktsedeln borde föra afsändandet uppvisas för åldermannen och af honom undertecknas ²⁾. Därjämte skulle fraktens belopp, afsändningsdagen och destinationsorten antecknas i turjournalen, om sådan fans ³⁾. På frakt anländ gesäll var skyldig att omedelbart efter sin ankomst till staden och förr, än han trädde i arbete hos den mästare, af hvilken han blifvit införskrifven, anmäla sig hos åldermannen samt uppvisa respass och fraktsedel. Antog mästare gesäll, innan dylik anmälan skett, var han förfallen till fyra marks böter ⁴⁾. Om ej särskildt aftal om arbetstidens längd träffats mellan mästare och på hans bekostnad införskrifven gesäll, ålåg det denne att minst ett halft år arbeta på mästarens verkstad. Öfvergaf han tidigare sin tjänst, fick han betala böter motsvarande ett halft års lön och var dessutom skyldig att ersätta den kostnad mästaren använt på hans resa ⁵⁾.

Ville handtvärksmästare från utrikes ort införskrifva gesäll, var han förbunden att därtill först utvärka sig tillstånd af ortens polismyndighet. Anhållan om dylikt tillstånd skulle ske skriftligen och borde innehålla uppgift om den person namn och vistelseort mästaren ämnade införskrifva, hvarjämte mästaren var skyldig att genom särskild skriftlig förbindelse ikläda sig full ansvarighet för gesällens

¹⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 15; H:fors smedges. ordn. § 11.

²⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 24; Åbo hattmak. ges. regl. § 3; Åbo skomak. ämb. prot. 16 nov. 1785; H:fors smedges. ordn. § 6.

³⁾ Åbo hattmak. ges. regl. § 3.

⁴⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 24; Åbo hattmak. ges. regl. § 3; Åbo skomak. ämb. prot. 16 nov. 1785; H:fors smedges. ordn. § 6.

⁵⁾ Skråordn. Art. V § 2; H:fors smedges. ordn. § 6, Stockholms bokbind. ges. regl. § 23; Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 6.

tänkesätt och uppförande. Bifölls mästarens anhållan, borde han öfversända polisförvaltningens skriftligen utfärdade och med behörig underskrift försedda tillståndsbrief till gesällen, hvilken det sedan ålåg att hos ryska beskickningen eller konsulatet på orten anmäla sig till erhållande af respass. Endast sådana utländske gesäller, hvilka i behörig ordning blifvit införskrifne af kände fabrikanter eller handtvärksmästare,ingo till landet inkomma. Från dessa stadganden undantogos likväl infödde engelsmän ¹⁾).

Lärlingar och gesäller stodo under mästarens husbondevälde, men voro icke underkastade husaga ²⁾). För olydnad mot mästaren och för öfverträdelse af skråordningens eller de särskilda ämbetsartiklarnas bestämmelser straffades de af ämbetsrätten eller gesällskapet. All skada gesäll uppsåtligen eller af försummelse tillfogade sin mästare var han liksom annat tjänstefolk skyldig att ersätta, men var därjämte underkastad särskild bestraffning af ämbetsrätten ³⁾). Försummade gesäll utan laga förfall »genom frimåndag, spatsergång eller annan fåfänga» det arbete honom ålåg, ökades hans arbetstid med två dagar för hvarje dag han sålunda försummat, hvartill kom två dalers böter till lådan och 16 öre till de fattiga jämte skyldigheten att uppfylla all därigenom skedd bevislig skada ⁴⁾). Vårade gesäll att förrätta det arbete mästare »i handtvärksmål» pålade honom, straffades han med en och en half dalers böter till ämbetslådan ⁵⁾). Samma påföljd, jämte laga böter, drabbade den, som bemötte sin mästare med ohöfliga ord ⁶⁾).

Under fritimmarna fick gesäll, så framt han därtill utvärkat sig mästarens tillstånd, sysselsätta sig me arbete för egen vinst. Gjorde han det utan mästarens vetskap, var han förfallen till böter, sex mark till lådan samt en half daler till de fattiga, och hvad han genom dylikt olofligt arbete

¹⁾ Kejs. Kung. 15 maj 1848.

²⁾ Skråordn. Art. VIII § 5; jmf. § 2 in fine.

³⁾ Skråordn. Art. VIII § 1.

⁴⁾ Skråordn. Art. VIII § 2.

⁵⁾ Skråordn. Art. VIII § 6.

⁶⁾ Skråordn. Art. VIII § 6.

förtjänat, var förvärkadt till mästaren¹⁾. Ej håller fick gesäll arbeta för lön hos annan än skrået tillhörig mästare, liksom mästarne å sin sida voro förbundne att i sina verkstäder ej löna andra än vederbörligen antagne gesäller.

Älste gesällen, verkgesällen, skulle under mästarens frånvara förestå verkstaden.

Mästare ålåg gentemot gesäll samma förpliktelser som husbonde gentemot tjänstebjon. Om mästare ej på bestämd tid utbetalade aftalad lön, pliktade han en daler till lådan och åtta öre till de fattiga²⁾.

Enligt skråordningen³⁾ fick ingen bli mästare, utan han hafver redeligen och väl lärt sitt handtvärk och njuter vittnesbörd om sitt ärliga förhållande och till det ringaste arbetat ut- eller inrikes för gesäll i tre år, med mindre andra viktiga skäl därtill vore och borgmästare och råd tillika med ämbetet finna honom duglig och i sitt handtvärk svarsgod. Senare författningar medgåfvo i vissa fall förkortning af den här föreskrifna gesälltiden. Såsom redan nämnts, åtnjöto gifte gesäller enligt kongl. reskriptet af den 1 februari 1773 efter omständigheterna ett eller två års eftergift på den vanliga gesälltiden. Kejs. förordningen angående söndags-, afton- och tekniska realskolor i Finland af den 29 dec. 1858 stadgade, att gesäll, som förvärfvat sig vidsträktare kännedom i aritmetik och teckning, än för handtvärkets utöfning oundgängligen erfordrades, eller egde insikt i bokföring, i fysikens och mekanikens tillämpning på konster och handtvärk, i elementarkemi och mineralogi samt kemisk teknologi eller i allmänhet sådana större genom särskild flit och möda förvärfvade kunskaper, skulle, i mån af sina framsteg, tillgodonjuta förkortning från och med sex månader till och med hälften af den tid han eljes enligt författningarna borde hafva arbetat såsom gesäll för att kunna blifva mästare, såframt hans färdighet i handtvärket därjämte blifvit i vanlig ordning godkänd. Den, som hade genomgått första klas-

¹⁾ Skråordn. Art. VIII § 3.

²⁾ Skråordn. Art. VIII § 4.

³⁾ Art. VI § 1.

sen i aftonskola och företedde skolföreståndarens intyg öfver nöjaktiga kunskaper och godt uppförande, eftergafs fjärdedelen, och den, som afslutat fullständig kurs i dylik skola samt företedde enahanda intyg, hälften af den föreskrifna gesälltiden. Sistnämnda förmån medgafs likaså lärling eller gesäll, som genomgått realskola med två klasser eller ock de två första klasserna uti realskolan i Helsingfors samt förskaffat sig säkra insikter i de tekniska och realläroämnena, i hvilka undervisning där meddelades ¹⁾).

Då gesäll önskade vinna mästerskap, skulle han anmäla denna sin önskan hos ämbetet och till magistraten inlämna ansökan om burskap. Sedan han i sådant syfte »äskat» ämbetet och erlagt stadgade äskningspenningar, var han i allmänhet icke skyldig att längre arbeta såsom gesäll. Dock kunde magistraten och ämbetet, ifall de »märkligen pröfvade, att det var nödigt antingen för hans ungdom eller ringa förfarenhet eller andra omständigheters skull», ålägga honom att ännu ett år arbeta såsom gesäll hos en enda mästare. Till dylikt »årsarbete» var likväl den, som i mästars ställe förestått verkstad, icke i någon händelse skyldig ²⁾).

Om sökanden var af god fräjd och arbetat föreskrifven tid såsom gesäll, fick hans ansökan icke utan vidare afslås, men innan hans skicklighet i yrket pröfvats af magistraten och ämbetet, kunde mästerskap icke beviljas honom ³⁾. Det mästerstycke han i detta ändamål var skyldig att förfärdiga skulle efter vederbörandes hörande föreläggas honom af magistraten och borde icke vara svårare eller kostsammare än för utrönande af hans insikt i handvärkets oundgängligen behöfdes. Af ämbetsrätten fick det icke i något fall utsättas och bestämmas ⁴⁾. Voro idkare af olika

¹⁾ Samma bestämmelser ingingo i Kejs. Förordn. 19 jan. 1842 § 11, Kejs. Förordn. 9 juni 1847 § 11, Kejs. Instr. 7 juni 1848 § 23.

²⁾ Skråordn. Art. VI § 2.

³⁾ Kongl. Reskriptet 16 april 1770, kung. gnm Commerce-Collegii Bref 19 nov. 1770.

⁴⁾ Kongl. Reskriptet 1 februari 1773; Kejs. Brefvet 1 maj 1857.

yrken på grund af arbetets likhet förenade i ett ämbete, behöfde gesäll af dylikt ämbete dock icke göra mästerstycke i hvarje yrke, utan endast i det han särskildt lärt ¹⁾. Mästerstycket skulle gesällen utan någons tillhjälp under tillsyn af tvänne af ämbetet utsedde »skådemästare» förfärdiga i en ojäfvig mästareshus ²⁾. Inom en del ämbeten var det särskildt bestämdt, inom hvilken tid arbetet borde vara färdigt. Så stadgade t. ex. Åbo bokbindareämbetes reglemente, att mästerstycket skulle förfärdigas inom tolf dagar. Då mästerstycket var färdigt, skulle det granskas af ämbetsrätten och ämbetsmedlemmarna. Gillades det, så vann den sökande mot erläggande af stadgade afgifter mästerskap. I motsatt fall skulle han åter en tid arbeta såsom gesäll och sedan göra nytt mästerstycke. Om ämbetsrätten underkände ett mästerstycke, skulle dess beslut emellertid, på det ej något »fåfängt och onödigt ratande» måtte äga rum, underställas magistratens pröfning. För de brister, hvilka möjligen förefunnos i mästerstycket, fick gesällen icke, såsom fordom varit brukligt, bötfällas. Icke ens då han öfverbevisades om att hafva förfärdigat sitt prof med hjälp af andra, var han hemfallen till straff. Hans medhjälpare däremot bestraffades — med degradering. En mästare, som öfverbevisades om att hafva biträdt vid mästerstyckets förfärdigande, dömdes att arbeta ett år såsom gesäll, och en gesäll, som gjort sig skyldig till samma förseelse, skulle arbeta ett år såsom lärling ³⁾. Kunde godkändt mästerstycke icke genast afsättas, var ämbetet förbundet att inlösa detsamma och betala dess värde åt tillverkaren ⁴⁾.

Utom mästerstycke fordrades ovilkorligen för vinnande af mästerskap i bokbindare-, gelbgjutare-, hattmakare-, kopparslagare-, krukmakare-, målare-, klensmeds-, snickare-, svarfvare- och vagnmakareyrkena intyg öfver nödig färdig-

¹⁾ Skråordn. Art. VI § 4.

²⁾ Kongl. Brefvet 29 nov. 1782, kungl. gnm Commerce-Collegii kungörelse 29 jan. 1783.

³⁾ Skråordn. Art. VI § 4.

⁴⁾ Skråordn. Art. VI § 4.

het i konsten att teckna och afkopiera de arbeten, hvilka i handtvärket förekommo. Dylikt intyg skulle vara utfärdadt af lärare vid söndagsskola eller, om söndagsskola icke fans i staden, af lärare vid annan i staden varande undervisningsanstalt. Detta stadgande gälde äfven till Finland inflyttade utlänningar, hvilka här ville vinna mästerskap. Gesäll, som genomgått läroåren i stad, där söndagsskola för handtvärfare icke var inrättad, kunde likväl i sådan stad erhålla mästerskap utan att ega ofvannämnda kunskaper, men kunde icke vinna burskap såsom mästare i annan stad, därest han icke styrkte sig ega sådana kunskaper. Dock var det mästare i förstnämnda städer tillåtet att såsom mästare till annan stad öfverflytta, då han var försedd med behörigt intyg öfver, att han uppfört sig väl och oklanderligt fullgjort sina åligganden såsom mästare ¹⁾).

Enligt kongl. reskriptet af den 1 februari 1773 ålåg det magistraten att äfven fastställa afgifterna för mästerebrevet. Praxis tyckes emellertid hafva varit, att den erlades enligt de af ämbetena uppgjorda taxorna. Den vanliga afgiften var tjugu mark. Om mästerskapssökande gesäll ingått gifte med mästaress enka eller dotter eftergafs honom hälften af de föreskrifna mästareafgifterna. ²⁾

Förfärdigande af mästestycke och tilldelande af mästerskap borde enligt skråordningen ³⁾ ovilkorligen föregå beviljandet af burskap. För de städer, där ämbete af det handtvärk den burskapssökande idkade icke fans, var det särskildt stadgad, att magistraten icke fick bevilja burskap, därest den sökande icke kunde uppvisa behörigt intyg af vederbörande i annan stad, där sådant ämbete var inrättadt, att han i föreskrifven ordning därstädes förfärdigat godkänt mästestycke, hvilket jämväl borde uppvisas för magistraten, om den pröfvade det nödigt ⁴⁾). Detta förfarande tyckes emellertid icke hafva iakttagits i alla städer.

¹⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1858 §§ 14, 17, 18.

²⁾ Skråordn. Art. VI § 7.

³⁾ Art. VI § 6.

⁴⁾ Kongl. Reskriptet 26 april 1770, kungj. gnm. Comm. Coll. Bref 19 nov. 1770.

Stödande sig på reskriptet af den 1 februari 1773, som stadgade, att magistraterna skulle i burskapsresolutionerna utskätta, hvad mästerstycke gesällerna hade att fullgöra, men hvilket stadgande ingalunda afsåg att upphäfva den gamla ordningen,¹⁾ beviljade magistraten i de större städerna burskap, innan mästerstycket blifvit godkändt. Och i stad, där ämbete icke fans, granskade magistraten ensam mästarprofven utan att inhämta vederbörande ämbetsrätts i annan stad utlåtande.

Öfver burskapsansökningen egde magistraten höra ämbetet äfvensom borgerskapets älste. Om densamma bifölls, skulle sökanden ställa borgen för sex års utskylder till staden och i närvara af ämbetets ålderman aflägga föreskrifven borgareed²⁾. Stadgandet i 1789 års försäkran, att, om flere handtvärkare anmälde sig till vinnande af burskap, än ortens belägenhet, folkmängd, näringsutvägar och kringliggande landsort förmodades kunna tillåta, behörigt afseende skulle fästas vid societetens eller ämbetets, stadens älstes och magistratens härom afgifna utlåtande, gälde väl ännu, men torde knappast under 1860-talet hafva åberopats såsom skäl för afslag på handtvärkares burskapsansökningar, då enligt förordningen af den 12 dec. 1859 hvarje i stad mantalsskrifven person egde rätt att till egen försörjning äfven utan burskap och mästerskap idka hvad yrke han ville.

Såsom ytterligare villkor för befogenhet att i stad med lärlingar och gesäller idka skråhandtvärk fordrade författningarna förening med ämbete af det yrke mästaren idkade. Då handtvärkare från stad, som åtnjöt näringsfrihet, ville bosätta sig på ort, där skråordningen gälde, eller önskade förening med vederbörande ämbete, borde han till magistraten inlämna ansökan därom jämte bevis öfver god fräjd och uppvisa prof af det arbete han förfärdigat. Utvi-

¹⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 198.

²⁾ Handelsbalken kap. 4 § 2; Skråordn. Art. VI § 6. Jmfr Hallordningen d. 2 april 1770 Art. V § 8. Försummade åldermannen att följa honom till rådstugan var han förfallen att betala 3 dalers böter.

sade profvet nödig skicklighet, blef han utan vidare omgång upptagen bland ämbetets medlemmar ¹⁾).

Efter skråmästares död var hans enka berättigad att fortsätta rörelsen, så länge hon icke trädde i annat gifte eller begick vanhedrande handling ²⁾. Beträffande kvinnas rätt att i andra fall idka skråhandtvärk stadgade skråordningen, ³⁾ att kvinna, som lärt ett handtvärk, fick utöfva det antingen hos någon mästare och under hans försvar eller såsom kontingentborgare med magistratens tillstånd.

Såsom nämnt gälde det som regel, att endast den var berättigad att såsom mästare idka ett skråhandtvärk, hvilken efter att hafva genomgått föreskrifna läro- och gesällår i behörig ordning förfärdigat godkändt mästerprof och vunnit förening med ett ämbete. Från denna regel gjordes emellertid ett undantag för dem, hvilka afslutat kurs vid treklassig realskola. Förordningen af den 29 december 1858 angående söndags-, afton- och tekniska realskolor i Finland stadgade, att elev, som med betyg och nöjaktiga kunskaper i de flesta undervisningsämnen fullständigt genomgått teknisk realskola med tre klasser samt därefter minst ett år vid större manufaktur- eller fabriksanläggning eller väerkstad inom eller utom landet förskaffat sig nödig praktisk färdighet och däröfver företedde behörigt intyg, var berättigad att söka burskap och såväl i stad som på landet nedsätta sig såsom mästare utan skyldighet att genomgå läro- och gesällår, aflägga mästerprof och lyda under skrå.

1859 års förordning angående handtvärkerierna och manufakturerna bestämde visserligen, hvilka handtvärk framgent borde lyda under skrå, men då den lika litet som tidigare författningar uppdrog någon bestämd gräns mellan handtvärks- och fabriksnäringarna, kunde skråhandtvärkare fortfarande på grund af någon ny uppfinning eller förbättring inom yrket förskaffa sig manufaktur- eller fabriksprivilegier.

¹⁾ Skråordn. Art. VI § 11.

²⁾ Skråordn. Art. X § 13.

³⁾ Art. X § 19; Jmfr Resol. på städ. besv. 12 dec. 1734 § 23;

Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 8.

Äfven idkare af sådana handtvärk, hvilka icke lydde under skrå, borde enligt den i 1770 års hallordning uppställda regeln genomgå läro- och gesällår samt efter ådaga-lagd skicklighet vinna mästerskap och burskap, innan dem kunde medgifvas befogenhet att själfständigt med biträde af lärlingar och gesäller eller legde arbetare utöfva sitt yrke.

Hallordningens stadganden om lärlingar och gesäller öfverensstämma i hufvudsak med skråordningens. Mästare var berättigad att antaga så många lärlingar han ville. Dock borde han förut gifva noga akt på deras naturliga böjelse för yrket och fick därför icke inskrifva gosse i lära, innan denne tjänat två månader på prof och därunder visat erforderlig fallenhet för handtvärket¹⁾. Lägsta åldern för inträde i lära var bestämd till tio å tolf år beroende af handtvärkets beskaffenhet. Lärotidens längd skulle likaledes lämpas efter yrkets beskaffenhet äfvensom efter den kostnad mästaren därunder vidkändes. Fattiga barn, hvilka af mästaren erhöilo kost och kläder, borde lära minst fem år. Den åter, som före inträdet i läran åtnjutit vårdad uppfostran, borde anses för utlärd, så snart han kunde visa prof på skicklighet och erfarenhet i yrket, äfven om han arbetat blott vissa timmar af dagen i värkstaden. Inskriftningsvilkoren borde införas i magistratens protokoll²⁾. Dog mästare före läroårens slut, var lärling skyldig att stanna kvar hos enkan, om hon fortsatte rörelsen. Om hon åter öfvergaf värkstaden eller rörelsen annars nedlades, ålåg det magistraten att anskaffa lärlingen plats hos annan idkare³⁾. Utan skäl原因 fick mästare icke under lärotiden skilja lärgosse⁴⁾. — Då lärling efter uttjänade år önskade blifva gesäll, skulle han anmäla sig hos magistraten och därvid förete i behörig ordning utfärdadt intyg öfver erforderlig religionskunskap samt förmåga att skriva läslig handstil och räkna *quatuor species*⁵⁾. Magistraten egde genom »besiktnings-

¹⁾ Hallordningen Art. VI § 6.

²⁾ Hallordn. Art. VI § 7; Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

³⁾ Hallordn. Art. VI § 8; Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

⁴⁾ Hallordn. Art. VI § 10.

⁵⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1859 § 13; Jmfr Hallordn. Art. VI § 11.

mästare, låta pröfva hans skicklighet i yrket. Godkände desse honom, ålåg det magistraten att mot stadgade afgifter utfärda gesällbref. Mäktade lärlingen icke själf betala afgifterna, skulle mästaren göra det. Lärlingen var sedan skyldig att ersätta dem genom arbete¹⁾. Gesäll fick antaga tjänst hos hvilken mästare han ville. Träffade gesäll och mästare öfverenskommelse om arbetstidens längd, skulle det därvid förblifva. Dock fick kontrakt ej ingås för längre tid än sex år. Var ej viss tid betingad, borde uppsägning ske en månad förr än tjänsten upphörde. Stod gesäll i skuld hos sin mästare, var han skyldig att först aftjäna den med arbete, såframt de ej annorlunda åsändes²⁾. Gesällvandring var tillåten under samma villkor som för skrågesäller³⁾. Huru lång tid gesäll borde tjäna, innan han kunde erhålla mästerskap, var icke särskildt föreskrifvet. Då gesäll önskade blifva mästare, borde han på sätt i handelsbalken 3 kap. 1 § föreskrefs till magistraten inlämna ansökan om burskap. Öfver ansökningen skulle magistraten höra borgerskapets älte och idkare af samma slöjd som sökanden samt pröfva, om han egde den skicklighet, som för yrkets utöfvande erfordrades⁴⁾. På hvilket sätt denna pröfning borde ske, var ej föreskrifvet. Innan bildhuggare, byggmästare, guld-, silfver- och bronsarbetare, instrumentmakare för musikaliska, fysiska och optiska instrument, kardmakare, nysilfverarbetare, orgelbyggare, urmakare, bläckslagare, glasmästare, kakelugnsmakare, kammakare, messingsslagare, murare, stenhuggare, tenngjutare och timmermän fingo till mästare antagas eller dem kunde tillåtas att värkstad förestå, skulle de styrka sig ega nödig färdighet i konsten att teckna och afkopiera de arbeten, som i handtvärket förekomma. Gesäll, som genomgått läroåren i stad, där söndagsskola icke fans, kunde dock i samma stad vinna mästerskap utan att ega sådana kunskaper⁵⁾. Utom nyss-

¹⁾ Hallordn. Art. VI § 1. Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

²⁾ Hallordn. Art. VI § 5.

³⁾ Hallordn. Art. III § 16; Kejs. Förordn. 19 jan. 1842 § 13.

⁴⁾ Hallordn. Art. V § 8.

⁵⁾ Kejs. Förordn. 29 dec. 1859 §§ 14, 18.

nämnda kunskapsprof fordrades af guldsmedsgesäll såsom oeftergiffligt vilkor för vinnande af mästerskap, att han vid landets kontrollkontor undergått förhör och blifvit godkänd i legeringsräkningen och hvad till finprof på guld och silfver jämte dessa metallers skedande, raffinering och fördelaktigaste återbringande ur lösningsmedel och kratser hör, äfvensom att han visat sig ega försvarliga och nödiga instrument och verktyg därtill. Skriftligt intyg häröfver utfärdadt af föreståndaren för kontrollkontoret borde bifogas ansökningen om mästarerättighet och burskap¹⁾. Mästerbrevet utfärdades af magistraten mot en afgift af 19 mk 20 p:n²⁾. Omedelbart efter det burskap beviljats, var mästare skyldig att upprätta verkstad. Om han sedan nedlade rörelsen och ej inom två år därefter återupptog den, gick han sin näringsrättighet förlustig³⁾.

Handtvärk, som icke lydde under skrå, fick under de vilkor, som för yrkets utöfvande i allmänhet voro fastställda, idkas äfven af välfräjdad kvinna, som egde råda öfver sig själf och sin egendom eller, om hon stod under annans målsmanskap, kunde visa målsmans samtycke därtill äfvensom, om hon ej själf kunde ådagalägga tillräcklig skicklighet, lät arbetet förestås af namngifven och godkänd värgesäll⁴⁾. — Utom lärlingar och gesäller, egde mästare i tjänst antaga äfven andra arbetare, hvilka icke för vissa år i lära inskrefvos, också kvinnor. För rättsförhållandet mellan mästare och dylika legda arbetare gälde bestämmelserna i legohjonstadgan⁵⁾.

För rätt att i verkstad med legda arbetare idka brödbakning, brygd, slakt, korfmakeri, ljus- och tvåltillverkning, beredning af kött- och fiskvaror med flere dylika i hushåll förekommande sysslor äfvensom sådana yrken och

¹⁾ Kgl. Br. 21 juli 1762, kungl. gnm Comm. Coll. Kungörelse 14 dec. 1762; Kejs. Br. til samtelige landshöfdingarne, angående Controll-examen af Guldsmeds-Gesäller 7 nov. 1820.

²⁾ Hallordn. Art. V § 8; Kejs. Kung. 12 dec. 1859.

³⁾ Hallordn. Art. V § 9.

⁴⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 8.

⁵⁾ Hallordn. Art. VI § 13.

slöjder, hvilka kunde hänföras hvarken till handtvärk eller manufakturer, fordrades icke genomgående af lära och förvärfvande af mästerskap. Det samma gälde om dem, hvilka för personer af arbetsklassen eller för fruntimmer och barn förfärdigade skor och kläder af hvad slag som helst eller sysselsatte sig med skoflickning samt lappning och omändring af gamla klädesplagg eller med broderi och annat sådant syarbete, som egentligen icke hörde till skraddareyrket. Ej håller burskap var ett oestergifligt villkor för utöfvande af dylika yrken. Tillstånd att drifva handtering af ofvannämnd beskaffenhet meddelades på ansökan af magistraten, på hvilken det äfven ankom att bestämma, om sökanden borde förvärfva burskap, eller om näringsrätt kunde medgifvas honom endast mot erläggande af en efter yrket lämpad årlig kontingentafgift. Nämnda handteringaringo utöfvas äfven af kvinna, som var välfräjdad, om hon ej stod under annans målsmanskap eller egde målsmans samtycke ¹⁾).

Den, som i stad vunnit burskap på handtvärk eller annat yrke eller mot näringsafgift utöfvade visst yrke, var tillika berättigad att i större eller mindre omfång idka någon annan handtering af nyssnämnd beskaffenhet, då han fullgjorde de i sådant afseende föreskrifna skyldigheterna ²⁾). För öfrigt gälde den gamla separationsprincipen, för så vidt den innefattade förbud för handtvärkare att drifva handel med annat än egna tillvärkningar eller att idka tvänne handtvärk på en gång, oförändrad ³⁾).

Såsom nämndt införde 1859 års förordning om handtvärkerierna och manufakturerna själf försörjningsinstitutet. Hvarje i stad bosatt mantalsskrifven person, man eller kvinna, som innehade laga försvar, var, äfven utan mästerskap och burskap, berättigad att till egen försörjning ensam eller med biträde af maka och hemmavarande barn idka hvilket handtvärk eller annat yrke som helst. Dock undantogos häri från guld- och silfverarbetare- samt tenngjutarehandterin-garna, hvilkas utöfning förbehölls dem, som i sådant af-

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 §§ 3, 8.

²⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 4.

³⁾ Skråordn. Art. X § 21.

seende förvärfvat mästerskap och burskap. Utan vederbör-
ligt tillstånd fick denna själf försörjningsrättighet emellertid
icke utöfvas. Tillåtelse skulle sökas hos magistraten och
fick icke vägras, om ej synnerligen viktiga skäl därtill för-
anledde. För sådan tillåtelse skulle till staden utgöras en
årlig afgift, lämpad efter hvarje orts olika förhållanden, hand-
teringarnas beskaffenhet och de afgifter, hvilka af stadens
försvarsfolk i allmänhet till stadskassan erlades. Magistra-
terna egde i samråd med städernas borgerskap uppgöra och
till vederbörande guvernör insända förslag till bestämmande
af dessa själf försörjningsavgifter, hvarefter afgifternas belopp
för fem år i sender af guvernören fastställdes.

I hvarje stad fingo stadens egne handtvärkare och
slöjdidkare afyttra sina tillverkningar i egna eller andras
bodar äfvensom på offentliga försäljningsställen. Andra stä-
ders handtvärkare däremot hade rätt att försälja sina arbe-
ten endast genom handlande ¹⁾).

Särskilda privilegier medgäfvos fortfarande vissa perso-
ner en inskränkt rätt att i stad idka handtvärk utan bur-
skap eller själf försörjningsrätt. Soldater, hvilka stodo i verk-
lig tjänst, opermitterade och permitterade, äfvensom sådana,
hvilka lidit svårare kroppsskada och därför eller för ålder
och sjukdom eller efter lång tjänstetid och godt uppförande
erhållit afsked med underhåll, fingo idka det handtvärk de
lärt. Dock fingo de ej tillsammans hålla verkstad eller åtaga
sig entreprenader, leveranser eller större arbetsbeställnin-
gar, utan borde arbeta på någon mästares verkstad, då lä-
genhet därtill gafs, eller ock hemma hos sig för mästares
räkning. Beting mellan mästare och soldat om veckolön,
dagspenning eller betalning efter stycke skulle med alla de
vilkor, hvilka vid aftalet fästes, i kompaniofficers närvara
skriftligen upprättas, om mästaren eller soldaten till inbör-
des säkerhet det åstundade. Endast för den händelse, att
soldat ej kunde erhålla arbete hos någon mästare mot skä-
lig arbetslön, var han berättigad att enskildt för sig idka
sitt handtvärk samt försälja sina tillverkningar inom den

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 16.

stad, där han var förlagd ¹⁾. Medlem af ridderskapet och adeln egde rätt att hafva i sin tjänst och sitt försvar så många handtvärkare, som för hans egna behof voro nödige. För andra eller till afsalu fingo de icke arbeta ²⁾. Likaså egde husbonde, såväl frälse som ofrälse, rätt att använda sina tjänare till allehanda handtvärksarbeten för eget behof ³⁾. Universitetet hade rätt att för dess såväl vetenskapliga som ekonomiska behof antaga nödige konstnärer och handtvärkare. De stodo under universitetets försvar och voro befriade från de skyldigheter skrå- och handtvärkeriförtätningarna påbjödo ⁴⁾.

Vid uppförande och inredande af allmänna och enskilda byggnader, deras förbättrande och iståndsättande, äfvensom vid fartygs byggande samt anläggande af fabrik eller annan dylik inrättning var enhvar berättigad att begagna de handtvärkare och arbetare, med hvilka han bäst kunde öfverenskomma, utan hinder däraf, att desse icke voro i samma stad bosatte och antagne ⁵⁾.

För olofligt idkande af handtvärk stadgade särskilda lagrum olika straff. Enligt 2 § 4 kap. Handelsbalken var straffet fyratio dalers böter och varans förlust. Skråordningen åter bestämde fuseriansvaret till 10 dalers böter samt både arbetets och verktygens förlust. Genom kongl. resolutionen på städernas besvär den 12 dec. 1734 § 23 blef detta stadgande i så måtto ändradt, att fuskare skulle böta 40 mark (= 10 daler) och dessutom mista endast verktygen. Borgare, som betjänade sig af fuskare eller bönhas, skulle enligt kongl. resolutionen på städernas besvär den 12 april 1739 § 10 likaså böta 10 daler. Enligt samma resolution § 53 voro af publika värk antagne arbetare äfvensom försvarskarlar, om de med handtvärk eller handel bönhasade,

¹⁾ Kgl. Resol. 28 april 1789; Kgl. Br. 17 nov. 1804, kungj. gnm Comm. Coll. kung. 12 dec. s. Å.

²⁾ Privil. För Riddersk. o. Adeln 16 okt. 1723 § 30; Resol. på städ. besv. 12 april 1739 § 10; Kgl. Resol. 28 april 1789.

³⁾ Kgl. Resol. 7 dec. 1796.

⁴⁾ Alexanders-Universitetets Statuter 1 okt. 1852 § 19.

⁵⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 7.

förfallne till 10 dalers böter och hade förvärvat varan till de fattiga; beträddes de oftare med dylik förseelse, skulle böterna fördubblas. Slutligen stadgade förordningen angående handtvärkerierna och manufakturerna af den 12 dec. 1859 § 6: »funnes någon, som hvarken burskap eller näringsrätthet eller själf försörjningstillåtelse erhållit, i stad betjäna allmänheten med handtvärk eller vunnen tillåtelse af sistnämnda slag genom användande af främmande personers biträde missbruka, plikte, hvarje gång han därför lagföres, i vitesbot fyra rubel åttatio kopek (= 10 daler), till jämn delning mellan åklagaren och stadskassan och hafve förbrutit de ämnen och tillvärkningar, som hos honom öfverkommas samt honom själf tillhöra». Praxis torde hafva varit, att det i H. B. 4: 2 utsatta ansvaret tillämpats endast på dem, som hörde under skråna och idkade handtvärk för egen räknig, innan de vunnit mästerskap och burskap, medan däremot stadgandena i kongl. resolutionerna på städernas besvär den 12 dec. 1734 § 23 och den 12 april 1739 §§ 10, 53 användts för utom skråna stående personer, hvilka bönhasade i skråhandtvärk. För intrång slutligen i handtvärk, som icke lydde under skrå, och annan borgerlig näring ådömdes straff antagligen enligt 1859 års förordning¹⁾. Det rätta hade väl varit, att H. B. 4: 2 i alla händelser tillsämpats, och att fuskeri i skråhandtvärk dessutom bestraffat enligt kongl. resolutionerna på städernas besvär 1734 och 1739, om bönhasen lagfördes äfven vid ämbetsrätt.

Fullständig näringsfrihet åtnjöts, såsom ofvan nämnts af städerna Tammerfors, Kaskö, Kuopio, Jyväskylä, St Michel, Heinola, Joensuu och Mariehamn, äfvensom af Idensalmi och Salo köpingar. Hvarje välfräjdad och i sitt yrke kunnig person egde rätt att i dessa städer och köpingar utan hinder af skråordningar, handelsreglementen och andra stadgar med eller utan biträde af legde arbetare mot erläggande af fastställda afgifter idka hvilket yrke som helst, ett

¹⁾ Jmfr Danckwardt, Sammandrag af gällande Författningar rörande Handtverckerier och Manufaktur m. m. s. 55; Carlén, Handbok i Svenska lagfarenheten, s. 166.

eller flere, sedan han därom anmält hos magistrat eller ordningsrätt samt erhållit tillståndsbref ¹⁾). Vid antagande af lärlingar och gesäller äfvensom vid afläggande af mästerprof, om någon så åstundade, följdes antagligen samma föreskrifter, som gälde i landets öfriga städer. För Tammerfors gälde i dessa afseenden bestämmelserna i dess Fristadsreglemente af den 16 juni 1824, hvilka i hufvudsak öfverensstämma med stadgandena i skrå- och hallordningarna. Mellan åren 1836 och 1855 erhöles flertalet olika handtvärkare i Kuopio — egendomligt nog — senatens tillstånd att bilda skråämbeten, antagligen för att lättare kunna orhålla arbetare. Något tvång på utanför stående personer torde dessa ämbeten icke hafva utöfvat. —

Genom 1859 års förordning angående handtvärkerierna och manufakturerna erhöles äfven landsbygden utvidgad näringsfrihet. Den rättighet att såsom gärningsmän bosätta sig på landet, hvilken förut tillkommit skräddare, skomakare, smeder, murare, glasmästare, svarfvere, garfvere, snikkare, sadelmakare, hattmakare, krukmakare, hjulmakare, sämskmakare, urmakare och målare, tillerkändes nu också andra handtvärkare, med undantag endast af guld- och silfverarbetare samt tenngjutare, äfvensom idkare af andra yrken och sysslor af hvilka slag som helst, dock med det vilkor, att de ej bosatte sig närmare stad än på två miles afstånd från densamma. Därjämte berättigades hvarje på landet bosatt och mantalsskrifven person, man eller kvinna, som innehade laga försvar, att utan föregången anmälan ensam eller med biträde af maka och hemmavarande barn till själf försörjning idka hvad handtvärk, slöjd eller yrke som helst, likväl äfven här med undantag af guld- och silfverarbetare- samt tenngjutarehandteringarna. Enligt tidigare författningar egde utom de i behörig ordning antagne gärningsmännen endast soldater, ridderskapets och adelns för-

¹⁾ Kongl. Fundationsbrefven d. 1 okt. 1779 § 3, d. 4 mars 1782 § 2, d. 30 juli 1785 § 3; Kejs. Kungörelsen d. 1 aug. 1821; Kejs. Manifesten d. 22 mars 1837 § 8, d. 7 mars 1838 § 8, d. 26 dec. 1839 § 8, d. 29 nov. 1848 § 8; Kejs. Kungörelsen d. 24 okt. 1860; Kejs. Fundationsbrefv. d. 21 febr. 1861 § 10; Kejs. Förordn. d. 12 dec. 1859 § 18.

svarskarlar samt hos bruksegare anställde handtvärkare¹⁾ rätt att idka handtvärk på landet, i de två senare fallen blott för husbondes eget behof, hvarjämte allmogen var berättigad att tillvärka och såväl i stad som på landet försälja järn- och träredskap²⁾. För soldater gälde samma villkor som i städerna. — För socknehandtvärkare voro hvarken läroår, mästerstycke eller andra kunskapsprof föreskrifna. Ansökan om gärningsmannarätt skulle inlämnas till häradsrätten, som, efter det socknemännen blifvit däröfver hörde, egde efter pröfning af socknens behof densamma bevilja eller afslå. För handtvärkare, som af häradsrätten till gärningsman antogs, utfärdades fullmakt af länets guvernör³⁾. Sedan gärningsman blifvit försedd med dylik fullmakt, fick han ej flytta till annan socken, innan han erhållit afsked från sin befattning⁴⁾. Af utsocknebor fick gärningsman icke antaga arbete⁵⁾. Däremot var han berättigad att hemma hos sig på beställning arbeta för stadsboars behof och införa sina tillverkningar till den, som gjort beställningen. Arbeten, hvilka icke blifvit beställda, fick han hålla till salu i sitt hemvist och i handlandes salubodar i städerna samt dessutom utbjuda dem vid allmänna marknader⁶⁾. Till biträden i yrket fick socknehandtvärkare antaga så många minderåriga gossar han förmådde underhålla och dessutom en lärodräng. Var gärningsman i behof af flere lärodrängar, skulle han därom anmäla hos häradsrätten, hvilken egde pröfva hans behof och lämplighet att sysselsätta dylike arbetare, hvarefter det ankom på guvernören i länet att efter omständigheterna bevilja tillstånd till deras anställande⁷⁾. Om annan handtvärksidkare än gärningsman på landet begagnade sig af

¹⁾ Resol. på städ. besv. 28 aug. 1727 § 2; Kongl. Resol. 28 april 1789.

²⁾ Resol. på städ. besv. 28 aug. 1727 § 2; Resol. på allmog besv. 17 dec. 1734 § 8.

³⁾ Resol. på allmog. besv. 3 juni 1719 § 11 och 20 nov. 1786 § 6; Kejs. Kung. 3 april 1824.

⁴⁾ Resol. på allmog. besv. 3 juni 1719 § 11.

⁵⁾ Resol. på städ. besv. 28 aug. 1727 § 2.

⁶⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 15.

⁷⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 12.

legda arbetare eller lärgossar, bestraffades han med 10 dalers böter samt förlust af de ämnen och tillverkningar, som kunde hos honom öfverkommas, till jämn delning emellan åklagaren och församlingens fattiga ¹⁾).

* * *

De inskränkningar i den enskildes frihet att ordna sin yrkesdrift, hvilka i konsumenternas intresse påbjödos i 1720 års skråordning, voro i jämförelse med bestämmelserna i äldre skråordningar ganska obetydliga.

Främst ålåg det skååmbetena såsom statliga politianstalter att tillförsäkra allmänheten goda varor. Den bästa garantin härför lämnade handtvärkarnes skråmässiga utbildning. Men därjämte utöfvades kontroll öfver medlemmarnes arbete. Äldermannen och bisittarne i hvarje ämbete skulle besöka värkstäderna och granska arbetets beskaffenhet, hvarjämte det stod hvarje medlem fritt att döma om annans arbete. Den som gjort straffvärdt arbete, bötdade första gången 8 mark och andra gången dubbelt ²⁾). Ingen fick taga emot mera arbete, än han på bestämd tid mäktade utföra, och den, som icke hade sitt arbete färdigt på öfverenskommen tid, pliktade tiondedelen af arbetets värde för hvarje dag ³⁾). Straffet för bedrägeri var 4 dalers böter och för förfalskning förlust af arfvode och 4 dalers böter utom skadestånd och laga ansvar i hvarterda fallet ⁴⁾). Allt arbete, som kunde stämplas, skulle — vfd varans förlust och 3 dalers böter — förses med tillverkarens namnstämpel ⁵⁾). Ingen fick taga mera för sitt arbete, än det var värdt ⁶⁾). Då handtvärkare tilltalades för öfversatt pris, borde arbetet besiktigas och värderas af en magistratsperson — dock icke ämbetsrådmannen —, en handlande, en handelsmäklare, där sådan fans, och en handtvärkare af det ämbete, hvarunder

¹⁾ Kejs. Förordn. 12 dec. 1859 § 13.

²⁾ Skråordn. Art. VII § 2.

³⁾ Skråordn. Art. X § 24.

⁴⁾ Skråordn. Art. X §§ 25, 26.

⁵⁾ Skråordn. Art. VII § 4; Kongl. Br. 19 dec. 1759.

⁶⁾ Skråordn. Art. X § 23.

arbetet hörde. Dessa personer egde på tillsägelse genast sammanträda samt förrätta besiktningen och värderingen och däröfver meddela bevis, hvilket de, om så fordrades, voro skyldiga att med ed besanna inför magistraten, där saken *summario processu* skulle upptagas och afdomas ¹⁾. Enahanda bestämmelser ingå i hallordningen ²⁾. Genom kejs. förordn. d. 12 dec. 1859 upphäfdes hallordningens påbud om stämpling af inhemska manufaktur- och fabriksvaror.

I producenternas intresse däremot gäfvos inga inskränkingar. Konkurrensen skåmedlemmarne emellan var fri. Den enskilde egde full frihet vid uppköp af råmaterial. Medlemmarne af ett skråämbete voro till och med uttryckligen förbjudne att sammansätta sig om ett visst pris på en råvara och att belägga den med något vite, som öfverskred det sålunda fastställda priset ³⁾. Mästarne voro, enligt skråordningen, berättigade att i sin lära antaga så många lärlingar och gesäller de ville. Såsom nämnt var dock inom en del ämbeten lärlingarnes antal bestämdt. Likaså egde mästarne i regel full frihet i bestämmande af gesällernes löner.

* * *

I stad, där tre eller flere mestare af ett skråhandtvärk funnos, måste ämbete inrättas. Där mästarne voro till antalet färre, skulle de lyda under närmaste stad, där ämbete af samma yrke fanns ⁴⁾. Med utländskt skråämbete fick finsk handtvärkare ej i något fall ingå förening ⁵⁾.

Då nytt ämbete skulle inrättas, egde mästarne göra anmälan därom hos magistraten, hvilken det ålåg att uppgöra förslag till skråbref för ämbetet samt hos senatens ekonomiedepartement anhålla om stadfästelse därpå ⁶⁾. Detta förfarande iaktogs dock icke alltid. Skråbrefven för klensmeds-

¹⁾ Just. Cancell. Emb. Circul. 30 april 1762, Slotts-Cancell. i Stockholm Kung. 15 aug. 1770.

²⁾ Hallordn. Art. III § 5, Art. V §§ 10, 11.

³⁾ Skråordn. Art. VII § 1.

⁴⁾ Skråordn. Art. I §§ 1, 2.

⁵⁾ Skråordn. Art. I § 7.

⁶⁾ Jmfr Skråordn. Art. X § 32.

och hofslagareämbetet i Gamlakarleby, skräddareämbetet i Jakobstad, sadelmakareämbetet i Vasa, målareämbetet i Uleåborg äro utfärdade af de resp. städernas magistrater. Om mästarne ej själfve togo initiativet till bildande af ämbete, borde magistraten genom lämpligt vite tillhålla dem att ställa sig skråordningens stadgande till efterrättelse.

Berättigade att såsom röstegande medlemmar deltaga i ämbetets sammankomster och öfverläggningar voro de mästare, hvilka efter i behörig ordning vunnet mästerskap erhållit förening med detsamma. Medlemskapet upphörde vid utträde ur ämbetet — såsom vid bortflyttning till annan ort, där ämbete af samma yrke fans — äfvensom genom uteslutning ur detsamma. Till uteslutning ur ämbetet dömdes de, hvilka för grof missgärning dömts heder och ära förlustige ¹⁾).

Ämbetets sammankomster skulle alltid bivistas af en magistratens ledamot, den s. k. ämbetsrådmannen, äfvensom af åldermannen och bisittarne och fingo ej hållas utan magistratens vetskap ²⁾). Protokollet vid sammankomsterna fördes af en edsvuren ämbetsnotarie, merendels magistratens sekreterare. Då så påfordrades, borde protokollet uppvisas för senatens ekonomiedepartement. Utom lön af staden erhöll notarien arfvode af ämbetet, vanligen 4 mark för sammanträde ³⁾).

Om ämbetet icke hade eget „ämbetshus“, höllos sammankomsterna hemma hos åldermannen ⁴⁾). Mer än fyra gånger om året voro medlemmarne icke förbundne att sammankomma ⁵⁾). Vid de flesta ämbeten höllos tvänne „kvartals-sammankomster“ om året och dessutom vid behof extra sammanträden. Så vid bokbindare-, smeds- och vagnmakareämbetena i Helsingfors, hattmakareämbetet i Åbo, garfvare-, skräddare- och smedsämbetena i Vasa, målare- och snickareämbetena i Uleåborg. Endast en ordinarie kvartals-

¹⁾ Skråordn. Art. X § 17.

²⁾ Skråordn. Art. I § 4.

³⁾ Skråordn. Art. I § 6.

⁴⁾ Skråordn. Art. I § 3.

⁵⁾ Skråordn. Art. I § 4.

sammankomst hölls af klensmedsämberet i Gamlakarleby, målareämbetet i Helsingfors och sadelmakareämbetet i Abo.

Hvarje ämbete skulle hafva sin »låda», i hvilken protokoll, penningar, sigill, skråbref samt andra dyrbarheter förvarades. Till lådan funnos tre nycklar, af hvilka åldermannen förvarade en och de två älte bisittarne de öfriga ¹⁾). Vid början af hvarje sammankomst uppställdes denna låda och öppnades af åldermannen och bisittarne gemensamt. Sedan detta skett, togo ämbetsrådmannen, åldermannen, bisittarne och öfrige mästare plats, hvarefter ärendena afgjordes »inför öppen låda». Alla mästare voro ovilkorligen och vid böter skyldige att närvara vid sammankomsterna. Den, som utan åldermannens och bisittarnes lof aflägsnade sig utan att hafva laga förfall, fick böta 1 daler till lådan och 16 öre till de fattiga ²⁾). De ärenden, hvilka vanligast före-, kommo, voro inskrifning af lärgossar, deras utskrifning ur läran, gesällers antagande till mästare, val af tjänstemän obetalning af kvartalspenningar, granskning af räkenskaperna, föredragning af skrivelser från mästare i landsorten m. fl. angelägenheter, hvilka berörde ämbetets intressen. Vid någon af de årliga sammankomsterna borde skråordningen för de församlade bröderne uppläsas ³⁾). Om ämbetet fann för godt eller sådana frågor förekommo, hvilka bröderne ej ensamme kunde afgöra, fingo de tillkalla några magistratspersoner att deltaga i ärendenas handläggning och afgörande. ⁴⁾ Den, som hade något att andraga, skulle begära företräde eller — såsom det hette — »äska ämbetet», hvarvid stadgade »äskningspenningar» erlades. Vid några skrån voro åldermannen och bisittarne befriade från skyldigheten att betala äskningspenningar ⁵⁾).

Åldermannen var ordförande vid ämbetets sammankomster. Därjämte egde han företräda ämbetet vid påkommande fall och inför rätta samt förvalta dess egendom.

¹⁾ Skråordn. Art. III § 1.

²⁾ Skråordn. Art. X § 8.

³⁾ Skråordn. Art. I § 5.

⁴⁾ Skråordn. Art. I § 4.

⁵⁾ Gamlakarleby klensmedsäm. prot. 7 juni 1850.

Häri biträdades han af bisittarne, hvilka såsom konsultativa råd stodo vid hans sida. Då äldermannen var frånvarande eller jäfvig, intogs hans plats af älte bisittaren ¹⁾. Äldermannen och bisittarne borde »söka handtvärkets uppkomst och förkofring», men fingo ej utan ämbetets och magistratens vetskap företaga något, som rörde ämbetet i dess helhet. »Små och särskilda trätor» egde de dock afgöra i närvara af ämbetsrådmannen ²⁾.

Beträffande val af älderman bestämde 1720 års skråordning i likhet med 1669 års skråordning, att ämbetet borde sätta tvänne mästare på förslag och magistraten af desse utse en. Men genom kongl. förordningen af den 9 januari 1772 återfingo ämbetena sin ursprungliga frihet att själfva och utan magistratens inblandning till älderman utse den, som vid valet erhöll de flesta rösterna. Dock skulle anmälan om valet göras hos magistraten. Om den valde afsade sig uppdraget, fick den, som var närmast i röstetal, icke utan vidare utnämnas, utan nytt val borde anställas. Bisittarne, hvilkas antal lämpades efter talrikheten af ämbetets medlemmar — enligt skråordningen ³⁾ skulle de vara två eller fyra — tillsattes på enahanda sätt som äldermannen. Såväl äldermannen som bisittarne skulle efter valet aflägga ämbetsed på rådhuset »efter gammal plägsed» ⁴⁾. Den, som utan att ega laga förfall vägrade att blifva älderman eller bisittare, straffades första gången med 4 dalers böter. Andra

¹⁾ Skråordn. Art. II § 1.

²⁾ Skråordn. Art. II § 3.

³⁾ Art. II § 1.

⁴⁾ Antagligen följdes formuläret i 1621 års skråordning: „Jag beder så Gud hjälpa, att jag uti detta mitt antagna äldermans (bisittare-) ämbete skall troligen och redeligen förhålla, att jag skall pläga hvarjom och enom af mina ämbetsbröder, hvad som rätt och skäligt vara kan, att hålla dem vid det gjorda skrå, som i ämbetet författadt är, och isynnerhet lofvar jag ock, att där någon, som kunde hafva något emot någon af våra ämbetsbröder, men icke är i ämbetet. då vilja vi honom utan anseende till personen skipa hvad rätt är; men där några saker, som egentligen icke i vårt skrå författade äro, utan till rådstugan i städerna eller på landet till tinget höra, vele vi parterna dit att visa“.

gången fördubblades böterna. Vägrade någon tredje gången att emottaga en förtroendepost, förklarades han för all framtid ovärdig att bekläda densamma ¹⁾. Den, som blifvit vald till ålderman, måste stå kvar på sin plats under två års tid, så framt han icke därförinnan på begäran undfick afsked eller »för förseende och misshandel» afsattes af magistraten eller annan myndighet, men efter utgången af dessa två år var han berättigad att afgå. Såväl i dessa fall som om ämbetet icke ville behålla honom längre än två år, skulle nytt val i laga ordning anställas. Dock kunde mästarne öfverenskomma, att åldermannskapet skulle »efter ordning gå omkring mellan de mästare, som därtill skicklige äro» ²⁾.

Inom hvarje ämbete tillsattes ett antal »skådemästare», vanligen tvänne, hvilka det ålåg att öfvervaka förfärdigandet af mästerstyckena.

Yngste mästaren i ämbetet, »ungbrodern», var skyldig att på åldermannens befallning gå ämbetets ärenden och kalla ämbetsbröderna till sammankomst. Mer än ett år var han likväl icke skyldig att förrätta denna syssla och var därjämte äfven under denna tid berättigad att ställa annan person för sig ³⁾.

Till åldermannens och bisittarnes skyldigheter hörde, såsom nämndt, att förvalta ämbetets egendom. Ämbetets inkomster utgjordes af kvartalspenningar, inskrifningspenningar, utskrifningspenningar, mästerskapsavgifter, äskningspenningar samt böter till ämbetslådan. Kvartalspenningarna, hvilka skulle »till summan förmedlas och påläggas efter hela ämbetets bevillning och borgmästare och råds godfinnande, för alt aktandes, att intet handtvärk blifver därmed öfver sin förmåga besväradt», erlades af samtliga mästare vid kvartalssammankomsterna ⁴⁾. Från skyldigheten att erlægga denna afgift voro åldermannen och bisittarne vid en del ämbeten befriade. Dessa inkomster fingo endast användas till ämbe-

¹⁾ Skråordn. Art. II § 2.

²⁾ Skråordn. Art. II § 5.

³⁾ Skråordn. Art. II § 8.

⁴⁾ Skråordn. Art. I § 4.

tets gagn och nytta och ej »onytteligen förtäras». Årligen, vid Valborgsmässotiden, voro åldermannen och bisittarne skyldige att för samtliga ämbetsmedlemmar och några af magistraten förordnade personer aflägga räkenskap för det förgångna året ¹⁾).

Ur skråkassan bestredos utgifterna för skrifmaterialier, räkenskaps- och protokollsböcker m. m. samt ämbetsrådmannens och notariens arfvoden och slutligen för de förfriskningar, hvilka intogos under eller efter sammankomsterna.

Hjälpsamhet mot fattiga och sjuka var en ämbetet af staten uttryckligen ålagd plikt. Om mästare utan eget förvållande råkade i fattigdom eller insjuknade, skulle han med magistratens lof och minne samt efter samtliga medlemmars pröfning af hans behof och lädans tillgångar erhålla understöd ur ämbetslådan. Dock var han skyldig att återbära den summa han sålunda erhållit, sedan han tillfrisknat eller hans ekonomiska ställning blifvit betryggad. Då en omedlad mästare eller hans hustru aflid, var ämbetet skyldigt att bekosta begrafningen ²⁾. Vid några ämbeten gingo en del af kvartalspenningarna till en särskild »dödlåda», från hvilken begrafningshjälp lämnades åt hvarje afliden medlem eller hans hustru, oberoende af sterbhusets tillgångar. Af de böter, hvilka inflöto i ämbetslådan, skulle en fjärdedel, om ej skråordningen särskildt bestämde annat belopp, läggas till ämbetets fattigkassa. Till denna betalades dessutom vid de flesta ämbeten fjärdedelen af kvartalspenningarna. Af dessa medel gáfvos efter åldermannens och bisittarnes godtfinnande understöd åt aflidne medlemmars efterlämnade enkor och barn. ³⁾

De finska skråämbetena åtnjöto — liksom utländska skrån under skråväsendets sista tider — icke någon autonomi. De voro icke fria samfund, utan blott statliga politianstalter och borde därför ställa sig den allmänna skråord-

¹⁾ Skråordn. Art. III §§ 3, 4.

²⁾ Skråordn. Art. X § 16.

³⁾ Skråordn. Art. III § 2.

ningens bestämmelser till obrottslig efterlefnad. Alt, som ej öfverensstämde med denna, var utan kraft och värkan. De särskilda regler de enskilda ämbetena uppgjorde för sig, och hvilkas bestämmelser aldrig fingo afvika från de i den allmänna skråordningen uttalade principerna, behöfde senatens eller åtminstone magistratens stadfästelse, innan de fingo tillämpas ¹⁾.

Däremot egde skråna fortfarande egen domsrätt. Denna utöfvades dock icke såsom ursprungligen af samtliga ämbetsmedlemmar. Skrådomstolen, ämbetsrätten, bestod af ämbetsrådmannen såsom præses samt åldermannen och bisittarne ²⁾.

Ämbetsrätten skulle såsom första instans upptaga ordnings- och hushållningsmål, hvilka rörde skråmedlemmarne och deras drift och rörelse, samt afdöma tvistemål mellan mästare och arbetare, äfvensom en mängd i skråordningen uppräknade brottmål. Dessa voro: misshandel å ålderman eller bisittare ³⁾, misshandel å ämbetsbroder vid ämbetets sammankomst »och öppen låda» ⁴⁾, ärekränkning mot hela ämbetet ⁵⁾, mot ämbetsrådman, ålderman eller bisittare ⁶⁾, mot ämbetsbroder eller hans hustru vid ämbetets sammankomst ⁷⁾, falsk angivelse om straffvärdt arbete ⁸⁾, bedrägeri, begånget af handtvärkare mot hans kunder ⁹⁾, uppbrytande af till ämbetet adresserad bref ¹⁰⁾, förfalskning af handtvärksvara ¹¹⁾, första resan snatteri, begånget af lärling eller gesäll ¹²⁾, försnillning af anförtrödt råma-

¹⁾ Jmfr Skråordn. Art. X § 32.

²⁾ Skråordn. Art. X § 32.

³⁾ Art. II § 6.

⁴⁾ Art. X § 7.

⁵⁾ Art. X § 2.

⁶⁾ Art. II § 6.

⁷⁾ Art. X § 6.

⁸⁾ Art. VII § 2.

⁹⁾ Art. X § 25.

¹⁰⁾ Art. X § 3.

¹¹⁾ Art. X § 26.

¹²⁾ Art. VIII § 9.

terial¹⁾, mästares vägran att utbetala utfäst lön åt gesäll²⁾, olagligt vråkande af lärling³⁾, gesälls försumlighet i fullgörande af sina åligganden⁴⁾, mindre förseelser af gesäll⁵⁾, svordom vid ämbetets sammankomster⁶⁾, hållande af fri måndag⁷⁾, oljud vid ämbetets sammankomster⁸⁾, förköp i ämbetet⁹⁾, intrång i annans handtvärk¹⁰⁾, försummelse att på föreskrifvet sätt stämpla varor¹¹⁾, tagande af obehörig talan inför ämbetsrätten¹²⁾, upprepande af inför ämbetsrätten förlikt sak¹³⁾, kväljande af ämbetsrätts dom, försummelse att angifva nyssnämnda brott¹⁴⁾ och ungbroders förseelser i tjänsten¹⁵⁾, äldermans och bisittares försummelse att inlämna redovisning för förvaltningen af ämbetets medel¹⁶⁾. För öfriga tjänsteförbrytelser skulle älderman och bisittare på anmodan af ämbetet tilltalas af magistraten¹⁷⁾. Begingo de andra brott, skulle de dömas af ordinarie domstol. För misshandel, ärekränkning, bedrägeri, förfalskning, försnillning och svordom skulle skråmedlem lagföras äfven vid ordinarie domstol och ådömas straff efter allmän lag. »Stadens rätt skulle vara oförkränkt». — »Bönhasjakt» fick ämbetsrätt anställa endast med magistratens vetskap och samtycke och i dess utskickades närvara¹⁸⁾.

Vid ämbetsrätten borde det i allmän lag påbjudna rät-

¹⁾ Art. X §§ 27, 28.

²⁾ Art. VIII § 4.

³⁾ Art. IX § 4.

⁴⁾ Art. VIII §§ 1, 2.

⁵⁾ Art. VIII §§ 6, 7, 8, 12.

⁶⁾ Art. X § 18.

⁷⁾ Art. VIII § 2.

⁸⁾ Art. X § 10.

⁹⁾ Art. VII § 1.

¹⁰⁾ Art. VII § 3; Art. X § 21.

¹¹⁾ Art. VII § 4.

¹²⁾ Art. X § 9.

¹³⁾ Art. X § 4.

¹⁴⁾ Art. X § 12.

¹⁵⁾ Art. II § 8.

¹⁶⁾ Art. III § 4.

¹⁷⁾ Art. II § 1.

¹⁸⁾ Art. X § 20.

tegångsförfarandet iakttagas ¹⁾). Käranden skulle vid uttågande af stämning i äskningspenningar erlægga 8 öre till lådan och 2 öre till de fattiga, om målet lämnades beroende till ordinarie kvartalssammankomst, men 2 daler till lådan och 16 öre till de fattiga, om klagomålet var af den vikt, att extra sammanträde genast måste hållas. Om svaranden fälles, var han skyldig att ersätta käranden dessa kostnader ²⁾).

Missnöje öfver ämbetsrättens utslag fullföljdes genom besvär till magistraten. I stad, där skråämbete icke fans, skulle »alla tvister mellan mästare, gesäller och lärgossar, som voro af den beskaffenhet, att de af domare kunde afgöras», omedelbart upptagas och åtdömas af magistraten utan att parterna voro förbundna att först låta saken skärskådas i närmaste stads ämbetsrätt ³⁾). Den, som åter ej nöjdes åt magistratens utslag, egde fullfölja sin sak genom besvär, om den var af judiciel beskaffenhet, i hofrätten och, om det var hushållningsmål, i senatens ekonomiedepartement ⁴⁾).

Till andra straff än böter kunde ämbetsrätten icke döma. Högsta beloppet var 14 daler, hvilket ådömdes för försumning ⁵⁾). För den, som tredskades att erlægga ådömda böter, ökades straffet med en fjärdedel för hvarje kvartal han sålunda försummade ⁶⁾). — Såsom nämnts skulle, där ej skråordningen stadgade annat, tre fjärdedelar af bötesbeloppet tillfalla ämbetslådan och en fjärdedel skråets fattiga. —

Vid de flesta finska skråämbeten hade gesällerna egen »låda». Mästarne tyckas icke här, såsom i utlandet, hafva betraktat gesällskapet med oblida ögon. Tvärtom. Så t. ex. heter det i grofsmeds- och vagnmakareämbetets i Åbo stad-

¹⁾ Resol. på städ. besv. 12 dec. 1734 § 39.

²⁾ Skråord. Art. X § 1.

³⁾ Resol. på städ. besv. 12 dec. 1734 § 39.

⁴⁾ Skråordn. Art. X § 32; Kejs. Regl. för Reger. Cons. 18 aug.

1809 §§ 33, 41.

⁵⁾ Skråordn. Art. X §§ 27, 28.

⁶⁾ Skråordn. Art. II § 7.

fästelse på gesällskapets artiklar, att gesällådan »värkligen skulle bidraga till handtvärkets fortkomst och förkofring». Det var till och med ganska vanligt, att mästarne uppmanade gesällerna att inrätta egen låda, om de ej själfve togo initiativet därtill.

Af ämbetet förordnades i öfverensstämmelse med skråordningens stadgande, att »sammankomster af gesällier utan tvänne mästars närvaro äro ogille»¹⁾, tvänne »lådmästare» eller bisittare, af hvilka den ene kallades vorstäder eller föreståndare, vid gesällernes låda. Desse voro skyldige att alltid närvara vid gesällskapets sammankomster för att — liksom ämbetsrådmannen vid mästarnes sammanträden — öfvervaka, att allt gick lagligt till, och deltaga i målens afdömande. Därjämte skulle de i regel i förening med den af gesällerna själfve utsedde åldgesällen förvalta gesällskapets egendom.

För öfrigt voro gesällernes korporationer bra nog oberoende. De hade sina egne tjänstemän, sitt sigill, sin låda, sin välkomma eller pokal och öfriga symboler samt egen kassa. Öfver sina likar utöfvade de egen domrätt i första instansen.

De vanliga förtroendemännen voro »åldgesällen», »lådgesällen», »lådskrifvaren», »omskådningsgesällen» och »unggesällen». Åldgesällen valdes i regel af gesällerna själfve för hvarje kvartal²⁾. Vid skomakaregesällskapen i Åbo och Vasa satte gesällerna två eller tre på förslag, af hvilka ämbetets ålderman utsåg en³⁾. Åldgesällen skulle jämte lådmästarne »sörja för gesällskapets gemensamma nytta och angelägenheter», och vid sammankomsterna skulle han leda förhandlingarna. De öfrige tjänstemännen utsågos på samma sätt som åldgesällen. Lådgesällen motsvarade bisittaren vid ämbetets låda⁴⁾. Lådskrifvaren förde protokollet vid gesäll-

¹⁾ Art. V § 4.

²⁾ Åbo hjul- och vagnmak.ges. art. § 1; Stockholms bokbind.ges. regl. § 18; H:fors smedges. ordn. §§ 1, 15.

³⁾ Åbo skomak. ges. ordn. § 2.

⁴⁾ H:fors smedges. ordn. § 1.

skapets sammankomster¹⁾. Omskådningsgesällen förrättade — såsom tidigare nämnts — omskådningen. Unggesällen, som vid hjul- och vagnmakaregesällskapet i Åbo tillsattes af lädmästarna och äldgesällen, skulle — liksom ungbrodern i mästareämbetet — kalla bröderna till stämma²⁾.

Den, som valdes till någon förtroendepost, fick ej utan att hafva laga förfall afsäga sig densamma. Om äldgesällen eller ungesällen före utgången af det kvartal, för hvilket han blifvit vald, blef utan arbete och önskade vandra, skulle någon af de gesäller, som arbetade i samma värkstad, öfvertaga sysslan. Fans icke annan gesäll i samma värkstad, hade vorstäderne rätt att till äldgesäll eller ungesäll utse annan därtill lämplig person³⁾.

Sin samlingsplats hade gesällerna på »gesällhärbärget», hvilket alltid skulle hållas hos någon af ämbetets mästare⁴⁾. Föreståndaren för härbärget kallades »härbärgsfader», »skräfader» eller »krogefader», liksom härbärget ofta kallades »krogen». Vanligen förenades vorstäders- och krogfaderssysslan på en hand. Detta föreskrefs uttryckligen i Åbo grofsmeds- och vagnmakaregesällskaps artiklar och i Åbo bokbindaregesällskaps reglemente. Krogfadern upplät rum för sammankomsterna, tillhandahöll öl och mat mot betalning samt förvarade gesällskapets låda. I härbärget erhöles dessutom vandrande gesäller och de af gesällskapets medlemmar, hvilka voro utan arbete, kvarter och mat tills de hunnit omskådas.

De ordinarie kvartalssammankomsternas antal var olika vid olika gesällskap. Vid Åbo grofsmeds- och hofslagaregesällskap och vid Åbo bokbindaregesällskap voro de fyra om året. Åbo skomakaregesällskap sammanträdde

¹⁾ Åbo grofsmeds- och vagnmak. ges. art. § 5; H:fors smedges. ordn. § 2. Vid Åbo bokbindaregesällskap fördes protokollet af den ene lädmästaren (Stockholms bokbind. ges. regl. § 1).

²⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 30; Åbo skomak. mästarev. ordn. § 19; Stockholms bokbind. ges. regl. §§ 4, 5.

³⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 18.

⁴⁾ H:fors smedges. ordn. § 4; Stockholms bokbind. ges. regl. § 1: Åbo grofsmeds- och vagnmak. ges. art. § 1.

en gång hvar fjärde vecka. I Helsingfors smedgesällskap och i Åbo svarfvaregesällskap höllos tvänne kvartalssammankomster om året. Innan sammanträdet hölls, borde anmälan därom göras hos äldermannen¹⁾. För att gesällerna icke skulle försumma sitt arbete, skulle sammanträdena vid Åbo vagnmakaregesällskap börjas klockan 3 e. m. och slutas senast klockan 7, då en hvar måste begifva sig hem till sin mästare. Extra sammanträden höllos vid behöf.

Vid sammankomsterna skulle den i gesällartiklarna stadgade ordningen obrottsligen följas. En half timme före sammanträdet början borde ungesällen infinna sig på härbärgat för att se till, att allt var i ordning. Innan de öfrige anlände, skulle äldgesällen uppställa och öppna lådan. Då alla voro samlade och intagit sina bestämda platser — man satt efter ålder och värdighet — samt kvartalspenningarna blifvit erlagda och äldgesällen affordrat de närvarande deras vapen, öppnades sammanträdet därmed, att äldgesällen trenne gånger »upplappade» och tillfrågade gesällskapet, om någon hade något att andraga samt förestälde dem att sådant beskedliga göra. Om klagomål fans, skulle den klagande framföra sin talan anständigt och obehindradt, och den tilltalade skulle svara därpå med beskedlighet utan att någon fick falla dem i talet. Sedan härom ransakats, upplästes de af ämbetet och magistraten stadfästa gesällartiklarna. Därefter inskrefvos nya medlemmar, och slutligen granskade man räkenskaperna. Sådan var ungefär den ordning, som följdes vid bokbindaregesällskapet i Åbo.

Bruken voro något olika vid olika gesällskap. Helsingfors smedgesällådas ordning lämnar följande karaktäristiska föreskrifter för kvartalssammankomsterna:

»Då gesällerna äro församlade och lådan blifvit öppnad, skola de, på det alt ordentligen må tillgå, sätta sig neder på sina ställen, då antingen låd- eller äldgesällen på vanligt sätt begär ljud med tillsägelse, det de, som äro yngste gesäller, komma hvar att stå sin halfva timme med fat-

¹⁾ Åbo skomak. mästersv. ordn. § 5.

tigbössan till att taga fem kopek silfver af dem, som vid lådans öppnande icke äro tillstädes inne i salen, där lådan förvaras; görandes den yngste gesällen på åldermannens och bisittarnes värkstäder början med fattigbössans hållande, och fortfares därmed efter ordning af de andre gesällerna, och bör vid sammankomstens slut noga iakttagas, hvarest ordningen med fattigbössans hållande stannat, på det begynnelsen därmed må vid nästa kvartal ske af den gesäll på den värkstad, som i ordningen följer. Vägrar någon gesäll att på sätt sagdt är hålla fattigbössan eller sådant försummar, böte 30 kopek silfver i berörda bössa. Skulle någon gesäll, som ordningen med fattigbössans hållande tillkommer och därtill blifvit kallad, vara alldeles borta, böte som sist sagdt blifvit och kallas åter därtill nästa gång. Tredskas han då och uteblifver, böte 60 kopek silfver i gesällådan och 20 kopek silfver till fattigbössan samt vare icke dess mindre förbunden att stå med fattigbössan sin behöriga tid. Därefter aflämnar bemälde åldgesäll, som då från samma syssla, om så påfordras skulle, afträder, densamma jämte lådnycklarna till sin efterträdare, hvilken senare åter begär ljud med tillsägelse, det gesällskapet håller sig färdigt att afgifva låde- eller kvartalspenningarna med 60 kopek silfver vardera, åtvarnande därjämte samtliga sällskapet att vid och under omfrågan stilla sig förhålla samt icke, vid 20 kopeks böter, beväpnad sig vid lådan eller gillet inställa. Sedan alt detta försiggått, uppläsas af den person, som blifvit anmodad att föra bok vid sammankomsten: 1:mo alla dessa föregående och efterföljande artiklar; 2:o erlägges kvartalspenningarna; 3:o antecknas i boken de gesällers namn, som sedan sista kvartalet kommit resande, hvilka hvar och en erlägga till lådan 60 kopek silfver och 10 kopek samma mynt i fattigbössan; 4:o emottagas de vid ämbetets sista sammankomst utskrifna lärlingar och inskrifvas deras namn i gesällboken, då där betalas dubbelt emot de förenämnda; 5:o böra gesällerna hvar efter annan tillfrågas och höras, hvad af dem kan vara att påminna, hvilket, om det är af den beskaffenhet, att det hos gesällerna kan afgöras, och som lädmästarne böra pröfva, må med stillhet ske;

6:o skall gesällernes härbärgsvärd och dess hustru inkallas och höras, huru gesällerne sedan sista kvartalssammankomst sig å härbärget förhållit, på det att, om någon mer eller mindre oordentlighet förelupit, antingen då genast rättelse skaffas eller ock, om förbrytelserna sådant fordra, det må å behörig ort angifvas; 7:o böra gesällerne sådant åtvarnas. det de skola vid de vanliga katekesförhören sig inställa, och att den, som af motvilja sig därifrån undanhåller, belastas med laga näpst; och 8:o att samtliga gesällerne, på sätt sagdt blifvit, är obetaget att begära och erhålla redovisning öfver lådans inkomst och utgift under kvartalet, på det de må se och finna, att deras penningar rätteligen blifvit till nytto använda».

Sammankomsten slutade regelbundet med ett gemensamt dryckeslag, hvarvid ingen fick ostraffadt öfverträda de många samfundsreglerna för ordning och skick ¹⁾).

Stadgandet i Helsingfors smedgesällådas ordning, att alla utskrifne lärgossar vid ämbetet äfvensom alla till staden anlände främmande gesäller vid första kvartalssammankomst borde anmäla sig vid gesällådan för att upptagas i gesällskapet, ingår äfven i öfriga gesällskaps artiklar. Som vilkor för inträde i Åbo och Vasa skomakaregesällskap fordrades, att den sökande lärt hos en »ärlig och rättskaffens mästare».

Då utlärld lärgosse upptogs i gesällskapet, skulle han betala en viss inskrifningsafgift, hvarefter han inom de flesta yrken fick genomgå en mängd ceremonier, såsom »hyfling», »deposition» m. m., hvilka betecknade hans renande från de oarter, hvilka ännu ansågos vidlåda honom ²⁾). Några upplysningar om dessa ceremonier lämna handlingarna icke. De bevarades obrottsligen, liksom de för vandrande gesäller föreskrifna hälsningsformlerna, af gesällskapen såsom ordenshemligheter.

Gesällernes kassa förvarades dels i »lådan», till hvilken vorstädern, bisittaren och äldgesällen hade hvar sin nyckel, dels i »fattigbössan». Inkomsterna utgjordes af in-

¹⁾ Jmfr Åbo skom. mästersv. ordn. §§ 37, 49.

²⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 73.

skrifningsafgifter, böter och de kvartalspenningar hvarje gesäll hade att erlägga. Kassan förvaltades af vorstädern, bisittaren och åldgesällen, hvilka inom en del gesällskap årligen, inom andra kvartalsvis borde aflägga räkenskap inför gesällskapet, vid några gesällskap dessutom inför ämbetsrätten¹⁾.

De medel, hvilka inflöto i lådan och i fattigbössan, borde företrädesvis användas till understöd åt sjuke och vandrande bröder samt till bekostande af fattige kamraters begrafning. Åbo skomakaregesällskap gaf åt sjuk medlem 1 mark 28 penni ($\frac{2}{3}$ daler) i veckan. »Men skulle så hända, att sjukdomen alt för länge varade, skulle å ömse sidor saken till det bästa öfvervägas, att ej alla medel ur lådan tömmas för ens skull, icke håller att den sjuke i sin nöd lida skall; utan bör då brödrskapet af broderlig kärlek och eget sammanškott komma honom till hjälp efter förmågan». Den, som stod i arbete hos någon mästare, skulle dock icke få något understöd under första veckan. Det understöd, som gafs, behöfde ej i något fall återgäldas. Var sjukdomen svårare, skulle kamraterne vaka öfver honom i tur, en hvar ett dygn. Smedgesällskapet i Helsingfors lämnade åt sjuk gesäll fem mark i veckan och betalade dessutom läkarearfvode och medikamenter. Af detta understöd skulle efter gesällens tillfrisknande hälften återbetalas sålunda, att den mästare, hos hvilken han arbetade, innehöll hälften af hans veckolön och lämnade den till lådan. Om gesällen dog och hans anhöriga icke ville eller icke kunde till lådan återbetala det understöd han under sin sjukdom därifrån erhållit, eller om lådan bekostade hans begrafning, skulle hans kvarlåtenskap bortauktioneras, och de medel, som därigenom erhöles, tillfalla gesälllådan. — Liknande stadganden ingå i öfriga gesällskaps artiklar²⁾.

Gesällskapet hade, såsom nämndt, domsrätt i första instansen öfver ledamöternes handel ochandel, så väl då

¹⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 26; Åbo skomak. mästersv. ordn. § 3; H:fors smedges. ordn. § 3; Stockholms bokbind. ges. regl. §§ 2, 20.

²⁾ Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 22; Stockholms bokbind. ges. regl. § 20.

afvikelser skett från den allmänna moralen ¹⁾, som då förbrytelser mot stadgarna blifvit begångna. Domstolen bestod af vorstädern, bisittaren och äldgesällen. De mål, hvilka enligt stadgarna icke fingo af gesällskapet afdömas ²⁾, skulle hänskjutas till ämbetsrätten. Sådana mål borde gesällfadern föredraga för ämbetet vid dess nästa sammankomst samt draga försorg om, att parterna där instälde sig ³⁾. Den, som ej nöjdes med gesällskapets dom, egde genom besvär söka ändring hos ämbetsrätten ⁴⁾.

Straffen bestodo i penningböter. Vid skomakaregesällskapet i Åbo skulle gesäll, som ej genast kunde betala ådömda böter, ställa borgen för dem. Dock fick med deras inbetalande icke anstå längre än till följande sammankomst. Betalades de icke då, skulle de ökas med en tredjedel och med vederbörandes tillhjälp utsökas. — Om bötfäld gesäll vandrade ur staden, innan han »förlikt» sig med samfundet, »skymfades» han. Till gesällskapen i andra städer sändes underrättelse om den vanfräjd, som drabbat honom. med förmaning att icke gifva honom arbete. Ingen »ärlig» gesäll vågade arbeta med den sålunda skymfade, innan han godtgjort sin förseelse och återupptagits i gesällskapet. Med detta straff följde inskrifning af den brottsliges namn och förseelse i gesällskapets »svartbok» ⁵⁾. I regel lades tre fjärdedelar af böterna till lådan och en fjärdedel till fattigkassan ⁶⁾.

* * *

På 1860-talet funnos skråämbeten åtminstone i Björneborg, Borgå, Ekenäs, Gamlakarleby, Helsingfors, Jakobstad,

¹⁾ Bland „brott“, hvilka af gesällskapet borde bestraffas, uppräknar Åbo skom. mästersv. ordn. äfven det, som begicks, då „gesäll gick på gatan oklädd med sina värkstadskläder, i tofflor eller ock förklädet och annat dylikt“.

²⁾ Sådana voro årekränkningar mot krogfader eller bisittare. (Åbo hjul- och vagnmak. ges. art. § 27).

³⁾ Stockholms bokbind. ges. regl. § 7.

⁴⁾ Åbo skomak. mästersv. ordn. § 12; Stockholms bokbind. ges. regl. § 15.

⁵⁾ Jmfr Lundell, a. a. s. 74.

⁶⁾ Åbo skom. mästersv. ordn. §§ 48, 51.

Kristinestad, Kuopio, Lovisa, Nystad, Tavastehus, Uleåborg, Vasa, Viborg och Åbo. I Nådendal och Kajana hafva handtvärkarne aldrig bildat ämbeten. Näringsfrihet åtnjöts af Tammerfors, Kaskö, Jyväskylä, St Michel, Heinola, Joensuu och Mariehamn samt Idensalmi och Salo köpingar. Om förhållandena i Brahestad, Fredrikshamn, Kexholm, Nykarleby, Nyslott, Raumo, Sordavala, Torneå och Villmanstrand hafva inga upplysningar kunnat erhållas.

I Björneborg funnos: ¹⁾ garfvareämbetet, hattmakareämbetet (?), kopparslagareämbetet, kruk- och kakelugnsmakareämbetet, skomakareämbetet (skråbref 1760), skräddareämbetet (bildadt före 1795), smedsämbetet, snickareämbetet (skråbref den 7 maj 1764), svarfvareämbetet (skråbref den 29 juni 1795). Före 1860 hade äfven guldsmederne eget skrå.

I Borgå åtminstone: snickareämbetet (bildadt 1824), garfvareämbetet (bildadt 1831), hattmakareämbetet (nämnes 1841), skomakareämbetet (nämnes 1838), vagnmakareämbetet.

I Ekenäs: ²⁾ garfvareämbetet (bildadt 1831), skomakareämbetet, skräddareämbetet, smedsämbetet, snickareämbetet.

I Gamlakarleby: ³⁾ skomakareämbetet (skråbref den 5 april 1781), hattmakareämbetet (nämnes 1825), klensmeds- och hoislagareämbetet (skråbref den 18 dec. 1826), skräddareämbetet. Före 1860: repslagareämbetet.

I Helsingfors: ⁴⁾ skräddareämbetet (skråbref den 6 maj 1660) skomakareämbetet (skråbref den 23 mars 1663), snickareämbetet (skråbref den 16 sept. 1747), klensmedsämbetet (skråbref den 10 febr. 1758), sadelmakareämbetet (skråbref den 16 febr. 1771) garfvareämbetet (skråbref den 13 oktober 1784), vagnmakareämbetet (skråbref den 14 jan. 1805),

¹⁾ Enligt uppgift af stadens fabriks- och handtvärksförening.

²⁾ Meddeladt af Brukspatron E. L. von Julin.

³⁾ Handtvärksämbetenas i Gamlakarleby handlingar förvaras i Gamlakarleby handtvärks- och fabriksförenings arkiv.

⁴⁾ Handtvärksämbetenas i Helsingfors handlingar förvaras i Finlands statsarkiv och finska fornminnesföreningens arkiv. Garfvareämbetets handlingar förvaras hos garfvaremästaren Roslund.

målareämbetet (skråbref den 13 maj 1820), bokbindareämbetet (skråbref den 6 nov. 1833), körsnäsämbetet (skråbref den 21 dec. 1842), gördelmakareämbetet, hattmakareämbetet, kopparslagareämbetet, svarfvareämbetet. Före 1860: tunnbindareämbetet (bildadt på 1650-talet), linväfvareämbetet (bildadt den 13 maj 1682), guldsmedsämbetet (skråbref den 14 jan. 1805), bagareämbetet (skråbref den 28 nov. 1838), bläckslagareämbetet (skråbref den 17 juni 1840), glasvästareämbetet.

I Jakobstad åtminstone: skräddareämbetet (skråbref den 16 mars 1789).

I Kristinestad: ¹⁾ skomakareämbetet (skråbref den 21 febr. 1831), skräddareämbetet (skråbref den 20 jan. 1841), snickareämbetet (bildadt antagligen 1842), smedsämbetet (bildadt 1847).

I Kuopio: ²⁾ målareämbetet (skråbref den 22 febr. 1836), hattmakareämbetet (skråbref den 3 mars 1841), skomakareämbetet (skråbref den 3 nov. 1843), sadelmakareämbetet (skråbref den 10 nov. 1847), snickareämbetet (skråbref den 12 sept. 1848), smedsämbetet (skråbref den 5 sept. 1849), skräddareämbetet (skråbref den 10 okt. 1849), svarfvareämbetet (skråbref den 7 nov. 1855), bokbindareämbetet (skråbref den 7 nov. 1855). Före 1860: guldsmedsämbetet (skråbref den 21 mars 1844).

I Lovisa åtminstone: skomakareämbetet (nämnes 1755).

I Nystad: ³⁾ skomakareämbetet (bildadt under 18:de århundradet), logarfvareämbetet (bildadt under 18:de århundradet), smedsämbetet (skråbref 1861).

I Tavastehus: ⁴⁾ garfvareämbetet, gelbgjutareämbetet, hattmakareämbetet, kopparslagareämbetet, målareämbetet, sadelmakareämbetet (bildadt 1806), skomakareämbetet, skräddareämbetet, snickareämbetet. Före 1860: guldsmedsämbetet.

¹⁾ Enligt meddelande från fabriks- och handtvärksföreningen i Kristinestad.

²⁾ Handtvärksämbetenas i Kuopio handlingar hafva — med undantag af skräddareämbetets konceptbok, som förvaras af skräddaremästaren Jauhainen — försvunnit i obekanta öden.

³⁾ Enligt meddelande från handtvärksföreningen i Nystad.

⁴⁾ Enligt meddelande från fabriks- och handtvärksföreningen i Tavastehus.

I Uleåborg: ¹⁾ skomakareämbetet (bildadt 1760), snickareämbetet (skråbref den 22 mars 1781), skräddareämbetet (bildadt före 1791), logarfvareämbetet (bildadt 1816), bokbindareämbetet (bildadt före 1819), svarfvareämbetet (bildadt före 1821), klensmeds- och hofslagareämbetet (skråbref den 10 sept. 1821, sadelmakareämbetet (bildadt 1827), målareämbetet (skråbref den 12 dec. 1831), kopparslagareämbetet (bildadt före 1845), hattmakareämbetet. Före 1860: guldsmedsäm-
betet (bildadt före 1822), bagareämbetet (skråbref den 5 nov. 1832).

I Vasa: ²⁾ skomakareämbetet (skråbref den 14 mars 1748), skräddareämbetet (skråbref den 6 juni 1752), snickareämbetet (skråbref den 19 april 1784), klensmeds- och hofslagareämbetet (skråbref den 10 dec. 1805), målareämbetet (skråbref den 10 febr. 1819), sadelmakareämbetet (skråbref den 5 juli 1830). Före 1860: guldsmedsäm-
betet (skråbref den 29 april 1779).

I Viborg: ³⁾ snickareämbetet (skråbref den 2 nov. 1668), skomakareämbetet, skräddareämbetet, smedsäm-
betet, konst-svarfvare- och blockmakareämbetet.

I Åbo: ⁴⁾ skomakareämbetet (skråbref den 2 okt. 1624), smedsäm-
betet (bildadt den 6 april 1625, skråbref den 20 febr. 1633), skräddareämbetet (skråbref den 22 sept. 1625), snickareämbetet (skråbref den 18 maj 1633), garfvareäm-
betet (bildadt på 1630-talet), bokbindareämbetet (skråbref den 24 okt. 1738, svarfvareämbetet (skråbref den 24 okt. 1738), krukmakareämbetet (skråbref den 24 okt 1738 och den 18 okt 1865), sadelmakareämbetet (skråbref den 22 nov. 1762), hjul- och vagnmakareämbetet (skråbref den 24 aug. 1778), hattmakareämbetet (skråbref den 19 juli 1779), målareäm-

¹⁾ Handtvärksämbetenas i Uleåborg handlingar förvaras i Uleåborgs handtvärks- och fabriksförenings arkiv.

²⁾ Vasa skråämbetens handlingar förvaras i Vasa fabriks- och handtvärksförenings arkiv.

³⁾ Handtvärksämbetenas i Viborg handlingar förvaras i magistratsarkivet i Viborg.

⁴⁾ Handtvärksämbetenas i Åbo handlingar förvaras i Åbo stads historiska museum och finska fornminnesföreningens arkiv.

betet (bildadt antagligen 1784), gördelmakareämbetet, kopparslagareämbetet, körsnärsämbetet. Före 1860: guldsmeds-ämbetet (bildadt på 1630-talet), murareämbetet (bildadt på 1630-talet), tunnbindareämbetet (bildadt på 1630-talet), linväfwareämbetet (bildadt på 1630-talet), svärdsfajareämbetet, bagareämbetet (skråbref den 5 aug. 1770), glasmästareämbetet (skråbref den 18 nov. 1782), sockerbagareämbetet.

IV.

Bland de frågor, hvilka förelades »Januariutskottet», var äfven den om utvidgad näringsfrihet. Regeringen ifrågasätte, »huruvida gällande författningar angående rättighet att idka handel, sjöfart, fabriksrörelse och handtvärk i städerna och på landet kunde anses motsvara den näringsfrihet, som af tidsomständigheterna påkallades». För sin del föreslog senaten, att näringsfriheten skulle utvidgas. Utskottet förordade enhälligt senatens förslag.

I enlighet med utskottets hemställan utarbetades en proposition angående utvidgad handels- och näringsfrihet, hvilken förelades ständerna vid 1863 års landtdag. De förändrade ekonomiska förhållandena hade frantagit skråinrättningen och skråprivilegierna deras förra betydelse och tidsenlighet. Lärotvånget medförde många olägenheter, såsom att söner af bemedlade föräldrar afhöllos från att inträda i slöjdyrkena, då en på annan väg vunnen yrkesfärdighet och jämväl högre teknisk insikt endast delvis frikallade från sagda tvång, hvilket äfven hindrade ynglingen att samtidigt inlära två eller flere närbesläktade och hvarandra stödande handtvärk samt uteslöt möjligheten att, efter konjunkturer-
nas kraf, öfvergå från ett slöjdyrke till ett annat. Å andra sidan medförde lärotvånget icke några väsendtliga fördelar, hvilka uppvägs dessa uppenbara olägenheter, då, såsom erfarenheten från andra länder visade, egen omtanke för framtida fortkomst och välstånd i det valda lefnadsyrket ut-

gjorde den säkraste drifkraften till sökande af sådan insikt, utan hvilken dessa fördelar icke kunde ernås. Beträffande mästerns yrke hade erfarenheten visat, att detsamma icke försäkrade allmänheten om handtvärksprodukternas duglighet. Å andra sidan hade det visat sig, att idkare af sådana yrken, hvilka icke lydte under skrå, i detta hänseende icke stått efter skråmästare. Likaså hade allmänheten icke tillskyndats olägenhet däraf, att mästars enka, för hvilken skicklighetsprof ej var föreskrifvet, författningsenligt fått fortsätta sin af lidne mans yrke. Den fria täflans makt måste alltid bättre än hvarje statens förmynderskap trygga allmänheten för dåliga tillverkningar. Skyldigheten att i den af författningen påbudna ordningen aflägga mästerns prof var således ändamålslös och onyttig. Men den var därjämte i flere fall skadlig och medförde mången olägenhet, såsom altför dryga kostnader, förlust af tid och arbete, jämte anledningar och tillfällen för afundsamme, af eget intresse ledde äldre mästare i skrået att genom ränker och sökta svepskäl lägga hinder och svårigheter i vägen för den sökande. Själfva skråprivilegierna, så nyttiga och nödvändiga de än under skråväsendets första tid varit, värkade nu, under förändrade förhållanden, i många afseenden skadligt. De uteslöt ett stort antal medborgare från möjligheten att till egen utkomst och anhörigas försörjande använda vunnen yrkesskicklighet, utan att denna kränkning af naturliga rättigheter var nödvändig för konsumenternas eller ens yrkesidkarnes säkerhet och rätt fattade fördel. Införande af näringsfrihet skulle bereda allmänheten bättre och säkrare tillgång på goda och billiga industritillverkningar, medan skråtvånget medgaf att beskatta förbrukaren med godtycklig tillökning till produktionspriset, sådant detta vid fri konkurrens skulle utfalla. Yrkesskicklighetens tidsenliga utveckling och höjande hämmades genom det skydd mot öfverlägsna medtäflare skrårättigheterna lämnade. Handteringar, hvilka med framgång kunde drivas fabriksmässigt, förblevo stillastående vid traditionella och föråldrade tillverkningssätt. Föråldrad och i hög grad skadlig var äfven den till öfvermått drifna åtskillnaden mellan städernas och landsbygdens rättigheter.

Ett annat anmärkningsvärdt missförhållande var, att lagstiftningen förbisett kvinnas rätt att genom slöjd och annan näringsvärksamhet försörja sig och sina anhöriga. Genom förordningen af den 12 dec. 1859 hade väl skråväsendets band betydligt lossats, men svåra hinder för näringarnas fullständigare utveckling kvarstodo fortfarande. Till undanrödjande af dessa hinder ville Hans Kejserliga Majestät föreslå uppläfvande af 1720 års skråordning och öfriga äldre författningar i ämnet. Hvarje välfräjdad finsk medborgare borde berättigas att, i viss ordning, nedsätta sig i stad eller på landet och, emot lämplig skatt, drifva hvilket yrke han för godt fann utan särskildt afseende å landsortens afstånd från stad. Flere handtvärk skulle få idkas af en person, och för tillverkningar, till hvilka flere handtvärk fordras, borde arbetare från annat handtvärk än det egna få begagnas. Vidare borde hustru, enka och ogift kvinna, som uppnått viss lämplig ålder, medgifvas rättighet att med bifall af målsman eller förmyndare, där sådant kunde ifrågakomma, under enahanda vilkor, som föreskrefvos för man, idka handtvärk eller fabriksrörelse i stad och på landet. Skråna skulle ersättas med handtvärkare- och fabriksidkareföreningar, hvilka skulle genom därtill inom föreningarna valda ombud handhafva de till föreningarna hörande yrkenas allmänna angelägenheter. Införandet af ovilkorlig näringsfrihet motvärkades dock af särskilda i landet bestående förhållanden. Städernas borgerskap, såsom utgörande ett af landets fyra stånd och därhos förpliktadt att bestrida en del af kostnaderna för städernas administration, lagskipning, kronouppbördsförvaltning m. m., att deltaga i städernas kommunal- och enskilda hushållning samt att personligen utgöra vissa tjänsteskyldigheter, hade grundade anspråk på, att de nödvändiga vilkoren för dessa förhållandens fortvara icke upphäfdes. Därför borde det stadgas, att en hvar, som ville vinna rättighet att i stad eller inom en half mil därifrån idka handtvärk å värkstad med biträde af lärlingar och gesäller eller drifva fabriksrörelse, skulle tillika utvärka sig burskap i samma stad med åtagande af därmed förenade åligganden, äfvensom att de, hvilka till själf försörjning i stad idkade

slöjd- eller handtvärksyrke, skulle, såväl för sin näringsrörelse som för befrielsen från borgerlig tjänsteskyldighet, beläggas med lämplig afgift till staden. Därjämte kunde ock såsom öfvergång till fullständig frihet i denna del tillvidare föreskrifvas, att för vinnande af rätt till bedrifvande af handtvärksyrke med värkstad och biträde af arbetare i stad eller på landet af den sökande skulle företes tillförlitligt intyg eller annan utredning därom, att han förstod sitt yrke och egde de för dess utöfvande nödiga kunskaperna. Sedan ständerna afgifvit sitt yttrande, skulle närmare förordningar i ämnet af Hans Kejserliga Majestät utfärdas.

Ständerna tillstyrkte propositionen i alla punkter med undantag af bestämmingarna rörande dem, som till själf försörjning i stad idka slöjd- och handtvärksyrken samt om skyldighet för handtvärkare på landet att för vinnande af rätt att bedriva sitt yrke förete intyg om nödig skicklighet. Då den ifrågavarande näringslagen, enligt ständernas åsikt, borde afse endast sådan näring, som bedrives såsom industriellt yrke, hvartill produktion för egen försörjning ej kunde hänföras, höllo ständerna före, att, om lärotvång och mästerprof ej vidare skulle komma att ega rum, något hinder icke skulle möta att äfven i afseende å själf försörjning erhålla burskap å någon näring, om blott intyg öfver yrkesskicklighet förededdes. Ständerna ansågo därför, att det föreslagna undantaget från den allmänna regeln, hvilket dessutom stod i strid med borgerskapets privilegier, så mycket mindre borde i en allmän näringslag upptagas. — I det föreslagna stadgandet, att för vinnande af rätt att drifva handtvärksyrke med värkstad och biträdande arbetare äfven å landet af den sökande skulle företes intyg eller annan utredning om egande yrkesskicklighet, instämde präste- och borgarestånden, hvaremot ridderskapet och adeln samt bondeståndet voro ense därom, att föreskrift i nämnda afseende endast skulle föranleda omgång och kostnader för dem, som i landsorten begagna sig af lärlingars biträde, och därför ej borde i den blifvande författningen i ämnet ingå. — En näringslag uppgjord på de i propositionen uppställda grunderna skulle väsendtligt ingripa i näringsförhållandena

och beröra flere genom allmän lag och privilegier stadgade rättigheter och skyldigheter. Därför och för att vinna en säker uppfattning af den föreslagna lagen anhöllo ständerna, att förslag till allmän näringslag, uppgjordt på de af ständerna antagna grunderna, måtte föreläggas nästsammanträdande ständer.

I anledning häraf lät regeringen utarbета ett förslag till förordning angående handel och näringar i Finland, och förelade ständerna detsamma vid 1867 års landtdag. Lagförslaget, som affattats i öfverensstämmelse med de åsikter 1863 års ständer i ämnet uttalat, antogs med några mindre betydande förändringar och promulgerades såsom lag den 24 februari 1868.

Öfvergången till fullständig näringsfrihet skedde genom nu gällande näringslag af den 31 mars 1879.

Erik Ehrström.

Frågor rörande Domstolsreformen, afsedda att föreläggas en konferens af sakkun- niga personer.¹⁾

*Af komitén för revision af lagstiftningen angående
rättegångsväsendet.*

Om den riktning, i hvilken en reform af vårt rättegångsväsen bör gå, kan väl i allmänhet taget något tvifvel icke äga rum. Principerna af muntlighet och omedelbarhet, förhandlingens offentlighet och fri bevispröfning samt anklagelseprincipen i brottmål äro i vår tid så grundligt bepröfvade och allmänt erkända normer för förfarandet inför rätta, att utan deras genomförande med större eller mindre fullständighet någon väsentlig förbättring af rättegångsväsendet icke kan tänkas såsom möjlig. Och då ett enligt dessa grundsatser ordnad förfarande med nödvändighet betingar vissa förutsättningar med afseende å domstolsorganisationen, så är reformens riktning jämväl i detta hänseende i hufvudsak gifven.

Å andra sidan medför likväl hänsynen till historiskt gifna institutioner samt bestående geografiska och sociala förhållanden nödvändigheten af en viss själfständighet just i

¹⁾ Dessa frågor, hvilka för bristande utrymme icke kunnat, såsom afsedt varit, införas i senaste häfte, hafva numera varit föremål för öfverläggningar inom den af senaten för sådant ändamål tillsatta konferensen, bestående, utom komiténs medlemmar, af presidenten R. Montgomery, hofrättsrådet R. Idestam, hofrättsassessorerna A. Nybergh, J. Serlachius och K. W. Sulin, professorn J. Forsman samt härads-höfdingen, landssekreteraren W. Nystén. Red. hoppas framdeles blifva i tillfälle att i korthet redogöra för förhandlingarna vid konferensen.

fråga om domstolsorganisationen. Då vidare en egendomlig gestaltning af denna kan värka modifierande på tillämpningen af nyss anförda principer för förfarandet, är det uppenbart att vid uppgörandet af förslag till ombildning af rätttegångsväsendet tvifvelaktiga och svårlösta frågor af stor bärridd kunna uppstå, ja måste göra det. Att fullkomligt på egen hand och utan stödet af andra personers omdöme fatta beslut i sådana frågor är för en komité, som består af endast tre medlemmar, ytterst vanskligt, enär, i händelse den uppfattning, till hvilken komitén i vissa frågor af grundläggande betydelse anslutit sig, sedermera icke skulle godkännas af de lagstiftande myndigheterna, ett härpå grundadt vidlyftigt arbete vore, om ej helt och hållet, likväl till stor del förfeladt. För att i någon mån förebygga en dylik utgång, har komitén önskat öfver några frågor af antydd beskaffenhet af insiktsfulla och erfarna jurister erhålla ett utlåtande, hvilket sedan kunde tjäna komitén såsom ledning vid dess arbete. De frågor, som komitén sålunda velat underställa utom komitén stående juristers pröfning och för hvilka i det följande redogöres, hänföra sig alla till domstolsorganisationen. Skulle dylika frågor uppstå äfven beträffande rätttegångsförfarandet, är det likväl enligt komiténs tanke lämpligare, att icke upplaga dem i detta sammanhang, utan hållre särskildt för sig.

I fråga om underrätternes organisation synes å ena sidan böra tagas i betraktande, att behandlingen af större och mer invecklade mål, för att vara fullt tillfredsställande, måste öfverlämnas åt kollegiala domstolar d. ä. sådana, som bestå af minst tre lagfarna medlemmar. Men då det å andra sidan torde vara obestriddigt, att de mindre och enklare målen, hvilka utgöra det öfvervägande flertalet, på ett fullt betryggande sätt kunna afgöras af domstolar, där endast ordföranden innehar särskild juridisk bildning, samt inrättandet af kollegiala domstolar äfven för dylika mål innebure ett slöseri med både penningar och arbetskraft,

som särskildt i vårt land icke kan försvaras, synes en fördelning af rättegångsmålen efter deras större eller mindre vikt på tvänne olika slag af underrätter böra ega rum. Att ett sådant särskiljande af målen i mer och mindre viktiga, utan altför stora praktiska svårigheter kan värkställas, visar erfarenheten från de land, där det redan under längre eller kortare tid varit genomfördt. Den invändningen åter, att införandet af särskilda underrätter för olika slag af mål skulle, såsom innebärande en afvikelse från principen af allas likhet inför lagen, strida mot det allmänna rättsmedvetandet, kan med afseende därå, att afgörandet af större och mer invecklade mål helt naturligt kräfver ett högre mått af insikter och förmåga än behandlingen af mindre och enklare saker, icke erkännas vara på giltiga skäl grundad. Då man emellertid i Sverige tyckes vara böjd att tillägga denna omständighet ett afgörande inflytande och komitén för sin del anser att ett tillfredsställande resultat svårligen kan ernås, om underrätterne för alla slag af mål skola vara lika organiserade, har det synts nödigt, att erhålla ett utlåtande angående följande fråga:

1:o. Föreligga från principiell eller praktisk synpunkt afgörande skäl emot en sådan anordning af underrätterne, att större och viktigare mål skulle handläggas i domstolar, bestående af minst tre lagfarna medlemmar, och mindre mål i sådana, sammansatta af rättslörd ordförande och lekmän såsom bisittare?

Till förtydligande af dessa domstolars uppgift och karaktär bör här nämnas, att enligt komiténs tanke den kollegiala underrätten borde tillika utgöra appellationsinstans för den icke-kollegiala, äfvensom att den nu rådande skilnaden mellan stads- och landsdomstolar måste i princip upphävas, så att de högre underrätterne alltid vore lika organiserade för stad och land, samt de lägre äfvenledes i hufvudsak lika, med den skilnad blott att bisittarene, hvilka på landet äfvensom i domkretsar bestående af både land och

stad skulle utgöras af den nuvarande nämnden, möjligen med vissa modifikation, däremot i sådana domkretsar, som endast bestå af stad, kunde till antalet reduceras.

Då således de nuvarande häradsrätterne utan väsentlig förändring kunde kvarstå såsom lägre underrätter, framställer sig frågan, på hvad sätt permanens eller åtminstone ett större antal ordinarie sammanträden vid dessa domstolar kunde åstadkommas. Den enklaste utvägen vore utan tvifvel, att, såsom till stor del redan skett i Sverige och på sätt jämväl hos oss föreslagits såväl af 1873 års komité, som i propositionen i ämnet till landtdagen 1877—78, låta hvarje domsaga i regeln utgöra en enda domkrets, där ting skulle hållas en gång hvarje månad med undantag af jul- och sommarmånaderna. Men som vid 1877—78 års landtdag tvänne stånd och däribland det, som saken närmast angår, eller bondeståndet, alldeles bestämdt förklarat sig emot en sådan anordning, torde ifrågavarande förslag nu så mycket mindre böra ånyo upptagas som detsamma i en stor del af landet obestriddligen skulle medföra den olägenhet, att antingen afstånden till det gemensamma tingstället blefve altför stora eller ock domsagorna så små, att en tillräcklig aflöning åt häradshöfdingarne icke kunde åstadkommas. Till följd häraf synes domstolsreformen böra värkställas med bibehållande af de nuvarande tingslagen i hufvudsak oförändrade eller med endast sådana mindre jämkningar af deras omfång, hvarigenom antalet tingslag i hela landet i någon mån blefve minskadt. Nu är det väl uppenbart, att under närvarande förhållanden det i allmänhet icke vore möjligt för en häradshöfding att en gång i månaden hålla ting i hvarje särskildt tingslag i domsagan. Och äfven om man tager i beräkning den besparing af tid och lindring af arbetsbördan öfver hufvud, som ett muntligt förfarande i förening med befrielsen från alla sekreterare- och kansligöromål otvifvelaktigt skulle medföra, så blefve likväl hållandet af så många domstolssammanträden, därvid häradshöfdingen dessutom vore tvungen att tillbringa största delen af sin tid borta från hemmet, till den grad betungande, att en sådan utväg redan af detta skäl icke gärna kan ifrågasättas.

Dessa svårigheter kunna emellertid undvikas, om man låter ledamöterna i de högre underrätterne, hvilka i det följande skola benämnas lagmansrätter, tillika fungera såsom ordförande i de lägre underrätterne eller, såsom vi kunna kalla dem, häradsrätterne (i domkretsar, hvartill endast hör stad, rådstufvurätter). Vi antaga t. ex. att lagmansrätten i regeln skulle bestå af fem medlemmar, nämligen ordförande hvilken vi här vilja kalla lagman, och fyra ledamöter eller häradshöfdingar, och att området för denne domstol, eller lagsagan, likaledes i regeln skulle utgöras af åtta eller nio tingslag. Om då i hvarje tingslag skulle hållas åtta ordinarie häradsting om året, kunde dessa anordnas sålunda att under åtta månader af året tvänne ledamöter i lagmansrätten skulle växelvis hvar annan månad sitta i sagda rätt samt, där så finnes lämpligt, tillika hålla häradsrättssammanträden i det tingslag, inom hvilket lagmansrätten har sitt säte, och likaledes hvar annan månad resa omkring i de särskilda tingslagen samt där hålla häradsting. Lagmannen själf skulle icke hålla sammanträden i häradsrätterne.

Då enligt det sagda hvardera af de två häradshöfdingar, som för tiden resa omkring i tingslagen, komme att under en månad hålla ting på fyra olika ställen, blefve följaktligen den för hvarje häradsting anslagna tiden ungefär en vecka och tillsammans för hela året åtta veckor för hvar tingslag. Tager man i betraktande, att de största målen, hvilka vanligen äfven äro de vidlyftigaste, icke komma att behandlas vid häradsrätt, äfvensom att rättegången då något fullständigt sakprotokoll icke föres, förlöper snabbare, särskildt om man sörjer för en bättre förberedelse af målen, kan det icke betviflas, att denna tid på de flesta orter vore fullt tillräcklig och på icke få ställen till och med längre än behovet komme att kräfva. Där den åter undantagsvis vore otillräcklig, kunde lagmansrätten förstärkas med en eller tvänne ledamöter, hvarhos i de glest befolkade nordliga och östliga delarne af landet häradstingens antal själfallet måste reduceras ända till hälften af det ofvan nämnda och i enskilda fall måhända ännu mera.

Att äfven med denna anordning tingsresorna i en del lagsagor, där afstånden vore större eller målen talrikare än vanligt, kunde blifva nog besvärliga för ledamöterna i lagmansrätten, kan ej bestridas. Men då hvarje särskild ledamot icke behöfde på tingsresor tillbringa mer än fyra månader af året och däraf högst en månad å rad, samt under den öfriga tiden finge dels egna sig åt den lugnare och bekvämare tjänstgöringen vid lagmansrätten, dels — under sommarmånaderna — åtnjuta partiell eller fullständig ledighet, så blefve hans tjänstgöring helt säkert icke mer ansträngande än den, vid hvilken våra häradshöfdingar af ålder varit vana, utan snarare mindre. En sådan organisation skulle därjämte medföra flere andra fördelar af icke ringa vikt. Först och främst blefve den, till följd af det relativt ringa antal domare, som därtill erfordrades, sannolikt vida billigare än snart sagdt hvarje annan, hvilken skulle förmå fylla samma anspråk. I sådant afseende kan nämnas, att enligt anställda beräkningar lagmansrätternes antal icke behöfde blifva större än omkring 25 för hela landet. Vidare torde det vara uppenbart, då lagmansplatserna, med afseende å den rikligare aflöning och bekvämare tjänstgöring, hvaraf de skulle åtföljas, sannolikt blefve besatta med framstående jurister, att för häradshöfdingarne samarbetet med lagmännen i alla större civila och kriminella mål skulle blifva både lärorikt och väckande i flere hänseenden, medan de tillika vid häradstingen skulle förvärfva en närmare kännedom om förhållandena på landsbygden samt vana att själfständigt behandla rättegångsmål. Då härtill kommer, att våra domare genom befrielsen från det tidsödande och slitande skrifningsarbetet, äfven om de rena domaregöromålen blefve i någon mån ökade, likväl skulle erhålla mer ledighet att följa med den juridiska literaturen än de nu hafva, kan man hoppas att, oafsedt den större trygghet, som kollegialiteten alltid medför, därjämte äfven domstolsmedlemmarnes skicklighet i båda underrätterne blefve större. Härigenom vunnnes slutligen den fördel, att rättigheten att i öfverrätt fullfölja rättegångsärenden kunde i någon mån inskränkas, till följd

hvaraf åter den arbetsbörda, som nu nedtynger dessa domstolar, antagligen skulle högst betydligt minskas.

Emot den organisation af underrätterne, hvars grunddrag nu angifvits, har af en ledamot i komitén anmärkts, dels att, då häradshöfdingarne icke, såsom hittils, komme att bo enhvar inom sin domsaga utan på det ställe, där lagmansrätterne hafva sitt säte, samt jämväl underrätternes arkiv komme att förvaras vid lagmansrätterne, blefve såväl domaren som arkivet i de flesta fall svårt tillgängliga för de rättsökande och domaren dessutom mera främmande för befolkningens behof och önskningar än nu är fallet, dels att det för de två häradshöfdingar, som under en månad komme att förrätta fyra häradsting, ofta blefve svårt att hinna med dessa på den korta tid af sex dagar, som till hvarje ting kunde användas, dels äfven att det täta ombytet af ordförande i häradsrätterne, som af öfvermålda organisation framkallades, komme att medföra icke ringa olägenheter vid rättskipningen, särskildt i det afseende att detsamma vid uppskof i målens handläggning altför ofta skulle föranleda ett upprepande af förhandling. Och har det synts bemälda ledamot att antydda olägenheter, hvilka enligt hans tanke vore egnade att ej blott göra hela domstolsreformen mindre populär, utan måhända äfven att minska förtroendet för rättskipningen, kunde i väsentlig mån undvikas genom en sådan förändring uti berörda organisation att uti hvarje tingslag funnes anställd en häradshöfding, som hade sitt hemvist inom tingslaget och vid hvars bostad tingslagets arkiv förvarades, äfvensom att af de åtta häradshöfdingar, som sålunda komme att finnas inom hvarje lagsaga, turvis tvänne antingen två gånger om året i en månads tid eller fyra gånger om året under två veckors tid, tjänstgjorde såsom ledamöter i lagmansrätten.²⁾

²⁾ Öfvermålda förelag torde, enligt benäget meddelande, af ifrågavarande ledamot i komitén anförts endast såsom exempel på huru olägenheterna i komiténs förslag, sådant det i texten refererats, kunde afhjälpas. Jfr. äfven not. ¹⁾.

Häremot torde först och främst kunna invändas att en sådan organisation, oafsedt den sänkning af underdomarnes skicklighet och sociala nivå, som den stora ökningen af deras antal sannolikt skulle medföra, blefve förenad med betydligt drygare kostnader än den af komiténs flertal³⁾ ifrågasatta. Tager man vidare i betraktande:

att lagmansrätten, om också dess område blefve ungefär två och en half gång så stort som de nuvarande domsagorna, komme att hafva ett permanent kansli på en bestämd ort, där de rättsökande hvarje tid kunde få den hjälp de behöfva, hvilket för närvarande ingalunda är fallet;

att vidare en af häradshöfdingarne i regeln åtta gånger årligen, nämligen vid häradstingen, på bestämda tider stode att träffas af tingslagets befolkning, som därvid egde tillfälle att erhålla stämningar, hvarjehanda bevis m. m., medan under nuvarande förhållanden, om man undantager det tingslag, inom hvilket häradshöfdingen har sitt hemvist, domsagens befolkning endast tvänne gånger årligen kan bestämdt räkna på att få träffa sin domhafvande inom eget tingslag, men för öfrigt är tvungen att uppsöka honom i hans hemvist med äfventyr att den sökande, då han efter en ofta besvärlig resa dit anländer, måhända icke träffar häradshöfdingen hemma;

samt slutligen att tillgång kunde beredas de rättsökande att genom posten både begära och erhålla ej blott stämningar och bevis, utan äfven protokollsutdrag och afskrifter af i arkivet förvarade handlingar,

³⁾ Efter frågornas tryckning torde ofvanbemälda ledamot jämte en annan af komiténs medlemmar beträffande härads- och lagmansrätternes organisation förenat sig om följande förmedlingsförslag, som jämväl förelagts konferensen. Hvarje lagsaga borde omfatta nio tingslag. Antalet häradshöfdingar uti lagsagan skulle vara fem, fördelade sålunda att fyra af dem skulle hafva hvar sin domkrets af två tingslag, inom hvilken de borde vara bosatte. Fyra gånger om året, två veckor hvarje gång, skulle en af dessa häradshöfdingar i tur tjänstgöra i lagmansrätten. Den femte häradshöfdingen åter komme att ingå såsom ständig ledamot i lagmansrätten, och skulle det tillika åligga honom att på tider, då sistnämnda rätt icke sammanträder, förrätta häradsting inom det tingslag, där lagmansrätten har sitt säte.

så torde det framgå, att det för allmänheten troligen icke alls, åtminstone ej i nämnvärd mån, blefve svårare än det nu är att för rättsliga angelägenheter träffa domaren. Ehuru ifrågavarande betänklighet således torde sakna tillräcklig grund, har det likväl, enär den berör en omständighet af mycket stor betydelse, syntes nödigt att begära svar jämväl på följande fråga:

2:o. Kunna emot en på ofvan angifna grunder uppgjord domstolsorganisation vägande skäl från den synpunkt framställas, att domaren äfvensom rättens arkiv och kansli därigenom blefve mindre tillgängliga för den rättsökande allmänheten?

Med afseende å den viktiga frågan om lekmäns deltagande i rättskipningen har vårt land förmånen att i nämnden besitta en institution, hvilken såsom uppvuxen från historisk grund, på naturligt sätt utvecklat sig efter förhållanden förhållanden och därför äfven måste anses i vår nuvarande domstolsorganisation utgöra ett element af värde hvilket särskildt i icke ringa mån bidragit att hos allmänheten väcka och bibehålla förtroendet till rättskipningen. Att nämnden bör kvarstå i den lägre underrätten, synes fördenskull icke vara tvifvelaktigt. Icke fullt så enkelt ställer sig saken i fråga om lagmansrätten. Redan dennas egenkap af ett kollegium gör det mindre lämpligt att därmed förena lekmanabisittare med endast en kollegial röst, enär deras inflytande på utslaget i sådant fall blefve ytterst ringa, ja nästan intet alls. Hvad åter beträffar juryinstitutionen, torde den vara altför främmande för våra förhållanden för att här kunna värka med framgång, hvarutom användandet af jury för ett så vidsträkt område som lagmansrätten, vore förenadt med rätt betydande kostnader. Det synes därför, om man vill att i lagmansrätten, förutom de rättslärdas medlemmarne äfven lekmän skola få plats, såsom borde desse erhålla individuell rösträtt, hvarvid dock bör beaktas att i

sådant fall deras antal i rättssäkerhetens intresse icke må öfverstiga de rättslärdas domarenes.

Å andra sidan föreligger vid domstolar, som bestå af flere rättskunnige medlemmar, helt naturligt mindre behof af rättens förstärkande med ett lekmannaelement, än vid enmansdomstolar. Särskildt gäller detta civila tvistemål, hvilka, då de äro af mer invecklad beskaffenhet, svårigen kunna rätt bedömas af personer, som helt och hållet sakna rättskännedom. Ett annat förhållande eger visserligen rum med sådana tvister, isynnerhet från handelsrättens och sjö-rättens område, för hvilkas pröfning särskild fackkunskap erfordras. Men då för sådana fall rätten icke vore betjänt af vanliga lekmannadomare, utan dessa i hvarje särskildt mål borde innehafva den för detta mål erforderliga fackinsikt, samt samma nytta på vida enklare sätt kan ernås genom hörande af sakkunnige, synes något behof af lagmansrättens förstärkande med lekmän i civila rättstvister icke förefinnas. Hvad åter angår brottmål är förhållandet visserligen såtillvida olika, att den fråga, som här underliggert domarens pröfning, åtminstone till den del det gäller den anklagades skuld, i allmänhet kan bedömas äfven af lekmän. Att sådana skulle göra det bättre och säkrare än rättskunniga domare, är däremot något, som väl påståtts, men ingalunda kan sägas vara konstateradt. Frågan är således den huruvida en af tre rättskunniga medlemmar sammansatt domstol erbjuder tillräckliga garantier för ett riktigt afgörande af brottmål, eller om därtill ytterligare fordras deltagandet af ett antal domare utan särskild rättskunskap. En omständighet, som härvid torde komma i öfvervägande, är den, i hvad mån ett sådant lekmannaelement i dessa domstolar vore egnadt att öka allmänhetens förtroende till rättsskipningen vid dem. Då frågan är af icke ringa vikt, har den ansetts böra här framställas.

3:o. Är det nödigt, att den kollegiala underrätten för behandlingen af brottmål förstärkes med lekmannadomare? Och, i händelse frågan besvaras jakande, böra desse erhålla individuell rösträtt? Böra de deltaga i afgörandet af saken i dess helhet eller endast i pröfningen af frågan om den tilltalade är skyldig eller icke?

En af de väsentligaste brister i vår nuvarande straffprocess är saknaden af en ordentlig förberedande undersökning af brottet, förrän detsamma underkastas domstolens pröfning. Att värkställandet af dylika undersökningar icke kan med hopp om framgång anförtros åt de myndigheter, hvilka beifrandet af brott och utförandet af åtal för närvarande åligger, torde vara tydligt. Emellertid synes det icke kunna betviflas, att införandet af en ny straffprocesslag äfven i öfrigt påkallar en förändrad organisation af åklagareväsendet. För att straffprocessen skall fullt motsvara sitt ändamål, måste den s. k. anklagelseprincipen såvidt möjligt där genomföras. Men detta i förening med förvärligandet af muntlighets och omedelbarhetsgruntsatserna kommer otvifvelaktigt att gifva rättegången i brottmål en så förändrad karaktär samt ställa så mycket högre fordringar på åklagaremyndigheten, att de tjänstemän, hvilka denna uppgift för närvarande åligger, under sålunda förändrade förhållanden icke skola kunna uppfylla densamma, öfverhopade som de dessutom äro af en mångfald andra och olikartade göromål. Skapandet af nya organ för den offentliga åklagaremakten synes således utgöra en nödvändig förutsättning för att en ny rättegångsordning i brottmål skall kunna hos oss införas. Och naturligt tyckes äfven vara, på hvad sätt denna institution än i öfrigt komme att organiseras, att vid hvarje lagmansrätt borde anställas en allmän åklagare (statsadvokat), hvilken egde att där utföra åtal samt öfvervaka beifrandet och åtalandet af brott vid de till samma rätt hörande enmansdomstolarne. Under förutsättning att af de tjänstemän, åt hvilka denna funktion anförtros, skulle fordras sådana juridiska insikter, som för domareämbeten, synes det såsom

kunde jämväl den förberedande undersökningen i dess helhet åt dem öfverlämnas, och det så mycket hällre som äfven, i händelse underdomarene skulle därmed ombetros, en del af sagda undersökning till följd af sakens natur i alla fall komme att värkställas af representanter för åklagaremyndigheten. Då likväl de flesta stater, hvilkas straffprocessrätt under senaste tid blifvit reformerad, ansett rättssäkerheten fordra att ifrågavarande uppgift åtminstone delvis anförtros domare (i regeln underrätternes medlemmar) har komitén trott sig böra uppställa följande fråga:

4:o. Kan den förberedande undersökningen i brottmål, under förutsättning att åklagaremakten handhafves af i öfrigt kompetenta tjänstemän, uteslutande anförtros desse, eller bör den till någon del uppdragas åt medlemmar af domarekåren (underrätternes ledamöter)?

De stegrade fordringar, som anklagelseprincipens genomförande i brottmål ställer äfven på försvaret, kunna däri-genom tillgodoses att den anklagade erhåller rättskunnigt biträde utan att han själf behöfver anskaffa sådant. Härtill erfordras emellertid ett organiseradt sakförarestånd. Men detta påkallas jämväl af den förändrade karaktär och särskildt den starka koncentration, som äfven civilprocessen måste erhålla genom muntlighetens införande. Till organisationen af sakförareväsendet hör bl. a., att vid hvarje domstol, där rättegångarne i större utsträckning utföras genom ombud, bör finnas ett tillräckligt antal sakförare, och att andra ej få drifva mål vid domstolarne än de, hvilka äro vederbörligen legitimerade såsom sakförare vid sådana domstolar. Emellertid har man vid införandet af muntlig procedyr, där skriftlig sådan förut förekommit, stundom ansett det icke vara nog, att parterne genom sakförareväsendets ordnande bereddes tillfälle att alltid kunna af kompetent person erhålla erforderlig hjälp i rättegången, utan funnit nödigt därjämte föreskrifva, att parten ovilkorligen måste begagna sig af särskildt legitimerad sakförares biträde. Man

har härvid utgått från den synpunkten att parten borde skyddas för de förluster, som hans bristande lagkännedom och rättegångsvana kunde åsamka honom, äfven då han har en rättvis sak, och ansett den kostnad och de olägenheter i öfrigt, som ett dylikt tvång onekligen medför, väga mindre än den trygghet för hans materiella rätt, som härigenom vinnes. Häremot har man å en annan sida anmärkt, att ett dylikt sakföraretvång dock innebure ett alltför långt drifvet förmynderskap å statens vägnar för den enskilde, och att staten för sin del gör till tylls, då den bereder möjlighet för parterne att erhålla nödig rättshjälp, samt öfverlämnar åt dem själfva att bestämma om de vilja begagna sig af denna förmån eller icke. Hvardera synpunkten har sitt berättigande, och den enas eller andras relativa företräde torde i vis mån vara beroende af förhållandena i det land, hvars processrätt frågan gäller. I detta afseende åter kommer i öfvervägande dels att allmänheten hos oss af ålder vant sig att till största delen själf utföra sina rättegångar, dels att ett dugligt sakförarestånd icke kan uppstå i en handvändning. Också synes någon tvekan icke kunna råda därom att begagnandet af legitimerad sakförare ej kan fordras af parterne i häradsrätten. Och då i öfverrätterne äfvensom högsta domstolen målen i alla fall komme att utföras genom rättskunnigt ombud, har frågan praktisk betydelse endast för lagmansrätten. Äfven här kunde det måhända ifrågasättas att uppställa denna fordran endast för sådana mål, som handläggas af sagde rätt såsom första domstol, samt eftergifva densamma för de mål, hvilka dragits till lagmansrätten från häradsrätt. I anledning häraf uppställes följande fråga:

5:o. Bör det åläggas parterne i tvistemål att i vissa fall ovilkorligen begagna legitimerade sakförares biträde? Och, i händelse frågan besvaras jakande, i hvilken utsträckning bör sådant sakföraretvång införas?

Det är naturligt, att muntlighetsprincipens genomförande måste väsentligen invärka på instansernas antal och

beskaffenheten af de rättsmedel, genom hvilka domstolarnes utslag kunna underkastas ny pröfning i högre rätt. Emedan rättens dom endast kan grundas på den förhandling, som i samma rätt egt rum, men icke på något vid annan rätt tillkommet protokoll, medför en förnyad pröfning af saken i hela dess vidd nödvändigheten att i den högre instansen upprepa hela den förhandling, som redan försiggått i den lägre rätten. Men ett sådant upprepande af förhandlingen vållar naturligtvis omgångar och kostnader, hvilka isynnerhet i straffprocessen, där vittnesbeviset spelar en så viktig roll, blifva högst betungande, men äfven i civilprocessen kunna vara känbara nog. Man har därför, såsom bekant, vid införandet af muntlig procedur i allmänhet sett sig tvungen att antingen alldeles utesluta ny pröfning i högre rätt af sakens faktiska sida eller hvad däri skall anses såsom bevisadt, eller åtminstone inskränka rättigheten att i denna del söka ändring till endast en instans. Däremot innebär muntligheten icke något hinder för ny pröfning i högre instans eller, om man så vill, i tvänne instanser af frågan, huru vida underrätten, under förutsättning att det faktiska förhållandet af densamma rätt uppfattats, äfven riktigt därpå tillämpat lagens stadganden (rättssatserna), liksom ej håller däraf, om de formella föreskrifterna för laga rättegång af den lägre domstolen behörigen iakttagits.

Hvad nu beträffar tillämpningen af dessa grundsatser på våra förhållanden. så synes det, om underrätterne skulle organiseras på sätt ofvan angifvits, till en början icke kunna betviflas att saker, som handläggas vid häradsrätt (rådstufvurätt), böra få dragas till lagmansrätt äfven beträffande bevisfrågan. Ett sådant medgifvande påkallas nämligen af lagmansrättens egenskap att utgöra den enda kollegiala underrätten, och kan med afseende å de i förhållande till vårt lands stora utsträckning jämförelsevis små områden, som dessa domstolar skulle omfatta, icke medföra altför stora svårigheter. Å andra sidan är det tydligt, att en ytterligare pröfning i öfverrätt af bevisningen i sådana mål ej bör komma i fråga. I viss mån annorlunda gestaltar sig förhållandet med de mål, i fråga om hvilka lagmansrätten är

första domstol. Då denna domstol är afsedd att vara utrustad med hvarjehanda garantier för en tillfredställande behandling af rättegångsmålen, synes en förnyad pröfning af bevisningen i dessa mål mindre behöflig, medan den tillika med afseende å det stora afståndet till öfverrätten i de flesta fall vore förenad med större svårigheter. Dock kan härvid anmärkas, att bevismedel finnas, hvilka utan svårighet låta reproducera sig i öfverrätten. Detta gäller isynnerhet civilprocessen, inom hvilken det skriftliga beviset spelar en viktig roll och med stigande utveckling kommer att göra det i ännu högre grad. Däremot är i straffprocessen, till följd af den stora betydelse, som här tillkommer vittnesbeviset, svårigheten af bevisningens förnyande större, ehuru väl, om man icke ryggar tillbaka för ett brytande af omedelbarhetsprincipen, den utväg kan begagnas, att låta vittnesförhöret anställas inför en delegerad domare på den ort, där sådant lämpligast kan ske. I betraktande bör måhända äfven tagas, att då hos oss parterne hittills äfven i de obetydligaste mål kunnat få bevisningen pröfvad i alla instanser, det vore ett kanske altför stor steg att för de viktigaste mål med ens inskränka denna pröfning till endast en instans.

Skulle det emellertid befinnas, att en förnyad pröfning i högre rätt af bevisningen i sådana mål, hvarom senast varit fråga, icke bör medgifvas, så innebär detta ingalunda med nödvändighet, att hofrätterne eller andra dylika öfverrätter emellan lagmansrätten och högsta domstolen vore öfverflödiga. Ty äfven om dessa öfverrätter icke egde inlåta sig på en förnyad prötning af det faktiska i saken, utan endast hålla sig till rättsfrågan, skulle för dem likväl återstå den viktiga uppgiften att i sista instans afgöra en mängd mål, — i de flesta fall alla de, hvilka tagit sin början vid den lägre underrätten, — samt härigenom ej blott inbespara en myckenhet arbete för högsta domstolen, utan äfven i flertalet mål minska parternes besvär och kostnader. Att i sådant fall äfven öfverrätternes eget arbete blefve jämförelsevis lindrigt, vore i själfva verket ytterligare en fördel, särskildt äfven från ekonomisk synpunkt, i det antalet ledamöter vid dessa domstolar kunde väsentligt reduceras.

Med afseende å det sagda tillåter sig komitén att slutligen framställa följande frågor:

6:o. Bör i mål, som göras anhängiga vid den kollegiala underrätten såsom första domstol, ny pröfning af bevisningen tillåtas i öfverrätt? Och, i händelse frågan besvaras nekande, kunna öfverrätter emellan de kollegiala domstolarne och högsta domstolen undvaras?

Helsingfors den 7 september 1893.

R. A. WREDE.

Oskar Wilskman.

August Jusélius.

Rättelser och tillägg till tredje häftet.

- Å sid. 302, tredje raden nedifrån, tillägges efter „ingåtts“ *muntligen eller*.
" 345, not¹, står „säljaren kan“; bör vara *köparen kan*.
" 352, not¹, står „utföras“; bör vara *utfärdas*.
" 373, fjärde raden uppifrån står 9:8 JB, bör vara 9:8 HB.
" 380, not², står „bör otvifvelaktigt“; *otvifvelaktigt bör*,
" 382, not¹, tillfogas § 390.
" 401, åttonde raden nedifrån, utgår och framför *säljaren*.
" 404, sjette raden nedifrån, står „att man“; bör vara *ett, men*.
" 416, sjuttonde raden nedifrån, står „hvilken“; bör vara *hvilka*.
" 417, not², tillfogas 61.
-

